

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HERKES İÇİN TARİH

Susan Wise Bauer

Dünya Tarihi

4. Cilt:

YAKINÇAĞ

Victoria Çağından
SSCB'nin Dağılışına

Say

Dünya Tarihi

4. CİLT: YAKINÇAĞ

Susan Wise Bauer

İngiliz dili ve edebiyatı, Amerika araştırmaları ve tarih alanlarında uzmanlaşmış bir yazardır. Dördüncüsünü elinizde tutmakta olduğunuz *Dünya Tarihi* adlı dört ciltlik eseri geçtiğimiz yıllarda ABD’de çok satılan kitaplar arasına girmiştir. Yazarın *Antik Dünya*, *Ortaçağ Dünyası* ve *Rönesans Dünyası* adlı eserleri de ilgi gören kitaplar arasında bulunmaktadır.

Dünya Tarihi

4. CİLT: YAKINÇAĞ

Victoria Çağından SSCB'nin Dağılışına

Susan Wise Bauer

İngilizceden çeviren:
Mihriban Doğan

Say Yayınları
Herkes İçin Tarih

Dünya Tarihi: 4. Cilt: Yakınçağ: Victoria Çağından SSCB'nin Dağılışına
/ Susan Wise Bauer

Özgün adı: *The Story of the World: History for the Classical Child: Volume 4: The Modern Age: From Victoria's Empire to the End of the USSR*

© Susan Wise Bauer 2005

Bu kitap Inkwell Management LLC ve ONK Ajans Ltd. aracılığıyla yayımlanmıştır.
Söz konusu eser uluslararası telif hakkı anlaşmalarının koruması altındadır.

Türkçe yayın hakları © Say Yayınları

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0426-1

Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Mihriban Doğan

Yayın koordinatörü: Levent Çeviker

Editör: Sinan Köseoğlu

Kapak tasarımı: Artemis İren

Baskı: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe-İstanbul

Tel.: (0212) 613 17 33

Matbaa sertifika no: 33837

1. baskı: Say Yayınları, 2015

3. baskı: Say Yayınları, 2020

Say Yayınları

Ankara Cad. 22 / 12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80

www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com

www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 22 / 4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80

internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş • 7

- 1. Britanya İmparatorluğu • 11**
- 2. Batı Doğu'ya Karşı • 21**
- 3. Britanya'nın İşgalleri • 31**
- 4. Diriliş ve İsyan • 43**
- 5. Amerikan İçsavaşı • 55**
- 6. İki Özgürlük Girişimi • 65**
- 7. İki İmparatorluk, Üç Cumhuriyet ve Bir Krallık • 75**
- 8. Modernleşme • 87**
- 9. İki İmparatorluk, İki İsyan • 97**
- 10. Doğuya Bir Kanal ve Çok Kurak Bir Çöl • 107**
- 11. Dünyanın Uzak Bölgeleri • 117**
- 12. Huzursuz Birlikler • 127**
- 13. Eski Tarz İmparator ve Kızıl Sultan • 139**
- 14. İki Çar ve İki İmparator • 151**
- 15. Büyük İşgalcileri Olan Küçük Ülkeler • 161**
- 16. Birleşik Devletler'in Genişlemesi • 173**
- 17. Çin'in Sorunları • 183**
- 18. Avrupa ve Doğusundaki Ülkeler • 195**
- 19. Çin, Vietnam ve Fransa • 207**
- 20. Amerika Kitasında Devrim ve Dünyada Savaş • 215**
- 21. Bir Devrim Başlar, Büyük Savaş Sona Erer • 227**
- 22. Ulusal Ayaklanmalar • 239**
- 23. Bir "Barış" ve Bir "Savaş" • 251**
- 24. Kral ve *Il Duce* • 263**

25. Çin'deki Ordular • 275
26. Büyük Çöküntü ve Sonuçları • 287
27. İçsavaş ve İşgal • 297
28. İkinci Dünya Savaşı • 309
29. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu • 321
30. Bölünen Ülkeler • 333
31. Batılı Zorbalar ve Amerikan Parası • 343
32. İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Afrika ve Çin • 355
33. Asya'da Komünizm • 365
34. Güney Amerika ve Afrika Diktatörleri • 375
35. Soğuk Savaş • 387
36. Mücadeleler ve Suikastlar • 399
37. İki Kısa ve Bir Uzun Savaş • 413
38. İki Savaşma Yöntemi • 425
39. Doğu'da ve Ortadoğu'da 1980'ler • 435
40. SSCB'de 1980'ler • 447
41. Komünizm Parçalanır ama Sona Ermez • 457
42. Yirminci Yüzyılın Sonu • 467
- Sonsöz • 479
- Yakınçağ Kronolojisi • 481
- Dizin • 491

Giriş

Dört kitaptan oluşan *Dünya Tarihi*'ni çocuklar kendi başlarına okuyabilir ya da anne babalar çocuklara okuyabilir; ciltler her iki tercihe uygun şekilde hazırlandı. İlk üç kitabın zorluk derecesi yavaş yavaş artırıldı. Kuşkusuz daha büyük öğrencilerin de bu kitaplardan yararlanmaları mümkündür, ancak öncelikli hedef birinci kitap için 1.-4. sınıflar, ikinci kitap için 2.-5. sınıflar, üçüncü kitap için de 3.-6. sınıflardır. Bu kitabın hedefi ise 4.-8. sınıflardır.

Yaklaşık MÖ 5000'den 1865'e kadar cereyan etmiş tarihi olayları içeren ilk üç kitap kardeşlerin birlikte kullanabilecekleri şekilde tasarlandı, yani birinci sınıfa giden küçük kardeş birinci kitabı okurken, üçüncü sınıfa giden ablası ya da ağabeyi üçüncü kitabı okuyabilir.

Ancak bu kitabı dördüncü sınıftan daha küçük çocuklara vermek uygun olmayabilir. Yirminci yüzyılı biçimlendiren (ülkelerin sınırlarını ve bu ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini belirleyen) olayların aşağı yukarı tümü şiddet içerir. Bir akademisyen, yazar, tarihçi ve dört yaşından lise çağına kadar çeşitli yaşlardaki birkaç çocuğun annesi olarak, bu tarihi olayları bu yaş grubuna uygun bir biçimde anlatabilmek için elimden geleni yaptım. Bundan dolayı bu kitabı diğer üçüne göre daha az çağrışım uyandıracak şekilde tasarladım. Tarihi daima, olayların rengini ve sürekliliğini meydana çıkarmak için öyküleştirerek anlatmaya çalışmışımdır. Ancak bu kitapta, sürekli olarak daha gerçekçi ve daha az dramatik bir üsluba doğru yön değiştirdiğimi fark ettim. Yirminci yüzyılın olayları (Hiroşima'nın bombalanması, Stalin'in istemediği kişileri ortadan kaldırtması gibi iki olay bile) zaten yeterince dramatiktir. Öyküye dönüştüklerinde ise şiddetleri daha da artar.

Şiddet içermelerine rağmen, bu olayların küçük çocukların ane-babaları tarafından göz ardı edilmemeleri gerektiğini düşünüyorum. Dördüncü sınıfa giden bir çocuk zaten haberleri arabanın radyosundan, televizyondan veya büyüklerinin konuşmalarından işitir. Kelimeleri ("terörizm") duyar ve etrafındaki yetişkinlerin endişelerini hisseder. Dünyada olup bitenler hakkında aşağı yukarı bir fikri olan dördüncü veya beşinci sınıf öğrencileri bu bilgileri yavaş yavaş alacak düzeye gelmiştir. Dünya bugünkü haline rastlantı eseri gelmemiştir; onu bu hale belli olay örüntüleri getirmiştir. Bir çocuğun bu olay örüntüleri hakkında bilgi edinmesine olanak vermemek onu aslında korkmaya mahkûm etmektir, çünkü bu durumda savaşlar, huzursuzluk ve şiddet ona tümüyle rastlantı gibi görünür.

Bu kitapta bile şiddete rastlantı eseri yer verilmemiştir; ürkütücüdür ama rastlantısal değildir. Okurken tekrar tekrar göreceğiniz gibi, hep aynı örüntü ortaya çıkar: Bir kişi veya bir grup insan adaletsizliğe başkaldırarak isyan eder ve iktidara el koyar. İktidar ellerine geçer geçmez ise bu asiler egemen çevre haline gelir; kurbanlar tiran, özgürlük savaşçıları diktatör olur. Bir zamanlar eşitlik diye bağırان bir adam, daha sonra bir bakmışsınız, kendisine bağırانları ortadan kaldırıyor. Tarihin, öğrencilerin kavraması için en basit şekilde özetini çıkarmak, bu örüntüyü iyice belirgin hale getirir.

Bu kitap üzerinde çalışırken aklıma sık sık, on bir yılını Sovyetler Birliği'ndeki çalışma kamplarında geçiren ve nihayet güçsüz düştüğünde, devrimin asla baskıya bir son vermediğini anlayan Alexandr Soljenitsin'in sözleri geldi. Soljenitsin şöyle yazmıştı: "Gençlik başarılarının sarhoşluğu içinde, kendimi asla hata yapmaz biri gibi görüyordum ve dolayısıyla da zalimlik ediyordum. Elde ettiğim aşırı güç yüzünden katil ve gaddar olmuştum. Ancak hapishanenin çürüyen hasırı üstünde yataırken, içimde iyiliğin ilk kıpırtılarını hissedebildim. Kalplerin en iyisinde bile ... küçük de olsa bir parça kötülük kalır. O andan sonra, dünyadaki bütün dinlerin özünde yatan şeyi anladım: Onlar *insanın içindeki kötülükle*

mücadele ediyorlar... Ve yine o andan sonra, tarihteki bütün devrimlerin neden yanlış olduğunu da anladım: Onlar yalnızca kötülüğün o anki taşıyıcılarını yok ediyorlar.”

Devrim mevcut yapıları yıkar ama yeni yapıları inşa eden insanlar kendi kalplerinde yaşayan kötülüğü yenememişlerdir. Yirminci yüzyıl tarihi, tiranlarla mücadele ederek savaşı kazanan ve sonra kendi ruhlarındaki tiranlığa yenik düşen insanların sürekli tekrarlanan öyküsüdür.

Doğrulukla ilgili bir not: Bir çatışmadaki ölü sayısı, orduların büyüklüğü ve hatta antlaşmaların imzalandığı veya bağımsızlıkların ilan edildiği tarihler gibi konularda tarihçiler büyük ölçüde farklı şeyler iddia ederler. Bu kitap küçük öğrenciler için temel bir metin niteliğinde olduğundan, tarih ve rakamlar konusunda *Encyclopaedia Britannica*’yı nihai kaynak olarak kullanmaya karar verdim.

Arapça ve Çince isimler için kabul edilmiş tek bir harf çevirisi yöntemi yok. Çoğu Çince isim için Pinyin sistemini kullanmayı tercih ettim. Başka dillerdeki isimler için de genellikle *Britannica*’yı esas aldım.

Susan Wise Bauer
Charles City, VA
Mart, 2005

Britanya İmparatorluğu

Victoria İngiltere'si

İngiltere'ye yaz gelmişti. Güneş, Londra'nın isli çatılarına ve karışık sokaklarına vururken, Thames Nehri de sabah ışığında pırıl pırıl parlıyordu. Şehir merkezinde bulunan bir yeşil alanın çimleri üstüne inşa edilmiş kocaman bir cam yapı, oyuncak gibi ışıldıyordu.

Yapının cam tavanı altında bir ordu birliği daireler çizerek yürürken çimler üzerinde iz bırakıyordu. Askerler içinde en genç olanı cam tavana gergin bir biçimde baktı.

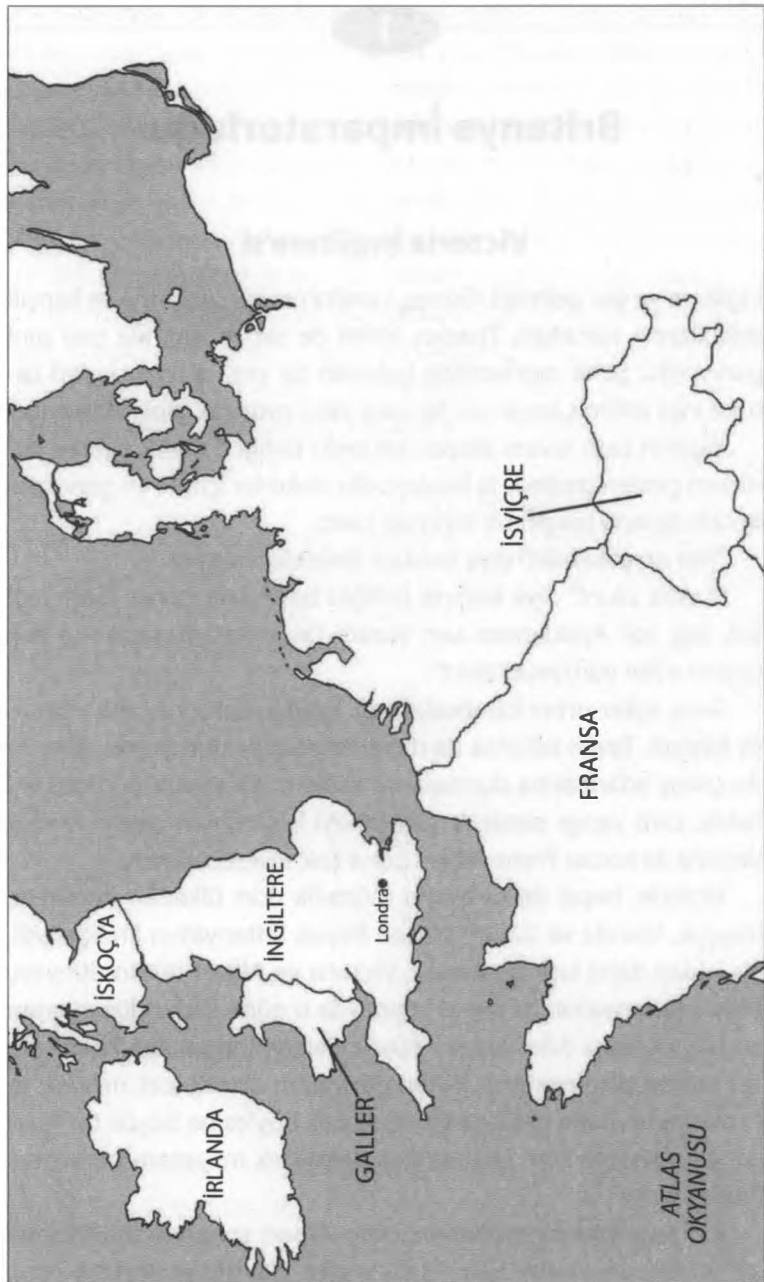
"Her an çökebilir!" diye fısıldadı önündeki askere.

"Sessiz olun!" diye bağırdı birliğin başındaki çavuş. "Sol! Sağ! Sol, sağ, sol! Ayaklarınızı sert vurun! Tavan kafanıza çökene dek uygun adım yürüyeceksiniz!"

Genç asker sırtını kamburlaştırdı, ayağını daha kuvvetli vurmaya başladı. Tavan sallansa da duvarlar yerinde duruyordu. Sonunda çavuş adamlarına durmalarını söyledi. Bir saattir yürüdükleri halde, cam yapıyı sarsarak çökertmeyi başaramamışlardı. Kraliçe Victoria ile kocası Prens Albert buna çok sevineceklerdi.

Victoria, hepsi de birbiriyle müttefik dört ülkeden (İngiltere, İskoçya, İrlanda ve Galler) oluşan Büyük Britanya'nın kraliçesiydi. Bir yıldan daha kısa bir sürede, Victoria ve Albert bütün dünyayı, Büyük Britanya'nın başkenti Londra'da o güne kadar düzenlenen en büyük fuara (Uluslararası Büyük Sanayi Çalışmaları Fuarı) davet etmeyi planlıyorlardı. Bütün dünyadan ülkeler icat, makine ve mallarını bu fuara getireceklerdi. Ancak böylesine büyük bir fuarda sergilenecek tüm bu ürünleri alabilecek muazzam bir yapıya ihtiyaç vardı.

245 yapı planını reddeden Prens Albert sonunda mükemmel sergi salonunu bulmuştu: Aşağı yukarı yüz bin metrekare cam,

Victoria İngiltere'si

dört bin ton demir sütun ve kirişten oluşacak bir yapı. Bu cam binanın tasarımcısı, yıllardır seralar inşa eden bahçıvan Joseph Paxton'dı. Güneş altında mücevher gibi parıldayacak olan bu yapı İngiltere'deki en büyük bina olacaktı.

Ancak Londra halkı cam binayı duyduğunda karşı çıktı. Cam tavanın altında kalabalıklar dolaşırken meydana gelen sarsıntıdan dolayı bina çökebilir ve insanların ölümüne yol açabilirdi.

Bunun üzerine Joseph Paxton cam yapının küçük bir modelini yaptı ve bir askeri birlikten, yapının altında hoplayıp zıplayarak ve ayaklarını yere vurarak toprağı sarsmalarını istedi. Sonuçta model bir şey olmadı. Devasa seranın inşaat planları devam edebilirdi.

Kaybedecek hiç zaman yoktu. Büyük Fuar dokuz aya kalmadan açılacaktı. İngiltere'deki bütün cam yapımcılarından yardım istendi. Londra'nın merkezinde yemyeşil bir alan olan Hyde Park'a binlerce cam levha ve yüzlerce demir çubuk getirildi. Demir ve camlar birleştirilerek, 7,7 hektar (17 futbol sahası) büyüklüğünde bir alana muazzam bir sera inşa edildi. Parktaki upuzun karaağaçların yapıya sığabileceği yükseklikte devasa bir kubbe yapıldı. Paxton'ın eseri Kristal Saray artık fuara hazırды.

Dünyanın dört bir yanından ülkeler on üç bin çeşit ürün getirdiler. Rusya'nın vazo ve şapkaları, Avusturya'nın mobilyaları, Birleşik Devletler'in tarım aletleri, Prusya'nın pahalı giyim eşyası ve nakışları, Fransa'nın kaliteli kumaş ve silahları ile İsviçre saatleri salonları doldurdu. Ayrıca heykeller, resimler, gerçek boyutunda bir kurşun madeni, ilk devasa dinazor maketleri, eski Asur topraklarından daha yeni çıkarılmış çiviyazısı tabletleri ve onlarca metre yüksekliğinde bir fıskiye de vardı.

1 Mayıs 1851'de, Kraliçe Victoria ile Prens Albert, Büyük Fuar'ın açılışını yapmak üzere atlı tören arabalarıyla geldiler. Güneşin altında pırıl pırıl parlayan Kristal Saray'ın çatısında bayraklar dalgalanıyor, cam duvarlardan geçen güneş ışığı ana kubbeğe doğru yürüyen kraliçeyi aydınlatıyordu. Kraliçe içeri girer girmez, muazzam bir koro "Çok Şükür" adlı ilahiyi seslendirmeye başladı.

Victoria ile Albert diğer ülkelerden gelen güzel giysi, mobilya ve usta işi icatları hayranlıkla seyrederek Kristal Saray'da gezindiler. Daha sonra Kraliçe Victoria günlüğüne şöyle yazacaktı: "Şahane [Hint] şal ve dokumalarından, aralarında çok kaliteli ipeklerin de yer aldığı, büyüleyici Türk kumaşlarından gözlerimizi alamadık... Ayrıca Amerikalılar için yapılmış bol bol 'Bowie' bıçağı da vardı ki onlar yanlarında bu bıçak olmadan bir yere gitmiyorlar."

Britanya İmparatorluğu'nun hükümdan Kraliçe Victoria

Ancak Albert ile Victoria en çok (bütün dünyaya yayılmış) Britanya İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinden gelen ürünleri

beğenmişlerdi. Avustralya kolonisindeki Avustralyalı mahkûmlar palmiye yapraklarından yaptıkları boneleri, Britanya Yeni Zelanda'sı oyma tahtaları, Hindistan'da Britanya'nın işlettiği fabrikalar güzel ipek ve pamuklu kumaşları, Britanya'nın Kanada kolonisi de yepyeni bir itfaiye aracı göndermişlerdi. Kristal Saray'ın başından sonuna kadar ziyaretçiler İngiliz makinelerini şaşkınlık içinde seydiretiler: devasa bir lokomotif motoru, bir dalma çanı, buharlı gemi modelleri, vinçler, pompalar, saban ve biçerdöverler ile mimarların yaptığı köprü ve bina maketleri.

Büyük Fuar'ın yapılmasının *asıl* nedeni, bütün dünyaya, Büyük Britanya'nın ne kadar güçlü ve modern olduğunu göstermekti. Britanya aslında Avrupa kıyılarının açığında yer alan ufacık bir adaydı. Fakat Britanyalı valiler, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Güney Afrika ve daha birçok yerdeki Britanya koloni ve topraklarında görev başındaydı. Victoria'nın imparatorluğu o kadar büyüktü ki İngilizler, "Britanya İmparatorluğu'nun topraklarında güneş asla batmaz!" derlerdi. Dünya dönerken, güneş ışığı nereye düşerse düşsün, İngilizlerin idare ettikleri toprakları ısıtırdı.

Britanya kolonileri Britanya'ya kömür, ipek, kürk gibi değerli mallar gönderirdi. Ancak İngilizlerin imparatorluklarını genişletme nedenleri sadece para değildi. İngilizler hâkimiyeti ellerine geçirdikleri takdirde, dünyanın her yerini iyileştirebileceklerine inanıyorlardı. İngiliz Cecil Rhodes şöyle yazmıştı: "Biz dünyadaki en iyi ırkız ... dünyaya ne kadar çok yayılırsak, bu, insanlık hakkında o kadar hayırlı olur..."

Büyük Fuar bunu iyice netleştirmişti. Kristal Saray'ın yalnızca yarısı başka ülkelerden gelen ürünlere ayrılmışken, diğer yarısı bütünüyle Britanya mallarıyla doldurulmuştu. Büyük Fuar'a gelen altı milyon ziyaretçi İngilizlerin kendileri hakkında ne düşündüklerini tam olarak görebiliyorlardı: Dünyanın geri kalanını toplasanız hepsinin gücü ancak Britanya kadar ederdi. Britanyalı tarihçi ve yazar Thomas Babington Macaulay şöyle yazmıştı: "Büyük Fuar görülmeye değer, çok muhteşem bir şeydi. ... Roma imparatorlarının bile bu kadar fevkalade bir merasim sergilediklerini sanmıyo-

rum.”Tıpkı Roma imparatorları gibi, Britanya kral ve kraliçeleri de kendi kanun, gelenek-görenek ve dillerini dünyaya yaymışlardı.

Ancak yine tıpkı eski Romalılar gibi, İngilizler de çok geçmeden imparatorluklarını bir arada tutmak için savaşmak zorunda kalacaklardı.

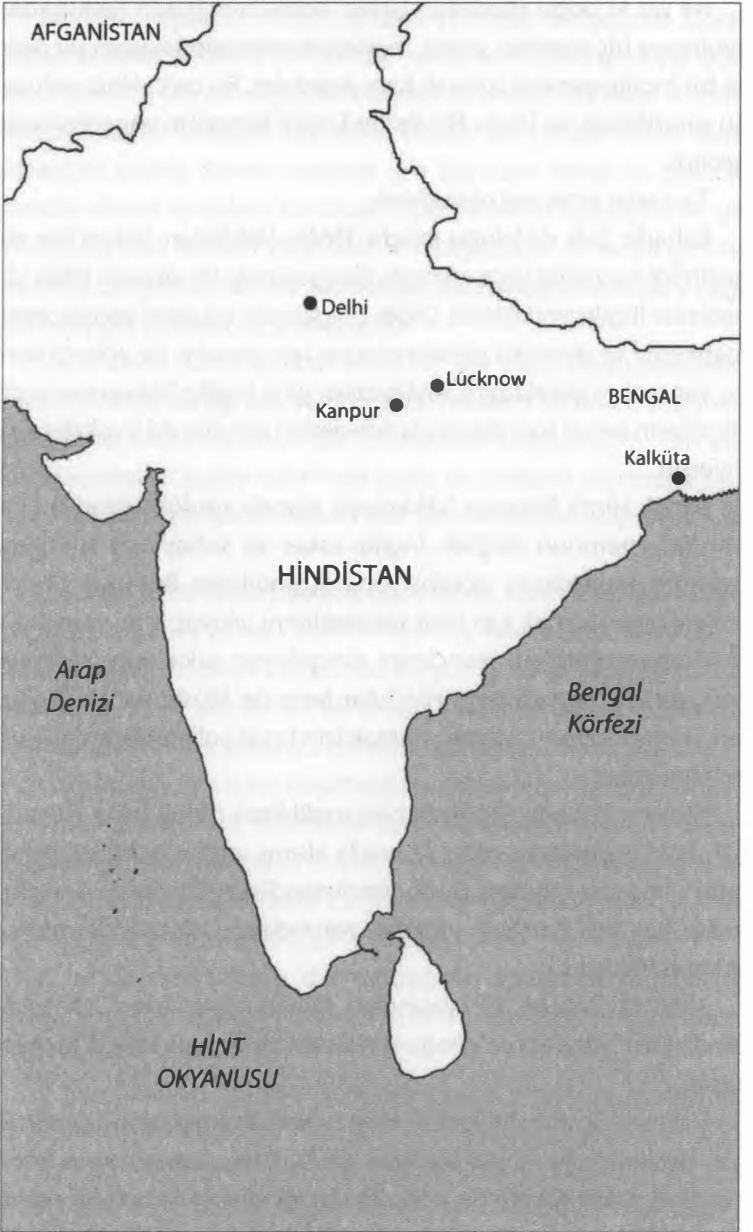
Sepoy Ayaklanması

Büyük Fuar’ın kapanmasının üzerinden çok geçmeden, Britanya Hindistan’da savaşmaya başladı ki bu savaşta, Hindistan’ın seksen iki yaşındaki imparatoru Bahadır Şah, dışarıda savaş tüm şiddetiyle devam ederken, bir mezarlıkta saklanmak zorunda kalacaktı.

Bahadır Şah doğmadan çok önce, Hindistan’dan, nadir bulunan ipek, pamuklu kumaş ve çay satın almak isteyen İngiliz tüccarlar, Hindistan imparatoru Cihangir’den, Hint kıyıları boyunca, *ticaret merkezi* adı verilen küçük yerleşimler inşa etmek için izin istemişlerdi. Bu yerleşimler gemilerinin yük indirip bindirebilecekleri güvenli yerler olacaktı.

Cihangir onlara izin verdi. Bunun üzerine, Doğu Hindistan Şirketi adı altında birleşen tüccarlar ticaret merkezleri inşa etmeye başladılar. Yüz yıl boyunca, Doğu Hindistan Şirketi bütün Hindistan’da ticaret merkezleri inşa etti. Ticaret merkezlerinin etrafına yerleşen İngilizlerin sayısı da bu merkezlerle birlikte giderek arttı. Ticaret merkezleri yerleşimcileri korumak için surlarının üzerine silahlar yerleştirdi ve giderek İngiliz şehirlerine benzemeye başladı.

Bu “İngiliz şehirlerinin” en büyüklerinden biri olan Kalküta, Hindistan’ın kuzeydoğu kıyılarında yer alan Bengal vilayetinde bulunuyordu. Bengal valisinin, ülkesinin tam ortasında bulunan, silahlı İngilizlerle dolu bu büyük yerleşime ilişkin endişeleri giderek artıyordu. Sonunda İngilizlerin gitme zamanının geldiğine karar verdi ve bir ordu toplayarak onlarla savaşmak üzere üzerlerine yürüdü.

Sepoy Ayaklanması sırasında Hindistan

Ne var ki Doğu Hindistan Şirketi'ndeki tüccarların Kalküta'dan ayrılmaya hiç niyetleri yoktu. İngiliz askerlerinden oluşan bir ordu ve bir İngiliz general tutarak karşı koydular. Bu ordu Hint ordusunu yendiğinde ise Doğu Hindistan Şirketi Bengal'in yönetimini ele geçirdi.

Tüccarlar artık vali olmuşlardı.

Bahadır Şah doğduğu sırada, Doğu Hindistan Şirketi'nin ele geçirdiği topraklar iyice artmıştı. Bazı yerlerde Hindistan'ı fiilen yönetenler İngiliz yetkililerdi. Diğer bölgelerde ise yerel yöneticilerin mahkeme ve törenleri yönetmelerine izin verseler de, yöneticilere ne yapmaları gerektiğini söyleyenler yine İngiliz "danışmanlardı". Hintlilerin kendi topraklarında ödedikleri vergiler de İngilizlere gidiyordu.

Birçok Hintli Britanya hâkimiyeti altında sürdürdükleri bu yaşamdan memnun değildi. İngiliz asker ve subayların Hintlilere tepeden baktıklarını görebiliyorlardı. İngilizler Britanya demiryollarına yer açmak için Hint tapınaklarını yıkıyor, kimi zaman da Müslüman Hintlileri, inançlarını simgeleyen sakallarını kesmeye zorluyorlardı. Ayrıca hem Hindular hem de Müslümanlar İngilizlerin onları zorla Hristiyan yapmak için fırsat kolladıklarından kuşkulanıyordu.

Nihayet Bahadır Şah'ın babası yaşlılıktan öldüğünde, Bahadır Şah Hint imparatoru oldu. O sırada altmış yaşına gelmişti. İmparator olmasına rağmen, Doğu Hindistan Şirketi'nin kendisine söylediği her şeyi harfiyen yapmak zorundaydı. Hatta maaşını bile şirket ödüyordu.

1856'da, seksen bir yaşındaki Bahadır Şah yirmi bir yıldır Hindistan'ı "yönetirken", Doğu Hindistan Şirketi çok büyük bir hata yaptı.

Şirketin, üç yüz milyonluk Hint halkını kontrol altında tutmak için beslediği üç büyük ordusu vardı. Ordu subaylarının hepsi İngiliz'di, fakat askerlerin çoğu Doğu Hindistan Şirketi için çalışmayı kabul etmiş olan Hindu veya Müslüman yerli Hintlilerdi. Bu yerli askerlere sepyoy deniyordu.

1856'da, İngilizler Hindistan'daki Britanya ordusunda görev yapan askerlerin başka bir ülkeyle savaşmak üzere gemiyle gönderilmelerine olanak sağlayan bir yasa çıkardılar. Bu karar üzerine Hindu askerler dehşete kapıldılar. Dindar bir Hindu ancak kendi yemeğini pişirip, banyo yapmak için kuyudan kendi su çekerse, kendini dinsel törenlere katılacak biçimde temiz tutabilirdi ve gemideyken tüm bunları yapmaları imkânsızdı. Bir Britanya gemisine binip de geri dönen bir Hindu'nun akraba ve arkadaşları, çoğu kez o kişiyle yemek bile yemezlerdi.

Sonra daha da rahatsızlık verici bir şey oldu. Doğu Hindistan Şirketi, Enfield tüfeği adı verilen yeni, modern bir tüfek satın aldı ve bundan böyle ordunun bu tüfeklerden kullanacağını ilan etti. Çok geçmeden sepoy saflarında şöyle bir söylenti yayılmaya başladı: "Tüfeği sakın kullanmayın! Bizi yine Hristiyan yapmaya çalışıyorlar!"

O günlerde bir asker tüfeğini, önce barut, sonra kurşunla doldururdu. Bu da epey zaman alan bir işlemdi. Ancak bir Enfield tüfeği daha farklı şekilde dolduruluyordu: Kurşun ile barut, yağlı bir kâğıda sarılmış ve "fişek" adı verilen bir ambalaj halinde askere teslim ediliyordu. Askerin tek yapması gereken, kartuşun ucunu koparıp atmak, barutu tüfeğin içine boşaltmak ve sonra mermiyi sürmektir.

Sepoyslar arasında, fişeklerde kullanılan yağın hayvan yağı olduğu söylentisi yayılmaya başladı. Dindar Hindular inek yağının dudaklarına değme olasılığı karşısında dehşete kapıldılar. İnekler onlara göre asla yenmemesi gereken kutsal hayvanlardı. Müslümanlar da aynı şekilde, domuz yağının ağızlarına girebileceği düşüncesinden rahatsız olmuşlardı. İslam dininde domuz murdar kabul edilirdi.

Bunun üzerine, Britanya yönetimi derhal Hindu ve Müslüman askerlerin kendi yağlarını kendilerinin sebzelerden yapabileceklerini ilan etti. Ama artık çok geçti. Sepoyslar zaten kendilerine "domuz" diyen veya başka aşağılayıcı isimler takan üstlerine öfkeliydiler. Bir de artık fişeklerin, kendi Hindu ve Müslüman inançlarını yok etmek için yapılmış kasti bir girişim olduğuna inanıyorlardı.

Sepoylar bütün kuzeybatıda ayaklanmaya başladı. Artık seksen iki yaşında olan Bahadır Şah'ın başkomutanları olduğunu ilan ettiler. Bahadır Şah ise artık savaşamayacak kadar yaşlıydı, fakat asiler Delhi'nin kontrolünü ele geçirerek İngilizleri Cawnpore şehrinden kovduktan sonra, Lucknow şehrini kuşatma altına alırlarken onlara nezaret etti.

Ancak İngilizlerin Hindistan'ı kaybetmeye hiç niyetleri yoktu. Doğu Hindistan Şirketi eğitilmiş İngiliz askerlerinden oluşan yeni tümenleri Hindistan'a getirerek Delhi'yi kuşattı. Asiler şehirlerini korumak için canla başla mücadele ettiler. Delhi'yi kuşatan her üç İngiliz askerinden biri öldürüldü. Ancak sonunda İngilizler surların üzerinden şehre boşaldılar. Bahadır Şah'ı, büyük atası Hümayun Şah'ın mezarında saklanırken buldular ve ihanetten yargılamak üzere sürüklediler. Bahadır Şah suçlu bulundu ve gözetim altında yaşamak üzere uzak bir şehre gönderildi. Beş yıl sonra seksen yedi yaşındayken hayatını kaybetti.

Britanya bundan böyle Hindistan'da imparator olmayacağını ilan etti. Ancak Hindistan'ı Doğu Hindistan Şirketi de yönetmeyecekti. Britanya, Doğu Hindistan Şirketi'nin yetersiz yönetiminden bıkmıştı. Eğer şirket sepolara bu kadar kötü davranmamış olsa, belki Sepoy İsyanı da olmayabilirdi.

Böylece Kraliçe Victoria Hindistan'ı Doğu Hindistan Şirketi'nden aldı ve Hindistan'ın, artık doğrudan kraliçe ve Hindistan genel valisi adı verilen bir baş yetkilinin yardımıyla, parlamento tarafından yönetilen, Britanya'nın bir kolonisi olduğunu ilan etti. Kraliçe Victoria bütün İngilizlerin, Hindistan'ı Hintliler için daha iyi bir yer yapmaya çalışacaklarına söz verdi.

Gel gör ki artık Hindistan Hintlilerin değildi, Britanya'nın olmuştu. Hindistan'ın dört bir yanındaki Hintliler yine ülkelerini geri alabilecekleri günleri umut etmeye devam ettiler.

Batı Doğu'ya Karşı

Japonya'nın Yeniden Dışa Açılması

İngiltere'den çok uzakta, dünyanın ta öbür ucunda başka bir ada imparatorluğu daha vardı. Ancak bu imparatorluk dünyaya yayılmak istemediği gibi, bilakis dünyayı dışarıda tutmak istiyordu.

Dört Japon adasını *shogun* unvanını taşıyan bir general yönetirdi. Bu unvan veraset yoluyla alınırdı. İki yüzyıl boyunca, shogunlar Tokugawa ailesinden çıkmıştı. Tokugawa shogunları, Japonya'ya gelen Hristiyan misyonerlerin, Japonları Hristiyan yaparak, geleneksel Budist inancını yok edeceklerinden korkuyorlardı. Bundan daha çok korktukları bir şey var ise, o da misyonerlerin ardından yabancı askerlerin gelerek, Japonya'yı ele geçirmeleriydi.

Tokugawa shogunları en iyi çözüm yolunun bütün Hristiyanları Japonya dışında tutmak olduğuna karar verdiler. Esasen, Batı (Avrupa veya Amerika) ülkelerinden kim gelirse gelsin içeri almak en güvenlisiydi. Japonlar yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaçları olan her şeye sahipti. Batı fikirlerine, misyonerlerine veya mallarına ihtiyaçları yoktu.

Böylece shogunlar Japonların yabancı topraklara seyahat etmelerini yasaklayan yasalar çıkardılar. Rotasından çıkıp yabancı bir kıyıya ayak basmak zorunda kalan bir balıkçı asla evine dönmeyebilirdi. Batılı tüccarların Japon limanlarına girmeleri yasaklandı. Yalnızca birkaç Hollanda gemisinin, Japonya'nın en önemli liman kentindeki yapay bir adaya yanaşmasına, o da ancak yılda bir kez, izin vardı.

Aşağı yukarı iki yüzyıl boyunca, Japonlar kendi örf ve âdetlerini uyguladılar, kendi kıyılarında balık tuttular ve Batı'yla bir alakaları

Japonya'nın yeniden dışa açılması

olmadı. Ancak her ne kadar Batılı tüccar ve misyonerler Japonya'ya giremeseler de, Batı'nın kitapları Japoncaya çevrilip ülkeye getiriliyordu. Shogun, shoguna biat eden savaşçılar (*samuraylar*) ve diğer eğitilmiş insanlar, demokrasi (bir ülke halkının bir kral veya kraliçeye boyun eğmek yerine, kendilerini yönetmeleri) gibi Batı fikirlerini biliyorlardı. Batı teknolojisinden (makine ve başka icatları yapmakta yararlanılan bilimsel buluşlar) haberdarlardı. Zaman geçtikçe, Japonya'yı dünyadan koparmanın o kadar da iyi bir şey olmadığını düşünen Japonların sayısı giderek arttı.

Ancak daha Japonlar Batı'ya kapılarını açmaya fırsat bulamadan Amerika Birleşik Devletleri bu kapıları kırmaya karar verdi.

1853'te sıcak bir ağustos günü, Edo Koyu'nun yakınlarında yaşayan Japonlar gözlerini denize dikmiş, bekliyorlardı. Birleşik Devletler'den silah yüklü dört devasa geminin yola çıktığına dair tedirgin edici söylentiler duyulmuştu. Gemileri, yanlarından geçerken gören Japon balıkçıları çoktan bunlara "Kara Gemiler" adını takmıştı.

Çok geçmeden dört kara nokta koyun ufkunda belirdi. Japonlar gözlerini dikmiş bakarken, gemiler giderek yaklaşıp büyüyordu. İçlerinden iki tanesi yepyeni, çok büyük buharlı gemilerdi. Japonlar daha önce hiç buharlı gemi görmemişlerdi. "Gemilerden ikisi yanıyor!" diye kendi aralarında fısıldaşırlar.

Dört gemi demir attıktan sonra toplarını kıyıya çevirdi. Harekete geçmeye hazır tüfekli ve palalı denizciler güverteye dizildi.

Peki, bu yabancılar ne istiyorlardı? Birkaç Japon teknesi yavaş yavaş, gergin bir biçimde kıyıdan ayrılarak gemilere yanaştı. Ancak Amerikalılar kimsenin gemilere çıkmasına izin vermediler. Birkaç cesur Japon gemiden suya uzanan zincirlere tutunarak gemilere çıkmaya çalıştıysa da Amerikalılar onları uzaklaştırmak için palalarını salladılar.

Bu arada, sefer kuvvetinin lideri, komodor Matthew Perry ise aşağıda kamarasında oturmuş bekliyordu.

Matthew Perry'ye çok zor bir görev verilmişti. Amerikalı tüccarlar, kaliteli Japon ipeği, Japon seramiği ve daha da önemlisi

kömür satın almak istiyorlardı. Buhar makinelerinin çalışması için gereken kömür Japon adalarında doğal halde bol miktarda bulunuyordu. Bu yüzden Birleşik Devletler Başkanı Millard Fillmore, Matthew Perry vasıtasıyla gönderdiği mektupta, Japonya'dan limanlarını Amerikan gemilerine açmasını istemişti.

Daha önce de, Birleşik Devletler Japonya'dan Amerika'yla ticaret yapmasını istemişti. Fakat Japonya'ya talebi getiren Amerikalı kaptan çok dostça davranınca, Japonlar onun fazla ciddiye alınmaması gereken zayıf biri olduğunu düşünmüşler ve onu dinlemeyi reddedip, geri göndermişlerdi.

Matthew Perry'nin aynı hatayı yapmaya niyeti yoktu. Adamları, Japonları gemilere almayacaktı, ta ki Japonlar gerçekten önemli bir yetkiliyi gönderene dek. Öyle ki Amerikalılar gemilere çıkmaya çalışan Japonlara, "Biz Japonya İmparatoruna, Birleşik Devletler Başkanı'ndan önemli bir mektup getirdik. Bu mektubu ancak imparatorun erkânından birine verebiliriz," dediler.

Japonlar kıyıya dönüp konuyu değerlendirdiler. Anlaşılan Amerikalıların Japonya'nın nasıl yönetildiğinden haberleri yoktu. Japonya'da bir imparator var olmasına vardı ve Japonlar imparatorun neredeyse tanrı olduğuna inanırlardı, ama gerçekte sözü geçen o değildi. Bütün yetkiler shogunun elindeydi.

En sonunda Japonlar, civardaki bir şehrin valisi olan Toda'nın imparatorun erkânından olduğuna dair Matthew Perry'ye güvence veren bir mektup yazmaya karar verdiler. Mektubu imparatorun ismiyle imzalayıp Amerikalılara verdiler. Bu düzmece mektubu gören Amerikalılar kıyıya inip başkanın mektubunu Toda'ya vermeye razı oldular.

Böylece Matthew Perry, subayları ve bir askeri bandoyla birlikte kıyıya indi. Japonlar onu, mor kumaş ve tül perdelerle kaplı bir odaya götürdüler. İçeride Toda çok ciddi bir yüz ifadesiyle oturuyordu. Matthew Perry başkanın mektubunu, altın menteşeli, gül ağacından yapılma bir kutunun içinde takdim ettikten sonra, Amerikalılar, bandoları "Yankee Doodle"ı çalarken oradan ayrıldılar.

Toda tüm bunların çok komik olduğunu düşünüyordu. Ancak o ve diğer Japonlar başkandan gelen mektubun ciddi olduğunun farkındalardı. Matthew Perry ayrılmadan önce Japonlara bir yıl içinde cevaplarını almak için geri döneceğini söyledikten sonra, cevap evet olsa iyi olur, diye de ilave etti.

Japonlar Matthew Perry ve Kara Gemileriyle çarpışamayacaklarının farkındalardı. Japonya'nın kıyı boyunda yalnızca birkaç topu vardı ve bir kısmı da artık iş görmüyordu. Japonya'nın savaşçıları samuraylar da artık eski sert askerler değildi. Onlara savaş değil yöneticilik eğitimi veriliyordu. Hatta bir samuray okulu, yağmurlu günlerde ıslanmasınlar diye, samurayların içeride tahta at üstünde çalışma yapmalarına bile izin vermişti!

Matthew Perry 1854'te Japonya'ya geri döndüğünde, Japonlar Amerikalılarla bir ticaret antlaşması imzalamayı kabul ettiler. Aradan çok geçmeden, Fransa, İspanya ve diğer Avrupa ülkeleri de Japonya'yla kendi antlaşmalarını imzaladılar. Japonya artık Batı'ya kapılarını açmıştı.

Kırım Savaşı

Matthew Perry'nin Batı'dan Doğu'ya yelken açtığı yıl, Doğu ile Batı'nın tam ortasında bir savaş patlak verdi.

Savaşın çıkış nedeni, iki ülkenin bir kilise anahtarı yüzünden çekişmeleriydi. Kuşkusuz *asıl* neden kilise anahtarı değildi. Anahtar daha çok fitili ateşlemişti. Alev tek başına fazla zarar veremez ama alevi kuru bir odun yığınının altına atacak olursanız, ortaya koskocaman bir şenlik ateşi çıkar. 1853'te başlayan savaşın alevlenmesinin nedeni de, dahil olan ülkelerin zaten birbirleriyle savaşmaya hazır olmalarıydı; yani tutuşmaya hazır bol miktarda "kuru odun" vardı.

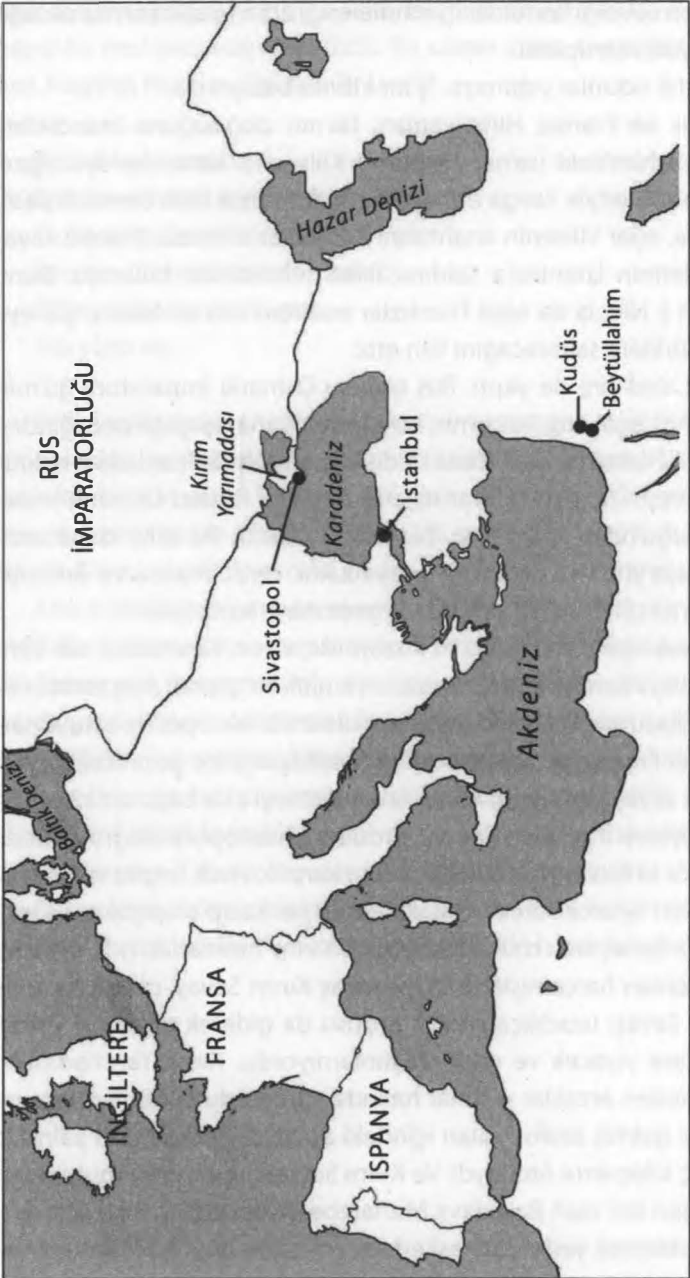
Yığına ilk "odunu" Türkler attı. Kudüs ve Beytüllahim şehirlerinin bulunduğu Filistin toprakları ile İstanbul (eski adıyla Konstantinopolis) Osmanlı Türklerinin elindeydi. Bu üç şehir de Hristiyanlar için çok önemliydi. Türkler ise Müslüman olmalarına rağmen, Hristiyanları kutsal yerlerden uzak tutarak Avrupa'daki Hristiyan ülkeleri kızdırmak istemiyorlardı. Bu yüzden Osmanlı padişahı Fi-

listin'deki kutsal yerlerle ilgilenmeleri için İngiltere, Fransa ve başka birkaç ülkeye izin verdi.

İkinci "odunu" ise Rus Çarı I. Nikola attı. I. Nikola İstanbul'u (Ruslar hâlâ kente Konstantinopolis diyorlardı) almaya kararlıydı. Rusya'nın gemilerini Akdeniz'e indirebileceği bir yolu yoktu. Ancak eğer Rusya Konstantinopolis'i ele geçirecek olursa, Rus gemileri Rusya'nın güney kıyılarından çıkıp, Karadeniz ve Konstantinopolis'ten geçerek Akdeniz'e inebilirdi. Bu gemiler Rus mallarını, bir de tabii Rus askerlerini taşırlardı! I. Nikola Türklere saldırarak Konstantinopolis'i almak için bahane arıyordu.

Üçüncü "odun" da İngiltere'nin Rusya korkusuydu. I. Nikola İngilizlerin kendisiyle birlikte Türklere karşı savaşmalarını istiyordu ve kazanacağı bütün toprakları İngiliz müttefikleriyle paylaşmaya hazırdı. Ne var ki İngilizler Rusların vahşi ve barbar olduklarını düşünüyordu. I. Nikola Kraliçe Victoria'yı zekâsıyla etkilemek umuyla Londra'ya ziyarete gitti. (Hatta kraliçenin, kocasının övülmesinden hoşlandığını bildiği için, Prens Albert'ın "çok soylu bir havası" olduğunu bile söyledi.) Ancak I. Nikola ayrıldıktan sonra, Kraliçe Victoria, "Ne barbar bir adam!" diye patladı. Yardımcılarından biri de şöyle dedi: "İnanıyorum ki bütün ilerlemelere düşman olan bu barbar ulus Avrupa'nın merkezine bir yerleşecek olursa, bu insanlığın başına gelip gelebilecek en büyük felaket olur."

Yığına dördüncü "odunu" da Fransa attı. Fransa Türklerden hoşlanmıyor olabilirdi ama en azından Türklerin imparatorluğu zayıf ve düzensizdi. Öte yandan, çok da uzakta olmayan Rusya iyice devasa, tehditkâr bir ülke haline gelmişti. Rusya Türklere saldıracak olursa, daha sonra sıra Fransa'ya gelebilirdi! Dolayısıyla Fransızlar da İngilizlerle iyi geçinmeye karar verdi. I. Nikola'nın ziyaretinden yalnızca iki ay sonra, Fransa Kralı Louis-Philippe Victoria'yı görmek için İngiltere'ye gitti. Fransızlarla İngilizler yüzlerce yıldır düşmandı; Louis-Philippe 1356'dan bu yana (1356'da Fransa kralı savaş esiri olarak İngiltere'ye götürülmüştü) İngiliz hükümdarını ziyaret eden ilk Fransız kralıydı. Ancak Louis-Philippe Kraliçe Victoria'nın gözüne girmeyi başardı. Kraliçe onun şere-

fine, en sevdiği konuklar için kullandığı altın tabakların da olduğu bir ziyafet tertipledi.

Artık odunlar yığılmıştı. İş bir kibrite bakıyordu.

Rus ve Fransız Hristiyanları, İsa'nın doğduğuna inandıkları, Beytullahim'deki İsa'nın Doğumu Kilisesi'ni kimin koruyacağına dair birbirleriyle kavga etmeye başladı. Fransa kralı Osmanlı padişahına, eğer kilisenin anahtarını Fransızlar almazsa, Fransız savaş gemilerinin İstanbul'a saldıracakları tehdidinde bulundu. Bunu duyan I. Nikola da eğer Fransızlar anahtarı *alacak* olursa, güneye inip Türklere saldıracağını ilan etti.

Ve dediğini de yaptı. Rus ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzeyini işgal etti. Rusya'nın büyüyerek daha da güçleneceğinden korkan Fransızlar da Ruslara saldırdı. İngilizler de Fransızlara katıldı.

Savaşın ilk yılında, Fransızlarla İngilizler Rusları Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkarmayı başardılar. Ancak iki ülke daha sonra Rusya'yı daha da zayıflatmaya karar verdi. Fransa ve Britanya Rusya'nın Sivastopol şehrini ele geçirmeye kararlıydı.

Sivastopol, Karadeniz'in kuzeyinde, Kırım Yarımadası adı verilen, Rusya'dan Karadeniz'e uzanan küçük bir toprak parçası üzerinde bulunuyordu. Ruslar savaş gemilerini Sivastopol'de tutuyorlardı. Eğer Fransız ve İngiliz orduları Sivastopol'ü ele geçirecek olursa, Rusya savaş gemilerini Akdeniz'e indirmeyi asla başaramazdı.

Böylece İngiliz ve Fransız orduları Sivastopol'e doğru ilerledi. Gel gör ki Ruslar da şiddetle onlara karşılık verdi. İngiliz ve Fransız askerleri aylarca sürekli olarak, önce siper kazıp çarpıştıktan sonra çok az ilerleyerek mücadele ettiler. Kırım Yarımadası'nda o kadar çok zaman harcamışlardı ki bu savaş Kırım Savaşı olarak tanındı. Kırım Savaşı uzadıkça, İngiliz ordusu da giderek düzenini yitirdi. Birliklere yiyecek ve giysi ulaştırılamıyordu. Kırım Yarımadası'na gönderilen erzaklar yığınlar halinde çürüyordu ki bunlar paçavra haline gelmiş üniformaları içindeki aç biilaç askerlerden yalnızca birkaç kilometre ötedeydi. Ve Kırım Savaşı'nın en ünlü muharebelerinden biri olan Balaklava Muharebesi'nde, İngiliz subaylar, destek beklemek yerine, atlı askerlere, çok daha büyük bir Rus kuvve-

tine saldırmalarını emrettiler. Askerler itaat etti ve hemen hemen hepsi bu muharebede öldürüldü. Bu saldırı, daha sonra "Hafif Süvari Alayının Hücumu" şiiiriyle ünlendi:

Birileri hata yapmıştı.
Karşılık vermek değil onların işi,
Ya da sorgulamak herhangi bir şeyi,
Savaşıp ölmek hepsinin kaderi.
Ölüm vadisine sürdü atını
Altı yüzü de.

Evet, İngiliz ordusunun düzeni bozulmuştu, ama aslında Rusların da onlardan pek bir farkı yoktu. Nikola'nın baş generali üst üste korkunç hatalar yaptı. Sonunda Nikola'nın oğlu Alexander generali kovup yerine başka birini geçirdi. Oğlunun yaptığı şeyi duyan I. Nikola öfkesinden felç geçirdi ve çok geçmeden hayatını kaybetti.

Alexander Rusya'nın başına geçtikten yalnızca birkaç ay sonra, İngilizlerle Fransızlar sonunda Sivastopol'ü ele geçirmeyi başardılar. Sivastopol savunmasında yüz binden fazla Rus ya öldürülmüş ya da yaralanmıştı. Alexander Rusya'nın artık savaştan çekilmesi gerektiğinin farkındaydı. 1856'da, Paris Antlaşması adı verilen bir barış antlaşması imzalamaya razı oldu. Rusya Sivastopol'ü, ancak Türklerden aldığı toprakları geri verdikten sonra geri alabilecekti. Ayrıca Karadeniz'de hiç savaş gemisi bulundurmayacaktı.

Rusya artık Akdeniz'e bir Rus filosu indirme hayalinden vazgeçmek zorundaydı. Rusya'nın ihtirasları (şimdilik) bastırılmıştı.

Britanya'nın İşgalleri

Büyük Oyun

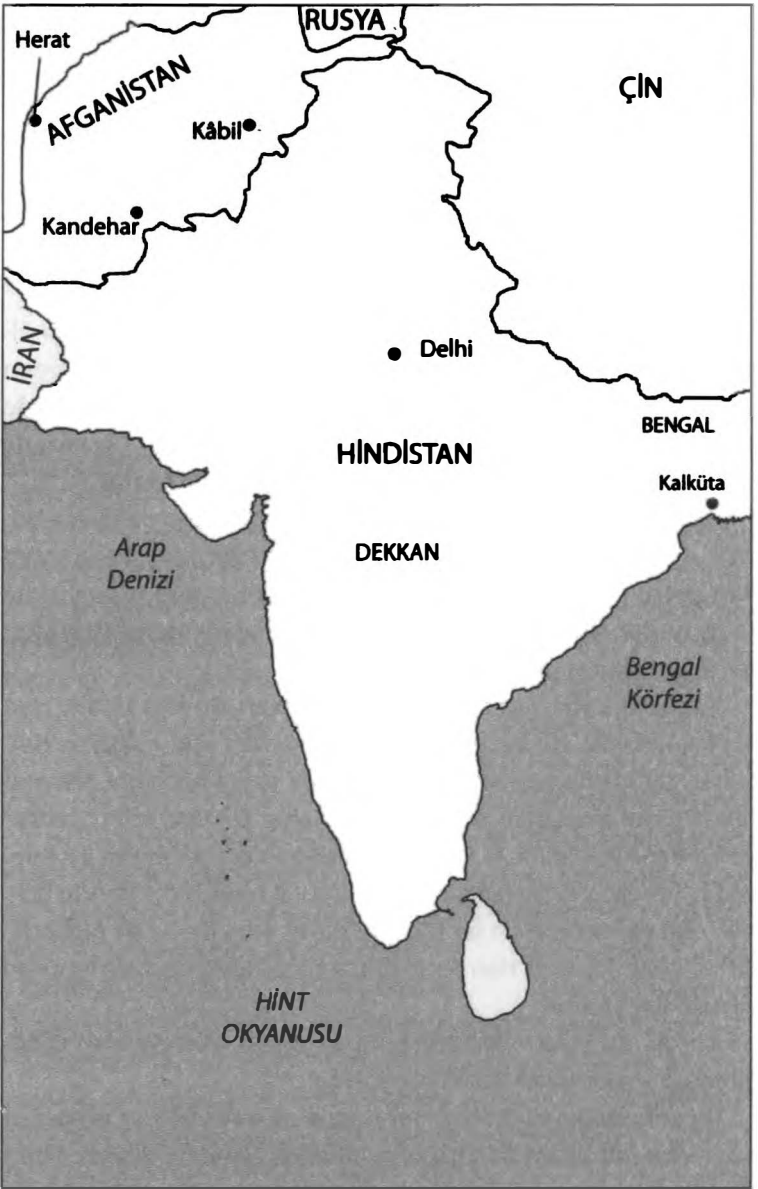
İkinci Afyon Savaşı'nın sona ermesinden üç yıl sonra, başka bir ülkenin kralı İngilizleri ve diğer bütün yabancı istilacıları ülkesinden kovmayı başardı. Kralın adı Dost Muhammed Han'dı ve kuzeyde Rusya ile güneyde Hindistan arasında sıkışıp kalmış, kayalıklarla kaplı, kurak bir ülke olan Afganistan'da hüküm sürüyordu.

Dost Muhammed başa geçene kadar Afganistan defalarca istilaya uğramıştı. İlk başta Moğollar ülkeyi ele geçirmiş, daha sonra Hint prensi Babür Şah Afganistan'ın bir bölümünü topraklarına katmıştı. Batı sınırı boyunca uzanan İran ise sınırlarından içeri girerek Afganistan'ın geri kalanını almıştı.

İki yüzyıl sonra, cesur bir Afgan lideri olan Mirveys Hotoki Han İranlıları kovdu. İlk başlarda, Mirveys İranlılar için çalışıyor, hatta İran sarayında yaşıyordu. Ancak daha sonra İran şahı, Mirveys Han'ın memleketi olan doğudaki Kandehar şehrine, zalim, acımasız bir İranlı vali atadı. Mirveys Han halkının acı çektiğine, insanların hiç sebepsiz tutuklanıp öldürüldüğüne tanık oldu. Bunun üzerine, vali ve korumasını bir pikniğe davet edip ikisini de öldürttü. Daha sonra, Mirveys Han Kandehar'a bir orduyla girdi ve İranlıları ülkesinden çıkardı.

Ancak altı yıllık egemenliğinin ardından Mirveys Han öldüğünde, İranlılar Afganistan'ı tekrar işgal etti.

Bu defa başka bir kahraman ortaya çıkarak yabancı istilacıları püskürttü. Bu adam İran şahının muhafız alayında hizmet etmiş olan yerli bir Afgan'dı. İranlılarla savaşıp onları ülkesinden kovdu ve yirmi altı yıl boyunca, Afganistan'da yaşayan bütün kabilelere hükmetti. *İnci* anlamına gelen Dürrani adıyla tanındı, çünkü onun

Büyük Oyun

hüküm sürdüğü yıllar Afganistan halkı için bir mücevher kadar değerliydi.

Ancak Dürrani ölünce kabileler liderlik kavgasına başladılar. Sonunda bir asker Afganistan'ın en büyük, en önemli şehri olan Kabil'in hâkimiyetini ele geçirdi. Bu askerin adı Dost Muhammed Han'dı.

İlk başlarda, Dost Muhammed Han sadece Kâbil şehrinde *handı*. Ancak sonraki on yıl boyunca, egemenliğini civardaki kırsal bölgeye yaymak için savaştı. En sonunda, Afganistan'ın diğer liderleri onu önderleri olarak tanıdılar. Ona *Emir* yani Komutan unvanını verdiler, çünkü artık Afgan halkının düşmanlarına karşı vereceği mücadeleye o önderlik edecekti.

Dost Muhammed, usta bir savaşçı ve general, askerlerin sade giysilerini süslü saray kıyafetlerine tercih eden, uzun boylu, keskin gözlü, enerjik bir adamdı. Ancak çok geçmeden, salt savaşmanın Afganistan'ı işgalden korumaya yetmeyeceğini anladı. Dost Muhammed'in, ülkesinin bağımsızlığını korumak için entrika çevirip komplot kurması gerekecekti.

Bildiğiniz gibi, Afganistan, Britanya hâkimiyetindeki Hindistan ile Rusya arasında yer alıyordu. Rusya ve Britanya düşmandı. İkisi de, sınırları arasındaki Afganistan'a, diğerinin hâkim olmasını istemiyordu. Bu yüzden hem Rusya hem de Britanya, Dost Muhammed'i bir ittifak anlaşması imzalaması için ikna etmeye çalıştılar. Ruslarla İngilizlerin Afganistan'ın hâkimiyetini ele geçirmeye yönelik bu stratejileri Büyük Oyun adıyla tanındı.

Büyük Oyun'daki ilk hamle Rusya'dan geldi. Rus yönetimi İran'ı, Afganistan'ın batısını birlikte işgal etmeye ikna etti. Birleşik İran-Rus ordusu ülkenin batısını kolaylıkla aştıktan sonra Dost Muhammed'in hüküm sürdüğü Kâbil'e doğru ilerlemeye başladı. Ancak bunu gören İngilizler İran şahına haber gönderdiler. Eğer işgal devam ederse, İran'ın Britanya'nın düşmanı olarak görüleceğini ve bunun ceremesini çekeceğini ilettiler.

İran Şahı Dost Muhammed'den korkmuyordu. Ama koskoca Britanya İmparatorluğunu da kendine düşman etmek istemiyor-

du. Böylece İran askerlerinin hepsi Afganistan'dan çekildi. Britanya Büyük Oyun'daki ilk maçı almıştı.

Sonra İngilizler kendi hamlelerini yaptılar. Planları, Dost Muhammed'e, İranlılar ve Ruslarla savaşacak askerler için çok miktarda borç para vermektir. Bu sayede hem Ruslar Afganistan'a giremeyecek hem de Dost Muhammed İngilizlere borçlu kalacaktı. "Vereceğimiz borç sayesinde," diye yazmıştı bir İngiliz diplomat, "onun üzerinde büyük bir hâkimiyetimiz olur!"

Dost Muhammed ise borç para almak yerine, Büyük Oyun'a katılmaya karar verdi. Britanya yönetimine, İngiliz askerleri Afganistan'ın güneyinde yaşayan Hintlileri kovmalarına yardım ettikleri takdirde, Afganistan'ın Büyük Britanya'nın dost ve müttefiki olacağını söyledi.

Britanya yönetimi reddedince de Dost Muhammed aynı teklifi Ruslara yaptı. Bunun üzerine İngilizler öfkelendi. Bir İngiliz yetkili, "Afganistan'ın işlerine kati bir şekilde müdahale etmenin zamanı geldi," dedi.

İngilizler, Dost Muhammed'e Hintlileri Afganistan'dan çıkarmasında yardım etmek yerine, Hindistan'daki *sepoylar* (Britanya komutası altındaki Hintli askerler) ile İngiliz askerlerini Afganistan'ın kuzeyine gönderdi. Bu Hint-Britanya ordusu, Dost Muhammed'in krallığını koruyan kaleyle çevrili şehrine ulaşana dek Afganistan'ın yaban topraklarında ilerledi. Dost Muhammed bu kalenin yönetimini oğluna vermişti fakat oğlu kalenin bütün kapılarına duvar örmeyi ihmal etmişti. Hint-Britanya ordusu kapılardan birine tuğla örülmediğini fark ettiğinde, kapıyı havaya uçurup kaleyi ele geçirdi ve Dost Muhammed'in krallığının merkezi Kâbil'e doğru hücumla geçti.

Dost Muhammed karşı koyup savaşmak istese de Britanya kuvvetinin çok büyük olduğunu gören askerleri onu terk etmeye başladılar. Dost Muhammed de Hindistan'a kaçmak zorunda kaldı.

Bu arada Kâbil şehrini işgal eden Hint-Britanya ordusu ise halkın giderek daha çok tepkisini çekmeye başladı. Askerler Afganlılara ait yiyeceklere el koyuyor, dükkânlardan canları ne isterse alıyor ve Kâbil halkını aşağılıyorlardı.

Sonunda Afganlıların canına tak etti. Kabil'de, öfkeli Afganlılar, askerler yardımına yetişemeden bir İngiliz subayını öldürdü. Daha sonra ordunun karargâhını kuşattılar. Onlarla görüşmek için gelen bir İngiliz subayını daha öldürdüler.

Britanya-Hint ordusu Kabil'den çekilme zamanının geldiğine karar verdi. Ancak kış bastırmıştı. Askerler, dondurucu soğukta güneye, Hindistan'a doğru çekilirken, arkalarından takip eden Afgan savaşçıların saldırılarına maruz kaldılar. Yolculuk başladıktan dört gün sonra dört binden fazla İngiliz askeri hayatını kaybetmiş, sonunda topu topu 120 kişi hayatta kalmıştı. Bu küçük birlik sınıra yaklaşırken, asiler son bir saldırı daha düzenlediler. Tek bir yaralı adam kaçmayı başarabildi. Afganistan'ı işgal etmiş olan ordu tamamen yok edilmişti.

İngilizler Afganistan'ı fethetme hayalinden vazgeçmişler fakat ordularının katledilmesine de çok öfkelenmişlerdi. Afganistan'a giren Britanya birlikleri yakıp yıktı, talan etti ve can aldı. Onlarca köyü yıkıp yüzlerce Afgan'ı öldürdükten sonra geri çekildiler. İntikamlarını almışlardı.

Dost Muhammed de Hindistan'dan ülkesine geri döndü. Krallığı küçülmüştü. Kargaşadan yararlanan İranlılar batıyı işgal etmişler ve başka savaş beyleri de ülkeyi parça parça ele geçirmişlerdi. Dost Muhammed'e bir tek Kabil şehri kalmıştı.

Ancak Dost Muhammed sabırlı bir adamdı. On beş yıl boyunca krallığını yavaş yavaş yeniden inşa etti. Britanya'yla tekrar savaşa girmenin, Afganistan'ı daha da zayıflatmaktan başka bir işe yaramayacağını bildiğinden, düşmanı ile barış yapmaya karar verdi.

Britanya'nın sonucu felaket olan Afganistan işgalinden on iki yıl sonra 1855'te, Dost Muhammed Britanya'yla bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmaya göre, o Britanyalıları saldırmayacak, Britanyalılar da Afganistan'dan uzak duracaklardı. Antlaşma imzalandıktan iki yıl sonra Hindistan'da Sepoy İsyanı patlak verdiğinde, Dost Muhammed antlaşmanın kendine düşen tarafına sadık kaldı. Hindistan'a inip İngilizlere karşı sepolara katılmadı. Daha sonra,

bir İngiliz general, "Dost Muhammed İngilizlere karşı savaşmış olsaydı Bengal'in kuzeyinde elimizde hiç toprak kalır mıydı, bilmiyorum," demişti.

Bu esnada Dost Muhammed topraklarını genişletmeye devam etti. Kandeher'ı krallığına katıp, idaresini oğullarından birine verdi. Daha sonra 1863'te, kalan İranlıları ülkesinin batısından çıkardı.

Nihayet Afganistan işgalcilerden kurtulmuştu.

İki hafta sonra Dost Muhammed gece geç vakit yatağında hayatını kaybetti. O bağımsız bir Afganistan'da on dört gün hüküm sürebilmişti.

Afrika'da Dolaşmak

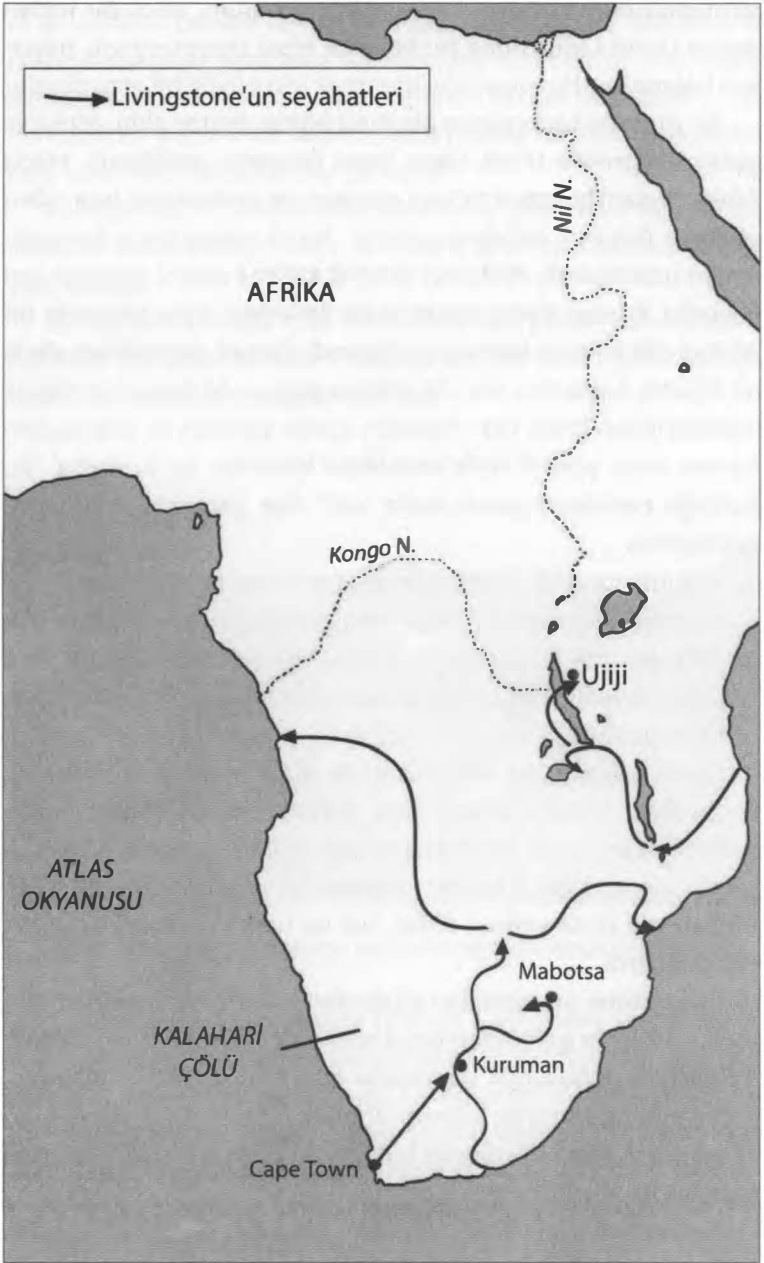
O sırada, Afganistan'dan çok uzaklarda, İskoçyalı bir misyoner Afrika kıtası hakkında bilgi sahibi olmak üzereydi. Onun Afrika sevgisi ise başka bir işgalin önünü açacaktı.

İskoçya'da soğuk bir bahar gecesi, David Livingstone doktorluk sınavına çalışmaktan yorulmuştu. Küçük odasında ayağa kalktı, gerinerek etrafına bakındı. Biraz ara verse iyi olacaktı.

O sırada sokağın az ilerisinde, bir misyoner Afrika hakkında bir konuşma yapıyordu. Livingstone'un bu gizemli, keşfedilmemiş kıta hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Tekrar çalışmaya koyulmadan önce, aşağı inip misyonerin maceralarını dinlemeye karar verdi.

Misyoner Robert Moffat Afrika'daki yaşamıyla ilgili hikâye üstüne hikâye anlatırken, David Livingstone onu ağzı bir karış açık dinledi. Moffat yıllardır, Afrika'nın güney kıyılarından sekiz yüz kilometre içerideki Kuruman kasabasında yaşıyordu. Yine Afrika'nın güneyinde yaşayan Hollandalılar, İngilizler ve başka Avrupalılar ise ticaretle uğraşıyorlardı; kıyıda Cape Town adında işlek bir şehir inşa etmiş ve etrafına da çepeçevre yerleşmişlerdi.

Ancak Kuruman'ın kuzeyinde, şimdiye dek hiçbir Avrupalının görmemiş olduğu yüzlerce kilometrelik bir alan uzanıyordu. Robert Moffat dinleyicilerine, "Ne zaman kuzeyin uçsuz bucaksız düzlüklerine baksam; sabah güneşinin altında, hiçbir misyonerin

Livingstone'un Afrika'daki keşif güzergâhları

gitmediği, dumanı tüten binlerce köy görürüm,” dedi. Bu sözleri duyan David Livingstone bu binlerce köyü ziyaret etmek, hastalara bakmak ve Hristiyanlığı öğretmek için büyük bir arzu duydu.

Bir yıl sonra Livingstone okulunu bitirip doktor oldu. Afrika’ya giden bir gemiye bindi. Cape Town limanına geldiğinde, orada Afrika kıyıları boyunca ticaret merkezi ve yerleşimler inşa eden yüzlerce Avrupalı olduğunu gördü. Ancak Livingstone Avrupalılardan uzaklaşarak, Afrika’nın gizemli kalbine doğru gitmeye can atıyordu. Kuzeye doğru yavaş yavaş ilerlerken, aynı zamanda bir Afrikalı gibi hayatta kalmayı da öğrendi. Ekmek yapmak için eliyle un öğüttü, haşlanmış tırtıl ile çekirge yedi ve Afrika’nın en büyük lezzetlerinden birini tattı: Toprağın içinde yaşayan ve yağmurdan hemen önce yüksek sesle vıraklayan kocaman bir kurbağa. “Bu kurbağa neredeyse tavuk kadar var!” diye yazmıştı Livingstone günlüğüne.

Livingstone Afrika hakkında daha çok bilgi sahibi oldukça, köle ticaretinden (Afrika’dan Afrikalıları alarak başka ülkelere köle olarak satmak) nefret etti. Köle ticareti yasak olmasına rağmen, hâlâ Afrika kıyılarına gelen köle tüccarları Afrikalıları alıp götürüyor, köle yapıyorlardı.

David Livingstone köle ticaretine bir son vermeyi umut ediyordu. Eğer Afrika’yı araştırmaya devam ederse, Afrika’nın merkezine giden ırmak ve başka ticaret yolları bulabileceğini düşündü. Avrupalılar Afrika’nın merkezine kolayca ulaşabilirlerse, Afrikalılarla (köle yerine) fildişi, tuz ve başka malların ticaretini yapabilirlerdi.

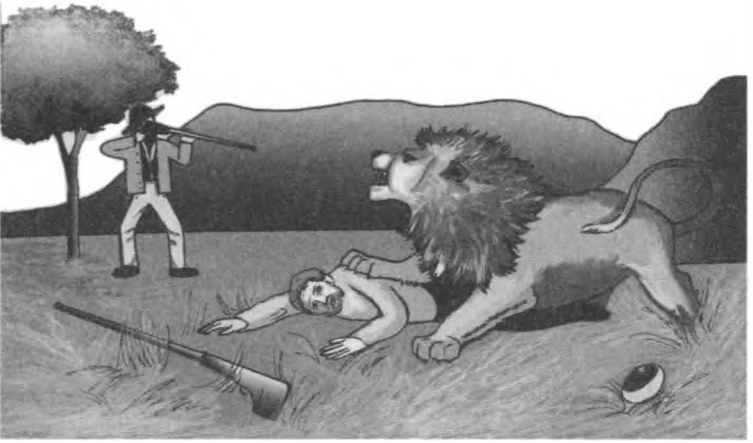
Livingstone araştırmaları yüzünden neredeyse canından oluyordu. Afrika’ya gelişinden üç yıl sonra, sıcaktan kavrulan Kalahari Çölü’nün doğusunda bir kasaba olan Mabotsa’da oturuyordu. Haftalardır Mabotsa’da aslanlar ahırlara girip inekleri yiyordu. Livingstone Afrikalı dostlarıyla birlikte, aslanları kovmak için dışarı çıkmaya karar verdi.

Ancak tam silahını doldururken, bir aslan gizlice arkasından yaklaştı. Aslan Livingstone’un üzerine atlayıp yere yatırdıktan son-

ra omuzlarını kavradı ve ileri geri sallamaya başladı. Daha sonra Livingstone şöyle yazacaktı: "Aslanın sallaması beni bir çeşit hayal âlemine soktu ki burada ne bir acı ne de dehşet hissi vardı ... bu herhalde bir kedinin ilk sallamasından sonra, farenin hissedebileceği sersemlik haline benzer bir şeydi."

Livingstone'un Afrikalı arkadaşlarından ikisi aslanı tüfekleriyle vurdular. Aslan dönüp onlara da saldırdı ama sonra sersemleyerek yere çöktü.

Livingstone'ın kolu çok kötü kırılmıştı. Ancak memleketine dönmek istemiyordu. Köle ticaretine bir son vereceğini umduğu ticaret rotalarını aramaya devam etti.

Afrika savanlarında bir aslanın saldırısına uğrayan David Livingstone

Sepoy İsyanıyla aynı yıl yani 1857'de, Livingstone keşiflerini anlattığı *Misyoner Seyahatleri* adında bir kitap yazdı. Kitabı yayımlatmak için İngiltere'ye geri döndü. Livingstone'un kitabı muazzam bir başarı kazandı, binlerce adet satıldı. İngilizler Hindistan'daki sorunları bir süreliğine unutup, heyecan verici, yeni bir kıtayı tanımaktan mutlu oldular. David Livingstone ünlü biri oldu.

Bir yıl sonra 1858'de, Büyük Britanya devleti David Livingstone'a resmi olarak, İngiliz tüccarlar için Afrika'da ticaret yolları

bulma görevini verdi. Livingstone'ı *konsül* (İngiliz devlet yetkilisi) ilan eden gazeteler ona Afrika'daki keşiflerine devam etmesini söylediler, böylece Büyük Britanya "köle ticaretine son verme umuduyla, Afrika'da ticaretin ve medeniyetin ilerlemesini sağlayabilecekti".

Böylece David Livingstone bu defa ülkesinin de desteğiyle, tekrar Afrika'ya doğru yola çıktı.

David Livingstone on beş yıl boyunca Afrika'yı araştırarak, nehir ve göllerini haritaladı ve Oromo, Masai, Burundi, Luba gibi birçok krallık hakkında bilgi sahibi oldu. Livingstone Afrika'nın ortasında çok uzun yıllar kalınca, birçok insan hâlâ hayatta olup olmadığını merak etmeye başlamıştı. En sonunda Amerikan gazetesi *New York Times*, gazetecilerinden Henry Morton Stanley'i kayıp kâşifi bulması için gönderdi.

Stanley haftalarca dolaşp Afrika'yı baştan aşağı kat ettikten sonra, nihayet Kongo Nehri'nin doğusunda bir köy olan Ujiji'de ünlü misyoneri buldu. Stanley, yüzünde derin çizgiler oluşmuş, güneşten kayış gibi kararmış bir adam gördü. Bir deri bir kemik kalmış ve bir dal gözüne çarpıp yaralamıştı. Bükülmüş olan sol kolu artık neredeyse iş göremez hale gelmişti ve öylece yanında sallanıyordu.

Stanley bu büyük adamın karşısında o kadar heyecanlanmıştı ki Amerikalılara özgü, becerebildiği en kibar davranışları sergilemeye karar verdi. David Livingstone'a yaklaştı, şapkasını çıkararak, "Yanılmıyorsam, siz Dr. Livingstone'sınız, öyle değil mi?" dedi.

Stanley Livingstone'ı İngiltere'ye geri götürmeyi teklif etse de misyoner kabul etmedi. Hayatının geri kalanını Afrika'da geçirmeye karar vermişti. İki yıl sonra, David Livingstone Orta Afrika'daki bir kulübede hayatını kaybetti. Afrikalı arkadaşları, Afrika geleneklerine göre kalbini çıkarıp bir ağacın altına gömdüler. Bedenini ağaç kabuğu ve brandalara sarıp bir direğe bağladıktan sonra, kıyıya taşıdılar. Buradan bir Avrupa gemisi onu memleketine götürdü.

David Livingstone Afrika'yı güçlendirmeyi umut etmişti. Ancak onun Afrika haritaları, yıllar sonra, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinin Afrika'ya Hindistan'a yaptıklarının aynısını yapmalarını kolaylaştırdı: El koydular, fethettiler ve sömürdüler.

Diriliş ve İsyan

İtalya'nın "Dirilişi"

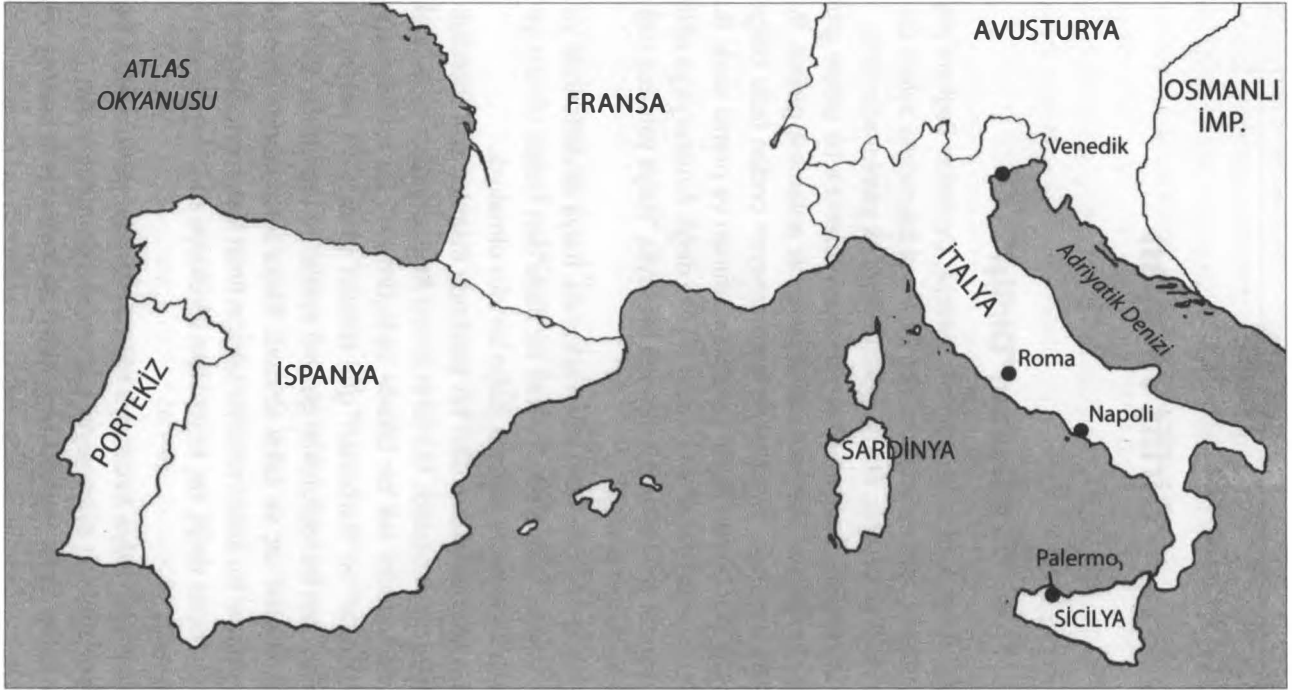
1850'de, Amerikalıysanız lideriniz Birleşik Devletler Başkanı'ydı. İspanyolsanız, İspanyolca konuşur, İspanyol bayrağına selam dururdunuz. Fransızsanız, Fransa liderine bağlılık yemini ederdiniz.

Oysa 1850'de, "İtalyan" sözü yalnızca, Akdeniz'e bir çizme gibi uzanan, kayalık bir yarımada da yaşadığınız anlamına gelirdi. Bu yarımada üzerinde, birbirleriyle geçinemeyen ondan fazla bölge mevcuttu. Her birinin kendi kanunları, sınırları ve prensi vardı. Bu bölgelerin çoğu "İtalya" adında bir ülkeye değil, Avusturya'ya aitti. İtalya diye bir şey yoktu. Avusturyalı bir soylu, "İtalya yalnızca coğrafi bir ifadedir!" demişti.

Ne var ki 1820 ile 1860 yılları arasında, İtalya devletlerinde yaşayan insanlar "İtalya'nın, "coğrafi bir ifade"den fazlası olması gerektiğini düşünmeye başladı. *İtalya* bir *ulus* olmalıydı.

İtalya yarımadasının dört bir tarafında insanlar gizli topluluklar oluşturmaya başladı, bunların amacı Avusturya'dan kurtularak İtalya devletlerini tek bir ülkede birleştirmekti. Bu toplulukların "Yüce Ustalar" ve "Karbonari" gibi isimleri vardı. Gizli şifreleri ve parolaları olan bu topluluklar gizemli ayinler ve toplantılar düzenlerlerdi. Üyeleri saç ve sakal uzatırdı. İtalya sokaklarında devriye gezen polisler bu asileri tutuklamak için fırsat kollar, tutukladıktan sonra da hapse değil, saç kesimi için sürükleye sürükleye berbere götürürlerdi.

Ancak eğer İtalya Avusturya hâkimiyetinden kurtulacaksa, bu iş sadece toplantı düzenleyip saç uzatmakla olmayacaktı. Fakat her ne kadar farklı toplulukların hepsi de İtalya devletlerinin tek bir ulusta birleşmelerini isteseler de, her birinin bu konuda farklı

İtalya

farklı fikirleri vardı. Kimileri İtalyanların liderlerini kendileri seçip, kendi kanunlarını yapabilmeleri için, İtalya'nın yönetim biçiminin cumhuriyet olmasını istiyordu. Kimileri de İtalyan devletlerinin, İtalya'nın Roma şehrinde yaşayan Roma Katolik Kilisesi'nin başı papanın liderliğinde birleşmesini istiyordu. Gene kimileri de İtalya'nın bir kral tarafından yönetilmesi gerektiğini ve bu kralın kuzeydeki güçlü İtalya devleti Piyemonte-Sardinya'nın kralı olabileceğini düşünüyordu.

1831'de, gizli topluluklardan "Karbonari" tüm bu ihtilafa düşmüş toplulukları birleştirerek, Avusturya hâkimiyetine karşı açık bir isyan başlattı. Ancak Avusturya isyanı bastırmak için asker gönderdi. Yüzlerce gizli topluluk üyesi tutuklandı. Elebaşılar ya asılarak ya da vurularak idama mahkûm edildi.

Elebaşılardan biri olan Giuseppe Mazzini kaçmayı başardı. Karbonari'nin diğer liderleri idam edilirken o olanları dehşet içinde izlese de bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmedi. Genç İtalya adında başka bir topluluk kurdu. Bütün Genç İtalya üyelerinin, kırk yaşın altında ve ellerinde bir tüfek, bir hançer ve elli kurşun olması gerekiyordu. Genç İtalyanlar, iki yüzyıl önce Rönesans zamanında, İtalya devletlerinin özgür ve güçlü olduklarını biliyorlardı. Bu devletleri yine özgür ve güçlü kılmayı (ama bu defa bir İtalyan cumhuriyeti altında birleşmiş olarak) umut ediyorlardı. Bu hareket *Risorgimento* (İtalya'nın "yeniden yükselişi" yani "dirilişi") olarak tanındı.

İtalyan prensleri ve Avusturya'nın soyluları Mazzini'den korkuyorlardı. Mazzini, Tanrı'nın kendisine İtalya'yı özgürlüğe kavuşturması gerektiğini söylediğine inanıyordu. Daima siyah giyer, "Ülkem için yas tutuyorum," derdi. Ayrıca yaptığı konuşmalarda, zorba liderlere suikast düzenlemenin ahlaka uygun ve adil bir eylem olduğunu söylerdi. Kahramanlarından biri, Jül Sezar'ın öldürülmesine yardım eden Romalı senatör Brütüs'tü. Kısa süre sonra, Avusturya Genç İtalya'ya üye olmanın cezasının ölüm olduğunu ilan etti.

Ne var ki Genç İtalya büyümeye devam etti. Kısa süre sonra, genç bir denizci olan Giuseppe Garibaldi de Mazzini'nin Genç İtal-

ya'sına katıldı. Garibaldi çok geçmeden Avusturya egemenliğine karşı düzenlenen başka bir isyanda Mazzini'nin sağ kolu oldu.

Bu isyan 1848'de başladı. Mücadele, kuzeyde güçlü Venedik bölgesine ve güneyde de Roma şehrine kadar yayıldı. Mücadele şiddetlenince papa Roma'dan, halen Avusturya hâkimiyeti altında bulunan güneydeki Napoli krallığına kaçtı. Avrupa'nın dört bir yanındaki Katolik krallara haber gönderdi ve ordularını göndererek, Genç İtalyanları Roma'dan çıkarmaları için yalvardı.

Fransa papanın çağrısına yanıt verdi. Çok geçmeden Fransız askerleri İtalya kıyılarına doğru yelken açtılar; Roma yakınlarında karaya ayak basarak, fazla direnişle karşılaşmadan şehre girmeyi umuyorlardı. Ancak karaya ayak basar basmaz, Genç İtalyan gönüllülerinden oluşan bir ordunun saldırısına uğradılar. Giuseppe Garibaldi'nin komutası altındaki bu ordu canla başla savaşıyordu. "Dervişler kadar çılgınlardı!" diyordu bir Fransız subay. "Hatta bizi elleriyle tırmaladılar!"

Gel gör ki Fransız birlikleri, Garibaldi'nin deneyimsiz devrimcilerinin aksine eğitimli askerlerdi. Roma'ya doğru ilerlemeye devam ettiler. Garibaldi üç hafta boyunca direndi. Ancak en sonunda geri kalan adamlarıyla birlikte kaçmak zorunda kaldı.

Kuzeyde Venedik'te de isyan iyi gitmiyor, Avusturya ordusu isyancıların üzerine doğru ilerliyordu. Avusturya ordusunda daha iyi silahlar ve toplar vardı, hatta havadan bomba atma imkânına sahiptiler, Venedik'in üzerinde balonlarla uçan Avusturyalı askerler aşağıdaki isyancıların üzerine bomba atıyordu!

Çok geçmeden Venedik teslim olmak zorunda kaldı. Mazzini kaçıp Londra'ya sığındı. Garibaldi de Birleşik Devletler'e kaçtı. Avusturya İtalya devletlerini yeniden egemenliği altına aldı ve papa da Roma'ya döndü. Cumhuriyet devrimi başarısız olmuştu.

Bununla beraber devrimciler umutlarını yitirmemişlerdi. Bir kez daha, bağımsızlık savaşı planları yapmaya başladılar. Yeniden güç kazanmaları on yıl sürdü. Roma ve Venedik'teki isyan başarısız olduktan on yıl sonra, İtalyanlar özgürlüklerini kazanmak için tekrar mücadeleye giriştiler.

Bu defa cumhuriyet hayalinden vazgeçmeye karar vermişlerdi. İtalyan devletlerini bir krallıkta birleştireceklerdi; tüm İtalya'nın tek bir kralı olacaktı. Bu kral, yani II. Victor Emmanuel kuzeydeki Piye-monte-Sardinya bölgesinin tahtına yeni çıkmıştı.

Victor Emmanuel ve danışmanları on yıl önceki, sonuçları felaket olan isyanı unutmamışlardı. Bu yüzden o ve danışmanları Fransa kralına, eğer Fransız askerleri bu defa taraf değiştirerek İtalya için savaşacak olurlarsa, kendi krallıklarının bir bölümünü vermeyi taahhüt ettiler.

Fransa kralı bu teklifi kabul etti. Bunun üzerine isyancılar kuzeyde bir ordu kurdular. İtalya'nın dört bir yanından askerler geldi. Giuseppe Garibaldi Amerika'dan dönerek tümgeneral oldu. İtalyanlar Avusturyalılarla bir kez daha savaştilar. Bu defa, İtalyanların arkasında Fransız ordusu vardı. Ancak bu durum uzun sürmeyecekti. Çarpışmalar başladıktan sonra daha bir yıl geçmeden, çok fazla Fransız askeri hayatını kaybedince Fransa kralı savaştan çekilmeye karar verdi. Avusturya yönetimiyle barış yaptı.

Daha önce Roma ve Venedik'teki isyanlar başarısız olmuştu. Piyemonte-Sardinya'daki isyanın sonu da iyi görünmüyordu. Bunun üzerine, Giuseppe Garibaldi binden fazla askeri toplayarak, su alan eski gemilere bindirdi ve Akdeniz'den İtalya'nın güneyine açıldı. İtalya'nın güneyindeki Napoli krallığını işgal ederek, son bir özgürlük mücadelesine girişecekti.

Garibaldi gemilerini, İtalya yarımadasının ucunda büyük bir ada olan Sicilya kıyılarına çıkardı. Adamlarını, Sicilya'nın en önemli şehirlerinden biri olan Palermo'ya yönlendirdi. Avusturya komutası altındaki bir ordu ise çoktan onunla savaşmak için Napoli'den yola çıkmıştı.

Ancak Garibaldi Sicilya'nın yoksul çiftçi ve köylülerini Avusturya'nın boyunduruğundan kurtaracağına ikna etti. Önce onlarca, sonra yüzlerce Sicilyalı akın akın Garibaldi'nin ordusuna katıldı. İki ordu Palermo'da karşılaştığında, muharebeyi kazanan Garibaldi'nin adamları oldu.

Daha sonra Garibaldi adamlarını Napoli kıyılarına çıkardı. Ordusundaki asker sayısı otuz bine ulaşmıştı.

İtalya'nın güneyine inmelerinin üzerinden üç ay geçmeden, Garibaldi'nin otuz bin devrimcisi Napoli'nin ortasından akan Volturno Nehri'nde Avusturya ve Napoli askerleriyle karşılaştı. Volturno Muharebesi Risorgimento'nun son mücadelesi oldu ve Garibaldi'nin ordusu bu mücadeleden zaferle çıktı. Victor Emmanuel zaferi kutlamak için güneye indiğinde, Garibaldi onu, "İtalya'nın ilk kralını selamlıyorum!" diyerek karşıladı.

Ertesi yıl 1861'de, Victor Emmanuel İtalya (İtalyan *ulusunun* ilk) kralı olarak taç giydi. İtalya Mazzini'nin umut ettiği gibi cumhuriyet olmamış, ama sonunda İtalya *İtalyanların* olmuştu.

Taiping Ayaklanması

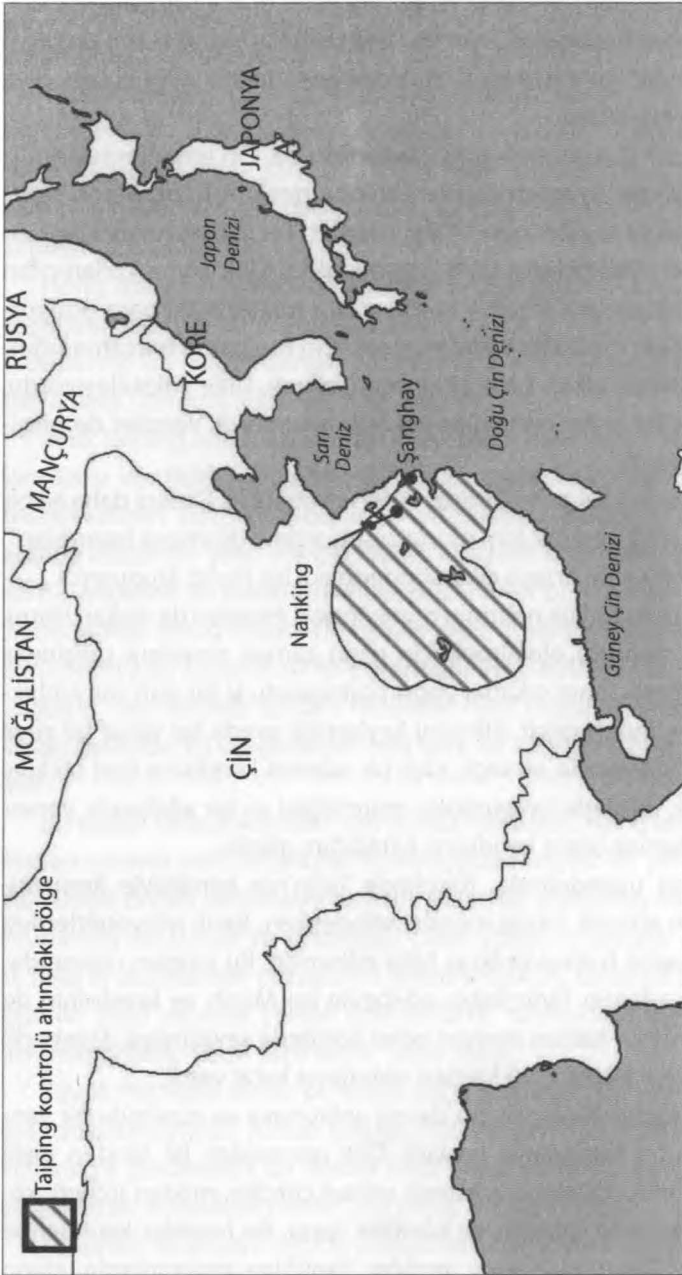
Çin'de ise yeni bir tür savaş başlamıştı; bu, ülkeler arasında değil de aynı ulustan zenginlerle yoksullar arasında yapılan bir savaştı.

Zenginlerle yoksulların savaşı sadece Çin'de olmayacaktı. Ancak Çin'deki savaşa önderlik eden adam, Tanrı'nın kendisine Çin imparatorunu alaşağı etmesini emrettiğine inanıyordu.

İmparator, Çin'de iki yüzyıldan uzun süredir hüküm süren King hanedanına mensuptu. İlk önceleri, bu hanedana mensup imparatorlar hem güçlü hem de adaletli olmaya gayret etmişlerdi. İlk King hükümdarlarının dileği adil ve bilge olmaktı. Hatta ilk King imparatorlarından biri her erdemli insanın yaşamına yön vermesi gereken kuralları yazmış ve kendisi de bu kurallara uymak için elinden geleni yapmıştı.

Ancak zaman geçtikçe, King imparatorları erdemlerini yitirdiler. 1850 itibariyle, sarayda lüks, savurganlık ve yozlaşma hâkimdi. Devlet memurları yoksullardan faydalanmaya, vergi gelirlerine el koyarak zenginleşmeye başlamışlardı.

Bu arada Çin de büyüyordu. 1700 ile 1850 yılları arasında, Çin'in nüfusu *iki katına* çıktı, 150 milyonken 300 milyon oldu. 1850 itibariyle, artan nüfus Çin'in kalabalık şehirlerinden kuzey ve batıdaki ekilebilir arazilere taşınmaya başlamıştı. Çok geçmeden,

Taiping Ayaklanması

Çin'in uzak bölgelerine gidenler önceden orada yaşayanlarla kavga etmeye başladılar. Çin'in bu uzak bölgelerindeki resmi yetkililer kimi zaman yeni gelenlere sert davranır, onlara vergi yükler veya oradan kovarlardı.

Üstelik Çin giderek yoksullaşıyordu da. Çin limanlarına İngiliz tüccarlar bir uyuşturucu olan afyonu getirmişlerdi. Afyon sayesinde güzel rüyalar gören "afyonkeşler" bu uyuşturucuyu bırakmazlardı. Milyonlarca Çinli bağımlı oldu. Çinli afyon kullanıcıları İngiliz tüccarlara afyon için muazzam miktarlarda para ödüyordular. Fakat İngilizler o kadar *parayı* Çin mallarına harcamadığından, Çin'den çıkan para girenden fazlaydı. Ülke yoksullaşıyordu. Çinli işçiler iş (ve genellikle aş) bulamıyorlardı. Vergiler de gitgide artıyordu.

Çin'in yoksul halkı çaresiz, aç ve umutsuzdu. Onlara daha iyi bir yaşam sözü verecek kim olursa olsun ardına düşmeye hazırdılar.

Bu ortamda ortaya çıkan önderin adı ise Hong Xiuquan'dı.

Çin'in iki büyük nehrinin güneyindeki Huaxian'da doğan Hong, devlet memuru olabilmek için uzun zaman sınavlara çalışmıştı. Aslına bakarsanız, o kadar yoğun çalışıyordu ki bir gün yorgunluktan kendinden geçti. Bilincini kaybettiği sırada ise tuhaf bir rüya gördü. Rüyasında, ak saçlı, yaşlı bir adamın kendisine özel bir kılıç vererek, iblislerle savaşmasını emrettiğini ve bir ağabeyin, yanında savaşmak üzere kendisine katıldığını gördü.

Hong uyandığında, rüyasında Tanrı'nın kendisiyle konuştuğundan emindi. Hong memleketindeyken, Batılı misyonerlerden Hristiyanlık hakkında biraz bilgi edinmişti. Bu yüzden rüyasındaki yaşlı adamın Tanrı Baba, ağabeyin İsa Mesih ve kendisinin de Çin'in yoksul halkını perişan eden kötülerle savaşmaya davet edilen, İsa'nın küçük Çinli kardeşi olduğuna karar verdi.

Hong arkadaşlarına bu daveti anlatmaya ve etrafında bir yandaş grubu toplamaya başladı. Çok geçmeden iki binden fazla müridi oldu, bunların arasında yoksul çiftçiler, maden işçileri, kömürcüler, eski askerler ve köylüler vardı. Bu insanlar kendilerine Tanrı'ya Tapınanlar adını verdiler. Yaptıkları toplantılarda, afyon

veya alkol kullanmamaya ve bütün mallarını ortak bir hazineye bağışlamaya karar verdiler.

1850 itibariyle, Tanrı'ya Tapınanların sayısı aşağı yukarı yirmi bine ulaşmıştı. Köylülerden oluşan bu muazzam topluluk bölgedeki varlıklı toprak sahiplerini çok huzursuz ediyordu. Öyle ki toprak sahipleri King hanedanından askerlerle birleşerek Tanrı'ya Tapınanlara saldırdılar.

Hong, müritlerine yapılan bu saldırının, gerçekten kötülerle savaştığının kanıtı olduğu sonucuna vardı. Artık kendisine İlahi Kral, müritlerine de Büyük Barışın İlahi Krallığının vatandaşları (Çince de *Taiping Tianguo*) adını verdiğini ilan etti.

Artık Taiping adını alan Hong'un müritleri kendilerine saldıranlara karşı verdikleri mücadelede başarılı oldular. Hatta Hong'un memleketinin batısında bulunan ve surlarla korunan Yongan adında küçük bir şehri ele geçirdiler. Yongan'ı karargâh yaptıktan sonra, askerleri ve komutanlarıyla, düzenli bir ordu kurup savaşa hazırlandılar. Hong müritlerine şöyle dedi: "Kadın ve erkek subayların hepsi kılıç kullanmayı iyi öğrenmeli! Hep birlikte, cesaretinizi toplayın, hep birlikte iblisleri öldürün! Altın tuğlalarla altın evler sizleri bekliyor. En aşağıdakiler bile ipek ve satenlere bürünecekler!"

Bu sözler yoksul köylüler için harika vaatlerdi. Hong'un sözlerinden cesaret alan Taipingler kuzeydoğuda büyük bir şehir olan Nanking'e doğru ilerlemeye başladı. Niyetleri, yozlaşmış King memurlarıyla savaşmak ve yoksuldan çalan yönetimi alaşağı etmekti. King'in düşmanları olduklarını göstermek için, saçlarını Kingler gibi iki örgü yapmak yerine uzatmışlardı. Yanlarından geçtikleri insanlar onlara, "uzun saçlı asiler" adını taktı.

Büyük ihtimalle kimse bu tuhaf, küçük ordudan bir şey çıkacağını düşünmüyordu. Ancak çok şaşırtıcı bir şey oldu. Taipinglerin Nanking'e yürümeleri bir yıldan biraz daha az sürdü. Ve bu süre zarfında, bir milyondan fazla Çinli köylü onlara katıldı.

İlerlerken büyüyen Taiping ordusu insafsız toprak ağalarına ve açgözlü devlet yetkililerine saldırarak onları öldürdü. Vergi belge-

lerini yakıp hükümet binalarını yıktılar. Taipingleri kendi gözleriyle gören bir adam, "Ne zaman bir zenginin evine girseler, değerli şeyleri bulmak için evin altını üstüne getirirlerdi. Ancak köylülerden hiçbir şey almadıkları gibi, zenginlerden aldıkları giyecekleri ve başka malları da onlara verirlerdi," diye yazmıştı.

Artık Taipingler küçük bir asi grubu değildi. Onlar devrimcilerdi. Kingler alaşağı edilir edilmez, Çin'in nasıl yönetileceğine dair büyük fikirleri vardı. Toprakları eşit bir biçimde paylaşmak istiyorlardı. Her aile ürün yetiştirip, ihtiyaç duyduğu kadarını elinde tutabilecekti. Geri kalanını da halka açık bir depoya verecekti. Bu yeni ülkede herkes kardeş olacaktı. Hatta daha sonra bir Taiping lideri Çinlilerin, Batılılar gibi, liderlerini seçmek için seçim yapmalarını bile teklif etti.

Taipingler Nanking'e ulaştıklarında, orayı fethederek başkentleri yaptılar. Daha sonra da King imparatorunun yaşadığı Pekin'e saldırması için bir ordu gönderdiler. Pekin'i ele geçirmeyi başaramadılar ama onların karşısına çıkan King askerleri de Nanking'i alamadılar. Bu iki kuvvet yıllarca savaşımaya devam etti.

1860 itibariyle, Taipingler Şanghay'a ilerliyordu. Bir süre için, bu şehir de sanki düşecekmiş gibi görünüyordu.

Ancak sonra savaş onların aleyhine dönmeye başladı. Büyük Britanya Çin'le, isyan bastırılır bastırılmaz, daha çok Çin limanını İngiliz tüccarlarına açacak bir antlaşma imzalamıştı. Bu yüzden İngilizler Kinglere Taipinglerle olan mücadelelerinde yardım etmeye başladı. Britanya'nın buharlı gemileri King ordularını sahil boyunca taşıdı. Hatta bazı İngiliz askerleri savaşta Kinglere katıldı.

1864 itibariyle, Taiping isyanının sonu kötü görünüyordu. Nanking ele geçirildi. King ordusu şehre akın akın girerken, Hong Xiuquan kendini öldürdü. Taiping Ayaklanması sırasında aşağı yukarı otuz milyon Çinli can vermişti.

Ancak isyan sona erer ermez, King imparatorunun etrafındaki danışmanlar bazı değişiklikler yaptılar. Bundan böyle Çin yönetimi, yeni bölgelere taşınmak zorunda kalan köylülere alet ve to-

hum verecek ve sulama sistemleri inşasında yardım edecekti. Vergiler indirildi. Yozlaşmış memurlar iktidardan uzaklaştırıldı.

King hanedanı ayaklanmayı kıl payı atlatmıştı. Ancak bu reformlar sayesinde, Kingler Çin tahtında birazcık daha oturabileceklerdi.

Amerikan İçsavaşı

Güney Kuzeye Karşı

1861'de soğuk bir nisan gecesi, Victor Emmanuel İtalya kralı olarak taç giydikten yalnızca bir ay sonra, Beyaz Saray'daki Birleşik Devletler başkanı önündeki el yazısını okuyordu. *Ben, Birleşik Devletler Başkanı Abraham Lincoln ... bu yazıyla Birlik'in birkaç eyaletinin milis kuvvetlerini çağırıyorum ... yetmiş beş bin...*

İçini çekti, eliyle yüzünü sıvazladı. Ertesi sabah, bu bildiri ülkedeki bütün gazetelerde yayımlanmış olacaktı. Ve yetmiş beş bin Amerikalı erkek silahlarını ve süngülerini kuşanıp komşularıyla savaşmak için yola koyulacaktı.

Ancak Abraham Lincoln başka bir çaresi olmadığını hissediyordu.

İki ay önce, Birleşik Devletler'in yedi eyaleti (Güney Carolina, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana ve Teksas) Birleşik Devletler'den ayrıldıklarını ilan etmişlerdi. Amerika Konfedere Devletleri adında ayrı bir ülke kuracaklardı.

Amerika Konfedere Devletleri, Güney Carolina'daki Sumter Kalesi'nde üslenmiş Birleşik Devletler askerlerinin kaleyi Konfederasyon askerlerine teslim etmelerini istedi. Ancak Birleşik Devletler Fort Sumter'dan ayrılmayı reddetti.

İki gün önce, güneş doğmadan önceki alacakaranlıkta, Konfederasyon askerleri Fort Sumter'ın surlarına top ve tüfeklerle ateş etmeye başladılar. Tam iki gün boyunca aralıksız süren ateşten sonra, üssün içindeki Birleşik Devletler komutanı sonunda Amerikan bayrağını indirdi. Artık Sumter Kalesi surlarında Amerika Konfedere Devletleri'nin bayrağı dalgalanıyordu.

Abraham Lincoln Birleşik Devletler'in nasıl bir karşılık vereceğine karar vermek zorundaydı. O savaşmayı seçti. Birleşik Devletler yedi asi eyaleti geri getirmek için güç kullanacaktı.

1862 yılında, İçsavaş sırasında Amerika

Ertesi sabah Lincoln bildirisini yayımladı. Bunun üzerine Birleşik Devletler'in dört bir yanından insanlar bir araya gelerek, tezahüratlar ve konuşmalar yaptılar; Amerikan milli marşını söylediler. Ancak Lincoln'ün savaşa girecek olmasından bütün eyaletler memnun değildi. İki gün sonra, Virginia Amerika Konfedere Devletleri'ne katıldı. Bir ay sonra, üç eyalet daha (Arkansas, Tennessee ve Kuzey Carolina) Birleşik Devletler'den ayrılarak Konfederasyon'a girdi. Kuzey ve güney arasındaki sınırda yer alan Kentucky, Missouri, Batı Virginia, Maryland ve Delaware de başkana bir mesaj gönderdi. Konfederasyona katılmayacaklardı ama Birleşik Devletler için savaşmayı da kabul etmiyorlardı. Missouri valisi, Lincoln'e, güneye karşı girişilecek bir savaşın, "yasa dışı, anayasaya aykırı ... insanlık dışı ve acımasız," olduğunu söyledi. Kentucky valisi de şöyle dedi: "Kentucky kardeş Güney eyaletlerine boyun eğdirme gibi kötücül bir amaç için birlik göndermeyecektir."

Birleşik Devletler kurulumu daha yüz yıl olmamıştı ama daha şimdiden ülke içsavaş yüzünden bölünmüştü.

Lincoln bir yıl önce 1860'ta başkan seçilmişti. 1860'taki Birleşik Devletler'de, her eyaletin köle bulundurup bulundurmama konusunda kendi adına karar verebilme yetkisi vardı. Güney Carolina ve Georgia gibi güney eyaletlerinde kölelik yasaldı. Çiftçiler geçimlerini, devasa tarlalarda yetiştirdikleri tütün ve pamukları satarak sağlıyordu. Tütün ve pamuğun yabancı otlarının temizlenmesi, bakımı ve toplanması için de çok sayıda işgücü lazımdı. Çiftçiler bu ürünleri ancak bol miktarda ucuz işgücü sayesinde yetiştirebilirlerdi. Köleler olmasa güneyin çiftlikleri çökerdi.

Kuzeydeki eyaletlerde kölelik yasaktı. Gel gör ki New York, Pennsylvania ve Massachusetts gibi eyaletlerde bakım gerektiren muazzam tarlalar yoktu. Onlarda fabrikalar, imalathaneler ve demirhaneler vardı. "Kuzeyliler için köleliğin yasaklanması gerektiğini söylemek çok kolay," diye yakınıyordu güneyliler. "Kuzeylilerin yaşamlarını sürdürmek için kölelere ihtiyacı yok ki!"

Onlarca yıldır, kuzey ve güney eyaletleri köleliği tartışıyordu. Ancak yeni eyaletler Birleşik Devletler'e katılmaya başlayana dek, tartışma savaşa dönüşmemiştir. Güney eyaletleri, kuzey eyaletlerinin sayıca az kalması için, köleliğin bu yeni eyaletlerde yasal olmasını istiyordu. Kuzey eyaletleri de, köle bulunduran eyaletlerin Birleşik Devletler'in geri kalanına baskın olmaması için, yeni eyaletlerde köleliğin yasak olmasını istiyordu.

Abraham Lincoln başkan olmadan önce dahi kesin olarak kuzeyin tarafındaydı. Yeni eyaletlerde neden köle olmasını istemediği sorulduğunda, Lincoln şöyle yanıtladı: "Eğer çocukların yatırılacağı bir yatağa bir kucak dolusu yılan koyulması teklif edilse, o zaman kararımın ne olması gerektiği hiç tartışma konusu olmazdı." Lincoln köleliğin yılan yuvasından daha kötü bir şey olduğuna inanıyordu.

Öyle ki Lincoln başkan olur olmaz, köleliğin serbest olduğu güney eyaletleri Birleşik Devletler'den ayrılma hazırlıklarına başladılar. Nihayet ayrıldıklarında Lincoln onlara savaş ilan etti.

İlk başlarda, hem Lincoln hem de generalleri savaşın kısa süreceğini düşünüyorlardı. Hatta hükümet yetkilileri ile eşleri, ilk muharebeleri sanki oyun izler gibi seyretmeye gitmişlerdi. Oyunun, mavi ceketli Birleşik Devletler askerlerinin (onlara *Birlik askerleri* denirdi, çünkü mücadelelerinin amacı eyaletleri *birlik* içinde tutmaktı) gri üniformalı Konfederasyon askerlerini ezmesiyle sonuçlanacağından emindiler.

Ancak birkaç ay içinde, Lincoln savaşın o kadar kolay kazanılamayacağını anladı. Ordusuna komuta etmesi için İtalya'dan Giuseppe Garibaldi'yi davet etti; çünkü ne de olsa, Garibaldi daha yeni amansız bir düşmana karşı muazzam bir zafer elde etmişti! Ancak Garibaldi teklifi kabul etmedi. Sonunda, Ulysses S. Grant Lincoln'un generali oldu.

Güneyde ise Konfederasyon askerlerinin başında Virginialı General Robert E. Lee vardı. Robert E. Lee köleliği onaylamasa da, Virginia ayrıldığında, eyaletine bağlı kalmayı seçmişti.

İçsavaş başladıktan bir yıl sonra, Abraham Lincoln Konfederasyon'daki bütün kölelerin 1 Ocak 1863'ten itibaren özgür olacaklarını ilan etti. Bu ilan "Azat Bildirgesi" olarak tanındı. Kuşkusuz Lincoln'un Konfederasyon'da hiçbir yetkisi yoktu ve onun bildirgesi aslında güneydeki köleler açısından bir şey değiştirmede. Ancak Lincoln bu bildirgesiyle, bütün dünyaya İçsavaş'ın, artık Birleşik Devletler'i bir arada tutmak için değil, köleliği sonlandırmak için yapıldığını ilan etmişti.

Birleşik Devletler'in on altıncı başkanı Abraham Lincoln

Lincoln'ın, Birleşik Devletler halkını savaşın çok önemli olduğuna ikna etmesi gerekiyordu, çünkü bu savaşta yüz binlerce insan ıstırap çekiyor ya da can veriyordu. 1863'teki Gettysburg Muharebesi'nde, sadece üç gün içinde elli binden fazla kişi yaralandı ya da öldü. Richmond, Virginia, Atlanta ve Georgia dahil yüzlerce kasaba ve şehir yakılıp yıkıldı.

9 Nisan 1865'te, Robert E. Lee Konfederasyon ordusunun erzakının tükendiğini ve savaşmaya devam edemeyecek kadar güçsüz düştüğünü fark etti. Virginia'da küçük bir kasaba olan Appomattox'ta Ulysses S. Grant'e teslim olmayı kabul etti. Dört yıl sonra savaş sona ermişti.

Konfederasyon dağıldı. Güney eyaletleri köleliği kaldırıp, Birlik'e katılmak zorunda kaldılar. Ancak beş yüz binin üzerinde kayıp verilmişti ki bu sayı Birleşik Devletler'in o zamana kadar bütün savaşlarda verdiği kayıplardan, hatta yirminci yüzyıldaki kayıplarından bile fazlaydı. Güneyde bir kuşak tamamen yok olmuştu.

İçsavaş, Birlik'i kurtarmış ama Birleşik Devletler'i de sonsuza dek değiştirmişti.

İçsavaş'tan Sonra

Robert E. Lee kuvvetlerini Ulysses S. Grant'e teslim ettikten günler sonra, Abraham Lincoln gece geç vakit korkudan soluğu kesilerek uyandı. Doğrulup etrafına bakındı. Beyaz Saray'daki yatak odasında idi. Gördüğü bir rüyaydı, gerçek değildi.

Ancak Abraham Lincoln dehşete kapılmıştı, bir türlü rahatlayamadı. Rüyası o kadar canlıydı ki! Rüyasında Beyaz Saray'da dolaşıyordu. Bütün odalar, koridorlar boştu. Ancak kulağına bir yerlerden feryat figan sesleri geliyordu. Karısı Lincoln'a neden bu kadar korktuğunu sorduğunda, "Sessizlik acıklı hıçkırımlarla bölünüyordu," dedi. "Ancak yas tutanlar görünmüyordu. O odadan bu odaya gittim; görünürde canlı insan yoktu, fakat ben yürürken o ıstıraplı yas sesleri bir yerlerden gelmeye devam ediyordu."

Rüyasında Lincoln nihayet Beyaz Saray'ın Doğu Odası'na gitti. Orada etrafında muhafızlar olan bir tabut gördü. Fakat tabutta yatan adamın yüzü kapalıydı.

"Ölen kim?" diye sordu Lincoln. En yakınındaki asker, "Başkan. Suikasta uğradı," diye yanıtladı. Tabutun etrafında ağlaşan kalabalık sesini biraz daha yükseltti. Daha sonra Lincoln uyandı. Ertesi gün bir arkadaşına, "O gece bir daha gözüme uyku girmediydi," dedi. "Yalnızca bir rüya olmasına rağmen, o zamandan bu yana garip bir biçimde sinirlerim bozuldu."

Lincoln rüyayı kafasından atmak için çabaladı. Birkaç gün sonra, 14 Nisan'da Lincoln ile danışmanları gün boyu süren bir toplantı yaptılar ve yenilgiye uğramış Konfederasyon eyaletlerinin Birlik'e nasıl geri getirileceği konusunu görüştüler. O gün Kutsal Cuma'ydı (Hristiyan takvimindeki Paskalya'dan önceki Cuma) ve aynı gece Lincoln ve eşinin dışarı çıkıp bir tiyatro oyununa gitmeleri gerekiyordu.

Lincoln gitmek istemiyordu. Gördüğü rüya hâlâ onu rahatsız ediyordu ve bütün gün savaş meseleleriyle uğraşmak da onu hem yormuş hem de kederlendirmişti. Ancak Washington'daki insanlar savaşın sona ermesini kutluyordu ve gazeteler de çoktan Lincoln'ın oyunu izlemeye gideceğini duyurmuşlardı. Seyirciler başkanı görmeyi dört gözle bekliyordu.

Bu yüzden Lincoln gitmeye karar verdi. O ve eşi gecenin soğukunda at arabasıyla Ford Tiyatrosu'na gittiler. Oyun başlamadan hemen önce, akşam dokuz civarında vardılar ve içinde Lincoln'ın oturup oyunu rahatça izleyebileceği bir sallanan sandalye olan özel localarına doğru yürüdüler.

Lincoln'ın locasına giden koridordaki kapıda durması için John Parker adında bir polis memuru görevlendirilmişti. Parker'ın görevi içeri kimseyi sokmamaktı. Ancak aşağı yukarı yarım saat sonra, oyun çok ilgisini çektiği için Parker görev yerinden ayrıldı ve ana salona gidip seyircilerle birlikte oyunu izledi! Abraham Lincoln'ın locası korumasız kaldı.

Locanın dışında Lincoln ve Birleşik Devletler'den nefret eden bir adam gizleniyordu.

Bu adam bir aktör olan John Wilkes Booth'tu. Maryland'de doğmuş olmasına rağmen, kendini güneyli gibi görüyordu. İçsavaş'a katılmak yerine, oyunlarda rol almaya devam etmişti. Güney'i savunmadığı için kendini suçlu hissediyordu. Bir plan yapmıştı: Gelmiş geçmiş mücadelelerin en büyüğünü (güney eyaletlerinin düşmanı Lincoln'e karşı) vererek onurunu kurtaracaktı.

John Wilkes Booth Lincoln'ın locasının kapısından içeri, şiddetli ve gürültülü bir biçimde, sağa sola çarpa çarpa girdi ve tabanca-sıyla dosdoğru Lincoln'e ateş etti. Lincoln sandalyesine yığılıp kaldı. Booth locanın yan tarafına sıçradı. Aşağıdaki sahneye atlamaya hazırlanıyordu. Planı, sahneden hızla koşarak tiyatronun yan kapısından çıkmaktı. Kapının açıldığı ara sokağa, eyerlenmiş bir at bırakmıştı.

Ancak locanın bulunduğu balkonun yanında bir Birlik bayrağı asılıydı. Atlarken Booth'un topuğu bu bayrağa takıldı. Havada iki büküm oldu, yere düştüğünde de ayağı kırıldı.

Ayağını sürüye sürüye sahneden inip kapıdan çıktı ve güçlkle atına bindi. Atını güneye doğru sürdüğünde, Virginialıların kendisini bir kahraman gibi karşılamalarını bekliyordu. Ancak birkaç çiftlikte durmasına rağmen, çiftlik sahipleri onunla ilgilenmek istemediler. Booth, atının her sarsılışında ayağı acıya acıya, Virginia kırsalının içlerine doğru atını sürdü.

Tiyatroda ise bir doktor Lincoln'ı hayata döndürmeye çalışıyordu. Ama artık çok geçti. Lincoln hâlâ nefes alsa da bilinci kapalıydı. Ertesi sabah erken saatlerde, bir daha uyanmamak üzere hayata gözlerini yumdu. Naaşı, tıpkı rüyasında görmüş olduğu gibi, askerlerin beklediği ve kalabalıkların gelip gözyaşı döktüğü Doğu Odası'na yatırıldı.

On iki gün sonra, kırsalda Booth'u arayan Birlik askerleri nihayet onu buldular. Booth Virginia'da, Rappahanock Nehri civarındaki bir çiftliğin ahırında saklanıyordu. Askerler onu çıkarmak için ahırı ateşe verdiler ve ön kapıya çıktığında vurdular.

Vurulduğu gün Lincoln başka bir resmi yetkiliye şöyle demişti: "Eğer biz akıllı ve sağduyulu davranırsak, eyaletleri canlandırır;

düzeni egemen kılarak ve Birlik'i yeniden tesis ederek, eyaletlerin yönetimlerini başarılı bir işleyişe kavuştururuz... Umarım savaş bittikten sonra bir daha hiç kan ve zulüm görmeyiz. ... Yeterince can feda edildi zaten."

Ancak savaş sona ermesine rağmen, Birleşik Devletler'de her şeyin tekrar rayına oturması yıllar sürecekti. Lincoln suikastı ülkeye ne kadar çok nefret olduğunu gösteriyordu. Birçok Güneyli hâlâ kuzey eyaletlerinden nefret ediyor; daha da kötüsü, birçok beyaz da halen siyahlardan nefret ediyordu.

Lincoln'ın ölümünden sekiz ay sonra Aralık 1865'te, Birleşik Devletler On Üçüncü Yasa Değişikliği'ni yaptı. Birleşik Devletler Anayasası'nda artık şu cümleler vardı: "Bir suçtan dolayı usule uygun bir biçimde ceza alarak mahkûm edilmek dışında, kölelik veya zorla çalıştırma Birleşik Devletler içinde veya yetki alanına tabi yerlerde yasaklanmıştır." Başka bir deyişle, hiç kimse bir suçtan dolayı hüküm giyerek hapse gönderilmediği müddetçe, tutsak alınıp çalışmaya zorlanamazdı. Ve artık eyaletler de kendi adlarına köleliğin yasal olup olmayacağına karar veremezlerdi. Birlik'in bütün eyaletlerinde kölelik artık yasaktı.

İçsavaş'tan sonraki yıllar, güneydeki eyaletler için bir "yeniden yapılanma" devriydi. Ancak pek fazla "yenilik" yapılmadı. Anayasa kölelerin azat edilmesi gerektiğini söylemesine rağmen, Birleşik Devletler bu kölelerin yaşayabilecekleri topraklar edinmelerine yardımcı olmuyordu. Ayrıca köleler efendileri için çalıştıkları onca yıl için hiçbir ödeme alamamışlardı. Güneyin özgür, meteliksiz siyahları genellikle beyaz çiftçilere ait çiftliklerde geçimlerini sağlamakla çalışmak zorundaydılar ki bu çiftçiler de Birleşik Devletler kölelerini aldıkları için çok öfkeliydiler. Bu özgür siyalara çoğu kez kölelik zamanındaki kadar kötü davranılıyordu.

Kölelik sona ermişti. Ama Afrikalı-Amerikalıların beyazların sahip olduğu tüm özgürlük ve ayrıcalıklara sahip olmalarına daha yıllar vardı.

İki Özgürlük Girişimi

Paraguay ve Üçlü İttifak

İçsavaş Kuzey Amerika'da yeni sona ermişti. Ancak Güney Amerika'da da onun kadar kanlı bir savaş başlamak üzereydi.

1865'te Francisco Solano Lopez Paraguay'da iktidara gelmişti. Paraguay Güney Amerika'nın merkezinde bulunan küçük bir ülkedi, çok daha büyük ülkeler olan Arjantin ve Brezilya arasında yer alıyordu. Solano Lopez iktidarı babası Carlos Antonio Lopez'den devralmıştı. Antonio Lopez Paraguay'ı güçlü bir ülke yapmak için çok çalışmış, bir ordu kurmuş ve en büyük oğlu Francisco'yu başa geçmesi için hazırlamıştı. Ancak oğlu daha çok gençken ona bir kahramanmış gibi davranarak çok şımartmış ve hatta on sekizindeyken general yapmıştı.

1853'te Francisco yirmi yedi yaşındayken babası onu Fransa'ya Paraguay ordusu için silah almaya gönderdi. Genişleyen Fransız İmparatorluğu'nu gören Francisco böyle bir imparatorluğa hükmetmek istediğine karar verdi.

Carlos Antonio Lopez ise oğlunu uyarmış ve "Şimdi güçlü bir ordumuz var. Ancak hükümdar olduğunda savaşmamaya, etrafındaki ülkelerle müzakerelerde bulunmaya çalış. Diplomatça davran!" demişti. Fakat babası 1862'de ölünce Francisco Solano Lopez, Arjantin ve Brezilya ordularıyla kapışmak pahasına, Paraguay'ı Latin Amerika'nın en güçlü ülkelerinden biri yapmak için harekete geçti.

Lopez'in işi zordu. Sadece Arjantin ve Brezilya'yla değil, kendi ülkesinde anlaşmazlık yaşadığı kişilerle de savaşmak zorundaydı. Latin Amerika'daki çoğu ülke gibi Paraguay'da da üç farklı grup vardı: kölelerin soyundan gelenler, yerli Güney Amerika Kızılderilileri

Üçlü İttifak Savaşı

ve *kriolar*. Kriolar Güney Amerika'da doğmuş İspanyol kolonicilerdi. Lopez Paraguay'da iktidara gelmeden elli yıl önce, Güney Amerika'daki kriolar kolonilerinin İspanyol ve Portekiz hâkimiyetinden kurtularak bağımsızlıklarını elde etmelerine önderlik etmişlerdi. 1830 itibariyle, İspanya ve Portekiz kolonileri bağımsız ülkeler haline gelmişlerdi: Ortada olan Brezilya en büyüklerinden biriydi. Arjantin neredeyse kıtanın ucuna kadar uzanırken, batıda Şili ve Peru, kuzeyde de bir avuç küçük devlet vardı.

Koloniler ülke olur olmaz iktidara kriolar geçti. Latin Amerika'nın diğer halkları (yerli Güney Amerikalılar ile Avrupalılar tarafından Güney Amerika'ya getirilmiş Afrikalı kölelerin soyundan gelenler) yoksuldu ve genellikle kötü muamele görüyorlardı. Bu halklar krio derebeylerine öfkeliydiler. Kriolar kendi aralarında kendi ülkelerinin diktatörleri olmak için savaşırlarken, Güney Amerika ülkeleri de birbirleriyle savaşıyordu. Esasen, İtalyan devrimci Giuseppe Garibaldi de Brezilya ve Arjantin arasında sıkışmış küçük bir ülke olan Uruguay'ın, kendisini hâkimiyeti altına almak isteyen Arjantinli bir diktatöre karşı mücadelesinde yardımcı olmuştu.

Francisco Solano Lopez Paraguay'da iktidara geldikten yalnızca iki yıl sonra, Uruguay gene sorun yarattı. Uruguay'da iki politikacı ülkenin kontrolünü ele geçirmek için birbirleriyle mücadele ediyordu. Brezilya, mücadeleyi General Flores'in kazanmasını istiyordu, çünkü o, iktidar mücadelesini kazandığı takdirde Brezilya'nın dost ve müttefiki olacaktı. Bu yüzden Brezilya ordusu Flores'in Uruguay'da güç kazanmasına yardım etti.

Lopez ise bu duruma çok öfkelenildi. Uruguay gibi Paraguay da daha büyük ülkeler olan Brezilya ile Arjantin arasında sıkışıp kalmıştı. Lopez Brezilya'nın, Güney Amerika'nın küçük ülkelerinin kaderlerini belirlemesini istemiyordu. Arjantin'den, Brezilya'ya karşı vereceği mücadelede kendisine katılmasını istedi. Arjantin teklifini geri çevirince Lopez de ordusundan yardım istedi. Lopez 1865'te elli bin askeri Paraguay Nehri üzerinden Arjantin'e indirdi.

Savaş başlamıştı. Brezilya, Arjantin ve (artık gücünü Brezilya'ya borçlu olan General Flores'in hâkimiyeti altındaki)

Uruguay Paraguay'a karşı birleşti. Bu savaş, Üçlü İttifak Savaşı adıyla tanındı.

Üç düşman ordunun karşısında sayıca az kalan Lopez'in amacı, Arjantin ve Brezilya'ya giren nehirlerin kontrolünü ele geçirerek, bu nehirler üzerinden bu ülkelere saldırmaktı. Dolayısıyla Brezilya'nın elindeki önemli bir nehir limanının kontrolünü ele geçirmek için bir deniz savaşı planlamaya başladı. Bu cesurca bir hamleydi. Brezilya'nın elinde otuz üç buharlı gemi ve on iki yelkenli gemi olduğu halde, Lopez'in yalnızca iki büyük ve on beş küçük silahlı gemisi vardı. Ancak Lopez Brezilya donanmasının, nehirde değil okyanusta yol almak için tasarlandığını biliyordu. Pervaneyle çalışan buharlı gemiler ancak derin sularda gidebilirdi. Lopez'in niyeti, okyanus suları çekildiği sırada Brezilya ordusunu şaşırtmaktı; ne de olsa cezir zamanı büyük Brezilya donanmasının manevra becerisi azalacaktı.

Küçük filosuna, savaşa sürmeyi planladığı topla yüklü altı mavnaya ilave etti. 11 Haziran 1865'te sabah saat dokuzda Paraguay donanması saldırıya geçti. Küçük Paraguay gemileri, büyük ve hantal Brezilya gemilerinin top atışlarından kaçmak için dar nehir kanallarında bir oraya bir buraya hızla hareket ettiler.

Ancak savaş ilerledikçe, Brezilya topları hedefi tutturmaya başladı. Bir Paraguay gemisi battı. Gülleler buharlı gemilerden birinin kazanlarını parçaladı. Başka bir gemiye de bir Brezilya zırhlısı çarptı.

Muharebe başladıktan dört saat sonra sona erdi. Paraguay filosu adeta imha olmuştu. Paraguay filosunun yaralanan komutanı birkaç gün sonra hayatını kaybetti. Brezilya, Paraguay'a giren nehirleri bloke etti. Artık Lopez'in su yoluyla ülkesinden çıkması mümkün değildi. Kapana kısılmıştı.

Savaş başladıktan bir yıl sonra Francisco Solano Lopez adamlarından neredeyse yirmi binini kaybetmişti. Bu arada ölümcül bir hastalık olan kolera da yayılarak daha fazla can alıyordu. Lopez'in elindeki silah, yiyecek ve ilaç tükenmek üzereydi. Ayrıca Üçlü İttifak'ın silahları Paraguay askerlerinin silahlarından daha

iyiydi; Lopez'in ordusunda, bazen ateş etmeyen eski model çakmaklı tüfeklerden vardı, oysa Üçlü İttifak ordusu, Hindistan'daki Britanya ordusu gibi yeni Enfield tüfeklerinden kullanıyordu.

Kısa sürede Lopez ülkesine geri püskürtüldü. Sonra da ülkesi Üçlü İttifak'ın işgaline uğradı. Artık Lopez kendi topraklarını savunmak için savaşmak zorundaydı! Ordusu Paraguay'ın güney ucunda bir kale olan Humaita'da direniyordu. Üç yıl boyunca Paraguay ordusu Üçlü İttifak'ın kuşatmasına direndi. Ancak en sonunda 1868'de kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar. Başkent Asuncion'a doğru, kuzeye geri çekildiler. Brezilya ve Arjantin kuvvetleri Paraguay'a girince, Asuncion da 1869'da düştü.

Buna rağmen Lopez'in pes etmeye niyeti yoktu. Yeni bir ordu toplayarak savaşmaya devam etti. Birçok insan artık onun aklını kaybettiğini düşünmeye başlamıştı. Lopez subaylarının, ordusunun, hatta ailesinin kendisine ihanet ettiğinden şüpheleniyordu. Binlerce Paraguaylı'nın tutuklanarak idam edilmelerini emretti ki bunlar arasında en cesur subayları, kız kardeşlerinin kocaları ve hatta iki erkek kardeşi de vardı.

Bir yıl sonra, 1 Mart 1870'te, Lopez ordusundan geri kalan düzensiz birlikleri, ülkesinin kuzeyindeki Cerro Cora'da bir Brezilya saldırısına karşı koymak için götürdü. Oradaki çarpışmalarda hayatını kaybetti. Nihayet savaş sona ermişti. Brezilya ve Arjantin, Paraguay topraklarından birer parça aldı ve Brezilya askerleri Paraguay'ı işgal etti.

Bu savaşta yüz binlerce insan can vermişti. Yalnız Brezilya yüz bin asker kaybetmiş, altmış beş bin askeri ise yaralanmıştı. Paraguay'ın nüfusunun yarısı yok olmuştu: Bunlar ya muharebede öldürülmüş, ya Lopez tarafından idam edilmiş ya da açlık veya hastalık yüzünden hayatlarını kaybetmişlerdi. Orduların Paraguay'a saldırıları sırasında ekilebilir araziler harap olmuştu. Ufukta açlık görünüyordu. Bir zamanların güçlü Paraguay'ının yerinde artık yeller esiyordu.

Paraguaylılar bugün bile Lopez konusunda hemfikir değildirler. O, Arjantin ve Brezilya'nın entrikalarına karşı ülkesinin özgürlüğü

için savaşıyan bir vatansever mi, yoksa kaçık bir diktatör, subaylarından birinin dediği gibi, "eşi benzeri olmayan bir canavar" mıydı?

Kanada Dominyonu

Güney Amerika'nın kuzeyindeki başka bir ülke ise bağımsızlığa doğru uzanıyordu.

Kanada, Amerikan İçsavaşı'nın sona ermesinden yalnızca iki yıl sonra 1867'de özgürlüğüne kavuştu. Ancak Kanada'nın bağımsızlık öyküsü aslında üç yüzyıl önce, Fransız ve İngiliz koloniciler Kuzey Amerika'nın kuzey bölgelerine yerleşmeye başladıklarında başladı. Yerleşimler büyürken, Fransa ve Britanya yerleşimlere kimin egemen olacağı konusunda kavga ettiler. 1763'te, zorlu bir muharebeden sonra, Fransızlar kolonilerini İngilizlere teslim ettiler.

İngilizler Kanada kolonisini ikiye böldü. Fransızca konuşan koloniciler günümüzde Quebec denilen Aşağı Kanada'da, İngilizce konuşan koloniciler de daha sonraları Ontario olarak bilinen Yukarı Kanada'da yaşıyordu. Bu iki bölge de Büyük Britanya'nın İngilizce konuşan yetkililerinin idaresi altındaydı. Ancak Britanya egemenliği altında dahi Fransız Kanadalılar dillerini ve âdetlerini muhafaza ettiler.

1812'de Büyük Britanya ile Birleşik Devletler arasında savaş patlak verdiğinde, ne Aşağı Kanada ne de Yukarı Kanada savaşa katıldı. Kanadalıların çoğu Büyük Britanya'nın idaresi altında kalmak istiyordu.

Ne var ki 1812 Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Büyük Britanya'nın onlara kendilerini yönetme fırsatı vermediğinden yakan Kanadalıların sayısı da arttı.

Bu şikâyetler en yüksek sesle Aşağı Kanada'da dile getiriliyordu. Fransız Kanadalıların kendi seçtikleri liderlerden oluşan, kendilerine ait Aşağı Kanada Meclisi adında bir meclisleri vardı. Ancak yasalara göre, Aşağı Kanada'daki İngiliz vali bütün kanuni meselelerde son sözü söyleme yetkisine sahipti. Ayrıca meclisin bütün önerilerini de hiçe sayıyordu. Uzun boylu, yakışıklı, siyah saçlı bir Fransız olan Louis Joseph Papineau ise birtakım yasalar çıkarılarak

Kanada Dominyonu

valinin seçilmiş meclisi dinlemeye zorlanması gerektiğine inanıyordu. Onunla aynı fikirde olan Fransız Kanadalılar Vatanseverler adında bir grup kurdular.

Papineau Aşağı Kanada'da dolaşarak, Fransız Kanadalıları İngiliz valinin gücüne karşı çıkmaya teşvik etti. Konuşmaları biraz fazla etkili oldu. 1837 itibariyle Vatanseverler öfkeyi öylesine körüklemişlerdi ki yığınla Fransız Kanadalı, Amerikalıların yaptığı gibi silahlanarak ayaklanmayı planlamaya başladı. Papineau kırsalda tekrar dolaşmaya başladı, ama bu defa Fransız Kanadalılara, savaşmaya başlamadan önce durup düşünmeleri için yalvarıyordu.

Ancak yalvarmaları işe yaramadı. Vatanseverlerin önderliğindeki Fransız Kanadalılar, Richelieu Nehri'nin kıyılarındaki, taştan surları olan St. Denis köyünde karargâhlarını kurdular. 23 Kasım 1837'de, İngiliz askerleri St. Denis'i işgal ederek Vatansever liderlerini tutuklamak amacıyla Montreal'den güneye indiler. Ancak çatışma başlayalı daha bir gün bile olmamışken, Vatanseverler askerleri geri püskürttüler.

Ancak İngilizlerin de o kadar kolay pes etmeye niyetleri yoktu. Sonunda, Montreal'den gelen çok sayıda asker St. Denis surlarına akın ederek köyü yerle bir etti.

Bunun üzerine, Yukarı Kanada'da yaşayan kısa boylu, kızıl saçlı bir Kanadalı bir fırsat gördü.

İskoçyalı bir ailenin oğlu olan William Lyon Mackenzie yıllardır şundan yakınıyordu: Nasıl Aşağı Kanada valisi Aşağı Kanada meclisini dinlemiyorsa, Yukarı Kanada valisi de Yukarı Kanada meclisini dinlemiyordu. Mackenzie Yukarı Kanada'da bulunan bütün askerlerin Aşağı Kanada'ya savaşmaya gittiklerini fark etmişti. Bu, Yukarı Kanadalıların ayaklanması için mükemmel bir zamandı.

Mackenzie etrafına, memnuniyetsiz Yukarı Kanadalılardan küçük bir grup toplamayı başardı. Bu ufak ordu Toronto'ya saldırmak için yola koyuldu. Ancak Yukarı Kanadalıların çoğu İngilizlerle savaşmak istemiyordu. Mackenzie'nin asiler grubu Toronto'ya yaklaşırken, Büyük Britanya'ya sadık binlerce Yukarı Kanadalı onlara karşı birleşti.

“Ordu” çabucak dağıldı. William Mackenzie firar etti. İngilizlerin onu bulduğu anda tutuklayacaklarını bildiği için, kısa boylu Mackenzie etek giyip, kadın şallarına bürünerek sınırdan gizlice Birleşik Devletler’e kaçtı. Aşağı Kanada’da ise uzun boylu, aristokrat Papineau da sınırdan Birleşik Devletler’e geçti.

Britanya Kanada kolonilerinin hâkimiyetini kaybetmemiş olsa da isyan İngiliz yetkililerin gözünü korkutmuştu. Durham Kontu adında bir soyluyu Kanada’ya göndererek, başka bir isyanın nasıl önlenebileceğini bulmasını istediler. Durham Kontu Kanada’dan döndüğünde, meclislere kendi ülkelerini yönetme yetkisi verildiği takdirde, Kanadalıların muhtemelen bir daha asla ayaklanmayacaklarını rapor etti.

Bunun üzerine İngilizler Kanada yönetimini yeniden düzenlemeye karar verdiler. Aşağı ve Yukarı Kanada, bir İngiliz valinin yönettiği tek bir koloni haline gelecekti. Kanada’daki ayrı bölgelerin, yani vilayetlerin her birinin kendi lideri, İngiliz valiye yardım edecek bir “vali yardımcısı” olacaktı. Her vilayetin seçimle iş başına gelen kendi meclisi olacak, vilayetlerin hepsi birlikte, seçilmiş temsilcilerini büyük meclise (Birleşik Kanada Meclisi) göndereceklerdi.

İngilizler Kanadalılara seçilmiş temsilcilerin toplandığı bir sürü meclis vermişti. Ancak meclislerden hiçbirinin Kanada valisi veya vilayetlerin vali yardımcıları üzerinde bir yetkisi yoktu. Dolayısıyla Kanadalılar kendi kendilerini yönetme hakları konusunda yazmaya, konuşmaya ve tartışmaya devam ettiler.

En sonunda Nova Scotia vilayetinin vali yardımcısı kendi danışmanlarının hepsini Nova Scotia meclisinin seçmesine izin verdi. Bu danışmanlar ona yönetim konusunda yol göstereceklerdi. Artık vilayette en büyük yetkili vali değil Nova Scotia Meclisi’ydi.

Çok geçmeden, Kanada valisi ve Birleşik Kanada Meclisi de aynı yolu izledi. Zamanla, seçilmiş temsilcilerden oluşan meclisler Kanada’yı yönetme yetkisini kazandılar.

1860’larda, Kanada vilayetleri “federasyon” haline gelmeyi tartışıyorlardı. Bu federasyon Büyük Britanya’ya bağlı olsa da, kendi anayasası, Avam Kamarası ve Senato’su olacaktı.

Kanadalıların federasyon talepleri için sağlam gerekçeleri vardı. Kanadalılar Kanada'nın batı topraklarını (henüz vilayet olmamış bölgeler) Birleşik Devletler'in almasından korkuyorlardı; birleşip, güçlü, birleşik bir Kanada adına bu topraklar üzerinde hak iddia ederlerse, bunun önüne geçebilirlerdi. Birçok Kanadalı, özellikle de korkunç İçsavaş daha yeni sona ermiş olduğu için, Birleşik Devletler'e katılmak istemiyordu. Kanadalıları bir federasyon olarak birleşmeye teşvik eden bir on dokuzuncu yüzyıl posterinde, bir tarafında Britanya bayrağıyla birlikte, şu sözler yer alıyordu: "Büyük Britanya'ya Sadakat. Koruma..." Diğer tarafında da, şu sözler soluk bir Amerikan bayrağının karşısına yazılmıştı: "Yanki Cesareti... İlhak! Felaket!" (*İlhak* Birleşik Devletler'in Kanada topraklarını kendi topraklarına katacağı anlamına geliyordu.)

Vilayetler sürekli olarak federasyonu tartışıyorlardı. Prens Edward Adası gibi küçük vilayetler, federasyonun büyük vilayetlere çok fazla yetki vermesinden korkuyordu. Ancak sonunda Quebec, Ontario, Nova Scotia ve New Brunswick birleşmeye karar verdi. İngiliz Kuzey Amerika Yasası adı verilen yeni bir yasayla, bu dört vilayet Kanada Dominyonu adı verilen yeni bir ülke haline geldi. Bu yasada aynı zamanda Kanada'nın batı topraklarının nasıl vilayet haline gelip, sonra Kanada Dominyonu'na katılabilecekleri de açıklandı.

Yasa 1 Temmuz 1867 pazartesi günü yürürlüğe girdi. Top atışları yapıldı, havai fişekler patlatıldı. Kanadalılar yeni Kanada Dominyonu'nun dört bir yanında partiler verdiler. Yeni ülkenin doğuşu geçit törenleri ve konuşmalarla kutlandı.

Sonraki üç yıl, üç vilayet daha Kanada Dominyonu'na katılmaya karar verdi: Manitoba, Britanya Kolumbiyası ve Prens Edward Adası. 1900 itibarıyla, Kanada Dominyonu Kuzey Amerika'nın batı kıyılarına dek uzanıyordu. Artık Kanada'nın batı toprakları asla Birleşik Devletler'in olmayacaktı.

İngiltere Kraliçesi Victoria halen Kanada'nın da kraliçesiydi. Ancak nasıl İngiltere'yi gerçekte Victoria değil de Britanya Parlamentosu yönetiyorsa, Kanada'yı da kendi Avam Kamarası ve Senato'su yönetecekti. Kanada Büyük Britanya'dan ayrılmamış ama bağımsızlığına kavuşmuştu.

İki İmparatorluk, Üç Cumhuriyet ve Bir Krallık

İki İmparatorluk ve Üç cumhuriyet

Büyük Britanya gibi Fransa da dünyanın dört bir yanındaki kolonilere hükmeden bir imparatorluktu. Ancak Fransa geçmişte de hep imparatorluk olmamıştı. Aslına bakarsanız, 1871 yılı itibariyle, Fransa'nın yönetim biçimi bir kez monarşi, iki kez imparatorluk ve üç kez de cumhuriyet olmuştu. İki imparatorluk ile üç cumhuriyet de bir yüzyıl içinde birbirlerinden çıkmışlardı.

Fransa İmparatorluğu'nu ziyaret etmeden önce, dengesiz tarihine bir göz atalım. 1789 yılına kadar Fransa monarşiydi, asil Bourbon ailesine mensup olan ve Tanrı'nın onlara canlarının istediği gibi yönetme hakkını verdiğini iddia eden krallar tarafından yönetilirdi. Ne var ki Fransızlar yeni Amerika Birleşik Devletleri gibi bir cumhuriyet olmak, kralların zorbalığına boyun eğmek yerine kendi liderlerini seçmek istiyorlardı.

Böylece 1789'da Fransızlar ayaklandı. Fransız Devrimi sırasında kral (binlerce aristokratla birlikte) idam edildi ve Fransa'da ilk defa cumhuriyet ilan edildi. Ancak ilk Fransa Cumhuriyeti katliam, mutsuzluk ve huzursuzluk getirdi. General Napolyon Bonapart yönetimi ele geçirip kendini imparator ilan edince, Birinci Cumhuriyet de sona erdi. Ancak birçok Fransız, birileri artık Fransa'daki karmaşayı düzeltmeye istekli olduğu için adeta minnettardı. Napolyon artık İmparator I. Napolyon olmuş ve Birinci Fransız İmparatorluğu da başlamıştı.

Napolyon'dan sonra, Bourbon ailesinden iki kral daha Fransa tahtı üzerinde hak iddia ederek, Birinci İmparatorluk'ta hüküm

Fransa: Cumhuriyet ve imparatorluk

sürmeye devam ettiler. Ancak bu krallardan ikincisi olan X. Charles Fransa'yı yönetirken eski kötü yöntemlere geri döndü. Fransa halkının isteklerini dinlemeyi reddetti ve canının istediği gibi davrandı. Hatta gazetelere bile neleri yayımlayıp neleri yayımlayamayacaklarını söyledi.

Fransızlar bir kez daha ayaklandı. Bu devrim, 1830 yılında 27 Temmuz'dan 29 Temmuz'a kadar üç gün sürdüğü için Üç Şanlı Gün (*Les Trois Glorieuses*) adıyla tanındı. Paris'te öfkeli Fransızlar sokaklarda yük ve at arabalarını devirdiler ve barikat yapmak için üzerlerine kaldırım taşlarını, ağaçları ve evlerin önlerinden söktükleri demir korkulukları yığdılar. Barikatların arkasından, kendilerini tutuklamaya çalışan Fransız ordusuna ateş ettiler. X. Charles İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı.

Gel gör ki devrimciler Charles'ın yerine kimin geçeceği konusunda anlaşmazlığa düştüler. Marquis de Lafayette gibi birçok Fransız Fransa'nın tekrar cumhuriyet olmasını istiyordu. Lafayette Amerikan kolonilerinin bağımsızlık savaşlarında onlara yardım etmişti. Artık Fransa'nın da krallardan kurtulduğunu görmek istiyordu.

Ancak daha güçlü olan başka bir grup, Fransa'nın Büyük Britanya gibi bir *meşrutiyet* olmasını istiyordu. Fransa'da yine bir kral olacak, fakat bu kral canının istediğini yapmak yerine, yazılı kanunlara itaat etmek zorunda olacaktı.

Sonunda Lafayette meşrutiyeti kabul ederek devrimi sonlandırmaya karar verdi. Fransız krallarının bayrağını omuzlarının üzerine şal gibi atarak, takipçilerinin önünden gitti ve onları diğer devrimcilerle birleşerek, Fransa tahtına bir kral geçirmeye ikna etti.

Bunun üzerine devrim liderlerinden biri olan Louis-Philippe Fransa'nın yeni kralı oldu. Louis-Philippe'ten beklenen Bourbon kralları gibi mutlak hükümdar olmamasıydı. Ona "Yurttaş Kral" adı verildi, çünkü yalnızca halkının isteklerine göre hareket etmesi gerekiyordu. Destekçilerinden biri, "O hüküm sürer ama yönetmez," diye açıklamada bulunmuştu.

Birinci İmparatorluk halen devam ediyordu ama artık Yurttaş Kral Louis-Philippe imparatorluğun başındaydı. Ancak Louis-

Philippe'in hüküm sürdüğü dönem boyunca, cumhuriyet isteyen Fransız devrimcileri bir kralın tehlikeleri hakkında yakınmaya, yazmaya ve konuşmaya devam ettiler. Hatta iki devrimci, resmi bir geçit töreninin yapılacağı sokağa bir bomba koyarak onu öldürmeye çalıştı. Bomba patladığında, yakınındaki saray mensupları ile askerler hayatını kaybetti fakat Louis-Philippe kurtuldu.

Louis-Philippe hüküm sürmeye başladıktan on sekiz yıl sonra, düşmanları Paris'te devasa bir kalabalık topladılar. Kalabalığın Yurttaş Kral'ı kovarak Fransa'ya cumhuriyeti geri getireceğini umut ediyorlardı. Louis-Philippe muazzam kalabalığı görünce, mitingin iptal edilmesini emretti ve kalabalığı dağıtmaları için Fransız ordu-sunu gönderdi.

Kalabalık bu duruma çok öfkelen-di. Bir kez daha kralları kendi istediğini yaptırmak için onlara karşı kuvvet kullanmaya çalışıyordu. Saray kapılarından zorla girip, koridorlarda fırtına gibi eserek tabakları paramparça ettiler, mobilyaların bütün altın kaplamalarını çıkardıktan sonra sırayla tahta oturdular. Louis-Philippe de bunun üzerine bir at arabasına atlayarak Paris'ten kaçtı. Bir yerde durdurulduğunda adının Smith olduğunu söyledi. Şehirden çıktı ve kendisinden önceki X. Charles gibi İngiltere'ye doğru yola koyuldu.

Sene 1848'di. Yurttaş Kral'ın gitmesiyle birlikte Birinci İmparatorluk da sona ermişti. Artık İkinci Cumhuriyet başlayacaktı.

İkinci Cumhuriyet'in liderleri işe (Amerikan anayasasına çok benzeyen) yeni bir anayasa yazarak başladılar. Anayasada, Fransa'daki her bireyin başkanı ve yasa yapıcı temsilcileri seçmek için oy kullanabileceği yazılıydı. Başkan ancak dört yıllığına başta olacaktı. Bu sayede Fransa'da hiç kimse çok fazla güç elde edemeyecekti.

Ancak ilk başkanlık seçimleri yapıldığında, çok tedirgin edici bir şey oldu. Seçimi kazanan, birinci Fransız İmparatoru Napolyon'un yeğeni Louis-Napolyon Bonapart'tı.

İmparator Napolyon'un yeğeni Fransa cumhurbaşkanlığı için doğru adam mıydı? Birçok insan bundan şüpheliydi ancak Louis-

Napolyon diğer adaylardan milyonlarca fazla oy almıştı. Böylece ikinci Cumhuriyet'in cumhurbaşkanı olarak yemin etti.

Ancak Louis-Napolyon Fransa meclisini istediklerini yapmaya ikna edemedi. Meclis ona istediği paranın hepsini vermedi. Başkanlık için ikinci kez adaylığını koymasına da izin vermeyeceklerdi.

2 Aralık 1851'de Louis-Napolyon nihayet hamlesini yaptı. Planlarına onay vermeyen yetmiş Fransız liderini tutuklattı. Daha sonra Fransa'nın yeni bir anayasası (yazılmasına kendisi katkıda bulunmuştu) olduğunu ilan etti. Bu anayasaya göre, meclisin yetkisi elinden alınarak başkana verilmişti ve Louis-Napolyon on yıl daha başkanlık koltuğunda oturacaktı. Paris halkı karşı çıkınca da Louis-Napolyon ordusu çıkarıp binlerce protestocuyu tutuklattı. Bir yıl sonra da kendisini III. Napolyon adıyla Fransa İmparatoru ilan etti.

İkinci Cumhuriyet topu topu beş yıl sürmüştü, şimdi artık ikinci İmparatorluk devri başlamıştı.

III. Napolyon asil görünümlü bir adam değildi. Ünlü amcası gibi o da çok kısa boyluydu; güzel eşi Eugenie ondan çok daha uzundu. Kocaman, uzun bıyıkları ve çenesinde "keçi sakalı" denen küçücük bir sakalı vardı. Ancak görünüşüne rağmen, III. Napolyon imparator gibi davranmaya kararlıydı. Büyük Britanya'ya gitti ve Kraliçe Victoria'ya, Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı yardım etmeye söz verdi. Fransa ve İngiltere Kırım'da zafer kazandıktan sonra da, doğusundaki Prusya'ya savaş ilan etti.

Napolyon ordusunu güçlendirmek için çok çalışmıştı ama Prusyalıların da savaş ilanına çok çabuk yanıt verebileceklerinin farkında değildi. Prusya orduları, Fransız ordusu daha savaş için örgütlenmeden Fransa'ya hücum etti. Napolyon ise uzun süredir hastaydı, böbreğinde ve mesanesinde ağrı veren taşlar (kalsiyum tortuları) vardı. Acı içinde kıvranan III. Napolyon doğuya, yaklaşan Prusya ordusuna doğru at sürdü.

III. Napolyon ve askerleri, 1 Eylül'de, Fransa'nın kuzeydoğusundaki Sedan şehrinde Prusyalılarla karşılaştı. Napolyon kısa sürede Prusya ordusunun kendi ordusundan üstün olduğunun farkına vardı. Muharebede öldürülme umuduyla kendini savaşın ortası-

na attı. Ancak 2 Eylül'de, aşağı yukarı yüz bin askeriyle birlikte esir alındı.

Ulaklar haberi hemen Paris'e ulaştırdılar. 4 Eylül'de, imparatorlarının esir alındığını öğrenen Paris halkı kutlama yaptı! Nihayet Fransa tekrar cumhuriyet olacaktı. İkinci İmparatorluk sona ermişti, Üçüncü Cumhuriyet başlayabilirdi.

Üçüncü Cumhuriyet'in liderleri, hasta, güçsüz düşmüş III. Napolyon'u serbest bırakan Prusya'yla barış yaptı. III. Napolyon bundan böyle yaşamak üzere İngiltere'ye gitti. Bir ordu toplayarak Fransa kıyılarına ayak basmayı ve tekrar tahta geçmeyi umut ediyordu.

Ancak yaşlı ve hasta olan III. Napolyon bir daha Fransa'ya dönemeden öldü. 1870'ten itibaren Fransa cumhuriyet olarak kaldı. III. Napolyon Fransa'nın son imparatoru oldu.

İkinci Reich

Tam Fransa cumhuriyet olduğu sıralarda, Prusya da krallık oluyordu.

Prusya bir Alman bölgesiydi ama "Almanya"nın bir parçası değildi. 1870'te "Almanya" diye bir ülke yoktu. Fransa'nın doğusundaki topraklarda Almanca konuşulan otuz sekiz bölge vardı. Bu bölgeler *konfederasyon* adı verilen üstünkörü bir grup olarak birleşmişlerdi.

"Konfederasyon" kelimesini daha önce duymuştunuz. Hatırlarsanız, Amerikan İçsavaşı'nda güney eyaletleri bir konfederasyon oluşturmak üzere Birlik'ten ayrılmışlardı. Konfederasyonda, bölgeler yabancı ülkelerle olan ilişkilerden ve bölgelerin tümünü etkileyecek diğer meselelerden sorumlu olacak yetkilileri seçer. Ancak her bölge yönetiminde ve kimliğinde bağımsız kalır.

Prusya Alman Konfederasyonu'na aitti. Birçok Alman bölgesinden yalnızca biriydi. Ancak 1847'de, Prusya Meclisi'ne dik omuzlu, sivri çeneli bir adam seçildi. Bu adamın adı Otto von Bismarck'tı ve Prusya'yı konfederasyonun hâkim bölgesi yapmaya kararlıydı.

İkinci Reich

Otto von Bismarck Prusya hükümetinde on beş yıl görev yaptı. Bu on beş yıl boyunca, Prusya'yı büyütme hedefini besledi. Alman konfederasyonunun, güçlü bir Prusya kralı tarafından yönetilen ve yenilmez bir Prusya ordusu tarafından korunan tek bir Alman devleti haline gelmesini istiyordu.

Ancak Prusya kralı hiç mi hiç güçlü değildi. Aslına bakarsanız, felç geçirmişti ve artık ne konuşabiliyor ne de görebiliyordu.

Hasta kral 1861’de öldü. Onun yerine kardeşi Wilhelm kral yani *kayzer* oldu. Wilhelm, Otto von Bismarck’ı şansölye (başbakan) yaptı. Bismarck şansölye olunca Prusya’yı Alman bölgelerinin lideri yapmak için kolları sıvadı. Bunun için savaşmak gerekiyorsa Prusya savaşacaktı! Bismarck Prusya meclisinde yaptığı coşkulu bir konuşmada, Prusya’nın Alman bölgeleri içinde, “konuşma ve çoğunluk oylarıyla değil, kan ve demirle” en güçlüsü olacağını ilan etti. Bu konuşma Bismarck’a “Demir Şansölye” unvanını kazandırdı.

Çok geçmeden Demir Şansölye’nin gücünün Prusya kralının-kindenden fazla olduğu belli oldu. Wilhelm kibar, duyarlı bir adam, iyi bir asker ve özenli bir kraldı. Ama Bismarck kadar gözü pek değildi. Ne zaman kral ile şansölye anlaşmazlığa düşseler, Bismarck görevini bırakmakla tehdit ederdi ve Wilhelm de hemen Bismarck’ın isteklerini yerine getirmeye razı olurdu. Bismarck “diktatör şansölye” olarak tanındı.

Bismarck’ın “diktatörlüğü” altında, Prusya Fransa’ya saldırmadan önce iki savaşa girdi. 1864’te, Prusya büyük bir Alman devleti olan Avusturya’yla birleşerek Danimarka’ya saldırdı ve Danimarka krallığının güney bölümünü ele geçirdi. Prusya daha sonra, ele geçirdiği bu toprakların hâkimiyetini elinde tutmakta ısrar etti. Avusturya karşı çıkınca da Prusya bu defa Avusturya’ya saldırdı.

Prusya ordusu bu savaştan galip çıktı. Kısa süren bu şiddetli savaşın ardından Bismarck Prusya’nın artık *yeni* bir Alman bölgeleri konfederasyonu oluşturacağını ilan etti ki bu Kuzey Alman Konfederasyonu’nda, Avusturya bölgesi *yer almayacaktı*. Prusya, Konfederasyonun başına geçmek için kendisiyle rekabet edecek başka bir bölge istemiyordu.

Daha sonra Prusya, III. Napolyon ve Fransa’nın karşısına çıktı. III. Napolyon teslim olmaya zorlandığında, Prusya Fransa’nın Alsace-Lorraine adı verilen kuzeydoğu köşesi üzerindeki bölgede hak iddia etti. Dört Alman krallığı daha Kuzey Alman Konfederasyonu’ndaki muzaffer Prusya’ya katılmaya karar verdi.

Fransa’yla yapılan savaştan sonraki yıl olan 1871’de, Otto von Bismarck konfederasyondaki diğer Alman devletlerini Wilhelm’i

“Alman İmparatoru” ilan etmeye ikna etti. Biraz gönülsüz de olsa diğer devletler razı oldular. Ancak Wilhelm’in kendisine “Almanya İmparatoru” demesine izin vermeyeceklerdi, çünkü Alman bölgelerinden hiçbirisi “Almanya” adı verilen bir ülkeye ait olmak istemiyordu. Her devlet kendi prensi, dükü ve meclisi olsun istiyordu. Ancak Wilhelm’in, diğer Alman hükümdarları arasında en önemlisi olduğu anlamına gelen, “Alman İmparatoru” unvanını almasına izin verdiler. Konfederasyon da Reich yani krallık olarak tanındı.

Sonunda Prusya bir Alman krallığındaki en güçlü devlet olmuştu. Bu krallık “İkinci Reich” adıyla tanındı. Almanlar kendilerini “Birinci Reich” adını verdikleri Kutsal Roma İmparatorluğu’nun varisleri olarak görüyorlardı. Kuşkusuz Kutsal Roma İmparatorluğu Prusyalıların hükmetmiş olduğu bir krallık değildi. Ancak Bismarck ve Prusyalılar yeni Alman krallığının Kutsal Roma İmparatorluğu’nun halefi olduğunu iddia ederek, Wilhelm’in de Kutsal Roma İmparatoru’nun halefi olduğunu ima ediyorlardı.

Ancak İkinci Reich’daki en güçlü kişi Wilhelm değil, Otto von Bismarck’tı. Wilhelm Bismarck’ı kraliyet şansölyesi yaptı ki bu makamın verdiği yetkilere göre, Bismarck hükümet yetkililerini atayabilir, İkinci Reich’ın Avrupa’daki diğer ülkelere karşı nasıl bir politika izleyeceğini belirleyebilirdi. Reich’in eylemleri de çoğu zaman savaşa dönüktü. Bismarck bir keresinde, “İsabetli konuşmalardan sa isabetli kurşunlar yeğdir,” demişti.

Bismarck’ın savaş yanlılığı çok Prusya’ya özgü bir şeydi. Diğer Alman devletleri daha çok sanat, bilim veya öğrenimle ilgilenirlerdi. Ancak Prusya, soyluları daima savaşa daha çok ilgi duymuşlardı. Esasen Prusya parasının altıda beşini ordusuna harcıyordu.

Almanya krallığının bütünü Prusyalılaşıyordu. Wilhelm’in oğlu Friedrich (Kraliçe Victoria’nın en büyük kızıyla evliydi) Prusya’nın Alman devletleri üzerindeki ezici hakimiyetinden rahatsızdı. Gün-lüğüne şöyle yazmıştı:

Bu düşünürler, filozoflar, şairler, sanatçılar, idealistler ve coşkulu insanlar ulusunda, dünya fatihlerle yakıp yıkanlar dışında kimseyi tanımayacak... [Almanlar] günümüzde, dünyada medeniyet yö-

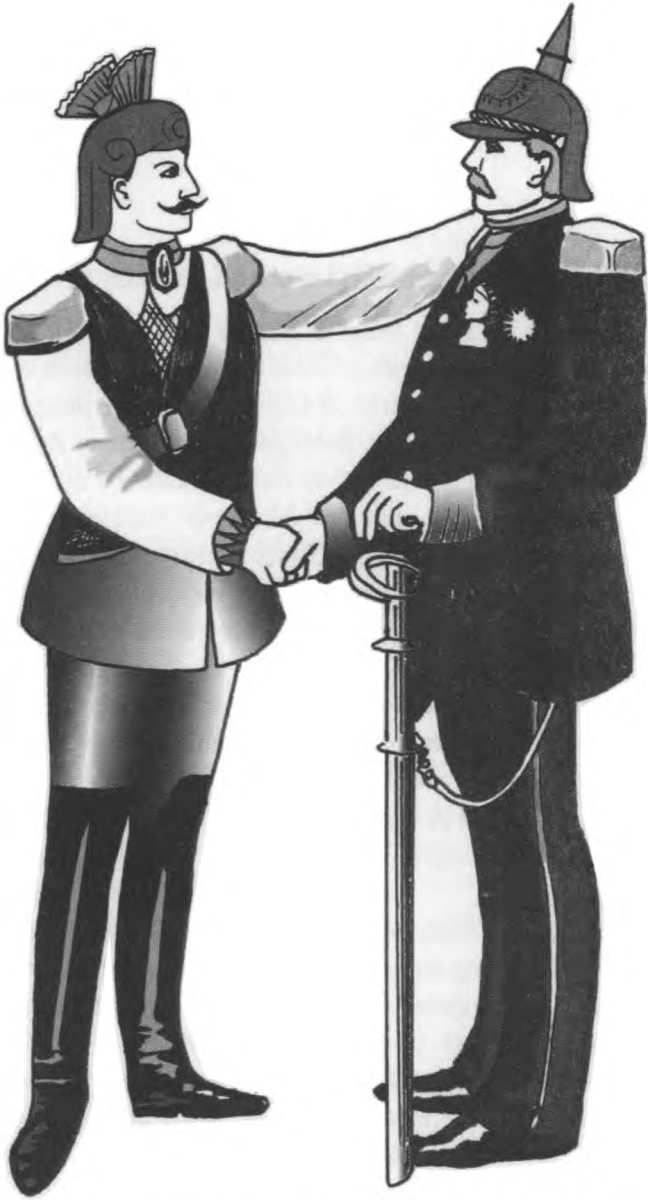
nünden en başta gelen halktır... İnsanlar bize ne sevgi ne saygı duyuyor, ancak korkuyorlar. Bütün kötülöklere muktedir gibi görölüyoruz ve bize duyulan güvensizlik de giderek daha belirginleşiyor... Bismarck bizi güçlü ve muktedir kıldı ama dostlarımızdan, dünyanın sempatisinden ve vicdanımızdan ayırdı.*

Eğer Friedrich Alman tahtında yeteri kadar kalabilseydi, Alman İmparatorluğu biraz daha az "Prusyalılaşılabildi". Ancak babası yaşlanırken Friedrich'in de sağlığı kötüye gidiyordu. Friedrich'de kanser vardı ama hiçbir zaman uygun bir tedavi görmemişti. Wilhelm öldüğünde, Friedrich imparator oldu. İmparator olmasının üzerinden yüz gün geçmeden o da hayatını kaybetti.

Wilhelm'in oğlu II. Wilhelm üçüncü Alman imparatoru oldu. II. Wilhelm şiddete eğilimli, kavgacı, fevri, zorba bir adamdı. İkinci Reich'in başka toprakları fethetmesini, dünyanın dört bir yanındaki koloniler edinmesini ve Büyük Britanya'nın muazzam ve güçlü filosundan bile daha büyük bir donanması olmasını istiyordu. II. Wilhelm çok geçmeden Bismarck'ın bile fazla ihtiyatlı ve ölçülü olduğuna karar verdi. II. Wilhelm tahta geçtikten iki yıl sonra, Bismarck'ı istifaya zorladı.

İkinci Reich bir savaş ve yıkım yoluna girmişti. Ancak bu yolda, kendisini bir krallık yapmaya yardım etmiş adam olmadan devam edecekti. Bismarck küçük bir Alman kasabasına yerleşti ve yaşamının geri kalanını Prusya'ya hizmet yıllarının anılarını yazarak geçirdi. Sekiz yıl sonra İkinci Reich'in çöküşüne tanık olmadan öldü. Bu öyle bir çöküştü ki bütün dünyayı sarsacaktı.

* Friedrich'in günlüğü *The Age of Bismarck: Documents and Interpretations* (Bismarck Çağı: Belgeler ve Yorumlar) başlığı altında İngilizceye tercüme edilip basıldı. Editör Theodore Hamerow (HarperCollins, 1973).

II. Wilhelm (solda) tahta geçtikten iki yıl sonra Bismarck'ı (sağda) istifaya zorladı.

Modernleşme

Demiryolları, Zaman Dilimleri ve Ampuller

Utah'da ılık bir bahar sabahı, yepyeni bir rayın üstünde burun buruna duran iki kocaman lokomotifin etrafında, kadınlı erkekli bir kalabalık toplanmıştı. Ancak bu insanlar lokomotiflerin çarpışmasından endişeleniyor değillerdi. "Jüpiter" ve "Lokomotif 119" adındaki bu iki lokomotif biri doğudan, diğeri de batıdan olmak üzere aynı ray üzerinde birbirlerine doğru yönlendirilmişti. 10 Mayıs 1869'da, Utah, Promontory Zirvesi'nde karşılaşan lokomotifler raydaki bir boşluğun kenarında öylece duruyorlardı. Eksik olan ray parçası, Birleşik Devletler'i baştan aşağı geçecek ilk demiryolunu tamamlayacaktı.

Son rayı döşemek için iki demiryolu yetkilisi öne çıktı. Bu cı-lalanmış California defne ağacından yapılma özel traversin üzerindeki dört deliğe, son dört çivi çakılacaktı: Demiryolu şirketinin yaptırdığı altın bir çivi, Arizona ve Nevada eyaletlerinin bağışladıkları iki gümüş çivi ve California, San Francisco'daki bir gazetenin gönderdiği altın bir çivi.

Yetkililer dört çivi, defne ağacından yapılma traversin üzerindeki dört delikten geçirerek, özel bir gümüş çekiçe çaktılar. Ancak defne ağacı trenin ağırlığına dayanmayacağı için, özel travers ve çiviler hemen çıkarılıp müzeye kaldırıldı. Yerine çam ağacından yapılmış normal bir travers konuldu. İki yetkili sırayla *gerçek* bir çekiçe son demir çivi, çakmaya giriştiler. İlk yetkili kocaman bir ray çizerek çekici salladı ama çiviye isabet ettiremedi. Sonra ikinci yetkili çekici salladı, ancak o da hem çiviye hem de traversi iska-adi. Deneyimli bir demiryolu işçisi çekici eline alıp çivi, çakmak zorunda kaldı.

Demiryolları ve zaman dilimleri

Birleşik Devletler'i bir baştan bir başa aşan demiryolu tamamlanmıştı. Yedi yıl boyunca, ta Çin kadar uzak yerlerden gelen toplam yirmi bin adam günde on iki saat çalışarak, dağlarda dinamitle geçitler açtılar, nehir ve vadilere köprüler kurdular. Artık demiryolu bir kıyıdan öbür kıyıya kesintisiz gidiyordu. Demiryolu yapılmadan önce, California'ya gitmek isteyen New Yorklu bir işadama ya posta arabasıyla bir ay süren bir yolculuk yapmak ya da buharlı gemiyle Güney Amerika kıyılarını dolaşmak zorundaydı. Şimdi ise karşı kıyıya beş günde ulaşabiliirdi.

Çok geçmeden batıya yapılan demiryolları giderek arttı. Trenler insanları, tren olmasa normalde hiç yerleşemeyebilecekleri şehirlere taşıdı. Şirketler Birleşik Devletler'in uzak bölgelerine tahıl, büyükbaş hayvan, kömür gibi mallar taşıyarak muazzam paralar kazandılar. Demiryolu rayları yabani çayırlar üzerinde uzanıyordu.

Demiryolları aynı zamanda insanların zaman tutma yöntemlerini de değiştirdi.

Çok eskiden bu yana, Dünya'nın dört bir yanındaki insanlar saatlerini güneşe bakarak ayarlarlardı. Güneş gökyüzündeki en yüksek noktaya ulaştığında öğle demekti. Dünya'nın yuvarlak olması sebebiyle, doğu kıyısındaki bir şehir için öğle vakti, biraz batısındaki bir şehre göre daha erken gelirdi. 1869'da, New York şehrindeki saatler on ikiyi vurduğunda, Boston'daki saatler 12:12'yi gösterirdi. Ve California'daki bir şehirde saat 8:32 veya 8:47 olabilirdi. Peki, bu durumda, şehirler arasında yüzlerce kilometreyi hızla kat eden trenler yolculara hangi saatte varacaklarını nasıl söyleyeceklerdi?

Promontory Zirvesi'nde son çivi çakıldıktan on yıl sonra, Kanaadalı bir demiryolu mühendisi olan Sir Sandford Fleming Dünya'yı yirmi dört zaman dilimine bölmeyi önerdi. Dilimlerden her biri bir elma dilimi gibi, Kuzey Kutbu'ndan Güney Kutbu'na uzanacak; her zaman diliminde, saatler aynı zamana ayarlanacaktı. Artık Boston ve New York öğle vaktine aynı anda ulaşacaktı. Bir zaman diliminden diğerine gittiğinizde ise tam olarak bir saat ileri veya geri hareket etmiş olacaktınız. Virginia'daki öğle vakti sırasında, Califor-

nia'daki her şehirde saat daima tam olarak dokuz olacak, 9:13 veya 9:21 olmayacaktı.

Demiryolu mühendisleri Fleming'in önerisini onayladılar. 18 Kasım 1883'te, Birleşik Devletler'deki bütün şehirler saatlerini yeni zaman dilimlerine göre ayarladılar.

Standartlaştırılan zaman, Birleşik Devletler'in tümünde (ve zamanla bütün dünyada) aynı kurallara göre ayarlandı.

Demiryolları ve zaman dilimleri Amerika'nın batısındaki insanların dünya hakkındaki düşüncelerinin değişmeye başlamasına sebep oldu.

Dünya artık eskisi kadar büyük görünmüyordu. Birtakım mallar imal edip olabildiğince çok insana satmak giderek kolaylaşıyordu. Büyük şehirlerden gelen fikir ve icatlar sayesinde kasaba ve küçük köyler değişiyordu. Ayrıca yaşamı gitgide daha da iyileştirecek icatlar yapmak hiç olmadığı kadar basit görünüyordu. Birleşik Devletler, Batı'daki diğer devletlerle birlikte *modernleşiyordu*.

Demiryolları ve zaman dilimlerine, dünyayı daha da modernleştirecek başka bir icat daha katıldı. 1879'da, bilimci Thomas Edison yeni icadını açıkladı: elektrik enerjisiyle çalışan bir lamba.

Edison yıllardır, hava karardıktan sonra elektrik akımından yararlanarak evleri ve işyerlerini aydınlatacak bir yöntem üzerinde çalışıyordu. O ve asistanları üç bin tasarım denemişlerdi! Edison kafasını deneylerine o kadar takmıştı ki düğün gününde bile evlenmiş olduğunu unutup laboratuvara gitmiş ve yeni eşini evde yalnız bırakmıştı.

En sonunda Edison hava geçirmez bir cam kap içine bir *filaman* (elektrik enerjisiyle parlayan bir tel) koymayı başardı. Havayla temas etmediği müddetçe tutuşarak yanıp bitmeyen filaman aldığı güçle ışık veriyordu.

Edison'un ilk "ampulleri" sadece birkaç saat dayanıyordu. Fakat Edison (binlerce) farklı filaman türünü test etmeye devam etti. Ceviz ağacını, sediri, keten saplarını, defne ağacını ve şimşiri denedi. Yeni ve farklı odun türleri getirmeleri için tropikal bölgelere adam

yolladı. Sonunda Edison'un ampulünün ömrü bin beş yüz saate ulaştı.

Daha sonra, Edison ile yardımcıları bu ampullerin yakılmasını sağlayacak eksiksiz bir sistem üzerinde çalıştılar; teller, kablolar, jeneratörler, duylar ve bir binayı (veya bir şehri) tamamen aydınlatmak için gereken başka ne varsa tek tek hepsini düşündüler. İlk başlarda, Amerikalılar bu yeni lambalara şüpheyle yaklaştılar. John Wanamaker Philadelphia'daki büyük mağazasına elektrik lambaları yerleştirdiğinde, ampullerin her an bomba gibi patlayacağından korkan insanlar mağazadan içeri girmediler. Ancak ampuller patlamadı ve çok geçmeden elektik ışığından yararlanan dükkân, fabrika ve ev sayısında artış oldu.

İnsan icadı olan demiryolu mesafeleri fethetmiş; artık bir şirketin, mallarını satın alan insanlardan yüzlerce kilometre uzakta olması önemini kaybetmişti. Yine insan icadı olan zaman dilimleri zaman sorununu yenmiş, artık insanlar saatlerini güneşe değil, zaman dilimlerine göre ayarlamaya başlamışlardı. Elektrik lambaları da karanlığı fethetmişti. Akşam karanlığı bundan söyle işgününün sonu değildi. Artık insanlar güneş battıktan çok sonra da çalışmaya devam edebilirlerdi.

Japonya'nın Meiji Restorasyonu

Birleşik Devletler, demiryolları, zaman dilimleri ve elektrikli lambalar sayesinde modern zamanlara doğru ilerlerken, Japonya da aynı yolculuğa başlamak üzereydi.

Lokomotiflerin Promontory Zirvesi'nde karşılaşmalarından on beş yıl önce 1854'te, Matthew Perry Japonya'yı limanlarını açmaya ikna etmişti. Ancak birçok Japon, shogunların, resmi yetkililerin ticaret anlaşması imzalamalarına izin vermelerinden memnun değildi. Bu antlaşma Birleşik Devletler'e Japonya'da birçok ayrıcalık kazandırmışken, Japonlara pek bir şey vermemişti. Dört yıl sonra yine bir resmi yetkili Amerikalıların Japonya'ya yerleşip yaşamalarına olanak sağlayan başka bir antlaşma imzalayınca, bir grup samuray ona pusu kurup kafasını kestiler.

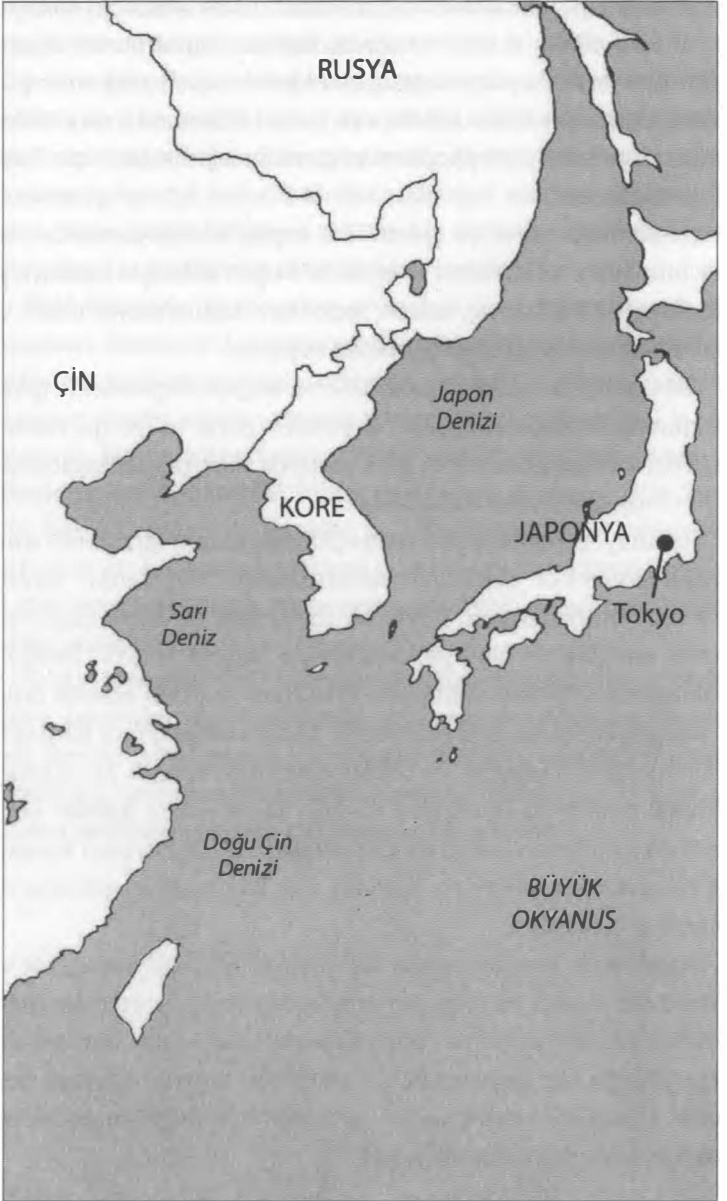
Ancak Japonlar Birleşik Devletler'in Japonya'dan faydalanmasını istemeseler de, çoğu Japon da Japonya'nın artık Batı'dan yalıtılmış bir halde yaşayamayacağını farkındaydı. Japonya'da 250 yıldan daha uzun süredir hüküm süren Tokugawa shogunluğu modern bir Japonya'nın sorunlarıyla başa çıkamayacak gibi görünüyordu.

Antlaşma imzalandıktan on iki yıl sonra, Tokugawa shogunu hayatını kaybetti. Onun yerine yirmi dokuz yaşındaki genç Tokugawa Yoshinobu geçti. Yoshinobu shogunluğun gücünün sallantıda olduğunun farkındaydı. Hemen değişiklikler yapmaya koyuldu. Japonya'nın donanmasını güçlendirmeye çalıştı ve bütün yabancıları Japonya'dan atacağına söz verdi. Ancak artık shogunların günleri sayılıydı. Bir araya gelen asi *daimyolar* (Japon soyluları) Yoshinobu'dan istifa etmesini ve Tokugawa shogunluğunu temelli bitirmesini talep ettiler.

Yoshinobu, bir içsavaşın Japonya'yı zayıflatarak, Birleşik Devletlere ve diğer Batılı ülkelere karşı direncini daha da azaltmaktan başka bir işe yaramayacağını görebiliyordu. Bu yüzden 1868'de istifa etmeye razı oldu. Gözetim altına alınmak üzere askerler eşliğinde evine gönderildi. Daimyolar onun yerine on yedi yaşındaki imparatoru geçirdiler. Bu imparatorun Japonya'yı shogunlar idare ettikleri müddetçe hiçbir nüfuzu olmamıştı. Bir zamanlar shogunların hükmettiği Edo şehri Tokyo adını aldı ve imparatorun şehri oldu.

Bir yıl boyunca, shogunluk yanlısı Japonlar imparatora bağlı Japonlarla savaştılar. En sonunda imparatorun otuz bin kişilik ordusu, sayıları yirmi binden fazla olan shogunluk yanlılarının sığındığı kaleyi kuşattı ve Batı'dan alınan topraklarla yerle bir etti.

Artık Japonya'da yeni bir dönem başlamıştı. İmparatorun tahtını tekrar elde etmesine yardımcı olan daimyolar bu döneme "Meiji Restorasyonu" adını verdiler; çünkü onların iddiasına göre, imparatorun geleneksel saltanatı canlandırılmıştı. Ancak gerçekte imparatorun eskisinden daha fazla yetkisi yoktu. Japonya'yı artık daimyolar yönetiyor, imparatora ne yapması gerektiğini onlar söylüyordu.

Meiji Restorasyonu sırasında Japonya

Bu daimyolar, Japonya'nın herhangi bir Batı ülkesinin karşısında bir eşiti olarak durabilmesi için, Batı'nın yöntemlerini öğrenmek istiyorlardı. Bu yüzden genç erkekleri Avrupa'ya öğrenim görmeleri için gönderdiler. Japonya'ya gelip bir tersane inşa ettikten sonra, Japonlara gemi yapımını ve tamirini öğretmeleri için Fransız uzmanlar tutuldu. Japonlara kömür madeni açmayı gösterecek Amerikalı madenciler işe alındı. Yine İngiliz fabrika uzmanları, bir iplik fabrikası inşa etmeleri ve eğiricileri eğitmeleri için Japonya'ya getirildi. 1872 itibariyle, bütün Japonlara bütün resmi tören ve toplantılarda Batı giysileri giymeleri söylendi.

Daha sonra ise daha da ürkütücü bir değişiklik gündeme geldi. Shogunluğun sona ermesinin üzerinden daha on yıl geçmeden 1876'da, samuraylara halka açık yerlerde kılıç taşıyamayacakları söylenince samuraylar ayaklandılar.

Samuraylar kılıçlarından vazgeçmenin, yaşam tarzlarının sona ermesi anlamına geldiğinin farkındalardı. Yüzyıllardır, Japonya *feodal* bir toplumdur. Böyle bir toplumda bir birey başka bir bireye ayrıcalık ve himaye karşılığında hizmet ederdi. Shogun, Japonya'nın soyluları daimyoları korumayı taahhüt ederek onlara yaşayabilecekleri topraklar verir, bunun karşılığında da daimyolar shogunun yiyecek ve diğer bütün ihtiyaçlarını karşılamayı taahhüt ederlerdi. Daimyolar savaşçı samuraylara kaleler verir, onlar da daimyoları korumak için savaşırldı. Daimyoları koruma görevi sadece samuraylara verildiği için kılıç taşıma yetkisine de sadece onlar sahipti.

Ancak artık shogun yoktu. Japonya'da artık bir imparator ve yeni bir ordu vardı. Bu ordu samuraylardan değil, *askerlerden* (para karşılığında orduya hizmet eden adamlar) oluşacaktı. Batı ordularında olduğu gibi Japonya'da da askerlerin artık bir soyluya olan feodal yükümlülüklerini yerine getirmek için değil, maaş alabilmek için savaşmaları gerekiyordu.

Samuraylar nüfuzlarını ve daimyoların şatolarında yaşama haklarını kaybetmek istemiyorlardı. Onlara artık kılıç taşıyamayacakları söylendiğinde, silahlı köylülerden oluşan bu yeni orduya

karşı kendi ordularını kurdular. Başlarında kuvvetiyle ünlenmiş savaşçı samuray Saigo Takamori vardı.

Acemi askerlerden oluşan yeni ordu samuraylara karşı koyalmaları için gönderildi. Ancak bu silahlı köylüler kılıçlı, eğitimli Japon savaşçılarından daha güçlüydü. Ateşli silahlar patladıkça samuray safları tek tek düştü. Samurayların sonunun kötü olduğunu gören Saigo Takamori de kendini öldürdü. Satsuma İsyanı adı verilen bu ayaklanma bir yıldan az sürmüştü.

1884 itibariyle, Japonya'nın artık yeni bir anayasası vardı. Bu anayasayı, Bismarck'a çok büyük hayranlık duyan ve yeni Alman devletinin nasıl yönetildiğini görmek amacıyla Almanya'ya giden bir Japon devlet adamı yazmıştı. Onun yazdığı anayasayla, Japon yönetimi Alman yönetimine benzemişti. Alman devletinde II. Wilhelm'in kral olması gibi, Japon imparatoru da Japonya'da "devletin başıydı" ama aslında ülke politikalarını yapan "kabineydi" (başbakan ve bir grup danışman). Ayrıca, Japon halkının eğitimli ve zeki temsilcilerini bir araya getiren iki meclis Japonya için kanunlar yapacaktı.

Bu size tanıdık geliyor mu? Japonya Batı'da kullanılan yönetim şeklini benimsemeye başlıyordu. Japonya tarihinde bu dönem Meiji Restorasyonu olarak bilinmesine rağmen, gerçekte imparatorun gücü "restore edilmemişti". İmparator Japonya'ya bağlılık ve sadakat sembolü olmanın pek ötesine geçemiyordu.

İki İmparatorluk, İki İsyan

Hollanda Doğu Hint Adaları

Fransa ve Almanya güçlenmek için mücadele ederken, başka iki imparatorluk da, üzerlerinde hak iddia ettikleri toprakları ellerinde tutmak için mücadele ediyorlardı.

Japonya'nın güneyinde minik adalar arasında, büyükçe altı ada yer alır. Günümüzde bu adalar kümesine Endonezya *Takımadaları* (ada grubu) denir. Fakat yüz yıl önce, bu adalar "Hollanda Doğu Hint Adaları" adıyla bilinirdi.

Peki, Güneydoğu Asya'daki bu adaların isminde neden "Hollanda" kelimesi vardı? İki yüzyıl önce Hollandalı tüccarlar bir şirket kurdular. Bu şirketin görevi Doğu'da ticaret merkezleri inşa etmek ve Hollanda gemilerinin Avrupa'dan getirdikleri malları boşaltıp, tarçın, hindistancevizi ve biber yüklemelerini sağlamaktı. Britanya Doğu Hindistan Şirketi gibi, Birleşik Hollanda Doğu Hindistan Şirketi de Hindistan'da bazı ticaret merkezleri inşa etti. Ancak Hollanda ticaret merkezlerinin çoğu daha doğuda, "Doğu Hint Adaları" adı verilen coğrafyada yapıldı.

Kısa süre sonra, Hollanda devleti limanların idaresini Birleşik Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı. Hollanda devleti aynı zamanda Doğu Hint Adaları'nın çoğunun idaresini de üstlendi. Doğu Hint Adaları Hollanda İmparatorluğu'na katıldı.

Hollandalılar ayrıca Doğu Hint Adaları'nın kuzeyinde bulunan Sumatra Adası'nı da almak istiyordu. Ancak Sumatra'yı İngilizler de istiyordu. Büyük Britanya zaten Singapur'u ele geçirmişti. Singapur, Asya anakarasından çıkıntı yapan ve neredeyse Sumatra'ya dokunan yarımada'nın güney ucunda bulunuyordu. Eğer Hollan-

Dien döneminde Hollanda Doğu Hint Adaları

dalılar Sumatra'yı ele geçirirlerse, Britanya topraklarına çok yakla-
şacaklardı.

1824'te iki ülke bir anlaşmaya vardı. Hollandalılar, asla Singapur'a saldırmama ve kendilerine ait bütün Hindistan li-
man ve yerleşimlerini İngilizlere verme taahhüdü karşılığında Sumatra'yı aldılar.

Ancak işin içinde bir bityeniği vardı: Bu anlaşmaya göre, Sumatra'nın kuzey ucundaki Acheh krallığı bağımsızlığını koruya-
caktı. Acheh, Singapur'daki İngilizlerle Sumatra'daki Hollandalılar arasında bir "tarafsız bölge" (hiçbir ülkenin hak iddia edemeyeceği bir alan) olacaktı.

İlk başlarda, bu anlaşma iyi gidiyor gibiydi. Doğu Hint Adaları'ndan Hollanda'ya bol para akıyordu. Adalar; altın, yakut, safir ve kömür gibi her türden zenginliği barındırıyordu. Ilık, nemli tarlalar; kahve, çay ve kauçuk bitkisi yetiştirmek için idealdi. Hol-
landa hâkimiyeti altındaki Doğu Hint Adaları'nın çiftçileri toprak-
larının beşte birini Hollandalıların ürünleri için ayırmak zorunday-
dı. Ve haftanın üç günü, kendi toprakları yerine bu topraklarda
çalışmak zorundalardı. Hollandalılar çiftçilerin yabancılar için bu
kadar çok çalışmak istemeyeceklerinin farkındalardı. Bu yüzden
Doğu Hint Adaları'ndaki yerel yönetici ve şeflere bu "resmi" ürün-
lerden kâr payı vermeyi taahhüt ettiler.

Bu işten zengin olabileceklerini fark eden yerel yetkililerin
birçoğu bu teklifi kabul etti ve insanlarını, Hollandalıların iste-
diklerinden bile daha fazla çalışmaya zorladı. Bazı topluluklarda,
çiftçiler Hollandalılara ait topraklarda yılda iki yüz gün çalışıyor-
du. Yönetici ve şefler zenginleşirken, Hollandalılar da o kadar
çok para kazandılar ki bu parayla ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Alın-
teriyle ekmek paralarını kazanan çiftçilerin öfkesi ise giderek ar-
tıyordu.

Orada burada küçük isyanlar patlak verdi. Hollanda yönetimi
çok geçmeden bu isyanları bağımsız Acheh krallığının kıskırttığını
fark etti. Hollandalı bir yetkili öfkesini, "Acheh bir korsan ininden
başka bir şey değildir!" sözleriyle dile getirdi.

Ancak Hollandalılar, Aceh'e saldırarak koskoca Britanya İmparatorluğu'nun öfkesini üzerlerine çekmek istemiyordu. Dolayısıyla 1871'de Britanya'yla, Sumatra Antlaşması adı verilen başka bir antlaşma yaptılar. Bu antlaşmayla, Britanya Hollandalıların Aceh'i de almalarına izin verdi.

1873'te Hollandalılar Aceh'i üç bin kişiyle işgal etti. Ancak o sırada savaşın otuz yıldan fazla süreceğinin farkında değillerdi.

Aceh halkı teslim olmayı reddetti. Müslüman liderler, komutanlar, şefler ve hatta kadınlar Hollandalılara karşı ülkelerini şiddetle savundular. Tjoet Njak Dien adında genç bir kadın Aceh'in en zorlu savaşçılarından biri oldu. Bu kadının babası ve kocası da Aceh'in ordusunda askerdi. Hollandalılar Aceh'in başkentini ele geçirdiklerinde, Dien, babası ve kocasıyla birlikte ormana kaçtı. Orada bir *gerilla savaşı* (savaş alanlarında örgütlü bir orduyla çatışmak yerine, saklanarak yapılan savaş) başlattılar. Kocası ve babası öldürüldükten sonra, Dien gerillaların komutanı oldu. Başka bir gerilla lideriyle evlendi. Birlikte yan yana mücadele ettiler. Savaşın ortasında bir kız doğuran Dien bebeğini de muharebelere taşıdı.

Dien ve kocası, gerillaların Hollandalılara karşı koyabilmeleri için, daha iyi silahlarının ve daha çok mühimmatlarının olması gerektiğinin farkındalardı. Birlikte bir plan yaptılar. İkiisi saklandıkları yerden çıkarak, Hollandalıların karargâhının ortasına doğru yürüdüler ve "Teslim olmak istiyoruz! Size karşı savaşmakla hata ettik. Lütfen asi yurttaşlarımıza karşı sizin tarafınızda savaşmamıza izin verin," dediler.

Hollandalılar bu "teslim olma" vakasından o kadar memnun kalmışlardı ki Dien'in kocasına bir madalya taktılar ve bir ordu birliğine komuta etme görevi verdiler. Aceh halkı ise dehşete kapılmıştı. Dien ve kocası vatanlarına ihanet ediyor gibiydi. Ancak aslında onlar bu arada dikkatle Hollandalıların stratejilerini inceliyor, silahlarını kullanmayı öğreniyor ve neler planladıklarına kulak kabartıyorlardı. Birer birer Aceh askerlerini Hollanda birliğine aldılar. Ancak gerçekte bu askerler Hollandalılara sadıkmiş gibi rol yapan özgürlük savaşçıları, orman gerillalarıydı.

Acheh askerleri birlikte yeterli sayıya ulaşır ulaşmaz, Dien'in kocası birliğini savaşa sürdü ve bir daha da geri dönmedi! Giderken yanında bütün silahları, cephaneyi ve topları götürmüş ve bunları Acheh askerlerine vermişti. Bu yeni mühimmatla, gerilla savaşçıları Hollanda askerlerini püskürtmeyi başardı.

Ancak bu durumda dahi, savaş daha yıllarca devam etti. Karı koca yirmi dört yıl boyunca birlikte savaştıktan sonra Dien'in kocası öldürüldü. Artık elli bir yaşında olan Dien de yaşamının çoğunu ormanlarda savaşıarak geçirmişti. Hastalıklar yüzünden güçten düşmeye başlamış, gözleri iyice bozulmuş ve üstelik kocasını da kaybetmişti. Ancak o pes etmedi.

Savaş başladıktan yaklaşık otuz yıl sonra 1901'de, Hollandalılar Dien'i tutsak aldı. Onu memleketinden uzaklara, gözetim altında yaşayacağı bir yere gönderdiler. Sürgündeyken bile o *İbu Perbu* yani Kraliçe olarak tanındı.

İki yıl sonra 1903'te, Hollandalılar nihayet Acheh'in* hâkimiyetini ele geçirdi. Ancak uzun süren savaş çok masraflı olduğundan, Hollanda devleti Doğu Hint Adaları'ndan kazandığı bütün parayı savaşa harcamak zorunda kalmıştı.

Avrupa'nın Hasta Adamı

Rusya'nın St. Petersburg şehrinde, soğuk, karanlık bir sabah vaktiydi. Sıkışık çatıların üstünde uğuldayan rüzgâr ahşap kiremitlerin üzerinden kaldırdığı karları, buzlarla kaplı, parke taşlı sokaklara doğru savuruyordu. Sıcaklık sıfırın altında on dereceydi; İngiliz *büyükelçinin* (bir ülkenin başka bir ülkeye gönderdiği resmi ulak veya temsilci) neredeyse el ve ayak parmaklarını donduracak bir soğuk vardı. Ancak büyükelçi, içinde muazzam bir ateşin yakıldığı mağara gibi bir şöminenin bulunduğu Kışlık Saray'ın kabul odasında bekliyordu. Ateş odayı öyle bir ısıtmıştı ki sıcaklık neredeyse insanı bunaltıyordu.

* Bu ülkenin adı günümüzde Aceh'tir ama on dokuzuncu yüzyılda Acheh adıyla tanınırdı.

Büyükelçi kapının yanından bir öksürük sesi duyunca ayağa kalktı. İki yanında birer refakatçi olan Rus çarı ona doğru aksayarak yürüdü.

Çar I. Nikola ateşin yanındaki bir sandalyeye dikkatle oturdu. Günlerdir hasta yatağında yüksek ateşle yatmasına rağmen, yaktan kalkıp büyükelçiyi karşılamaya karar vermişti.

Kısa bir süre, iki adam önemsiz meselelerden konuştular. Ancak I. Nikola'nın kafasında daha ciddi bir şey vardı. Öne doğru eğildi.

"Elimizde hasta bir adam var," dedi.

Britanya büyükelçisi bir an öylece kalakaldı. Çar acaba kendisinden mi bahsediyordu?

"Hasta bir adam," diye tekrarladı çar. "Ağır hasta. Eğer bu günlerde elimizden kayıp giderse büyük bir talihsizlik olur, özellikle de gerekli düzenlemeler yapılmadan önce."

Büyükelçi şimdi anlamıştı. Çar Osmanlı İmparatorluğu'ndan bahsediyordu. Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın güneyinde yer alan, Dicle ve Fırat nehirlerinden, Anadolu boyunca Yunan yarımadasına doğru uzanan bir ülkeydi. Rusların amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bölümünü ele geçirmekti. Ruslar Türkleri yenmek için "gerekli düzenlemeleri" yaparken, Britanya'nın düşmanları değil, müttefikleri olmasını istiyorlardı.

Peki, çar neden Osmanlı İmparatorluğu'na "hasta adam" diyordu? Yıllardır, Osmanlı Türkleri güçten düşüp yoksullaşıyordu. Osmanlı Türklerinin başındaki *padişahlar* çok fazla para harcadıklarından, Türk ordusundaki askerlerin parasını ödeyebilmek için başka ülkelerden borç almak zorunda kalmışlardı. Ve her ne kadar padişah hâlâ muazzam bir imparatorluğa hükmetme iddiasında olsa da, o imparatorluğun en az üç bölgesi padişaha itibar etmemeye başlamıştı. Türklerin "Balkanlar" adını verdiği, Yunanistan'ın kuzeyindeki dağlık bölgelerde yaşayan halklar başlarına buyruk hareket ediyordu. Küçük Asya'nın tam ortasındaki Anadolu halkıyla, Akdeniz'in doğu kıyısındaki Lübnanlılar da öyle yapıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu kesinlikle hastaydı. Britanya büyükelçisi de çarın söylediği şeyin pekâlâ farkındaydı: Osmanlıları ele ge-

Çöküş sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu

çirme zamanı gelmişti. Ancak şunu da iyi biliyordu ki eğer Rusya Osmanlı topraklarını kendi topraklarına katacak olursa iyice büyüüp güçlenirdi. Onun işi, Rusya'ya Britanya devletinin bu konuda ne düşündüğünü söylemekti ve Büyük Britanya aslında Rusya'nın büyümesini istemiyordu.

Büyükelçi çara gülümsedi. "Hasta adama bir doktorun bakması gerek," dedi. "Uzuvlarını kesmek yerine, iyileşmesine yardım edilmeli."

Bu sözler üzerine, I. Nikola Büyük Britanya'nın, Ruslara Türklerle savaşında yardım etmeyeceğini anladı. Aslında, Büyük Britanya'nın Rusya'yla savaşma olasılığı daha yüksekti. Kırım Savaşı'nı hatırlıyor musunuz? 1853'te Ruslar Osmanlı topraklarının bir kısmını ele geçirmek umuduyla Osmanlı İmparatorluğu'na girmişlerdi. Ancak İngilizlerle Fransızlar Rusya'yı Türklerden aldığı bütün toprakları geri vermeye zorlamışlardı. İki ülke de Rusya'nın büyümesini ve güçlenmesini istemiyordu.

Ancak Rusya "Avrupa'nın hasta adamı" Osmanlı İmparatorluğu'na tekrar saldırma fikrinden vazgeçmemişti.

1876'da Rusya istediği fırsatı yakaladı.

Yiyip içmekten ve eğlenmeden hoşlanan, iri yarı, neşeli bir padişah olan Abdülaziz Bulgaristan'la sorun yaşıyordu. Bulgaristan, Karadeniz'in batı kıyısındaki Rus sınırının güneyinde bulunan bir ülkedir. Dört yüz yıldan uzun süredir Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olsa da Bulgar halkı hiçbir zaman Osmanlı derebeylerinden memnun kalmamıştı. Osmanlı egemenliğine "Türk boyunduruğu" adını takmışlardı.

Artık Bulgaristan'daki genç devrimciler Bulgaristan'ın bağımsız olması gerektiğini dile getiriyordu. Garibaldi'nin önderliğinde savaşan Genç İtalyanlar gibi, Genç Bulgarlar da ülkelerinin Türklerin hâkimiyetinden kurtulmasını ve Bulgaristan'ın Amerikan anayasası gibi modern bir anayasaya sahip olmasını istiyorlardı.

Nisan 1876'da, Bulgar devrimciler ellerine silahlarını alarak Türklere karşı ayaklandı. Ancak bu devrimciler İtalya'dakiler kadar örgütlü değillerdi. Bulgaristan'ın her yanına küçük gruplar halin-

de dağılmışlardı. Abdülaziz ve adamları hiç tereddüt etmeden, Türk ordusuna, Bulgaristan'a girerek devrimcileri ve onlara yardım eden herkesi öldürmelerini emretti.

Askerler verilen emirleri uyguladı. Devrimcileri hiç *tanımayan* Bulgarlar bile öldürüldü. Altmış köy yok edildi. Nisan Ayaklanması'nın bastırılması sırasında, aşağı yukarı on iki bin Bulgar öldü.

Avrupa bu olaylar karşısında şok olmuştu. Almanya'da Bismarck Almanlara, Türklerin artık Avrupa'nın bir parçası olarak görülmemeleri gerektiğini söyledi. İtalya'da Giuseppe Garibaldi padişahı zalimliği nedeniyle kınadı. Britanya başbakanı Avrupa ülkelerinin ayaklanarak Türkleri Bulgaristan'dan çıkarmaları gerektiğini ilan etti.

Bu esnada Abdülaziz'in de başı dertteydi. Kendi halkı da ona sırt çevirmişti. Bulgaristan'daki olaylardan aşağı yukarı bir ay sonra, 30 Mayıs'ta, asiler gece yarısı saraya yürüdü. Abdülaziz üzerinde kocaman geceliğiyle, odasından koşarak kılıcını sallaya sallaya çıktı. Ancak asilerle başa çıkamayacağını anlayınca, tahtından vazgeçmeye razı oldu.

Dört gün sonra Abdülaziz öldü. Doktoru intihar ettiğini söylese de cesedini gören bir İngiliz doktor onun öldürülmüş olduğunu söyledi.

Osmanlıların yeni bir padişaha ihtiyaçları olduğundan, Abdülaziz'in yeğeni V. Murat'ı tahta çıkardılar. Ancak V. Murat'ta ne zekâ ne de cesareten eser vardı. Abdülaziz'in öldüğünü duyduğunda fenalık geçirdi ve iki gün boyunca durmadan kustu. Daha sonraları da tahta oturduğunda saatlerce çenesini sıvazladı. Çok geçmeden V. Murat'ın aklını kaybettiği ortaya çıktı.

Doksan üç gün sonra, Türkler V. Murat'ı istirahat etmesi için uzun süreliğine uzaklara gönderdi.

Murat'ın kardeşi II. Abdülhamit Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni padişahı oldu. II. Abdülhamit, isyanlarla kaynayan ve diğer Avrupa ülkelerinin tehdidi altında olan imparatorluğun çökmekte olduğunu farkındaydı. "Avrupa'nın hasta adamını" iyileştirmek

için elinden geleni yaptı. İmparatorluğun, modern Batı ülkeleri gibi bir anayasası olacağını ilan etti. Hatta Osmanlı Türklerinin, kanun yapmak için bir araya gelecekleri bir meclisleri bile olacaktı.

Abdülhamit ülkesi için çok çalışıyordu. İngiliz büyükelçisi bile onu övdü ve onun için, "Şefkatli bir mizacı ve aydın görüşleri var," dedi. Ancak Abdülhamit bile Rusları uzak tutmayı başaramadı. Ruslar uzun zamandır Osmanlı topraklarını istiyordu ve artık Rus ordusunun da işgal için çok iyi bir bahanesi vardı. Çar, Türk ordusu Bulgar köylerini yok ettiğinde, Müslüman askerlerin çok sayıda Hristiyan'ı öldürdüğünü ve Hristiyan Rusların, dindaşlarını korumak için yardım etmeye mecbur olduklarını söyledi. Rus ordusu Osmanlı sınırlarına doğru ilerlemeye başladı. Binlerce Bulgar Osmanlılarla savaşmak için onlara katıldı. Dört ay sonra, Osmanlı topraklarının çoğunu almış olan Ruslar İstanbul'a yaklaşmaya başladı.

Ocak 1878 itibariyle, Osmanlı kuvvetleri çökmeye başlamıştı. Mart geldiğinde, Rusya'nın savaşı kazandığı kesinleşti. Abdülhamit Bulgaristan'a bağımsızlığını veren bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı. Rusya Anadolu'nun (kimi zaman "Küçük Asya" denilen bölgenin) çoğunu aldı. Yapılan antlaşmaya göre, Osmanlı İmparatorluğu topraklarının yarısını kaybetmişti.

Osmanlı tahtında halen Abdülhamit oturuyordu. Ancak Avrupa'nın hasta adamının, tam Rusya'nın istediği gibi, uzuvları kesilmişti. Osmanlı İmparatorluğu bir daha asla bir dünya gücü olamayacaktı.

Doğuya Bir Kanal ve Çok Kurak Bir Çöl

Pasifik Savaşı

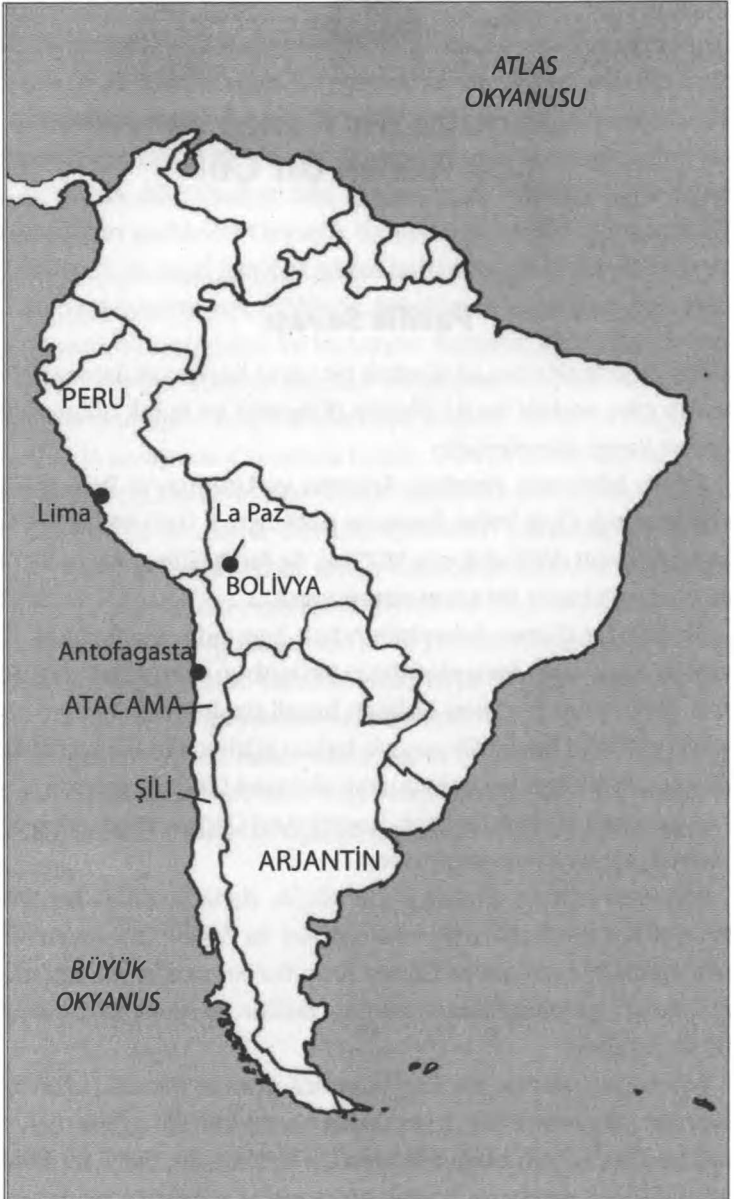
Güney Amerika'da beş yıl sürecektir bir savaş başlamak üzereydi: Bu savaşın çıkış nedeni ise iki ülkenin dünyanın en kurak bölgesi yüzünden kavga etmeleriydi.

Altıncı bölümde, Brezilya, Arjantin ve Uruguay'ın Paraguay'a karşı savaştığı Üçlü İttifak Savaşı'nı görmüştük. Üçlü İttifak Savaşı başladıktan on dört yıl sonra 1879'da, üç farklı Güney Amerika ülkesi arasında başka bir savaş patlak verdi.

Bu üç ülke Güney Amerika'nın batı kıyısında yer alıyordu. En kuzeyde Peru vardı. Peru ekvatorun (iki kutbun tam ortasından geçerek yerkürenin çevresini dolaşan hayali çizginin) altında yer alır. Peru kıyılarında Büyük Okyanus'a bakan yüzlerce millik kumsallar bulunur. Ancak kıyılardan çok da uzak olmayan bir hat üzerinde sarp sıradağlar belirir. Karlarla kaplı, kayalık And Dağları Peru'nun ortasından aşağı bir omurga gibi iner.

Peru'nun hemen altında daha küçük, daha yuvarlak bir ülke olan Bolivya vardır. Peru gibi Bolivya'nın da Pasifik Okyanusu'nda kıyısı vardır. Ancak Bolivya Güney Amerika'nın ortalarına dek uzanır. Sınırları içinde ekilebilir alanlar, vadiler ve hatta tropikal ormanlar bulunur.

Bolivya'nın altında ise, kıyı boyunca uzanan incecik, uzun bir ülke olan Şili vardır. Bolivya portakala benzerken Şili çubuk makarnaya benzer. Şili'nin boyu eninden on kat fazladır. Şili'yi bir Birleşik Devletler haritasının üzerine enlemesine yerleştirecek olsanız, Doğu Kıyısı'ndan California'ya dek uzanır. Ancak boyu Pennsylvania kadar olur.

Pasifik Savaşı'ndan sonra Güney Amerika kıyıları

Savaş, Şili ve Bolivya'nın, Atacama Çölü yüzünden kavga etmelerinden çıktı. Atacama Çölü, Bolivya'nın güneyini ve Şili'nin kuzey sınırını kaplayan kasvetli, boş bir kumluk alandı. İki ülke arasında çölden geçen sınırı hiç belirlelememişlerdi. Zaten uğraşmaya da değmezdi. Atacama Çölü'nün zemini tuz, kum ve sertleşmiş lavdan ibarettir. Ölüm Vadisi'nden elli kat daha kurak olan bu çöl dünyadaki en kurak yerdir.

Güney Amerika'daki bu çölün bu kadar kurak olmasının nedeni, bir "yağmur gölgesi"nde bulunmasıdır. Yağmur gölgesi, rüzgârı kesen bir dağın ardında yer alan toprak parçasına denir. Bir bora bir yağmur gölgesine doğru estiğinde önce dağa çarpar. Boranın içindeki hava dağı aşmak için giderek daha çok yükselir. Hava yükseldikçe soğur ve havadaki bütün su yoğunlaşarak dökülür. Hava dağın öbür yanına ulaştığında, içindeki bütün su boşalmış, yağmur gölgesine yağacak yağmur kalmamıştır. Atacama Çölü'nün toprağını test eden bilimciler burasının Mars'taki toprak kadar çorak ve ölü olduğunu söylemişlerdir.

Atacama Çölü'nde su veya canlı olmamasına rağmen, kimyasallar ve mineraller vardır. Kumun altında bakırın yanı sıra, barut yapmakta kullanılan güherçile de mevcuttur. Ayrıca *sodyum nitrat* da bulunur. Sodyum nitrat genellikle yarasa ve martı dışkısının çürümesinden meydana gelir. Fakat gübre ve bomba yapımında çok yararlıdır.

Şili'li madenciler bakır ve sodyum nitrat aramak için Atacama Çölü'ne gittiler. Ancak çölün bir kısmı kendisine ait olduğu için, Bolivya, buldukları bakır ve sodyum nitratı satan madencilerin Bolivya'ya vergi ödemeleri gerektiğini iddia etti.

İki ülke çöl yüzünden, vergiler yüzünden ve Şili ile Bolivya arasındaki sınır yüzünden kavga etti. En sonunda, çok öfkelenen Bolivyalı yetkililer Atacama Çölü'nde çalışan Şili madencilik şirketinin bütün bina, alet edevat ve minerallerine el koydular. Madencilik şirketinin sahip olduğu her şeyin açık artırmada satılacağını ilan ettiler.

Açık artırmanın yapılacağı gün, Şili askerleri Antofagasta şehrinin yönetimini ele geçirdi. Antofagasta çölün sahil kısmında yer alan bir Bolivya şehriydi. Tüccarlar gemilerini Antofagasta'ya yanaştırıp, ambarlarını çölden çıkarılan bakır ve sodyum nitratla doldururlardı. Şili, liman şehri üzerinde hak iddia etmekle, Atacama Çölü ile kumlarından çıkarılan her şey üzerinde de hak iddia etmiş oluyordu.

İki hafta sonra, Bolivya Şili'ye savaş ilan etti.

Fakat Bolivya, Şili'yle savaşında yalnız değildi. Altı yıl önce, Bolivya ve Peru bir antlaşma imzalamışlardı. Bu antlaşmaya göre, iki ülke, özellikle de Şili'ye karşı, daima birbirlerinin müttefiki olacaklardı. Bolivya da bu antlaşmaya dayanarak Peru'yu çöl savaşında yardıma çağırırdı.

Gel gör ki yılanların bile yaşayamadığı kurak bir çölde savaşmak çok zordur. Bu yüzden bu üç ülke savaşı Pasifik sularında yaptı. Bolivya ve Şili savaşa Atacama Çölü yüzünden başlamış olsalar da, deniz savaşı (Pasifik Savaşı) daha çok Peru ve Şili arasında oldu.

Kıyı şeridi çok uzun olan Şili Güney Amerika'daki en güçlü donanmalardan birine sahipti. Ancak Peru'nun, *Huascar* ve *Independencia* adında demirden yapılma iki savaş gemisinin bulunduğu bir donanması olduğu halde, Bolivya'nın elinde donanma namına bir şey yoktu.

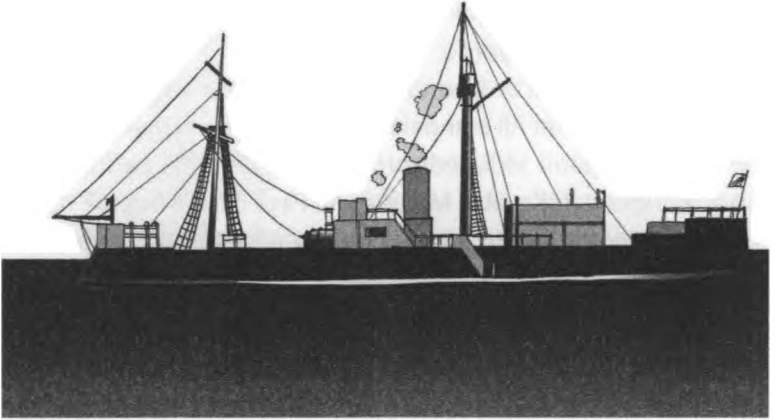
Savaşın hemen başında, *Independencia*'nın komutanı Şili donanmasındaki küçük bir yelkenli geminin peşine düştü. Küçük gemiyi jilet gibi keskin kayalıklarla dolu bir resife gelene dek kovaladı ve demir gemisinin gövdesini orada kayalıklara sürterek yarıdı. Tek bir darbeye, Peru iki demir savaş gemisinden birini kaybetmişti.

Huascar'ın komutanı Amiral Miguel Grau ise daha başarılıydı. Altı ay boyunca, Miguel Grau Şili kıyıları boyunca gidip gelerek, Şili gemilerine saldırdı ve tüccarları Şili limanlarına yanaştırmadı. Ancak sonunda Şili donanması *Huascar*'ı şiddetli bir deniz muharebesinde köşeye sıkıştırmayı başardı. Miguel Grau öldürüldü. Adamları *Huascar*'ı batırmaya çalıştıysalar da Şili'li denizciler tam zamanında gemiyi ele geçirdiler ve onlara engel oldular.

Artık Şili'nin Peru yolu açılmıştı. Şili ordusu Peru'yu işgal etti. Pasifik Savaşı karaya taşınmıştı.

Peru başkanı ülkeden kaçtı. Şili askerleri Peru'nun başkenti Lima'yı işgal ederek şehrin güney bölümünü yerle bir ettiler.

Ancak Peru bu yıkıcı savaşta üç yıl boyunca teslim olmayı reddetti. Sonunda bir barış antlaşması imzalayarak, kıyı şeridinin güney bölümünü Şili'ye vermek zorunda kaldı. Bolivya da bütün kıyı şeridini olduğu gibi Şili'ye bırakmaya mecbur oldu. O günden itibaren Bolivya karaya hapsedi. Denize ulaşabileceği bir yolu kalmamıştı. Şili ise Atacama Çölü'nün bütün haklarını ve madenlerini kazandı. Sonraki yıllarda, Şili patlayıcı yapmak isteyen ülkelere sodyum nitrat satarak büyük gelir elde etti.

Peru'nun demir savaş gemilerinden biri olan *Huascar*

Peru Pasifik Savaşı'ndan çok büyük zarar etmişti. Ülke borç batağına saplanmış ve savaş sırasında binlerce askerini kaybetmişti. Antlaşma imzalandıktan sonra, Peru halkı çok kızgın ve mutsuz olduğu için bir içsavaş patlak verdi ve yedi yıl boyunca devam etti.

Bolivya da Pasifik Savaşı sırasında toprak kaybettiği için öfkeliydi. 2004 yılında (Pasifik Savaşı'nın bitmesinin üzerinden yüz yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen) Bolivya başkanı hâlâ Şili ile

Bolivya'nın, deniz kıyısındaki toprakların mülkiyeti konusunda konuşmaları gerektiğinde ısrar ediyordu.

Süveyş Kanalı

Pasifik Savaşı'nın başladığı yıl Mısır hükümdarı tahtını kaybetti.

Mısır denilince, herhalde aklınıza piramitlerin altına gömülmüş mumyalar geliyordur. Zihninizde, tapınak duvarlarına yazılmış hiyeroglifler, Nil Nehri'nde yol alan sazdan tekneler ve kobra taşları takan firavunlar canlanabilir.

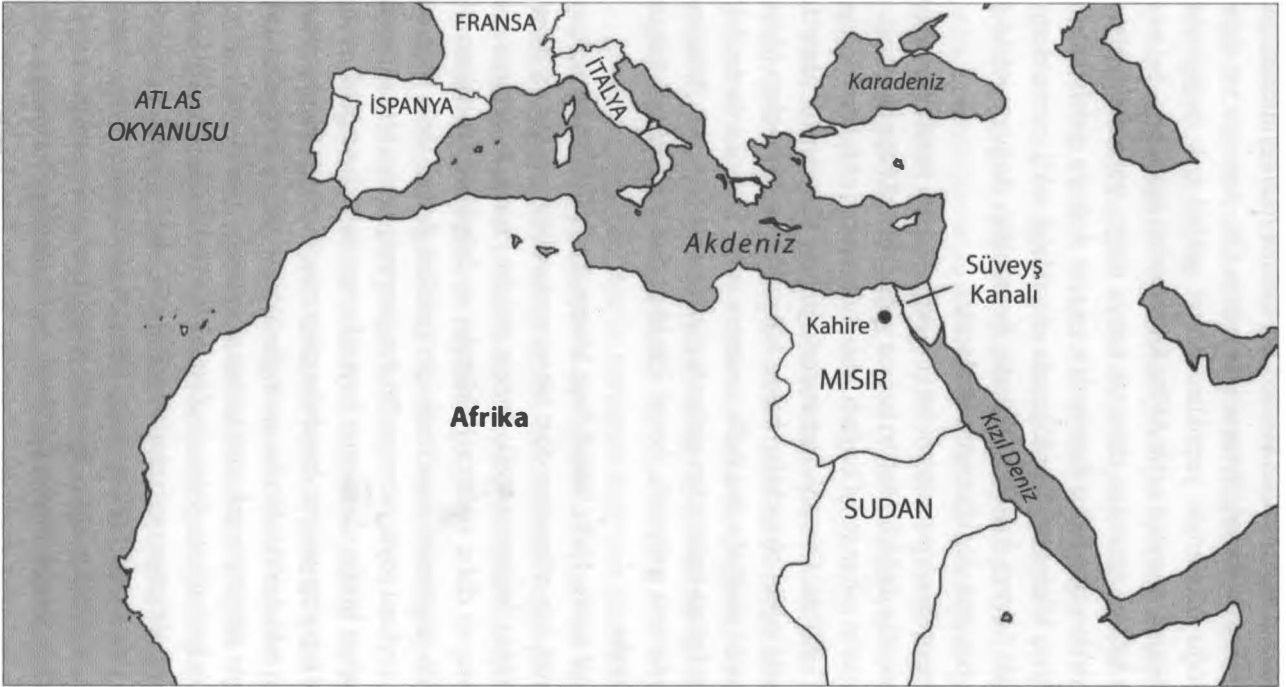
Ancak Mısır'da son firavunun hüküm sürmesinin üzerinden yüzlerce yıl geçmişti. Mısır ortaçağda İslam imparatorluğuna katılmıştı. 1500'lü yılların ortalarına gelindiğinde, İslam imparatorluğunun kontrolü Osmanlı Türklerine geçmişti. Mısır Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok uzakta olduğundan, gerçekte kimse onunla fazla ilgilenmiyordu.

1805'te, Osmanlı ordusundan bir subay Mısır tahtını ele geçirdi. Kavalalı Mehmet Ali adındaki bu subay Osmanlı padişahı adına hüküm sürdüğünü iddia ediyordu. Ancak Osmanlı padişahı çok zayıf olduğundan Kavalalı Mehmet Ali Paşa başına buyruk davranıyordu. İstediği şey de Mısır'ı, biraz da olsa Avrupalılaştırmaktı. Mısırlı öğrencilere Batı'yı öğretmeleri için Avrupa'dan Mısır'a profesörler getirtti. Sudan'dan (Mısır'ın güneyinde bulunan ülke) toprak alarak Mısır'ı büyütmeye çalıştı. Mısır ordusunu eğitmeleri için, Fransız askerler tuttu.

Mısır giderek güçleniyor, modernleşiyor ve Batılılaşıyordu.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa öldükten sonra, oğlu Sait Paşa Mısır hükümdarı oldu. Mehmet Ali Paşa gibi Sait Paşa da Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olduğunu iddia ediyordu. Osmanlı İmparatorluğu onunla da çok az ilgileniyordu.

Ancak Sait Paşa kısa sürede bütün Avrupa'nın ilgisini Mısır'a çekecek bir karar aldı. Bir Fransız şirketine, Akdeniz'in güney kıyılarından, Kızıldeniz'in sol ucuna inen bir kanal (bir su kütlesinden diğerine giden insan yapımı bir nehir) açmaya başlamaları için izin verdi.

İsmail Paşa'nın saltanatı altındaki Mısır

Doğal olarak, Avrupa ülkeleri bu kanalla (Süveyş Kanalı) çok ilgilendiler. Bu kanal, Avrupa ülkelerinin Çin, Japonya ve diğer Uzakdoğu ülkeleriyle yaptıkları ticaret şeklini çok değiştirebildi. Avrupa gemileri artık Afrika kıyılarından aşağı inip, bu muazzam kıtanın ucundan dönerek batıya doğru yol almak yerine, Akdeniz'den doğrudan Kızıldeniz'e çıkarak doğuya gidebilirlerdi. Yüz altmış kilometre uzunluğunda ve yaklaşık sekiz metre derinliğindeki Süveyş Kanalı bittiğinde, Avrupa'dan doğuya yolculuk dokuz bin yedi yüz kilometre kısalacaktı.

Süveyş Kanalı'nın yapımı on yıl sürdü. Açıldığı sırada, Sait Paşa artık hayatta değildi, Mısır'ın başına yeğeni İsmail Paşa geçmişti.

İsmail'in saltanatı iyi başladı. Mısır hükümdarı olduktan dört yıl sonra 1867'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun (Osmanlılar Mısır'da pek yetki sahibi olmadıkları halde, halen Mısır'a sahip olma iddiasındalardı) padişahı ona *hıdiv* unvanını verdi. Efendi anlamındaki eski bir Farsça kelimeden gelen bu unvan eski Türkçede "hükümdar" anlamına geliyordu. İsmail için Mısır hıdivi olmak çok büyük bir onurdu.

İki yıl sonra, Hıdiv İsmail Paşa Süveyş Kanalı'nın resmi açılışını kutlamak için dünyanın dört bir yanından liderleri Mısır'a davet etti. Fransa İmparatoriçesi, Prusya Veliht Prensi, Avusturya İmparatoru ve daha onlarca hükümdar ve büyükelçi kanaldan ilk geminin geçmesini seyretmek için geldiler. Açılışa tanık olan bir İngiliz soylusu şöyle yazmıştı: "Muhteşem ve göz alıcı bir sahneydi. Avrupa'nın bütün uluslarının bayraklarının dalgalandığı elli savaş gemisi top atışı yapıyor, bandolar çalıyordu; bu arada kumluk alan, Mısır'ın eski devirlerden bu yana gördüğü en büyük festivale katılmak için aileleriyle çok uzaklardan at sırtında veya deveyle gelen Arap ve bedevilerle dolmuştu." Havai fişekler atılıyor, konuşmalar yapılıyor, Hristiyan rahiplerle Müslüman liderler kanalı kutsuyor, sonra yine havai fişekler atılıp şölenler veriliyordu. Hatta İsmail Paşa seçkin konukları için bir opera bile ısmarlamıştı. İtalyan besteci Giuseppe Verdi, eski Mısırlı cesur bir asker hakkında, *Aida* adında bir opera yazıyordu. Bu opera Süveyş Kanalı kutlaması için

mükemmel bir jest olacaktı ama ne yazık ki Verdi zamanında bitiremedi. Onun yerine konuklar İtalyan bir palyaço hakkındaki *Rigoletto* operasını dinlediler.

Mısır hıdivi İsmail Paşa'nın saltanatı çok iyi gidiyor gibi görünüyordu. İsmail Paşa'nın Mısır'ı daha da güçlendirmek için büyük planları vardı. Okulları iyileştirmek amacıyla kızlar için yeni sınıflar açtı. Yeni kara ve demiryolları yaptı. Yeni fabrikaların ve pamuk imalathanelerinin yapımını yönetti; İçsavaş Birleşik Devletler'deki pamuk plantasyonlarını mahvettiği için, Mısır pamuğuna çok büyük talep vardı. Mısır'ın güneyindeki Sudan'a girerek biraz daha toprak aldı, böylece Mısır'ın sınırları Kızıldeniz boyunca uzanacaktı.

Fakat İsmail Paşa projelerine çok fazla para harcıyordu. Fransa ve Büyük Britanya'dan borç almak zorunda kaldı. Onun idaresi altındayken, Mısır on milyon dolardan fazla borç aldı. En sonunda, İsmail Paşa para tedarik etmek için, Süveyş Kanalı'nın kontrolünü İngilizlere satmak zorunda kaldı.

Ancak bu para bile Mısır'ın borçlarını ödemeye yetmedi. Fransa ve Büyük Britanya, paralarını geri alabilmek için, Mısır hazinesi üzerinde kontrol hakkı talep ettiler. Bu da İsmail Paşa için sonun başlangıcı oldu. Mısır'ın parasının kontrolünü kaybettiği için, Mısır yönetiminin kontrolünü de kaybetmişti.

Dört yıl sonra, İngilizlerle Fransızlar Osmanlı padişahına İsmail Paşa'nın gitmesi gerektiğini söylediler.

Osmanlı padişahı kısa süre önce Rusya'yla yaptığı savaşı kaybetmişti. Fransa ve Büyük Britanya'ya karşı çıkacak gücü yoktu. İsmail Paşa'ya görevini bırakmasını emretti. İsmail Paşa'nın padişaha, Fransızlara ve İngilizlere direnmesi mümkün değildi. 1879'da, evini, sarayını ve ülkesini terk ederek, İtalya'ya sürgüne gitti.

İsmail Paşa'dan sonra oğlu Tefvik hıdiv oldu ama Tefvik de İngilizlerin emirlerine itaat etmek zorundaydı. Ülkelerinin İngiliz hâkimiyetine girmesiyle birlikte, Mısır ordusunda da huzursuzluk giderek arttı. Mısır ordusunun subayları bir isyana önderlik etmeye kalkışınca İngilizler Mısır'a bir orduyla girerek, Mısır'ın başkenti

Kahire'yi ele geçirdiler. Artık Mısır toprakları işgal altındaydı. Çok geçmeden Britanya, hâkimiyetini aşağıdaki Sudan'a kadar genişletti.

Hindistan gibi Mısır da artık İngilizleşmiş ve üzerinde güneş batmayan imparatorluk biraz daha büyümüştü.

Dünyanın Uzak Bölgeleri

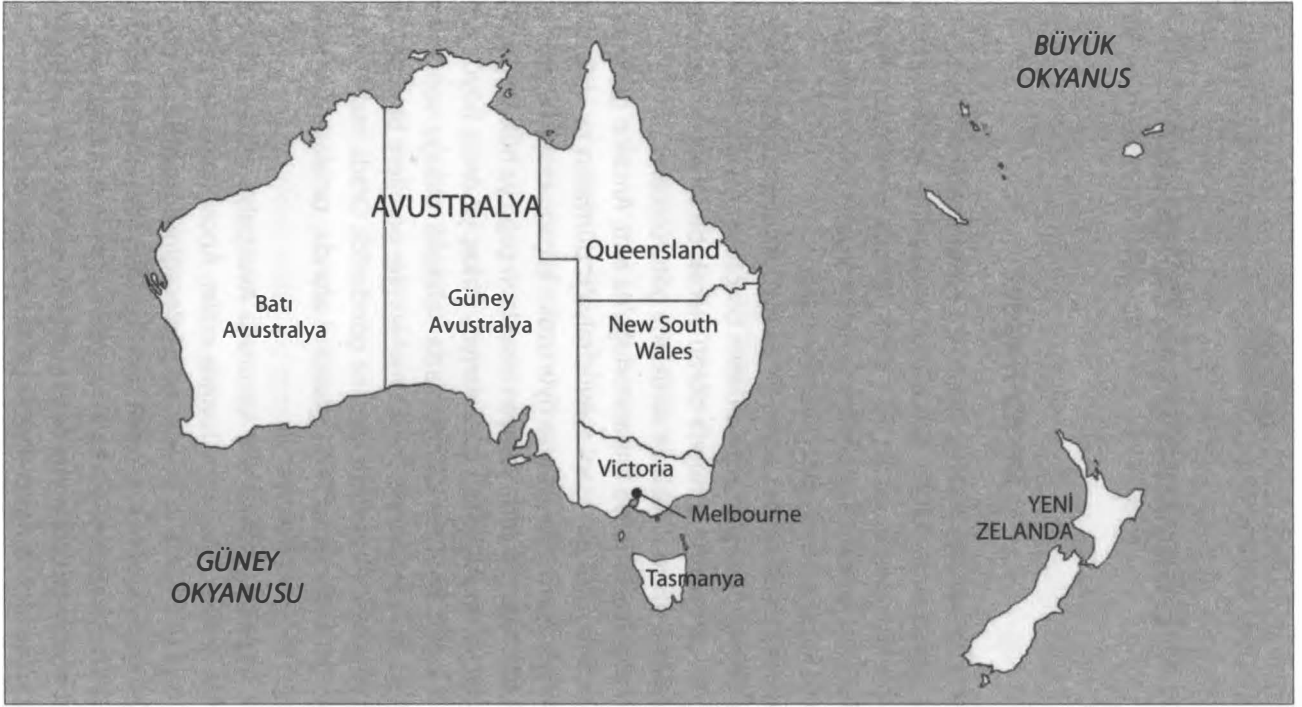
Demir Haydut

Boğucu bir haziran akşamı, beş adam kendi imalatları olan zırhlarını giiyorlardı. Saban parçalarından yapılmış göğüslüklerini tutturduktan sonra, gözler için delik açılmış kovalardan ibaret miğferlerini kafalarına geçirdiler. Sanki bir kıyafet balosu için zırhlı şövalye kılığına girmiş gibi görünüyorlardı.

Ancak aslında bu beş adam bir baloya hazırlanmıyordu. Avustralya polisiyle her şeyi göze aldıkları bir çatışmaya girmek üzere-lerdi. Bu çatışmanın sonunda dördü ölecek, bir tanesi de cinayet-ten asılmak üzere sürüklene sürüklene götürülecekti.

Avustralya, Britanya İmparatorluğu'na aitti. Ancak o günlerde, Büyük Britanya'daki insanlar Avustralya'yı dünyanın ta öbür ucu olarak görüyordu, Avustralya öyle uzaktı ki çoğu oraya hiç gitme-mişti bile. Avustralya'da yaşayan insanların çoğu ya hüküm giymiş suçlular ya da suçluların çocuklarıydı. Birkaç yıl önce, Büyük Bri-tanya İngiliz hapishanelerinin fazla kalabalık olduğu sonucuna varmıştı. Bunun üzerine, İngiliz mahkûmlar gemilere bindirilerek güneydoğuya, Avustralya kıtasına gönderildi. Orada mahkûmlar, İngiliz gardiyan ve valilerin gözetimi altında, tarlalar ekip, evler inşa etti ve yiyecek yetiştirdi.

İlk başlarda, mahkûmlar kavurucu Avustralya güneşi altında hayatta kalmak için çok mücadele ettiler. Ancak zamanla, çatlak, kuru toprakta hangi ürünlerin yetişebileceğini öğrendiler. Birçoğu özgürlüğünü kazandı ve kendi topraklarına yerleşerek aile kurdu. Büyük Britanya'dan özgür kadın ve erkekler de onlara katılmak için Avustralya'ya gitti. İngiltere'de yoksul bir adamın zengin olma şan-sı hiç yoktu. Ancak Avustralya'da çiftlik sahibi olabilirdi.

Ned Kelly devrinde Avustralya

Avustralya'da altın bulunduktan sonra, dünyanın dört bir yanından binlerce altın madencisi kızıl Avustralya topraklarında kazı yapmak için geldi. Birçok madenci umarsızca altın ararken daha da yoksullaştı fakat bazıları inanılmaz bir servete kavuştu. Bu kişiler av tüfeklerine altın parçaları doldurarak eğlence olsun diye ateşliyor, Noel yemeklerine altın tozu serpiyorlardı. Victoria'da çıkarılan bir altın külçesi yetmiş kilo gelmişti (yani yetişkin bir erkeğin ağırlığındaydı).

Altına hücum başladıktan iki yıl sonra, Britanya devleti artık Avustralya'ya mahkûm göndermemeye karar verdi. Avustralya zenginleşip güçleniyordu. Avustralya yerleşimleri artık sıradan Britanya kolonileri haline geleceklerdi.

Gel gör ki Avustralya kolonilerinde sorundan geçilmiyordu. Avustralya'nın en iyi topraklarını alan, altın ve nüfuz sahibi zengin adamlar buralarda koyunlarını otlatıyordu. Yoksul çiftçiler genellikle küçük, kuru topraklarda yaşamak zorundaydı. Birçok Avustralyalı da devlet yetkilileri ile polislerin, yoksul koyun yetiştiricileri ile sığır çobanlarının haklarını önemsemediklerini düşünüyordu.

Çaresiz kalan insanlar, madenlerden şehirlere altın götüren arabaların yolunu kesip soyuyorlardı. Robin Hood İngiltere'de nasıl ünlüyse, "haydut" denilen bu soygunculardan bazıları da Avustralya'da ünlüydü. Silah zoruyla soyduğu insanlara çok nazik davranan Martin Cash'e Centilmen Haydut adı takılmıştı. "Kaptan Yıldırım" hanlardan para çalar, "Kaptan Ay Işığı" ise bankaları soyardı.

Ancak bu haydutların en ünlüsü Ned Kelly'ydi.

Ned Kelly'nin babası, cezasını çektikten sonra salıverilmiş bir mahkûmdu. Ancak Ned on bir yaşındayken babasını kaybetti. Annesi Ellen, tek başına yedi çocuğuna bakmak ve otuz hektarlık yabani Avustralya toprağını ekip biçmek zorunda kaldı.

Ned Kelly'nin çok küçük yaşta başı derde girmeye başladı. Ancak gerçekte polisin onu suçladığı şeylerin hepsini yapıp yapmadığı belli değildi. On dört yaşındayken bir yolcuyu soymaktan tutuklandı fakat polisin elinde onu mahkûm ettirmeye yetecek

delil yoktu. Bir yıl sonra bir hayduda yardım etmekten gene tutuklandı. Bu defa altı aylığına hapse gönderildi. Salıverildikten sadece birkaç hafta sonra bu kez, bir arkadaşının verdiği çalıntı bir atı kabul etmekten tekrar tutuklandı. Ned, atın çalıntı olduğunu bilmediği gerekçesiyle itiraz etse de hâkim onu üç yıllığına hapse gönderdi.

Ned Kelly'nin hapisten çıkmasının üzerinden çok geçmeden, sıcak bir öğle sonrası bir polis Kelly'nin çiftliğine geldi. Polis, Ned'in küçük kardeşi Dan'i, at çalmaktan tutuklamak üzere geldiğini söyledi.

Daha sonra neler olduğu tam olarak bilinmiyor. Polis karakola geri döndüğünde, Ned'in kendisine ateş ettiğini ve Ned'in annesi Ellen'in da üzerine kürekle saldırdığını söyledi. Ancak Kelly'lerin komşuları o sırada Ned'in kilometrelerce uzakta olduğunu söylediler. Ellen Kelly de polise kürekle filan saldırmadığını, tam tersine yemek davetinde bulunduğunu iddia etti.

Ancak polis Ned ve Dan Kelly'yi tutuklayıp cinayete teşebbüsle suçlamaya karar verdi. Bunun üzerine iki çocuk evden kaçarak ormanda saklandı. Polis de onların yerine Ellen Kelly'yi tutuklayarak üç yıl hapis cezasına çarptırdı.

Ormanda saklanan Ned Kelly bu duruma çok öfkelenerek, kendisi gibi yoksul çiftçilere polisin asla adil davranmayacağı, devletin daima zenginin tarafında olacağı sonucuna vardı.

Dört polis Ned ve Dan Kelly'nin peşine düşü ve onları buldu. İki kardeş polislere direndi. Stringybark Deresi'nde yapılan silahlı bir çatışmada üç polis hayatını kaybetti.

Ned polisleri kendisini savunmak için vurduğunu iddia etti. Kendini savunduğu mektupta şöyle yazmıştı: "Ya onları vuracaktım ya da yere uzanıp onların beni vurmasına göz yumacaktım." Ancak devlet, Ned ve Dan'in, yabanda kendilerine katılan iki arkadaşlarıyla birlikte, "taammüden cinayet"ten suçlu olduğunu söyledi. Bu dört kanun kaçağını yakalayıp getirene 800 sterlin ödül vaat edildi. Onlarla karşılaşan insanlar, soru dahi sormadan ateş edebilirlerdi.

Aşağı yukarı iki yıl boyunca, Ned Kelly, kardeşi ve iki arkadaşı, peşlerinden gelen bir çeteyle birlikte, güneydoğu Avustralya'da dolaştılar. Banka soyup polislerden saklandılar. Ancak birçok yoksul Avustralyalı için, Ned Kelly ve çetesi, zalim ve vicdansız polisler ile devlet görevlilerine karşı direnen kahramanlardı.

Haziran 1880'de, Ned Kelly ve çetesi küçük Glenrowan kasabasının yakınındaki demiryolu raylarını patlatmaya hazırlanıyorlardı. Glenrowan'da ele geçirdikleri bir otele karargâh kurdular. Onlar rayların altına dinamitleri döşeme fırsatı bulamadan, polis otelin etrafını kuşattı.

Silahlı çatışmaya hazırlanan Ned Kelly ve çetesi kendilerine saban parçalarından demir zırh yapmışlardı. Bu kurşungeçirmez zırhlardan her biri en az yirmi üç kilogram geliyordu. Polis saldırıya geçmeden önce, Ned, kardeşi Dan ve diğer üç çete üyesi demir zırhlara bürünmüşlerdi.

Ancak Ned Kelly'nin bacaklarında zırh yoktu. Silahlı çatışma sırasında Ned bacaklarından vuruldu. Kardeşini ve çete üyelerini korumaya çalışırken yere yığılıp kaldı. Ned hariç diğer kanun kaçakları öldürüldü. Polis tarafından ele geçirilen Ned Melbourne'a götürülerek cinayet suçlamasıyla mahkemeye çıkarıldı.

Mahkeme sırasında Ned Kelly daima kendisini savunmak için mücadele ettiğini iddia etti. Hâkime şöyle dedi: "Ben bu dünyada can alabilecek son adamım!" Hâkim, "Tanıkları senin hakkında yalan söylemekle mi itham ediyorsun?" diye sorduğunda da Ned Kelly şöyle yanıtladı: "Evet, öyle. Ancak öyle bir gün gelecek ki bundan daha büyük bir mahkemede, neyin doğru neyin yanlış olduğunu göreceğiz."

Ned Kelly'ye idam cezası verildi. Otuz bin Avustralyalı, Ned Kelly'yi affetmesi için Melbourne valisine bir dilekçe gönderdi. Ancak vali reddetti. 1880'de, Ned Kelly idam edildi.

Yüz yıl boyunca Avustralyalılar Ned Kelly hakkında öyküler ve şiirler yazdılar. Kimileri Ned Kelly'nin sıradan bir suçlu olduğunu iddia ederken, kimileri de Büyük Britanya'nın, Avustralyalılara da-

yattığı adaletsiz kanunlara karşı savaşılan cesur bir adam olduğuna inanıyordu.

Ned Kelly'nin ölümünden yirmi bir yıl sonra, Avustralya ayrı bir cumhuriyet oldu. Kanada gibi Avustralya da Britanya İmparatorluğu'na bağlı kalacak, fakat Avustralyalıların kendi kanunlarını yapma ve li derlerini seçme hakları olacaktı.

Afrika'nın Paylaşımı

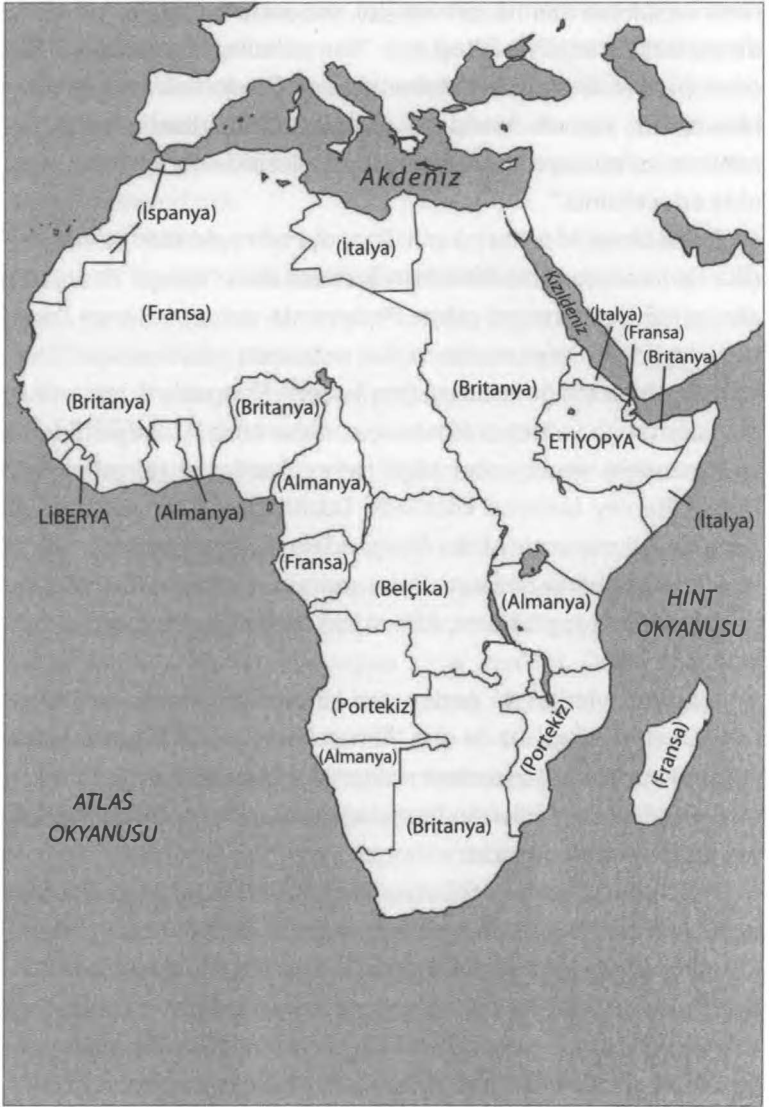
Avustralya çok uzaklardaydı; ancak Afrika'nın gizemli ormanlarıyla düzlükleri de en az onun kadar uzak görünüyordu. Büyük Britanya, Almanya, Fransa ve diğer ülkeler için, Afrika vahşi, gizemli ve uzak bir diyardı.

David Livingstone'dan sonra başka kâşifler onun bıraktığı izleri takip etti. Nil Nehri'nin kaynağına ulaştılar ve Kongo'yu aşarak Afrika'nın meçhul merkezine geçtiler. Yüzlerce kilometre boyunca hep zenginlik buldular: fildişleri, altın ve gümüşle dolu topraklar, çıkarılmayı bekleyen kireçtaşları, kauçuk bitkileri, pamuk, kahve ve çay için ideal olan geniş araziler. O ana dek hiçbir Avrupalı bu topraklar üzerinde hak iddia etmemişti. Kâşiflerin bildiği kadarıyla da buraları *sahipsizdi*.

Fransa, Almanya ve Büyük Britanya (ayrıca İspanya, Portekiz ve Rusya) Afrika kıyılarında, giderek daha çok sayıda ticaret merkezi kurdular. 1870'lerin sonunda, Afrika'da çok sayıda Avrupalı tüccar ve misyoner vardı. Fakat Afrika kıtasının çoğu halen Afrikalı kabile şeflerinin ve kralların hâkimiyeti altındaydı.

Daha sonraları, iki ülke daha fazlasını elde etmek için şartları zorlamaya başladı.

En çok toprağı Belçika kralı Leopold ele geçirdi. Belçika tah-tına çıkmadan önce bile Prens Leopold, dünyanın dört bir ya-nında koloni sahibi olarak, küçük ülkesini büyötmek istiyordu. Kral olmadan beş yıl önce halkına şöyle demişti: "Şuna inanıyo-rum ki topraklarımızı genişletme zamanı gelmiştir. Bizden daha girişimci ölkelerin dünya üzerinde kalan son birkaç iyi yeri ele geçirmesinin bizim için bir tehdit olduğunu, bu nedenle hiç za-

"Kapışma"dan sonra Afrika'daki Avrupa hâkimiyeti

man kaybetmememiz gerektiğini düşünüyorum.” Bir yıl sonra da yurttaşlarına şöyle hitap etti: “Komşularınızı örnek alın; fırsat çıkar çıkmaz, denizlerin ötesine uzanın. Orada ürünlerinizi satabileceğiniz, yiyecek maddeleri alabileceğiniz güzel yerler bulacaksınız ve bu sayede büyük Avrupa ailesinde daha iyi bir statü elde edeceksiniz.”

Prens Leopold tahta çıkıp II. Leopold adını aldıktan sonra, Belçika Parlamentosu’nu Afrika’nın merkezi olan “Kongo Havzası”nı alması için ikna etmeye çalıştı. Parlamento reddetti. Bunun üzerine Leopold, Afrika’ya modern bilim ve ticareti getirmesi için “Uluslararası Afrika Birliği”ni kuracağını ilan etti. Kongo’da ticaret yolları planlanmasına yardımcı olması için, daha önce Afrika’ya giderek Livingstone’u aramış olan kâşif Henry Stanley’yi görevlendirdi. Henry Stanley binlerce kilometre uzunluğunda bir yol çizdi. II. Leopold, Uluslararası Afrika Birliği adına, bu yol boyunca ticaret ve küçük tıp merkezleri açtı. Daha sonra da yol boyunca bulunan bütün sahipsiz toprakların, Afrika’daki özel, kişisel kolonisi olduklarını ilan etti.

Alman devletleri de ondan geri kalmadılar. Alman devletlerinin Wilhelm’i gönülsüz de olsa “Alman imparatoru” olarak tanımayı kabul etmelerinden sadece dokuz yıl sonra 1880’de, İkinci Reich “Almanya” adına, Afrika’nın hem doğusundaki hem de batısındaki toprakları sahipleniyordu.

Belçika ve Almanya Afrika’nın zenginliklerine sahip çıkarlarken, diğer Avrupa ülkeleri de onların gerisinde kalmak istemiyorlardı. Portekiz güneydoğu Afrika kıyıları üzerinde hak iddiasında bulundu. Fransızlar batı, güneybatı ve kuzeydeki toprakların kontrolünü ele geçirdiler ve ayrıca Yukarı Kongo’daki kabile şeflerini, kumaş topları ve alkollü içki fişları karşılığında, barış antlaşmaları imzalamaya ikna ettiler. İtalya, Afrika’nın kuzeydoğusundaki Etiyopya’yla bir ittifak antlaşması imzaladı. Büyük Britanya da, Afrika’nın güneydoğu kıyılarındaki toprak parçaları, güney ucu ve Afrika’nın batı kıyıları boyunca uzanan, dağınık haldeki birkaç krallık üzerinde hak iddia etti.

Buna rağmen bütün bu ülkeler daha fazlasını istiyorlardı. 1880'den sonraki yıllarda, çok sayıda ülke Afrika topraklarının hâkimiyetini kazanmak için birbirleriyle kaptırdığından, bu dönem "Kaptırma" yılları olarak biline geldi. Avrupa ülkeleri, en çok yabancı toprağa sahip olan ülkenin en büyük olma iddiasında bulunabileceğine inanıyorlardı.

1884'te, Almanya Avrupa'yı Berlin şehrindeki bir konferansa davet etti. "Berlin Konferansı"nda farklı ülke temsilcileri şöyle bir karara vardılar: Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya ve Avrupa'daki diğer ülkelerin, Afrika yüzünden *kavga* etmemeleri herkes için daha iyi olacaktı. Ne de olsa savaşlar pahalıya mal oluyordu. Toprakları adil bir biçimde bölüşme konusunda öyle ya da böyle uzlaşmak daha kolay olacaktı. Sonuçta herkese yetecek kadar Afrika toprağı vardı.

Bunun üzerine Berlin Konferansı'na katılan Avrupa ülkeleri, eğer bir ülke, bir Afrika bölgesinde ticaret merkezleri ve misyoner istasyonları kuracak olursa, o ülkenin o bölgeyi "ele geçirmiş" olduğuna ve sahiplenebileceğine karar verdiler. Diğer ülkeler o topraklar üzerinde hak iddia etmeyecek veya oraya saldırmaya kalkmayacaklardı.

Herkes, medeni ve barışçıl çözümlerinden memnun halde, anlaşmayı imzalayıp ülkesine geri döndü. Ancak bu çok medeni ve barışçıl çözüm, ele geçirilmiş topraklarda binlerce yıldır *yaşayan* Afrika kabilelerini göz ardı ediyordu. Çoğu Avrupalı, Afrika'nın ormanlarında ve düzlüklerinde yaşayan Afrikalıların, tam olarak insan (kesinlikle kendi topraklarını kontrol edecek kadar akıllı) olmadıklarını düşünüyordu. Avrupalılar için Afrikalılar, göz kulak olunması, rehberlik ve kontrol edilmesi gereken çocuklar gibiydi.

Ne var ki, savaşı önlemesi gereken Berlin Konferansı Afrika'da yüzyıl boyunca süren mutsuzluk ve huzursuzluklara *yol açtı*. Bir Avrupa ülkesi Afrika'nın bir bölgesini "ele geçirdiğinde", yeni kolonisinin etrafına sınırlar çizerek bu ülkeye "İngiliz Somali'si" veya "Rodezya" gibi isimler verdi. Fakat Avrupalılar kolonilerin etrafına sınırlar çizmeye başlamadan çok uzun zaman önce de kabileler

birbirleriyle ittifaklar kurup savaşlar yapıyorlardı. Avrupa ülkeleri yeni ülkeler için yeni sınırlar belirlemeye başladıklarında, genellikle dost kabileleri birbirinden ayıran ve düşman kabileleri aynı ülke içine hapseden sınırlar çizdiler.

1900 itibariyle, Afrika'nın her bir kilometre karesini (doğu kıyısındaki Etiyopya ile batı kıyısındaki küçük Liberya hariç) bir Avrupa ülkesi sahiplenmişti. Muazzam Afrika kıtası bölüşülmüş; Almanya, İtalya, Britanya, Portekiz, İspanya ve Fransa santim santim Afrika'yı almışlardı.

Berlin Konferansı sona erdiği sırada, Afrikalı-Amerikalı yazar W. E. B. Du Bois ergenlik çağındaydı. Avrupalılar ticaret merkezleri ve misyoner istasyonları inşa edip, Afrika'yı ele geçirirken, o Avrupalıların Afrika'ya getirdikleri yenilikleri izliyordu. Yetişkin bir adam olduğunda şöyle yazdı: "Misyonerlerin ardından, altın, elmas, bakır ve kalay madenlerinde, petrol ormanları ve kakao tarlalarında çalışacak ucuz işgücü isteyen işgalci yatırımcılar geldi. Aile otoritesi bozuldu; klan geleneği ve otoritesi yok oldu; şefin gücü beyaz bölge komiserine geçti... On dokuzuncu yüzyıl sonuna gelindiğinde, Afrika'nın çöküşü örgütlü insani yöntemlerle tamamlanmıştı."

Huzursuz Birlikler

İrlanda'nın Dertleri

Büyük Britanya Afrika topraklarına gözünü diktiği sıralarda, aslında çok daha yakınlarında bir sorun yaşıyordu. İngiltere kıyılarının açığındaki İrlanda adası kendini yönetme hakkı istiyor, İngilizler ise kabul etmiyorlardı.

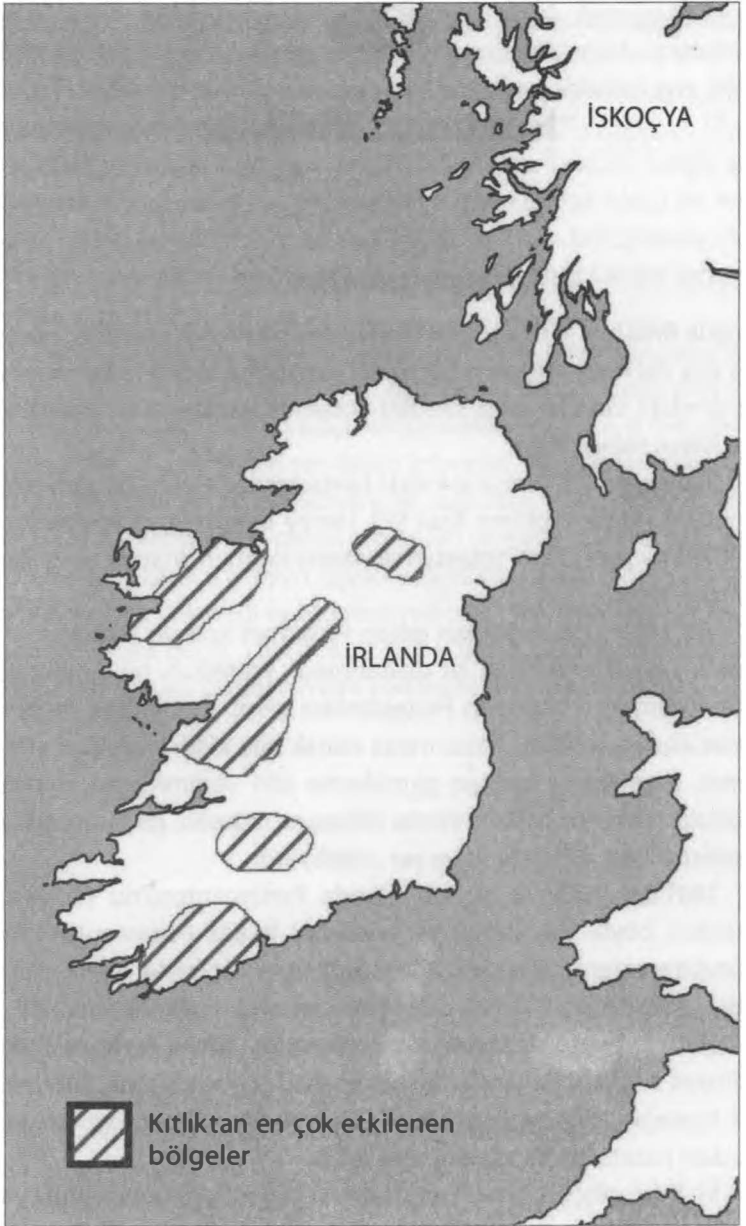
İrlanda ile İngiltere arasındaki kavga yüzlerce yıldır devam ediyordu. 1541'de İngiltere Kralı VIII. Henry İrlanda'ya el koymuştu. VIII. Henry sonradan Protestan olmasına rağmen, İrlanda'nın çoğu Katolik kaldı.

VIII. Henry'nin ardından gelen Protestan kral ve kraliçeler İrlanda Katoliklerine pek iyi davranmadı. Protestan hükümdarlar Katoliklerden toprak alıp Protestanlara verdi. Katoliklere, toprak satın alamayacakları, hatta miras olarak bile alamayacakları söylendi. Katoliklerin orduya girmelerine izin verilmiyordu. Ayrıca İrlanda'nın kendi parlamentosu olmasına rağmen, parlamentoda sadece İrlandalı Protestanlar yer alabiliyordu.

1801'de, Britanya devleti İrlanda Parlamentosu'nu feshetti. Bundan böyle İrlandalılar temsilcilerini İngiliz Parlamentosu'na göndereceklerdi. İrlanda bağımsızlığından bir şeyler daha yitirmişti, ama ne yazık ki, çok daha beter zamanlar gelmek üzereydi.

1845'te, tuhaf bir soruna dair söylentiler bütün Avrupa'da yayılmaya başladı. Hollanda'da kararıp kurumaya başlayan patatesler toprağın içinde çürüyordu. Çok geçmeden, Fransa ve Britanya'daki patatesler de çürümeye başladı.

İrlandalı çiftçiler buna "kıran" adını verdiler. Bu kıranın İrlanda'ya gelmemesini umut ediyorlardı. İngiltere'de yaşayan İngilizlere ait çiftliklerde çalışarak geçimlerini sağlayan yüz binlerce İrlanda-

Patates kıtlığı sırasında İrlanda

lı çiftçi, bu arazi sahipleri için buğday ve yulaf, kendileri için de patates yetiştiriyorlardı. Buğday ve yulaf satılmak üzere gemilerle İngiltere'ye gönderilmişti. İrlanda'da sadece patatesler kalmıştı. Patatesler de çürüyecek olursa, İrlandalıların çok az bir yiyeceği kalacaktı.

1845'te bir eylül sabahı, İrlandalı bir çiftçi patateslerini kontrol etmek için elini toprağın içine soktuğunda, eline yumuşamış, çürümüş bir şeyler geldi. Hızla toprağı kazmaya başladı. Topraktan korkunç bir koku yükseliyordu. Bitkilerin kalın gövdelerinin altındaki bütün patatesler çürümüştü.

Kıran artık İrlanda'ya da gelmişti.

İnsanların çoğu patateslerin hastalıktan çürüdüklerinin farkında değildi. Kimileri elektriğin veya tren dumanının bir şekilde toprağı zehirlediğini düşünüyor, kimileri de suçu kuş pisliklerinin üzerine atıyordu. Ama herkesin fark ettiği bir şey varsa, o da İrlanda'da ne yenebilecek ne de ertesi yıl ekilebilecek hiç patates kalmadığıydı.

Patates ertesi yıl, ondan sonraki yıl ve daha sonraki yıl da yetişmedi. Kimse patates kıranıyla nasıl baş edeceğini bilmiyordu. İrlanda'da insanlar önce yüzler, sonra binler, daha sonra da yüz binler halinde açlıktan ölmeye başladı. Bir kasabada çok fazla insan ölünce, kasaba kilisesi takma bir altlığı olan bir tabut yaptı. Tabutun tekrar kullanılabilmesi için, tabut mezara götürüldüğünde naaş altından toprağı atılırdı. İrlanda'da dolaşan seyyahlar evlerde, yol kenarlarında ve tarlalarda ölmüş insanlar görüyorlardı.

Gel gör ki İngiltere'de, parlamentodaki İngiliz üyelerin birçoğu İrlandalıların açlıktan gerçekten öldüklerine inanmıyordu. Onlara göre, İrlandalıları pireyi deve yapıyorlardı! İngiliz toprak sahipleri topraklarını kiralayan çiftçilerin acılarına kayıtsız kaldı. Açlık çeken insanlar kiralalarını ödeyemediklerinde, arazi sahipleri onları evlerini terk etmeye zorladı.

Birçok arazi sahibi ise daha da zalimce davranıyordu. Patatesler çürüyor olmasına rağmen, buğday ve yulaf halen yetişiyordu. Ancak İngiliz toprak sahipleri, aç çiftçilerin bunları yemelerine izin

vermek yerine, her zaman olduğu gibi İngiltere'ye gönderilmele-
rinde ısrar ettiler. Patates kıranı sırasında yaşayan bir İrlandalı olan
John Mitchel, İrlanda kıyılarında etrafında ağlaşan aç insanlarla
birlikte, İngiltere'ye doğru yola çıkan yiyecek yüklü gemilere ba-
kakaldığını yazmıştı.

İrlanda'daki zor duruma bütün İngilizler kayıtsız değildi. İngil-
tere Başbakanı Robert Peel bir şeyler yapılması gerektiğinin far-
kındaydı. Patates kıranı sona erene kadar İrlandalıların hayatta
kalabilmeleri için, İrlanda'nın Birleşik Devletler ve diğer ülkelerden
ucuz yiyecek satın alabilmeleri gerektiği kanısındaydı.

Ancak bir sorun vardı. Otuz yıl önce, İngiliz Parlamentosu "Mı-
sır Yasası" adı verilen bir yasa çıkarmıştı. Bu yasaya göre, başka bir
ülkeden yiyecek satın alan İrlanda veya İngiltere'deki herhangi
bir kişi bunun için muazzam bir vergi ödemek zorundaydı. Mı-
sır Yasası'nın amacı İngiliz çiftçilerini korumaktı. Zaten İrlanda ve
Britanya'da yetişen tahıl başka ülkelerdeki tahıldan çok daha ucuz
olduğu için, İngiliz tüccarların İngiliz çiftçilerden tahıl satın alma
olasılıkları daha yüksekti.

Robert Peel, Mısır Yasası'nın *yürürlükten kaldırılması* için, kılık-
tan daha iyi bir gerekçe olamayacağını düşündü. Parlamentonun,
İrlandalıların başka ülkelerden ucuz yiyecek satın alabilmeleri ge-
rektiğini kesinlikle anlayacağını düşündü. Ancak parlamento onun
bu teklifini reddetti. Parlamento üyeleri Robert Peel'e, İngiltere'nin
tek yapması gerekenin, sorunlarını çözmesi için İrlanda'yı kendi
başına bırakmak olduğunu söyledi.

Robert Peel Mısır Yasası'nın kaldırılması gerektiğini ısrarla
gündeme getirmeye devam etti. Sonunda mücadeleyi kazandı.
Parlamento vergiyi kaldırmaya razı oldu. Fakat daha, bol miktar-
da tahıl İrlanda'ya ulaşamadan, Robert Peel makamını kaybetti.
İrlanda'ya yaptığı yardım gözden düşmesine neden olmuştu.
Ondan sonra başbakan olan kişi de İrlandalıları Robert Peel ka-
dar umursamıyordu. Aslına bakarsanız, İrlandalıların kendilerine
bakmak için yeterince çalışmadıklarından dolayı açlıktan öl-
düklerini bile söyledi.

Kıran başladıktan beş yıl sonra, çiftçiler tarlalarında sağlıklı patatesler görmeye başladı. 1850 itibariyle, kıran sona ermişti. Ancak artık İrlanda ebediyen değişmişti. Aşağı yukarı bir milyon İrlandalı ölmüştü. Bir milyon İrlandalı da (sekiz yüz binden fazlası Birleşik Devletler'e olmak üzere) evlerini terk edip başka ülkelere gitmişlerdi. İrlanda'da İngiliz hâkimiyetine duyulan nefret daha da artmıştı. Giderek daha çok İrlandalı özerk yönetim hakkı (Kanada ve Avustralya'da olduğu gibi kendi kanunlarını yapma ve kendi parlamentolarına sahip olma hakkı) talep etmeye başladı.

İngiliz Parlamentosu yine karışıkıktı. Bu defa onlara İrlandalı Protestanlar da destek verdi. Protestanlar, İrlanda Parlamentosu'nda çoğunluğu Katoliklerin ele geçirmesinden ve Protestanların bundan zarar görmesinden korkuyor; İrlanda'nın, İngiltere'nin Protestan yönetimi altında kalmasını istiyorlardı.

Tartışmalar yıllarca devam etti.

1886'da Britanya Başbakanı William Gladstone sonunda parlamentoya, İrlanda'ya özerk yönetim verilmesi hakkında oylama yapılmasını teklif etti. Bu "Özerk Yönetim Yasası" yürürlüğe girdiğinde, İrlanda Britanya hâkimiyetinden kurtulmasa da, İrlandalıların, iç işlerinde (İrlanda'daki yaşamla alakalı ve yalnızca İrlandalıları etkileyen meselelerde) yetki sahibi olmalarına izin verilecekti.

Gladstone ve destekçileri Özerk Yönetim Yasası'nın, İrlanda ile İngiltere arasındaki nefreti biraz söndüreceğini umut ediyorlardı. İngiliz Parlamentosu Özerk Yönetim Yasası'nı oylamadan hemen önce, bir gazetede yayımlanan ünlü bir karikatür şöyleydi: Britanya İmparatorluğu'nu temsil eden "Britannia" adında, uzun boylu, güzel bir kadın bir kavşakta, iki yol tabelası altında durmuştur. Üzerinde "Özerk Yönetim" yazılı olan tabelalardan biri, William Gladstone'un durduğu bir yolu gösterir. Gladstone elinde, üzerinde "Özgürlük, Dostluk" yazılı bir etiket olan bir zeytin dalı tutmaktadır.

Britannia'nın başının üzerindeki diğer tabela da ters istikameti gösterir. Üzerinde "Müebbet Baskı" yazılıdır. Bu da, İngilizler İrlanda'nın işlerini İngiltere'den yürütmeye devam edecek olurlarsa,

İrlandalıları İngiliz yasalarına boyun eğdirmek için daima kuvvete başvurmak zorunda kalacakları anlamına geliyordu. Özerk Yönetim'e karşı olan bir politikacı da elinde kelepçeyle Müebbet Baskı yolunda duruyordu.

Özerk Yönetim Yasası parlamentoya geldiğinde, parlamento üyeleri buna karşı oy kullandılar. Büyük Britanya Müebbet Baskı yolunu seçmişti. Ve bu karar da İrlanda'da günümüze dek sürecek karmaşa, huzursuzluk ve şiddete yol açacaktı.

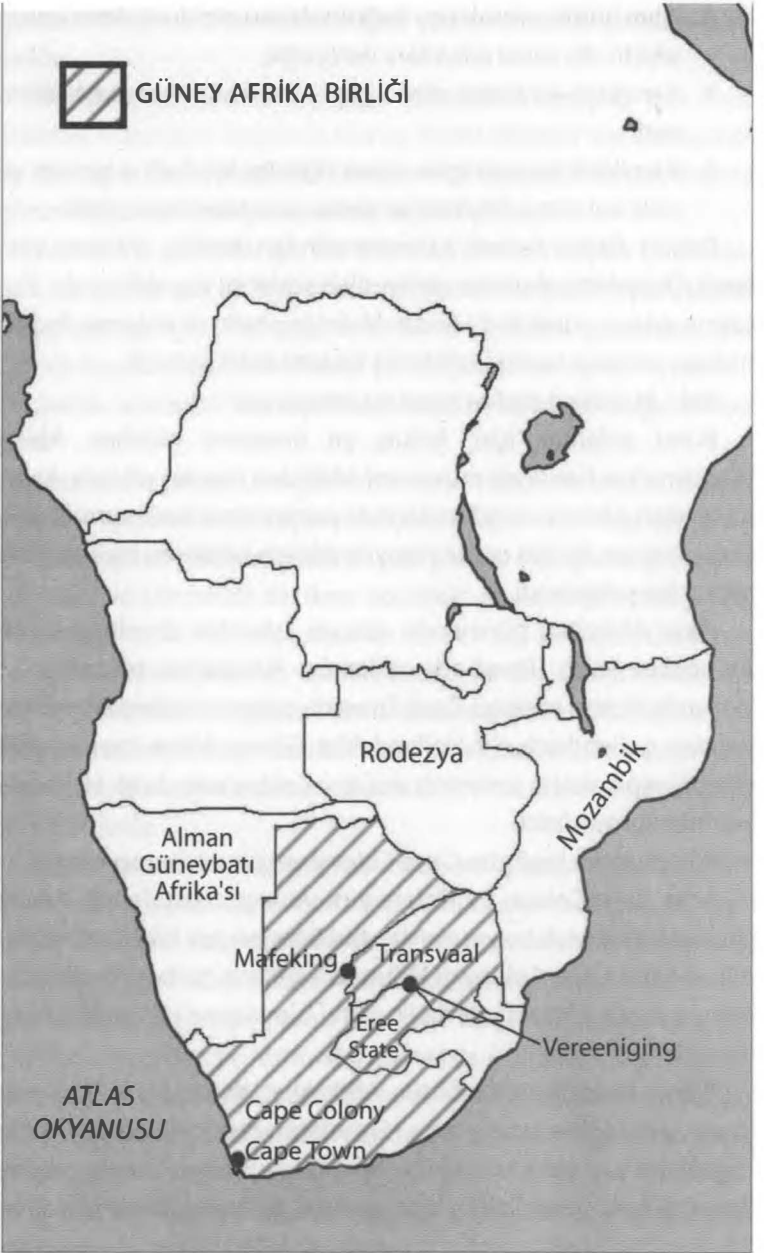
Boerler ve İngilizler

Güney Afrika'daki Mafeking kasabasında sıcak bir şubat gecesiydi. Yıkık dökük, teneke çatılı binalardan çıt çıkmıyordu. Metal çatıların üzerinde ışıldayan ay ışığı kasabanın etrafına kazılmış derin, kara bir hendeğin üzerine düşüyordu. Hendeğin diğer tarafında ise gelişigüzel yapılmış bir toprak duvar vardı. Toprak duvarın ötesinde de kasabayı kuşatmış bir ordunun çadırları göz alabildiğince uzanıyordu.

Mafeking'in İngiliz komutanı karargâhında (düz tenekeden bir çatısı olan ahşap bir yapı) oturmuş, talimat yazıyordu. Aşağı yukarı dört aydır bu küçük kasabadaydı. Dışarıda karargâh kurmuş askerleri içeri yiyecek girmesine izin vermiyorlardı. Mafeking halkının çok az yiyeceği kalmıştı.

Bu yüzden o gün ölen atın uygun bir biçimde kullanılması hayati derecede önem taşıyordu. Komutan Robert Baden-Powell atın yenebilecek bütün organlarının listesini yapıyordu. Şöyle yazmıştı:

1. Yele ve kuyruğu, şilte ve yastıkları doldurmaları için hastaneye gönderin.
2. Nallarını, kurşun olarak eritilmeleri için dökümhaneye gönderin.
3. Deri, kafa ve ayaklarını bütün gün kaynattıktan sonra parçalayıp çeşni ilave edin. Bu yemeği akşama yiyebiliriz. Buna "kas gücü" diyeceğiz.

Boer Savaşı

4. Atın bütün etini kıyıp, bağırsaklarına doldurduktan sonra pişirin. Bu sosisi adamlara vereceğiz.
5. Kemikleri kaynatıp çorba yaptıktan sonra kasaba halkına verin.
6. Kemikleri kaynattıktan sonra öğütüp toz haline getirin ve unla karıştırın. Böylece un daha uzun süre dayanabilir.

Robert Baden-Powell kalemini elinden bıraktı, arkasına yaslandı. Duvarların dışından gelen silah seslerini duyabiliyordu. Kuşatma aylarca sürebilirdi. Ancak Mafeking halkı at eti yerse, İngiliz ordusu yetişene kadar bir ihtimal hayatta kalabilirlerdi.

Peki, Mafeking neden kuşatma altındaydı?

Bunu anlamak için, birkaç yıl öncesine gidelim. Afrika "Kapışma"sını hatırlıyor musunuz? 1880'den sonraki yıllarda, Avrupa ülkeleri Afrika'yı kendi aralarında paylaşmaya karar vermişlerdi. Çoğu Avrupa devleti orada yaşayan Afrikalı kabileleri hiçe sayarak toprakları sahiplendi.

Oysa Afrika'nın güneyinde yüz yılı aşkın bir süredir yaşayan Avrupalılar vardı. "Boer" adı verilen bu Avrupalılar, bir zamanlar Hollanda ticaret merkezi Cape Town'da çalışan Hollandalıların soyundan geliyorlardı. Bu Hollandalılar Güney Afrika topraklarına çiftçilik yapmak için yerleşmiş ve Cape Colony adında bir Hollanda kolonisi kurmuşlardı.

Yüz yıl sonra İngilizler Cape Colony'ye girerek burayı ele geçirdi. Artık Cape Colony İngilizlere aitti ve İngiliz yasalarına uymak zorundaydı. Ancak bu yasalardan biri Boerleri çok öfkeliyordu. İngiliz devleti Cape Colony'deki bütün kölelerin serbest bırakılacağını ve özgür Afrikalıların mülk sahibi olmalarına izin verileceğini ilan etti.

Birçok Boer, Tanrı'nın bütün Afrikalıları, beyazlara köle olmak üzere yarattığına inanıyordu. Siyahların özgür insanlar olarak, beyazlarla yan yana olacağı bir kolonide yaşamak istemiyorlardı. Binlerce Boer Cape Colony'den ayrılarak kuzeye gitti ve yeni Free State ve Transvaal kolonilerine yerleşti. Artık Hollandalı yerleşimciler değil de, Avrupalıların soyundan gelme Afrikalılar olduklarını

göstermek için de, kendilerine Boer yerine *Afrikaner* demeye başladılar.

Büyük Britanya o sıralar diğer kolonilerle uğraştığı için, Free State ile Transvaal'i bağımsız Güney Afrika ülkeleri olarak tanımayı razı oldu. Zaten Boerlerin sahiplendiği topraklar da çok değerli görünmüyordu. Buraları kurak ve kayalık yerlerdi.

Ancak bir gün Orange Nehri'nin kıyılarında koyun otlatırken canı sıkılan bir çocuk kıyı boyunca gezinirken çakıl taşları toplamaya başladı. Parlak bir taş, evde anne babasına göstermek için cebine koydu. Annesi de bu taş çok beğenen komşusuna verdi.

Ancak sonradan bu taşın kocaman bir elmas olduğu ortaya çıktı.

Maden arayanlar Orange Nehri'nin yatağına ve kıyılarına bakmak için gittiklerinde, taşların arasında kıyıya vurmuş, toprağın içinde dağınık vaziyette daha çok elmas olduğunu gördüler. Nicolaas ve Diederick de Beer adındaki iki kardeşin çiftliğinde, Büyük Delik adı verilen devasa bir maden açıldı. Büyük Delik'ten binlerce elmas çıkarıldı. Günümüzde bile De Beers Konsolide Madenleri halen dünyadaki en ünlü elmas şirkettir. Büyük Delik günümüzde artık müzedir. Toprağın altındaki bu müzeye girdiğinizde, her şeyi başlatan elması (adı artık "Evreka Elması"dır) görebilirsiniz.

Elmas bulmak için binlerce madenci Güney Afrika'nın tarla ve nehir kıyılarına hücum etti. Elmasların bulunduğu topraklar, iki Boer kolonisi Free State ve Transvaal ile İngilizlerin hâkimiyetindeki Cape Colony arasındaydı. Ne Boerler ne de İngilizler daha önceden burası üzerinde hak iddia etmemiş olduğundan, İngilizler bu toprakları Britanya İmparatorluğu'na kattıklarını ilan etti. Artık Cape Colony ve elmasla dolu Güney Afrika toprakları İngilizlerin hâkimiyetindeydi. İngilizlerin gücü giderek artıyordu.

Elmas sahalarının keşfedilmesinin üzerinden çok geçmeden 1886 yılında, madenciler Boerlere ait Transvaal'de altın buldular. Kısa sürede, Transvaal'deki Boer yönetimi altın rezervlerinin ola-

ğanüstü boyutlarda (tüm dünyadaki altının aşağı yukarı yarısı) olduğunu fark etti.

Ne var ki altının hepsini topraktan çıkarabilecek büyüklükte madenler açmak için çok para lazımdı. Transvaal'de kimsenin bu kadar parası yoktu. Bunun üzerine Transvaal yönetimi İngilizlerle bir anlaşma yaptı. Transvaal halkının payını alması karşılığında, İngiliz madenciler ve iş adamları Transvaal'e gelip altın çıkarabileceklerdi.

Anlaşma yapıldıktan dört yıl sonra, Cape Colony'nin İngiliz valisi Cecil Rhodes, Transvaal ile Free State'in kuzeyine başka bir koloni kurmaları için İngiliz yetkililerini gönderdi (bu koloniye valinin adı verilecek ve Rodezya denecekti). Bundan böyle, Transvaal ve Free State iki İngiliz gücü arasında sıkışıp kalacaktı. Zaten Transvaal'deki İngiliz işadamları altın çıkarıyor ve yerel politikaya karışıyorlardı. Daha sonra Cecil Rhodes yetkililerin Transvaal'i ele geçirmelerine de izin verdi.

Transvaal halkı İngilizlerin niyetinin, ülkelerini ve Free State'i almak olduğunu anlamıştı. Bunun üzerine 1899'da, hem Transvaal hem de Free State'deki Afrikanerler Büyük Britanya'ya savaş ilan etti. İngilizler bu savaşa "Boer Savaşı" adını verdi.

Savaş başladıktan iki gün sonra, Afrikaner askerleri küçük Mafeking kasabasını kuşattı. Mafeking İngilizlere ait Cape Colony'de, Transvaal sınırının hemen berisinde bir demiryolu kasabasıydı. Mafeking'deki İngiliz komutan Robert Baden-Powell gafil avlanmıştı. Yanında sadece bin adamı vardı ve Afrikanerler de zorlu savaşçılardı. Ne var ki Robert Baden-Powell teslim olmamaya kararlıydı. Mafeking'i savunmak için adamlarına, kasabanın etrafına hendek kazmalarını ve çıkan topraktan da set yapmalarını emretti. Afrikanerler kasabanın içine ateş açmaya başladıklarında, Baden-Powell hendeğin berisine sahte istihkâmlar yaptırdı, böylece Afrikanerler insanların bulunduğu binalar yerine sahte istihkâmlara ateş edeceklerdi. Afrikanerleri uyutmamak için, geceleyin adamlarını, megafonla Afrikaner karargâhlarına doğru bağırımları için gönderdi. Adamlarının hepsine savaş alanında ihtiyacı olduğu için

de kasaba sakinlerinin erkek çocuklarını ulak ve yardımcı olarak görevlendirdi. Bu "çocuk izciler" modern izcilerin öncülleri oldular.

Mafeking'in dışında savaş İngilizler açısından kötü gidiyordu. Savaş başladıktan iki ay sonra aralık ayında, İngiliz askerleri bir haftada üç büyük muharebe kaybetti. Mafeking'de kuşatma 217 gün boyunca devam etti. Savaş çok uzadığı için iki taraf da pazar günleri ateşkes yapmayı kabul etti. Pazar günleri kimse kimseye ateş etmiyordu. Böylece iki tarafın da dinlenip, yemek pişirecek ve oyun oynayacak zamanı oluyordu.

Yedi ay sonra, nihayet İngiliz takviye güçleri Mafeking'e ulaşarak Afrikanerleri çıkardı ve Mafeking halkını özgürlüğüne kavuşturdu. İngiltere halkı o kadar sevinmişti ki Büyük Britanya'nın her tarafında gece boyunca eğlenceler düzenlendi. Daha sonraları İngilizler "maffick" kelimesini "büyük şamatalı ve gürültülü kutlama yapmak" anlamında kullandılar.

Artık muharebenin yönü değişmişti. Afrikanerler teslim olmaya başladı. İngilizler Transvaal ve Free State'deki şehirlerin kontrolünü ele geçirdiler. Savaş sona ermek üzereydi.

Ancak sona yaklaşırken, Büyük Britanya, birçok İngiliz'in devletlerinden utanmalarına yol açan bir şey yaptı. Afrikaner ordusu ile İngiliz ordusu arasındaki savaş resmi olarak sona ermiş olmasına rağmen, küçük Afrikaner gerilla grupları kırsalda dolaşarak İngiliz karargâh ve askerlerine saldırıyorlardı. Bu saldırılar iki yıl boyunca devam etti. İngilizler bunlara engel olamıyordu.

Bunun üzerine İngiliz devleti gerillaların dolandığı bölgelerde yaşayan bütün ailelerin toplanarak kamplara yerleştirilmelerini emretti. İngiliz yetkililer bu ailelerin gerillalara yiyecek, su ve silah sağladıklarından şüpheleniyordu. Gerillaları destekleme ihtimali olan bütün Afrikanerler İngilizlerin onları gözleyebileceği küçük alanlara, yani "toplama kamplarına" yerleştirildi.

Beyazlar için altmış altı, siyahlar için ise elli tane "toplama kampı" vardı. Kamplardaki yaşam çok korkunçtu. Afrikanerlerin hiçbiri iyi beslenemiyordu, ama siyah kampları daha da beterdi; İngilizler siyah mahkûmların beslenmelerine günde bir peniden az harcı-

yordu. Kızamık, çiçek ve zatürree gibi hastalıklar kampları kasıp kavurarak binlerce insanın ölümüne yol açtı. Kamplarda yirmi bin beyaz Afrikaner öldü. İngiliz kayıtlarına göre, ölen Afrikalı siyah sayısı da on dört bindi, fakat İngilizler siyah kamplarındaki ölümlerin kayıtlarını düzgün tutmadıkları için muhtemelen ölü sayısı çok daha fazlaydı.

1902’de, Afrikanerlerle İngilizler Vereeniging Barış Antlaşması adı verilen bir antlaşma imzaladılar. Bu “antlaşmayla” bütün koloniler birleştiler ve Güney Afrika Birliği adı verilen, İngilizlerin ege-men olduğu tek bir devlet haline geldiler. Ancak bu Güney Afrika Birliği’nde, birbirlerinden nefret eden üç grup yaşıyordu: beyaz İngilizler, beyaz Afrikanerler ve siyah Afrikalılar. Vereeniging Barış Antlaşması’yla, çok az barışın olduğu bir Güney Afrika devleti kurulmuştu.

Eski Tarz İmparator ve Kızıl Sultan

Brezilya Cumhuriyeti

Boerlerle İngilizler Güney Afrika'da savaşırken, Güney Amerika ülkesi Brezilya da imparatorunu kovmakla meşguldü.

Brezilya'nın kısa tarihinde hüküm süren iki imparator oldu. İlk Brezilya imparatoru I. Pedro Portekiz kralının oğluydu. Pedro'nun çocukluğunda Brezilya daha ülke olmamıştı, Portekiz'in bir kolonisiydi.

Pedro Brezilya kolonisinde büyüdü. Yirmi üç yaşına geldiğinde, babası (Portekiz kralı) ona Brezilya'nın idaresini verdi. Bir yıl sonra Pedro Brezilya'nın Portekiz'den (ve babasından) ayrılmasını sağladı. Bağımsız Brezilya'nın ilk imparatoru I. Pedro oldu.

Yeni ülke olan Brezilya, zengin köle sahipleri, nüfuzlu plantasyon sahipleri, Portekiz soyluları, ihtiraslı subaylar ve imparatorlardan çok kendileri adına güç isteyen politikacılarla doluydu. Pedro ne yaparsa yapsın, onu eleştiren birileri oluyordu. Brezilya'nın başkenti Rio de Janeiro'da isyanlar patlak vermeden önce, I. Pedro bu huzursuz ülkeyi dokuz yıl daha yönetmeyi başardı. Durumlarından memnun olmayan Brezilyalılar meydanlarda, I. Pedro'nun da Portekiz'e bağlı olduğunu ve halkına yeterince özgürlük vermediğini haykırdı. I. Pedro parasını, eşyalarını ve aile üyelerinin çoğunu yanına alarak, bir İngiliz savaş gemisiyle limandan ayrıldı. Daha sonraları, I. Pedro'nun sarayda sadece tek bir gümüş kaşık bıraktığı söylendi.

II. Pedro'nun Hükümraniğı Altındaki Brezilya

Oysa I. Pedro arkasında bir gümüş kaşıktan fazlasını, bakanlarını ve beş yaşındaki oğlunu bırakmıştı. Küçük oğlunun kendinden daha büyük bir ismi vardı: Pedro de Alcontara Joso Carlos Leopoldo Salvador Bibiano Francisco Xavier de Paula Leocadio Miguel Rafael Gabriel Gonzaga. İsmi, Tanrı'nın İnayeti ve Halkın Oybirliğiyle, Brezilya'nın Meşruti İmparatoru ve Ebedi Muhafızı anlamına geliyordu. Adı kısaca II. Pedro'ydu.

II. Pedro beş yaşındayken Brezilya'nın İmparatoru ve Ebedi Muhafızı olmaya hazır değildi. Bu yüzden babasının bakanlarından üçü, yetişkin olana kadar, yönetmesine yardımcı olmak için bir komite oluşturdular. İyi bakılmasını ve iyi bir eğitim almasını sağladılar. Küçük II. Pedro derslerine çok çalışıyordu. Fransızca, İbranice ve Arapça gibi diller öğrendi. Okuma yazmayı seviyordu. Özellikle bilime çok düşkündü.

1841'de II. Pedro on beş yaşındayken ülkesinin idaresini eline aldı.

Babası gibi II. Pedro da, Brezilya'yı yönetmenin çok zor olduğunu fark etti. Brezilya'da yaşayan beş tür insan vardı. Toprağın ve paranın çoğu, Portekizli yerleşimcilerin soyundan gelen ailelerin elindeydi. Portekizli yerleşimciler gelmeden önce Brezilya'da yaşayan Güney Amerikalı Kızılderili kabileleri ise topraklarının çoğunu kaybetmiş, birçoğu da artık zengin Portekizliler için çalışan yoksul işçiler olmuşlardı. Ve kölelik Brezilya'da halen yasal olduğu için de en zorlu işleri yapanlar sayıları binlerle ifade edilen Afrikalı kölelerdi.

Bu üç grup insana dördüncü bir grup daha katılmıştı: Avrupa'dan gelen göçmenler. Daha iyi bir yaşam peşinde olan yoksul Avrupalılar yıllardır Yeni Dünya'ya geliyorlardı. Bunların birçoğu Kuzey Amerika'ya giderek Birleşik Devletler'e yerleşti. Ancak yine bir o kadarı da Güney Amerika'ya gitti. Alman, İtalyan ve Polonyalı yerleşimciler Brezilya'ya taşınmışlardı ve daha birçoğu da her yıl gelmeye devam ediyordu.

Amerikan İçsavaşı sona erdikten sonra, Brezilya'ya beşinci bir yerleşimci grubu geldi: plantasyonlarını kaybeden Amerikalı pa-

muk yetiştiricileri. Bu insanlar şanslarını Brezilya'da denemek için Amerika'nın güneyinden göçüp geldiler. Brezilya'daki Amerikana kasabası günümüzde de hâlen mevcuttur. Amerikana kasabası- nı, ailesiyle birlikte yeni bir yaşama başlamak için Brezilya'ya göç eden Alabama'lı bir pamuk yetiştiricisi kurdu. Günümüzde bile Amerikana'da, Norris ve Jones gibi Amerikan soyadları olan Brezilyalıları görebilirsiniz. Haziranda büyük *Junino* festivali düzenlenir. Brezilyalı bir grup güneye ait bançolarıyla Brezilya müziği çalar- ken, Brezilyalı gençler dans ederler.

II. Pedro, Brezilya'nın refaha ulaşmasının ancak, bütün bu beş grup da çalışma, geçimini sağlama ve eğitim alma fırsatına sa- hip olduğu takdirde mümkün olabileceğine inanıyordu. Brezilya şirketlerini, modern fabrikalar ve demiryolları inşa etmeleri için teşvik etti. Yeni okullar açtı. Başka ülkelerdeki vasıflı işçilerden Brezilya'ya gelmelerini rica etti. Avrupa'nın bilimsel icat ve fabrika- larını görmek için Avrupa ülkelerine gitti. Birleşik Devletler'e bile geldi. Alexander Graham Bell'in icat ettiği telefonu görmek için Philadelphia'ya gitti. Bell onu telefonu kullanması için davet etti- ğinde, alıcıyı eline alıp şöyle dedi: "Olmak ya da olmamak." Büyük olasılıkla telefon kullanan ilk Brezilya vatandaşı oydu. Bu yeni icat o kadar hoşuna gitti ki memleketine döndüğünde, yazlık evine bir telefon koydurdu.

Ancak en önemlisi, II. Pedro köleliği kaldırmayı amaçlıyordu.

Kölelikten nefret eden Pedro'nun babası köleliğin Brezilya'nın kanseri olduğunu söylerdi. Amerikan Başkanı Abraham Lincoln'un büyük hayranı olan II. Pedro da I. Pedro'yla aynı fikirdeydi. Köleli- ğin kaldırılması gerekiyordu.

Ancak Brezilya'daki güçlü plantasyon sahiplerinin çoğu çiftlik- lerini işletmek ve ürünlerini hasat etmek için köle kullanıyordu. Bedava işgücünden vazgeçmeye hiç niyetleri yoktu. II. Pedro kö- leliği çok yavaş kaldırmak zorundaydı. Dokuz yıl sonunda II. Pedro ve hükümeti artık Afrika'dan Brezilya'ya köle getirilmemesi için, Brezilya'daki köle ticaretini yasakladı. Yirmi bir yıl sonra, Brezilya hükümeti Brezilya'daki köleleri özgür ilan etmeye başladı. Bundan

on yedi yıl sonra 1888 yılında, Pedro'nun yönetimi köleliği yasaklayan bir yasa çıkardı.

1888 itibariyle, II. Pedro kırk yedi yıldır Brezilya imparatoruydu. Saltanatında çoğunlukla sevilen bir hükümdar olmuştu. Tahta çıktığından bu yana Brezilya halkının refah düzeyi artmış, açtığı okullar başarılı olmuştu. Brezilya'da okuma yazma öğrenen kadın ve erkek sayısı diğer ülkelere kıyasla artmıştı.

Ancak imparatorun yakınan Brezilyalıların sayısı da giderek artıyordu. Kölelerden vazgeçmek plantasyon sahiplerinin hiç hoşuna gitmemişti. Brezilya ordusundaki askerler yeterli para alamadıkları kanaatindelerdi. Brezilya'daki hali vakti yerinde çiftçi, tüccar ve işyeri sahipleri modern bir ülkede kral olmaması gerektiği düşüncesini benimsemeye başlamışlardı. Brezilya kendi anayasası olan bir cumhuriyet olmalıydı.

Kölelik yasaklandıktan sonraki yıl olan 1889'da, II. Pedro artık daha fazla tacını elinde tutamayacağını anladı. Altmış iki yaşına gelmişti. Yaşamını, Brezilya'yı zengin, özgür, eğitim düzeyi yüksek, modern bir ülke yapmaya adanmıştı ve bu modern ülke artık eski tarz bir imparator tarafından yönetilmek istemiyordu.

Bir akşam geç vakitlerde, II. Pedro devlet konseyini topladı. Onlara, yatmaya gideceğini, ancak sabahleyin nihai kararlarını duymak istediğini söyledi: Brezilya'da kalmalı ve tacını korumalı mıydı?

Pedro ertesi sabah uyandığında devlet konseyi kararını vermişti: Brezilya'nın yönetim biçiminin cumhuriyet olma zamanı gelmişti. İmparator ve ailesi ülkeyi terk etmeliydi, ancak eşyalarını toplamak için yirmi dört saat süreleri vardı.

"Gidiyorum," dedi Pedro, "Hemen şimdi gidiyorum." Derhal ailesiyle birlikte, Brezilya'dan Paris'e doğru gemiyle yola çıktı.

Eski imparator iki yıl sonra gربة yakalandı. 1891 yılında, Noel'den birkaç gün önce öldü. II. Pedro Portekiz'de gömüldüğünde, Brezilya yeni anayasasını daha yeni bitirmişti.

1971'de, II. Pedro'nun naaşı Brezilya'ya getirildi ve onur konluğu olarak gömüldü. Brezilya nihayet yıllarca ülkesine hizmet etmiş

ikinci imparatorunu takdir etmeye hazırdı. O (imparatorlar çağı geçmiş olmasına rağmen) Brezilya'nın kahramanı olmuştu.

Kızıl Sultan

Osmanlı İmparatorluğu'na 1878'de yaptığımız son ziyaretimizde, tahtta II. Abdülhamit oturuyordu. İmparatorluk topraklarının yarısından fazlasını kaybetmişti. İmparatorluğun idaresinde görevli yetkililer işlerini yapmaktan çok, rahat ve lüks içinde yaşamaya düşkünlerdi. Bir zamanlar Doğu'nun en güçlü devleti olan Osmanlı İmparatorluğu artık "Avrupa'nın hasta adamı" olarak tanınıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu hasta olmasına rağmen, halen Küçük Asya'nın tümünü kaplıyor, eski Mezopotamya toprakları üzerinde ve Basra Körfezi boyunca uzanıyor, Kızıldeniz'in bütün doğu kıyısını kontrol ediyordu. Halen bir imparatorluktu ve II. Abdülhamit de onu yine eskiden olduğu gibi *büyük* bir imparatorluk yapmak istiyordu.

Gel gör ki Abdülhamit'in bir sorunu vardı. Abdülhamit'in bir yanı, bir ülke halkının kendini yönetme hakkına dair yeni, modern fikirleri kabul ederken, diğer yanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sorgusuz sualsiz hükümdarı, hiçbir muhalefetle karşılaşmadan imparatorluk kararlarını alan güçlü bir adam olma fikrinden hoşlanıyordu.

Daha önce Abdülhamit'i ele aldığımızda, onun, Türklerin bir anayasası ve Batı parlamentoları gibi bir meclisi olmasına izin vermeye gönüllü olduğunu görmüştük. Ancak bu anayasa uzun ömürlü olmadı. Anayasada iki sorun vardı. İlk olarak, Abdülhamit anayasaya "113. madde" adı altında bir bent ilave edilmesinde ısrar etti. Bu maddeye göre, padişah "devlete zararlı" gördüğü herhangi bir kişiyi *sınır dışı edebiliyordu*. Yani Abdülhamit anlaşılamadığı bir kişiyi başka bir ülkeye göndererek geri gelmesini yasaklayabilirdi. İkinci olarak, Osmanlı padişahı yüz yıllardır yeryüzündeki en yüksek güç olarak kabul edilip itaat görmüştü. Birçok Osmanlı Türkü daha Batılı bir yönetim istemelerine rağmen, padişahlarının verdiği bir emri göz ardı etmeleri çok zordu.

Osmanlı anayasası aşağı yukarı bir yıl yürürlükte kaldıktan sonra Abdülhamit lağvedilmesini emretti. Artık gücünü sınırlandıracak bir anayasa veya parlamento engeli olmadan, eski padişahlar gibi hüküm sürecekti.

İlk başlarda, Abdülhamit eski usullere uygun yetkilerini, birçok Batı tarzı yeniliği imparatorluğa getirmek için kullandı. Demiryolları yapılmasını ve Osmanlıların, yeni Batı icadı telgrafı kullanmalarını için hatlar döşenmesini emretti. İstanbul'daki büyük üniversiteyi iyileştirdi. İmparatorluğun bazı yasalarını değiştirerek modernleştirdi.

Ancak Abdülhamit aynı zamanda demir yumrukla yöneten bir padişahtı. İsyân veya ayaklanma konuşmalarına kulak vermeleri için muazzam bir casusluk şebekesi örgütledi; padişahı eleştiren birini her an ürkütücü gizli polis ziyaret edebilirdi. Askerlerine, imparatorluğun birkaç bölgesine (özellikle de doğuya) giderek, padişaha karşı ayaklanan asilere saldırmalarını emretti.

Bu ayaklanmalardan biri Ermenistan'da çıktı.

Ermenistan, Küçük Asya'nın kuzeyinde, Hazar Denizi ile Karadeniz arasında, Rus sınırının güneyinde bulunuyordu. Ermenistan'ı yüzyıllar önce Osmanlı İmparatorluğu ile İran İmparatorluğu ele geçirip paylaşmış, daha sonra İran bölgesini Ruslar almışlardı. Yani kendilerine Ermeni diyen insanların bir kısmı Rusların, bir kısmı da Osmanlıların hâkimiyeti altında yaşıyorlardı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilere her zaman iyi davranılmıyordu. Ermeniler Hristiyan'dı. Osmanlı İmparatorluğu yasalarına göre, Müslümanlardan daha çok vergi ödemek zorundalardı. Müslümanlarla aynı haklara sahip değillerdi. Ve Ermenistan'da görevli Osmanlı yöneticileri genellikle Ermenilere kötü davranır, onları evlerinden atarak topraklarına el koyarlardı. Ermeniler bu durumdan çok rahatsızdı. 1894'te, mücadele etmek için silaha sarıldılar.

Rusya Abdülhamit'ten bu isyana Ermenileri daha iyi koruyarak onlara başka haklar tanıyarak karşılık vermesini istedi. Ancak Abdülhamit Rusya'nın kendisine ne yapacağını söylemesinden hoş-

lanmıyordu. Rusya'nın, Büyük Britanya ve diğer Avrupa ülkeleriyle birlikte isyanları teşvik etmek için entrika çevirdiğine inanıyordu. Avrupa ülkeleri zaten Osmanlı İmparatorluğu'nun "ellerini ve ayaklarını kesmişlerdi". Eğer şimdi Ermenistan'daki isyanı da teşvik ediyorlarsa, "ülkenin iç organlarını da çıkarıp alacaklar demektir."

Abdülhamit askerlerini Ermenistan'a göndererek asilerle savaşmalarını emretti. Ayrıca isyana bir son vermek için de sadece Ermenistan'daki değil, imparatorluğun her yerindeki isyancı Ermenilerin cezalandırılmasını emretti. Onun düşüncesine göre isyancı Ermeniler haindi. Türklerden çok Ruslara bağılıydılar. Onların sadakatsizliği Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalanına bulaşabilecek bir hastalık gibiydi.

Abdülhamit'in askerleri çok sayıda Ermeni'yi cezalandırdı. Birçoğu da Türk topraklarından çıkmaya zorlandı ve uzun yürüyüş sırasında açlık ve yorgunluktan öldüler. Olaylar üç yıl daha devam etti. Tam olarak kaç tane Ermeni'nin öldüğü bilinmiyor, fakat en az yüz bin kadın, erkek ve çocuk hayatını kaybetmişti.

Abdülhamit Abdülaziz'in başına gelenlerden ders almamıştı. Bir kez daha, Avrupa ülkelerinin, Türklerin modern çağa girmeye gönülsüz barbarlar olduğu görüşünü pekiştirmesine yol açmıştı. Birkaç yıl önce, İngiliz büyükelçisi Abdülhamit'i, "nazik karakteri ve aydınlık görüşleri" nedeniyle övmüştü. Ancak artık Büyük Britanya'da kimsenin bu görüşe katılması mümkün değildi.

Abdülhamit bazı Batı fikirlerini benimsemiş olsa da, Ermeni kıyımı halen geçmişin fikirlerine tutunduğunu çok net bir biçimde göstermişti. O topraklarının hâkimiyetini elinde tutmaya ve mutlak yetkiyle yönetmeye kararlıydı.

Abdülhamit, Avrupa'nın Hasta Adamı'nın durumunun kötüleşmesini engellemek istemesine rağmen, onun sert yöntemleri imparatorluğu daha da hasta etmekle kalmadı, ölümün eşiğine getirdi. Abdülhamit'in demir yumruğu ve gücünü korumak için korku ve casusluğa bel bağlaması ülkelerinin modernleşmesini isteyen Türklerin (özellikle de Batı fikirlerini öğrenmekte olan üniversite öğrencileri) gözünden düşmesine yol açtı. Abdülhamit Er-

meni isyanının şiddet kullanılarak bastırılmasını emrettiğinde, bu ileri görüşlü insanların gözünde daha da alçaldı. Birçok Türk çok kan döktüğü için ona "Kızıl Sultan" adını taktı.

"Kızıl Sultan"

1889'da, tıp öğrencileri Abdülhamit'ten kurtulmak için bir plan yapmaya başladı. İslami yasalara göre yöneten bir padişahın hâkimiyeti altındaki bir ülke değil de, "Türkiye" adında bir ülke olması için, Osmanlı İmparatorluğu'nun yasalarını değiştirmek istiyorlardı. Bu ülke laik yasalarla (dini inanca dayanmayan yasalar) yönetilecekti. Türkiye halkı padişaha değil ülkelerine bağlı olacaktı. Sloganları olan "Özgürlük, Adalet, Eşitlik, Birlik", Fransız ve Amerikan devrimlerinden öğrendikleri fikirlerdi. Çok geçmeden,

İstanbul Üniversitesi'ndeki ve diğer üniversitelerdeki öğrencileri de aralarına aldılar. Kendilerine, "İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını verseler de insanlar onlara "Jön Türkler" diyordu.

Abdülhamit nasıl Ermenistan'daki isyana müsamaha etmediyse, aynı şekilde Jön Türklerin isyanına da müsamaha etmeyecekti. Çok geçmeden gizli polis hareketin liderlerini tutuklamayı planlamaya başlamıştı. Jön Türklerin liderleri ülkelerinden kaçmak zorunda kaldılar.

Ancak Cenevre ve Paris'e gittiler ki bu şehirlerde 113. madde yüzünden ülkelerinden sürgün edilen Osmanlı Türkleri yaşıyordu. Jön Türkler artık Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamayan Türkleri, imparatorluğu değiştirecek (Kızıl Sultan Abdülhamit'ten kurtaracak) bir hareket içinde örgütlediler.

İki Çar ve İki İmparator

Rusya'nın Sondan Bir Önceki Çarı

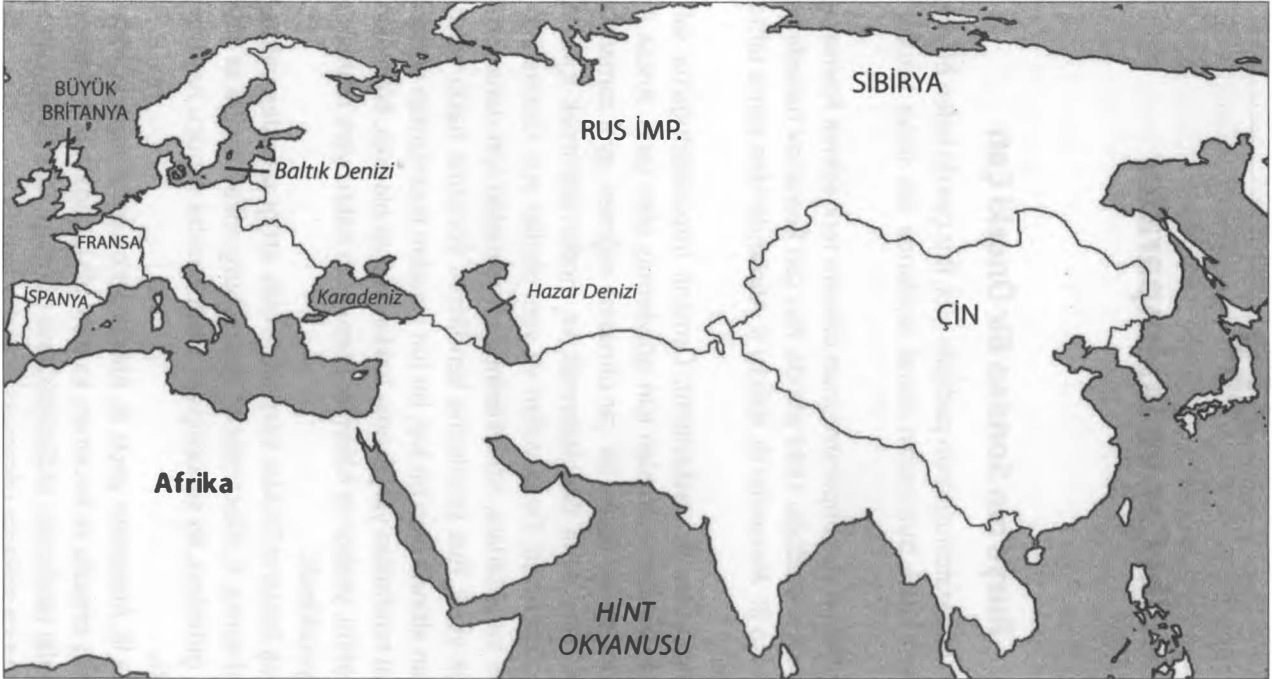
Osmanlı İmparatorluğu'nun padişahı gibi, Rus çarı da halen büyük ülkesinin mutlak hükümdarı olarak iktidarına sıkı sıkıya tutunuyordu.

Brezilya'nın son imparatorunun ülkesini terk ederek Fransa'ya doğru yola koyulduğu 1889 yılında, Rus çarı Romanov hanedanına mensup III. Alexander'dı. Babası II. Alexander'dan sonra tahta geçmişti.

II. Alexander Rus askerlerini, Osmanlı İmparatorluğu'na saldırarak topraklarını almaları için göndermiş olan çardı. Ancak II. Alexander savaşı seven bir çar olmasına rağmen, aynı zamanda Rusya'yı biraz daha Batılılaştırmak ve modernleştirmek için de gayret göstermişti. Demiryolları ve yeni okullar açtı. Gazete editörlerine ve yazarlara, istediklerini ifade etmeleri için daha fazla özgürlük verdi. Rus şehirlerine kendilerini yönetme hakkı verdi. Hatta zan altında olan bir kişi, bir jüri (sıradan insanlardan oluşan bir grup) tarafından yargılanma hakkına sahip olacaktı. Böylelikle nüfuz sahibi, yozlaşmış hâkimler masumları haksız yere mahkûm edemeyeceklerdi.

Ancak Rusların Türkler karşısında elde ettiği zaferden yalnızca üç yıl sonra, II. Alexander St. Petersburg sokaklarında at arabasıyla giderken, iki suikastçının attığı bomba sonucu hayatını kaybetti.

Tahta III. Alexander geçti. III. Alexander otuz altı yaşında, iri kıyım, geniş omuzlu ve kocaman, kara sakallı bir adamdı. Babasının kendi halkı tarafından öldürüldüğünü gördüğü için, bütün saltanatı boyunca suikasta uğramaktan korkacaktı.

III. Alexander'ın hâkimiyeti altındaki Rusya

III. Alexander çar olur olmaz, Rus halkının yeni kazandığı özgürlükleri geri almaya başladı. II. Alexander'ın, şehirlerin kendilerini yönetebileceklerine dair emrini iptal etti. Rus soylularına, topraklarında çalışan yoksul köylülere tahakküm etme hakkı da dahil, özel yetkiler verdi. Ona karşı çıkanlar veya eleştirenler Rusya'nın dondurucu kuzeyine (kışın sıcaklığın sıfırın altında otuz dereceye kadar düştüğü ve ağustosta bile sıfır derecenin üstüne çıkmadığı Sibirya'ya) gönderiliyordu. Daha sonraları, "Alexander'ın babasının yaptığı her şeyi geri almayı amaçladığı" söylenecekti.

Rusya'nın soyluları Alexander'ın sınırsız gücünü onaylıyordu. III. Alexander tahta geçtikten on yıl sonra 1891 yılında, adamlarından biri onu övmek için uzun bir deneme yazdı. Denemede asilzade eski bir şiirden alıntı yapmıştı:

Kralların kralıdır Beyaz Çar'ımız...
Önünde eğilir bütün kalabalıklar,
Bütün boylar boyun eğer ona,
Çünkü kralların kralıdır Beyaz Çar.

Deneme şöyle devam ediyordu: "Çar, etrafındaki her şeyi yaratan ve koruyan, muhteşem ve ruhani bir gücün gözle görülmeyen lütfuna mazhar olmuştur... Rusya yenilmez bir gücün kaynağı ve merkezidir. ... Ulusal geleneklerimizin içinde en değerlisi de otokrasidir." Bu asilzadeye göre, Rusya'yı büyük yapan şey çarın sınırsız gücüydü, yani otokrasiydi.

Doğal olarak, Rus soyluları çarın ilahi bir gücü olduğuna ve gücünün sınırsız olması gerektiğine seve seve inanıyorlardı. III. Alexander'ın hükümranlılığı altında, soyluların ayrıcalıkları, servetleri ve nüfuzları vardı.

Ancak Rusya'nın yoksul halkı acınacak durumdaydı.

Rusya'nın köylü, çiftçi ve işçileri için III. Alexander zalim bir tirandı. Baltık Denizi'yle Karadeniz arasındaki bir Yahudi köyünde yaşayan Rus yazar Mary Antin çocuklar bile Alexander'ın zalimlik-

lerinden haberdar olmalarına rağmen, kimsenin çarı eleştiremediğini, çünkü Alexander'ın polisinden korktuklarını yazmıştı:

Babanızın salonunda, III. Alexander'ın büyük boy bir renkli portresi asılı olurdu. Çar zalim bir tirandı; ah tabii bu geceleyin kapılar kilitlenip panjurlar sıkıca kapandığında fısıldanan şeydi, ama ... yine de çarın portresi babanızın evinde baş köşede asılı olurdu. Sen nedenini bilirdin. Polis veya yetkililer iş için geldiklerinde portre iyi bir dekor olurdu. Çar daima bize emirler verirdi (şunu yapmayın, bunu yapmayın diye); haraç ödeyip, ölmek dışında yapabileceğimiz çok az şey kalana dek bu böyle devam etti. Bize verdiği tek bir olumlu emir vardı: İmparatorunuzu sevin ve sayın. Bütün cemaatlerde dua eden, çarın sağlığından da duacı olmalıydı, yoksa polis şefi sinagogu kapatabilirdi. Çarın doğum gününde, bütün evlerde bir bayrak dalgalanmalıydı, yoksa ev sahibi sürüklenerek karakola götürülebilirdi. ... İsterse bir aile mahvolsun, çar daima hakkını alırdı.

Rusya'daki Yahudiler diğer yoksul Ruslara göre daha kötü muamele görüyorlardı. Daha çok vergi ödüyor, Rusya'nın belli bölgelerinde yaşamaya mecbur bırakılıyor ve istedikleri yere taşınmalarına izin verilmiyordu. Çok az Rus Yahudi çocuğunun okula gitmesine izin veriliyordu ve bunlar için de, "okul yaşamı, öğretmenlerinin adaletsizliği, arkadaşlarının kindar davranışları ve herkesten işittikleri hakaretlerle mücadeleden başka bir şey değildi".

Suikastçılar tıpkı babası gibi onu da öldürmeye çalıştıklarında III. Alexander yedi yıldır çarlık tahtında oturuyordu. Çar ailesiyle birlikte kraliyet vagonunda yolculuk ederken, bir bomba rayların altında patladı. Vagon yalpalayarak raylardan çıkıp yan yattı, tavan içe doğru göçtü ve camlar parçalandı. Bir süre, enkaz halindeki vagonda hiçbir şey kımıldamadı. Daha sonra, çökmüş tavan sarsılarak yükselmeye başladı. Harap olmuş vagondan yükselen Alexander'ın kocaman silueti, geniş omuzlarıyla çatıyı kaldırdı. Alexander, ailesi bükülmüş metalin altından emekleyerek geçene kadar çatıyı yukarda tuttu. Suikast girişiminden herkes sağ kurtulmuştu.

Ancak doktorlar yaraların ve çatıyı kaldırmanın yol açtığı gerilimin Alexander'ın bedenine zarar verdiğini düşünüyorlardı. Çar altı yıl daha görevine devam ettikten sonra, yavaş yavaş güçten düştü ve sağlığı bozuldu. 1894'te öldüğünde, arkasında yoksul, aç köylüler; mağrur, baskıcı soylular ve mutsuz işçilerle dolu bir Rusya bıraktı.

Oğlu II. Nikola babasının tahtını ve memnuniyetsiz bir tebaayla dolu bir ülkeyi devraldı. Bazı Ruslar, Birleşik Devletler ve Kanada'da olduğu gibi, seçilmiş temsilcilerden oluşan Batı tarzı bir yönetim istiyordu. Bazıları da Rusya'nın emekçi kesiminin kendi ülkelerinin topraklarına ve yönetimine hâkim olmasını istiyordu.

II. Nikola bu sorunlu Rusya'yla nasıl başa çıkacaktı?

O da bilmiyordu. Babasının öldüğünü öğrendiğinde, rengi soldu. Haberi getiren ulağa, "Ben ne yapacağım şimdi?" dedi. "Çar olmaya hazır değilim. Ülke idaresi konusunda hiçbir şey bilmiyorum."

II. Nikola çar olmaya hazır değildi ama başka seçeneği de yoktu. Rusya'yı yönetme işini üstlendi. O sırada kendisinin son çar olacağını bilmiyordu.

Etiyopya ve İtalya

O dönemde, Afrika'nın çoğu Avrupa ülkelerinin hâkimiyeti altındaydı. Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Portekiz ve Belçika kıtanın çoğunu ele geçirmişti. Avrupa hâkimiyetinden kurtulan yalnızca iki ülke vardı. Batı kıyılarında, Birleşik Devletler'in, özgürlüğüne kavuşmuş köleler için kurduğu bir ülke olan Liberya'nın kendini yönetme hakkı vardı. Ancak Liberya Amerikan hükümetinin *himayesi* altındaydı, yani başka bir ülkeyle muhatap olmak istediğinde, Birleşik Devletler'den izin almak zorundaydı. Sonuçta Liberya başka bir ülke tarafından yönetilmese de tam anlamıyla bağımsız değildi.

Sahra Çölü'nün ötesinde, Afrika'nın doğu kıyısında, kıtanın tam anlamıyla özgür olan tek ülkesi Etiyopya bulunuyordu.

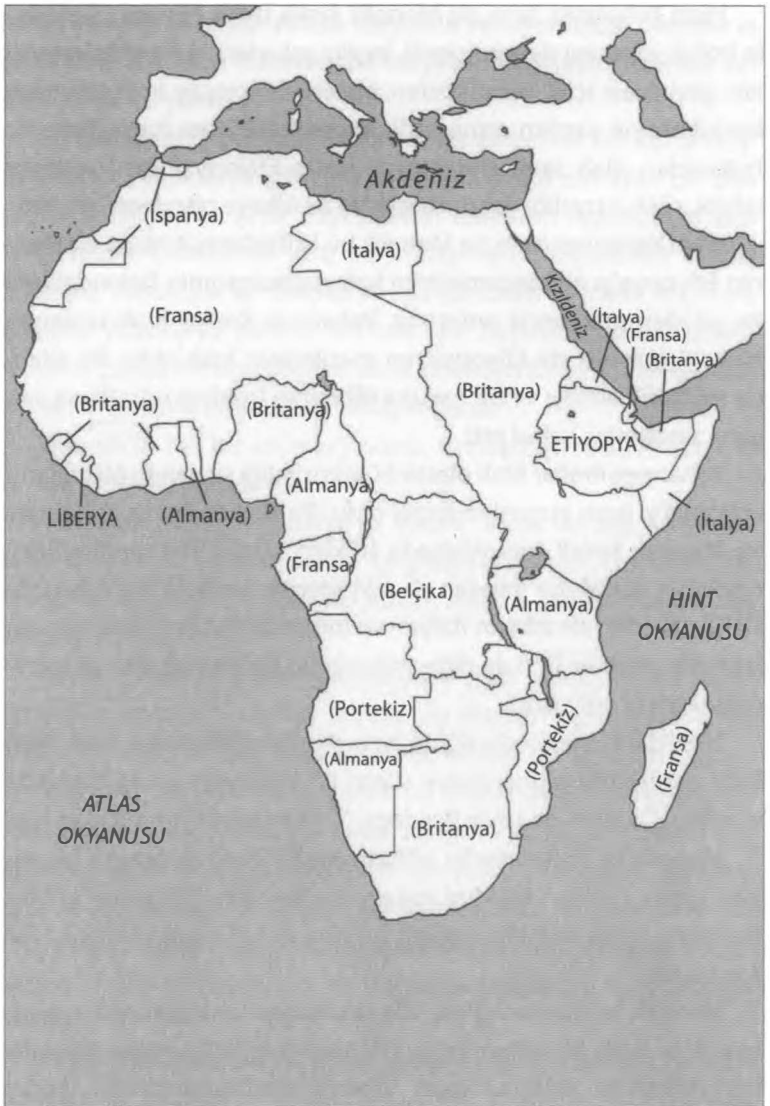
Dağlar ve yüksek ovalarla dolu Etiyopya'ya, etrafındaki topraklardan çok daha yüksekte olduğu için kimi zaman "Afrika'nın çatısı" da denirdi. Etiyopya'nın tam ortasında Büyük Yarık Vadisi adı verilen muazzam bir vadi uzanır. Etiyopya'nın çoğu bölgesi yüksekte olmasına rağmen, dünya üzerindeki en alçak topraklar da yine Etiyopya'da, Büyük Yarık Vadisi'nin bir ucunda bulunur. Burada topraklar deniz seviyesinin 110 metre altına kadar iner; toprak o kadar aşağıdadır ki yüzeyin hemen altında kaynayan lavlar fokurdayarak dışarı çıkar. Danakil Çukuru adındaki bu yerin sıcaklığını normal bir termometreyle ölçmeye kalkarsanız termometre sıcaklığı ölçmeden patlar. Toprağın rengi mineraller nedeniyle, yeşil, mavi ve turuncudur. Danakil Çukuru'nu şaşkınlık içinde seyreden bir Avrupalı buraya, "evrenin cehennem deliği" adını vermiştir.

Ancak "cehennem deliği"yle bir alakası olmayan, Etiyopya'nın diğer bölgeleri en azından bir Avrupa ülkesinin kazanmaya can attığı bir ödüldü. İtalyan devleti gözünü tek özgür Afrika ülkesi Etiyopya'ya dikmişti.

Etiyopya çok geçmeden İtalyan işgaline karşı kendini savunmak zorunda kalacaktı. Ancak Etiyopyalılar bu tehdide göğüs germeden önce bir sorunu çözmek zorundalardı: Ülkelerinde iki imparator vardı.

Bu imparatorlardan biri olan IV. Yohannes Etiyopya'nın kuzeyindeki Tigre, diğeri II. Menelik ise Etiyopya'nın merkezindeki Shewa bölgesindendi. Hem Yohannes hem de Menelik, Etiyopya hükümdarı, yani geleneksel Etiyopya unvanı "Kralların Kralı"nı hak eden kişi olduklarını ileri sürüyorlardı.

Ancak Yohannes ve Menelik birbirleriyle açık bir savaş başlatmaya cesaret edemiyorlardı. İtalya, Etiyopya'nın sınırlarında gezinirken, güneyde de Büyük Britanya güçlendikçe güçleniyordu. Batıda ise Belçika Afrika'daki topraklarını açgözlülükle genişletiyordu. Etiyopya'da içsavaş başlayıp da, Etiyopyalılar para ve enerjilerini birbirleriyle savaşıma harcayacak olurlarsa, Avrupalılar saldırıp ülkeyi ele geçirebilirlerdi.

Etiyopya ve İtalya

Hem Yohannes hem de Menelik farklı farklı Avrupa ülkeleriyle ittifak yapmayı denemişlerdi. İngiliz askerleri, Yohannes'in tahtı ele geçirmesi için, kendisinden önceki Etiyopyalı imparatorlardan kurtulmasına yardım etmişlerdi. Menelik ise hem İtalya hem de Fransa'dan silah satın almaktaydı. Hatta Etiyopyalı bir Hristiyan rahibi, silah pazarlığı yapması için bu iki ülkeye göndermişti.

Hem Yohannes hem de Menelik bu ittifakların, Avrupa ülkelerinin Etiyopya'yı ele geçirmelerini kolaylaştıracağına farkındalardı. Bu yüzden aralarında anlaştilar. Yohannes Krallar Kralı unvanını alırken, Menelik de Etiyopya'nın merkezinin kralı oldu. İki adam da müttefik olmayı ve bir Avrupa ülkesinin işgaline uğrarlarsa yan yana savaşmayı kabul etti.

Yohannes Krallar Kralı olarak hükümranlığı sırasında Mısırlıların Etiyopya'yı işgal etmesine engel oldu. Bu süre zarfında, Yohannes ve Menelik kendi topraklarında hüküm sürdü. Birbirlerine karşı naziktiler, ancak bir yandan da birbirlerine komplo kuruyorlardı. Daha çok silah almak için İtalyan ve İngiliz ordusu subaylarıyla anlaşmalar yaptılar. İkisi de diğerinin günün birinde aniden ölüvereceğini umut ediyordu.

1889'da Menelik istediğine kavuştu. Batıdan gelen işgalcilere karşı askerlerini muharebeye süren IV. Yohannes savaş alanında vuruldu. Ölüırken de şöyle fısıldadı: "Oğlumu kral yapın!"

Menelik'in, Yohannes'in oğlunu Krallar Kralı yapmaya hiç niyeti yoktu. Hemen kendini imparator ilan etti. Yohannes'in ölümünden sonra dağılan ordusu ise ona engel olamayacak kadar karışmıştı.

Menelik hükümranlığına, ülkesini İtalyanlardan korumaya çalışarak başladı. IV. Yohannes öldükten birkaç hafta sonra, Menelik İtalyanlarla bir anlaşma yaptı. Etiyopya'nın bağımsızlığını kabul etmeleri şartıyla, çok küçük bir kıyı bölgesini koloni olarak alabileceklerini taahhüt etti.

Ancak Menelik oyuna getirilmişti. İtalyanlarla imzaladığı anlaşmanın iki versiyonu vardı. Menelik'in dilinde yazılan versiyonda, Menelik'in diğer ülkelerle olan meselelerde İtalya'nın tavsiyesini

isteyebileceği yazılıydı. Ancak İtalyanca versiyonunda, Menelik'in diğer ülkelerle olan meselelerde İtalya'nın tavsiyesini istemek *zorunda* olduğu yazılıydı.

Bu antlaşma Etiyopya'yı İtalya'nın sömürgesine dönüştürmüştü. Etiyopya'yı Liberya gibi tam anlamıyla özgür olmayan bir ülke kılacaktı. İtalyanlar, artık Etiyopya'nın İtalya'nın egemenliği altına girdiğini kanıtlamak için, bu antlaşmanın kopyalarını Büyük Britanya, Almanya ve Belçika'ya gönderdiler. Menelik İngiltere Kraliçesi Victoria'ya yardım istemek için başvurduğunda, kraliçe reddetti çünkü Avrupa ülkeleri daha önceden birbirlerinin topraklarına karışmama konusunda anlaşmışlardı.

Menelik'in tek bir seçeneği vardı. Antlaşmayı reddetmek için savaşa girmek zorundaydı.

İtalyanlar, Menelik'in İtalya'ya koloni olarak verdiği kıyıya askerlerini çıkardı. Fazla direnişle karşılaşmayacakları beklentisiyle, Etiyopya'nın içlerine doğru ilerlediler. İtalyan ordusunda on beş binden az adam vardı.

Ancak Menelik hazırlıklıydı. Avrupalı silah satıcılarından, fildişi karşılığında modern silahlar almıştı. Bu silahları kendi askerlerine dağıtmış ve yüz binden fazla askerden oluşan bir ordu kurmuştu.

İtalyanlar Etiyopyalılarla dağlık bir bölge olan Adowa'da karşılaştıklarında, karşılarındaki asker sayısının kendilerinininkinin beş katından fazla olduğunu dehşetle gördüler. Ellerindeki haritalar da o kadar kötüydü ki nereye saklanacaklarını ve muazzam Etiyopya ordusundan nasıl kaçacaklarını bilemediler. Ve savaş başlar başlamaz kopan muazzam bir fırtına da İtalyanları iyice şaşkına çevirdi.

İtalyan ordusundaki askerlerin aşağı yukarı dörtte üçü öldürüldü. Kalanlar kaçtılar. Adamları İtalyanları kovalamaya başlayınca Menelik onları geri çağırdı. Hayatta kalanların kıyıya dönmelerine izin verdi. İtalyanların tekrar saldıramayacak kadar utandıklarının farkındaydı.

İtalyanlar gerçekten de utanmışlardı. Roma'daki İtalyan hükümeti Etiyopya'nın bağımsızlığını tanıyan *gerçek* bir antlaşma

imzalamayı kabul etti. Menelik ayrıca Büyük Britanya ve Fransa'yı da benzer antlaşmalar imzalamaya ikna etti. Artık bu üç ülkenin gözü birbirlerinin üzerinde olacaktı. Eğer bu üç ülkeden birisi Etiyopya'yı işgal etmeye kalkacak olursa, diğer ikisi onu durduracaktı, çünkü bu ülkelerden hiçbiri diğerlerinin Afrika'da daha fazla güç kazanmasını istemiyordu.

1896'daki Adowa Muharebesi Afrikalı bir ülkenin Avrupalı istilacıları püskürtmeyi başardığı tek savaş oldu. Etiyopya tek başına Afrika'daki gücünü korumayı başarırken, II. Menelik de "Afrika Aslanı" unvanını kazanmıştı.

Büyük İşgalcileri Olan Küçük Ülkeler

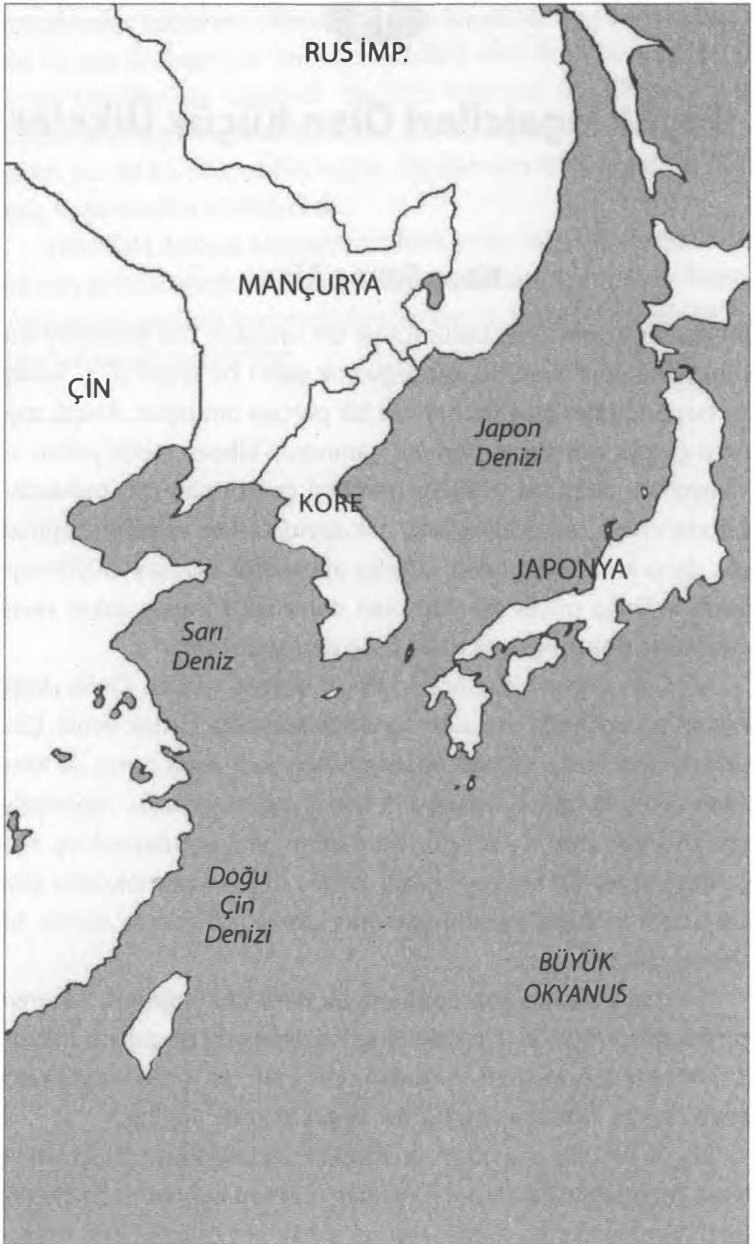
Kore Savaş Alanı

Bu kitabın hemen her bölümünde bir savaştan söz edildiğini düşünüyor olabilirsiniz. Bu, gerçeğe çok yakın bir tespit olur. Savaşlar başlangıçtan bu yana tarihin bir parçası olmuştur. Ancak modern çağda, dünyanın dört bir yanındaki ülkeler demiryolları ve karayolları yapmaya, tren ve gemileri çalıştırmak için buhardan yararlanmaya başladıklarında, çok sayıda asker ve silahı taşımak çok daha kolay hale geldi. Ülkeler arasındaki savaşlar büyümeye başladı. Daha güçlü silahları olan daha fazla sayıda asker savaş alanlarına doluşarak çok daha fazla yıkıma yol açtı.

Modern çağın bir sonraki savaşı, devasa Çin ile Çin'in doğu kıyılarının açığında yer alan Japonya arasında patlak verdi. Çin'i son ziyaretimizde, büyük Taiping İsyanı yeni sona ermiş ve King imparatoru (kıl payı) koltuğunu korumayı başarmıştı. Japonya'yı son ziyaretimizde ise shogun iktidardan yeni uzaklaştırılmış, Meiji imparatoru tahtını geri almış, ancak, bir Batı demokrasisi gibi, imparatorun yönetmesine yardımcı olacak bir meclis seçilip bir anayasa hazırlanmıştı.

Çin Japonya'dan çok daha büyük olmasına rağmen, Japonya sürekli güçleniyor ve Çin'deki King hanedanı da gitgide zayıflıyordu. 1894'te Japonya Çin'in gücüne meydan okuyunca savaş çıktı. Ancak savaş Japonya veya Çin'de değil, Kore'de yapıldı.

Küçük bir ülke olan Kore, bu iki düşman ülke arasında, Çin'in vîlayeti Manchurya'dan, Japon Denizi'ne uzanan bir yarımada üzerinde bulunuyordu. Kore Kralı Kjong'a ülke idaresinde karısı Kraliçe Min yardım ediyordu.

Çin-Japon Savaşı'ndan önce ülke sınırları

Esasen, birçok insan Kore'nin asıl hükümdarının Kraliçe Min olduğu kanısındaydı. Kore'deki Chosun hanedanının yirmi altıncı kralı olan Kjong on bir yaşındayken kral olmuştu. Çok küçük olduğu için ülkeyi onun yerine naibi yönetiyordu. Naip hem ülkenin hem de Kjong'un kontrolünü eline almıştı. Böylece Kjong küçüklüğünden itibaren kendisine söyleneni yapmaya alışmıştı.

On dört yaşına geldiğinde, evlenme zamanının geldiği söylen-di. Evleneceği kız ise çoktan seçilmişti. Bu kız maiyetten, on beş yaşındaki Min'di.

Kjong kendisine söyleneni yapardı. Min'in ise zamanla uysal, itaatkâr Kjong'dan çok farklı bir karakteri olduğu ortaya çıktı. O güçlü bir iradesi olan, zeki bir genç hanımdı ve on dört yaşındaki kocasından çok daha hırslıydı.

Min, Kral Kjong'un adına ülkeyi yöneten naipten hoşlanmıyordu. Kocasına davranış şeklinden ve ülkenin yönetim biçimine dair fikirlerinden de hoşlanmıyordu. Yıllardır, Kore Çin'i bir "ağabey" veya "baba" ülke gibi görmüştü. Kore yalnızca Çin'le ticaret yapar, yalnızca Çin'e büyükelçiler gönderirdi. Kore yalnızca Çin'le iş yaptığı için, "Münzevi Ülke" olarak bilinegeldi. Kral Kjong'un naibi bu eski tarz düzeni devam ettirmek istiyordu. Ancak, birçok Koreli gibi, Min de Kore'nin başka ülkelerle, özellikle de Japonya'yla ticaret yapmaya başlamasının zamanının geldiğini düşünüyordu.

Evliliğinin ilk yedi yılında Min olabildiğince çok sayıda akrabasının Kore yönetiminde bakan, subay ya da devlet memuru olarak görev almasını sağlamak için elinden geleni yaptı. Min yirmi iki yaşına geldiğinde, kocasını iktidarı eline alma zamanının geldiğine ikna etti. Bütün akrabaları da onunla aynı fikirdeydi. Naibin çekilmekten başka bir şansı yoktu. Kral Kjong artık kendi adına hüküm sürüyordu ama saraydaki en güçlü lider Kraliçe Min'di.

Çok kısa bir süre sonra, Kral Kjong ile Kraliçe Min Japonya'yla, Japon gemilerinin Kore'den demir ve kömür almak için, üç Kore limanına girmesine izin veren bir antlaşmaya imza attılar. Ancak

Kore aynı zamanda Çin'le de dost kalmak istiyordu. Bu yüzden Çin ve Japonya da birbirleriyle bir anlaşma yaptı. Ne Çin ne de Japonya karşı tarafın Kore'nin hâkimiyetini ele geçirmesini istemediği için, Kore'nin hem Çin hem de Japonya tarafından korunacağı ve karşı tarafın rızasını almadan, ne Japonya ne de Çin'in Kore'ye asker göndermeyeceği konusunda anlaştılar.

Kore Kraliçesi Min

Bu anlaşma bir süre yürüdü. Ancak 1894'te Kral Kjong bir sorunla karşılaştı. Kore'nin güneyinde, Tonghak adındaki yeni bir dini grup silah toplamaya ve bir isyan planlamaya başlamıştı. Çin'deki Taiping Ayaklanması gibi, Tonghak Ayaklanması da yaşamlarından memnun olmayan ve liderlerine kızgın olan yoksul köylülerce başlatıldı. Kral Kjong Tonghak Ayaklanması'nın büyük bir içsavaşa dönüşmesini istemiyordu. Bu yüzden Çin'e haber göndererek Çinli askerlerden yardım istedi.

King imparatoru onun bu talebini kabul etti. Çin bir İngiliz savaş gemisini ödünç alarak içine askerleri bindirdi ve Kore'ye doğru yola çıkardı. Japonlar Çin'in Kore'ye kendilerinden onay almadan asker gönderdiğini öğrendiklerinde çok öfkeleniler. Çin Japonya'yla olan anlaşmasını bozmuştu. Japonlar, Çinlilerin Kore'yi ele geçirmek istediklerini sandıkları için, içinde Çin askerleri olan İngiliz gemisini batırdılar.

Bu savaş demekti.

1 Ağustos 1894 itibarıyla, Çin ve Japonya birbirlerine savaş ilan etmişlerdi. "Çin-Japon" Savaşı başlamıştı. Fakat savaş ne Çin'de ne de Japonya'da yapıldı. Kore'de karşılaşan Çinli ve Japon askerler Kore topraklarında savaştılar.

Bir süre sonra Çin ordusunun Japonya'nın Batı silahlarıyla donatılmış modern askerleriyle boy ölçüşemeyeceği ortaya çıktı. Sekiz ay dolmadan, Japonya Kore'nin güneyinden Çin'e girmişti. Çin, Kore'nin Çin'den tamamen bağımsız olduğunu kabul ettiği bir barış anlaşması imzalamak ve Japonlara çok miktarda toprak vermek zorunda kaldı. Bunun üzerine, Almanya, Fransa, Rusya ve Büyük Britanya gibi Avrupa ülkeleri de toprak koparmak için Çin'in zayıflığından faydalandılar. Bu döneme kimi zaman "Çin Kapaşması" da denir.

Bu esnada Kore ne durumdaydı, dersiniz?

Kore artık Çin'den tümüyle bağımsız olmasına rağmen, Kore toprakları halen çok sayıda Japon askerinin işgali altındaydı. Birçok Koreli Japonların Kore'de olmalarından memnundu çünkü Japonya'nın, Kore'nin güçlü bir müttefiki olacağına inanıyorlardı.

Ne var ki Kraliçe Min Japonya hakkında endişeliydi. Kore'nin özgürlüğünü koruyacağından şüpheliydi. Japonya'nın, ülkesine el koyarak hakim olmasından korkuyordu.

Kraliçe Min Rusya'ya haber göndererek, Ruslara, *hem Çin hem de Japonya'ya karşı* Kore'nin müttefiki olup olmayacaklarını sordu. Japonlar ile Japonya yanlısı Koreliler Kraliçe Min'in Rusya'yı Japonya'ya *karşı* kendi tarafına çekme girişimlerini öğrendiklerinde, kraliçenin kaderi de mühürlenmiş oldu.

Ekim 1895'te sabah erken saatlerde (savaş sona erdikten birkaç hafta sonra) üç suikastçı gizlice saraya girerek kraliçeyi öldürdü ve sonra da Japonya'ya kaçtı. Diğer ülkeler Japonya'nın suikastçıları cezalandırması gerektiğini söylediklerinde, Japonlar zanlıları halka açık bir duruşmada yargıladıktan sonra, mahkûm edilmeleri için yeterli kanıt olmadığını öne sürdüler.

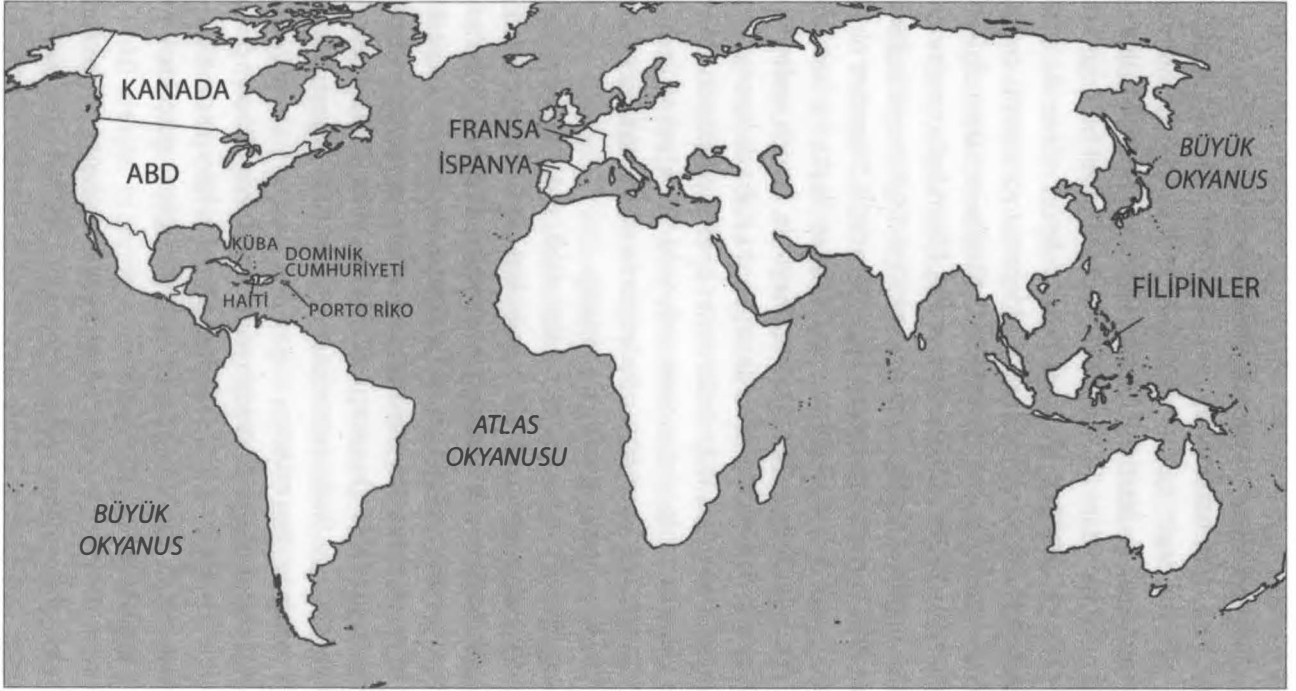
Kraliçe Min öldükten on beş yıl sonra, Japonya Kore'yi imparatorluğuna kattı. Sonunda Kraliçe Min'in korkuları gerçekleşmiş, Kore bağımsızlığını kaybederek Japonya'nın egemenliği altına girmişti.

İspanya-Amerika Savaşı

Çin kıyılarının açığında, Japonya ve Kore'nin güneyinde, başka bir küçük ülke daha vardır: bir adalar topluluğu olan Filipinler devleti. Çok zengin bir ailenin oğlu olan Jose Rizal Filipinler'de doğmuştu. Jose'nin anne-babası oğullarına, en iyi eğitim de dahil olmak üzere, her şeyin en iyisini vermek istediler. Bu yüzden Jose okul çağına geldiğinde, Filipinler'deki en prestijli yüksekokula gitti. Anne-babası daha sonra onu İspanya'daki bir üniversiteye gönderdi.

Peki, neden İspanya? Çünkü o sıralar Filipinler İspanya İmparatorluğu'na aitti.

Jose Rizal yetişme çağındayken okuyup araştırdıkça, Filipinler üzerindeki İspanya hâkimiyetinin adaletsiz olduğu kanısına varmaya başladı. Neden binlerce kilometre uzaktaki bu Avrupa devleti Filipinlilere ülkelerini nasıl yöneteceklerini söylüyordu ki? Fili-

İspanya-Amerika Savaşı

pinler halkının (Kanada, Aceh, İrlanda, Etiyopya ve daha birçok ülkenin halkı gibi) kendini yönetme hakkı vardı.

Jose Rizal isyan başlatmadı, yani İspanyollara direnmeleri için asileri gizli bir örgüt içinde toplamadı. *Dokunma Bana* adında bir roman yazdı. Bu kitabı okuyacak olursanız, Crisostoma Ibarra adında genç bir adam ile Maria Clara adında güzel bir kızın aşk hikâyesinin anlatıldığını düşünebilirsiniz. Ancak romanda gizli bir mesaj vardı. Bu romanda Jose Rizal İspanya yönetimini, zalim, adaletsiz ve baskıcı olarak tanımlamıştı. Rizal'ın romanını okuyan Filipinler halkı, Filipinler'in İspanya yerine, Filipin halkı tarafından yönetilen bağımsız bir ülke olması gerektiğini düşünmeye başladı.

Jose Rizal'ın romanını sadece Filipinliler değil, dünyanın öbür ucunda, İspanyol hâkimiyeti altında bulunan başka bir halk da okudu. Bu halk, Birleşik Devletler'in güneyinde, Florida eyaletinin altında bir ada devleti olan Küba'da yaşıyordu. Küba da İspanya'nın egemenliği altındaydı. Küba kolonisinin önemi, çok sayıda şeker kamışı tarlasına sahip olmasından geliyordu. Küba, şekerinin büyük bir bölümünü İspanya'ya gönderiyordu ve İspanya bu şekeri başka ülkelere satarak çok zengin olmuştu.

Ancak Rizal'ın romanını okuyanlar dahil, çok sayıda Kübalı Küba'nın İspanya'dan ayrılması gerektiğini düşünmeye başladı. İspanyol hâkimiyetinden memnun olmayan Kübalılar Küba'nın bağımsızlığı hakkında tartışmalar yapmaya ve yazmaya başladılar. Bir kısmı da konuşup yazmanın yeterli olmadığına karar verdi. Kübalılar özgürlükleri için savaşmalıydı. Bu şiddet yanlısı devrimciler sloganlarının, "*Independencia o muerte!*" ("Ya bağımsızlık ya ölüm!") olduğunu ilan ettiler.

Bu Kübalılar İspanya tarafından yönetilmektense ölmenin daha iyi olduğuna inanıyorlardı. Ve içlerinden bazıları İspanya devrimcilerle savaşmaları için Küba'ya asker gönderdiğinde gerçekten de ölmeye başladı.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki insanlar Küba'da neler olup bittiğinden haberdardı. Birçok Amerikalı Kübalı devrimcilere sempati duyuyordu. Ne de olsa, Birleşik Devletler de Büyük

Britanya'dan ayrılıp bağımsızlığını kazanmak için büyük bir mücadele vermişti. Güneydeki savaş devam ederken, Birleşik Devletler Kongresi Birleşik Devletler halkı adına, Küba'nın İspanya'dan ayrılarak bağımsız olması gerektiğini ilan etti. Amerikan gazeteleri günbegün ön sayfalarında "Küba krizi" hakkında haberler yayımladılar.

Kimi zaman bu gazeteler Küba krizinin olduğundan kötü görünmesine yolaçtılar. 1900 yılından hemen önce, en büyük Amerikan gazeteleri, işadamı William Randolph Hearst'in sahibi olduğu *New York Journal* ile Joseph Pulitzer'e ait *New York World* idi. Günümüzde başarılı işler yapan gazetecilere verilen çok seçkin bir ödül olan "Pulitzer Ödülü" Joseph Pulitzer'in adından gelir.

Hearst ve Pulitzer farkına vardılar ki *New York Journal* ile *New York World*'ün ön sayfalarında Küba hakkında haberler yer aldığı anda, insanlar daha çok gazete alıyordu. Böylece iki gazete de "Küba krizi" hakkında çok fazla haber gelmediği zamanlarda bile, Küba hakkında haberler yayınlamaya başladı. Kimi zaman Küba hakkındaki bu haberler abartılıyor, kimi zaman da düpedüz düzmece oluyordu. Hatta gazeteler İspanyol asker ve yetkililerinin Kübalılara gaddarca zulmettiklerini gördüklerini iddia eden hayal ürünü "tanıklarla" yapılan röportajlar bile uydurdular. Frederic Remington adında bir sanatçıyı Küba'ya gönderen William Randolph Hearst ona, çok korkunç ve gaddarca olayların çizimlerini göndermesini söyledi, öyle ki Amerikalılar Birleşik Devletler'e Küba adına savaşa gitmek için yalvarmalıydı. Frederic Remington, İspanyolların aslında Kübalılara *o kadar* da kötü davranmadıklarını ve bir savaş çıkmasına gerek olmadığını söyleyip itiraz ettiğinde ise Hearst şöyle bir yanıt verdi: "Senin işin resim çizip getirmek, benim işim de savaş çıkmasını sağlamak."

Peki, neden Hearst ve Randolph savaşa bu kadar heveslilerdi? Çünkü savaşlar sırasında, neler olup bittiğini öğrenmek için yüz binlerce insan gazete satın alırdı.

Hearst ve Pulitzer gazete satmak için, hikâye icat edip röportaj ve resim uydurmak dâhil, her şeyi yapmaya hazırlardı. Bazı küçük

gazeteler de onları taklit ettiler. Ancak diğer editörler bu durumdan hiç hoşlanmıyordu. İçlerinden biri gazeteciliğin "bin bir türlü yalan dolan işi" haline geldiğini söyledi.

Daha sonra ise hakikaten haber değeri olan bir olay meydana geldi. "Küba krizi" birkaç yıldır devam ederken 15 Şubat 1898'de, *Maine* adındaki bir Birleşik Devletler savaş gemisi bir Küba limanında infilak etti. Bu patlamada iki yüz altmış Amerikalı hayatını kaybetti. İspanyol yetkililer patlamanın kaza sonucu olduğunu söylediler. *Maine*'deki patlama bir kaza sonucu meydana gelmiş olmalıydı. Ancak Amerikalı yetkililer *Maine*'in infilak etmesine bir İspanyol casusun yerleştirdiği bombanın patlamasının yol açtığını da ısrar ettiler.

Maine'i neyin infilak ettirdiği bugün bile tam olarak bilinmiyor; ama yine de çoğu uzman bunun büyük ihtimalle bir İspanyol bombası olmadığı kanaatindedir. Gel gör ki 1898'de, Amerikalıların çoğu İspanyolların kasıtlı olarak bir Amerikan gemisini havaya uçurduğuna inanmaya hazırды. Gazeteler daha çok satmak için şahane bir fırsat gördü. Gazeteler birbiri ardına İspanyolların Birleşik Devletler askerlerine nasıl saldırdığı hakkında haberler yayımlamaya başladı. Makaleler Birleşik Devletler Kongresi'ni İspanya'ya savaş açmaya çağırıyordu. Manşetler şöyleydi: "*Maine*'i Unutmayın!" *New York Journal* bir milyon baskı yaparak, Birleşik Devletler'in İspanya'ya saldırması için baskı yaptı.

19 Nisan 1898'de, Birleşik Devletler Kongresi İspanya'yla savaşmayı oylamaya sundu. Bu savaş sadece Küba'da olmayacak, İspanyol donanması dünyanın neresinde olursa olsun, Birleşik Devletler gemileri İspanyol savaş gemilerine saldıracaklardı.

Buna Filipinler de dâhildi!

Birleşik Devletler savaş gemilerinin saldırılarını yönlendirecek olan kişi Donanma Bakan Yardımcısı Theodore Roosevelt'ti. (Daha sonra devlet başkanı olacaktı.)

Theodore Roosevelt Amerikan gemilerinin, Filipinler'e giderek orada bulunan İspanyol filosuna saldırıp İspanyol gemilerini imha etmelerini emretti. Bu esnada, Amerikan ve İspanyol askerleri

Küba'da savaşıyorlardı. Theodore Roosevelt *Haşin Atlılar* adı verilen bir askeri birliği bizzat kendisi Küba'ya soktu. Haşin Atlılar en ünlü muharebelerini 1 Temmuz'da yaptılar, bu muharebede Roosevelt ve adamları San Juan Tepesi'ne saldırarak İspanyol ordusunu püskürttü.

Amerikalılarla İspanyollar sadece Filipinler ve Küba'da savaşmıyordu. Birleşik Devletler ayrıca on sekiz bin askerini Küba'nın yakınındaki Porto Riko Adası'na da gönderdi. Porto Riko da İspanyol İmparatorluğu'na aitti.

Ancak Porto Riko'da fazla bir mücadele olmadan, İspanya teslim olmayı kabul etti. 10 Aralık 1898'de, İspanya ve Amerika, Paris Antlaşması adı verilen bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşmaya göre, artık Porto Riko, Küba, Filipinler ve küçük Guam Adası İspanya'ya ait değildi. Ancak bu ülkelerden hiçbirine bağımsızlık verilmemiş, tam tersine Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlanmışlardı.

Bu duruma ise özellikle Filipinler halkı çok öfkелendi. Birleşik Devletler başkanı tarafından yönetilmeyeceklerini beyan ettiler. Kendi başkanları Emilio Aguinaldo'yu istiyorlardı. Aguinaldo, Amerika Birleşik Devletleri'nin Filipinler halkına "şiddet uyguladığını ve saldırgan davrandığını" söyledi. Birleşik Devletler Filipinler'e tam bağımsızlık vermeyi reddedince de Emilio Aguinaldo Filipinler'in Birleşik Devletler'le savaşa girdiğini ilan etti.

Ancak Aguinaldo'nun kuvvetleri Amerikan birliklerine karşı koyacak kadar güçlü değildi. 1901'de Amerikan askerleri Filipinler'i işgal ederek Aguinaldo'yu esir aldı. Aguinaldo Birleşik Devletler'e bağlılık yemini etmeyi ve Filipinler başkanı olarak emekliye ayrılmayı kabul etmek zorunda kaldı. Buna karşılık, Amerikan Kongresi Filipinler'in iki grup kanun yapıcı tarafından idare edileceğinde mutabık kaldı. Grubun biri Filipin halkı tarafından seçilmiş Filipinli liderlerden, diğeri de Amerikan Kongresi'nin seçtiği üyelerden oluşacaktı.

Amerika-İspanya Savaşı'nda ve ardından yapılan çatışmada iki yüz binin üzerinde Filipinli hayatını kaybetti. İspanya'dan kurtulan

Filipinler kendi yönetimine kavuşmuştu. Fakat bu yönetim daha büyük ve güçlü bir ülkenin, Birleşik Devletler'in gölgesinde varlığını sürdürecekti.

Birleşik Devletler'in Genişlemesi

Batıya Göç

Amerika-İspanya Savaşı'ndan hemen önce, ailenizle birlikte, Birleşik Devletler'in doğusundaki Pennsylvania'da yaşadığınızı düşünün. Hep Pennsylvania'da yaşamışsınız. Bildiğiniz tek memleket burası. Ancak babanız iş bulmakta zorluk çekiyor ve anne-babanız da, Birleşik Devletler'in uçsuz bucaksız batı topraklarında, yerleşimcilerin yeni bir hayat kurabileceklerini duymuş.

Bu yüzden, pılı pırtılarını toplayarak, Kuzey Amerika'nın ta öbür ucundaki Oregon'a gitmeye karar veriyorlar.

Oregon'a öküzlerin çektiği bir yük arabasıyla gideceksiniz. Atlar batıdaki çayır otlarıyla beslenemez ama öküzler beslenir. Böylece hayvanlar için yanınıza fazla yem almanıza da gerek kalmaz ve yük arabanızın büyük bölümüne aileniz için yiyecek koyabilirsiniz. Ailenizin Oregon'a sağ salım varabilmesi için, yanınıza dört yüz elli kilo yiyecek almanız gerekir ki bu miktar günümüzde bir kamyonetin alabileceğinden fazladır.

Eğer siz de Oregon'a doğru yol alan çoğu aile gibiyseniz, çok geçmeden yanınıza çok fazla eşya aldığınızı fark edersiniz. Arabanıza ne kadar çok eşya doldurmuşsanız, arabanız o kadar ağırlaşır ve öküzler yavaşlar. Yolda ilerledikçe, önünüzde giden ailelerin arabalardan, giysi, oyuncak, kitap, mobilya ve hatta demir döküm soba gibi eşyalar atmaya başladıklarını görürsünüz.

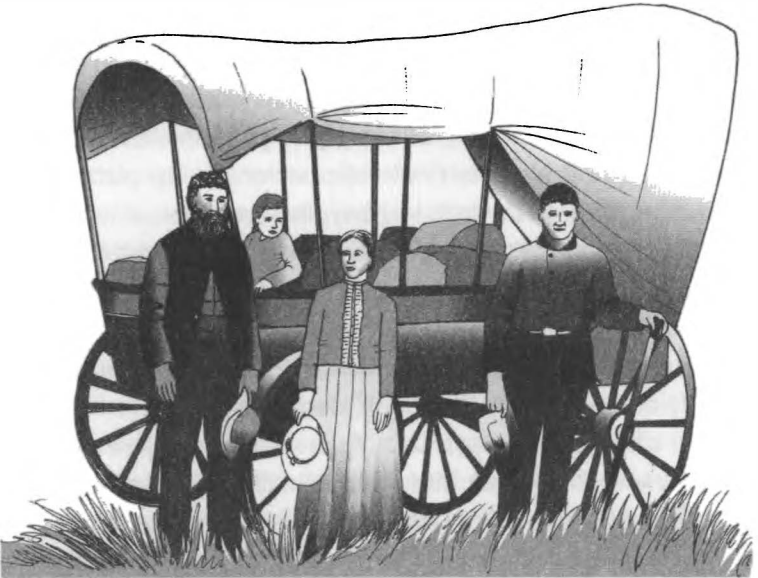
O kadar çok aile, yeni bir hayata başlamak üzere, Oregon'a giden araba yolunu seçmişti ki bu yol Oregon Yolu olarak tanındı. Günümüzde dahi bu yol üzerinde, binlerce araba tekerleğinin açtığı izleri görebilirsiniz. Yolculuk çok zordu. Büyük ailelerde herkes

Amerika Birleşik Devletleri'nde Batı'ya akın

arabaya sığmadığı için, aile üyeleri sırayla öküzlerin yanında yürürdü. Genellikle yağmurun altında, su toplamış, yara bere içindeki ayaklarıyla yalınayak yürürlerdi. Bazı öncüler (1800'lerde batıya giden insanlar) yıldırım çarpmasından öldü. Bazıları da üzüm tanesi büyüklüğündeki dev dolulardan yaralandı. Birçoğu hastalandı. Gizemli, ölümcül bir hastalık olan koleraya yakalanacak olurlarsa da birkaç saat içinde ölebilirlerdi. Aileler ölülerini yol kenarına gömdükten sonra yollarına devam ederlerdi.

Öncüler her gece yol kenarında kamp kurar, her sabah gün doğumundan önce kalkıp ateş yakarlardı, çünkü ateş yakmadan kahvaltıda sıcak şeyler yiyip içemezlerdi. Ancak arabalar uçsuz bucaksız batı düzlüklerine vardıklarında, ateş yakmak için kullanılabilecek çalı çırpı bulmak çok zorlaştı. Ara sıra öncüler başka bir arabanın atmış olduğu bir sandalye veya masayla ateş yakarlardı. Ancak daha çok, yerleşimcilerin "bufalo kırıntısı" adını verdiği bufalo dışkısı toplarlardı. Bu dışkı odun kadar iyi yanardı.

Oregon Yolu'nda bir öncü aile

Kimi zaman bufalo dışkısı bile bulunmazdı. Bu durumda yerleşimciler yiyeceklerini çığ yerlerdi. Oregon Yolu'nu izleyen rahip Samuel Parker şöyle yazmıştı: "Kahvaltı, öğle ve akşam yemeğimiz, kuru ekmek ve domuz pastırmasından ibaretti. Ateş yakacak odunumuz olduğunda, domuz etini pişirirdik, fakat ortalıkta yeşillik dışında bir şey olmadığına, etimizi çığ yerdik."

Batıya yolculuk altı ay sürüyordu. Yolculuk bu kadar uzun sürmesine ve bu kadar zor olmasına rağmen, binlerce Amerikalı Oregon Yolu'nu izledi. Georgia eyaletindeki Atlanta kentinden Massachusetts eyaletindeki Boston kentine dek doğu şehirleri dolup taşmıştı. Bazı şehirlerde işçilerin iş bulması çok zordu. Kırsalda da genç çiftçiler satın alacak arazi bulamıyorlardı. Boston, New York, Philadelphia, Richmond, Charleston ve diğer onlarca şehirden insanlar batıya göçmeye başladı.

Birleşik Devletler yönetimi bu yerleşimcilerin batıyı Birleşik Devletler adına sahiplenmelerini istiyordu. Dolayısıyla, insanlar batıya giderken, onlara eşlik eden yetkililer uçsuz bucaksız batı topraklarını *arazi* adını verdikleri bölgelere ayırdılar. Altmış bin insan belli bir araziye yerleştiğinde, kongreye bir mesaj göndererek, o arazinin bir eyalet olmasını talep edebilirlerdi. Bir arazi eyalet olduğunda ise orada yaşayan yerleşimciler kongreye temsilci seçebilir ve yönetimde söz hakkına sahip olabilirlerdi. Teksas'tan (Birleşik Devletler İspanyolların elinden almıştı) sonra, 1846'da (İçsavaş'tan çok uzun zaman önce) eyalet olan ilk batı arazisi Iowa'ydı. Sonuncusu da 1912 Şubat'ında eyalet olan Arizona'ydı.

Ancak bir sorun vardı. Yerleşimcilerin göç ettikleri batı toprakları aslında boş değildi. "Kızılderili" denen Amerikan Yerlileri yüzyıllardır o bölgelerde yaşıyorlardı. Aslına bakarsanız, batı eyalet ve şehirlerine verilen birçok isim Kızılderili dillerindeki kelimelerden gelir. Örneğin "Nebraska" Oto kabilesinin kullandığı "durgun su" anlamındaki bir kelimeden, "Minnesota" da Dakota kabilesinin kullandığı "gökyüzüne boyanmış su" anlamındaki bir kelimeden gelir.

İlk başlarda, Amerikan Yerlileri genellikle yerleşimcilere dostça davrandılar. Ancak gelen yerleşimciler giderek artınca, bu muazzam istilanın, kendilerini topraklarından mahrum bırakacağını gören Amerikan Yerlileri yeni gelenlere karşı, köylerini ve av alanlarını savunmaya başladılar.

Buna karşılık, Birleşik Devletler yönetimi de bir ordu (ok ve yay kullanan Yerli Amerikan kabilelerine karşı tüfekli askerler) gönderdi. Batının dört bir yanında çatışma ve muharebeler yapıldı. Ancak en sonunda Birleşik Devletler ordusu Amerikan Yerlilerini daima yaşamış oldukları topraklardan çıkardı. "Ayrılmış bölge" adı verilen alanlar belirleyen Birleşik Devletler kabilelere sadece bu "ayrılmış bölge"lerde yaşayabileceklerini söyledi.

Ayrılmış bölgeler kurulduktan sonra dahi Amerikan Yerlileri direnmeye devam etti. Günümüzdeki adı Montana olan bölgedeki Lakota "Kızılderililerinin" başı, Amerikan Yerlilerinin lideri Çılgın At, halkının ayrılmış bölgelere sürülmesine karşı çıktı. Savaşçılarına, Little Bighorn Nehri kıyısında kendisine katılarak savaşmaları çağrısında bulundu. Çılgın At ile adamlarına saldırması için gönderilmiş olan Birleşik Devletler askerlerinin başında ünlü bir asker olan George Custer vardı. Custer İçsavaş'a katılmıştı. Birleşik Devletler ordusunda general rütbesini almış en genç adamdı. Ancak komutası altında yedi yüzden az adam vardı ve Çılgın At'ın çağrısına en az dört bin savaşçının yanıt verdiğini bilmiyordu. Adamlarını Little Bighorn Muharebesi'ne süren Custer yüzlerce adamıyla birlikte öldürüldü.

Başka bir ünlü Amerikan Yerlisi savaşçısı olan Apaçi şefi Geronimo da ayrılmış bölgeden yerlilerin kaçmasına önderlik etti. "Ben rüzgârın özgürce estiği ve güneşin ışığını hiçbir şeyin kesmediği çayırlarda doğdum. Sınırların olmadığı bir yerde doğdum," dedi takipçilerine. Ayrılmış bölgedeki tutsaklığı kabullenmeyen Geronimo ve grubu ayrılmış bölgeden kaçtı. Bir yıl boyunca, günümüzde New Mexico ve Arizona'ya ait topraklarda Birleşik Devletler askerlerine karşı bir gerilla savaşı yürüttüler. Ancak en sonunda Geronimo tutsak alındı. Evine

bir daha hiç dönemeyen Geronimo yirmi üç yıl sonra hayatını kaybetti.

Artık Birleşik Devletler'in batısı Amerikan Yerlilerine ait değildi. Yeni batı eyaletleri, yalnızca doğudan gelen Amerikalıların değil, dünyanın dört bir yanından gelen insanların da yuvası oldu. İsveçliler Kuzey ve Güney Dakota'ya, İrlandalılar Montana'ya, Çinliler de California'ya yerleştiler.

Amerika artık uçsuz bucaksız bir kıtaya yayılan muazzam bir ülke olmuştu. Batı ovalarında tahıl ve sığır yetiştiren çiftçilerin, buğday, mısır ve etlerini, doğudaki aç şehirlilere ulaştırmaları gerekiyordu. Bu yüzden Amerikalı işadamları büyük demiryolları yaptılar. Kısa sürede, demiryolları kıtayı ağ gibi sardı. Düzlüklerde dolanan bufalolar kaybolmaya başladı. Batılı yerleşimciler binlerce bufalo öldürdü. Bazen sürüler trenlerin yolunu kestiğinde, vagonlardan bufalolara ateş ederlerdi. Ünlü bir kanun kaçağı ve asker olan Bufalo Bill Cody bu unvanını, bir yılda dört binden fazla bufalo vurarak kazanmıştı. Bufaloların nesli tükenme tehlikesi içine girdi.

Amerika'nın batısı artık ebediyen değişmişti.

Hisseler, Hayırseverler ve Kanun Kaçakları

Çok iyi çikolatalı şekerlemeler yapan bir tatlıcı olduğunuzu hayal edin. Her sabah uyanır uyanmaz işe koyuluyor; kakao tozu, şeker, tereyağı ve süttten ibaret karışımı, sobanın üstünde, kalın ve krem-si hale gelene dek karıştırıyorsunuz. Daha sonra bu sıcak çikolata karışımını şekerleme kalıplarına döküyorsunuz. Bazı şekerlemelerin ortasına krema, bazılarına fıstık, bazılarına da karamela parçaları ilave ediyorsunuz. Şekerlemeler soğuduğunda, bir kısmını beyaz çikolataya batırırken, bir kısmının içine de karamel parçaları dolduruyorsunuz. Daha sonra, bir tepsiye yerleştirdiğiniz çikolatalı şekerlemelerle dışarı çıkıyor, mahallenizde, "Satılık şekerlemeler!" diye bağıriyorsunuz. Dışarı çıkan komşularınız şekerlemelerin tanesini yirmi beş kuruşa alıyor. Bütün şekerlemeler satıldığında eve gidip paranızı sayıyorsunuz. Elinizdeki parayla, ertesi gün ya-

pacağınız şekerlemelerin malzemelerinin yanı sıra kendinize yiyecek ve ayakkabı da alabilirsiniz.

Derken başka birisi sizin sokağınızda az ileriye bir çikolata fabrikası kuruyor. O fabrikadaki on işçi malzemeleri ölçüp on tekneye boşaltıyor. Teknelerdeki makineler çikolatayı kıvamlı hale gelene dek karıştırıyor. Teknelerin çikolatayı kalıplara boşalttığı yerdeki on işçi de fıstık, krema ve karamel parçaları ilave ediyor. Çikolatalar soğur soğumaz kalıplar otomatikman ters döndüğünde, çikolatalar bir taşıma bandına düşüyor. İki fabrika işçisi kırıkları toplayıp bütün olanları süslü kutulara yerleştiriyor.

Fabrika sahibi çok çikolata ürettiği için çok miktarda kakao, şeker, tereyağı ve süt alabilir; özel bir anlaşmayla, her malzeme için sizin ödediğinizden daha az öder. Bazı işleri makineler yaptığı için, çok fazla yardımcıya ödeme yapmaya gerek kalmadan, sizin ürettiğinizden daha çok çikolata üretebilir. Aslına bakarsanız, fabrikası o kadar çok şekerleme üretir ki tanesini on kuruştan sattığı halde kâr eder.

Siz şekerlemelerinizi alıp sokağa çıktığınızda ise bir bakıyorsunuz ki, bütün komşularınız fabrikada üretilmiş ucuz şekerlemelerden almış. Tek bir çikolata bile satamıyorsunuz! Fiyatınızı on sente düşürseniz, bu sefer de kendinize yiyecek ve ayakkabı alacak paranız kalmayacak.

Peki, bu durumda ne yapabilirsiniz?

Çikolata yapmayı bırakıp fabrikada çalışırsınız. Bütün gün, çikolatalara fıstık ilave edersiniz; ne kadar çok şekerlemeyi fıstıkla doldurursanız doldurun, çalıştığınız her saat için aynı parayı alırsınız. Sene sonunda fabrika yedi bin lira kâr eder. Ancak fazla şekerleme üretiminden elde edilen kârın tümü sizin değil, fabrika sahibinin eline geçer.

Ancak sonra başka bir şey olur.

Fabrika sahibinin aklına şöyle bir şey gelir: "Eğer on tane daha tekne ve taşıma bandı alırsam, daha çok şekerleme üretebilirim. Bu bana üç bin liraya mal olur. Ancak tekne ve bantlar üretime

başladığında satacağım şekerlemelerle üç bin lirayı geri aldığım gibi kâr da ederim! Peki, üç bin lirayı nereden bulabilirim?”

Fabrika sahibi üç zengin arkadaşına başvurmaya karar verir. Onlara, eğer her biri biner lira verecek olursa, karşılığında onlara fabrikanın onda birini vereceğini söyler. Elbette onlara fabrikanın onda birini değil de, fabrikanın yılsonunda elde ettiği kârın onda birini verecektir.

Arkadaşları bu teklifi kabul eder. Her biri biner lira verir. Yılsonunda fabrika on beş bin lira kâr eder. Arkadaşlarından her biri on beş bin liranın onda birini alırken, fabrika sahibi 10.500 lira kazanır. Biraz daha zenginleşir çünkü fabrika büyümüştür ve arkadaşları da sene başında yatırdıkları bin liraya karşılık bin beş yüz lira kazanmışlardır.

Herkes mutludur!

Büyük ihtimalle siz hariç. Çünkü siz hâlâ, fabrika yedi bin lira kâr ederken aldığınız aynı maaşı almaya devam edersiniz.

1900 yılı yaklaşırken, Birleşik Devletler’de de durum buna benzerdi. Bundan iki yüzyıl önce insanların çoğu evlerinde yaptıkları şeyleri satarak para kazanırlardı. Fakat ortaya çıkan fabrikalar, malları (dantel, kumaş, saban, çekiç ve ekmek) insanların evde yaptıklarından daha ucuza üretmeye başladı. Evde çalışanlar da bunun üzerine işlerini bırakıp fabrikalarda çalışmak zorunda kaldı.

Çok geçmeden, daha çok makine, işçi ve daha büyük binalara sahip olmak isteyen fabrika sahipleri, “yatırımcı” adı verilen zengin adamlardan, sene sonunda kârdan alacakları paya karşılık, iyileştirme yapmak için para vermelerini istediler. Bu kâr paylaşımına, “hisse” ve zengin adamlar da “hissedar” adı verildi.

Öykümüzdeki çikolata fabrikası sahibine para veren zengin arkadaşların her biri fabrikadan “hisse satın aldı”. Artık “hissedar” oldukları için, sene sonunda kârdan pay aldılar. Artık çikolata fabrikası da tek bir işadınının sahibi olduğu bir işyeri değil, “ortaklıktı”, yani birden fazla kişi kârdan pay alıyordu.

“Hisse almak” uygulaması giderek yaygınlaştı. Eğer bir yatırımcı hem akıllı hem de şanslıysa muazzam miktarlarda para kazana-

bilirdi. Çok para kazanmak üzere olan bir iş kolundan 100 dolarlık hisse alırsa, sene sonunda 1000 dolar kazanabilirdi. Ancak iyi idare edilmeyen bir işe 100 dolar yatıracak olursa, sene sonunda sadece 10 dolar elde edebilirdi. Yani 900 dolar kazanmak şöyle dursun, 90 dolar kaybedebilirdi.

Altı-yedi farklı iş kolunda kâra ortak olan hissedarlar inanılmaz derecede zengin olabilirlerdi. Bu zengin hissedarlardan bazıları paralarıyla yatlar, altın muslukları olan mermer banyolu evler ve elmas kolyeler aldılar. Ancak bazıları da hisselerden kâr elde edenlerin yoksullara para dağıtmaları gerektiği kanısındaydı.

Bu zengin adamların en ünlülerinden biri Andrew Carnegie'ydi. İskoçya'da doğan Andrew Carnegie'nin ailesi, Andrew on üç yaşındayken Pennsylvania'ya göç etti. Andrew hemen bir pamuk fabrikasında çalışmaya başladı. Ancak gözü yükseklerdeydi. Gece okuluna gitti ve çalıştığı her işe dört elle sarıldı. Andrew Carnegie otuzlu yaşlarına geldiğinde, Birleşik Devletler'deki en büyük çelik şirketinin sahibiydi. 1900 yılında, Carnegie Çelik Şirketi kırk milyon dolar kâr elde etti. Ve Andrew Carnegie şirketteki en büyük hissedar olduğu için de kârın yarısından fazlasını (yirmi beş milyon dolar) aldı.

Andrew Carnegie bu paradan mümkün olduğunca çok dağıtması gerektiğine inanıyordu. Bazı insanların çok zengin olmalarının aslında toplum açısından iyi olduğunu, çünkü bu takdirde onların başkalarına iyilik yapabileceklerini yazılarında ifade etmişti: "Bu, zengin adamın görevi olmalıdır: Yoksul kardeşlerinin yegâne temsilcisi ve mütevellisi olmak, üstün bilgelik, deneyim ve yeteneklerini hizmetlerine sunmak, onların kendileri için yapacaklarından veya yapabileceklerinden iyisini yapmak."

Başka bir deyişle, Carnegie zengin olmuş sıradan bir adamın parasını dağıtması gerektiğine inanıyordu. Muazzam bir servet kazanacak kadar akıllı bir adam bu parayı insanlığın yararına kullanılacak kadar da akıllı olurdu. O yüzden bazı insanların yoksul olmaları ülke açısından çok daha hayırlıydı (çünkü bu, parayı akıllıca

harcayacak beceriye sahip olmadıkları anlamına geliyordu). Çok zenginler bu parayı onlar adına harcardı!

Andrew Carnegie söylediklerini uyguladı. 350 milyon doları, üniversite burslarına, kütüphanelere, bilimsel araştırmalara ve başka hayır işlerine harcadı. Bir *hayırsever* olarak adından söz ettirdi.

Ancak bunlar onu herkesin gözünde sevilen bir insan yapmadı. Birçok insan, Carnegie'nin, yoksulların zenginlerden daha az bilgelik ve beceriye sahip olduğu görüşüne karşı çıktı. Kimileri de Andrew Carnegie'nin zengin olmasının tek nedeninin, insanları çelik fabrikalarında çok düşük ücretler karşılığında yıllarca çalıştırırken, kendisinin sene sonunda kârın çoğunu alması olduğunu söyledi. Carnegie'nin bir kanun kaçağından farksız olduğunu iddia ettiler. Nice zengin hissedar gibi Andrew Carnegie de başkalarının emeğini çalıp kendine mal etmişti.

Çin'in Sorunları

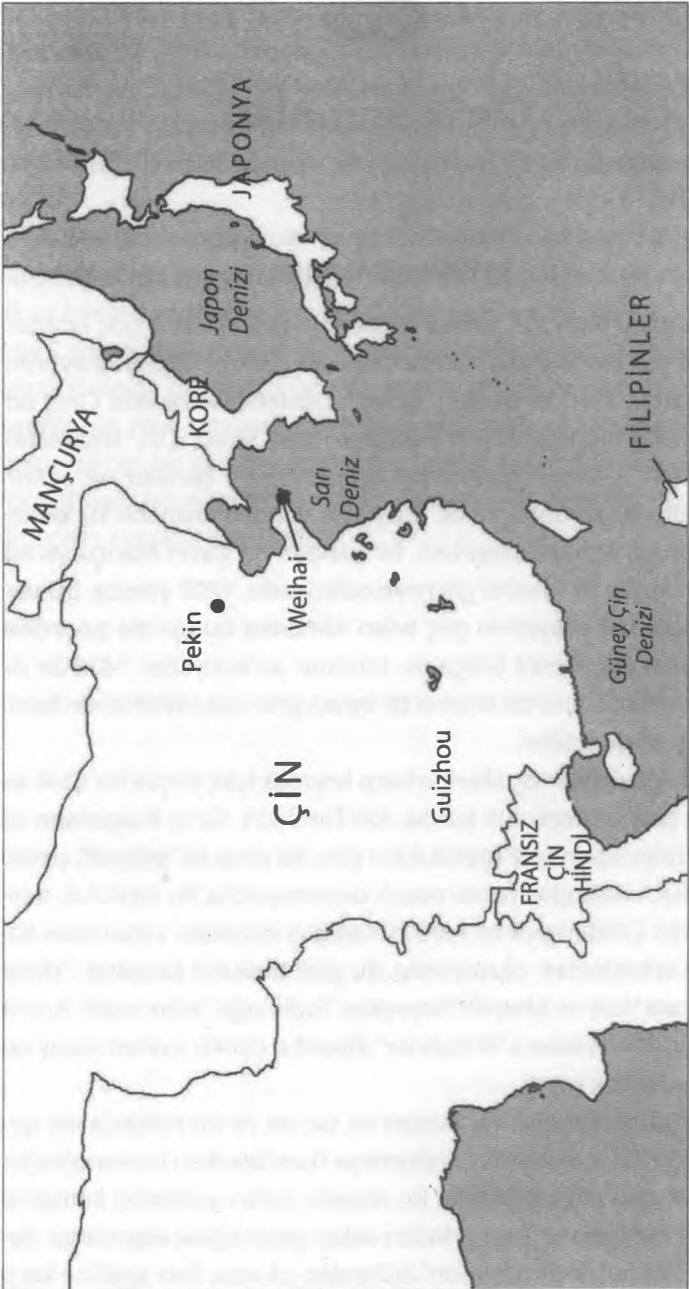
Boksör İsyanı

Amerikalılar batıya, Amerika Yerlilerinin topraklarına göç ederlerken, büyük bir ülke olan Çin'de de başka çeşit bir işgal yapıyordu.

Yıllardır, Avrupa ülkeleri, Birleşik Devletler'le birlikte Çin'e sızmaya çalışmışlardı. Afyon Savaşları'ndan sonra Çin, limanlarını Amerikan ve İngiliz gemilerine açmak (ve bu gemiler ne getirirlerse almak) zorunda kaldı. Rusya bir yandan Osmanlı Türklerinden toprak almaya çalışırken, bir yandan da Çin'in Mançurya adı verilen kuzey bölgesine girmeye çalışıyordu. 1897 yılında, güneydeki Guizhou vilayetine göç eden Almanlar burayı ele geçirdiler ve Alman askerlerini bölgenin tümüne yerleştirdiler. 1898'de de İngilizler Sarı Deniz'de önemli bir liman şehri olan Weihai'nin kontrolünü ele geçirdiler.

Batı ülkelerinin işgallerine karşı koymak için, küçük bir Çinli asi grubu gizli bir topluluk kurdu. Jön Türklerin, Genç Bulgarların ve Genç İtalyanların gizli toplulukları gibi, bu grup da "gizliydi", çünkü hükümet tarafından resmi olarak tanınmıyordu. Bu topluluk, devletlerinin Çinlileri pek iyi koruyamadığını düşünen vatansever kadın ve erkeklerden oluşuyordu. Bu gizli topluluk kendine, "Yihhe Kuai" yani "Adil ve Ahenkli Yumruklar Topluluğu" adını verdi. Ancak Batılılar onlara kısaca "Boksörler" diyordu, çünkü üyeleri savaş sanatlarında çok iyiydi.

Boksörler kendilerine kuvvet ve beceri veren ruhlarca ele geçirildiklerine inanırlardı. Dövüşmeye hazırlanırken transa girerler, ağızlarından köpük çıkardı. Bu ritüelin onları yenilmez kıldığına, kılıç ve kurşunların üzerlerinden sekip geçeceğine inanırlardı. Ayrıca binlerce "asker ruhunun" ölümlerden çıkarak, Batı işgaline karşı

King hanedanının sonunda Çin

verdikleri savaşta, kendilerine katıldıklarını da iddia ederlerdi. Çatışmaya girerlerken haykırdıkları slogan şuydu: "Yabancıların canına okuyun! Yabancıların canına okuyun!"

Boksörler yabancılarla olan mücadelelerine, hem Batılı misyonerlere hem de Hristiyan Çinlilere saldırarak başlamaya karar verdiler. Onlar bu Hristiyan Çinlilerin, bir "Batı" dinine geçerek ülkelerine ihanet ettiklerine inanıyorlardı. Boksörlere göre, Hristiyan misyonerler de Çin'e Batı âdetlerini getirerek, Çinlilerin geleneklerinin yok olmasına katkıda bulunmuşlardı.

İlk saldırılar Alman misyonerlerine düzenlendi. Almanya, Sarı Nehir'in yakınındaki Çin'in merkezine yüzlerce misyoner göndermişti. Bu misyonerler de çok akılsızca davranmış, sadece Hristiyanlığı öğreteceklerine, yerel yönetime de girmişlerdi. Çevrelerindeki Çinlilere, eğer Hristiyan olurlarsa, Almanların onlara mahkemelerde, Hristiyan olmayanlara açacakları davaları kazanmalarına yardım edeceklerine söz vermişlerdi. Bu da iç işlerine Batılıların karışmasına içerleyen Çinlilerin gözünden iyice düşmelerine yol açmıştı.

Alman misyonerler saldırıya uğrayıp öldürüldü. Misyonerlerin dostu olan Hristiyan Çinliler de öldürüldü. Almanya'nın Çin büyükelçisi Pekin'de sokak ortasında Boksörler tarafından öldürüldü. Büyükelçi o sırada tam da Boksörlerin Almanlara karşı giriştikleri şiddet eylemlerini Çin yönetimine şikâyet etmeye gidiyordu.

Çin yönetimi Boksörlere engel olmak için fazla bir şey yapmıyordu. Her ne kadar Çin imparatoru Boksör saldırılarını onaylansa da, saray mensupları (ve teyzesi Ciksi) onaylıyordu.

Çin'in asıl hükümdarı Ciksi'ydi. Gerçek unvanı da "İmparatoriçe Dul Kadın"dı. Yeğeni Guangksu tahta çıkarak "İmparator" unvanını almıştı. Ancak Guangksu imparator olduğu ilk zamanlarda yaptıklarıyla çok çabuk gözden düştü. Yüz gün içinde, Çin'in modernleşmesi için kırk emir veren Guangksu, Çin'in yönetim, yasa, okul, para sistemleri, ordu ve polis teşkilatında değişiklikler yaptı. Bu değişikliklerin hepsinin bir anda yapılması halkın bir kesimini hu-

zursuz etti. Bu insanlar, “modernleşmek, bizi ele geçirmeye çalışan Batılı ülkelere daha çok benzemek anlamına gelir,” diye düşünüyorlardı.

Ciksi, Guangksu’nun yeni emirlerinin Çinli yetkilileri ve halkı ne kadar huzursuz ettiğini görünce, orduyu toplayıp kendisi adına savaşıma ikna etti. Guangksu’nun danışmanlarından altısını idam ettirdi ve yeğenini de sarayın içindeki göletin ortasında bulan bir adaya hapsettirdi. Artık başkent Pekin’de asıl güç onun elindeydi. Ve Ciksi de Çin’e giren yabancılardan nefret ediyordu.

Ülkeyi baştan aşağı dolaşan Boksörler kaçamayan misyonerleri öldürdü, kiliseleri yaktı ve demiryolu raylarını söktü. Çin’deki hemen hemen bütün demiryolları, Çin’in merkezine Avrupalıların askerlerini, mallarını ve âdetlerini getirmek için Avrupalı tüccarlar tarafından Avrupa parasıyla yaptırılmıştı. Demiryollarından kurtulmak, Çin’deki Avrupa etkisinden kurtulma yönünde çok önemli bir adımdı.

Büyük devletler Ciksi’ye haber göndererek, isyanları durdurmasını emrettiler. Ciksi razı oldu. Orduyu çağırıp teyakkuz halinde tuttu, fakat gerçekte onlara saldırmalarını hiç söylemedi. Boksörlerin yaptıkları hoşuna gidiyordu. Aslında Batılı ülkelere itaat edermiş gibi rol yapıyordu, onlara engel olmak gibi bir niyeti yoktu.

Boksör İsyanı büyüdükçe Çin’deki birçok yabancı Pekin’e kaçtı. Pekin’de birçok ülkenin “elçilik” adı verilen ofisleri vardı. Bunlar, geleneklere göre, Çinli yetkililere yasak bölgelerdi ve ülkelerin Çin’deki küçük ileri karakolları gibiydiler. Ve hepsi de şehrin, “sefaret yerleşkesi” adı verilen surlarla çevrili bir bölümünde bulunuyordu.

Elçiliklerine koşan yabancılar sefaret yerleşkesinin kapılarını kapattı. Onların ardından, Boksörler de şehre girerek, “Ülkeyi koruyun! Yabancıları yok edin!” diye bağışmaya başladı.

Ciksi kraliyet ordusuyla Boksörleri durdurmak yerine, onların içeri girip elçilikleri kuşatmalarına izin verdi ve Batılı ülkelere savaş ilan etti.

Artık sefaret yerleşkesi kuşatma altındaydı. İçeride, sekiz ülkeden 450 askerle birlikte, aşağı yukarı beş yüz yabancı diplomat, gazeteci ve misyoner vardı. Ayrıca üç bin Hristiyan Çinli de güvende olmak için sefaret yerleşkesine sığınmıştı. Yerleşkenin içinde bir de 150 yarış atının bulunduğu bir ahır vardı. Kuşatma altındaki yabancılar yiyecekleri tükenince, atları yemeye başladılar.

Ancak bu arada kuşatma haberi de dış dünyaya ulaşmıştı. Çeşitli ülkelerin askerleri yabancıları kurtarmak için Pekin'e girmeye hazırlanıyordu. En büyük askeri birlik Rusya'nındı (Ruslar Çin'e daha çok asker göndermek için bir bahane çıkmasına çok memnun olmuştu). En büyük ikinci askeri birlik de Japonya'ya aitti. Üçüncü sırada da Birleşik Devletler vardı.

Bu askerlere İngiliz ve Fransız savaşçılar da katılmışlardı. Çin kıyılarına ayak basan on dokuz bin adam Pekin'e doğru ilerlemeye başladı. Yol boyunca bu ordu Boksörlerin saldırısına uğradı. Ancak Pekin'e doğru güçlkle de olsa ilerlemeye devam etti. Sefaret yerleşkesinin kuşatma altına alınmasından iki ay sonra 14 Ağustos 1900'de, yabancıların ordusu Pekin'e girdi.

Onların karşısına, taktıkları muskaların ve tekrarladıkları sözlerin kendilerini yenilmez kıldığına inanan Boksörler çıktı. Ancak Batılı askerlerin ateşli silahları oldukça etkiliydi. Çin yönetiminin merkezinin bulunduğu Yasak Şehir'in kapılarını kırıp içeri girerek, şehri işgal ettiler ve dünyadaki en büyük ve güzel yapılardan biri olan muhteşem Yazlık Saray'ı yaktılar. Ciksi darı darına kaçabildi. Köylü gibi giyinen Ciksi yeğenini saray gölünün ortasındaki adadan alıp bir arabaya bindi ve şehirden kaçtı.

Zafer kazanan Batı ordusuyla ise Pekin'de kalan hükümet yetkilileri yüzleşmek zorunda kaldı. Yetkililer, askerler Pekin'den çekilecek olurlarsa, Boksörlerin gereğince cezalandırılacaklarına söz verdiler. Ciksi'nin savaş ilanının, *Çin'in* resmi bir ilanı olmadığını savundular. Nihayet on bir ülkeyle, Boksörlerin nasıl cezalandırılacaklarının açıklandığı bir anlaşma imzaladılar. Çin, Boksörlere destek vermiş yetkilileri cezalandıracak, sefaret yerleşkesinin etrafına

daha dayanıklı surlar yapacak, demiryollarını onaracak ve diğer ülkelere 333 milyon dolar tazminat ödeyecekti.

Bir kez daha, Batılı ülkeler Çinlilerin işçilerinin kontrolünü ele geçirmeyi başarmıştı. Esasen, Büyük Britanya Çin'i memnun ettiği sürece bunun işe yarayabileceğini düşünüyordu. Bir İngiliz yetkilisi, Boksör İsyanı'ndan sonra Britanya'nın üç seçeneği olduğunu yazdı. Britanya Çin'i bölebilir, King hanedanı yerine başka bir hanedan geçirebilir veya mevcut King hükümdarıyla işleri yoluna koymayı deneyebilirdi.

Üçüncü seçenek ise en iyisi gibi görünüyordu. Bu yüzden Ciksi'nin İmparatoriçe Dul Kadın olarak Pekin'e dönmesine izin verildi. Ancak imparatoriçe okulların artık Batı fikirlerini öğretmesini ve ayak sarma gibi (kızların ayaklarının küçük kalması için sıkı bandajlarla sarılması) geleneksel Çin âdetlerinin yasaklanmasını kabul etmek zorundaydı. Ayrıca Çinli yetkilileri, diğer ülkelerin anayasa ve yönetim biçimlerini öğrenmeleri için yurtdışına göndermeliydi.

King hanedanı Boksör İsyanı'nı atlatmıştı. Yedi yıl sonra Ciksi felç geçirip öldüğünde, Çin tahtına üç yaşındaki prens Puyi geçti.

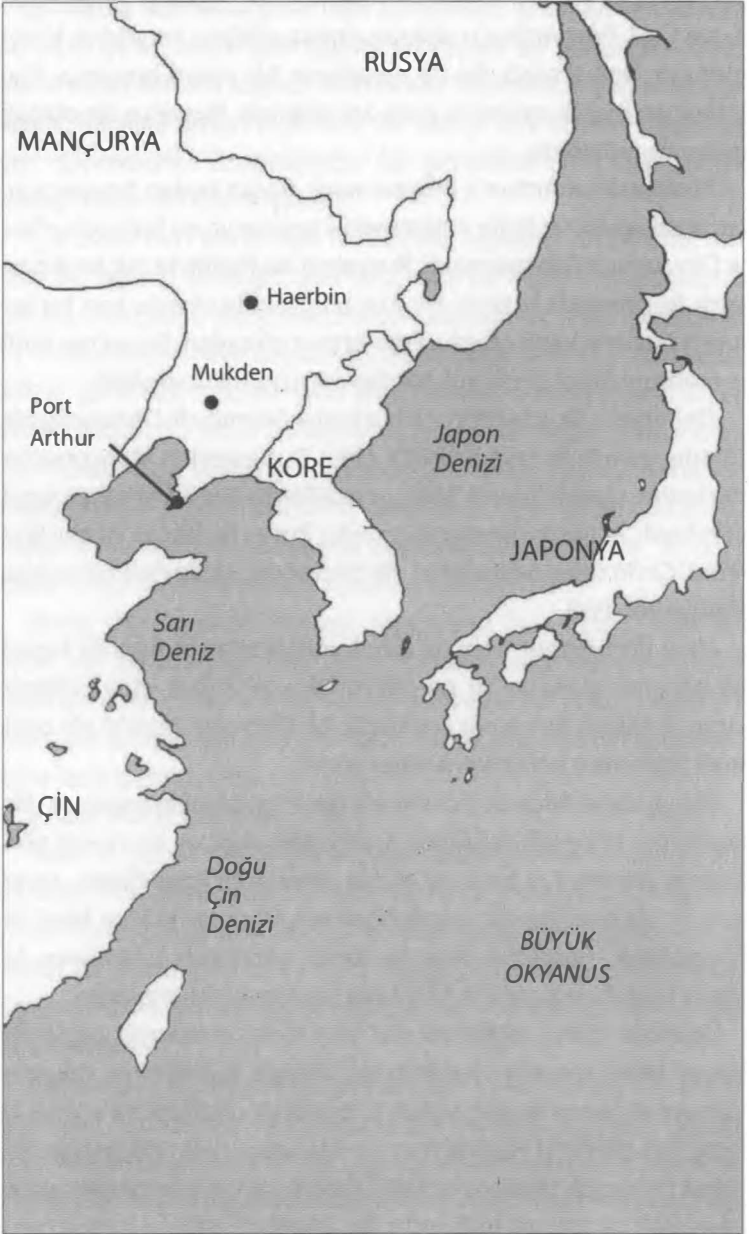
Ancak artık Çin'e Batı fikirleri egemen olmuştu ve Puyi de Çin'in son imparatoru olacaktı.

Çar ve Amiral

Boksör İsyanı'nı bastırmak üzere on dokuz bin asker Çin kıyılarına ayak bastığında, Rus ve Japon askerleri yan yana ilerlemişlerdi. Hep birlikte Boksörlere karşı savaşmış, Pekin'i ele geçirmiş ve kuşatma altındaki yabancıları serbest bırakmışlardı.

Ancak Boksör İsyanı sona erdiğinde, Rusya ve Japonya'nın ittifakı da sona ermişti. İki ülke de Çin'den toprak almak istedikleri için, birbirlerine düşman olacaktı.

Boksör İsyanı sırasında, Rus tahtında, altı yıl önce zorba babası Alexander'ın yerine geçen Çar II. Nikola vardı. II. Nikola'nın saltanatı sırasında, Rusya Çin'de yeni bir demiryolu inşa etmeye başlamıştı. Bu demiryolu, kuzeydeki Mançurya eyaletinde büyük bir şehir

Japonya'nın yükselişi

olan Haerbin'den Sarı Deniz'deki Port Arthur'a kadar uzanacaktı. Rusya Çin'i, Port Arthur'u doksan dokuz yıllığına kendisine kiraya vermeye ikna etmişti. Bu da neredeyse bir yüzyıl boyunca, Port Arthur'un büyük miktarda para karşılığında, Rusya'ya ait olacağı anlamına geliyordu.

Rusların Port Arthur'a ihtiyacı vardı. Rusya kıyıları boyunca asker, erzak, çadır ve diğer malzemeleri taşımanın en hızlı yolu, Pasifik Okyanusu'ndan geçmekti. Rusya'nın ise Pasifik'te tek bir limanı vardı. Bu liman da kuzeyin iyice uç bölgesinde olduğu için, kış boyunca buzlarla kaplı olurdu. Port Arthur olmadan, Rusya'nın birlik ve malzemelerini deniz yoluyla taşıması mümkün değildi.

Demiryolu da en az Port Arthur kadar önemliydi. Demiryolu bittiğinde, gemilerle Port Arthur'a giren Rus askerleri Mançurya'nın merkezine ulaşabilirlerdi. Mançurya yıllardır Rus askerlerinin işgali altındaydı. Artık demiryolu sayesinde, Rusya bu küçük işgalci kuvvetini, Çin'in diğer bölgelerini ele geçirebilecek devasa bir orduya dönüştürebilirdi.

Hem Port Arthur hem de demiryolu Rusya'nın Asya'da toprak ele geçirme planının bir parçasıydı. Boksör İsyanı sona erdikten sonra, II. Nikola Rusya'nın işe, küçük bir ülke olan Kore'yi ele geçirerek başlaması gerektiğine karar verdi.

Rusya daha önce de Kore'yi ele geçirme planları yapmıştı. Birkaç bölüm önce gördüğümüz Kraliçe Min, Ruslara bir mesaj göndererek Japonya'ya karşı müttefiki olmalarını istediğinde, kendi sonunu da hazırlamıştı. Bunu öğrenen Japonlar Kraliçe Min'i öldürmüşlerdi. Rusya'nın Kore ile ittifak yapmasını istemeyen Japonya kesinlikle Kore'yi II. Nikola'ya kaptırmak istemiyordu.

Japonlar bunu *diplomasi* (bir büyükelçi vasıtasıyla başka bir ülkeye kibar mesajlar yollanması) yoluyla halletmeye çalıştılar. Japonya elçilerini Moskova'daki II. Nikola'ya göndererek şu mesajı ilettiler: "Askerlerinizi Port Arthur ve Mançurya'dan çekerseniz, Japonya bunu çok takdir edecektir." Bu çok saygılı gibi görünen mesaj *aslında* şu anlama geliyordu: Bu askerlerle Kore'yi işgal etmeyi aklınızın ucundan dahi geçirmeyin!"

II. Nikola Rus askerlerini Port Arthur'dan çekmeyi reddedince de Japonya elçilerini geri çağırdı ve onlara bir daha çara mesaj götürmeyeceklerini söyledi. Bunun adı, "diplomatik bağları koparmaktı". Bir ülke bütün elçilerine, bir ülkeyi terk ederek ülkelerine geri dönmelerini emrettiğinde, bu genellikle bir savaş ilanının yaklaşmakta olduğuna işaretti.

Çar bunu dert etmemişti. Ne de olsa, Japonya yüzyıllardır, modern bir ordusu olmayan, eski tarz, izole bir ülkeydi. İmparatorun tahtına kavuştuğu Meiji Restorasyonu sırasında, Japonya ordusunu modernleştirmeye başlamıştı. Geleneksel samuray ordusunun yerine, yeni, Batı tarzı bir ordu (Batı silahları taşıyan maaşlı askerlerden oluşan bir ordu) kurulmuştu. Ancak bu Japon ordusu daha yeni kurulmuştu ve Ruslar da ondan pek korkmuyordu. Hatta Rus subayları Port Arthur'daki savaş gemileri ile birliklerine dikkatli olmaları konusunda dahi uyarıda bulunmadılar. II. Nikola, "İlk ateşi Ruslar değil Japonlar açmak zorunda kalacak," dedi.

Bunu söylemesinin nedeni, Japonların Port Arthur'daki Rus gemi ve askerlerine saldırmaya cesaret edemeyeceklerinden emin olmasıydı. Ne de olsa, Ruslar dünyadaki üçüncü büyük donanmaya sahipti. Yalnızca Fransa ile Büyük Britanya'nın Rusya'dan daha fazla gemisi vardı.

Ancak bu bir hataydı.

Tarih 9 Şubat 1904, gece yarısından hemen sonraydı. Rus gemileri Port Arthur'da demirlemiş halde duruyordu. Köprüde duran Rus denizciler etrafı kolaçan ediyor, görev başında olmayanlar da ranzalarda uyuyordu. Savaş gemilerinin projektörleri suyun karanlık yüzeyini süpürdüğünde, görünen tek şey küçük dalgacıklardı.

Projektörlerin ötesindeki okyanusun karanlığında ise Japon muhripleri sessiz sedasız limana doğru ilerliyordu. Japon donanmasının komutanı Amiral Togo kurnaz ve korkusuz bir adamdı. Japon devleti ona savaşı başlatma izni vermişti: Ancak bu savaşı Rus devletine resmi bir savaş ilanı göndererek değil, Rus filosuna ateş açarak başlatacaktı. Japon devleti genellikle samuraylara verilen

geleneksel bir tavsiyeye uymaya karar vermişti: "Eğer kılıcınız çok kısaysa, öne doğru bir adım atın." Orduları güçlü olmayan Japonlar ilk hamleyi düşmanlarının yapmasını beklemeden saldırıya geçmişlerdi.

Amiral Togo'nun casusları ona Port Arthur'daki savaş gemileri ile istihkâmların bir saldırı beklediklerini söylemişlerdi. Aslında casuslar yanıliyordu, Rusların bir şey beklediği yoktu. Ancak Amiral Togo gemilerin kendisini bekliyor olacağını düşünüyordu. Bu yüzden kaptanlarına mümkün olduğunca sessiz ve gizli hareket etmeleri emrini verdi. Güverteadaki ışıkları kapatmaları, buharlı gemilerin bacalarından kıvılcım çıkmasını önlemeleri gerekiyordu.

Tam gece yarısını yarım saat geçe, en baştaki Japon gemisinin kaptanı adamlarına işaret verdi. Geminin torpil tüplerinden çıkan bir torpil en yakındaki Rus savaş gemisine isabet etti. Patlamaları duyan kıyıdaki Rus yetkilileri savaş gemilerinin gece yarısı tatbikat yapmalarına hayret etmişti. Saatlerce kıyıdaki hiç kimse saldırı yapılmakta olduğunu anlamadı.

Japonlar on altı torpido ateşlediler. Sadece üç Rus gemisi vuruldu ama bunlardan ikisi Rus filosundaki en değerli savaş gemileriydi.

Port Arthur'a düzenlenen saldırının arkası geldi. Amiral Togo daha büyük olan Rus kuvvetlerine saldırı üstüne saldırı düzenleyerek, Rus gemilerini tekrar tekrar bozguna uğrattı. İlk saldırıdan üç ay sonra, Japon ordusu Rus donanmasının amiral gemisi *Petropavlovsk*'u tahrip etmeyi başardı. Rus filosuna komuta eden amiral de o gemideydi. Gemi battı ve amiral de asla bulunamadı. Sadece omzunda nişanlar olan ceketi suyun üstünde yüzerken bulundu. Rusya en tecrübeli komutanını kaybetmişti.

148 gün boyunca, Japonlar Port Arthur'u kuşatma altında tuttu. Sonunda Port Arthur'daki Rus kuvvetleri teslim olmak zorunda kaldılar. Bundan sonra Japon ordusu karada Rus askerlerinin üzerine yürüdü. Gelmiş geçmiş en büyük kara muharebesi olan Mukden Muharebesi'nde çarın ordusu yenildi.

27 Mayıs 1905'te, Rus filosunun geri kalanı da halen Amiral Togo'nun komutası altında olan Japon filosuna yenildi. Devasa Rus savaş gemileri alabora olup battı. Gemilerden atlayan adamlar, alabora olan çelik gemilerin üzerinde batmakta olan güneşin nasıl kan kırmızı parladığını anlattılar. Savaş sona ermiş, Japonya kazanmıştı.

Birleşik Devletler Başkanı Theodore Roosevelt iki ülke arasında bir antlaşma yapılmasına yardımcı oldu. Rusya, Kore'yi işgal planlarından ebediyen vazgeçmek zorunda kaldı. Rusya ayrıca, Mançurya'nın Japonya bölümünü, Port Arthur'un tümünü ve birkaç toprak parçasını daha vermek zorunda kaldı.

İki ülke arasındaki antlaşma, Ağustos 1905'te, Birleşik Devletler'de (New Hampshire, Portsmouth) imzalandı. Dört yüz bin Rus askeri ve denizcisi ölmüş ve savaş Rusya'ya milyonlarca dolara mal olmuştu.

Japonya, Rusya'nın doğuya, Çin'e genişleme teşebbüslerine engel olmuştu. İlk kez, bir Avrupa ordusu bir Asya ordusu tarafından bozguna uğratılmıştı. Ve bütün dünya anlamıştı ki doğunun efendisi artık Çin değil, Japonya'ydı.

Avrupa ve Doğusundaki Ülkeler

İran, Düşmanları ve “Dostları”

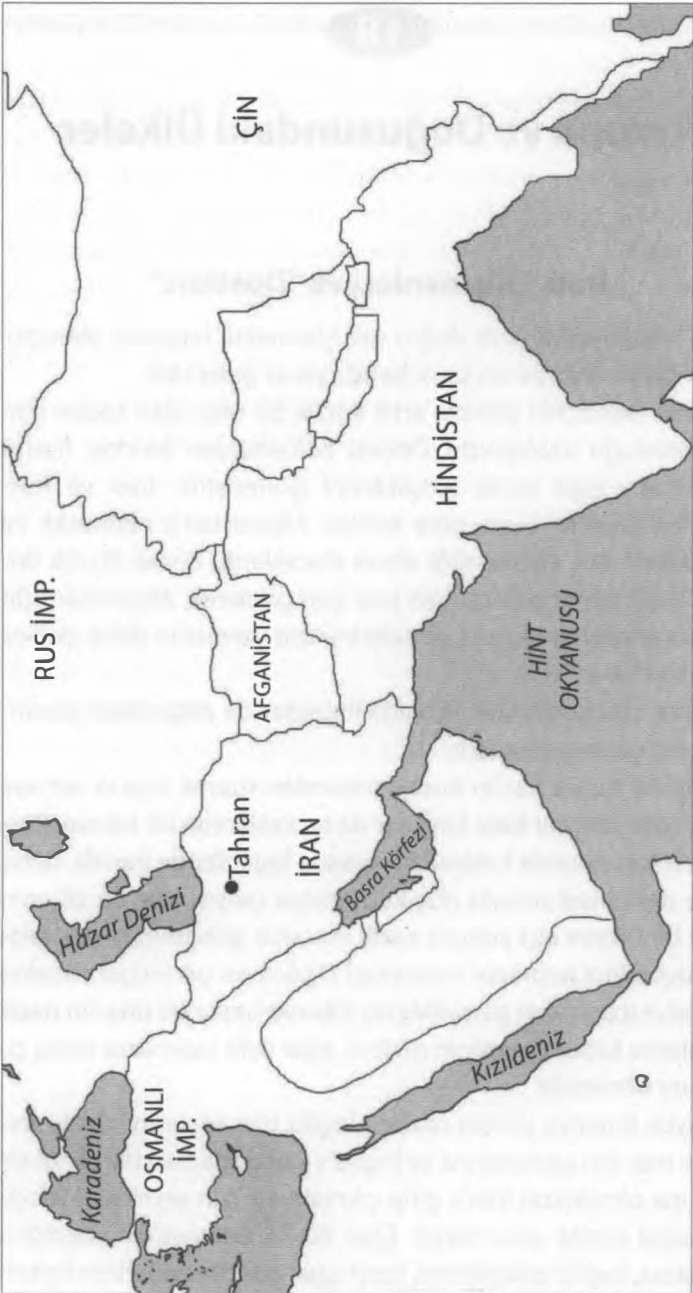
Rusya hâkimiyetini Çin’e doğru genişletmekte başarısız olmuştu. Ancak çar ve ordusunun şansı batıda yaver gidecekti.

Hazar Denizi’nin altında, artık küçük bir ülke olan kadim İran imparatorluğu uzanıyordu. Önceki bölümlerden birinde, İran’ın Afganistan’ı işgal etme girişimlerini görmüştük. İran ve Rusya ittifak yaptılar, buna göre birlikte Afganistan’a saldıracak ve Afganistan’ı Rus egemenliği altına alacaklardı. Ancak Büyük Britanya İran’ı tehdit edince, İran *şahı* geri çekilerek, Afganistan için Ruslarla İngilizlerin kavga etmelerine izin vermenin daha akıllıca olacağına karar verdi.

Zaten çok geçmeden Ruslarla İngilizler de Afganistan yüzünden kavga etmeye başladı.

Yıllardır Rusya İran’ın kuzey sınırından sızarak toprak almaya çalışıyordu. İranlılar karşı koysalar da topraklarının bir kısmını Ruslara vermek zorunda kaldılar. Bu esnada İngilizler de İran’da, savaş yerine diplomasi yoluyla güç kazanmaya çalışıyordu. Bir ülkenin başka bir ülkeye elçi yoluyla nazik mesajlar göndermesine diplomasi dendiğini hatırlıyor musunuz? Diplomasi *görünüşte* nezaket ve terbiye içerir fakat genellikle bir ülkenin başka bir ülkenin nazik mesajlarını kabul etmesinin nedeni, eğer öyle yapmazsa savaş çıkacağını bilmesidir.

Büyük Britanya şahtan nazikçe İngiliz tüccarlarının İran’da serbestçe mal alıp satmalarına ve İngiliz vatandaşlarının herhangi bir kısıtlama olmaksızın İran’a girip çıkmalarına izin vermesini istedi. Şah kabul etmek zorundaydı. Eğer Büyük Britanya’nın istediğini yapmazsa, İngiliz askerlerinin İran’ı işgal edebileceklerinin farkın-

İran için yapılan savaş

daydı ve İran aynı anda hem Ruslarla hem de İngilizlerle savaşılmazdı.

İran, birbirlerine güvenmeyen ve savaşma ihtimalleri olan iki büyük kuvvet, Rusya ile Büyük Britanya arasında sıkışıp kalmıştı. İran ayrıca batı sınırında bulunan Osmanlı İmparatorluğu'na da dikkat etmek zorundaydı. Doğusunda bulunan Afganistan da, İran hükümdarları yıllardır Afganistan'a hükmetme iddiasında oldukları için, İran'dan nefret ediyordu. İran'ın dört bir tarafı düşmanlarla çevriliydi.

1896'da İran şahı öldü. Tahta oğlu, veliaht prens Muzaffereddin Şah geçti. Muzaffereddin Şah otuz beş yaşında olmasına rağmen, ülke idaresi hakkında çok az bilgisi vardı. Hayatı boyunca babasından nefret ettiğinden mümkün olduğunca ondan uzak durmuştu. Bu yüzden babası da ona ülke idaresini öğretmemişti. Muzaffereddin şah olduğunda İran'ın etrafı düşmanlarla çevriliydi ve borç batağına saplanmıştı. Babası paraları har vurup harman savurmuştu.

Muzaffereddin Şah para bulmak amacıyla, İngiliz William Knox D'Arcy'ye petrol kuyusu açma izni verdi. Buna göre, D'Arcy büyük miktarlarda para karşılığında, petrol aramak amacıyla İran'ın hemen her yerinde kuyu açabilirdi. Petrol çok çabuk yanan kalın bir sıvıdır. Toprağın altındaki büyük rezervlerde, genellikle kalın kaya tabakaları altında bulunur. Bazen rezervler yüzeye yakındır ama sıklıkla yerin yüzlerce metre altında bulunur. D'Arcy petrol rezervi bulmak amacıyla toprağı kazmak için çelik bir matkap kullanmak zorundaydı. Bir rezerv bulmak için iki yüz kuyu açabilirdi. Ve bu matkap kayanın içinden geçip petrol rezervine ulaşacak olursa, petrol, salladığınız şişeden fışkıran gazoz gibi, kuyudan basınçla çıkabilirdi.

Muzaffereddin Şah D'Arcy'ye hak satmanın yanı sıra, Rusya ve Büyük Britanya'dan da borç para aldı. Borç aldığı bu paraları ise akıllıca kullanmadı. Avrupa'ya üç pahalı yolculuk yaptı, sarayını dekore etmek ve davetler tertiplemek için çok fazla harcama yaptı, kendisiyle ailesine pahalı giysiler, mücevherler aldı. Bu arada İran da iyiden iyiye borç batağına gömüldü.

Bunun üzerine İran halkı da ayaklandı.

Diğer birçok ülkenin halkı gibi İranlılar da anayasa talep etti. Bu anayasa şahın yapabileceklerine sınır koyacak, böylece şah İran halkının onayı olmadan borç para alıp harcayamayacaktı. İran'ın başkenti Tahran'da şahın tahtından feragat etmesini isteyen silahlı asiler karargâhlarını bir türbeye kurdu. (İran geleneklerine göre, türbe dini bir yapı olduğu için, şah türbeye sığınmış bir kişiyi tutuklamak için askerlerini gönderemezdi.) Bazı İranlılar da sokaklarda karışıklık çıkardı. İşçiler greve gitti. Tahran karmaşa içindeydi. Aralık 1906 itibariyle, Muzaffereddin Şah halkın taleplerine boyun eğmek zorunda olduğunu anlamıştı.

Şah, İran'a anayasa vermeye razı oldu. Ayrıca İran'ın, İngiltere'deki parlamento veya Birleşik Devletler'deki kongre gibi, bir meclisi olacaktı. Ulusal İstişare Meclisi adı verilen bu meclis ülke idaresine yardımcı olacaktı. Anayasa ve meclis şahın yetkilerinin çoğunu alacaktı. Muzaffereddin Şah'ın sağlığı bir süredir kötüydü. Bir de ülkesinde bu olaylar olunca daha da kötüleşti ve üzüntüden kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti.

Muzaffereddin Şah'ın ölümünden sonra, hem Rusya hem de Büyük Britanya, İran'ın farklı bölgeleri üzerinde hak iddia ettiler. İngilizler Büyük Britanya'nın, Basra Körfezi kıyılarında hakkı olduğunu savundu. Ruslar da Rus sınırına yakın olan İran'ın kuzey bölümünün kendi korumaları altında olduğunu ilan etti. Ayrıca Rusya gemilerini Hazar Denizi'ndeki İran limanlarına göndermek istiyordu. Ne de olsa Rusya Port Arthur'u kaybetmişti ve Pasifik'e açılan tek limanı da her kış buzlar altındaydı.

İran'ın yeni şahı Muhammed Ali ülkesini paylaşamayan bu iki imparatorlukla nasıl başa çıkacağını çözmek zorundaydı. Ancak ne yazık ki Muhammed Ali Şah'ın karşı koyabileceği çok fazla bir gücü yoktu. İran, Rusya ve Büyük Britanya'ya o kadar çok borçlanmıştı ki para basma ve dağıtma hakkı İngiliz ve Rus bankalarına geçmişti. İran'ın banknotları bile Muhammed Ali Şah'ın kurtulmak istediği yabancılardan geliyordu. Daha da kötüsü, İran ordusunda ki komutanların çoğu İngiliz ve Rus'tu.

Muhammed Ali Şah ülkesi üzerinde daha güçlü bir hâkimiyete sahip olduğu takdirde, yabancılarla daha rahat başa çıkabileceğini düşündü. Böylece 1908'de, kendi kişisel korumaları olan İran Kazak Tugayı'na, meclisi lağvetmelerini söyledi. Muhammed Ali Şah'ın niyeti ülkeyi tek başına yönetmekti.

Ancak şahın yaptıklarına çok öfkelenen İran halkı onu ülkeden kovdu. Muhammed Ali Şah kaçmak zorunda kaldı. Rusya'ya sığındı.

Muhammed Ali Şah ardında on bir yaşındaki oğlu Ahmet'i bırakmıştı. Küçük çocuk şah oldu fakat çok küçük olduğu için onun adına bir naip (Muhammed Ali Şah Rusya'ya kaçır kaçmaz, tekrar kurulan bir meclisle birlikte) yönetmeye başladı.

Muhammed Ali'nin kaçtığı sıralarda, D'Arcy de nihayet petrol buldu. İran'ın güneybatısında muazzam bir petrol yatağına rastlamıştı. Petrolü bulur bulmaz şirketini İngiliz devletine sattı ve emekli oldu. Artık İngiliz devletinin, petrolü İran toprakları dışına çıkarmaya resmi olarak hakkı olan bir petrol şirketi vardı. Anglo-İran Petrol Şirketi adındaki bu şirket İran petrolünü Büyük Britanya'ya gönderebilirdi.

Peki, petrol İngilizler için neden bu kadar önemliydi?

İngiliz donanmasında iki tür gemi vardı: Birincisi kömürle, ikincisi de petrole çalışıyordu. Kömürle çalışan bir gemide, denizcilerin bir kısmı kömür küremekle uğraştığı için bunların savaşa ayıracak vakitleri olmazdı. Öte yandan petrole çalışan bir gemide ise motorları çalıştırmak için sadece birkaç adama ihtiyaç vardı. Adamların geri kalanı silah kullanabilirdi. Ayrıca bu gemiler daha hızlı yol alır ve yakıt ikmali daha seyrek yapılırdı.

Büyük Britanya'nın gemilerinin çoğu kömürle çalışıyordu. Ancak İngilizler Almanların petrole çalışan gemiler yaptıklarını öğrendiklerinde endişeye kapıldılar. Öyleyse yeni Alman donanması İngiliz donanmasından daha güçlü ve hızlı olacaktı. Bu durumda Britanya'nın da petrole çalışan gemilere ihtiyacı vardı.

İngiltere'nin gelecekteki başbakanı Winston Churchill, eğer Büyük Britanya petrole çalışan gemiler yapacak olursa, İngiliz

İmparatorluğu'nun iyi bir petrol kaynağı bulması gerekeceğinin farkındaydı. Britanya, topraklarının altında emniyette olan, dünyanın en iyi taşkömürü yataklarına sahipti, ama Büyük Britanya'da hiç petrol yoktu. Churchill, "Savaşta veya barışta, deniz yoluyla uzak ülkelerden petrol taşımamız," dedi. Büyük Britanya, petrol bulunan bir ülkenin kontrolünü ele geçiremediği müddetçe, İngilizlerin petrolle çalışan gemilerinin sonu, yakıtsız kalıp limana demirlenmek olurdu.

Artık İran'da petrol bulunduğuna göre, Büyük Britanya'nın İran'ın kontrolünü ele geçirmek için iki sebebi vardı. İngilizler İran'ı kontrol edecek olurlarsa, bu Rusya'nın doğudaki kuvvetinin artmasını engelleyebilirdi. Ayrıca Büyük Britanya İran petrolünü, İngiliz donanmasının yakıtını sağlamak için de kullanabilirdi.

Bu arada İran Meclisi de başka bir ülkeden yardım isteme zamanının geldiğine karar vermişti. Meclis, Amerikan Başkanı William Taft'e bir mesaj göndererek, İran'ın, İngilizlerle Ruslara olan borcunu ödeyebilmesi için, Birleşik Devletler'den borç alması gerektiğini belirtti. Başkan da bunun mümkün olup olmadığını çözmeleri için Amerikalı bankerlerden oluşan bir ekip gönderdi.

Amerikalı bankerlerin İran'a gelmeleri Büyük Britanya'yı rahatsız etmiş, Rusya'yı ise çok öfkeliendirmişti. Rusya İran Meclisi'ne şöyle bir diplomatik mesaj gönderdi: "O Amerikalıları hemen geri gönderin!"

Meclis bu mesajı dikkate almadı. Bunun üzerine Rus askerleri Rusya'dan inerek İran sınırını geçti ve Tahran şehrine doğru ilerledi. Askerler yaklaşırken bankerler ülkeden kaçtı. Meclis dağıldı ve üyeleri Tahran'dan ayrıldı. Artık İran'ın genç şahı, Rus çarının gözetimi altında hüküm sürecekti.

İran on yıl daha Rusya'nın kontrolü altında kaldı. Ancak Ruslar Anglo-İran Petrol Şirketi'nin topraktan çıkardığı petrolü gemilere yükleyip götürmesine izin verdi. Zamanla, British Petroleum olarak tanınan Anglo-İran Petrol Şirketi dünyadaki en büyük petrol şirketlerinden biri haline gelecekti.

Balkanlardaki Karışıklık

Bir Akdeniz haritasına bakacak olursanız, çizme şeklindeki İtalya'nın denizin içine doğru çıkıntı yaptığını görürsünüz. Hem men karşısında, küçük adalarla kuşatılmış, nehir ve koylarla dantellenmiş başka bir yarımada da Akdeniz'e doğru uzanır.

Eğer Antik Çağ tarihini okumuşsanız, Yunanistan'ın bu yarımada'nın güney ucunda bulunduğunu da bilirsiniz. Ancak yarımada'nın tümü "Yunanistan" değil, "Balkan Yarımadası" adıyla tanınır. Yunanistan'ın kuzeyinde "Balkanlar" adı verilen bir avuç küçük ülke vardır.

1878 yılına kadar, Balkan Yarımadası'nın çoğu Osmanlı İmparatorluğu'na aitti. Haritanıza tekrar bakacak olursanız, Yunanistan'ın yukarısında Makedonya'yı (Büyük İskender'in ülkesi) görürsünüz. Makedonya'yı Osmanlı Türkleri ele geçirmişti. Makedonya'nın yukarısında, yarımada'nın batısında Arnavutluk (o da Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı), yukarısında da küçük bir ülke olan Karadağ bulunur. Karadağ yıllarca Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa ve Doğu'nun diğer güçlü ülkelerinin egemenliği altına girmemeyi başarmıştı.

Bu iki ülkenin arasında, yarımada'nın ortasında yine Türklerin hüküm sürdüğü Sırbistan vardır ve doğuda, yarımada'nın üst kısmında, Ege Denizi'nin yukarısında Bulgaristan bulunur. Yarımada'nın kuzeyinde ise Adriyatik Denizi boyunca iki küçük ülke yer alır: Bosna ve Hırvatistan. Hırvatistan yıllar önce Avusturya'nın doğu bölümüne dahil olmuştu fakat Bosna Türklere aitti. Türkler ayrıca Bulgaristan'ın yukarısında ve Rus sınırının altında bulunan Romanya'ya da hükmediyorlardı.

Kafanız karıştıysa dert etmeyin. Avrupa ve Amerika'daki insanların çoğu da Balkanlarda kimin kimi yönettiğini pek bilmiyordu zaten. Bu küçük ülkelerin etrafındaki büyük ülkeler daima bu bölgeler üzerinde hak iddia ediyordu. Ancak diğer ülkelere göre Balkanlarda en çok hak iddia eden ülke Osmanlı İmparatorluğu'ydu.

Türklerle Ruslar arasında 1878'de yapılan savaştan sonra, Osmanlı Türkleri Balkan Yarımadası'ndaki topraklarının bir kısmını

kaybetti. Dokuzuncu bölümü hatırlayacak olursanız, Ruslar padişahın Bulgaristan'da yaptığı zulüm nedeniyle intikam almak için Osmanlılara saldırmak üzere güneye inmişti. Ruslar bu savaşı kazanınca, Osmanlı İmparatorluğu Romanya'yı ve Küçük Asya'nın büyük kısmını Rusya'ya vermek zorunda kaldı. Ayrıca Bulgaristan'a bağımsızlığını vermeyi de kabul etti.

Bu düzenleme Avrupa'nın geri kalanını huzursuz etti. Çünkü Rusya daha da büyümüş ve Bulgaristan da daima Rusların sadık bir müttefiki olacak bağımsız bir ülke haline gelmişti. Rusya biraz fazla güçleniyordu.

Bunun üzerine Avrupa'nın büyük kuvvetleri (Fransa, Almanya, Büyük Britanya ve Avusturya) Rusya'ya, Romanya'yı elinde tutabileceğini fakat Anadolu'yu Türklere geri vermesi gerektiğini söylediler. Ayrıca herhangi bir savaşta daima Rusya'nın safında yer alacağından, Bulgaristan'ın küçülmesi gerektiğinde de karar kıldılar. Dolayısıyla yeni özgürlüklerine kavuşmuş Bulgarları, ülkelerinin güneyini olduğu gibi Türklere geri vermeye zorladılar. Çok daha küçük olan bu yeni Bulgaristan, Rus çarının yeğeni, Rus prensi Battenbergli Alexander tarafından yönetilecekti.

Ülkenin güneyinde (Türklere geri verilmiş olan bölümde) yaşayan Bulgarlar çok öfkelenildiler. Osmanlı İmparatorluğu'na ait olmak istemiyor, kuzeye katılmak istiyorlardı.

Bulgaristan'ın kuzey ve güney bölümleri birleşmeye karar verdi. Savaşlardan yıpranmış Osmanlı Türkleri onlara engel olmaya çalışmadı. Ancak Rusya bu karara çok kızdı, çünkü Battenbergli Alexander ile kuzeydeki Bulgarlar Rusya'dan izin istememişlerdi. Bulgaristan'daki bütün Rus subay ve diplomatlarının Rusya'ya geri dönmeleri emredildi.

Bulgaristan'la Rusya'nın arası bozulunca, Avrupa'nın da endişesi yok oldu. Bulgaristan'ın tek bir ülke olarak kalmasına izin verildi.

Balkan Yarımadası değişmişti. Bulgaristan bağımsızlığına kavuşmuştu ve artık Rusya'nın müttefiki değildi. Anadolu (Küçük Asya) halen Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaydı. Karadağ hâlâ özgürdü. Daha önceden Osmanlı İmparatorluğu'nun

Balkanlardaki Karışıklık

bir parçası olan Sırbistan da bağımsızlığına kavuşmuştu. Avusturya Bosna'yı almıştı (artık hem Bosna hem de Hırvatistan Avusturya'ya aitti). Osmanlıların Arnavutluk ile Makedonya'yı ellerinde tutmaları lazımdı.

Birkaç yıl sonra, Makedonya Osmanlı Türklerinden ayrılarak bağımsızlığını elde etmeyi denerdi. 2 Ağustos 1903'de, Makedonyalı asiler Kruşevo şehrinde toplanarak bağımsızlıklarını ilan etti. Bu isyan, Aziz İlyas Günü Ayaklanması adıyla tanındı.

Ancak görünen o ki Türkler Bulgar isyanından hiç ders almamışlardı. Bulgarlar isyan ettikleri zaman, Türkler binlerce insan öldürmüş ve yıkıcı bir savaşa yol açmışlardı. Ancak Makedonyalılar ayaklandıklarında, Türkler yine aynı şeyi yaptılar. Sultan Abdülhamit Türk askerlerine Makedonya'ya girerek asileri öldürmelerini emretti.

Osmanlı Türklerini iyice bezdiren bu vahşet sonunda Jön Türkler padişahı kurtulmak için bir fırsat verdi. Hatırlarsanız, Jön Türkler daha önce Abdülhamit'e karşı bir isyan başlatmaya çalışmışlardı. Ülkelerinden kaçmak zorunda kalmış, fakat Cenevre ve Paris gibi başka şehirlerde bir araya gelmişlerdi. Bu şehirlerde sürgünde bulunan Türkler ülkelerindeki yönetimi ele geçirmeyi planlıyorlardı.

Artık Abdülhamit sadece kendi halkı nezdinde değil, Osmanlı ordusunda da gözden düşmüştü. Jön Türkler orduyu, Abdülhamit'ten anayasayı tekrar yürürlüğe koymasını talep etme konusunda ikna etti. Abdülhamit kabul etmek zorunda kaldı. Ayrıca parlamentoyu tekrar kurmaya da razı oldu. II. Abdülhamit bir yıl kadar sonra çıkan bir isyanın bastırılması sırasında tahttan indirildi ve yerine başka bir padişah geçirildi.

Artık iktidar olan Jön Türkler "Osmanlı İmparatorluğu için bir Bildirge" yayımlayarak, devletin "ulus iradesinin üstünlüğüne" itaat edeceğini ilan etti. Başka bir deyişle, devlet halkın istediklerini yapacaktı. Yirmi yaşından büyük bütün Osmanlılar oy kullanabilecekti. Bütün Osmanlılar, ister Hristiyan ister Müslüman olsun, aynı haklara sahip olacaklardı. Ayrıca Jön Türklerin Osmanlı İmparator-

luğu için daha büyük planları da vardı. İmparatorluk idaresinin bir parçası olan İslami (İslam dinine dayalı) yasaları kaldırmak, bunun yerine *laik* (herhangi bir dine dayalı olmayan) yasaları geçirmek istiyorlardı. Avrupa ülkelerine elçiler göndererek, çiftlik ve fabrikalarını modernleştirmek için tavsiyelerini istediler. İmparatorluktaki herkesi Türkçe konuşmaya zorlamaya çalıştılar. Bu yeni "Osmanlı ülkesinde" herkesin (ister Hristiyan ister Müslüman olsun) aynı yasalara itaat edip, aynı dili konuşacağını ve aynı devlete bağlı olacağını umut ediyorlardı.

Bu yenilikler de fazla işe yaramadı.

Jön Türkler Hristiyan ve Müslümanların eşit muamele gördükleri bir "Osmanlı ulusu"nun var olduğunu iddia ediyorlardı, ama halkın çoğunluğunun Hristiyan olduğu Makedonya ve Arnavutluk Osmanlı İmparatorluğu'na ait olmak istemiyorlardı. Ancak Jön Türkler, halkın isteklerini dinlemeye hazır olduklarını iddia etmelerine rağmen, insanlar bağımsızlık istediklerinde onları dinlemekten vazgeçtiler. Osmanlı ulusunu kuvvet kullanarak bir arada tutmak için Türk ordusunu göndermeye hazırdılar.

Balkan Yarımadası'ndaki halklar, Jön Türklerin tıpkı padişahın yaptığı gibi, imparatorluktan ayrılımlarına izin vermeyeceklerini anladılar. Bunun üzerine, Jön Türkler iktidara geçtikten sadece dört yıl sonra, Balkan ülkeleri bağımsızlıkları için savaşımaya başladı. Rus devletinin yardımıyla Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ birleşerek, Makedonya'yı Türk hâkimiyetinden kurtarmaya çalıştılar. Bu ülkeler Türklere karşı yedi yüz elli bin kişilik bir ordu kurmayı başardılar.

"Birinci Balkan Savaşı" 1912'de başladı. İki ay geçmeden, zayıf, örgütsüz Osmanlı ordusu Balkanlardaki geri kalan topraklarından vazgeçmek zorunda olduğunu anladı.

Arnavutluk nihayet bağımsızlığına kavuştu. İyi bir Alman ailesinin soyundan gelen bir prens Arnavutluk yönetiminin başına geçti ve Avrupa ülkeleri de Arnavutluk'u özgür bir ulus olarak tanımayı kabul etti.

Ancak Makedonya asla özgürlüğünü elde edemediği gibi, "İkinci Balkan Savaşı" da Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında başladı. Türklere karşı ittifak kurmuş bu üç ülke kendi aralarında Makedonya'nın paylaşımı konusunda kavga etmeye başladı. 1913'te Bulgar askerleri kendi müttefiklerine saldırarak, Makedonya'dan kuvvet yoluyla büyük bir parça almaya çalıştı.

Bu saldırı başarısız oldu. Yunanistan ve Sırbistan Makedonya'yı kendi aralarında bölüştüler. Bulgaristan çok küçük bir toprak parçası alabildi.

Artık Balkanların tümü Osmanlı Türklerinden ayrılıp bağımsızlığına kavuşmuştu. Ancak Balkan Yarımadası'ndaki ülkeler birbirlerine çok öfkeliydi. Bulgaristan gücünü artırmak için, Avusturya'yla ittifak kurmaya başladı. Makedonya'nın paylaşımı nedeniyle Bulgaristan'ın saldırısına uğrayan Sırbistan'ın, Bulgaristan ile onun yeni dostu Avusturya'ya olan düşmanlığı giderek artıyordu.

28 Haziran 1914'te, bir Sırp, Sırbistan'ın hem Bulgaristan hem de Avusturya'dan ne kadar nefret ettiğini gösterecek ve Avusturya tahtının varisini öldürecekti. Ancak bu olay "Üçüncü Balkan Harbi"ni değil, Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacaktı.

Çin, Vietnam ve Fransa

Son İmparator

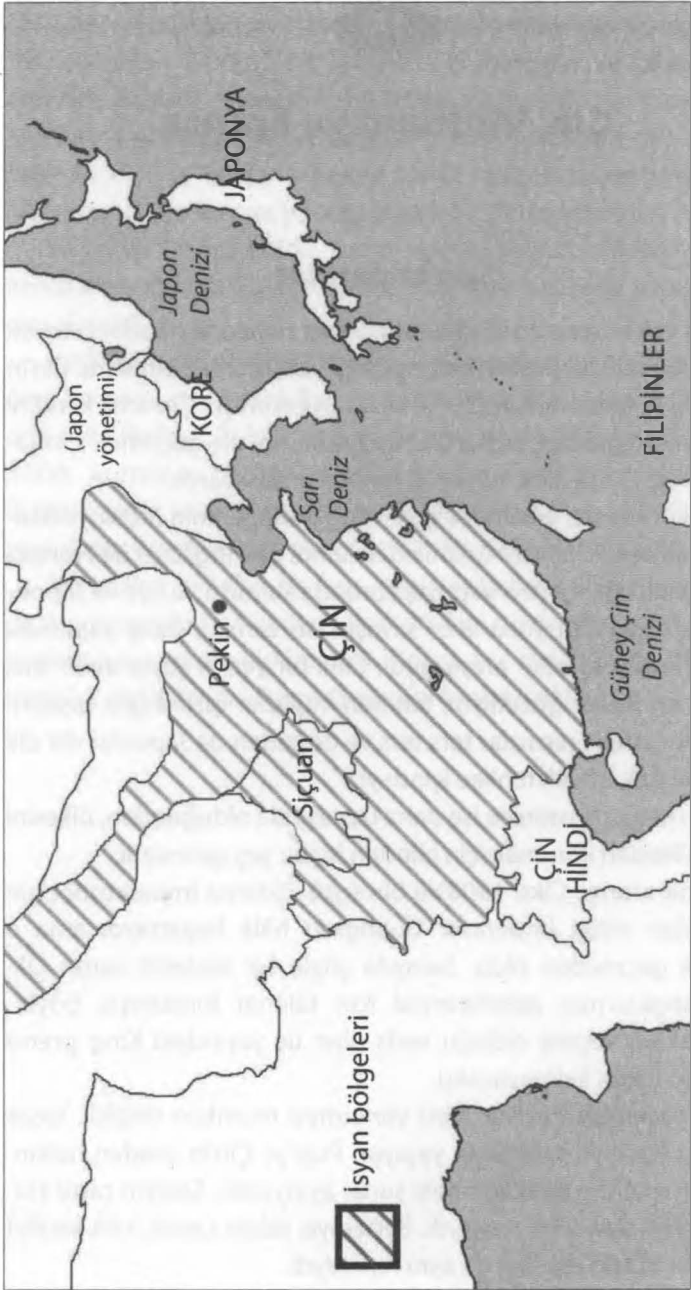
Çinliler çok mutsuzdu. Çin'in nüfusu kısa zamanda o kadar artmıştı ki ülke bu nüfusu besleyecek yiyeceği yetiştiremez olmuştu. Çin'in fabrikaları, tarım makineleri ve silahları eskimişti. Çin artık kendini savunamadığından, başka ülkeler şehirlerini ele geçirmek için savaşıyordu. Çin'de kırk milyon afyon kullanıcısı vardı.

En kötüsü de, görünüşe göre King hanedanının hiçbir yetkisinin olmayışydı. Boksör İsyanı'ndan sonra Çin, İngilizler ile Fransızların emrettiği her şeyi yapmak zorunda kalmıştı. Rusya ve Japonya, Çin toprakları yüzünden savaştıkları zaman, barış yapılması için Birleşik Devletler araya girdi. Çinli bir yetkili şöyle dedi: "Bizi kuzeyden Ruslar gözetliyor, batıdan İngilizler gizlice göz gezdiliyor, güneyden Fransızlar ters ters ve doğudan da Japonlar dik dik bakıyor. Çok büyük tehlike içindeyiz!"

Son King imparatoru ise daha üç yaşında olduğundan, ülkesini bu tehlikeden korumak için elinden hiçbir şey gelmezdi.

İmparatoriçe Ciksi 1908'de ölmüştü. Ejderha İmparatoriçe'nin tahtından ettiği İmparator Guangksu hâlâ hayattaydı ama o da çok geçmeden öldü. Sarayda şöyle bir söylenti vardı: Ciksi Guangksu'nun zehirlenmesi için talimat bırakmıştı, böylece Ciksi'nin seçmiş olduğu varis olan üç yaşındaki King prensi Puyi'nin rakibi kalmayacaktı.

Üç yaşındaki Puyi'nin Çin'i yönetmesi mümkün değildi. Yasak Şehir'in içindeki sarayında yaşayan Puyi'yi, Çin'in sıradan halkından, on metre yüksekliğindeki surlar ayırıyordu. Sarayın çatısı kraliyet rengi olan altın rengiydi. Battaniye, tabak çanak, kılık kıyafet ve diğer bütün eşyaları da aynı renkтейdi.

Çin'deki isyan

Puyi yedi yaşına gelene kadar başka çocukları hiç görmedi. Çok sayıda hizmetkâr gittiği her yerde onu takip eder; üşümesi veya üstünü değiştirmek istemesi ihtimaline karşı, fazladan giyecek, acıkması ihtimaline karşı da yiyecek taşırlardı. Her öğünde seçmesi için, altı masa üzerinde yirmi beş çeşit yiyecek sunulurdu. Hapşırması veya öksürmesi ihtimaline karşı, ilaç taşıyan bir doktor her yere peşinden giderdi.

Puyi'ye küçük bir tanrı gibi davranılsa da Çin'in asıl hükümdarları onun naipleriydi. Bu King soylularının, Çin'i Puyi adına yönetmeleri gerekiyordu. Ancak aslında, tıpkı kısa süre önce ölen imparatoriçe gibi, naipler de Rusya, Japonya ve Birleşik Devletler'in onlara söylediklerini yapmak zorundalardı.

1911'de, Çin halkı nihayet bu yabancı hâkimiyetine başkaldırdı.

İsyan, Çin'in merkezindeki Siçuan Vilayeti'nde başladı. Siçuan Vilayeti'ndeki yetkililer kendi demiryollarını yapmak istiyorlardı. Bu demiryolu, Rusya gibi yabancı bir ülkeye değil, Çinlilere ait olacaktı. Demiryolu yapımına çok sayıda Siçuanlı tüccar para bağışlamıştı. Ancak rayları döşemeye yetecek kadar para toplanamamıştı.

Bunun üzerine, King naipleri devletin, demiryolu yapım projesini devralacağını açıkladı.

Bu da Siçuan demiryolunun artık Çin'e ait olmayacağı anlamına geliyordu. Demiryolunu tamamlamak amacıyla, King yönetimi Fransız, Alman ve İngiliz bankerlerle bir anlaşma yapmak niyetindeydi. Böylece demiryolu gerçekte Fransız, Alman ve İngiliz bankalarına ait olacaktı.

Siçuan yetkilileri demiryolu projesini devretmeyi reddederek, artık ne King naiplerine ne de King hanedanına itaat etmeyeceklerini ilan ettiler. Yeni bir Çin yönetimi, bir Çin cumhuriyeti kuracaklardı. Bu yeni Çin cumhuriyetinin başkenti, Pekin'in güneyindeki Nanking, cumhurbaşkanı da bir doktor olan Sun Yiksian olacaktı.

Sun Yiksian (Sun Yat-sen olarak da bilinir) on altı yıl önce 1895'te, King hanedanına karşı bir isyana ön ayak olmaya çalışmıştı. King hükümdarını alaşağı etme planları ortaya çıktığında, Sun Yiksian canını kurtarmak için kaçmak zorunda kalmıştı. Ancak

şimdi Çin'e, kendilerine "Kuomintang" yani "Milliyetçi Parti" diyen bir grup devrimcinin başı olarak dönmüştü.

Siçuan isyanı Çin'in her tarafına yayıldı. King naipleri halkın iradesine ve Milliyetçi Parti'nin silahlı üyelerine karşı savaşamayacaklarının farkındalardı. Bu yüzden Şubat 1912'de, küçük imparatorun tahttan çekildiğini ilan ettiler.

King hanedanı sona ermişti. Binlerce yıldır ilk kez Çin'de bir imparator yoktu.

Artık Çin'in başında Sun Yiksian vardı. Sun Yiksian Çinlilere, bir imparatora boyun eğmek yerine, Halkın Üç İlkesi'ne göre yaşayacaklarını söyledi. Birinci ilke "demokrasi" idi: Çinliler kendi liderlerini seçmek için oy verebilmelilerdi. İkinci ilke "geçim" idi: Çin'deki herkes bir iş bulup yiyecek alacak kadar para kazanabilmeliydi. Üçüncü ilke de "milliyetçilik" idi: Çin'i yabancılar değil Çinliler yönetmeliydi.

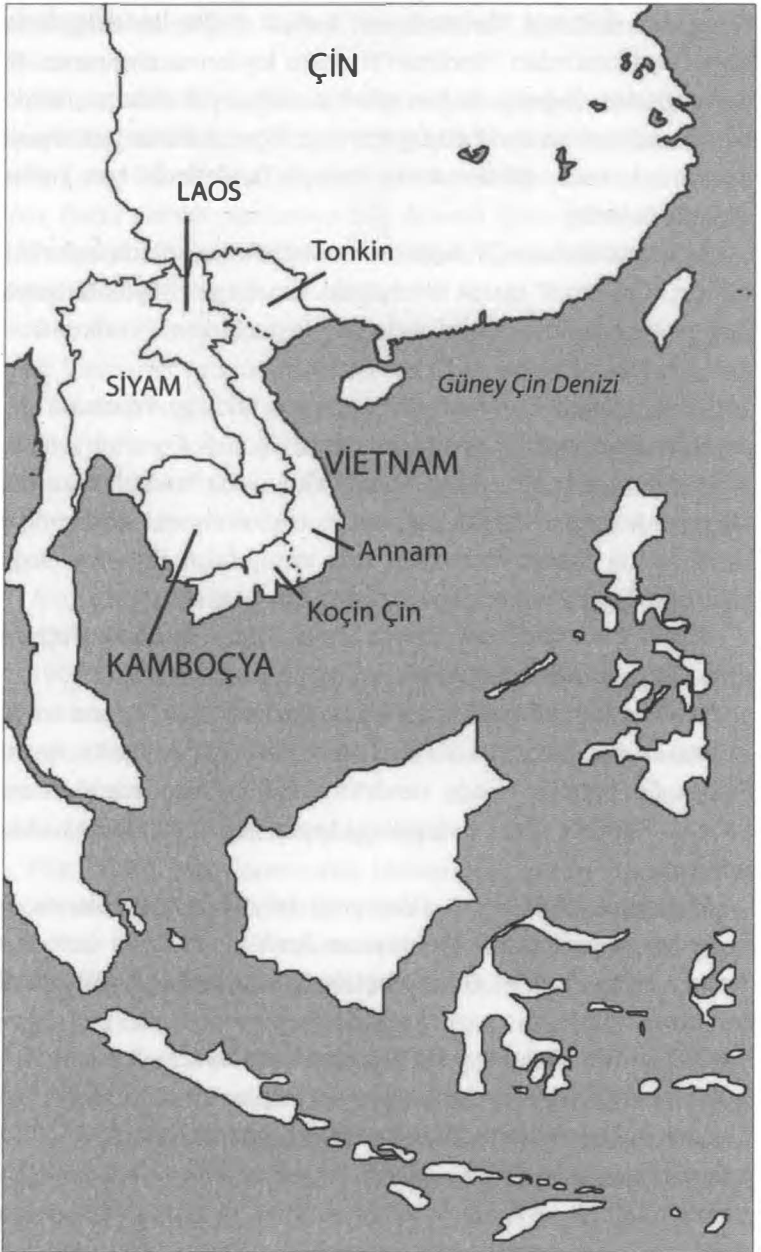
Daha yeni sekiz yaşına girmiş olan küçük prensin sarayında yaşamaya devam etmesine izin verilmişti. Bir İngiliz yetkili ona İngilizce dersi vermek için ziyaretine geliyordu. İngilizce dersleri hoşuna giden Puyi öğretmenine bir İngiliz ismi alıp alamayacağını sordu. Öğretmen ona İngiliz krallarının bir listesini verdi. Puyi bu listeden Henry ismini seçti. Ondan sonra da Henry Puyi olarak tanındı.

Henry Puyi yirmi yaşına girdiğinde, nihayet Yasak Şehir'den, Pekin'den ve ülkesinden ayrıldı. Japonya'ya gitti. Çok uzun zamandır Çin'in sıradan insanların giremediği Yasak Saray herkesin ziyaret edebilmesi için halka açıldı.

Henry Puyi otuz iki yıl sonra elli iki yaşındayken, memleketini tekrar ziyaret etti. Onu çok az kişi tanıdı. Uzun yıllar önce bir tanrı gibi davranıldığı sarayda bir turist gibi dolaştı.

Vietnam Restorasyon Toplumu

Çin'den güneye doğru yol alacak olursanız, Çin anakarasından okyanusa uzanan büyük bir yarımada ulaşsınız. Bu yarımadanın kuzey kenarı Çin'e, güney ucu da neredeyse Hollanda Doğu Hint

Fransızların kontrolündeki Çin Hindi

Adaları'na dokunur. Yarımadadan batıya doğru ilerlediğinizde, Hint Okyanusu'ndan Hindistan'ın doğu kıyılarına ulaşırsınız. Bu yarımadadan doğuya, doğan güneşe doğru yol alırsanız, başka bir ada kümesinin arasından geçersiniz. Eğer denizde yol almaya devam ederseniz, günler sonra, Birleşik Devletler'in batı kıyıları önünüzde belirir.

Bu yarımada hem Çin hem de Hindistan'ın yakınında bulunduğu için, "Çin Hindi" olarak biliniyordu. Hindistan'ı Büyük Britanya, Doğu Hint Adaları'nı da Hollandalılar ele geçirirken, Çin Hindi üzerinde de Fransızlar hak iddia etmişlerdi.

Artık Üçüncü Cumhuriyet'in egemen olduğu Fransa'da imparatorluktan pek bir şey kalmamıştı. Üçüncü Cumhuriyet ilan edilmeden uzun süre önce, Fransa Kanada'da koloniler kurmuş fakat bu kolonileri Büyük Britanya'ya teslim etmeye zorlanmıştı. Hindistan'da ticaret merkezleri inşa etmiş fakat Britanya Doğu Hindistan Şirketi tarafından Hindistan'dan çıkarılmıştı.

Ancak Çin Hindi'nde, Fransa kendi küçük imparatorluğunu muhafaza etmeyi başarmıştı.

Yarımadanın sol tarafındaki Siyam (günümüzde Tayland adıyla tanırız) kısmen Fransa'ya, kısmen de Büyük Britanya'ya aitti. Ancak Fransa, Çin Hindi'nin doğu tarafının tümü (günümüzde Vietnam, Laos ve Kamboçya'nın bulunduğu topraklar) üzerinde hak iddia ediyordu.

Fransızlar doğu kıyısı (Vietnam) boyunca topraklarını üç koloniye böldü. Kuzey kolonisine Tonkin, ortadaki koloniye Annam adını verdiler. Güney uçtaki koloni de Koçin Çin olarak tanındı.

Vietnam'da yüzlerce yıldır Nguyen hanedanının imparatorları hüküm sürüyordu. Fransızlar Nguyen imparatorunun tahtta kalmasına izin vermişlerdi. Ancak Vietnam yönetimiyle ilgili bütün kararları alan aslında Fransızlardı. Fransızlar ülkede baştan aşağı demiryolları ve kıyılarda limanlar yaptılar. Pirinç plantasyonları, kauçuk ağacı koruları ve kömür madenleri Fransızların elindeydi. Bu plantasyon, koru ve madenlerde, Vietnamlılar çok az bir para

karşılığında çalışırken, hemen hemen bütün kârı Fransız mal sahipleri alıyordu.

Fransız hâkimiyeti altında, Fransız derebeyleriyle ittifak yapmış zengin Vietnamlılardan oluşan çok küçük bir grup da plantasyonlardan para kazananlar arasındaydı. Ancak Vietnam vatandaşlarının, hatta varlıklı olanlarının bile önemli işlere girmelerine izin verilmiyordu. Bu durumda Vietnamlıların, Fransızları ülkelerinden atmak istemeleri hiç şaşırtıcı değildi.

Vietnam'ın bağımsızlığı için savaşılan ilk devrimci grubun başında Vietnamlı vatansever Phan Boi Chau vardı. Phan Boi Chau 1867'de doğmuştu. Yetişme çağında, Fransızların ülkesi üzerinde giderek daha çok güç kazandıklarını gördü. Fransız işgalcilerden nefret ediyordu. Phan Boi Chau'nun ailesi zengin olduğu için, okula gitmesine izin verilmiş ve Vietnam devletinde bir iş teklif edilmişti.

Ancak bu onun Fransızlar için çalışacağı anlamına geldiğinden, iş teklifini reddetti.

1903'te, Vietnamca adı *Duy Tan Hoi* olan Restorasyon Topluluğu adında bir grup kurdu. Nguyen hanedanından bir prensi Restorasyon Topluluğu'na katılmaya ikna etti. Ancak bu isyan faaliyetlerini Fransızlar fark etmişlerdi. Fransız polisinin tutuklamasından korkan Phan Boi Chau Japonya'ya kaçtı.

Phan Boi Chau, Japonya'da bulunduğu sürece (sürgündeki birçok vatansever gibi) Fransız yönetiminin kötülüklerini anlatan makaleler yazdı. Diğer Vietnamlı vatanseverlerden, gelip sürgünde kendine katılmalarını istedi. Bir gün bu sürgünler grubunun Fransızlara saldırı düzenleyebileceğini umut ediyordu.

Ne var ki Fransa'yı kızdırmak istemeyen Japonlar 1908'de, Phan Boi Chau'nun Japonya'dan ayrılmasını emrettiler. Phan Boi Chau da Vietnam'a dönmek yerine Çin'e gitti. Devrimci grubunun ismini, "Vietnam Restorasyon Topluluğu" yani *Viet Nam Kuang Phuc Hoi* olarak değiştirdi.

Vietnam Restorasyon Topluluğu Çin'den Fransızlara karşı isyanlar tertiplemeye çalıştı. Ancak Phan Boi Chau'nun başka bir ülkede

yaşarken bir isyan başlatması çok zordu. Bu isyanların hiçbirisi başarılı olmadı.

Yine de Çinliler Phan Boi Chau'nun neler yaptığını fark etmişlerdi. Japonlar gibi onlar da Fransızları kızdırmak istemiyordu. Öyle ki 1917'de, Phan Boi Chau'yu tutuklayıp hapse attılar. Kısa süre sonra da serbest bırakmaya razı oldular. Ancak Phan Boi Chau'nun, uzun süren sürgün ve hapis hayatından sonra cesareti çok kırılmıştı. Hatta bir makalesinde, Vietnamlıların Fransızlarla geçinmeye çalışmalarının daha iyi olabileceğini bile yazdı. Vietnamlıların Fransızları ülkelerinden kovmayı başarabileceklerinden şüphe duymaya başlamıştı.

Birkaç yıl sonra, Phan Boi Chau Şanghay'dayken şehri ziyaret eden Fransız yetkilileri onu tanıdı. Tutuklanarak Vietnam'a götürülmesini emrettiler. Phan Boi Chau ihanetten yargılanarak hüküm giydi. Ömrünün geri kalanını evinde, Fransız askerlerinin gözetimi altında geçirmeye mahkûm edildi. Ölmeden önce on beş yılını bu "ev hapsi"nde geçirdi.

Phan Boi Chau başarısız olmuştu. Ancak onun çalışmaları sayesinde, başka Vietnamlılar da Fransa'dan ayrılmayı ciddi olarak düşünmeye başladı. Zamanla, Phan Boi Chau'nun ektiği devrim tohumları büyüyüp meyve verecekti. Bu yüzden, Phan Boi Chau günümüzde en büyük Vietnamlı vatanseverlerden biri olarak hatırlanır.

Amerika Kıtasında Devrim ve Dünyada Savaş

Meksika Devrimi

1900 yılı civarında, Meksika başkanı Porfirio Diaz adında bir adamdı. Otuz yılı aşkın bir süredir başkanlık koltuğundaydı. Bu biraz tuhaf bir durumdu, çünkü Meksika anayasasına göre, dört yıldan fazla başkanlık yapmaması gerekiyordu.

Kuzey ve Güney Amerika arasına baktığınızda, onları birleştiren bir kara köprüsü görürsünüz. Orta Amerika dediğimiz bu topraklar üzerinde Meksika bulunur.

Güney Amerika gibi burası da, İspanyol *konkistadorlar* (yani fatihler) yerleşmeden önce, Yerli Amerikan kabilelerinin topraklarıydı. İspanya Orta Amerika'yı sahiplenerek, buraya "Yeni İspanya" adını verdi. 1821'de, "Yeni İspanya" İspanya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etti ve kendi anayasası ve seçimle gelen başkanı olan bir ülke (Meksika) oldu.

Başkan Diaz defalarca seçimle iş başına gelmişti. O kadar uzun süredir başkanlık yapıyordu ki onun dönemine, "Porfiriato" adı verilmişti. Porfirio Diaz, Meksika'da hiç kimsenin onun karşısında yarışarak, başkanlığını sona erdirmek istemediğini iddia ediyordu. Ancak gerçekte destekçileri Diaz'ın karşısında başkanlık yarışına girme ihtimali olan kişileri ziyaret ederek gözlerini korkutuyorlardı.

Bu taktik otuz yıl boyunca işe yaradı. Ancak artık Porfirio Diaz'ın yönetiminden hoşnut olmayan Meksikalı sayısı da giderek artmaya başlamıştı. Meksika'daki devlet idaresine dair kararların çoğu, çok zengin adamlardan oluşan küçük ve nüfuz sahibi bir grup tarafından alınıyordu. Diaz Orta Amerikalı yerli kabilelerine zulmedi-

Meksika Devrimi

yordu. Onların toplanarak tütün plantasyonlarında köle olarak çalıştırılmalarını emretmiş, daha sonra topraklarını ellerinden alarak arkadaşlarına ve yabancı işadamlarına satmıştı. Kızılderili olmayan yoksul Meksikalılar da en az yerliler kadar kötü durumdaydı. Topraklarını ekip biçmek için çok çalışmalarına rağmen, yetiştirdikleri yiyecekleri, geçimlerini sağlayacak bir fiyata satamıyorlardı. Korunç bir kıtlık Meksika'yı kırıp geçirirken, binlerce insan açlıktan ölmeye başladı.

Bu esnada, büyük, modern çiftliklere sahip olan nüfuzlu, varlıklı adamlar halen ürünlerini yapay sulamayla sulayarak, sağlıklı ürünler yetiştiriyor ve daha sonra bunları satmak üzere ülke dışına gönderiyorlardı. Başka ülkelerdeki insanlar onların ürünlerine iyi para ödemeye hazırken ne diye açlık çeken köylülere versinlerdi ki? Kendi ülkelerindeki yoksul insanların ölmeleri bu Meksikalıların umurunda değil gibiydi. Aslında, Meksika'nın sıradan insanları Meksikalıdan çok, giderek daha fazla Avrupalılara benzemeye başlamışlardı. Birçoğu Avrupa'da okula gitmişti. Avrupalılar gibi giyinip Avrupalılar gibi konuşuyorlardı. Hatta bazıları Meksika'nın dili İspanyolca yerine Fransızca konuşmaya başlamıştı.

Asi gruplar (Jön Türkler, Genç İtalyanlar ve birkaç yıl önce bütün Avrupa'da kurulmuş gruplar gibi) toplanarak durumu protesto etmeye başladılar. Yıllardır hiç kimsenin Porfirio Diaz'a karşı başkanlık yarışına girmeye cesaret edemediğine dikkat çektiler. Onun tekrar tekrar başkan seçilmesinin tek nedeni hiç rakibinin olmamasıydı. Meksika'nın sadece bir dönem hizmet edecek başkanlara ihtiyacı vardı. Meksika'nın, bütün Meksikalıların düzgün bir eğitim almalarını, karınlarını rahatça doyurmalarını ve para kazanmalarını sağlayacak başkanlara ihtiyacı vardı.

1910'da, Başkan Diaz başka bir başkan adayının kendisinin karşısında yarışmasına izin verdi. Francisco Madero zengin bir aileden geliyordu ve çok büyük bir serveti vardı. Ancak büyük çiftliklere sahip varlıklı bir adam olmasına rağmen işçilerine iyi davranırdı. İşçilerin doğru düzgün evlerde barınmaları, temiz sular içmeleri ve sağlıklı yiyeceklerle beslenmeleri için elinden geleni yapardı.

Hasta işçilere bakması için kendi doktorunu gönderirdi. Hatta emrinde çalışan insanların çocukları için kendi parasıyla okullar bile yaptırmıştı. Madero Meksika'nın, makamından vazgeçmeyen bir başkan tarafından yönetilmek yerine, gerçek bir demokrasiye kavuşmasını istiyordu.

Madero'nun iyi bir insan oluşu onu aynı zamanda popüler ve sevilen biri yaptı. Diaz Madero'nun kendisini seçimde yenebileceğini anlayınca, onu tutuklatıp hapse attırdı. Seçim günü, Porfirio Diaz'ın adamları Meksikalıların yine Diaz'ı başkan seçtiklerini ilan etti.

Bu sahte seçimin ertesi günü, Madero hapisten kaçtı. Demiryolu işçisi gibi giyinerek Meksika'dan ayrıldı ve Meksika sınırından trenle Birleşik Devletler'e geçti. Teksas, San Antonio'da Başkan Diaz'ın yönetimine karşı savaştıkları devrimci bir grup için bir karargâh kurdu. Muazzam serveti sayesinde satın aldığı silahları, Meksika ordusuyla savaştıkları asi askerler için Meksika'ya gönderdi.

Bu asi askerlerin en ünlülerinden biri Doroteo Arango'ydu. Arango, Meksika'nın kuzey bölgesinden bir sığır hırsızı ve çalıp saklanarak hayatta kalan bir hayduttu. Ancak artık gerilla savaşçısı olmuş ve Panço Villa adını almıştı. Yaklaşık üç yüz kişilik bir ordu kuran Panço Villa ordusunu hayatta tutmak için yiyecek ve erzak çaldı ve devlet kuvvetlerine karşı akın ve saldırılar düzenlemeye başladı. Ona başka devrimci liderler de katıldılar. Meksika'nın her yerinde devlet kuvvetlerine karşı savaşan asiler köyleri ele geçiriyor ve devlet yetkililerini kovuyorlardı. Meksika Devrimi son hızla devam ediyordu.

Çok geçmeden, Porfirio Diaz makamını daha fazla elinde tutamayacağını anladı. Seksen yaşındaydı. Apseli bir dişi yüzünden çok ağrı çekiyordu ve daha birçok hastalığı vardı. Yataktan zar zor çıkabiliyordu.

Bir mayıs gecesi geç vakitlerde, Meksika Devrimi'nin başlamasının üzerinden daha bir yıl geçmeden, etrafındaki danışmanlarıyla birlikte, aksayarak yavaş yavaş ilerlemekte olan Porfirio Diaz, Ciudad Juarez şehri dışında bir asi grubuyla buluşacaktı. Çember

Meksikalı gerilla savaşçısı Panço Villa

oluşturmuş otomobillerin farları, üzerinde bir antlaşmanın yer aldığı bir masayı aydınlatıyordu. Diaz bu antlaşmayla iktidarından vazgeçeceğini taahhüt edecekti. Kâğıdın üzerine eğilerek, yavaşça titreye titreye imza attı. Uzaklaşırken yardımcıları destek oldular. Ertesi gün, Porfirio ülkesinden ayrılarak Fransa'ya gitti. Dört yıl sonra da Paris'te hayatını kaybetti.

Madero tezahüratlar eşliğinde Mexico City'ye girdi. Zafer alayını izleyen Amerikalı bir diplomatın karısı şöyle yazmıştı: "Her yerden insanlar gelmişti; her tür araçla veya yaya olarak, sadece onu görmek, sesini duymak, hatta yardım ve şifa bulmak amacıyla elbiselerine dokunmak için... Kurtulduklarına inanan bir halkı görmek, Kudüs'lerine giren "Mesih" olarak alkışladıkları adamı görmek, gerçekten ender bir deneyimdi..."

Meksika halkı Madero'nun Meksika'ya barış ve refahla birlikte, gerçek bir demokrasi getireceğini umut ediyordu. Ne yazık ki Madero büyük bir sorunla karşı karşıyaydı. Diaz'ın azledilmesi için verdiği mücadelede kendisine yardım eden bütün asi liderlerinin, Meksika'da yapılması gereken reformlar hakkında farklı fikirleri vardı. Bazıları sadece seçimlerin özgür olmasını, bazıları yabancı işadamlarının elindeki toprakların alınarak halka geri verilmesini istiyordu. Ve Meksika'nın zenginleri de, hatta Madero'nun başkanlığını desteklemiş olanlar dahi mümkün olduğunca az değişiklik yapılmasını istiyorlardı.

İki yıl boyunca, Madero bu farklı kuvvetlerin bir arada çalışmaları için uğraştı ve sonunda başarısız oldu. Bir kez daha isyan patlak verdi. Bu defa isyan asilerin iktidara getirdikleri adama karşıydı. Madero bir zamanlar müttefiki olan devrimcilerle savaşması için Meksika ordusunu gönderdi.

Şubat 1913 itibariyle, asiler Mexico City'yi işgal etmiş, karar-gâhlarını devletin silah ve mühimmat deposuna kurmuşlardı. Etraflarını Madero'nun birlikleri sardı. On gün boyunca, iki taraf birbirlerine karşılıklı ateş etti. Top mermileri bütün şehirde yarınlara çıkardı, evler ve dükkânlar yandı. Evlerini terk eden insanlar çapraz ateş altında kalıyorlardı. Mexico City halkı evlerinden ayrılmaya korkuyordu. Bazıları açlıktan ölmek için kedilerini pişirip yedi!

Bu günler, On Trajik Gün, yani La Decena Tragica olarak bilindi.

Sonunda, Başkan Madero'nun ofisine hücum eden asi kuvvetleri onu sürükleyerek dışarı çıkardılar. Madero'yu gözetim altına alıp şehrin kontrolünü ele geçirdiler. Asilerin lideri olan General Victoriano Huerta artık Mexico City'nin başındaydı.

Huerta ve diğer asiler Madero'yu güvende tutacaklarına söz verdiler. Ancak bir gece geç vakit, Huerta'nın subayları Madero'yu öldürdü. Huerta Meksika halkına, eski başkanın kaçmaya çalışırken kazara öldürüldüğünü söyledi.

Artık Meksika Huerta'nın hâkimiyeti altındaydı ki onun da diktatörlük konusunda Porfirio Diaz'dan pek bir farkı yoktu. Ancak

Huerta iktidarı uzun süre elinde tutamadı. Diaz'a karşı savaşmış olan asi lider Panço Villa Huerta'yla da savaşmaya devam etti. Bir yıl geçmeden Huerta da kaçtı.

Sonraki otuz yıl boyunca, Meksika'da içsavaş, suikast, çatışma ve isyanlar devam etti. Meksika Devrimi Meksika'yı zorba bir başkandan kurtarmış, ama Meksika'ya barış getirmemişti.

Birinci Dünya Savaşı

Meksika kendi halkıyla mücadele ederken, dünyanın diğer yarısına da büyük bir savaş yayılmak üzereydi. Bu savaş o kadar büyüdü ki Avrupa'daki insanlar yıllarca bundan "Büyük Savaş" diye söz ettiler. Günümüzde bu savaşa Birinci Dünya Savaşı diyoruz.

Birinci Dünya Savaşı Balkanlar'da başladı. Balkan Yarımadası Osmanlı Türklerinden ayrılmak için mücadele ederken, Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırmasını hatırlıyor musunuz? Makedonya'yı, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan kendi aralarında bölüşmeyi planlarken, Bulgaristan kendine düşen payın yeterli olmadığını düşünüyordu. Saldırıdan sonra, Sırbistan ve Bulgaristan düşman oldular ve Bulgaristan Avusturya'yla (Avusturya Macaristan İmparatorluğu da denir, çünkü gerçekte Avusturya, bir Avusturya hükümdarı altında birleşmiş iki ülkeden ibaretti) ittifak kurmaya başladı.

Eğer Avusturya, Bulgaristan'ın dostuysa, Sırbistan'ın düşmanı demekti. Sırpların Avusturya'dan şikâyet etmelerinin başka bir nedeni daha vardı. Avusturya küçük bir ülke olan Bosna'yı alarak, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na katmıştı. Ancak Bosna'da yaşayan insanlar Sırbistan'da yaşayanlarla aynı etnik kökenden di. Bu iki halk da "Slav" di. Birçok Sırp, bütün Slavların birleşmesi ve hiçbir Slav'ın Avusturyalıların hâkimiyeti altında olmaması gerektiği kanısındaydı.

28 Haziran 1914'te, on dokuz yaşındaki Sırp suikastçı Gavrilo Princip Avusturya veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ı vurdu.

Suikastın sonucu ise bir felaket oldu. En başta, zaten suikast neredeyse gerçekleşmeyecekti. Yaşları en fazla on dokuz

olan dokuz tane ergen, Arşidük'ün arabası geçerken bir bomba atmayı planlamışlardı. Ancak bombayı atmakla görevli çocuk hedefi tutturamadı. Bomba Arşidük'ün arabasının arka çamurluğunda patladı. Polis derhal kalabalığın arasına dalarak bombacıyı kısıvrak yakaladı. Bombacı çocuk kendisini öldürmek için bir siyanür kapsülü yutmayı denedi ama kapsülü ağzına atamadı. Hemen tutuklanarak, sürüklene sürüklene hapse götürüldü.

Bunun üzerine diğer beş çocuk kaçtı. Gavrilo Princip de bir fincan kahve içip rahatlamak için yakındaki bir kahvehaneye gitti. Kahvesinin bitirdikten sonra, kaldırıma ayak basıp etrafına baktı. Bir araba (Arşidük'ün arabası) ona doğru geliyordu. Araba Arşidük'ü güvenli bir yere götürmek için olay yerinden uzaklaşıyordu. Gözlerine inanamayan Princip silahını çekerek arabaya ateş etti ve hem Arşidük'ü hem de karısını öldürdü.

Avusturya'nın liderleri suikastın Sırp devleti tarafından planlanmış olduğunu iddia etti. Sırp liderler bu iddiayı yalanladılar. Ancak bunun bir yararı olmadı. 28 Temmuz'da, Avusturya Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş ilan etti.

Bu ilana hemen iki ülke daha katıldı. Sırp'ların müttefiki Rusya Avusturya'ya saldırmak için birliklerini toplamaya başladı. Bunun üzerine, Avusturya'nın müttefiki olan Almanya da Rusya'ya savaş ilan etti. İki gün sonra, Almanya, Fransa'ya da savaş ilan etti ve Fransa sınırına doğru yürümeye başladı.

Peki, Fransa'nın Balkanlarla ne gibi bir ilgisi vardı?

Pek yoktu aslında. Gerçek şu ki Avrupa ülkelerinin çoğu her koşulda savaşmaya hazırdı. Yıllardır, sınırları, ordularının büyüklüğü ve Asya ile Afrika'da kimin hangi kolonilere hâkim olacağı gibi meseleler yüzünden birbirleriyle kavga ediyorlardı. Arşidük'ü öldüren kurşun genellikle "Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan kurşun" olarak tanımlansa da, gerçekte Birinci Dünya Savaşı'nın sebebi Arşidük'e düzenlenen suikast değildi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki Avrupa

İlkçağ tarihini hatırlayacak olursanız, Truva Savaşı'nı başlatan olay, Truvalı bir soylunun güzel Helen'e âşık olup onu kaçırmasıydı. Yunanlılar Truvalılardan intikam almak için yola çıktılar ama gerçek şu ki Yunanlılarla Truvalılar yıllardır birbirlerini sevmiyordu ve sonunda savaş için bir bahane bulduklarına sevinmişlerdi. Helen, "binlerce gemiyi yola çıkaran yüz" olarak tanımlandı fakat "Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan kurşun gibi" Helen de yalnızca savaş için uygun bir bahaneydi.

Alman ordusu Fransa'ya doğru ilerlemeye başladığında, daha önceden Avusturya Sırbistan savaşına dâhil olmayacağını ilan eden Belçika'dan geçti. Almanya böylelikle bir "tarafsızlık" ilanını hiçe sayıyor ve başka bir ülkeyi daha işgal ediyordu. Bunun üzerine İngilizler endişelenmeye başladı. Hatırlayın; Almanya, donanması için petrole çalışan gemiler inşa ediyordu ve Büyük Britanya da büyümekte olan bu savaş gemisi filosu yüzünden huzursuzdu. Eğer Almanya bir başına bırakılacak olursa, Alman askerleri Avrupa'nın tümünü ele geçirebilirlerdi.

4 Ağustos 1914'te, Büyük Britanya Almanya'ya savaş ilan etti. Savaş artık tam anlamıyla başlamıştı.

Çok geçmeden, Avrupa'nın çoğu savaşa katılmıştı. Bir tarafta "İttifak Devletleri" vardı: Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Almanya'ya, çok geçmeden Osmanlı Türkleri de katılmıştı. Diğer tarafta da "İtilaf Devletleri" vardı: Büyük Britanya, Fransa, Rusya, Çin, Yunanistan, Japonya, Sırbistan ve birkaç tane daha devlet (Artık tarafsız olmayan Belçika da onlara dâhildi).

Hiç kimse bu savaşın çok uzun süreceğini düşünmüyordu. Sonuçta, İttifak Kuvvetleri'nden dört ülke dünyanın geri kalanına meydan okuyordu. Ancak savaş devam etti. Çok uzaklardaki Avustralya ve Güney Afrika bile savaşımaya hazır olduklarını ilan ettiler. Büyük Britanya'nın yanında mücadele etmek için Kanadalı askerler geldiler. Birleşik Devletler katılmayan birkaç güçlü ülkeden biriydi.

Almanya'nın yeni, güçlü gemileri İngiliz kıyıları boyunca yol alarak, İngiliz araç ve ticari gemilerine saldırdılar. 7 Mayıs 1915'te,

bir Alman denizaltısı İngiliz gemisi *Lusitania*'yı torpilledi. Yolcular güvertelere çıkmak için telaşla koşuştururlarken, gemi alabora olup battı. Aşağı yukarı bin iki yüz kişi boğuldu.

Dünya devletleri bu duruma çok öfkelenildi. *Lusitania* asker taşımayan, sivillerle dolu bir yolcu gemisiydi. Bu, savaşın tüm kurallarını ihlal etmişti. Alman denizaltıları İngiliz savaş gemilerine torpil atabilirlerdi, fakat sivil gemilere dokunmamaları gerekiyordu.

Özellikle Birleşik Devletler çok öfkelenmişti çünkü boğulan yolcuların yüzden fazlası Amerikan vatandaşıydı. İlk defa, Amerikalılar Birleşik Devletler'in Büyük Savaş'a katılması gerektiğini düşünmeye başladılar.

1916 kışında, savaş hiç sona ermeyebilirmiş gibi görünüyordu. Bunun üzerine, Büyük Britanya korkutucu bir yasa çıkardı. Bu yasa göre, İngiliz devleti artık genç erkeklere (istemese bile) orduya katılıp savaşmalarını emredebilecekti. Buna *zorunlu askerlik* deniyordu. Büyük Britanya daha önce hiç insanlarını savaşa katılmaya zorlamamıştı.

Genç erkekler çağrıldıklarında cesurca gittiler. Ancak savaş tehlikeli, çok yorucu ve acımasızdı. *Cephede* İngiliz askerleri şu şarkıyı söylerlerdi:

Artık girmek istemiyorum siperlere
Kurşunlarla şarapnellerin ısıklığına
Ölmek değil, eve gitmek istiyorum.

Zorunlu askerlik elbette daha çok erkeğin savaşa katılması demekti. Kadınlar zorunluluktan fabrika ve dükkânlarda çalışmaya, kamyon kullanmaya ve diğer "erkek işlerini" yapmaya başladılar. 1918 itibarıyla, aşağı yukarı bir milyon İngiliz kadın silah fabrikalarında çalışıyordu. Fabrikalardan birinde vinç kullanan on yedi yaşındaki Lottie Wiggins yeni işindeki uzun çalışma saatlerini şöyle anlatıyordu: "Pazartesi cumartesiye günde on iki saat çalışıyorduk, sonra vardiya günde on sekiz saate çıktı; işe cumartesi akşamı 6'da gidiyor, pazar günü saat 2'ye kadar çalışı-

yorduk... Sonra pazartesi saat 6'da tekrar on iki saatlik vardiyalarımıza başlıyorduk."

Bu arada, Fransız ve İngiliz gençleri cephelerde cesurca savaşıp can veriyordu. Fransa'daki Verdun'da beş ay süren bir muharebede, üç yüz bin Alman askeri ile yaklaşık yarım milyon Fransız askeri hayatını kaybetti. Somme Muharebesi adı verilen başka bir taarruzda ise dört yüz bin İngiliz askeri Alman ordusunu püskürtmeye çalışırken öldü. Büyük Savaş'ta, Büyük Britanya neredeyse tüm genç jenerasyonunu kaybetti. Hayatta kalanlar ise genellikle ya sakat kalmış ya da yıllarca süren savaşın dehşetinden zarar görmüş kişilerdi.

Ancak İtilaf Devletleri teslim olmayı reddediyordu.

Büyük Savaş başladıktan üç yıl sonra, Almanya savaşı sona erdirmek için kendine göre bir çözüm buldu. Almanlar, Meksika'daki Alman Büyükelçisi'ne şifreli olarak gizli bir telgraf göndererek, Meksika devletiyle bir anlaşma yapmasını istediler. Eğer Meksika Almanların tarafında savaşır ve Almanya da kazanacak olursa, Almanya Meksika'yı ödüllendirecek, Meksika Savaşı sırasında Amerika'nın almış olduğu toprakları Meksika'ya geri verecekti. Bu topraklar arasında, New Mexico, Teksas, Utah, Nevada, Arizona, California ve Colorado'nun bir kısmı vardı.

Almanlar bu anlaşmayı fiilen yapmadan önce, İngiliz *kriptocular* (profesyonel şifre kırıcılar) telgrafın bir kopyasını ele geçirip çözmeyi başardı. Amerikan gazeteleri, Birleşik Devletler'in her yanındaki Amerikan vatandaşlarının okuyabilmeleri için, telgrafın içeriğini yayımladı. Hem İngilizler hem de Amerikalılar, Birleşik Devletler'i savaşa çekmek için yapılmış bu sinsî girişime çok öfkelendiler.

6 Nisan 1917'de, Birleşik Devletler Almanya'ya savaş ilan etti. Artık Amerikan askerleri de Almanya ve müttefiklerine karşı, onlarca ülkenin askerleriyle birlikte, İngiliz, Kanadalı ve Fransız askerlerine katılmışlardı.

Bir Devrim Başlar, Büyük Savaş Sona Erer

Rus Devrimi

Birleşik Devletler'in İtilaf Kuvvetleri'ne katıldığı yıl, bir İtilaf devleti olan Rusya'da bütün dünyayı değiştiren muazzam bir devrim oldu.

Büyük Savaş başlamadan önce dahi, Rus halkı zaten çok mutsuzdu. Rusların çoğu köylüydü. Zor bir yaşamları vardı: Rus soyluları onlara istediklerini yaptırma yetkisine sahipti, ekip biçtikleri toprakların sahibi değildiler, uzun saatler boyu çok çalışıp ancak açlıktan ölmeyecek kadar kazanırlardı.

Bu arada, soylu Romanov ailesinin yaşamı ise çok farklıydı. II. Nikola, karısı Alexandra ve beş çocukları, etraflarında uşakların dört döndüğü, kuş sütü eksik olmayan sofraların kurulduğu muazzam bir sarayda yaşıyorlardı. Saraydaki Büyük Salon'da altın mermer sütunlar ve cilalanmış, çok pürüzsüz bir zemin vardı, öyle ki üzerinde yürüyen hizmetkârlar kayıp düşmemek için özel bir ayakkabı giyerlerdi. Çocukların sadece kendilerine ait sıcak yatak odaları, raflar ve kutular dolusu oyuncakların bulunduğu bir oyun odaları vardı. II. Nikola'nın sadece kendine ait iki kütüphanesi vardı: Büyük Kütüphane ve Küçük Kütüphane. Çoğu el yapımı deriyle kaplı kitapların kapakları altın veya gümüş kilitte tutturulmuştu. Kitaplar, bir Rus köyündeki köylülerin bir yılda kazanabileceklerinden daha fazlasına mal olmuştu. Çar sırf kitap koleksiyonuna bakmaları için iki kütüphaneci görevlendirmişti.

Rus tebaası olan milyonlarca insan acınacak halde, sefalet içinde yaşıyordu. Romanovların serveti birçok Rus'u öfkeliendiriyordu. Romanovlar başka bir nedenden ötürü de Rusların gözünden

Rus Devrimi

düşmüşlerdi. Romanovlar, Rasputin adında garip, gizemli ve hiç sevilmeyen bir keşişle çok zaman geçiriyorlardı.

Aslında Romanovların Rasputin'le çok zaman geçirmelerinin bir nedeni vardı. Nikola ve Alexandra'nın biricik oğulları Aleksei'de *hemofili* hastalığı vardı. Eğer derinizde bir çizik veya kesik oluşursa, biraz kanadıktan sonra durur, çünkü kanınız pıhtılaşır ve daha fazla kanın akmasını engeller. Ancak Aleksei'nin kanı pıhtılaşmıyordu. Derisinde bir çizik olduğunda, hiç durmaksızın kanıyordu. En ufak bir yaralanmadan bile hayatını kaybedebilirdi. Bu korkunç hastalık soylu Rus hanedanındaki birçok kişiye kalıtım yoluyla geçmişti.

Nikola ile Alexandra oğulları için çok üzülüyorlardı. Rasputin de küçük Aleksei'yi iyileştirebilecek sihirli güçleri olduğunu iddia ediyordu. Dolayısıyla Aleksei'nin endişeli anne babası Rasputin'i aileleriyle birlikte sarayda yaşaması için davet ettiler.

Keşiş olmasına rağmen Rasputin zevk ve paraya düşkün bir adamdı. Çok içer, sık sık çılgın partilere katılırdı. Ruslar ondan hem nefret eder hem de korkardı. Çar ve karısı Aleksei'nin hastalığını aile dışından hiç kimseye söylemedikleri için, Ruslar kraliyet ailesinin neden bu tuhaf büyücüyü saraya kabul ettiklerini anlamıyordu. Birçok insan arasında, Rasputin'in çara büyü yaptığı dedikodusu dolaşıyordu.

Rasputin'den nefret ettikleri için sonunda ondan kurtulmaya karar veren üç Rus soylusu, onu yemeğe davet ederek, zehirli şarap ve şekerleme ikram ettiler. Ancak tuhaf bir biçimde zehir onu etkilememiş gibiydi. Bunun üzerine adamlardan biri Rasputin'i vurdu. Rasputin yine de ölmedi. Ayağa kalktı, dışarı çıktı. Soylular arkasından giderek onu tekrar vurdular. Rasputin hâlâ ölmüyordu. En sonunda onu bir nehre attılar. Bu defa Rasputin suya battı ve suyun yüzeyine çıkmadı.

Ancak Rasputin öldükten sonra bile, Nikola hâlen sevilmiyordu. Birinci Dünya Savaşı başladığında da tek yaptığı işleri daha da kötüleştirmek oldu. Nikola Rus ordusunu hemen savaşa soktu. Bu ordu çok büyüktü; 1914 yılında altı buçuk milyon askeri vardı.

Ancak ordu çok hazırlıklı değildi. Aslına bakarsanız, orduda beş milyondan az silah vardı, yani aşağı yukarı iki milyon Rus askeri savaşa silahsız giriyordu. Bu askerlerin, ölen askerlerin silahlarını alıp kullanmaları gerekiyordu.

İlk başlarda, Rus ordusuna çarın kuzeni Grandük Nicolai komuta ediyordu. Ancak savaşın birinci yılında iki milyon Rus askeri öldü. Rusya'nın uçsuz bucaksız, soğuk ovalarından cepheye yiyecek taşımak çok zor olduğu için, diğer milyonlarcası da üşümüş ve aç haldeydi.

Bundan bir yıl sonra, Çar II. Nikola kuzeni Grandük'ü görevinden alıp yerine kendi geçti. Bu büyük bir hataydı. Nikola'nın, ordu komutası ve strateji planlama hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Rus ordusunun komutanı olarak birbiri ardına, sonu felaket olan kararlar verdi. Büyük Savaş'ın savaş alanlarında giderek daha çok Rus askeri can verdi. Her ölümle birlikte, Nikola'ya duyulan nefret de arttı. Bütün Rusya Rus askerlerinin ölümü yüzünden onu suçluyordu.

Aynı zamanda, yiyecek kıtlığı da baş göstermeye başlamıştı; hem sadece cephede değil, bütün Rusya'da. 8 Mart 1917'de, bir grup kadın ve çocuk bütün gün ekmek kuyruğunda bekledikten sonra sıranın sonuna ulaştıklarında, onlara hiç ekmek kalmadığı söylendi. Sıradaki aç köylüler çok öfkelenildiler. Hep bir ağızdan, "Ekmek istiyoruz! Kahrolsun çar!" diye bağıldılar.

Kuyruktaki köylüler gibi, giderek daha çok sayıda Rus II. Nikola'nın tahttan çekilmesini talep etmeye başladı. Sonunda II. Nikola halkının sadakatini ebediyen kaybettiğini anladı. Tahtından vazgeçti ve ailesini alıp en sevdiği evlerinden birine gitti. Rusya'daki yönetimi çarın yerine, "Geçici Yönetim" devraldı.

Bir avukat olan, Geçici Yönetimin lideri Aleksandr Kerensky, II. Nikola'nın hiç sevilmediğinin farkındaydı. Bu yüzden çetelerin Romanov ailesine evlerinde saldırarak öldürmemeleri için, bütün ailenin alınıp uzaklara, Sibiry'a götürölmelerini emretti.

Aleksandr Kerensky ülkedeki koşulları iyileştirmek amacıyla Rusya'nın kanunlarını değiştirmeye çalıştı. Ancak Rus ordusunu Büyük Savaş'tan çekmeyi reddetti. Aslına bakarsanız, orduya it-

tifak Devletleri'ne karşı yeni muharebeler başlatmalarını emretti. Rus ordusundaki askerler çok öfkeliydiler ve tükenmişlerdi. Aşağı yukarı iki milyon asker ordudan ayrılıp evlerine doğru yola çıktı. Bu eski askerlerden birçoğu silahlarını alıp Rus kırsalına gitti ve zengin toprak sahiplerini öldürerek topraklarına el koydu. Kerensky ve Geçici Hükümet cinayetlere engel olamıyorlardı.

Yeni bir yönetimin başa geçme zamanı gelmişti.

Bu defa Rusya'nın kontrolünü ele geçiren grubun adı Bolşeviklerdi. Bolşeviklerin lideri Vladimir İlyiç Lenin adında bir adamdı. Lenin, köylülerin zenginlerin sahibi olduğu toprakları ele geçirmeye hakları olduğunu, çünkü zenginlerin genellikle paralarını, yoksulları çok az para karşılığında çalışmaya zorlayarak kazandıklarına inanıyordu. Rusya'daki topraklardan, sadece zenginlerin değil, ulusun tümünün (bütün "toplum"un) yararlanmasını istiyordu.

Lenin'in fikirlerine, Rusya'daki yoksullar ve milyonlarca emekçi rağbet ediyordu. Artık yalnızca yaşamlarından değil, devletin Birinci Dünya Savaşı'na devam etme kararından da memnun olmayan yoksul köylü ve işçilerle birlikte, Lenin'in giderek daha fazla Rus'u kendi tarafına çekme şansı vardı.

24 Ekim 1917'de, Lenin ve takipçileri nihayet hamlelerini yaptılar. Sayıları yirmi beş binin üzerinde olan öfkeli köylü, işçi ve asker kalabalığı, Rusya devletinin binalarının bulunduğu St. Peterburg şehrine hücum etti. İşçiler Kışlık Saray'a akın ederek, devlet ofislerini ele geçirdiler. Kerensky'nin takipçileri tutuklandı fakat Kerensky kaçıp kurtulmayı başardı.

Artık yönetimi Lenin ve Bolşevikler ele geçirmişlerdi. Lenin, Bolşeviklere "Komünist Parti" (halkın yararına çalışan parti) adını vermeyi önerdi. Komünistler Hristiyanlığın sahte ve yanlış olduğuna inandıkları için, Rusya'da Hristiyan azizlerinin adı verilmiş şehir isimlerini değiştirdiler. St. Peterburg'un adı "Petrograd" oldu. Ve hemen Lenin ile komünistler Almanya'yla bir barış antlaşması imzaladılar.

Sonunda Rusya savaştan çıkmıştı.

Çözülmemiş iki sorun kalmıştı. Birincisi, Nikola ile ailesi hâlâ hayatta ve Rusya'daydı. İkincisi, Rus halkı hâlâ çok yoksuldu.

Lenin ilk önce çar sorununu ele aldı. II. Nikola ve bütün ailesinin, Petrograd'ın batısında uzak bir şehir olan Yekaterinburg'da bir eve hapsedilmelerini emretti. Daha sonra da çarın korumalarına haber gönderdi: Soylu Romanov ailesindeki herkes ölmeliydi. Lenin Romanovlardan, Rusya yönetimi üzerinde hak iddia edecek hiç kimsenin kalmasını istemiyordu.

17 Temmuz 1918'de, gecenin karanlığında muhafızlar Romanovlar giyinip bodruma gelmelerini emretti. Bodrumda on iki adam Romanovları vurarak öldürdü. Daha sonra cesetleri yirmi kilometre ötedeki karanlık ormana götürüp gömdüler. Rusya'da 1613'ten bu yana hüküm süren Romanov hanedanı artık yoktu. Artık Rusya'yı Lenin ve Komünist Parti yönetiyordu.

Lenin, Rusya'daki yoksulluk sorunuyla farklı bir şekilde mücadele etmeye çalıştı. Yoksulların hiç toprağı yokken, zenginlerin bütün topraklara sahip olmalarını engellemek amacıyla, Komünist Parti ülkedeki bütün toprakların devlete ait olacağını açıkladı. Devlet halkın toprakları eşit biçimde kullanmasına izin verecekti. Artık bireyler iş kurup, para kazanmayacak ve diğer Rusları çok az para karşılığında çalışmaya zorlamayacak; bunun yerine devlet iş kollarının çoğuna (sadece elektrik ve su işletmeleri değil, hastane, okul, bakkal, kitapçı ve hatta sosisli sandviç satan büfelere bile) sahip olup işletecekti.

Bu yeni yaşam biçimi "komünizm"de amaçlanan, Rusya'ya nüfuz sahibi küçük bir grup yerine, devletin hâkim olmasını sağlamaktı. Peki, devleti kimler idare ediyordu dersiniz? Doğru tahmin ettiniz. Nüfuz sahibi küçük bir grup: Lenin ve takipçileri!

Birinci Dünya Savaşı'nın Sonu

Rusya Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmişti. Ancak bundan kısa süre önce, Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve İtilaf Kuvvetleri'nin yanında savaşa katılmıştı.

Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson daha önceleri Birleşik Devletler'in Büyük Savaş'ta tarafsız kalması gerektiğine inanıyordu. Ancak artık fikrini değiştirmişti. Birleşik Devletler'in, Almanya'yla savaşmak gibi bir görevi olduğundan artık hiç şüphesi yoktu. Bir kayzer (imparator) tarafından yönetilen Almanya Avrupa'yı ele geçirecek olursa, Avrupa'nın demokratik ülkeleri kendi liderlerini seçme hakkını kaybedebilirlerdi. Woodrow Wilson, "dünya demokrasi için güvenli bir yer haline getirilecekse" Amerika'nın savaşa katılmak zorunda olduğunu ilan etti.

Amerikan askerleri Avrupa'daki İtilaf Kuvvetleri'ne katılmak için yola çıktılar. Bu Amerikan askerlerinin takma adı "doughboy"du. Bu ismin nereden çıktığı kesin olarak bilinmiyor. Askerlerin yediği, kamp ateşinde pişirilen, un ve pirinç karışımı, pelte (dough) gibi bir yiyecek türünü ifade ediyor olabilir. Ya da "aptal" anlamına gelen eski bir sözcük olan "dough-head"den geliyor olabilir!

Ancak "doughboy" Amerikan askerleri için kullanıldığında hakaret anlamına gelmiyordu. Amerikalılar askerlerinin, Alman tehdidine karşı Büyük Britanya ve Fransa'ya yardım etmek için denizasırları gitmelerinden gurur duyuyordu. Erkekler savaşa gidince, Büyük Britanya'da olduğu gibi, işleri kadınlar devraldı. Amerikalı kadınlar aynı zamanda Donanma'ya ve Deniz Piyade Kolordusu'na da katıldılar. Savaşmalarına izin verilmiyordu fakat hemşire, yazıcı, telefon operatörü, elektrikçi ve fotoğrafçı olarak hizmet ettiler. Ayrıca torpil birleştirme, kamuflaj tasarlama gibi işleri de yaptılar. Üç ordu hemşiresi Amerika'nın ikinci en büyük askeri nişanı olan Seçkin Hizmet Nişanı'nı aldı.

Amerika savaşa girdikten dört ay sonra, Amerikan askerleri İttifak Kuvvetleri'nin askerlerine karşı ilk muharebelerini kazandılar. Mayıs, haziran ve temmuzda, İtilaf askerleri üç önemli muharebe daha kazandı. Sonuncusu olan İkinci Marne Muharebesi'nden sonra, Fransız General Charles Mangin cansiperane savaşan Amerikan askerlerini takdir etti. "Fransız silah arkadaşlarınızla birlikte, omuz omuza, kendinizi taarruzun içine attınız," dedi. "Sanki şölene gider gibi koşunuz. Sizin muhteşem hücumunuz düşmanı şaşır-

tıp bozguna uğrattı. Büyük ölkemizin değerli evlatları olduğunu-
zu gösterdiniz ve silah arkadaşlarınızın hayranlığını kazandınız...
Amerikalı yoldaşlar, ölkemin topraklarına cömertçe döktüğünüz
kan için size minnettarım. Böylesine muhteşem günlerde size ko-
muta etmiş ve dünyanın kurtuluşu için sizinle birlikte savaşmış ol-
maktan dolayı çok gurur duyuyorum.”

Dört yıldır süren bu uzun ve yıpratıcı savaşta mücadele veren
İtilaf Kuvvetleri’ne katılan Amerikan askerlerinin taze kuvvetiyle
birlikte, nihayet savaşın dengesi İttifak Kuvvetleri’nin aleyhine
değişti. 11 Kasım 1918’de Almanya teslim olmak zorunda kaldı.
İkinci Reich’in gücü kırılmıştı. Dünyanın dört bir yanında, savaş-
tan yorgun düşmüş askerler büyük haberi duydular: Ateşkes ilan
edilmişti.

Birkaç yıl sonra, Birinci Dünya Savaşı’nda ön cephelerde sa-
vaşmış Amerikalı bir asker olan Thomas Gowenlock, Almanların
teslim olduklarını öğrendiklerinde askerlerin verdikleri tepkiyi
anlattı. “11 Kasım 1918’de, dünyanın dört bir yanında insanlar
sokaklarda kutlama yapıyor, dans ediyor, şampanya içiyor, sava-
şın sona ermesi demek olan ateşkesi alkışlıyorlardı,” diye yazmış-
tı. “Ancak cephede kutlama filan yoktu... Adamlar, yanlarında-
ki tepeden onları gözetleyen düşman bataryalarının ve havaya
uçurmak için yaklaşan Alman bombardıman uçaklarının olmadığına
hâlâ inanamıyorlardı. Alçak sesle konuşuyorlardı, huzursuz-
lardı. Aylar süren yoğun gerilim, her günkü ölümcül tehlikeyle
canlanmaları, sürekli savaşı ve düşmanı düşünmeleri ve bütün
bunlardan aniden kurtulmak... ıstıraplı. Kimileri tam bir sinirsel
çöküntü içindeydi. Daha sağlam bir mizacı olan kimileri de bir
gün eve dönüp sevdiklerini kucaklayabileceklerini umut etme-
ye başlamıştı. Kimilerinin aklında da silah arkadaşlarının mezar-
larındaki derme çatma küçük haçlardan başka bir şey yoktu...
Sırada ne vardı? Bunu bilmiyor, zaten pek de önemsemiyorlardı.
Zihinleri barış şokuyla uyuşmuştu.”

Barış nihayet gelmiş olmasına rağmen, bütün dünyada yakla-
şık on milyon asker ve bir o kadar da sivil ölmüştü. Fransa, Büyük

Britanya ve Almanya'da neredeyse herkes kardeşini, kocasını ya da babasını Büyük Savaş'ta kaybetmişti.

Ancak İngiltere ve Amerika'da, savaş en azından iyi bir şeyin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştu. Bu ülkelerde ilk kez, kadınların oy kullanmalarına izin verildi.

Yıllardır İngiliz ve Amerikalı kadınlar oy kullanma hakkı (*süfraj* olarak da bilinir) talep ediyorlardı. Oy kullanma hakkı için yürüyüş yapan, protesto eden ve halka açık konuşmalar yapan kadınlara da süfrajete deniyordu. *Mary Poppins* filmini gördüyseniz, Bayan Banks'in bir süfrajete olduğunu hatırlarsınız. Başının etrafına bir pankart saran Bayan Banks yürüyüş yaparken kadınların oy kullanma hakkına sahip olması gerektiğini haykırıyor ve şu şarkıyı söylüyordu:

Bizler iç etekli askerler,
Gözü pek savaşçılarız,
Kadınların oy hakkı için dövüşürüz.
Tapacak bize kızlarımızın kızları
Ve koro halinde,
"Aferin süfrajete kardeş!"
Diyerek ifade edecekler minnettarlıklarını.

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, kadınların oy kullanmalarına izin verilmesi gerektiği açıklığa kavuşmuş oldu. Ne de olsa, erkekler savaşmaya gittiklerinde, kadınlar erkeklerin işlerini yapmak zorunda kalmış ve bu işleri gayet iyi yapmışlardı. Erkekler gibi oy hakkına sahip olmalarına hiçbir engel yoktu.

1918'de, Büyük Britanya, Reform Yasası adı verilen bir yasa çıkardı. Kadınlar büyük emek vererek savaşın kazanılmasına katkıda bulundukları için, otuz yaşın üstünde olanları oy kullanabileceklerdi. (1928'de Büyük Britanya yasayı, yirmi bir yaşından büyük kadınların oy kullanabileceği şeklinde değiştirdi.)

Amerika'da kadınların oy kullanabilmeleri için, anayasada bir değişiklik yapılması gerekiyordu. 1918'de Kongre kadınların oy

kullanma hakkına sahip olabilmeleri için, anayasayı değiştirme sürecini başlatmayı kabul etti. Kongre’de New York temsilcisi olan Frederick Hicks, anayasa değişikliğinin oylama zamanı geldiğinde, ölmek üzere olan karısının yanında oturuyordu. Ölüm döşeginde-ki karısı ona gidip oy kullanmasını söyleyince Hicks de karısının isteğini yerine getirdi.

Kongre’nin değişiklik yapılması için son oylamayı yapacağı gün, “süfraj yanlıları” sonucu duymak için senatoya doluştular. *New York Times*, bir senatör değişikliğin kongrede kabul edildiğini ilan etmek için ayağa kalktığında, bir “alkış tufanının” koptuğunu yazdı. Büyük Savaş nihayet sona ermişti. Artık Amerika ve Büyük Britanya’daki kadınlar savaştan sonra dünyayı şekillendirecek yasaların çıkmasına katkıda bulunabilirlerdi.

Ulusal Ayaklanmalar

Paskalya Ayaklanması

Birinci Dünya Savaşı'nın tam ortasında, Büyük Britanya kendi içindeki bir çatışmayla uğraşmak zorunda kaldı.

İngiltere'nin batı kıyılarının karşısında bulunan İrlanda'yı son ziyaretimizde, İngiliz hâkimiyeti altındaki İrlanda halkı üzüntülüydü. İrlanda, üç yüz yıldan uzun süredir Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştu. Son yüz yıldır da temsilcilerini Britanya parlamentosuna gönderiyordu ve kendi hükümeti yoktu. İngilizler kıtlık çeken İrlandalılara pek yardımcı olmamışlardı. Başbakan William Gladstone, İrlandalılara kendilerini yönetme hakkını sağlayacak "Özerk Yönetim" yasasını çıkarması için parlamentoyu ikna etmeye çalıştığında, parlamento reddetmişti.

Gladstone uzun süredir, İngilizlerin İrlandalılara davranış biçiminin, yalnızca yanlış değil, aptalca da olduğu kanısındaydı. İngilizler İrlandalılara ne kadar kötü davranırlarsa, İrlandalılar da İngilizlerden o kadar nefret edeceklerdi. Gladstone, İngilizlerin İrlanda'daki hâkimiyetine, "yedi yüzyıllık kötü yönetim" adını vermiş ve İngilizleri, bu kötü yönetimin huzursuzluk getirmesinin kaçınılmaz olduğu konusunda şöyle uyarıyordu: "Batıdaki bulut, yaklaşan fırtına demektir." İrlandalılar, "başka bir ülkede oturan mal sahiplerine kira ödemek" ve bu toprak sahiplerinin yaptıkları "yasalara boyun eğmek zorunda bırakıldıklarını" asla unutmayacaklardı.

William Gladstone'un ateşli konuşmaları parlamento, İrlandalı köylülerin açgözlü İngiliz toprak sahiplerine kaptırdıkları toprakların bir kısmını geri satın alabilmelerine olanak sağlayan yasayı çıkarmaya ikna etti. Parlamento bunun İrlanda'ya biraz ol-

Paskalya Ayaklanması

sun huzur getireceğini umut ediyordu. William Gladstone ayrıca Protestanlar ile Katoliklere İrlanda'da eşit haklar veren bir yasanın çıkarılmasına da katkıda bulundu.

Bu arada, İrlanda halkı kendisini, "İngiliz" yerine, giderek daha çok İrlandalı olarak görmeye başlamıştı. İrlandalı şair William Butler Yeats İrlanda fikir ve sözlerini öven şiirler yazıyordu. Gael Birliği kuruldu; üyelerinin amacı, İrlandalıların İngilizceden vazgeçerek, İrlanda'nın eski dili olan Gaelce konuşmalarıydı. Gael Spor Derneği adında bir örgüt, İrlandalı çocuklara "fırlatma" gibi eski İrlanda oyunlarını öğretiyordu. Bütün dünyadaki direniş gruplarına benzer gruplar kuruldu. Genç İrlanda grubunun amacı, Büyük Britanya yasalarını değiştirerek, bağımsızlıklarını kazanmaktı. Fenanlar da denilen İrlanda Cumhuriyeti Kardeşliği'nin amacı ise özgürlük için savaşılmaktı. İrlanda Toprak Birliği de yoksul köylüleri zengin toprak sahiplerine karşı örgütlüyordu. Toprak Birliği, yoksul İrlandalı kadın ve erkeklerden, İngilizlere karşı direnişlerini, İngiliz işverenler için çalışmayarak ve İngiliz tüccarlardan mal almayarak göstermelerini istiyordu. İrlandalı işçilerin, artık kendisi için çalışmaya veya kendinden mal satın almaya isteksiz olduklarını, İngiliz toprak sahiplerinden biri olan Charles Boycott fark etmişti. Bundan böyle, bu tarz direnişlere onun adına istinaden "boykot" adı verildi.

Ancak bu direniş gruplarının en güçlüsü 1905'te örgütlendi. Bu örgüte Gaelcede "Tek Başımıza" anlamına gelen Sinn Fein adı verildi. Sinn Fein, İrlanda İngiltere hâkimiyeti altında kalsa bile, kendi parlamentosuna ve tekrar kendini yönetme hakkına sahip olmasını istiyordu. İrlanda, tıpkı Kanada gibi, bağımsız bir ülke olacak fakat İngiliz hükümdarına bağlı kalacaktı.

İrlanda'daki birçok Katolik Sinn Fein'in fikirlerine sempati duyuyordu. Ancak İrlanda'nın kuzeyindeki Protestanlar, eğer İrlanda (hâlâ içinde Protestan'dan çok Katolik vardı) tekrar kendini yönetme hakkını elde ederse, İrlanda'da olabileceklerden korkuyordu. İngiliz hâkimiyeti altında, Protestanlarla Katolikler eşitti. Ancak İrlanda tekrar kendini yönetme hakkını elde edecek olursa, Ka-

tolikler çoğunlukta olacaktı. Peki ya Katolikler Protestanlara kötü davranacak olursa ne olacaktı?

İrlanda'nın özerkliğe sahip olmasını istemeyen Protestanların çoğunluğu İrlanda'nın kuzeyinde, "Ulster" adı verilen altı idari bölgede yaşıyordu. Ulster ülkenin diğer bölümlerinden çok farklıydı. İskoçyalı Presbiteryenler yıllar önce oraya yerleşmişlerdi ve Ulster'daki İrlandalıların çoğu Presbiteryen'di. İrlanda'nın diğer bölgelerinde çiftlikler olduğu halde, Ulster fabrika ve gemi yapım şirketleriyle doluydu.

Çoğu Protestan olan, Kuzey İrlanda'daki yaklaşık yarım milyon insan Ulster Sözleşmesi adı verilen bir belge imzaladı. Belgede şunlar yazılıydı:

Biz vicdanen, özerk yönetimin felaket getireceğini düşünüyoruz. ... Bu, sivil ve dini özgürlüklerimizi ... vatandaşlığımızı ve imparatorluğun birliğini yok eder. ... Biz İrlanda'da bir Özerk Yönetim kurmaya çalışan mevcut komployu alt etmek için gereken her şeyi yapacağız.

"Gereken her şey", eğer İngiliz hükümeti İrlanda'ya özerklik verecek olursa, Kuzey İrlanda Protestanlarının karşı koyacakları anlamına geliyordu. Ulster Gönüllü Kuvvetleri adında gizli bir ordu kuruldu. Bu ordunun yüz bin askeri vardı. Ulster Gönüllü Kuvvetleri'nin teçhizatları çok iyiydi çünkü Almanya'dan yüzlerce silah ve tonlarca mühimmat almışlardı. (Almanya, ülkelerinde karışıklık çıkarıp, İngilizlerin savaştan çekilmesine sebep olacak her şeyi yapmaya seve seve hazır!)

Şimdi İrlanda'da iki taraf vardı: Birisi eğer İrlanda'ya özerklik verilmeyecek olursa, diğeri de verilecek olursa, savaşmakla tehdit ediyordu. Şiddet kaçınılmazdı. Ve 24 Nisan 1916'da, Paskalya pazarından sonraki pazartesi patlak verdi.

Fenan liderlerinden biri olan Patrick Henry Pearse, yaklaşık bin İrlandalı asinin, Dublin kentindeki postanenin kontrolünü ele geçirmelerine önderlik etti. Özerklik için savaşan bu asiler devlet binalarının kontrolünü de ele geçirdiler. İsyanı bastırmak için İngi-

liz birlikleri şehre girdi. Sokaklarda bir hafta süren mücadeleden sonra asileri ele geçirdiler.

Bu küçük isyan Büyük Britanya'da korkunç problemlere yol açtı. Yaklaşık dört yüz kişi ölmüştü ve bunların yarısı da çatışmalar sırasında kazara vurulan masum insanlardı. Birçoğu İngiliz askerleri tarafından öldürülmüştü. Ve "Paskalya Ayaklanması" sona erdikten sonra, İngilizler ele geçirilen on altı asinin idam edilmelerini emrettiler. İçlerinden birinin yaraları o kadar ağırdı ki idam man-gasının karşısında dik durabilmesi için onu sandalyeye bağlamak gerekmişti.

Bu, hem İrlandalıları hem de birçok İngiliz'i öfkeliyordu. Şimdi artık eskisinden de fazla İrlandalı bağımsızlık istiyordu. Asî örgütü Sinn Fein daha çok takipçi kazandı. İrlandalı şair William Butler Yeats, Paskalya Ayaklanması hakkında, en ünlü şiirlerinden biri olan "Paskalya 1916"yı yazdı. "Çok uzun süren fedakârlık kalbi taşılaştı-rabilir," diyordu şiirinde. Sonundaki dizeler de şöyleydi: "Devir çok ama çok değişti." İrlanda ve İngiltere artık asla eskisi gibi olamaz-lardı. Bundan böyle hep düşman olacaklardı.

Paskalya Ayaklanması'ndan aşağı yukarı üç yıl sonra, Sinn Fein İrlanda'da kendi yönetimini kurdu ve bu yönetime, "Dail Eireann," yani "İrlanda Meclisi" adını verdi. Dail Eireann, İngilizler ne düşü-nürse düşünsün, İrlanda'nın artık kendini yöneteceğini ilan etti. Yeni yönetimlerini korumak için, Sinn Fein'in liderlerinden biri olan Michael Collins "İrlanda Cumhuriyet Ordusu"nu kurdu.

Bunun üzerine, Büyük Britanya hemen askerlerini İrlanda Cum-huriyet Ordusu IRA'yla savaşmaları için gönderdi. Adada şiddet-li çatışmalar oldu. Evler yandı, masum insanlar öldü. Bu arada, İrlanda'nın kendisini yönetmesine izin verilmesi gerektiğini düşünen İngiliz sayısı da giderek artıyordu. Birçok İrlandalının yaşadığı Birleşik Devletler'de, Fenan yönetimiyle aynı fikirde olan çok sayıda İrlanda kökenli Amerikalı özerklik çağrısında bulunmaya başladı.

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, Büyük Britanya ve Sinn Fein bağımsızlık müzakerelerine başladılar. Aylar sonra 1921'de, Sinn Fein ve İngiliz hükümeti bir antlaşma imzaladı. Bu

antlaşmayla, İrlanda'nın çoğu, Özgür İrlanda Devleti adı verilen bir ülke haline gelecekti. Kanada gibi, Özgür İrlanda Devleti de İngiliz hükümdarına bağlılığını korusa da, kendini yönetecek, kendi parlamentosu olacak ve kendi yasalarını yapacaktı. William Butler Yeats bu yeni parlamento'ya üye olarak davet edildi.

Ancak İrlanda'nın kuzeyinde altı idari bölgeden oluşan, birçok Protestan'ın yaşadığı Ulster, Özgür İrlanda Devleti'ne ait olmayacaktı. Büyük Britanya'nın bir parçası olarak kalacaktı.

İrlanda'daki herkes bu antlaşmadan memnun değildi. İrlandalıların bir kısmı Ulster'in verilmesine karşı çıktı. Bazıları da İrlanda'nın Büyük Britanya'ya biçimsel de olsa bağlı olmamasını, tümüyle bağımsız olmasını istiyordu. Michael Collins Britanya hükümdarına bağlı olmasını kabul ettiği için onun İrlanda'ya ihanet ettiğine inanan İrlandalı asilerin suikastına uğradı.

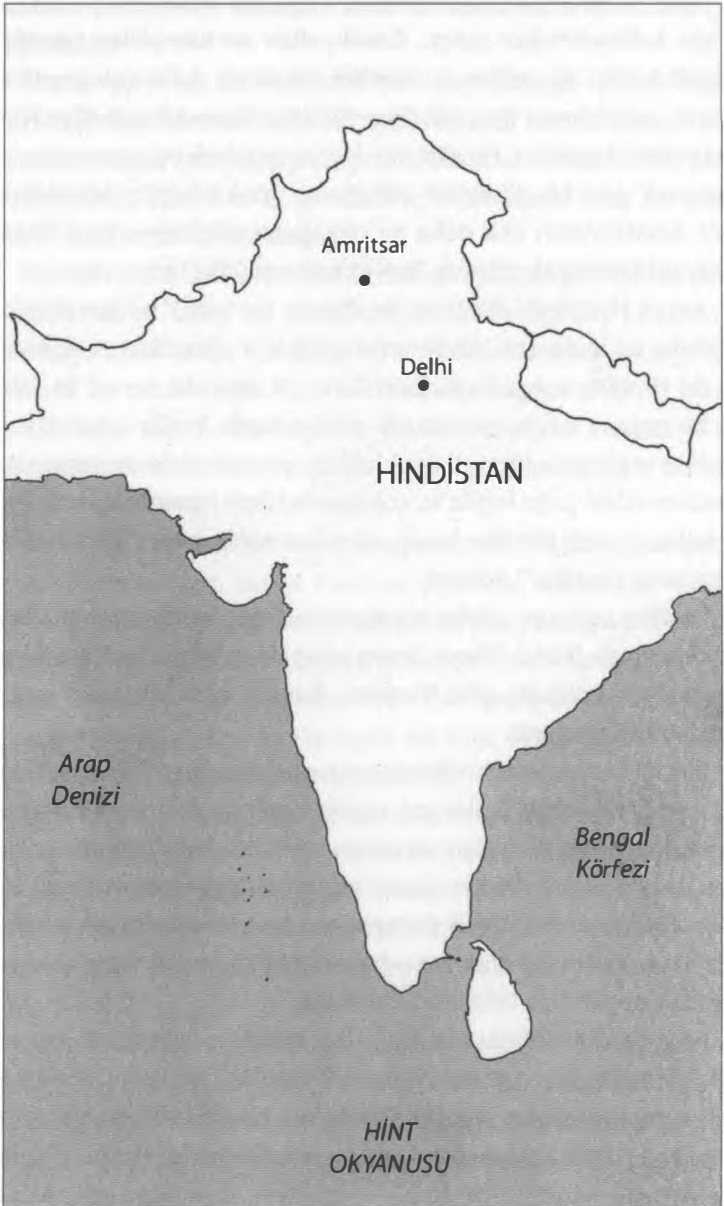
Sinn Fein de Ulster'in Büyük Britanya'da kalmasından hoşnut değildi. Fakat bu antlaşma, iki ülke arasındaki savaşa son vermenin tek çaresi gibi görünüyordu.

1923 itibariyle, artık Özgür İrlanda Devleti kendini yönetiyordu. On dört yıl sonra, Büyük Britanya Özgür İrlanda Devleti'nin, "Eire" yani "İrlanda Cumhuriyeti" adında tam bağımsız bir ülke olmasına izin verdi. Ancak Ulster yani "Kuzey İrlanda", Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası (genellikle Katoliklerin tacize uğrayıp soyulduğu ve hatta komşuları tarafından dövüldüğü, huzursuz ve sorunlarla dolu bir parça) olarak kaldı.

Hint Milliyetçiliği

İrlandalıların bağımsızlık için savaştığı sıralarda, Hindistan halkı da kendi bağımsızlığı için savaşıyordu.

Hindistan'dan ayrıldığıımızda, İngilizler Hindistan'ın idaresini, Hindistan Genel Valisi adını verdikleri bir yetkiliye vermişlerdi. Genel vali, yani "vekil", Hindistan'ı İngiltere Kraliçesi Victoria adına yönetiyordu. Hindistan artık kesin olarak Britanya İmparatorluğu'na ait olduğu için, İngilizler Hindistan'a "Raj" (krallığın Hintçesi) adını vermişlerdi. Bu Raj'ın yeni başkenti de eski başkent Kalküta değil, Delhi'ydi.

Mohandas Gandhi zamanında Hindistan

İsyanın sona ermesiyle birlikte, İngilizler Hindistan'ı tebaaları için kalkındırmaya çalıştı. Demiryolları ve karayolları yaptılar, telgraf hatları döşediler ve Hint limanlarında daha çok geminin ticaret yapabilmesi için, Hindistan'ın limanlarını iyileştirdiler. Hindistan'daki İngilizler, Hindistan'a İngiliz gelenek ve göreneklerini getirmek gibi bir görevleri olduğunu, çünkü İngiliz âdetlerinin Hint âdetlerinden çok daha iyi olduğunu düşünüyorlardı. Yazar Rudyard Kipling bu göreve, "beyaz adamın yükü" adını vermişti.

Ancak Hintlilerin dileği ise İngilizlerin bu "yükü" bırakmalarıydı. İngilizler ne kadar çok Hindistan'ın iyiliği için uğraştıklarını söyleseler de, Hintliler açıkça İngilizlerin daha çok ayrıcalık, servet ve daha iyi bir yaşam sahibi olduklarını görüyorlardı. İngiliz vatandaşları Hintlilerin yalnızca hizmetkâr oldukları ayrı mahallelerde yaşıyordu. Hindistan'daki çoğu İngiliz'in, çok sayıda Hintli hizmetkâr, dadı, aşçı ve bakıcısı vardı. Hintliler beyaz adamlara *sahip*, beyaz kadınlara da *memsahip* ("sahibe") derlerdi.

Hintliler sahip ve sahibe istemiyordu. İngilizler de bunun farkındaydı; aslında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, İngilizler, Kanada ve Avustralya'da olduğu gibi, Hintlilere özerklik verilebileceğini kabul etmeye başlamışlardı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise İngilizlerin gündemlerinde bu vaat artık yoktu. Onlar çok sayıda İngiliz'in ölümüne yol açan korkunç savaşın ardından yaralarını sarmakla meşgullerdi. Ancak Hintliler de Birinci Dünya Savaşı'ndan çok zarar görmüşlerdi. İngiliz alaylarında ve Büyük Britanya'nın savunmasında görev alan yüz binin üzerinde Hintli asker hayatını kaybetmişti. Hindistan en azından özgürlükle ödüllendirilmeliydi.

Bağımsızlık çağrısında bulunan Hintliler içinde, bunu en yüksek sesle dile getiren Kongre Partisi'ydi. Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, Kongre Partisi'nin başında Mohandas Karamchand Gandhi adında bir avukat vardı. Gandhi bir Hindu ailenin çocuğuydu, İngiltere'de hukuk öğrenimi gördükten sonra Güney Afrika'ya gitmişti. Oradaki Hintli göçmenlerin yaşamlarını iyileştirmek için yıllarca emek vermişti. Hintliler koyu tenli ol-

dukları için, Güney Afrika'da siyahlar kadar kötü muamele görüyorlardı.

Gandi yirmi bir yıl Hindistan'dan uzak kalmıştı. Memleketine döndüğünde, kendini yabancı gibi hissetti. Ancak Güney Afrika'daki Hintliler için yaptığı çalışmaların haberi Hindistan'da yayılmıştı. Gandhi, adalet ve bağımsızlık için çalışmaya hazır bir adam olarak çoktan bir ün kazanmıştı.

Gandi Hindistan'a döndükten sonraki yıl, ülkesini trenle dolaşarak, yirmi yılı aşkın bir süredir ziyaret etmediği köy ve şehirleri görmeye karar verdi. Hindistan'da buldukları ise yoksulluk, pislik, hastalık ve sefalet oldu. Bunun üzerine, Kongre Partisi'ne katıldı ve Hindistan'daki bütün küçük köylerdeki köylüleri bu partiye katılmaları için ikna etmeye çalıştı. Onun çabaları sonucu Kongre Partisi'ne milyonlarca insan katıldı.

1919'da, Kongre Partisi'nden göstericiler İngiliz hâkimiyetini protesto etmek için kutsal Amritsar şehrinde buluştular. Hindistan'ın kuzeyindeki Amritsar Hindistan'da yaşayan Sihler (Sih dininin takipçileri) için dünyadaki en kutsal şehirdi. Müslümanlar gibi Sihler de tek bir tanrıya inanırlardı. Eski çağlarda Sihler savaşçı prenslerdi; daha yakın zamanlarda ise Hint imparatorunun kraliyet muhafızları olarak hizmet etmişlerdi.

Amritsar'ın kutsal olmasının nedeni içinde Altın Tapınak'ın bulunmasıydı. Altın Tapınak, sularının içinde yıkananlara sonsuz yaşam verdiği söylenen, büyük, durgun bir havuzun ortasında bulunuyordu. Sihler havuz üzerine yapılmış beyaz bir taş köprüden geçerek Tapınak'a giriyor ve en önemli kutsal metinleri olan Granth Sahib'i görebiliyorlardı.

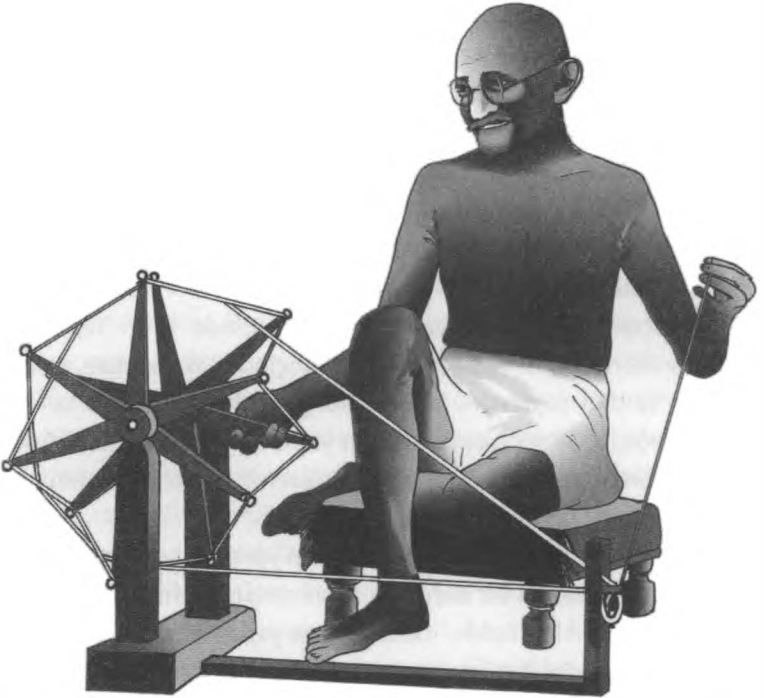
Göstericiler altın tapınak ile havuzun yanında bulunan, Jallianwala Bagh adındaki bir bahçede toplandılar. Silahsız oldukları ve olay çıkarmadıkları halde, toplanmaları yasalara aykırıydı. İngilizler halka açık büyük gösterileri yasaklayan yasalar çıkarmışlardı.

Amritsar garnizonundan sorumlu İngiliz subay emrindeki birliklerle çimenlik bahçeye geldi. Fakat askerler, silahsız göstericilere dağılmalarını söylemek yerine, hiç uyarıda bulunmadan ateş et-

meye başladılar. Üç yüzden fazla silahsız insan öldü. Binin üzerinde kişi yaralandı. Günümüzde Amritsar'ı ziyaret edecek olursanız, Jallianwala Bagh bahçesinde yürüyebilir ve etrafını saran tuğla kemerlerdeki kurşun deliklerini görebilirsiniz.

Bu olaya bütün ülke çok öfkелendi. Bu bir bağımsızlık savaşı başlatmak için çok uygun bir zaman gibi görünüyordu.

Ancak Gandhi takipçilerinin silahlanmalarına izin vermedi. Kongre Partisi'nin üyelerine, silahlı bir adamın bir korkak olabileceğini, ama silahsız bir adamın cesur olması gerektiğini söyledi. Gerçek bağımsızlık *satyagraha* (özgürlük ve adalet için şiddete başvurmadan mücadele etmek) ile kazanılmalıydı.

Mohandas Gandhi işbirliği yapmamayı ve *satyagraha*'yı (özgürlük ve adalet için şiddete başvurmadan mücadele etmek) öğretti.

Gandi ve Kongre Partisi, silahlı mücadele yerine, İngilizlere başka yöntemlerle direnmeye başladı. Hintlilere, "işbirliği yapmama" yöntemiyle (Hintliler İngiliz yönetimine vergi ödemeyi reddedeceklerdi) direnmeyi öğrettiler. Hintlileri İngiliz mallarını "boykot etmeye" (Büyük Britanya'da yapılmış malları satın almama) teşvik ettiler. Gandi takipçilerine, İngiliz kumaşlarını almamaları, kendi kumaşlarını kendilerinin yapmaları çağrısında bulundu. İngilizler tuza vergi koyduklarında, Gandi takipçilerine, 400 kilometre yol kat ederek denizden tuz toplamalarını söyledi. Yürüyüşüne yetmiş sekiz kişiyle başladı. Ancak yürüyüşün sonunda, ardında binlerce insan vardı.

Gandi Hintlilerden, çocuklarını İngiliz okullarından almalarını, İngilizlerin verdiği ayrıcalıklardan vazgeçmelerini istedi. Kendisi de İngiliz devletinin, Güney Afrika'daki çalışmaları için vermiş olduğu madalyayı geri gönderdi. Bir fabrika, işçilerine geçinmelerine yetecek kadar maaş ödemeyi reddettiğinde, Gandi açlık grevine başladı. Fabrika sahipleri zam yapmayı kabul edene dek yemek yemeyi reddetti. Fabrika sahipleri üç günün sonunda razı oldular. Çünkü Gandi'nin açlıktan ölmesinden sorumlu olmak istemiyorlardı.

İngilizler Gandi'yi tekrar tekrar hapse attılar. Ancak Hindistan'daki "milliyetçi hareket" adı verilen direniş büyümeye devam etti. Bu hareket daima barışçıl değildi. Gandi'nin şiddet içermeyen protestoları bazen diğer asilerin silahla savaşmalarına sebep oluyordu. Şiddet içeren ve içermeyen direnişler arasında Hindistan'ı yönetmek imkânsız hale gelmişti.

Amritsar Katliamı'ndan sonra İngilizler nihayet, ülkenin yavaş yavaş bağımsız olacak şekilde, yönetim şeklini değiştirmeye başlamaları gerektiğini kabul etti. Ancak bu sözün tam anlamıyla yerine getirilmesi otuz yıl sürecekti.

Bir “Barış” ve Bir “Savaş”

Versailles Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı sona ermiş, Avrupa’daki bütün ülkeler bu savaştan zarar görmüşlerdi. İtilaf Devletleri’nden olan Büyük Britanya yaklaşık bir milyon adam kaybetmişti. Bir buçuk milyon kişi de yaralanmıştı, ancak yaraları çok kötü olan yüz binlercesinin ise bir daha asla normal bir yaşamları olmayacaktı. Fransa’nın zararı daha fazlaydı; yaklaşık bir buçuk milyon Fransız askeri ölmüştü, milyonlarcası da yaralıydı. Rusya yaklaşık iki milyon, İtalya da yarım milyonun üzerinde adam kaybetmişti. İttifak Devletleri arasında da, yaklaşık iki milyon Alman askeri, bir milyonun üzerinde Avusturyalı ve yarım milyon Türk ve Bulgar askeri hayatını kaybetmişti. Savaş kırsalın çoğunu mahvetmişti. Evler harabeye dönmüştü. Yollar havaya uçurulmuş, kömür madenleri harap olmuştu.

Artık bu ülkelerin, savaşın açtığı yaraları nasıl saracaklarına karar verme zamanıydı.

1919’da zafer kazanan ülkelerin liderleri, Paris’in yakınlarında bulunan Versailles sarayında, XIV. Louis’in yaptırdığı muazzam ve şaşıaalı sarayda toplandılar. Burada, Almanya, Avusturya ve müttefiklerinin ödeyecekleri cezalara karar vereceklerdi.

Konferanstaki en güçlü üç lider, Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson, Büyük Britanya Başbakanı David Lloyd George ve Fransa Başbakanı Georges Clemenceau’ydu. Bu adamların üçünün de barış antlaşması konusunda farklı fikirleri vardı.

İtilaf kuvvetleri içinde savaştan en çok zarar görmüş olan ülke Fransa’ydı. Fransa Başbakanı Clemenceau ülkesinin büyük bölümünün harap olduğuna tanık olmuştu ve Almanya’nın cezalandırılmasını istiyordu.

Versailles Antlaşması'ndan sonra 1919'da Avrupa

İngiltere de savaştan zarar görmüştü. İngiltere Başbakanı Lloyd George, ne zaman halkın içine çıksa, "İngiliz halkı, Almanya'ya ödetin yaptıklarını!" diye bağırıyordu. Ancak Lloyd George aynı zamanda, Almanya çok sert cezalandırılırsa, Alman halkının yüzünü komünizme dönüp, Rusya'yla bir ittifak yapmasından korkuyordu. Almanların çok ümitsizliğe kapılarak, komünizmi getirmeye heveslenmelerini istemiyordu. Büyük Britanya daima Rusya'dan biraz çekinmişti. Rusya çok büyük ve iyi silahlanmış bir ülkeydi ve hep daha da büyüymüş gibi görünüyordu. Artık Rusya bir de komünist olduğu için, Büyük Britanya daha da endişeliydi. Ya Komünist Parti, Avrupa'daki diğer ülkeleri ele geçirerek, komünizmi kuvvet kullanarak yaymaya kalkarsa ne olacaktı? Eğer Almanya ve Rusya ittifak kurarsa, birlikte yenilmez bir düşman olabilirlerdi.

Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson'ın düşünceleri ise farklıydı. Almanya'nın cezalandırılması gerektiği konusunda o da hemfikirdi. Ancak Versailles'daki toplantının en önemli amacının, böyle bir savaşın bir daha meydana gelmesini nasıl önleyebileceklerini çözmek olduğunu düşünüyordu. Dünya ülkelerinin, bütün ülkelerin saygı duyacağı bir anlaşmayı ortaya çıkarmak için birleşmeleri gerektiğine inanıyordu. Ona göre, bu anlaşma on dört madde içermeliydi. Ancak bunlardan üçü en önemlileriydi.

1. Bütün ülkeler ordu ve silahlarını azaltmaya çalışmalı.
2. Her ulus kendini yönetmekte bağımsız olmalı.
3. Bütün ülkeler Milletler Cemiyeti adı verilen bir örgüte üye olmalı.

Milletler Cemiyeti, üyeleri birbirleriyle zaman zaman tartışan büyük bir ailenin ebeveynleri gibi davranacaktı. Eğer iki üye arasında bir mesele yüzünden tartışma çıkarsa, üyeler meseleyi yumruklaşarak çözmeye çalışmayacak, birbirlerine savaş açmayacaklardı. Bunun yerine, sorunu Milletler Cemiyeti'ne getireceklerdi. Birlikteki ülkeler sorunu tartışıp ne yapılması gerektiğine karar

verdikten sonra, bu ülkelere yapmaları gerekenleri söyleyeceklerdi. Wilson, Milletler Cemiyeti'nin, bir dünya savaşının tekrar meydana gelmesine engel olabileceğini düşünüyordu.

Bu üç lider ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmış diğer ülkelerin temsilcileri Versailles'da buluştuklarında, üç önemli konu üzerinde fikir birliğine vardılar. İlk olarak, diğer liderler Wilson'un Milletler Cemiyeti fikrinin iyi bir fikir olduğunu kabul ettiler. Milletler Cemiyeti, Büyük Savaş'ın hem galip hem de mağluplarının imzaladığı Versailles Barış Antlaşması'yla oluşturuldu.

İkinci olarak, Versailles Barış Antlaşması'nın haritanın tümünü değiştireceğinde mutabık kaldılar.

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Almanya'nın doğusunda Avusturya (bir zamanlar ortaçağın Kutsal Roma İmparatoru'na ait olan topraklar) vardı. Hatırlarsanız, Avusturya aynı zamanda "Avusturya Macaristan İmparatorluğu" olarak da biliniyordu, çünkü bu ülkenin doğu yarısında bulunan insanlar Avusturya imparatorluğuna bağlı olmalarına ve iki ülke de aynı imparator ve ordunun hâkimiyeti altında olmasına rağmen, imparatorluğun kendilerine ait bölümünün, kendi adı (Macaristan) ve ayrı anayasası olmasını istiyorlardı. Hırvatistan ve Bosna, Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunuyordu. Güneyinde bağımsız Sırbistan ve Karadağ, doğusunda Bulgaristan, Bulgaristan'ın yukarısında da Rusya'ya ait Romanya vardı. Yarımadanın güneyindeki Yunanistan ile yukarısındaki Arnavutluk bağımsız ülkelerdi.

Versailles Barış Antlaşması bunların neredeyse hepsini değiştirdi. İlk olarak, Avusturya ikiye ayrıldı. Bundan böyle bu imparatorluk iki ayrı ülke olacaktı: batıda Avusturya, doğuda Macaristan. Her ikisinin yukarisından büyükçe bir toprak parçası alınarak, Çekoslovakya adında yepyeni bir ülke oluşturuldu. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun alt yarısındaki Bosna ve Hırvatistan alınarak, Sırbistan'la birlikte, Yugoslavya adında yeni bir ülke meydana getirildi. Karadağ da Yugoslavya'ya dâhil edildi. Yalnızca Arnavutluk ve Yunanistan topraklarını koruyabildiler.

Almanya'yla aynı safta yer almış olan Bulgaristan'ın cezası da topraklarının bir bölümünü kaybetmek oldu. Bulgaristan'ın batısındaki topraklar da yeni Yugoslavya'ya dâhil edildi. Bu yeni ülkede beş farklı devletten insanlar olacaktı.

Peki, Almanya'yla ittifak yapmış diğer ülke Türk İmparatorluğu ne olacaktı? Türk İmparatorluğu'ndan Türklere kalan tek parça Küçük Asya'ydı, yani günümüzde modern Türkiye devleti olarak bildiğimiz ülkenin yer aldığı topraklar. Fransa ve Britanya, Küçük Asya'nın güneyindeki toprakları paylaştılar. Akdeniz'in doğu kıyısındaki toprakları Fransa, Arabistan Yarımadası'nın kuzeyindeki, İran sınırına kadar olan toprakları da Britanya aldı. (On yıl sonra 1929'da, Britanya bir zamanlar Türklere ait olan toprakların bir kısmını ayırarak, buraya "Irak" adını verecekti.) Yüzyıllarca doğuda hüküm sürmüş bir imparatorluk olan Osmanlı Türklerinin imparatorluğu artık yoktu. Onun yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu.

Versailles Barış Anlaşması'nın ikinci görevi, Avrupa'nın doğusunu düzenlemekken, üçüncüsü de Almanya'yı cezalandırmaktı.

Almanya, imparatorluğunun büyük bir bölümünü vermek zorunda kaldı. İmparatorluğun kuzey kısmı bölündü. Topraklarının bir kısmı, doğu sınırındaki, Almanya ile Rusya arasında bulunan Polonya'ya verildi. Bir kısmı da Rusya'ya katıldı. Almanya'nın diğer bölümlerine özgürlük verildi ve bağımsızlıklarını kazanan bu uluslar Litvanya, Letonya ve Estonya adını aldılar.

Almanya, kolonilerinin de hepsini kaybetti. Ordusunda artık yüz binden fazla asker bulunduramayacaktı. Donanmasında sadece altı savaş gemisi olabilirdi. Almanya'nın hava kuvvetleri ve denizaltı filosu olmayacaktı. En kötüsü de, antlaşmadaki "231. Madde", yani "Savaş Suçları Maddesi"ydi. Bu maddede şöyle deniyordu: "Savaşı Almanya ve müttefikleri çıkardığı için, Almanya İtilaf Kuvvetleri'nin savaş sırasında verdiği bütün kayıp ve zararlarının sorumluluğunu kabul eder." Bu, Almanya'nın tek başına savaştan sorumlu olduğu ve diğer ülkelerin zarar ve kayıplarına karşılık, otuz iki milyar dolardan fazla para ödemesi gerektiği anlamına geliyordu.

Bu madde Alman temsilcilerini çok öfkelendirdi. Savaşta Almanya da çok zarar görmüştü. Eğer bu paranın hepsini Almanya ödeyecek olursa, bir daha asla toparlanamayabilirdi. Aslında savaş Balkan Yarımadası'nda başladığı halde, neden savaşın bütün suçu Almanya'nın üzerine atılıyordu?

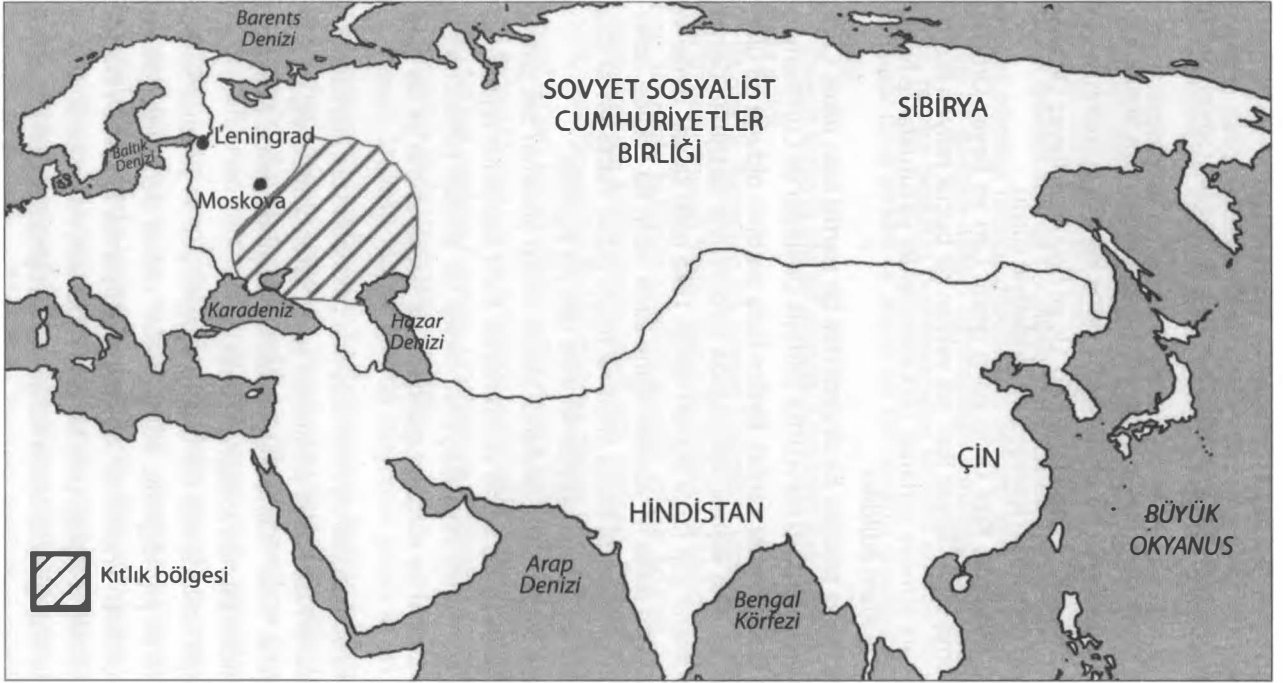
Ancak İtilaf Devletleri geri adım atmadılar. Liderlerin her biri istediğini almıştı. Birleşik Devletler Başkanı Wilson'ın istediği Milletler Cemiyeti kurulmuş, Fransa Başbakanı Clemenceau Almanya'nın cezalandırıldığını görmüştü. Büyük Britanya Başbakanı da halinden memnundu, çünkü Versailles Barış Antlaşması'yla oluşturulmuş yeni ülkelerin tümü, Büyük Britanya ile Komünist Rusya arasında bir bariyer vazifesi göreceklerdi.

Ne yazık ki Versailles Barış Antlaşması birçok soruna yol açacaktı.

Woodrow Wilson ülkesine döndüğünde, Birleşik Devletler Kongresi'ni, Milletler Cemiyeti'ne katılmaya ikna edemedi. Kongre, Birleşik Devletler'in Avrupa politikasına fazla karışmasını istemiyordu. Bunun yerine, Amerikalıların sadece Amerika'nın yararına olacak şeylere odaklanmaları gerektiğini düşünüyordu. Böylece bir Amerikan başkanı tarafından tasarlanmış olan Milletler Cemiyeti yola Amerika'sız devam etti.

Barış antlaşmasıyla oluşturulmuş ülkelerin çoğu zamanla parçalandı. Ne de olsa, sınırları, içlerinde yaşamayan insanlar tarafından çizilmişti. Aynı tarihi veya aynı kültürü paylaşmayan farklı insan grupları bir araya sıkıştırılmış ve artık aynı ülkenin vatandaşları oldukları söylenmişti. Bu yeni ülkelerin bazılarında, birbirlerinden yüzyıllardır nefret eden insanlar artık aynı sınırlar içine hapsedilmişlerdi.

Almanya'ya yüklenen borç da Almanya'yı iyice yoksullaştırırken, halkını da sefaletle sürükledi. Birkaç yıl içinde Alman halkı, Almanya'ya yapılmış haksızlıkların intikamını almayı teklif eden ve ülkelerini yeniden büyük bir ülke yapmayı vaat eden birilerinin peşinden gitmeye hazır olacaktı.

Stalin'in İdaresi altındaki Rusya

Joseph Stalin'in Yükselişi

II. Nikola ve ailesi öldürüldükten sonra, Rusya'da içsavaş patlak verdi.

Çara sadık olan Ruslar çarın ölümünün intikamını almak için, Beyaz Ordu adında bir ordu kurdu. Buna karşılık komünistler de kendi orduları Kızıl Ordu'yu kurdu. Üç yıl boyunca, Beyaz Ordu ile Kızıl Ordu arasındaki içsavaş tüm şiddetiyle sürdü.

1922 itibariyle, Kızıl Ordu galip geldi. Çarı ve Beyaz Ordu'yu desteklemiş olan, "Beyaz Rus" adı verilen bir buçuk milyon Rus ülkelerini terk etmeye zorlandı. Terk etmeyenler ya tutuklanıp hapse atıldı ya da idam edildiler.

Artık Rusya *totaliter bir devlettir* (tek bir partisi olan ülke). Çoğu ülkede en az iki parti mevcuttur (Birleşik Devletler'de Cumhuriyetçiler ile Demokratlar vardır). Birden fazla partinin olduğu bir ülkede, partiler ülke idaresi konusunda birbirleriyle tartışırlar. Genellikle, tarafların çok farklı fikirleri vardır. Ülke halkı savları dinler ve hangi tarafın daha iyi yöneteceğine karar verir. Bu şekilde, adayların tümü fikirlerini halka anlatma fırsatı bulur. Hatta savlar bazı insanların fikirlerini değiştirmelerine bile yol açabilir.

Ancak totaliter bir devlette, kimse ülkeyi yöneten tek partiye ihtilafa düşmez. Lenin ve Komünist Parti komünist rejimle anlaşmazlığa düşen veya Rusya'nın başka bir şekilde yönetilmesini isteyen kişileri ya sürgüne gönderdi ya hapse attırdı ya da idam ettirdi.

Lenin bu totaliter devletin başında çok uzun süre kalmadı. Beyaz Ruslarla Kızıl Ruslar arasındaki savaş biter bitmez felç geçirdi. İki yıl daha "lider" olarak kaldı fakat bu iki yıl boyunca, Rusya'nın gerçek lideri aslında Joseph Stalin'di.

Joseph Stalin'in asıl adı İyusif Cugaşvili'ydi. 24 yaşında Komünist Parti'ye katıldığında, adını "Stalin" olarak değiştirdi. "Stalin" Rusça "çelikten (yapılmış)" anlamına geliyordu. Rusya'nın hâkimi Joseph Stalin'in kişiliği çelik bir kılıç kadar sert ve keskindi.

Lenin öldüğünde, Stalin Rusya'nın tartışmasız lideri oldu. Petrograd şehrinin (adı bir zamanlar St. Petersburg'du) adının Lenin'in

onuruna, Leningrad olarak değiştirilmesini emretti. Stalin ayrıca, Rusların gelip bakabilmeleri için, Lenin'in naaşının cam bir tabutta konulmasını emretti. Bilim insanları Lenin'in politik dehasının sırrını çözebilmek amacıyla beynini incelemek için çıkardı. Bunun ardından, diğer bilimciler naaşı muhafaza etmek için kimyasallar ilave etti. Günümüzde Lenin'in naaşı, Moskova'daki "Kızıl Meydan" olarak bilinen alanda sergilenen cam tabutun içindedir. Meydanı ziyaret edenler tabutu görebilirler. Seksen yıldır, on beş üyeden oluşan bir komite naaşın bakımından sorumludur. Görevleri her hafta, naaşın bozulup bozulmadığını kontrol ederek, biraz daha kimyasal ilave etmek ve arada bir de Lenin'in giysilerini değiştirmektir.

Joseph Stalin'in idaresi altında, Komünist Rusya'da iki şey meydana geldi.

İlk olarak, Rusya'nın adı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) oldu. Joseph Stalin, Rusya ile Polonya arasındaki, Rusya'nın batı sınırında bulunan ülkeleri savaşla tehdit ederek, komünist imparatorluğa katılmalarını talep etti. Sonraki yirmi yıl boyunca, SSCB, yani "Sovyetler Birliği" doğuya doğru yayılarak, Asya'nın ortasındaki beş küçük ülkeyi yuttu. Ayrıca Baltık Denizi'ne de uzanarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Versailles Barış Antlaşması'yla özgürlükleri verilmiş Estonya, Litvanya ve Letonya'yı da içine kattı. Bu özgürlük fazla uzun sürmemiştir!

Joseph Stalin'in idaresi altında meydana gelen ikinci şey de milyonlarca Rus'un hayatını kaybetmesiydi. Bunların birçoğu Stalin tarafından idam ettirilmiş, bir o kadarı da açlıktan ölmüştü.

Stalin'in, Rusya'yı nasıl büyük bir ülke yapacağına dair kendine özgü fikirleri vardı. Rusya topraklarının çoğu, köylülerin ekip biçtikleri tarım arazileriydi. Ancak Stalin Rusya'nın, zengin Batı ülkeleri gibi fabrikaları ve madenleri olmasını istiyordu. Çelik fabrikaları istiyordu ki bunlar, Rusya'nın dört bir yanını saracak demiryollarının raylarını ve Rusya'nın ev ve sokaklarını aydınlatacak elektrik jeneratörlerinin parçalarını üreteceklerdi. Bu yeni sanayilerin (çoğunun Sibirya'nın buzlarla kaplı boş arazilerinde)

kurulmalarını emretti. Daha sonra da binlerce Rus'u fabrikalarda, çelik atölyelerinde ve madenlerde çalışmaya zorladı. Eğer işçiler belli bir miktar metal ve mal üretemezlerse ceza alıyorlardı.

Ayrıca halen çiftliklerde çalışan köylülerin, daha yoğun çalışıp daha fazla ekip biçerek, daha çok yiyecek üretmelerini de emretti. Köylüler yüzlerce kişinin çalıştığı devasa "kolektif çiftliklerde" toplanmaya zorlanmışlardı. Bu tarlalarda üretilen yiyeceklerin neredeyse tümü "ortak bir stokta" toplanıyordu. Başka bir deyişle, çoğu devlete gidiyordu! Komünist devletin de bunları sonra Rus halkına eşit olarak dağıtması gerekiyordu.

Bu yeni düzenleme Rus köylüleriyle çiftçilerinin hiç hoşuna gitmemişti. Çoğu topraklarını bırakıp fabrikalarda çalışmak istemiyordu. Halen çiftliklerinde çalışmalarına izin verilenler ise kendi ürünlerinin sahibi değildi ve ürün yetiştirme yöntemlerine de karar veremiyorlardı. O kadar emek verdikten sonra, yiyeceğin çoğunu devlete teslim etmek zorundalardı.

Bu yeni "kolektifler" hiç sevilmediğinden, birçok çiftçi buralarda çalışmayı reddediyordu. Ancak Stalin de asi Sovyet vatandaşlarıyla nasıl başa çıkacağını biliyordu. Stalin'e karşı koyan biri tutuklandıktan sonra ya vurulur ya da "çalışma kampları"na gönderilirdi. Bütün Sibiry'a ya ve doğuya kadar yayılmış çalışma kamplarında dondurucu bir soğuk vardı. Buralarda çok az bir yemek karşılığında mahkûmlar, günlerce, haftalarca, hatta aylarca çalışırlardı. Sibiryanın boş arazilerine dağılmış bu çalışma kamplarına "Gulag Takımadaları" adı takılmıştı çünkü bir ada dizisi gibi yayılıp izole olmuşlardı. Gulag'a gönderilen insanların çoğu hayatını kaybederdi.

Daha sonra Rusya'da kuraklık baş gösterdi. Ürünler kurumaya başladı. Hasatlar giderek azalınca köylüler aç kaldı. Ancak Stalin, bu insanlara yardım etmek yerine, aynı miktarda tahıl Leningrad'a göndermeye devam etmelerini emretti.

Köylüler açlıktan ölmeye başladı. Kıtık sırasında altı milyon Rus açlıktan öldü. Ancak bu Joseph Stalin'in umurunda bile değildi. O Rusya'yı güçlendirmeye kararlıydı. İnsanların ölmesi ona göre sürecin bir parçasıydı sadece.

Stalin'in yöntemlerinden veya zalimliğinden şikâyet eden birisi ya vurulur ya da Sibiryâ'ya gönderilirdi. Stalin "tasfiyeleri" yüzünden kötü bir şöhrete sahip oldu. Rusya'yı "ihtilaf"lardan arındırmak için, kendisini eleştiren "muhalif"lerin tutuklanarak, Gulag'a gönderilmelerini emretti. Stalin'in iktidarı sırasında, on beş milyon Rus Gulag'a gitti! Aşağı yukarı dokuz milyon kişi tutuklanarak vuruldu. Sovyetler tarafından on bir yıla mahkûm edilen en ünlü Rus muhaliflerinden olan Alexander Soljenitsin mahkûmiyetinin çoğunu Gulag'daki bir çalışma kampında geçirmişti. Soljenitsin yazılarında, Rusların kılık değiştirmiş Rus polisi tarafından gece gündüz, günün herhangi bir saati tutuklanabileceklerini anlatmıştı. Mahkûmlara çoğunlukla suçlarının ne olduğu bile söylenmezdi. "Geçiş izniniz kontrol ettikten sonra, sizi fabrika koridorunda bir köşeye çekerler ve sonra bir bakmışsınız, tutuklanmışsınız," diye yazmıştı. "Geceleyin 'İsa aşkına' misafir ettiğiniz bir hacı sizi tutuklayabilir. Elektrik sayacınızı okumaya gelmiş görevli sizi tutuklayabilir. Sokakta rastladığınız bisikletçi, demiryolu kondüktörü, taksi sürücüsü ve tasarruf sandığı veznedarı sizi tutuklayabilir. Tutuklandıktan sonra ise mahkemeye çıkmadan kampa gönderilebilir veya bir ihtimal, adınızı temizleme şansı bulabilirsiniz."

Soljenitsin, devrimin, insanların içindeki kötülüğü asla yok edemeyeceğini, yalnızca belli yönetimlerden kurtulmayı sağlayabileceğini yazmıştı. Bu yönetimlerin kötülükleri giderildiğinde bile, insanların içindeki kötülükler kalıyordu.

Soljenitsin haklıydı. Komünist devlet tiranlıktan kurtulmak için kurulmuştu. Ancak Komünist Rusya'nın lideri Joseph Stalin eski Rus çarları kadar zalim, zorba ve kötüydü.

Kral ve II Duce

Mısır'ın İlk Kralı

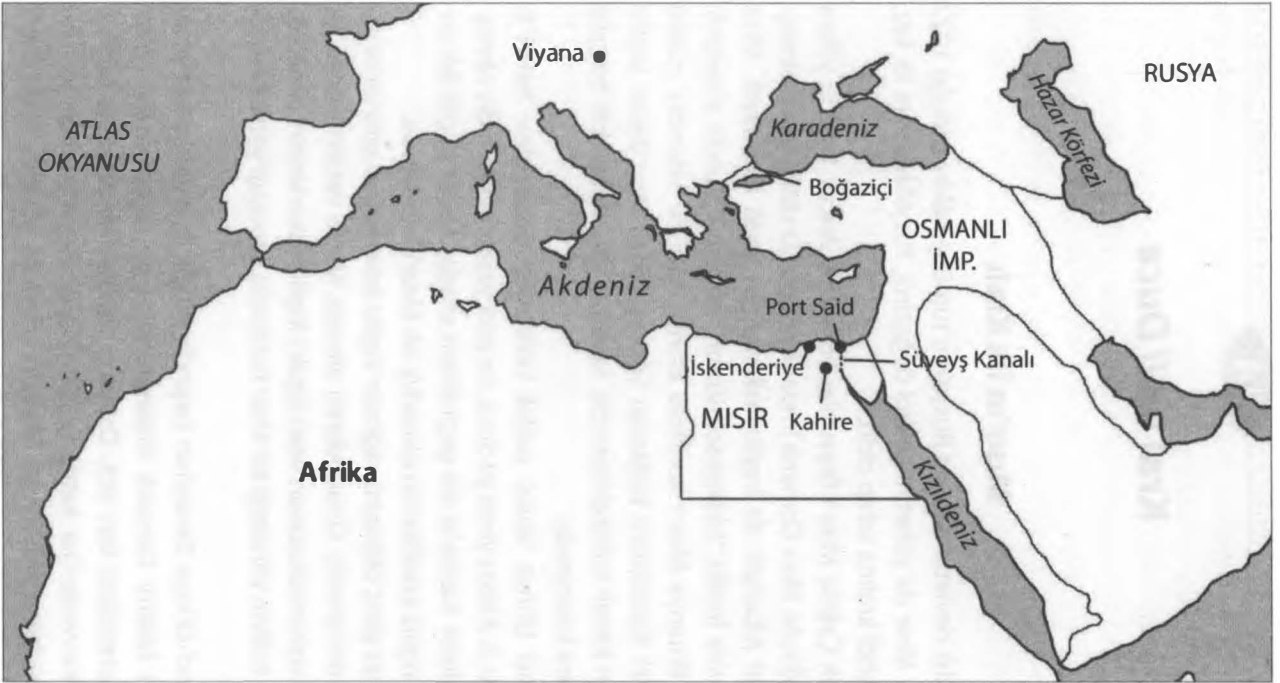
Komünist devletin nihayet Rusya'nın tümüne hâkim olduğu 1922 yılında, Mısır da yönetim şeklini değiştirdi. Yüzyıllar sonra ilk kez, Mısır kendi kralına sahip oldu.

Antik Çağ'da Mısır'ı firavunlar yönetirdi. Ancak 1800'lü yıllara gelindiğinde, Mısır Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştu. 1900 itibariyle de İngiliz askerlerinin işgali altındaydı. Mısır lideri *hıdiv* İngiliz "başkonsolosunun" güdümü altında yönetirdi. Büyük Britanya Mısır'ı kontrolü altında tutmak istiyordu, çünkü Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan Süveyş Kanalı Mısır'daydı. İngiliz gemileri kanalı kullandıklarında, Japonya yolu dokuz bin beş yüz kilometre kısalıyordu.

Birinci Dünya Savaşı patlak vermeden önce, Mısır *hıdivi* II. Abbas'tı. II. Abbas yirmi yıl önce, on yedi yaşındayken *hıdiv* olmuştu. İngilizler Kahire'yi ele geçirdikleri sırada, Abbas küçük bir çocuktuktu. İngiliz askerlerinin olmadığı bir Mısır'ı biliyordu.

Abbas genç olmasına rağmen İngiliz askerlerinin emirlerini yerine getirmiyordu. Onun idaresi altında, Mısırlı vatanseverler, bir İngiliz başkonsolosunun veya işgalci İngiliz askerlerinin olmadığı, sadece *hıdivin* yönettiği bir Mısır hakkında konuşup yazmaya başladılar.

Birinci Dünya Savaşı'nın başında Büyük Britanya, Mısır'ın artık eski hâkimi Osmanlı İmparatorluğu ile hiçbir ilişkisi olmaması gerektiğini ilan etti. Osmanlı Türkleri Almanya'yla birlikte İttifak Kuvvetleri'ne katıldığı için, Büyük Britanya Mısır'ın İtilaf Devletleri'nin tarafında yer almasını istiyordu. Mısırlıların seçeneği yoktu. İngilizler ayrıca sadık kalmasını garantilemek için, Mısır'ın

Bir kralın idaresi altındaki Mısır

artık "sıkıyönetim" altında olduğunu da ilan ettiler. Buna göre artık Mısır idaresinde son söz, II. Abbas ve Mısır devletinde değil, İngiliz askerleriyle dolu ordudaydı.

Sıkıyönetim ilan edildiğinde, II. Abbas, Mısır hükümetinin bulunduğu başkent Kahire'de değildi. Birkaç hafta önce, Mısırlı bir öğrenci ona sokak ortasında suikast düzenlemeye kalkışmıştı. Suikastçı hıdiv ateş ederek yanağından ve kolundan yaraladıktan sonra, kaçarken Abbas'ın muhafızları tarafından öldürülmüştü.

Abbas yaralarından dolayı hayati tehlike içinde değildi fakat ağrıları vardı. Bu yüzden birkaç günlüğüne Kahire'den ayrılarak, sağlığına kavuşmak için Boğaz'daki yazlık sarayına gitti. Sıcak Kahire şehrinden daha serin olan Boğaz iyileşmesi için daha uygun bir yerdi.

Sıkıyönetim ilan edildiğinde, II. Abbas Kahire'ye dönmesinin tehlikeli olacağını anladı. Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanı olduğunu ilan etmesini istemiyordu. Mısırlıların çoğu Osmanlı Türkleri gibi Müslüman'dı ve kendilerini hâlâ Türklere bağlı hissediyorlardı. Ancak Kahire'ye dönüp de İngilizlere, İttifak Devletleri'nin müttefiki olmayı tercih ettiğini de söyleyemezdi. Etrafı, hepsi de Almanya ve Türklerin düşmanı olan İngiliz askerleriyle çevrili olacaktı.

İngilizler II. Abbas'ı iktidardan uzaklaştırmak için yokluğunu bahane ettiler. Mısır'ın başındaki resmi yetkili, İngilizlerin elinde, Abbas'ın hâlihazırda Osmanlı Türklerinin bir müttefiki olduğuna dair "bol miktarda delil" olduğunu ilan etti. Yani o Büyük Britanya'nın düşmanıydı. Bu yüzden taht hakkını kaybetmişti. Artık Mısır Büyük Britanya'nın bir kolonisi, Britanya imparatorluğunun bir uzantısı olacaktı.

II. Abbas Viyana'ya kaçtı ve ülkesi değişirken uzaktan izledi. Mısır'da artık hıdiv yerine sultan (Türk padişahına bir bağlılığı olmayan Müslüman bir hükümdar) olacaktı. Bu makama Abbas'ın amcası Ahmet Fuat geçti.

Mısırlılar, Birinci Dünya Savaşı tüm şiddetiyle etraflarında devam ederken dahi, İngiliz hâkimiyetinden kurtulmayı ümit ediyor-

lardı. Birinci Dünya Savaşı sona erdikten üç gün sonra, üç Mısırlı vatansever İngiliz başkonsolosu ziyaret ederek, Londra'ya *vefd* adı verilen, diplomatik bir resmi ziyaret yapmak için izin istedi. Orada, Mısır'ın bağımsızlığa kavuşması taleplerini parlamentoya sunmayı umut ediyorlardı. Ziyaretlerinin barış amaçlı olduğunu ve İngilizlerin Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ellerinde tutabileceklerini taahhüt ettiler.

Başkonsolos liderlerin Londra'ya gitmelerine izin vermek yerine, onları hapse attırdı.

Bunun üzerine, bu mantıksız eylemi protesto etmek için Kahire'de isyanlar patlak verdi. Öğrenciler okula gitmedi, memurlar, demiryolu mühendisleri ve otobüs şoförleri işe gitmedi, taksiler çalışmadı ve avukatlar mahkemeye gitmeyeceklerini ilan etti. İrlandalılara ait "boykot" tekniği Mısır'da da yayılmıştı. Vefd fiyaskosu ulusal bir bağımsızlık eylemine dönüştü ve Vefd adını aldı.

15 Mart 1919'da, Mısırlılarla İngiliz askerleri arasında çatışma çıktı. On bin Mısırlı kadın ve erkek çatışmalara katıldı, bu vesileyle kadınlar ilk kez modern Mısır politikasına katılıyorlardı. Çatışmalar sekiz ay devam etti. Sekiz yüzden fazla Mısırlı öldürüldü.

Bir kez daha İngilizler, eğer bir ülke halkı özgürlüğünü kazanmaya kararlıysa, o ülkenin hâkimiyetini ellerinde tutamayacaklarını anlamaya başlıyorlardı. 28 Şubat 1922'de, Büyük Britanya resmi olarak Mısır'a özgürlüğünü verdi. Sultan Ahmet Fuat, Kral I. Fuat adını alarak, bağımsız Mısır'ın ilk kralı oldu. Mısırlılar ayrıca kendi anayasalarını kaleme aldı ve Mısır parlamentosu için seçim yapmayı planlamaya başladı. Mısır'ın yönetim şekli meşrutiyet olacaktı. Kralın yetkileri, anayasa ve seçimle iş başına gelmiş bir meclis tarafından sınırlanacaktı.

16 Mart'ta, I. Fuat resmen kral ilan edildi. Bütün ülkeye hitaben şu mektubu yayınladı: "Tanrı Mısır'ın bağımsızlığının bizim elimizden sağlanmasına müsaade etti... Ülkenin saygınlığını temin etmek için, Majesteleri, Mısır Kralı unvanını aldık... Umuyoruz ki bu gün Mısır'a ihtişamını tekrar kazandıracak bir çağı başlatacak." Bū-

tün Mısır'da bu mektup yüksek sesle kalabalıklara okundu. Kahire, Iskenderiye ve Port Said'de 101 pare top atışı yapıldı.

Mısır artık özgürdü.

Ancak üç kollu bir iktidar mücadelesi de başlamıştı. Parlamen-toda Vefd koltukların çoğunu kazanmıştı ve mümkün olduğun-ca çok yetkiyi Kral Fuat'ın elinden almak istiyordu. I. Fuat Vefd'le bazen anlaşılamadığı için, Vefd üyesi olmayan Mısırlıları yetkili makamlara getirmeye çalıştı. İngilizler de halen Mısır'dan ayrıl-mamışlardı. İngiliz askerleri bütün ülkedeki askeri karargâhlarda görevliydi ve İngiliz subaylar da Mısır'ın polis kuvvetleri ve ordu-sunda halen makam sahibiydi. İngilizler Mısır'dan tamamen ay-rılacak olursa, Büyük Britanya başbakanı başka ülkelerin Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçirmesinden korkuyordu. Dünyayı şu sözleriyle uyardı: "Mısır topraklarına yapılacak herhangi bir saldırı, bizim gözümüzde, emrimizdeki tüm imkânlarla geri püskürtülme-si gereken bir eylemdir."

Sonraki birkaç yıl boyunca, kral, Vefd ve İngilizler Mısır'daki güçlerini artırabilmek için birbirleriyle mücadele ettiler.

İtalya'da Faşizm

Mısır'ın bağımsızlığı ilan edildikten sonraki yıl 1923'te, İtalya'da büyük bir kargaşa başladı. Kargaşanın nedeni, 23.000 kilometre-karelik toprağın yeterli gelmemesiydi.

İtalya Birinci Dünya Savaşı'na, 1915 yılında İtilaf Devletleri'nin yanında katıldı. Yarım milyondan fazla İtalyan askeri İttifak Dev-letleri'yle savaşırken can verdi. İtalya Başbakanı Vittorio Orlando ateşkesten sonraki barış görüşmeleri için Versailles'a geldiğinde, antlaşmanın yazılmasında, zafer kazanmış diğer liderlere katılabile-ceğini umut ediyordu.

Ancak bu dileği gerçekleşmedi. İngiltere Başbakanı Lloyd Ge-orge ile Fransa Başbakanı Georges Clemenceau Orlando'ya antlaş-ma şartları konusunda fazla söz hakkı tanımadılar.

Nedeni de İtalya'ya güvenmemeleriydi. Savaş başlamadan önce, İtalya, Almanya ve Avusturya kendi aralarında Üçlü İttifak

adında bir antlaşma imzalamışlardı. Bu antlaşmaya göre, bu üç ülkeden biri savaşa girecek olursa, diğer ikisi ona katılacaklardı.

Savaş başladığinde ise İtalya Üçlü İttifak'ın koşullarını ihlal ederek, Almanya'ya katılmadı. Ancak İtalya hemen İtilaf Devletleri'ne de katılmadı. İtalyan devleti bir sene savaşın dışında kaldı. Bu bir yılda ise binlerce Fransız ve İngiliz askeri öldü. Savaş bittikten sonra da İtalya liderine şüpheyile yaklaşılmaya devam ettiler, çünkü İtalya bir zamanlar Almanya'nın dostuydu ve Almanya'nın düşmanlarına da hemen katılmamıştı.

İngiliz, Fransız ve Amerikalı liderler, İtilaf Kuvvetleri'nin Birinci Dünya Savaşı'nda elde ettikleri zaferden kendilerine pay çıkardılar. Aslında, Birleşik Devletler savaşa çok geç girmiş olmasına rağmen, Fransızlarla İngilizler Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson'u, İtilaf Kuvvetleri'nin kurtarıcısı gibi görüyorlardı. Britanya Başbakanı David Lloyd George'a, Versailles Barış Antlaşması'nda işlerin nasıl gittiği sorulduğunda, şöyle yanıtladı: "Fena değil, İsa ile Napolyon'un (Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson ile Fransız lider Clemenceau'yu kastediyordu) arasına oturtulduğumu düşünecek olursak."

Böylece Versailles'te, üç güçlü ülke barış antlaşmasının şartlarını belirlerken, Vittorio Orlando da onları seyretti. Orlando İtalya'nın en azından, Adriyatik Denizi'nin kıyısındaki toprakların bir kısmını alabileceğini ummuştı. Ancak Woodrow Wilson, yeni, bağımsız ülkeler oluşturma'nın çok daha iyi olacağını düşündüğünden, onun bu isteğini kabul etmedi. Adriyatik kıyısındaki topraklar yeni bir ülke olan Yugoslavya'ya verildi.

İtalya, Trieste şehri ile etrafındaki topraklar dahil, önceden Avusturya'ya ait olan toprakların bir kısmını aldı. 23.000 kilometrekarelik bu alan Massachusetts eyaletinden biraz daha büyüktü. Ancak İtalyanların istediklerinden çok daha azdı. Ne de olsa, Büyük Britanya Türklere ait 518.000 kilometrekareden fazla toprağı almıştı ki bu alan Teksas eyaleti kadar vardı. İtalya'nın başka bir şikâyeti daha vardı. İtalya 1915'te savaşa girdiğinde, Büyük Britanya ile gizli bir antlaşma imzalamıştı. Büyük Britanya, İtalya'nın

Mussolini'nin Roma'ya ilerleyişi

savaşta yardımlarına karşılık, İtalya'ya Adriyatik Denizi'nin kıyısındaki bütün toprakları vermeyi vaat etmişti. Şimdi ise İngilizler gizli antlaşmayı yok sayıyorlardı.

Vittorio Orlando ülkesine döndüğünde, gözden çok düşmüş olduğunu gördü. İtalyanlar, ülkeleri antlaşmadan daha fazla toprak kazanamadığı için öfkeliydi. İtalya savaşta yarım milyon adam kaybetmiş, aşağı yukarı bir milyon adamı yaralanmış ve bunların iki yüz elli bini de ömür boyu sakat kalmıştı. İtalya Birinci Dünya Savaşı'nda, son elli yılda harcadığı kadar para harcamıştı. İtalya daha fazlasını hak ediyordu fakat Orlando bunu almayı başaramamıştı.

Versailles konferansının sona ermesinden günler sonra, Vittorio Orlando istifa etti. Bu tam da genç bir politikacı olan Benito Mussolini'nin aradığı fırsattı.

Versailles barış konferansının yapıldığı yıl Mussolini yirmi altı yaşındaydı. Yoksul bir aileden gelen Mussolini babasının yanında demircilik yapmıştı. Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, fakat 1917'de yaralanınca eve gönderilmişti. Birçok İtalyan gibi Mussolini de İtalya'nın, İtilaf Devletleri'ne yaptığı yardım karşılığında daha çok toprak alması gerektiğine inanıyordu.

Ayrıca İtalya'da yeni bir idare biçiminin gerekli olduğuna da inanıyordu. Hatırlarsanız, bütün İtalyan devletleri 1861'de, Kral II. Victor Emmanuel'in idaresi altında birleşmişlerdi. İtalya'nın yönetim biçimi meşrutiyetti; yani kral kadar, başbakan ve seçimle iş başına gelen bir meclis de yetki sahibiydi. Ancak o dönemde bile birçok insan İtalya'nın yönetim biçiminin monarşi yerine cumhuriyet olması gerektiğini düşünüyordu.

O zamandan bu yana geçen elli yılda, kral kesinlikle İtalya'da pek sevilen biri olmamıştı. II. Victor Emmanuel'den sonra tahta Almanya ve Avusturya'yla Üçlü İttifak imzalayan I. Umberto geçti. Umberto'nun idaresi sırasında, İtalya yoksullaştı çünkü Umberto hem komşularıyla hem de kolonilerini korumak için Afrika'da savaştı. Huzursuzluk iyice artınca insanlar ayaklanmaya başladı. Umberto ülkede sıkıyönetim ilan etti. Bunun üzerine iyice gözden

düşen Umberto suikasta uğradı. Tahta oğlu III. Victor Emmanuel geçti.

III. Victor Emmanuel, karar verirken başbakanı Vittorio Orlando'ya başvururdu. Orlando istifa ettiğinde, III. Victor Emmanuel onun yerini alabilecek güçlü bir başbakan bulamadı. İtalya üç yılda dört başbakan değiştirdi.

Mussolini, tüm bu kaosu ortasında, yeni politik felsefesini, yazılı ve sözlü olarak ifade etmeye başladı. Halka açık konuşmalar yaptı ve *Il Popolo d'Italia* yani "İtalya halkı" adında bir gazete çıkardı. Bu gazetede, Mussolini bir ülke için en önemli şeyin, yönetiminin güçlü olması olduğunu belirtiyordu. Yönetim biçimi ve ulus tek tek insanlardan daha önemliydi. Eğer bireylerin talep ettikleri haklar bir bütün olarak ülke için kötü olarsa, bu hakları talep etmemeleri gerekirdi. Her bir birey devlete hizmet etmekten memnun olmalıydı. Mussolini ayrıca güçlü bir İtalyan liderinin, İtalya devletini, bir zamanlar Roma İmparatorluğu devrinde olduğu kadar şanlı günlere kavuşturabileceğine inanıyordu. Devlet çok önemli olduğu için de herkes devlet liderine sorgusuz sualsiz mutlak bağlılık göstermeliydi.

Bu size pek cazip bir fikir gibi görünmeyebilir. Gel gör ki İtalya yoksuldu, zor durumdaydı ve bir lideri de yoktu. Birçok İtalyan için, güçlü bir liderin hâkimiyeti ele alarak, İtalya'nın bütün problemlerini çözmesi ve İtalya'yı Avrupa'daki en güçlü ulus olarak muhtemelen bir konuma oturtması fikri çok harika bir şeydi.

Mussolini'nin takipçileri, Mussolini'nin *Fasci di Combattimento*, yani "Savaşçılar Grubu" adını verdiği bir örgütte toplandılar. *Fasci*, yani "grup" kelimesi, eski Roma devletinin sembolü olan, bir balta'nın etrafına sıkıca bağlanmış bir çubuk demeti olan *fascies*'den geliyordu. Mussolini, bireylerin birbirlerine sıkıca bağlanarak tek bir birleşik devlet oluşturmaları ve bu devletin de asla bölünmemesi gerektiğine inanıyordu.

Çok geçmeden Mussolini'nin takipçilerine "faşist" adı verildi. Üniformalarında siyah gömlek olduğu için, onlara "Siyah gömlekli-ler" de denirdi. Liderlerini, sağ kollarını dimdik kaldırarak selamlar-

lardı. Bu selamın, eski Romalıların selamıyla aynı olduğunu iddia ediyorlardı ama bu bir söylenceden ibaretti. Bu dik kol selamı, tek bir resim veya heykelde bile görülmemiştir. Farklı farklı ülkelerde yıllardır kullanılıyordu. Nereden geldiği kesin olarak bilinmiyordu. Ancak 1900'lerin başlarında çekilen ve Antik Roma'yı anlatan filmlerde, film yönetmenleri Romalıları oynayan aktörlere bu selamı kullanmalarını söylüyordu. Öyle ki bu "eski Roma selamı" büyük olasılıkla bu filmlerden geliyordu!

Mussolini İtalya'nın her tarafından faşistleri toplayarak Roma'ya yürümeyi planlıyordu. Takipçilerinden bir kısmı devlet binalarını ele geçirirken, bir kısmı da şehir dışında ellerinde silahlarla bekleyeceklerdi. Eğer İtalyan hükümeti Mussolini'ye İtalya'yı yönetme yetkisini vermeyi reddedecek olursa, dışarıda bekleyen faşist ordu içeri girip savaş başlatacaktı.

Mussolini faşist takipçilerini toplayarak Roma'ya doğru yürüyüşe geçti. Ancak III. Victor Emmanuel bir içsavaş çıkmasından çok korktuğundan, Mussolini'nin şehri işgal etmesine gerek kalmadı.

Eğer Victor Emmanuel, danışmanlarının tavsiye ettiği gibi, orduyu çağırıp sıkıyönetim ilan etseydi, ordu faşistleri geri püskürtebilirdi. İtalyan ordusundaki askerlerin sayısı faşistlerin ordusundaki savaşçılardan çok daha fazlaydı. Aslında faşistlerin birçoğu silah ele geçiremediklerinden, çapa ve yaba taşıyorlardı.

Ne var ki Victor Emmanuel orduyu çağırmadı. Belki de babası I. Umberto'nun sıkıyönetim ilan ettikten sonra başına gelenleri hatırlamıştı. Hatta faşistlerin Roma'ya gelmelerini bile beklemedi. Mussolini'yi toplantıya davet ederek, başbakan yapmayı kabul etti.

1923 itibariyle, İtalya artık kesin olarak faşistlerin kontrolü altındaydı. Başbakan Mussolini'ye *Il Duce* "Önder" adı takılmıştı. Mussolini sonraki yirmi bir yıl boyunca İtalya'nın başbakanı olacaktı.

Unvanı başbakan olmasına rağmen, Mussolini aslında askeri bir diktatördü. Akdeniz'in etrafındaki bütün toprakları ele geçirerek, yeni bir Roma İmparatorluğu kurmak istiyordu. Efsaneye göre, Roma'nın kurucusu Romulus bir sabanla, yeni şehrinin sınırlarını

izmişti. Romulus'u taklit eden Mussolini de bir traktöre binerek, "yeni Roma İmparatorluğu"nu kurmayı umut ettiği yeni şehirlerin etrafına birer çizgi çekti.

Bu yeni imparatorluğu kurmak için İtalya'nın savaşa girmesi gerekiyorsa, Mussolini gerekeni yapacak ve savaş ilan edecekti.

Çin'deki Ordular

Japonya, Çin ve Göstermelik Bir İmparator

Büyük Okyanus boyunca, Japonya da bir imparatorluk kurmaya çalışıyordu.

Aşağı yukarı Birinci Dünya Savaşı'nın olduğu dönemlerde, Japonya'nın imparatorluk kurma faaliyetinden Çin'in eski imparatoru da nasibini almıştı. Genç King imparatoru Henry Puyi Yasak Saray'dan ayrıldığında, ilk olarak Japonya'ya gitti. Japonların bir gün tahtını geri almasına yardım edecekleri umuduyla, birkaç yıl Japonya'da yaşadı.

Çin'de ise Sun Yiksian, iktidarı Yuan Shikai adındaki bir savaş beyine devretmek zorunda kaldı. Yuan Shikai yeni Çin yönetimini devralıp askeri bir diktatör olarak hüküm sürmeye başlarken, Sun Yiksian da Kanton şehrine kaçtı.

Yuan Shikai iktidarını korumak için diğer savaş liderleriyle savaşmak zorunda kaldı. Tüm bu çatışmalar devam ederken, Japonya Yuan Shikai'ye, hem Mançurya'yı hem de yakınındaki Shantung ile İç Moğolistan'ı vermesini emretti. Yuan'ın başka çaresi yoktu. Aynı anda hem Japonya'ya direnip hem de Çin'deki iktidarını korumak için diğer savaş beyleriyle savaşması mümkün değildi. Bu bölgeleri vermeye razı oldu.

Bir yıl sonra Yuan öldü. Diktatörler ile emirleri altındaki asker grupları Çin'in Japonlara verilmemiş kısımlarına hükmetmek için birbirleriyle çarpıştılar.

Halen Canton'da olan Sun Yiksian birleşik, barışçıl bir Çin umudundan vazgeçmemişti. Bir grup takipçiyi, adı Milliyetçi Parti anlamına gelen Kuomintang partisinde birleştirdi. Milliyetçi Parti'nin

Japonya, Çin ve Mançurya bölgesi

üyelerinin amacı, savaş beylerinden kurtularak, Çin'i tekrar cumhuriyet yönetimi altında birleştirmekti.

Sun Yiksian ile yine Çinli bir devrimci olan Çang Kay-şek Milliyetçi Parti'nin diktatörlerle savaşabilmesi için Rusya'dan yardım istedi. Rusya'nın kabul etmesi üzerine de Çang Kay-şek Kızıl Ordu'nun nasıl çalıştığını görmek için Sovyetler Birliği'ne gitti. Milliyetçi Parti, Sovyet danışmanlarının ve Sovyet silahlarının yardımıyla, kendi askerlerini eğitmek için kendi askeri akademisini kurdu. Yeni Milliyetçi Devrimci Ordu'nun savaşa hazırlanmasına yardım etmek üzere, Çin'e Sovyet subayları geldi. Artık Milliyetçi Devrimci Ordu'nun komutanı olan Çang Kay-şek kuzeydeki savaş beylerine karşı bir seferberlik planlamaya başladı.

1925'te Sun Yiksian öldü. Ancak onun Çin'i birleştirme planı yaşamaya devam etti. Bir yıl sonra, Milliyetçi Devrimci Ordu kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Ordu Kanton ve Pekin arasında bulunan savaş beylerini birer birer yendi. 1928 itibarıyla, Pekin şehri ile Çin devletinin kontrolünü eline geçirmişti.

Ancak başkentten uzaklarda, Çin'in çok uzak bölgelerinde savaş beyleri hâlâ üstünlüklerini koruyorlardı.

Bu esnada, çok kısa süre önce Japonya'da tahta yeni bir imparator çıkmıştı. İmparator Hirohito yirmi beş yaşındaydı. Son beş yıldır babası İmparator Yoshihito'nun naipliğini yapıyordu. Çok yaşlanan Yoshihito bunamaya başlamıştı. Hirohito yirmi yaşındayken, Yoshihito Japonya devlet liderlerinin resmi bir toplantısına gitmişti. Toplantı çok uzayıp sıkıcı bir hal alınca, yaşlı adam konuşmasının yazılı olduğu kâğıtları rulo yapıp içinden oradaki adamlara bakarak eğlenmişti.

Bunun üzerine liderler Yoshihito'nun artık ülkeyi yönetemeyecek kadar yaşlı olduğuna karar verdiler. Japonya'nın başına Hirohito geçecek ve babası adına yönetecekti. Beş yıl sonra 1926'da Yoshihito ölünce Hirohito imparator oldu. Japonya'nın 124. imparatoru olan Hirohito Japonya'yı diğer imparatorlardan daha uzun süre yönetecekti.

Hirohito, gerçek hükümdarın kim olduğu konusunda yaşanan anlaşmazlıklarla yıpranmış bir Japonya'yı yönetiyordu. Diğer birçok ülke gibi, Japonya'nın da artık bir anayasası ve kanun yapıp çıkaran, seçimle iş başına gelen bir meclisi vardı. İmparatorun, ancak "kabinesi" (bir grup danışman) ona halkın istediklerini söyledikten sonra karar alması gerekiyordu.

Hirohito dinamik, iyi eğitim almış bir gençti. İmparator olmadan önce, Avrupa'yı gezmiş, İskoçya'da balıkçılık yapmış ve İngiltere kralını ziyaret etmişti. Göstermelik bir yönetici değil gerçek bir imparator olmak istiyordu. Her Japon imparatoruna olduğu gibi Hirohito'ya da tüm yaşamı boyunca kısmen ilahi bir kişi olduğu (güneş tanrıçası Amaterasu'nun soyundan geldiği) söylenmişti. Hirohito öylece oturup danışmanlarının söylediklerini yapmaktan tatmin olacak biri değildi.

Ancak Japonya'yı idare etmek isteyen sadece Hirohito değildi. Japonya'nın büyük ordusu da devletin emrettiklerini yerine getirme konusunda giderek daha da isteksizleşiyordu. Japon ordusu zaten Çin'den toprak almış, Kore'yi işgal etmiş ve Mançurya'yı ele geçirmişti, güçlüydü ve iyi örgütlenmişti. Birçok Japon subayı Japon meclisinin silahlı kuvvetlere yaklaşımından hoşlanmıyordu. Rusya'yla yapılan savaştan sonra, meclis orduyu küçültmüştü. Subaylar bu duruma öfkelenmişlerdi. İçlerinden bazıları Japon anayasasının kaldırılarak, Japonya'nın, Japon İmparatorluğu'nu bütün Asya'ya genişletebilecek subaylar tarafından yönetilmesini istiyordu.

Hirohito tahta çıktıktan sonra 1931'de, Mançurya'daki Japon askerleri kontrolü ele aldı.

Milliyetçi Parti Pekin'in kontrolünü ele geçirdiğinde, bu askerler alarma geçtiler. Çin büyüyüp gene birleşirse, Mançurya üzerinde de tekrar hak iddia edebilirdi. Öyle ki Mançurya'daki askerler Çinli askerleri, içinde Japon askerleri olan bir treni bombalamaya çalışmakla suçladılar.

Trenin yakınında gerçekten patlama olup olmadığı bilinmiyordu, fakat tren kesinlikle sapasağlam istasyona varmıştı. Buna rağmen Japon askerleri intikam almak için Mançurya'daki bütün

Çin kasabalarını işgal ederek ele geçirmeye başladı. Yardım etmek için Kore'den başka Japon askerleri geldi. Japonya'da ise devletin bu işgallerden haberi yoktu. Japon meclisi Japon askerlerinin Mançurya'da küçük bir savaş başlattığını öğrendiğinde ise onları durdurmayı başaramadı. Ordu Japonya'nın başkenti Tokyo'dan gelen bütün talimatları yok saydı.

Daha sonra ordu Henry Puyi'yi buldu ve onu Mançurya'ya gizlice götürmeyi teklif etti. O Mançurya'daki Japon İmparatorluğu Mançukuo'nun imparatoru olabilirdi. Puyi teklifi hemen kabul etti. Bunun üzerine subaylar onu Mançurya'ya götürecek bir gemiye bindirdiler.

Puyi o sırada bilmiyordu fakat Japonların, onun Çinlilerin eline düşmesini göze almaya niyetleri yoktu. Gemide bubi tuzağı vardı. Gemi Çinlilerin saldırısına uğrayacak olursa patlayacak ve Puyi de ölecekti. Bereket versin ki gemi Mançurya'ya sağ salim vardı. Japon ordusu hemen Puyi'nin yeni ülke Mançukuo'nun Baş Yöneticisi olacağını ilan etti.

Bu durumdan ise kimsenin pek memnun olduğu söylenemezdi. Çinliler, Mançukuo'nun hayali bir ülke, bir peri masalı olduğunu ve Puyi'nin de hain olduğunu söylediler. Puyi de öfkeliydi çünkü imparator yapılacağını düşünmüştü. "Baş yöneticilik" o kadar da enteresan bir iş değildi. Tokyo'daki Japon hükümeti ordunun faaliyetlerinden rahatsızdı ancak çok fazla dirençle karşılaşmaktan korkuyordu. Hirohito ordunun Mançurya'dan çıkması için emir verebilirdi fakat ya ordu çıkmayı reddederse ne olacaktı? O takdirde Japon meclisi ile imparatorunun aciz olduğunu herkes anlayacaktı. Dolayısıyla Japon hükümeti Mançukuo'yu meşru bir ülke olarak tanımayı kabul etti.

Çin Milletler Cemiyeti'ne başvurdu. Milletler Cemiyeti Mançukuo'nun kurulma öyküsünü dinledikten sonra, Japonya'nın hatalı olduğunu ve Çin'den çekilmesi gerektiğini beyan etti. Bunun üzerine Japonya Milletler Cemiyeti'nden çıktı.

Hem İtalya hem de Almanya (ikisi de Milletler Cemiyeti'nden pek hoşlanmıyorlardı) yeni Mançukuo'yu tanımayı kabul ettiler.

Japon ordusu Puyi'yi memnun etmek için ona imparator unvanını vermeye razı oldu. Ona para ve saray verdiler ama yetki vermediler. Bütün kararları Puyi yerine onlar alıyordu.

Mançukuo yıllarca Japon hâkimiyeti altında kaldı. Zamanla, Japonya Mançukuo'da deniz ve kara kuvvetleri üssü kurdu ve Japon ordusu giderek güçlendi.

Uzun Yürüyüş

Milliyetçi Devrimci Ordu'yu Pekin'e sokan başkomutan Çang Kay-şek Pekin'i ele geçirmişti. Ancak Çang Kay-şek halen bir içsavaşta mücadele veriyordu. Milliyetçi Parti yani Kuomintang Çin'in bir bölümüne hâkim olsa da, başka yerlerde, askerleri olan güçlü savaş beyleri Çin'in uzak bölgelerini sahiplenmişlerdi.

Çang Kay-şek'in onları yenmesi gerekiyordu. Çok geçmeden müttefikleriyle de arası açılacaktı.

Çang Kay-şek ve ordusu Sovyet danışmanları ve Sovyet müttefiklerinin yardımları sayesinde güçlenmişti. King imparatorunun zayıflığı ve bunun ardından gelen savaş beyleri arasındaki iktidar mücadelesi yüzünden ülkelerinin mahvolduğunu gören birçok Çinli, Sovyetler Birliği'nin yeni bir Çin için iyi bir model olduğuna inanıyordu. Rusya Komünist Partisi'nin temsilcileri, Çinlilere komünizmi öğretmek için Çin'e gittiler. Hatta Çinli komünistlerin yararlanabileceği bir "manifesto", yani doktrinler bildirgesi hazırlayarak Şanghay'a getirdiler. Şanghay'da, Çinlilerin komünist olmasını isteyen insanlar toplanarak, manifestoyu okudu ve hakkında konuşup tartıştı.

Bir hafta süren tartışmalardan sonra, bu "delegeler" Çin Komünist Partisi'ni kurdular. Çin Komünist Partisi ÇKP'nin ilk üyelerinden biri genç bir öğretmen olan Mao Zedong'tu (Tse-tung da denir).

İlk başlarda, bütün Çin'de yaklaşık yetmiş Çinli komünist vardı. Ancak bu ilk Çinli komünistler Şanghay'dan ayrılarak, diğer Çinlileri komünist olmaya ikna etmek için kendi memleketlerine gittiler. Mao Zedong da Hunan'daki baba ocağına gitti, öğretmenlik-

Uzun Yürüyüş

ten istifa ederek, Çinlilere komünizmi öğretmek için ders vermeye başladı.

ÇKP büyüdükçe, bazı üyeleri ÇKP'nin yönetime el koyarak, Kuomintang ve Milliyetçi Devrimci Ordu'yu iktidardan uzaklaştırmaya çalışması gerektiğini düşünmeye başladı. Ancak Rusya'daki Sovyetler, ÇKP ile Kuomintang'ın müttefik olmalarının daha iyi olacağını düşünüyorlardı. Bunun üzerine, artık kendi ordusu olan ÇKP Milliyetçi Devrimci Ordu'nun savaş beyleriyle yürüttüğü mücadelede ona yardımcı olmayı kabul etti.

Ancak ÇKP ile Kuomintang Çin'in yönetim politikalarını belirlemeye kalkıştıklarında, sorunlar da baş gösterdi. Birçok Kuomintang üyesi ve Milliyetçi Devrimci Ordu subayı ÇKP'nin Çinliden çok Rus olduğunu öne sürmeye başladı. Çin Komünist Partisi'ni, yabancıların yine Çin üzerinde hâkimiyet elde etmelerine yardımcı olmakla suçladılar.

Çang Kay-şek de Rusların ÇKP'de çok fazla yetki sahibi olduğunda hemfikirdi. Bu yüzden Mao Zedong dâhil, bütün ÇKP üyelerinin kovulmalarını emretti. Çin'de bulabildiği bütün Sovyet temsilcilerini ve ayrıca çok sayıda Çinli komünisti tutuklattı. İşlemlerinden bazılarının idam edilmelerini emretti. ÇKP ile Kuomintang artık ittifaka son vermiş ve can düşmanı olmuşlardı.

Mao Zedong ve üç bin asker, köylü ve işçi Hunan'da toplanarak, Kuomintang'a karşı koymaya çalıştılar. Ancak bu küçük isyanı Milliyetçi Devrimci Ordu hemen dağıttı. Direnmeye çalışan diğer Çin Komünist Partisi üyeleri de bozguna uğradılar. Çatışma sona erdiğinde, çok sayıda Çinli komünist hayatını kaybetmişti.

Çang Kay-şek artık ÇKP'yi alt ettiğine göre, dikkatini halen Çin'in batısında hüküm süren savaş beyleriyle mücadele etmeye yöneltebilirdi. Milliyetçi Devrimci Ordu yıllarca savaşarak hepsini tek tek yendi. Ancak Kuomintang'ın amacı Çin'in yönetim şeklini, anayasa ve meclise sahip bir cumhuriyet yapmak olmasına rağmen, gerçekte Çin'e tümüyle hâkim olanlar Çang Kay-şek ve orduyd.

İlk başlarda, Çang Kay-şek Mançurya'daki Japonlar ile Çin'deki savaş beyleriyle uğraştığından ÇKP'yle fazla ilgilenemiyordu. Ancak 1930 itibariyle, Çinli komünistleri ciddiye almanın zamanının geldiğine karar verdi.

Uzak, yabancı bölgelere çekilen Çinli komünistler dağlarda kamp kurmuşlardı. Mao ve kalan takipçileri doğuya, Jiangksi vilayetinin kıyısındaki Jinggang Dağları'na gitmişlerdi. Yıllar içinde, başka ÇKP üyeleri de onlara katıldı. Onlardan biri olan subay Zhu De yanında bir askeri birlik getirmişti.

Mao ve Zhu De yerleştikleri dağ sığınağında, zengin arazi sahiplerinin topraklarını ellerinden alarak köylülere dağıttılar. Bunun üzerine köylüler de memnuniyetle Çinli komünistlere katıldılar. Mao ve takipçileri bu yeni topluluğun, yeni bir ulus, Çin Sovyet Cumhuriyeti (Kiangsi Sovyeti) ve Mao'nun da bu ulusun başkanı olduğu ilan ettiler.

1930'da, Çang Kay-şek yüz bin Milliyetçi Devrimci Ordu askerinin Kiangsi Sovyeti'ni kuşatmalarını emretti. ÇKP karşı koydu. Sayıları Çang Kay-şek'in adamlarının yarısından bile az olmasına rağmen, onları püskürtmeyi başardılar.

Çang Kay-şek bu defa iki yüz bin kişilik başka bir kuvvet gönderdi. Yine aynı şey oldu. Kiangsi Sovyeti sonra iki kez daha istilacıları püskürttü. Dört saldırı da başarısız olmuştu.

Ancak beşincisi farklı bir hikâyeydi.

1934'te, Çang Kay-şek Kiangsi Sovyeti üzerine dört yüz bin adam gönderdi. Bu defa Mao, ordu çok büyük olduğu için yene-meyeceklerini anladı. Çin Sovyet Cumhuriyeti yıkılacak, halkı da kaçmak zorunda kalacaktı.

Yaklaşan ordudan kaçan Kiangsi Sovyeti'nin üyeleri Çin'in dış, batı sınırlarına doğru geri çekilmeye başladı. 15 Ekim 1934'te, yüz bin kadın, erkek ve çocuk batıya doğru yürümeye başladı.

Bir yıl boyunca durmadan yürüdüler. Nehirleri geçici köprüler yaparak aştılar. Yürüyüş esnasında, Milliyetçi Ordu'nun ileri karakollarından geçerlerken üzerlerine ateş açıldı. Bir kısmı öldü. Bir kısmı da köprü inşa ederken boğuldu. Bebekleri olan kadınlar

bebeklerini geçtikleri köylerdeki ailelere verdiler, çünkü yürüyüş esnasında bebeklerine bakmaları çok zor oluyordu. Vilayetin sınırındaki yüksek dağlara ulaştıklarında, Mao onlara ancak yürümeye devam ederlerse, dağları aşabileceklerini söyledi. Eğer yüksek dağ geçitlerinde oturlarsa soğuktan donarlardı. Oradaki insanlar bunu unutmamak için şöyle bir şarkı söylediler:

Dağ öyle yüksek, öyle yüksek ki
Durmak yasak.
Sarıp sarmalayın, ovun ayaklarınızı!
Mola yok zirvelerde!

Dağları aşarlarken üzerlerine sağanak halinde sulu sepken yağdı. Kimileri soğuktan yere yığılıp kaldı. Kimsede onları kurtaracak derman kalmamıştı. Çok uykuları gelen kimileri de, havanın çok inceldiği ve fazla oksijenin olmadığı zirvelerde uzanıp kaldı ve bir daha da uyanamadı.

Dağların öte yanında ise çayırılık alanlardan (çok az köyün ve yiyeceğin bulunduğu geniş, kurak bölgelerden) geçtiler. Yanlarında taşıdıkları tahıl yavaş yavaş tükenince, ot ve bitki kökleri yemeye başladılar. Deri ayakkabı ve kemerlerini, civardaki bitkilerin yapraklarıyla kaynatarak çorba yaptılar. İştahlarını açması için çorbaya "Üç Leziz Çorbası" adını verdiler.

Bir yıl dört gün sonra, Kiangsi Sovyeti, Shaanksi eyaletindeki Vuki kasabasına geldiğinde, yalnızca beş bin kişi kalmışlardı. Onların yolculuğu Uzun Yürüyüş adıyla bilindi.

Uzun Yürüyüş'ün bitmesiyle birlikte, Mao Çinli komünistlerin, en çok tanınan, saygı duyulan ve güçlü kişisi haline geldi. Artık ÇKP'nin lideri olarak kabul görüyordu. Bu arada komünist olmayan Çinliler, Japonlar Mançurya'dan giderek daha çok toprak almaya çalışırken, neden Çang Kay-şek'in ÇKP'yle savaşmak için bu kadar çok enerji harcadığını anlamıyordu. Diğer Çinlilerle savaşmak yerine, neden Milliyetçi Ordu bütün enerjisini Japonya'yla savaşmaya harcamıyordu?

ÇKP bu Çinlileri kendi taraflarına çekmek istiyordu. "Çinli Çinliyle savaşmaz," sloganını kullanmaya başladılar. Milliyetçi Ordu'da aynı fikirde olan birçok Çinli asker de artık ÇKP'yle savaşmak istemiyordu.

Çang Kay-şek, kuzeydeki Milliyetçi Ordu'nun komutanına, Çinli komünistlerle daha gayretli savaşması gerektiğini anlatmak için kuzeye doğru bir yolculuğa çıktı. Oraya vardığında ise komutan onu iki hafta tutsak etti! Daha sonra komutan Çang Kay-şek'in hapse tutulmasının büyük bir soruna yol açacağını anlayarak onu salıverdi.

Ancak Çang Kay-şek mesajı almıştı. ÇKP'yle savaşmaya devam etmek otoritesini zayıflatacaktı. Kuomintang ve Çin Komünist Partisi dost olmak zorundalardı. Uzun süredir devam eden içsavaşın sona erme zamanı gelmişti.

Büyük Çöküntü ve Sonuçları

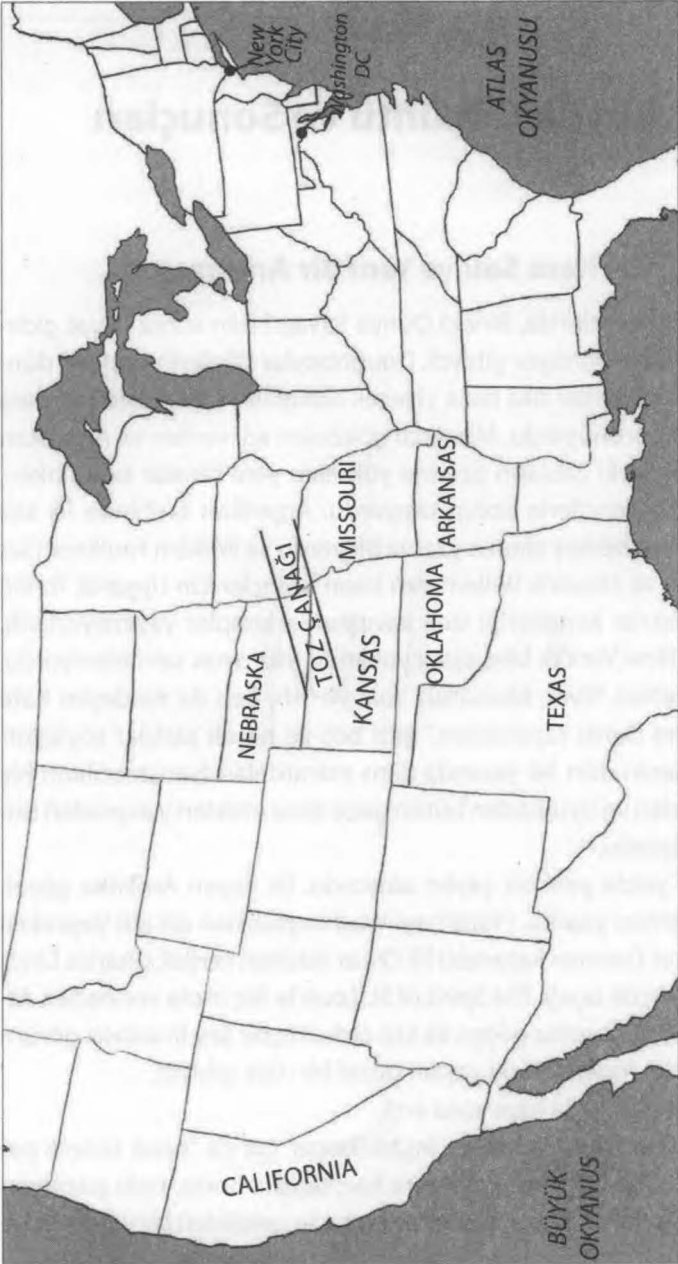
Kara Salı ve Yeni Bir Anlaşma

Birleşik Devletler’de, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra hayat giderek normale dönüyor gibiydi. Doughboylar ülkelerine zaferle dönmüştü, marketler tıka basa yiyecek doluydu ve herkeste çok para var gibi görünüyordu. Mimarlar gökdelen adı verilen ve Amerikan şehirlerindeki çatıların üzerine yükselen yeni binalar tasarlarken, okullar öğrencilerle dolup taşıyordu. Amerikan tarihinde ilk kez neredeyse herkes okuma yazma biliyordu ve William Faulkner (*Ses ve Öfke*) ve Hendrik Willem van Loon (*Gençler İçin Uygarlık Tarihi*) gibi yazarlar kendilerini üne kavuşturan kitaplar yayımlıyorlardı. Bir tek New York’ta bile, aşağı yukarı üç yüz oyun sahneleniyordu. Müzisyenler, “Evet, Muzumuz Yok” ve “Ah, Ben de Kardeşim Kate gibi Şimi Dansı Yapabilsem,” gibi boş ve neşeli şarkılar söylüyordu. Ülkenin dört bir yanında dans maratonları (yarışmacıların hiç durmadan ve uyumadan bütün gece dans ettikleri yarışmalar) düzenleniyordu.

Her yerde yeni bir şeyler oluyordu. İlk Bayan Amerika güzellik yarışması yapıldı. (Yarışmayı Washington’dan on altı yaşındaki Margaret Gorman kazandı!) İlk Oscar ödülleri verildi. Charles Lindbergh küçük uçağı *The Spirit of St. Louis*’le hiç mola vermeden Atlantik Okyanusu’nu geçen ilk kişi oldu. Hiçbir şey imkânsız görünmüyordu. Amerika’daki yaşam güzel bir rüya gibiydi.

Ancak 1929’da rüya sona erdi.

1920’lerde yüz binlerce insan “borsa” (ya da “hisse senedi pazarı”) denen bir yere gidip para harcıyordu. Borsa, tıpkı pazaryeri gibi, insanların bir şeyler alıp satmak için geldikleri bir yerdir. Dünyanın pek çok yöresinde, şehirlerde “pazarlar” kurulur; köylüler

Birleşik Devletler ve Toz Çanağı

kendi bağ-bahçelerinde yetiştirdikleri meyve-sebzelerin ihtiyaç fazlası olan kısmını götürüp şehirlilere satar. "Borsa" da işte buna benzer bir pazardır; ama bu pazarda şirket sahipleri kendi şirketlerinin bir kısmını küçük küçük parçalara ayırarak satar. Bu küçük parçalara "hisse" adı verilir.

On altıncı bölümde hisseleri görmüştük. Çikolata fabrikası sahibi fabrikasını iyileştirmek için, arkadaşlarından para alıp, karşılığında yılsonunda kârdan pay alacaklarını taahhüt ederek, onlara "hisse" satmıştı. Arkadaşlarından her biri artık şirketin bir bölümüne "sahipti" ve şirketin kazandığı paranın bir kısmını alacaklardı. Onlar artık "hissedar" olmuşlardı.

Çikolata fabrikası iyi kazanırsa, hissedarların her biri yılsonunda para kazanırdı. Ancak çikolata fabrikası kâr etmezse, hissedarların verdiği para boşa giderdi. Esasen fabrika *gerçekten* başarısız olursa, hissedarların, maaşların ödenmesi ve fabrikanın açık tutulabilmesi için biraz daha para bağışında bulunmaları bile gerekebilirdi.

Birleşik Devletler'de, şirketlerinden belli bir yüzde satmak isteyen insanlar ile yılsonundaki kârdan pay almayı umdukları için bu "hisseleri" almak isteyen insanlar New York'un bir bölgesi olan Wall Street'te toplandılar. (Bu isim, on yedinci yüzyılda Hollandalı yerleşimcileri, Amerikan Yerlileri ile düşman İngilizlerin saldırılarından korumak için, yol boyunca inşa edilmiş gerçek bir duvardan gelir.) 1800'lerin başlarında, bir grup işadamı Wall Street'te bir "menkul kıymetler borsası" açmaya karar verdi. Burada şirket sahipleriyle alıcılar hisse alıp satmak için bir araya gelebileceklerdi. Bu yere New York Borsası adı verildi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1920'lerde, fabrikalar ve şirketler tonlarca para kazanıyordu. Bu şirketlerden hisse alan insanlar da şirket kârlarına ortak oldukları için çok para kazanıyorlardı. 100 dolar verirlerse, 1000 dolar alırlar; 25.000 dolar verirlerse yüz bin dolar kazanabilirlerdi. Hisse satın almak dünyadaki en kolay para kazanma yöntemi gibi görünüyordu. Bu kolay para kazanma yönteminden çok heyecanlanan insanlar hisselerine yüz binlerce dolar harcıyordu. Kimi zaman hisse satın almak için borç bile aldıkları

oluyordu. Ne de olsa, bu borcu ödeyecek parayı kazanacaklarından emindiler.

Ancak fabrikalar ve şirketler çok para kazandıklarında, daha çok fabrika yapılır ve daha çok şirket açılır. Aynı alıcılar için daha çok satıcı rekabete girer. Alım azalmaya başlar. Para daha yavaş ve zor kazanılmaya başlanır.

1929'da borsa bırakın yavaşlamayı, bir hafta içinde durma noktasına geldi.

24 Ekim 1929'da, insanlar hisselerini elden çıkarmaya başladı. Onlar hisselerini sattıkça, başka insanlar da satmanın iyi olacağını düşünmeye başladı. Çok sayıda satıcı, ama o kadar alıcı olmayınca, hisselerin fiyatları giderek düştü. (Şu şekilde düşünün: Eğer şekerleme isteyen yirmi kişi ve bir kişinin de satacak beş şekerlemesi varsa, o kişi şekerlemeleri 2 liradan satabilir, en azından yirmi kişiden beş kişi almaya talip olur. Ancak şekerleme satmak isteyen yirmi kişi ve almak isteyen yalnızca bir kişi varsa, yirmi satıcıdan her biri o müşterinin başka bir satıcının on beş kuruşluk şekerlemeleri yerine, *kendi* şekerlemelerini alacağı umuduyla, kendi ürününün fiyatını olabildiğince düşürür.)

Hisse fiyatları düştükçe düştü. Fiyatlar daha da düşmeden biraz para alabilmek umuduyla hisselerini satanlar da arttı. Hisselerin değeri daha da düştü. 24 Ekim sabahında, 50.000 dolarlık bir hissenin değeri gün sonunda yüz dolardan aşağı indi.

Satışlar bir hafta boyunca devam etti. Buna Wall Street'in Çöküşü adı verildi. Bu düşüşün en kötüsü 29 Ekim 1929 salı günü yaşandı. Kara Salı olarak bilinen o günde, on dört milyar dolar değerindeki bir hissenin değeri neredeyse sıfıra düştü.

Hisse almak için paralarının çoğunu yatıran hissedarların artık hiç parası yoktu. Birçoğunun bankalara, muhtemelen hiç ödeyemeyecekleri borçları vardı. Bankalar paralarını geri alamayınca onlar da kapanmak zorunda kaldı. Çok büyük bir borç batağına saplanan işadamlarından bazıları kendilerini öldürdü. Alıcılar ve satıcılar çok fazla para kaybettikleri için, sonraki on yıl boyunca, çoğu Amerikalıda çok az para vardı. Yeni kıyafet, yeni araba, fazla

yiyecek ve Noel hediyesi almadılar. O zamanlar eğer Noel'de bir portakal alırsanız şanslı bir çocuk sayılırdınız.

Bu defa, 1930'lara "Büyük Buhran" adı verildi. Bu yetmezmiş gibi, bir de havalar kötüleşti. Çok büyük kuraklıklar yüzünden yüz binlerce dönümlük ürün mahvoldu. Birleşik Devletler'deki Büyük Düzlükler o kadar az yağmur alıyordu ki rüzgârlar tozları kaldırarak, muazzam toz fırtınaları halinde sağa sola savuruyordu. Bir toz fırtınası sırasında, insanlar kendilerini evlerine kilitleyip, kapıların altına ve pencerelerin çevresine havlu koydukları halde, fırtınanın sonunda, zemin, yatak ve mobilyaları iki buçuk santim kalınlığında tozla kaplanıyordu. Amerika'nın ortasına Toz Çanağı adı verildi. Kurak çiftliklerinde geçinemeyen binlerce Amerikalı Toz Çanağı'ndaki eyaletlerini terk ederek, California'ya göç etti. Bu göçmenlere "Oki" adı verildi, çünkü birçoğu Arkansas, Missouri ve Teksas'tan olmasına rağmen, beş kişiden biri Oklahoma'lıydı.

Büyük Buhran başladığı sırada, Birleşik Devletler Başkanı Herbert Hoover'dı. Hoover binlerce yoksul, aç ve evsiz Amerikalıya yardım etmek için bir şeyler yapmak zorunda olduğunun farkındaydı. 1932'de, Başkan Hoover ve Birleşik Devletler Kongresi "Yeniden Yapılanma Finans Kurumu"nu kurdu. YYFK şartlar iyileşene kadar işlerine devam edebilmeleri için banka, iş kolları ve çiftliklere borç para verecek bir banka gibiydi.

YYFK iyi bir başlangıçtı fakat yeterli değildi. New Yorklu Franklin Delano Roosevelt, eğer başkan seçilecek olursa, Amerika'ya Büyük Buhran'ı tersine çevirecek, "Yeni Bir Anlaşma" vereceğini vaat etti.

Takma adı FDR olan Roosevelt küçüklüğünde çocuk felci geçirmişti. Yürüyemediği için tekerlekli sandalye kullanıyordu. Ancak tekerlekli sandalyesinde bile, Herbert Hoover'dan daha gayretli ve daha çok fikri varmış gibi görünüyordu. Amerikalılar da yoksulluklarına umarsızca çare arıyorlardı. Seçimde FDR, Hoover'a milyonlarca oy fark attı.

Mademki FDR artık başkandı, evsiz ve aç insanlara acilen yardım etmek istiyordu, işsiz kalmış insanlara iş olanağı sağlamak ve

bir daha asla bir Büyük Buhran olmaması için borsa ve bankaları değiştirmek istiyordu.

FDR Kongre ile birlikte Amerikalılara iş ve maaş sağlayacak yeni "şirketler" kurdu. Kısaltması SKK olan Sivil Koruma Kurumu orman işleri, yangın ve sel kontrolü için yeni işçiler işe aldı. İş Geliştirme İdaresi İGİ yol ve köprü yapımı için yeni işçiler işe aldı. Tarım Tan-zim İdaresi TTİ çiftçilerin sürülerini yeniden kurmalarına ve tarlala-rını geri almalarına yardım etti. FDR; SKK, İGİ ve TTİ gibi kısaltmalara olan o kadar çok program geliştirdi ki Amerikalılar, "FDR Amerika için alfabe çorbası yapıyor," dediler.

FDR'nin alfabe çorbası milyonlarca aç Amerikalının midesine gerçek çorbanın girmesini sağladı. Ve Roosevelt'in "Yeni Anlaşma"sı Birleşik Devletler'i yavaş yavaş Büyük Buhran'dan çıkardı.

Hitler'in İktidara Yükselişi

Birleşik Devletler'deki Büyük Buhran sadece Amerika'yı değil, bütün dünyayı etkiledi. 1920'ler boyunca, Amerikalılar Avrupa firmalarından, arabadan kahve makinesine kadar pek çok pahalı mal satın aldılar. Avrupa'ya seyahat ederek, konaklama ve yiyip içmeye milyonlarca dolar harcadılar. Amerikan parası Avrupa'ya aktı.

Amerikalılar para kaybetmeye başladıklarında, lüks Avrupa malları almaktan ve Avrupa'ya seyahat etmekten vazgeçtiler. Avrupa fabrika ve iş kollarında aniden para çok azaldı. Otel ve restoranlar garson, komi ve hizmetçileri kovmaya başladı. Amerika gibi Avrupa da yoksullaştı. Büyük Buhran Avrupa ülkelerine yayıldı.

Buhranın en şiddetli vurduğu ülkelerden biri de Almanya'ydı.

Almanya, New York'ta borsada hisselerin birden düştüğü Kara Salı'dan önce de zaten yoksul ve huzursuzdu. Almanya Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Versailles Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldığında, Alman devleti Fransa ve İngiltere'ye *savaş tazminatı* (Fransa ve İngiltere'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'yı mağ-lup etmek için harcadığı paraları telafi edecek çok miktarda para) ödemeyi kabul etti.

Zaten savaşta yaklaşık iki milyon genç kaybetmiş ve muazzam miktarda para harcamış olan Almanya savaş tazminatını ödeme-ye çalıştı. Ancak devletin elinde para yoktu. Bu yüzden Almanya, Amerikan ve İngiliz bankalarından borç alarak, Fransız ve İngiliz hükümetlerine ödeme yaptı.

Borsada hisseler aniden düşünce, Almanya'ya borç vermiş Amerikan bankaları Almanya'nın borçlarını ödemesini istediler. Almanya'nın elinde hiç para yoktu, ama başka bir ülkeden borç alabilirdi. Ancak buhran sırasında Avrupa'daki bütün ülkeler de yoksullaşmıştı. Kimsede borç verecek para yoktu. Böylece Almanya borçlarını *yani* savaş tazminatlarını ödeyemez duruma geldi.

Almanya'da insanlar işlerini kaybetmeye başladı. Her hafta birçok işkolu iflas ederek piyasadan siliniyordu. Fiyatlar giderek yükselmeye başladı. Çok geçmeden, bir ekmeğin fiyatı bir el arabası dolusu bozuk paraya kadar çıktı.

Genç bir Avusturyalı olan Adolf Hitler Almanya'nın sorunlarının çaresini bildiğine inanıyordu.

Adolf Hitler Avusturya'da doğmuş olmasına rağmen, kendisini Alman olarak görüyordu. Zaten birçok Avusturyalı kendini Alman olarak görüyordu; Almanya ile Avusturya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda birlikte savaşmalarının nedenlerinden biri de buydu. Hitler Alman sanatı dalında eğitim almıştı ve Alman müziği, özellikle de besteci Richard Wagner'in operalarını dinliyordu.

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Hitler Alman ordusuna katıldı. Almanya'nın dünyadaki en güçlü ve en değerli ülke ve Alman kültürünün de en güzel kültür olduğuna inanıyordu. Eğer Almanya Avrupa'yı fethedecek olursa, Alman gelenekleri her tarafa yayılır ve bu da çok hayırlı bir şey olurdu. Eğer Almanya güç kullanarak diğer ülkeleri Alman İmparatorluğu'na katmak isterse, bu ülkeler Alman olacakları için *şanslı* sayılırlardı.

Hitler birçok Alman'ın savaşı desteklemediğini gördüğünde çok şaşırdı. Birkaç yıl süren savaştan sonra, binlerce Alman vatandaşının tek istediği hayatın normale dönmesiydi. Almanya topraklarının ve gücünün bir kısmını vermek zorunda kalsa dahi, savaşın sona ermesini istiyorlardı.

Hitler'in iktidara yükselişi sırasında Almanya

Hitler dehşete kapılmıştı. Nasıl olur da Alman yurttaşları böyle savaş karşıtı olabilirlerdi? Kötücül bir kuvvet Almanya'da baştan aşağı huzursuzluk yayıyor, Almanların Alman zaferinin önemini anlamalarına engel oluyordu.

Hitler bu huzursuzluğu yayan kötücül insanların Yahudiler olduklarına karar verdi.

Ortaçağdan bu yana Avrupalılar Yahudilere şüpheyile yaklaşmışlardı. Yahudi kültürü ve dini hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeyen Hristiyanlar, Yahudilerin tuhaf, yasadışı ayinleri olduğunu sanırlardı. Yahudileri mağrur, kendini beğenmiş ve yalnızca para değer veren insanlar olmakla suçlardı. Bunların hiçbirisi doğru değildi fakat Yahudilere duyulan nefret, yani *antisemitizm* o kadar yaygındı ki Yahudilerin birçok Avrupa ülkesinde 1700'lere dek toprak sahibi bile olmaları mümkün değildi.

Yirminci yüzyılda bile binlerce insan halen Yahudilerden nefret ediyor ve korkuyordu. Hitler Almanya'nın sorunlarından Yahudilerin sorumlu olduklarına dair konuşmalar yapmaya başladığında, kendisine kulak vermeye hevesli birçok Alman buldu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hitler Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne katıldı. Komünistler gibi Nasyonal Sosyalistler de Almanya'nın yoksul ve emekçi kesiminin ülke idaresinde daha çok söz hakkına sahip olmaları gerektiği kanısındaydı. Faşistler gibi Nasyonal Sosyalistler de Almanya'yı yeniden büyük ve zengin bir ulus haline getirebilecek güçlü bir lidere ihtiyaçları olduğuna inanıyordu. Ve birçok Avrupalı gibi Nasyonal Sosyalistler de anti-semitikti.

Hitler Nasyonal Sosyalistlerin toplantılarında konuşmalar yaptı. İnsanları konuşmasıyla büyüleyen çok iyi bir hatipti. Alman halkının büyüklüğü hakkında konuştuğunda, dinleyicileri neredeyse ipnotize olurdu. O konuşmasını bitirdikten sonra, dinleyicileri ayağa kalkarak tezahürat yaparlardı. Kısa sürede Hitler Nasyonal Sosyalistlerin lideri yani *führer'i* oldu.

Büyük Buhran Amerika ve Avrupa'yı vurduğunda, Hitler'in dinleyicileri daha da arttı. Alman halkı zaten önceden de yoksul ve bezgindi. Şimdi ise daha da yoksullaşmış, çaresizliği artmıştı. Kendilerine daha iyi bir gelecek vaat edecek herhangi birini dinlemeye hazırlardı.

Almanya'yı baştan aşağı dolaşan Hitler, eğer Almanlar Nasyonal Sosyalistlere (takma adları "Nazi") oy verip iktidara getirecek olurlarsa, Almanya'nın değişeceğini vaat etti. O Almanya'ya düzen, zenginlik ve azamet getirecekti. Almanya'nın ezici borç yükünden kurtulması için Versailles Barış Antlaşması'nın şartlarını iptal edecekti. Ve Nazi partisinin, Almanya'nın sorunlarına katkıda bulunan tehditkâr Yahudilerin hepsinden kurtulacağını da vaat etti.

1932 itibariyle, Almanların üçte birinden fazlası Nazileri destekliyordu. Naziler Almanya'daki en popüler parti olmuştu. Seçimler yapıldıktan sonra, Nazi partisinin führer'i Adolf Hitler Almanya şansölyesi oldu.

O artık Almanya'nın en güçlü adamıydı.

İçsavaş ve İşgal

Kızıl İspanya, Kara İspanya, Kral ve General

Birinci Dünya Savaşı'na katılmayan İspanya, Rusya, Büyük Britanya veya Japonya'ya karşı savaşmamıştı. Ne Versailles Barış Antlaşması sırasında bölünmüş ne de Büyük Savaş'ın muharebelerinde binlerce asker kaybetmişti. Buna rağmen, İspanya dünyanın diğer bölgelerine göre daha barış içinde değildi.

İspanya tahtı, Kral XIII. Alfonso'ya daha doğmadan önce miras kalmıştı. Babası, annesi hamileyken öldüğü için daha doğmamış Alfonso kral olmuştu. Alfonso'nun annesi 1902'ye kadar onun yerine naip olarak ülkeyi yönetti. 1902'de on altı yaşındaki Alfonso Seville'deki büyük katedralde taç giydi. O dönemde, dünyada taç giyen en genç kraldı.

XIII. Alfonso (saatler süren seçkin bir törenle) taç giyerken, evinin eşiğinde oturan Francisco Franco Bahamonde adındaki küçük bir çocuk bir su birikintisine taş atarken, büyüdüğünde ne olacağını merak ediyordu. Francisco'nun babası ailesini yıllar önce terk etmişti. Annesi ailesinin geçimini sağlamak ve çocuklarını yetiştirmek için mücadele verdi. Ömrü boyunca hayatta kalmak için mücadele etmek istemeyen Francisco asker yaşamının kendisi için uygun olduğuna karar verdi.

Francisco Franco büyüdüğünde, İspanya ordusuna girdi ve subay oldu. Çok iyi dövüşüyor, daima emirlere itaat ediyordu. Cesaretinden dolayı madalyalar kazandı ve sürekli terfi etti. Hatta Kral XIII. Alfonso'nun dikkatini çekmeyi bile başardı. Franco daha yirmi sekiz yaşındayken, Alfonso onu İspanya Yabancı Lejyonu'nun (İspanyol subayların komuta ettiği fakat çoğunlukla başka ülkelerin askerlerinden oluşan İspanyol savaş gücü) başına getirdi.

Franco'nun idaresi altındaki İspanya

Birinci Dünya Savaşı başladığında, İspanya tarafsız kaldı. İspanya savaşı ükkelere çelik, makine ve motor satarak çok para kazandı. Ancak savaş sona erdiğinde satışlar da bitti. İspanyol fabrikaları kapandı. Gemiler limanlarda kaldı. Birçok işçi işini kaybetti.

Büyük Savaş sona erdikten üç yıl sonra, İspanya küçük bir savaşa girdi. Akdeniz’de İspanya’nın karşısındaki Kuzey Afrika’da bulunan ve İspanya’ya ait olan Fas isyan etmişti. İspanya isyanı bastırmak için Cebelitarık Boğazı’ndan (İspanya ile Kuzey Afrika arasındaki küçük berzah) ordusunu gönderdi. Faslı isyancıların çok daha küçük ordusu on binden fazla İspanyol askerini öldürdü.

İspanya’yı küçük düşüren bu kıyım İspanyolları kızdırdı. İspanya hiç olmadığı kadar yoksul düşmüştü ve askerlerinin kay-bından dolayı da yas içindeydi. Birçok ülkede olduğu gibi, bu zor zamanlar devrimcilere değişim yapma çağrısında bulunma fırsatını verdi.

Bu devrimciler “Kızıl İspanya” adıyla tanındılar. Yıllardır İspanyol asiler, İspanya’nın da kraldan kurtularak, Avrupa’daki diğer birçok ülke gibi, anayasası olan bir cumhuriyet olması gerektiğini savunuyordu. Bu “Kızıl İspanyollar” monarşinin sona ermesini ve ülkeyi sıradan insanların yönetmeye başlamasını istiyorlardı. Aslına bakarsanız, “Kızıl İspanya” kraldan kurtulmayı birkaç kez denemişti. XIII. Alfonso neredeyse düğün gününde suikasta uğruyordu.

İspanya’daki yönetim biçiminin monarşi olarak kalmasını isteyen, zengin, aristokrat İspanyollara, “Kara İspanya”nın vatandaşları deniyordu. Bu geleneksel İspanya’da yetkilerin çoğu kral ve soyluların elindeydi. Birçok İspanyol soylusunun subay olarak hizmet ettiği ordu da “Kara İspanya”nın tarafını tutma eğilimindeydi.

Fas Savaşı’ndan beş yıl sonra, “Kızıl İspanya” ile “Kara İspanya” çekişmeye ve birbirlerini şiddetle tehdit etmeye başladılar. XIII. Alfonso giderek gözden düştü. İspanyolların Fas savaşındaki kayıplarından sorumlu olmakla ve halkının ihtiyaçlarını hiçe sayıp çok fazla güç sahibi olmakla suçlandı. 1931 itibarıyla, XIII. Alfon-

so tahtta oturmaya devam ederse, İspanya'nın Kızılarla Karalar arasında patlak verecek bir içsavaş yüzünden parçalanacağını anlamıştı.

Bu yüzden, İspanyol halkına okunmak üzere, şöyle bir bildiri hazırladı: "Şurası açık ki artık halkımın sevgisine nail değilim. Benim aleyhimde olanlara karşı, kraliyet güçlerimi destekleyecek araçları kolaylıkla bulabilirim, fakat kardeşin kardeşi öldürdüğü bir içsavaşla hiçbir alakamın olmaması hususunda kararlıyım." Bu bildiriden sonra XIII. Alfonso İspanya'dan ayrılarak Roma'ya gitti.

O gittikten sonra, İspanya'da genel seçimler yapıldı ve bir meclis (İspanya Parlamentosu) oluşturuldu. İspanyollar bir başkan seçti. Meclis bir anayasa yazdı ve İspanya'nın yönetim biçimi cumhuriyet oldu. "Kızıl İspanya", "Kara İspanya" karşısında temelli bir zafer kazanmışa benziyordu.

Ancak XIII. Alfonso halkına içsavaş istemediğini söylemesine rağmen, tahtından vazgeçmeye de niyeti yoktu. Sürgündeyken dahi İspanya'nın meşru hükümdarı olduğunu iddia etmeyi sürdürdü. Yeni cumhuriyet rejimini de İspanya'nın tümü desteklemiyordu. Bazı İspanyollar XIII. Alfonso'nun ülkesine geri dönmesini istiyordu. Kimileri de Roma Katolik Kilisesi'nin, yeni anayasanın izin verdiğinden daha çok yetkiye sahip olmasını istiyordu. İspanya'nın Katalonya adındaki bir bölgesi de İspanya'dan ayrılarak, bağımsız bir ülke olması gerektiğini iddia etmeye başlamıştı.

1936'da İspanya'da açık bir savaş patlak verdi. Monarşistler, Cumhuriyetçiler ve bağımsızlık savaşçıları silahlarını ellerine alıp sokaklarda çatışmaya başladı. İspanya, her birinin isteği diğerlerinden biraz farklı olan politik gruplarla doluydu. Her grubun lideri diğer grupların suikastına uğruyordu. Fas'ta, bu huzursuz İspanyol topraklarında düzeni koruması gereken İspanyol askerleri de artık İspanya'daki cumhuriyet rejimine itaat etmeyeceklerini ilan etti. Bunlara çok geçmeden İspanya'daki subaylar da katıldı.

O sıralarda Franco da İspanyol ordusunda general oldu. Alfonso'nun Avrupa'daki en genç kral olması gibi, o da Avrupa'da-

ki en genç generaldi. Kendilerine İspanya'nın "Milliyetçi" partisi diyen İspanyol ordusu da Franco'yu lider seçti.

Ordunun isyanından sonra, İspanya'daki savaş iki zıt yöne ayrıldı.

Francisco Franco'nun komutanlığı altındaki Milliyetçiler (ordu) XIII. Alfonso'nun geri gelmesini istemiyordu. Ancak aynı zamanda, İspanya'nın, İtalya'daki Mussolini gibi güçlü, kararlı bir lidere ihtiyacı olduğuna da inanıyorlardı. Diğer tarafta ise İspanya'nın anayasasını muhafaza etmesini isteyen "Halk Cephesi" vardı. Milliyetçilerle (güçlü bir lider ihtiyacına dair faşist fikirleri benimsemiş olanlar) Halk Cephesi (İspanya'daki rejimin cumhuriyet olmasını isteyenler) arasında çıkan İspanya İçsavaşı üç yıl boyunca devam etti.

Halk Cephesi ile Milliyetçiler arasındaki çatışmalarda birçok İspanyol hayatını kaybetti. Başka ülkeler de çatışmalara dahil oldu. Faşist İtalya ile Nazi Almanyası Milliyetçilerin tarafındaydı. Öte yandan Komünist Rusya Halk Cephesi'nin komünizme sıcak bakabileceğini düşündüğü için, onlara para ve silah yardımıyla bulunuyordu.

Bunun üzerine Birleşik Devletler, Komünist Parti'nin daha fazla güç kazanma fırsatı bulamaması için, faşist Milliyetçiler ile General Franco'yu desteklemeye karar verdi. Milliyetçiler yavaş yavaş üstün konuma geçtiler. Milliyetçi askerler ülkenin batısını ele geçirerek, kuzeye ve doğuya doğru ilerlemeye başladı.

İspanya'nın en büyük kentlerinden ikisi Barselona ve Madrid Halk Cephesi'nin hâkimiyeti altındaydı. Ancak aylar süren savaştan sonra, Sovyetler Birliği Halk Cephesi'nin sonunun kötü olduğunu anladı ve yardım göndermekten vazgeçti. Artık Halk Cephesi düzenli silah ve erzak yardımı alamayacaktı.

Milliyetçiler Barselona'yı ele geçirdikten sonra Madrid'i kuşattılar. Kuşatma aylarca devam etti. Savaşı *New York Times* için takip eden Madrid'deki Amerikalı bir gazeteci şöyle yazmıştı: "Madrid aç bir şehir. Kokmuş zeytinyağında pişmiş pilav, incecik bir dilim biftek ve portakal; hepsi bu kadar, günbegün, haftalarca... Madrid'de

kış çok fena... Soğuk insanın iliklerine işliyor... Madrid'in yoğun olarak bombalanan bölgelerinde, kadın, erkek ve çocukların ev yıkıntıları arasında, kış, döşeme ve mobilya parçaları (tahta olan ve yanabilecek ne varsa) aramaları sıradan bir görüntü."

En sonunda Halk Cephesi halen ellerinde olan son şehri de vermek zorunda kaldı. 1 Mart 1939'da Madrid teslim oldu.

Artık İspanya'ya Francisco Franco ve ordusu hâkim olmuştu. İspanya'yı baştan aşağı arabayla dolaşırken, her yerde dimdik Faşist selamı veren köylü ve öğrencileri gören başka bir *New York Times* yazarı da izlenimlerini şu sözlerle aktarmıştı: "Ülkede birlik beraberlik henüz tam olarak sağlanmamış belki ama dirlik düzen sağlanmış ve halka boyun eğdirilmiş. ... Hiç kitap satılmıyor ... fakat gazete, sigara, büyük somun ekmek, kahve ve şarap var. Trenlerde kompartıman ve koridorları dolduran askerler, peronlarda oturup yatıyor, bekleme odalarına taşıyorlar."

Bu askerler, Franco'nun gücünü elinde tutmasına yardım edeceklerdi. General Franco artık İspanya'da askeri bir diktatördü. Mussolini gibi o da ülkesine ordusuyla hâkim olacaktı.

Francisco acımasız, hoşgörüsüz bir diktatör olarak nam saldı. Ona karşı çıkanlar hapse atılır, eğer ölüm cezasına çarptırılmazlarsa, genellikle aklıktan ölürlerd. Daha sonraları tarihçiler iki yüz bin kadar İspanyol'un, Franco'nun idaresi sırasında öldüğü tahmininde bulundular.

Madrid'in teslim olmasından iki yıl sonra, XIII. Alfonso 1941 Şubat'ının son gününde Roma'da öldü. Tahtı, üç yıl önce Roma'da dünyaya gelmiş oğlu Prens Juan Carlos'a bıraktı. Ancak Juan Carlos, Francisco Franco ölene dek, yani kırk yıl sonrasına kadar İspanya'da hüküm süremeyecekti.

"Ata yurdunu"Yeniden İnşa Etmek

Adolf Hitler beş yıldır Almanya'nın şansölyesiydi. Beş yıl boyunca Alman halkına, uluslarının dünyadaki en iyi ulus olduğunu telkin etmişti. Ona göre, Alman doğmuş herkesin doğuştan yönetme hakkı vardı. Diğer herkes, kendi deyişiyle, Alman halkına, "ebedi-

Hitler'in hâkimiyeti sırasında Avrupa

yen hizmet ve itaatle yükümlüydü". Hitler "Avrupa'ya hükmetmeliyiz!" diyordu.

Hitler'in niyeti Avrupa topraklarını her seferinde azar azar sahiplenmekti. İlk olarak, Alman kökenli, Almanca konuşan insanların yaşadığı bütün ülkeleri ele geçirerek, Almanya'yı "tekrar birleştirmeyi" amaçlıyordu. Hitler Alman halkına, yeni bir Alman İmparatorluğu kurmadığını, "ata yurdu"nu, yani eski zamanlarda var olmuş ve sonra yıkılmış Almanya'yı canlandıracağını söyledi.

Versailles Antlaşması'nın yeni ülkeler yaratması Hitler'in bu amacını kolaylaştırmıştı. İlk olarak, antlaşma Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nu iki ayrı (ve daha zayıf) ülkeye ayırmıştı: Avusturya ve Macaristan. Hitler Macaristan'la pek ilgilenmiyordu. Ancak yıllardır, halkı Almanca konuşan Avusturya'nın, Almanya'ya katılması gerektiği kanısındaydı. Avusturya'nın Almanya'dan ayrı olmasının iki ulusu da zayıflattığını düşünüyordu. Ayrıca memleketi de olduğu için, Avusturya'yı yeni, restore edilmiş Almanya'sına katmak istiyordu.

Mart 1938'de, Almanya Avusturya'yı egemenliği altına aldığını açıkladı. Hitler Viyana'ya bir zafer alayı gönderdi. Birçok Avusturyalı onu destekliyordu; Avusturya Birinci Dünya Savaşı sonrası küçük düşmüş, zayıflamıştı ve Almanca konuşan Avusturyalılar Hitler'in, Avusturya'yı şanlı bir zafer dönemine götürebileceğini düşünüyordu. *Anschluss* yani Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi (egemenliği altına alması) sırasında, bu Avusturyalılar Viyana sokaklarına sıralanarak, "Sieg Heil! Sieg Heil!" yani "Yaşasın zafer!" diye bağırıyorlardı.

Ancak bu daha başlangıçtı. Hitler, Avusturya'ya el koymadan hemen önce, Alman parlamentosu Reichstag'ta bir konuşma yapmıştı: "1866'dan önce Alman ulusuna katılmış, Almanya'yla yan yana olan eyaletlerde on milyondan fazla Alman var... Onların özgür iradelerine aykırı olarak, barış antlaşmalarıyla, Reich'la birleşmeleri engellendi... Bu Alman halklarını korumak Alman Reich'ının görevidir."

Büyük Britanya ve Fransa bu durumdan hiç memnun değildi. Bu “yeniden birleşen” Almanya daha ne kadar büyüyecekti? Almanya İtalya’yla bir ittifak anlaşması imzalamış olduğu için, Mussolini’nin askerleri Hitler onlara ne emrederse etsin, ordusunu destekleyecekti. Hitler’in ordusu muazzam derecede büyümüştü. Zaten yıllardır binlerce askeri eğiten Hitler Versailles Antlaşması’nı gizli gizli ihlal ediyordu. Hatırlarsanız, antlaşmaya göre Alman ordusundaki asker sayısının yüz binden az olması gerekiyordu. Ancak 1938 itibariyle, Alman ordusunda yaklaşık bir milyon asker vardı.

Kuşkusuz bir milyon askeri olan bir orduyu uzun süre gizli tutmanız mümkün değildi. Dünyadaki güçlü ülkelerin çoğu Hitler’in ordusunu büyüttüğünün farkındaydı. Ancak Milletler Cemiyeti’ne katılmamış olan Birleşik Devletler Avrupa’ya müdahale etmeme kararı almıştı. Birleşik Devletler halen Büyük Buhran’ın yaralarını sarıyordu. Kendi sorunları vardı. Antlaşmanın yazılmasına katkıda bulunmuş olan Fransa ve Büyük Britanya da Nazi partisinden çok komünizmden korkuyorlardı. En azından Hitler’in büyük bir ordusu olursa, Sovyetler Birliği Almanya’yı komünist bir ülke yapamazdı.

Kimse Adolf Hitler’in dünyaya hükmetmeye ne kadar kararlı olduğunun farkında değildi. Ve yine 1938’de kimse Hitler’in komünizmden çok daha büyük bir problem olduğunun da farkında değildi.

Ancak daha sonra Hitler Çekoslovakya’yı da Alman “ata yurduna” katacağını ilan etti. Çekoslovakya’da Almanca konuşan ve kendi halkıyla birleştirilmesi gereken milyonlarca yurttaş vardı. Bunun üzerine çok endişelenen Fransa ve Büyük Britanya, başbakanlarını Hitler’le konuşmaları için Almanya’nın Münih kentine gönderdiler.

Hitler’in Çekoslovakya’yı almaya kararlı olduğu ve gerekirse bunun için savaşacağı belli olmuştu. Maalesef iki ülke de Hitler’e karşı çıkmamaya karar verdi. Büyük Britanya Başbakanı Neville Chamberlain, Hitler’le birlikte, Hitler’in Çekoslovakya’nın “Sudetenland” adı verilen batı yarısını almasına olanak veren bir anlaş-

ma hazırladı. Neville Chamberlain ülkesine geri döndüğünde, İngiliz halkına o ünlü konuşmasını yaptı. Hitler'e istediğini vererek, "o devirde barışı" garantilediğini söyledi.

Neville Chamberlain'in tam sözleri aşağıdaki gibidir:

Geçen çarşamba ... şimdiye dek hiç görmediğimiz kadar zor ve korkunç olacak bir savaşın arifesinde bulunuyor gibiydik. ... Oysa şimdi endişelerimizden arındık. ... Alman Şansölyesi hakkında sert sözler söylenmiştir. ... Ancak Herr Hitler'le kurmuş olduğum ve biraz daha ilerletmeyi umut ettiğim kişisel ilişkinin, modern diplomasi için gerekli olduğuna inanıyorum. ... İmzaladığımız anlaşmayı, halklarımızın birbirleriyle bir daha asla savaşa girmeme arzularının bir sembolü olarak görüyoruz. Bunun halkların arzusu olduğundan hiç şüphe duyan var mıdır acaba? ... İnanıyorum ki iki tarafta da samimiyet ve iyi niyet var. ... Barışa giden yol uzundur ve engellerle doludur. Bu Çekoslovakya meselesi en sonuncu ve belki de en tehlikeli engeldi. Şimdi artık bunu aştığımıza göre, akliselime giden yolda ilerlememizin mümkün olduğunu hissediyorum.

İngiliz politikacı Winston Churchill, Chamberlain'in konuşmasının korkakça ve basiretsiz olduğunu söyledi. İngiltere'ye savaş veya utanç seçeneği verilmiş, Chamberlain ise utancı seçmişti. Şimdi artık savaş da ardından gelecekti.

Churchill haklıydı. Belki de kendisine hiç karşı konulmayacağını düşünen Hitler Sudetenland'da durmadı. Çekoslovakya'nın diğer bölgelerini de işgal etti. Birkaç ay sonra, Sovyet lideri Joseph Stalin'le bir anlaşma yaptı. Hitler Polonya'yı da ele geçirmek istiyordu. Sovyetler Almanya'nın Polonya'yı fethetmesine yardım edecek olursa, Almanya ile Rusya, Polonya'yı paylaşacaklardı. Rusya ayrıca "saldırmazlık paktı" imzalamayı da kabul etti ki buna göre Rus askerleri Almanya'ya karşı yapılan herhangi bir direnişe katılmayacaklardı.

Komünizme karşı bir kalkan olmak şöyle dursun, Hitler Almanya'nın Avrupa'yı elde etmesi için üstüne üstlük bir de Sovyetlerle ittifak yapmıştı.

1 Eylül 1939'da, Alman birlikleri Polonya'ya üç farklı yönden girdi. Daha sonraları, bu işgalle birlikte savaşın (İkinci Dünya Savaşı'nın) başlangıcı 1 Eylül saat 4:45 olarak tespit edilmiştir. Bu işgal tümenlerinden birinde görevli bir Alman askeri olan Erich Hoppe daha sonra şöyle yazmıştı: "Savaştaydık, ama gök gürültüsüne benzer çok hafif bir gümbürtü haricinde hiç çatışma sesi yoktu. Bunlar silah sesleriydi fakat çok uzaklardan geliyordu. ... Savaşın o ilk sabahı, sıcak, pırıl pırıl, sessiz ve huzurluydu."

Saat 6 itibariyle, Alman bombardıman uçakları Polonya'nın başkenti Varşova'ya saldırıyorlardı. Alman bombaları, Polonya avcı uçakları daha yerden kalkamadan onları imha etti. Gerekli donanımına sahip olmayan Polonya ordusu yaklaşan Alman tanklarını süvarisiyle karşılamak zorunda kaldı.

Bu işgal, hem Büyük Britanya'ya hem de Fransa'ya barışın olmayacağını gösterdi. Sadece iki gün sonra 3 Eylül'de, Büyük Britanya ve Fransa Hitler'e savaş ilan ettiler. Çok geçmeden, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan da Büyük Britanya ve Fransa'ya katıldı. Hitler'e karşı savaşan ordulara İtilaf Devletleri adı verildi. Almanya, İtalya ve müttefikleri de Mihver Devletleri olarak adlandırıldı.

Polonya ordusu bir ay boyunca direndi. Ancak 28 Eylül'de, Varşova artık daha fazla karşı koyamadı. Binlerce Polonyalı asker ölmüştü. Şehir teslim olmak zorunda kaldı.

Varşova teslim alınan son şehir olmayacaktı.

İkinci Dünya Savaşı

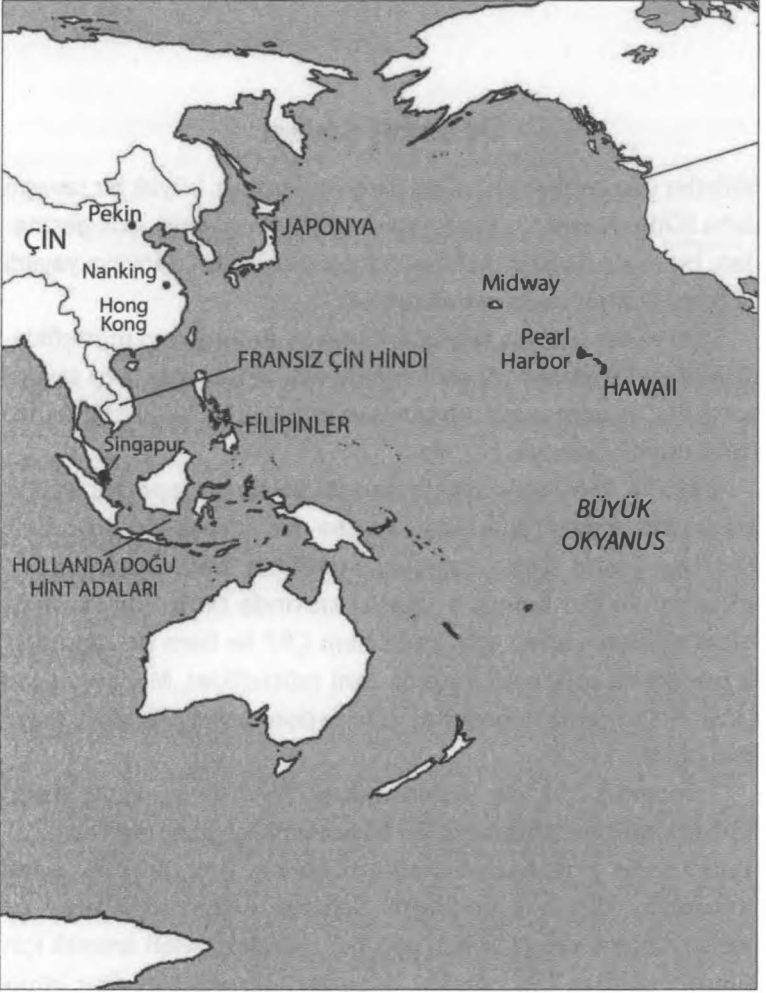
Üç Savaş Savaşı

Milletler Cemiyeti ve Versailles Barış Antlaşması, büyük bir savaşın daha bütün Avrupa'ya yayılmasına engel olamamıştı. Çok geçmeden, bu savaş da Birinci Dünya Savaşı gibi bütün dünyaya yayıldı ve İkinci Dünya Savaşı olarak tanındı.

Müttefikler (Fransa, Büyük Britanya ve Britanya'nın müttefikleri), Mihver Devletleri adı verilen Almanya ve İtalya'ya karşı savaşıyorlardı. Çok geçmeden, Almanya ve İtalya'ya bir başka güçlü ülke daha katıldı: Japonya.

Hitler'in Polonya'yı işgalinden iki yıl önce, Japonya ile Çin arasındaki anlaşmazlık başlı başına bir savaşa dönüşmüştü. 1937'de, Çin'de Çang Kay-şek, kendisine bağlı Kuomintang yönetimi ile Çin Komünist Partisi arasında bir ittifak yapmayı kabul etmişti, çünkü aynı anda hem ÇKP ile hem de Japonlarla savaşması mümkün değildi. Yeni müttefikler, Mançurya'dan Çin'in Pekin şehrine ilerlemiş olan Japon ordusuyla savaşılmaya başladılar.

7 Temmuz 1937'de, Japon ordusu Pekin'in dışındaki Marco Polo Köprüsü'ne saldırmıştı. On bir kemerli bu güzel mermer köprü'nün doğu girişi Kuomintang ordusunun, batı girişi de Japon ordusunun kontrolü altındaydı. Sabahın erken saatlerinde Japonlar, Kuomintang tarafına geçerek civardaki evleri aramak için Kuomintang'dan izin istediler. Japonlar, subaylarının, firar etmiş bir Japon askerini aramaları gerektiğini söyledi. Ancak bunun köprüyü geçmek için bir numara olduğunu düşünen Çinliler Japon subaylarının geçmesine izin vermediler. Bunun üzerine, Japonlar tanklarla köprüden ilerlemeye başladı.

İkinci Çin-Japon Savaşı

Kuomintang ordusu onları geri püskürtmeyi başardı. Ancak Japonlar toparlanıp tekrar saldırdı. İki hafta süren çatışmalardan sonra, Japonlar köprüden geçmeyi başardılar ve Çin askerlerini mevzilerinden söküp attılar.

Bu da İkinci Çin-Japon Savaşı'nın miladı oldu.

Çinliler bu savaşa farklı bir isim takmışlardı: Çin Halkının Japonlara Direniş Savaşı. Çin, kuzeyindeki toprakların hepsini ve ülkenin ortasındakileri de kaybetti. Japon ordusu Jiangksi eyaletinin güneyindeki Nanking kentine girdiğinde, modern tarihteki en korkunç olaylardan biri Çin'de meydana geldi. Japon askerleri savaşa hiçbir ilgisi olmayan iki yüz bin silahsız Çin vatandaşını öldürdü.

Buna rağmen Çin teslim olmayı reddetti.

Bu savaş, İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da başladığı sırada, iki yıldır devam ediyordu. Büyük Britanya ile Fransa, Almanya'ya savaş ilan ettiklerinde, Japonya imparatorluğunu genişletmek için bir fırsat gördü. Büyük Britanya, Fransa ve Hollanda'nın (ki o da İtilaf Kuvvetleri'ne katılmıştı) Güneydoğu Asya'da kolonileri vardı: Hong Kong'a İngilizler hükmediyor, Vietnam'ı halen Fransızlar kontrol ediyor ve Doğu Hint Adaları'nı da Hollandalılar yönetiyordu. Bu Avrupa ülkeleri o sırada Hitler'le savaştıkları için, içlerinden hiçbirinin Asya kolonilerini savunacak ne zamanı ne de askeri vardı. Japonya baskın yaparak bu kolonileri ele geçirebilirdi.

1940'ta Japonya, Almanya ve İtalya'yla birlikte, Mihver Kuvvetleri'ne katıldığını açıkladı. Artık Japonya'nın Müttefiklerin elindeki kolonilere saldırmak için mükemmel bir gerekçesi de vardı.

Japonya'nın Asya'yı fethinde, önünde tek bir engel vardı: Birleşik Devletler.

Birleşik Devletler İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığı için Japonya onunla savaşıyordu. 1940'ta, Amerikan vatandaşlarının dörtte üçünden fazlası Birleşik Devletler'in, Avrupa'nın meselelerine karışmasını istemiyordu. Birleşik Devletler Başkanı Franklin Delano Roosevelt halkının savaşmak istemediğini biliyordu. Britanya karşılığını ödeyemeyecek olsa bile, Birleşik Devletler Büyük

Britanya'ya, petrol, silah ve başka gerekli malzemeler göndermeyi kabul etmişti, ancak çoğu Amerikalı en fazla bu kadarını yapmaya gönüllüydü.

Ancak Birleşik Devletler İtilaf Devletleri'ne dahil olmasa da, Japonya Birleşik Devletler'in öylece durup, Japonya'nın Asya'daki kolonileri birer birer ele geçirmesini izlemeyeceğinin de farkındaydı. Birleşik Devletler donanmasına ait güçlü bir filo Güney Pasifik'te bulunan Hawaii Adaları'nın Pearl Harbor limanında demirliydi. Eğer Japonya İtilaf Devletleri'nin kolonilerine karşı harekete geçecek olursa, Pearl Harbor'daki Birleşik Devletler savaş gemileri Japonya'nın emellerini engellemek için yola koyulacaktı.

Yıllar önce, Japonya dünyadaki en güçlü donanmalardan biri olan Rus donanmasını, önce Rus savaş gemilerini torpilleyip, sonra savaş ilan ederek yenmişti. Aralık 1941'de, Japon komutanı General Tojo Hideki de aynı stratejiyi izlemeye karar verdi. Tojo sadece general değildi, artık başbakan da olmuştu ve İmparator Hirohito'ya tavsiyelerde bulunuyordu. İmparatora, eğer Birleşik Devletler'e kafa tutmazsa Japonya'nın asla büyük bir ülke olamayacağını söyledi. Hirohito da Birleşik Devletler'e saldırma zamanının geldiğini kabul etti.

7 Aralık 1941'de sakin bir pazar sabahı, güverteleri fırçalayan, kahvaltı eden ve her sabah yaptıkları diğer rutin işleri yapan askerler uçak sesleri duydular. Bazıları güverteye tırmandı. Bazıları başını kaldırıp bakmadı bile. Pearl Harbor'da hiç kimse bir saldırı beklemiyordu.

Ufukta Japon avcı uçakları belirdi. Dalga dalga geliyorlardı. Aşağı yukarı iki yüz uçak vardı. Bombalar düşmeye başladı. Gafil avlanan Amerikalılar ne yapacaklarını şaşırdılar. Gemilerden bazıları tutuşup yandı. Bazıları da içindeki gemicilerle alabora oldu. Denizcilerden biri olan E. C. Nightingale daha sonra, uyarı sirenlerini duyduğunda kahvaltısını bitirmek üzere olduğunu anlattı. Patlamaları duyuncaya dek sirenlere pek aldırmış etmemişti. Silah başı durumuna koştuğunda, geminin her yerinde adamların çok-

tan silahlarını kapıp ateş etmeye başladıklarını gördü. Ancak daha sonra gemi sallanmaya başladı. Bir bomba isabet etmişti. Geminin önü olduğu gibi yanıyordu. Arkadaşlarının çoğu hayatını kaybetmişti.

Nightingale kaçamadan gemiye bir bomba daha isabet etti. Sarsıntının etkisiyle suyun içine savruldu. Tam dibe batmak üzereyken yanında yüzmekte olan bir subay onu gömleğinden yakalayarak sahile doğru çekti.

Saldırı iki saate varmadan bitti. Ancak saldırı sona erdiğinde, yirmi bir Amerikan gemisi ve 188 Amerikan avcı uçağı tahrip olmuştu. Kıyıdaki bir lise öğrencisi günlüğüne, saldırı sona erdiğinde, askerlerin yaşadığı kışla ile erzakların tutulduğu deponun alev alev yandığını yazmıştı. Liman boyunca yer alan evlerin hepsi havaya uçmuştu. Kesif bir duman bulutu limanı tamamen örtmüştü.

Pearl Harbor Amerika'nın tarafsızlığına bir son verdi. Yaklaşık üç bin Amerikan askeri hayatını kaybetmişti. Yalnızca *Arizona* savaş gemisinde (Nightingale'in kaçtığı gemi) bin üç yüz Amerikan askeri can vermişti. Amerikan gazetelerinde, yanan ve batan Amerikan gemilerinin ve can veren Amerikan askerlerinin fotoğrafları yayımlandı. Başkan Roosevelt, "7 Aralık tarihi bizim için bir felakettir," dedi.

Amerikalılar dünyayı kasıp kavuran felakete artık daha fazla kayıtsız kalamazlardı. Roosevelt Kongre'den, Japonya ile müttefikleri Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etmesini istedi.

Amerikalılar Pearl Harbor'daki filonun tahribinin yaralarını sarmaya çalışırken, Japonlar Hong Kong ve Asya anakarasının güneyindeki adalara asker çıkardı. Japon birlikleri Filipinler ile Malaya'yı da aldı. Bu üç yerde bulunan İngiliz askerleri Singapur'a kaçtı. Çok geçmeden ise Singapur'dan da çıkmak zorunda kaldılar. Japonya, imparatorluğunu bütün Asya'ya doğru genişletiyordu. Bir yıl içinde Japonlar Hollanda Doğu Hint Adaları'nı da ele geçirdi.

Amerikalılar da karşılık verdi. Pearl Harbor'ın intikamını almak isteyen acemi erler Amerikan donanmasına akın ettiler. Pe-

arl Harbor'dan altı ay sonra 1942 baharında, Amerikalılar Midway Adası'nın yakınındaki Japon filosuna bir saldırı düzenlediler. Midway Muharebesi'nde dört devasa Japon uçak gemisi çok daha küçük bir Amerikan kuvveti tarafından yok edildi.

Japonya ile İtilaf Devletleri arasında doğuda yaşanan savaşın farklı bir adı vardı: Pasifik Savaşı. İtilaf kuvvetleri Çinlilerin Japon istilasına direnmelerine yardım etmek amacıyla Çin'e girdiklerinde, Pasifik Savaşı Çin-Japon Savaşı'na karıştı. Artık İtilaf Kuvvetleri ile Mihver Kuvvetleri hem Avrupa'da hem de Doğu'da savaştıkları için, üç savaş da birbirine karıştı. Çin-Japon Savaşı, Pasifik Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı hep birlikte, dünyayı yutan tek bir muazzam felaket haline geldi.

Nazilerin Soykırımı

Hitler İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya'da iktidara geldiğinde, Alman halkına Yahudilerden kurtulacağına söz vermişti. Bu sözünü yerine getirmek için de, İkinci Dünya Savaşı sırasında elinden geleni yaptı.

Çok korkunç olduğu için bu öyküyü anlatmak çok zor. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Hitler İtilaf Devletleri'yle savaşmaları için sürekli olarak askerlerini gönderiyordu. Ancak bu, Hitler'in Avrupa'yı ele geçirme planının sadece bir parçasıydı. Hitler Almanların diğer bütün ırklardan daha üstün olduklarına inandığı için, "aşağı" olan insanların da kökünü kazımak istiyordu.

Hitler'in "aşağı insan" görüşü sahte bilime dayanıyordu. O, "Ari" (Alman) kanı taşıyan insanların başkalarından daha zeki, güçlü ve iyi olduklarına inanıyordu. Naziler için çalışan bilimciler, bir kişinin burun uzunluğu ve kafatası boyutunu ölçerek ve göz rengine bakarak, "Ari" olup olmadığını söyleyebileceklerine inanıyorlardı. Başka bir deyişle, burun uzunluğunuz ve göz renginiz sizin ne kadar zeki olduğunuzu gösterebilirdi.

Hitler ve takipçileri için, Romanlar (yani "Çingeneler"), Afrikalılar ve diğer ırkların hepsi Arilerden aşağıydı. Ancak hepsinin içinde en "aşağı" olanlar Yahudilerdi.

Soykırım sırasında Almanya

Almanların Yahudilere saldırıları Avusturya ele geçirilmeden önce başlamıştı. 1935'te Alman kanunları değiştirilerek, Yahudilerin Alman vatandaşı olmaları, Almanlarla evlenmeleri ve oy kullanmaları yasaklandı.

1936'da Berlin'de düzenlenen Olimpiyat oyunlarına Alman Yahudilerinin katılmasına izin verilmedi. Almanlar diğer ülkeleri kızdırmak istemedikleri için, Berlin'deki "Yahudiler Giremez" tabelalarının çoğunu indirdiler. Ancak bütün Alman sporcuların (her safkan Ari gibi) sarışın, mavi gözlü ve uzun boylu olmasına dikkat ettiler. Antisemitizm tabelaları kaldırılmasına rağmen, Olimpiyatlar sırasında Hitler'in Ari olmayanlar hakkındaki fikirleri iyice belli oldu. Dört altın madalya kazanan Afro-Amerikalı atlet Jesse Owens uzun atlamada da Almanya'nın en ünlü atletini yendi. Alman atlet Lutz Long bütün Nazi görevlilerinin gözü önünde Jesse Owens'ı kutladı. Fakat Hitler Owens'ın yarışmayı kazandığını kabul etmeye yanaşmadı.

Savaşın başlamasından hemen önce, Almanlar bir gece ansızın Yahudilere saldırdı. Almanya'nın her tarafında, Alman çeteleri Yahudilere ait ev ve dükkânların camlarını kırdı. Bunların birçoğu yakıldı. 9 Kasım 1938 gecesine *Kristallnacht* yani "Kırık Cam Gecesi" adı verildi.

Almanların hak iddia ettikleri bütün topraklarda, Yahudiler, herkes onları hemen tanısın diye kıyafetlerinin üzerine altı uçlu sarı bir yıldız ilıştirmeye zorlandılar. Bu altı uçlu yıldız, İncil'deki büyük Yahudi krala istinaden "Davut'un Yıldızı" adı verilmişti.

Yahudilerin kıyafetlerinin üzerinde sarı bir yıldızla dolaşmaları yeteri kadar kötü bir şey değilmış gibi, çoğu esnaf onları dükkânına sokmuyor, alışveriş etmelerine izin vermiyor, restoranlar da Davut'un Yıldızı'nı takan bu müşterilere yemek servisi yapmıyordu. Kimi zaman Yahudiler sokak ortasında saldırıya uğrayıp dövölüyordu. İşyerlerine girilip tahrip ediliyor ve polisler bu konuda bir şey yapmıyorlardı. Yahudi çocukları bütün devlet okullarından kovuldu ve müzelere veya çocuk parklarına girmeleri de yasaklandı. Birçok şehirde, Yahudiler şehrin belli bir bölgesine

taşınmaya zorlandı. Bu mahalleler, yani "gettolar" dikenli tellerle çevrildi ve kapısına silahlı Nazi nöbetçiler dikildi.

Ancak çok geçmeden, sarı yıldızlı Yahudiler gruplara ayrılarak trenlere yerleştirildikten sonra (kırk yıl önce İngilizlerin Boerleri yerleştirdikleri kamplara benzer) toplama kamplarına götürüldüler.

Toplama kampları onların yolculuklarının sonu değildi. Yahudileri kampta tutmak Hitler'e yetmiyordu, onları yok etmek istiyordu.

1942'de Hitler'in danışmanları Almanya'nın Avrupa'daki Yahudi "sorununa" "nihai bir çözüm" bulması gerektiği konusunda Hitler'le aynı fikirdelerdi. Toplama kampları ölüm kamplarına dönüştürüldü. Almanya'nın her tarafında ve Almanların ele geçirdiği topraklardaki yüzlerce kampta esir tutulan Yahudiler öldürüldü. Bu ölüm kampları içinde en korkunç olanları ve en çok tanınanları, Dachau ve Auschwitz'deki kamplardı.

1945 itibariyle, altı milyon Yahudi Hitler tarafından infaz edilmişti. Tüm bir ulusu sistematik bir şekilde öldürmek yani *soykırım* daha önce hiç yapılmamış bir şeydi. Hitler'in kurbanları sadece bu altı milyon Yahudi'den ibaret değildi. Bu ölüm kamplarında, Katolikler, engelliler, çingeneler ve çok sayıda Rus, Polonyalı ve Sırp da öldürüldü.

Savaş sona ermeden önce, İtilaf Devletleri ölüm kamplarını duymuşlardı. Birçok insan ise duyduklarına ya inanmadı ya da bunların abartıldığını düşündü.

Ancak Mihver Devletlerinin teslim olmasından sonra, İtilaf askerleri kamplara gelerek kapıları açtıklarında, kemik, ayakkabı ve şapka yığınları ve Yahudi tutsaklardan alınmış mücevherler buldular. Binlerce mezar ve Nazilerin henüz gömmemiş oldukları binlerce ceset buldular.

Hitler'in "nihai çözümüne" soykırım adı verildi. "Soykırım" (Holocaust) yanıp kül olan kurban anlamında Yunanca bir sözcüktür. Hitler (beş milyon insanın yanı sıra) Yahudi ulusunun kökünü tamamen kazımaya çalışmıştı.

Adolf Hitler, Nazi Partisi'nin *führer*i

İşgal altında bulunan ülkelerdeki birçok Avrupalı, Yahudiler ile diğer "aşağı" halklar ölüm kamplarına götürülürken seyirci kaldılar. Yahudi vatandaşlarını resmi olarak koruyan tek ülke Danimarka'ydı. Danimarka ülkesindeki bütün Yahudileri toplayarak, güvende olacakları İsveç'e geçmelerine yardım etti.

Çok az insan cesurca karşı koydu. Fransa'da rahipler Yahudi çocukların saklanmalarına ve İsviçre'ye kaçmalarına yardım ettiler. Hikâyeleri *The Hiding Place* adlı ünlü kitapta anlatılan ten Boom gibi Hollandalı aileler, Yahudileri bodrumlarında saklayarak, kaçmalarına yardım etti. Polonya'da, Varşova Hayvanat Bahçesi'nin müdürü, Nazi askerleri onları bulamasın diye Yahudi çocukları kafeslerde samanların altına sakladı.

Birleşik Devletler'de Franklin Roosevelt Nazilerin iş başında olduğu ülkelerden Yahudi mültecileri kurtarmak için bir Savaş Mültecileri Heyeti kurdu. 1944'te kurulan Savaş Mültecileri Heyeti iki yüz binden fazla Yahudi'nin kaçmasına yardım etti.

Ancak Birleşik Devletler yetkilileri en az iki yıldır Yahudilerin öldürüldüğünü bildikleri halde bu konuda hiçbir şey yapmamışlardı. Aynı şey Fransız yetkililer ve başka pek çok devletin yetkilileri için de geçerliydi. Soykırım Alman halkı için korkunç bir utançtı ancak bu utanca, Yahudilerin öldürüldüğünü bildiği halde karşı çıkmamış birçok insan da ortak olmuştu.

İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu

Bütün Dünyaya Yayılan Savaş

Birleşik Devletler'in İkinci Dünya Savaşı'na girdiği yıl olan 1941 itibariyle Hitler Almanya'sı Avusturya ile Çekoslovakya'nın tamamını ve Polonya'nın bir bölümünü ele geçirmişti. Sovyetler Birliği de Polonya'nın geri kalanı ile Estonya, Letonya ve Litvanya'yı (Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanmış olan ülkeleri) almıştı. Sovyet askerleri ayrıca İskandinav Yarımadası'nın doğusunda bulunan Finlandiya'yı da işgal etmişlerdi.

Peki, Birleşik Devletler savaşa girmeden aylar önce başka neler olmuştu?

Savaş, İtilaf Devletleri açısından kötü gidiyordu. Alman askerleri, Almanya'nın kuzeyinde, Avrupa'dan uzanan bir çıkıntıda yer alan İskandinav ülkesi Danimarka'yı işgal etmişlerdi. Daha sonra Alman kuvvetleri *Blitzkrieg* yani "Yıldırım Savaşı" adını verdikleri bir savaş başlattı ve Avrupa kıyılarını süpürüp Hollanda ve Belçika içinden geçerek Fransa'yı işgal etti.

Fransa zaten o ana kadar cereyan eden muharebelerde binlerce adam kaybetmişti. Yaklaşan Alman askerleri Fransızları ve onlarla birlikte savaşan İtilaf askerlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Fransa'daki İtilaf birlikleri Dunkirk Limanı'na geri çekilmek zorunda kaldı. Buradan İngiltere'ye geçmeyi umut ediyorlardı. Almanlar üzerlerine bomba ve torpil yağdırırken, üç yüzden fazla İtilaf gemisi, askerleri İngiltere'ye taşımaya başladı. Alman nişancılarına, özellikle yaralıları taşıdıklarını gösteren büyük haçla işaretli hastane gemilerini hedef almaları söylenmişti.

"Dunkirk Tahliyesi" İtilaf devletleri açısından bir yenilgiydi. Ancak artık Büyük Britanya'nın başbakanı olan Winston Churchill

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa

İngiliz halkına Büyük Britanya'nın hiçbir şekilde Nazilere teslim olmayacağını söyledi. Dunkirk Tahliyesi'nden hemen sonra 4 Haziran 1940'ta, Avam Kamarası'nda şu konuşmayı yaptı:

Avrupa'da birçok bölge ve birçok eski ve ünlü devlet, Gestapo'nun (Nazi polisi) ve Nazi hâkimiyetinin iğrenç araçlarının eline düşmüş veya düşebilecek olsalar da, biz asla pes etmeyeceğiz ve cesaretimizi kaybetmeyeceğiz. Sonuna kadar gidecek, Fransa'da savaşıacak, denizlerde ve okyanuslarda savaşıacak, gitgide artan bir güven ve kuvvetle havada savaşıacak, bedeli ne olursa olsun, adamızı savunacağız. Kıyılarda savaşıacak, karada savaşıacak, tarla ve sokaklarda savaşıacak, tepelerde savaşıacak ve asla teslim olmayacağız. Bir an bile inanmıyorum ama olur da bu ada veya büyük bir bölümü zapt edilirse, o takdirde, İngiliz donanmasıyla silahlanmış ve yine bu donanmanın koruması altında olan deniz aşırı imparatorluğumuz bu mücadeleyi devam ettirecek, ta ki hayırlı bir zamanda, Yeni Dünya bütün gücü ve kuvvetiyle eskinin kurtuluşu ve özgürlüğü için ortaya çıkana dek.

Dunkirk'ten sonra 1940'ta, Fransa Almanya'yla bir barış anlaşması imzalamak zorunda kaldı. Almanlar Fransa'nın, Büyük Britanya'nın karşısındaki kuzey kıyılarının kontrolünü ve Paris'i ele geçirdiler. Fransa'nın kuzeyi Nazilerle işbirliği yapmayı reddetti, bunun üzerine Nazi askerleri burayı işgal etti ve Nazi yetkilileri de yönetimi ele geçirdi.

Fransa'nın güneyinde, bazı Fransızlar her an bozulması mümkün bir barış anlaşması yaparak Nazilerle yaşamaya razı oldular. Henri-Philippe Petain adındaki bir Fransız yetkili Nazilere bağlılık yemini etti ve karşılığında da güneyi yönetme yetkisini aldı. Artık Fransa'nın güneyi, Vichy "başkenti" olmak üzere, resmi "Fransa"ydı. İtilaf Devletleri Fransa'nın bu bölgesine "Vichy Fransa'sı" adını verdiler ve Almanlarla işbirliği yapmayı kabul ettiği için küçümsediler. Ancak Vichy Fransa'sında bile, ülkesine bağlı birçok Fransız kadın ve erkek Nazi kuvvetlerini alt etmek için gizliden gizliye mücadele ediyordu. Fransa'nın dışında, Fransız askerleri Mihver Devletleri'ne karşı İtilaf birliklerinde savaşımaya devam ettiler. Hitler'le işbirliği

yapan Fransızlardan ayırmak için, kendilerine "Özgür Fransızlar" adını verdiler.

Almanlar Fransa'ya hâkim olunca, Hitler de artık kuvvetlerini Büyük Britanya'ya çevirdi.

Yüz yıldan uzun süre önce Napolyon'un umduğu gibi, Hitler de birliklerini Manş Denizi'nden geçirerek İngiltere kıyılarına çıkarmayı umut ediyordu. Ancak öncelikle Büyük Britanya'yı aç bırakarak zayıf düşürmeyi planlıyordu. Hitler donanma komutanlarına İngiltere'ye yönelmiş bütün gemileri batırmalarını emretti. Böylece İngilizlerin elindeki silah, mühimmat, petrol, giysi ve en önemlisi yiyecek tükenmeye başlayacaktı. Hitler'in donanmasındaki en tehlikeli gemiler denizaltılardı. Alman denizaltıları suyun altında "kurt sürüsü" denen gruplar halinde dolaşırlardı. Almanya'nın aşağı yukarı bin denizaltısı Büyük Britanya'ya yönelen iki binden fazla gemiyi batırdı. İngiltere Başbakanı Winston Churchill bu denizaltılara, İngiliz kuvvetlerinin karşılaştığı "en büyük şer" adını verdi.

İşgalin başarılı olabilmesi için, Almanlar ayrıca Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) adı verilen İngiliz hava kuvvetlerini de tahrip etmek zorundalardı. Alman hava kuvvetleri *Luftwaffe* RAF'ye havada saldırmaya başladı. Britanya Muharebesi olarak bilinen, bu iki hava kuvveti arasındaki savaş iki ay boyunca devam etti.

RAF *Luftwaffe*'yi adadan uzak tutmayı başardı. Sonunda, Hitler Büyük Britanya'nın işgalini ertelemeye karar verdi. Onun yerine kendi müttefiki Sovyetler Birliği'ne saldırmaya karar verdi. Alman birlikleri, Estonya, Letonya ve Litvanya'yı ve başka toprakları Rus birliklerinden aldıktan sonra, Rus birliklerini Rusya'nın içlerine doğru sürmeye başladılar. Rusya'nın içlerinde çok ilerleyen Alman askerleri Moskova şehrinin kıyılarına kadar ulaştılar.

İşte bu noktada Birleşik Devletler de savaşa girdi. Amerikan askerleri sadece İtilaf Devletleri'ne değil, Sovyet birliklerine de yardım etmek için geldiler. Ruslar taraf değiştirdi; Almanya'yla ittifaklarını bozarak, İtilaf Kuvvetleri'ne katıldı.

Savaş şimdi bütün dünyaya yayılmıştı. Doğuda, İngiliz ve Amerikan kuvvetleri Japonlara karşı Çinlilerle birlikte savaşıyordu. Rusya ve Avrupa'nın her yerinde, Sovyet, İngiliz ve Amerikan askerleri Alman işgalcilere karşı savaşıyordu. Kuzey Afrika'da ise, İngiliz askerleri Mısır'ın hâkimiyetini ellerinde tutmak için İtalyan ve Alman askerleriyle savaşıyordu.

Ancak Almanya bir müttefikini daha kaybetmek üzereydi.

Savaştan yorulan İtalyanlar Mussolini'nin İtalya'yı, Almanya'nın tarafında tutma inadına karşı çıkmaya başlamışlardı. Çok yorulmuş olan İtalyan askerleri evlerine dönmek istiyorlardı. 1943'te, Kuzey Afrika'daki İtalyan birlikleri teslim oldu. Çok geçmeden, İtilaf birlikleri Sicilya Adası'nı işgal ettiler.

Kral III. Victor Emmanuel'in emirleri üzerine toplanan Büyük Faşistler Konseyi, Mussolini'ye artık İtalya'nın başbakanı olmadığını söyledi. Mussolini bu emre karşı geldi, bunun üzerine Konsey onu tutuklayarak İtalya dağlarındaki bir otele kilitledi. Alman askerleri otele planörlerle ulaşarak, Mussolini'yi kurtardı ve İtalya'nın kuzeyinde yeni bir yönetim kurmasına yardım etti. Ancak bu noktadan itibaren İtalya bölündü. Mussolini'nin kuzey yönetimi halen Almanlarla ittifak halindeydi (aslına bakarsanız, bu devleti Mussolini değil Almanlar yönetiyordu). İtalya'nın geri kalan bölümü ise Almanya'ya savaş ilan etti. Daha sonra, İtalya'daki Faşistler ve Nazi destekçileri, artık ne faşizmi ne de Nazi Almanya'sını isteyen İtalyanlarla bir içsavaşa tutuştu. Bu Nazi karşıtı İtalyanlara *partizan* adı verildi.

Artık Mihver Devletleri'nden geriye kalanlar, neredeyse dünyanın geri kalanına karşı saf tutmuş olan Japonya ve Almanya'ydı. Japon askerleri doğuda eski durumunu koruyordu. Ancak Avrupa'da, Sovyet ordusu Alman kuvvetlerini Rusya'dan çıkarmaya başlamıştı. Bir yıl süren mücadelenin sonunda, 1944'te, Almanlar Avrupa'nın ortasına sürülmüşlerdi.

İtilaf Devletleri Alman ordusunu dağıtmak için büyük bir saldırı planladı. İtilaf devletleri Fransa kıyılarına asker çıkararak, kıyıları Almanlardan geri almaya çalışacaktı. Eğer bu yapılabilirse, İtilaf as-

kerleri karada savaşa savaşa Fransa'dan geçerek Almanya'nın batı sınırlarına saldıracaklardı. Aynı anda doğudan Sovyetler yüklenecek ve Almanlar aynı anda iki cephede birden savaşmak zorunda kalacaklardı.

Fransa kıyılarını alma girişimine "D-günü" adı verildi. Bu o ana kadar Alman kuvvetlerine yapılmış en büyük taarruz olacaktı. Plan, Alman birlikleri karaya çıkan adamlara ateş edecek olmalarına rağmen, kıyılara mümkün olan en kısa zamanda, mümkün olduğunca çok adam çıkarmaktı. Beş binin üzerinde gemi ve on binin üzerinde uçak hazırlandı. Fransa'nın kuzeyindeki Normandiya bölgesine beş asker grubu çıkacaktı. Amerikalılar, Omaha ve Utah kod adını verdikleri iki sahile, İngiliz ve Kanadalı askerler de Gold, Juno ve Sword kod adını verdikleri sahillere çıkacaklardı.

6 Haziran 1944'te, İtilaf askerleri Normandiya'ya çıkartma yaptılar. Uçaklar Almanların kafasını karıştırmak için, hem paraşütçülerini hem de paraşütçü gibi giydirilmiş mankenleri aşağı attı. Ancak Almanlar asıl saldırının sudan geldiğini fark ettiler. İtilaf askerleri kıyıya çıkartma yaparken, Alman nişancıları makineli tüfek ve top ateşiyle binlercesini öldürdü.

Gün bitiminde en az beş bin asker ölmüştü, fakat Amerikalı general Dwight Eisenhower komutası altındaki İtilaf birlikleri kıyıyı ele geçirmeyi başarmışlardı. Artık İtilaf birlikleri kıyıya rahatlıkla çıkabilir ve Fransa'yı aldıktan sonra, Fransa'nın içinden Almanya'ya ilerleyebilirlerdi.

Çatışmalar aylarca sürdü. Amerikan ve İngiliz kuvvetleri, Fransız topraklarını Almanların ellerinden parça parça alarak ilerlemeye başladı. Bu kuvvetlere, Fransız General Charles de Gaulle'ün komutası altındaki Özgür Fransız askerleri de katıldı. Uzun süredir Nazi işgali altında olan Paris'e yaklaşırlarken, Amerikan ve Fransız birlikleri şehre ilk giren askerler olabilmek için birbirleriyle yarıştılar.

25 Ağustos 1944'te, İtilaf Devletleri Paris'e girdi. Uzun süredir devam eden Nazi işgali sona ermişti. O gece, 1 Eylül 1939'dan bu yana ilk kez Paris'teki sokak lambaları yandı.

İtilaf Kuvvetleri daha sonra Almanya'ya girmeye başladı. Bu esnada Sovyet birlikleri doğudan Berlin'e doğru ilerliyordu. Almanların teslim olması kaçınılmaz görünüyordu. Fakat Hitler İtilaf kuvvetlerini geri püskürtmek için son bir girişim planladı. 16 Aralık 1944'te, Alman ordusu Amerikan askerlerinin o ana dek görmüş olduğu en büyük saldırıyı düzenledi.

Belçika'nın Ardennes Ormanı'nda yapılan bu savaşın Çıkıntı Muharebesi olarak bilinmesinin nedeni, Alman saldırısının İtilaf saflarını, harita üzerinde "C" harfine benzer bir şekil alarak gerileyecek biçimde sıkıştırmasıydı. İtilaf birlikleri Alman taarruzunun gücü karşısında büyük kayıplar verseler de siperlere girip ateşe devam ettiler. En sonunda Almanlar bir kez daha geri çekilmek zorunda kaldılar.

Bu, savaşta son Alman taarruzu oldu. Nisan 1945 itibariyle, Sovyet birlikleri Almanya'nın başkenti Berlin'e girmeye başladı. Nazilerin gücü kırılmıştı.

İtalya'da Nazi karşıtı partizanlar Mussolini'yi öldürerek cesedini sokağa attılar. Bir grup cesedin üzerine tükürdü. Berlin'de yeraltında, sığınak adı verilen teçhizatlı bir odada gizlenen Hitler de 30 Nisan 1945'te kendini vurdu. Aşağı yukarı bir hafta sonra, Almanya resmen teslim oldu. 8 Mayıs 1945 "Avrupa'da Zafer Günü" olarak tanındı.

Avrupa'daki savaş bitmişti. Ancak yüz binlerce insan hayatını kaybetmişti. Antik Londra, Coventry, Brüksel, Dresden ve Berlin şehirleri bombalanmış, muhteşem binaları harap olmuş, Avrupa mahvolmuştu.

Atom Bombası

Birleşik Devletler'de, 6 Ağustos 1945 günü diğer sıradan sıcak yaz günlerinden farksız gibiydi. Akşam serinliğinde, Amerika'nın dört bir yanındaki aileler akşam haberlerini dinlemek için radyolarını açtı.

Radyoda, Birleşik Devletler başkanı dünyaya, Birleşik Devletler'in az önce Japonya'nın Hiroşima kentine bir atom bombası attığını söylüyordu.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı 8 Mayıs'ta sona ermişti. Ancak Almanya teslim olmasına rağmen, Japonya teslim olmayı reddediyordu. Doğudaki savaş üç ay daha devam etti. Temmuz sonunda, Birleşik Devletler Başkanı Harry Truman, Büyük Britanya Başbakanı Winston Churchill ve Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin'le bir toplantı yaptı. Üç lider Japonya'ya bir seçme şansı sunmaya karar verdiler: Japonya ya teslim olup bir barış antlaşması imzalayacak ya da İtilaf Devletlerinin işgaline uğrayacaktı.

Japonlar teklifi değerlendirdikten sonra reddettiler. Teslim olmayacaklardı.

Artık İtilaf devletlerinin bir plan yapması gerekiyordu. Japonya'yı işgal etmek, daha yıllarca savaşmalarına ve her gün daha çok askerin ölmesine yol açabilirdi ve korkusuz Japon savaşçıları karşısında bir zafer garantisi de yoktu.

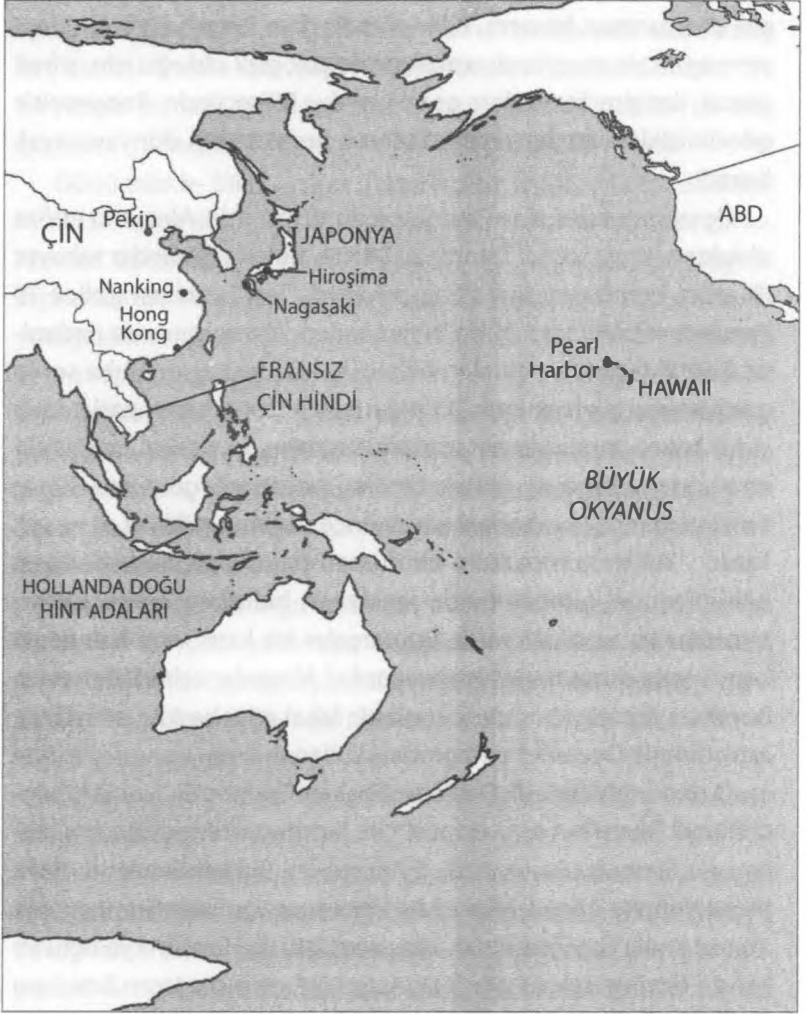
Başka bir seçenek daha vardı: Birleşik Devletler'in geliştirdiği yeni bir bombayı Japonya'ya karşı kullanmak.

Birkaç yıl geriye, 1930'lara gidelim. Atomları inceleyen Alman bilimci Albert Einstein dünyada hayret uyandıran keşifler yapıyordu. Ancak Einstein Yahudi olduğu için, Hitler onun keşiflerinin yanlış olduğuna inanıyordu. Einstein'ı yıldırma için evine adamlar gönderdi. Adamlar evini kırıp dökerek, çalışma kâğıtlarını yaktı ve hatta kemanını çaldılar.

Bunun üzerine Albert Einstein Almanya'yı terk ederek Birleşik Devletler'e geldi. O dönemdeki Birleşik Devletler Başkanı Roosevelt'e, büyük bir korkusu olduğunu söyledi. Alman ordusunun bir atom bombası yapmakta olduğundan endişeleniyordu.

Atom bombası yapılabilecek en yıkıcı bombalardan biriydi. Atomların birbirinden ayrılmasıyla birlikte, merkezlerindeki enerji muazzam bir patlamaya yol açıyordu. Elinde atom bombaları olan bir ülke dünyaya çok kısa bir sürede hükmedebilirdi.

6 Aralık 1941'de (Pearl Harbor saldırısından bir gün önce) Başkan Roosevelt devlet tarafından işe alınmış bilimcilere atom bombası yapımı üzerinde çalışmalarını emretti. Bu araştırma çok gizliydi. Kod adı "Manhattan Projesi"ydi (aslında çalışmalar Was-

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu

hington, New Mexico ve Tennessee’de yapılıyordu). Araştırmalarının başında iki ünlü bilimci, İtalyan Enrico Fermi ile Amerikalı J. Robert Oppenheimer vardı. 2 Aralık 1942’de, Enrico Fermi bombanın çalışması için gereken reaksiyon türünü (laboratuvarında) oluşturmayı başardı. Bilimciler Başkan Roosevelt’e müjdeyi vermeye can atıyorlardı, ancak proje çok gizli olduğu için, şifreli olarak iletişim kurmaları gerekiyordu. Bilimcilerin Roosevelt’e gönderdikleri mesaj şuydu: “İtalyan gemici yeni dünyaya ayak bastı.”

Üç yıl sonra reaksiyon bombaya dönüştürüldü. Almanlar teslim olduktan iki ay sonra, Temmuz 1945’te, Birleşik Devletler nihayet ilk atom bombasını test etmeye hazırdı. Test bombası gizlice 19 Temmuz sabah saat 5.30’da, New Mexico, Alamogordo’da patlatıldı. Görevi testi izlemek olan bilimci Kenneth Greisen daha sonra gördüklerini şöyle anlattı: “Kafamın kuleye (bombanın patlatıldığı yere) bakan tarafında bir sıcaklık hissettim, gözlerimi açtığımda etrafımda çepeçevre, parlak bir sarı, beyaz ışık gördüm. Güneş sanki olağandışı bir parlaklıkla az önce doğmuş gibi bir ısı ve ışık vardı... Yukarıda muazzam bir duman bulutu görülüyordu; bazı bölümlerinde, günbatımında renklenmiş bulutlar gibi parlak kırmızılıklar ve sarılıklar vardı. Bu parçalar bir karıştırma kabındaki hamur gibi durmaksızın katlanıyordu.” Almanlar aslında bir atom bombası yapmayı başaramamışlardı; fakat eğer başkan onaylarsa, artık Birleşik Devletler bu bombayı kullanabilirdi.

O dönemde Birleşik Devletler Başkanı Truman’dı. Truman, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi için, Japonya üzerinde atom silahlarını kullanmaya karar verdi. 6 Ağustos’ta, Birleşik Devletler Hava Kuvvetlerinde görevli Albay Paul Tibbets uçağı *Enola Gay* (uçağına annesi Enola Gay Tibbets’in adını vermişti) ile Hiroşima’ya uçtu ve kentin üzerine takma adı “Küçük Çocuk” olan bir atom bombası attı.

Bir anda seksen bin kişi öldü. Japonlar kelimenin tam anlamıyla kendilerine neyin vurduğunu bilemediler. Japon Radyo Sistemi artık telsizle Hiroşima’ya ulaşamadığını fark etti. Subaylar Hiro-

şima'daki askeri karargâhı aramayı denediler ama ulaşamadılar. Bütün şehir yok olmuştu.

Üç gün sonra 9 Ağustos'ta, başka bir Amerikan uçağı Japonya'nın Nagasaki şehrine, takma adı "Şişman Adam" (İri yarı Winston Churchill'in onuruna) olan ikinci bir bomba attı. Yetmiş beş bin kişi anında can verdi. Hayatta kalanlardan biri olanları, "İlık bir rüzgâr esmeye başladı, orada burada tüten birçok küçük ateş gördüm. ... Nagasaki tamamen yok olmuştu," diye anlattı.

Günümüzde bile, sadece Amerikalılar değil, birçok ülkeden insanlar halen Başkan Truman'ın bomba atma kararını tartışılar. Kimileri asker olmayan ve savaşıla bir ilgisi olmayan çok sayıda Japon kadın, erkek ve çocuğunu öldürmenin asla savunulamayacağı kanısındadır. Bombalar patladığında ölen binlerce insanın yanı sıra, daha sonra yüz binlerce insan da "nükleer serpintinin" (bombanın yaydığı zehir) yol açtığı kanser ve başka hastalıklar yüzünden hayatını kaybetti. Kimileri de Birleşik Devletler'in attığı bu bombalarla, birçok insanın ölebileceğı, uzun yıllar sürececek bir savaşı önlediğini, çünkü Japonların asla teslim olmak gibi bir niyetleri olmadığını savunur.

Ancak bir tarihi olgu kesindir: Atom bombası İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu getirmiştir. Nagasaki yandıktan sonraki gün olan 10 Ağustos'ta, Japonya teslim olmayı teklif etti. Japonlar elinde atom bombaları olan bir ülkeyle savaşmanın bir anlamı olmadığını anlamışlardı.

14 Ağustos 1945'te, İkinci Dünya Savaşı bütün dünyada resmi olarak sona erdi.

Savaşın bitmesinden sonra, dünya ülkeleri yeniden bir dünya savaşının çıkmaması için bir girişimde bulundular. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Milletler Cemiyeti'ni hatırlıyor musunuz? İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Birleşmiş Milletler adı verilen "barışsever milletlerden" oluşan bir örgüt kuruldu. Birleşmiş Milletler (BM) günümüzde de varlığını sürdürür. New York'taki merkezini veya internetteki <http://www.un.org/> sitesini ziyaret edebilirsiniz.

Birleşmiş Milletleri oluşturan ülkelerden özgürlük ve demokrasiyi savunmaları beklenir. Milletler Cemiyeti gibi BM'nin de amacı ülkelerin sorunlarını çözmelerine yardım ederek savaşı önlemektir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Birleşmiş Milletler'in en zorlu görevi başka atom bombalarının atılmasını önlemektir. Birleşmiş Milletler Genel Meclisi'nin 1946'daki ilk toplantısında, BM dünya devletlerini nükleer silah geliştirmekten vazgeçmeye (ve ellerindeki silahları bırakmaya) ikna etmek için bir komite oluşturdu.

Bölünen Ülkeler

Hindistan'daki Müslümanlar ile Hindular

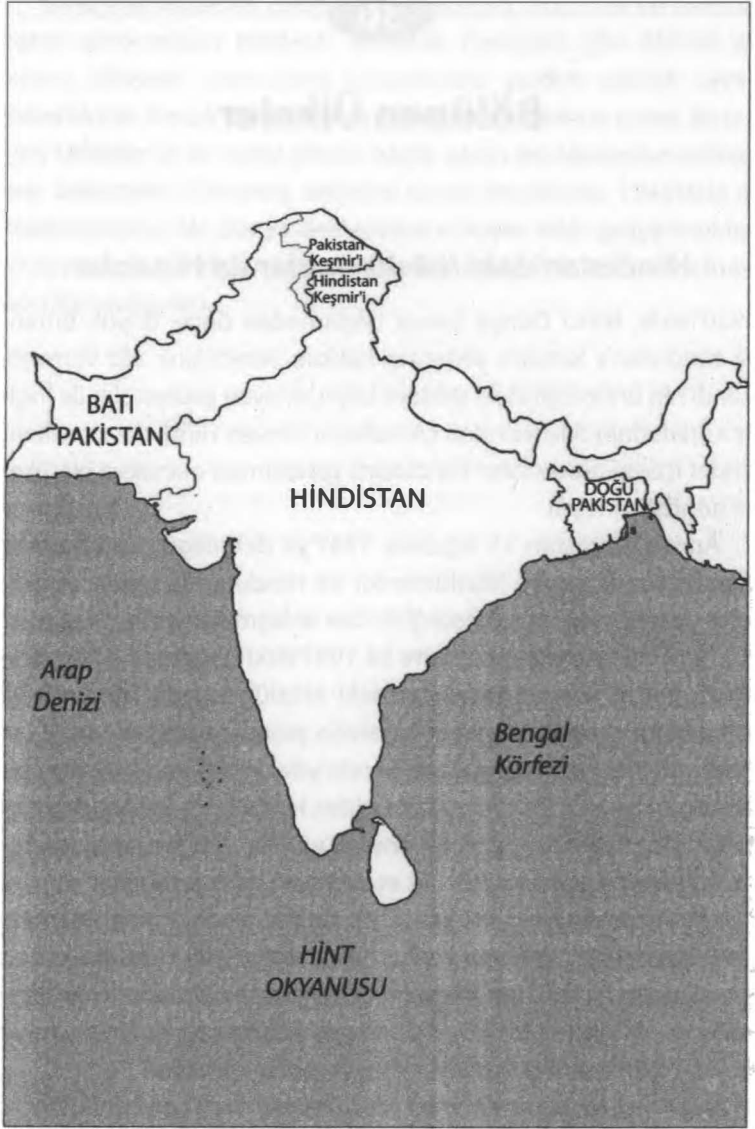
1920'lerde, İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce, Büyük Britanya Hindistan'a kendini yönetme hakkını vereceğine söz vermişti. Gandhi'nin önderliğindeki şiddete başvurmeyen protestolar ile İngiliz askerlerinin ülkelerinden çıkmalarını isteyen Hintli devrimcilerin şiddet içeren protestoları Hindistan'ı yönetilmesi olanaksız bir ülkeye dönüştürmüştü.

Ancak Hindistan 15 Ağustos 1947'ye dek özgür ve bağımsız ilan edilmedi, çünkü Müslümanlar ve Hindular ile İngiliz yetkililerin ülkenin nasıl yönetileceğine dair anlaşmaları yirmi yıl sürdü.

1919'daki Amritsar Katliamı ile 1947'deki bağımsızlık ilanı arasında geçen sürede, Hindistan'daki Müslümanlarla Hindular iki farklı dinin aynı ülkede nasıl bir arada yaşayabileceğini tartıştılar. Hindistan'daki insanların çoğu Hindu'ydu. Hindu dini çok eski bir dindir; en az MÖ 2000'lere kadar gider. Hindular "yoga" adı verilen ruhsal disiplinleri uygular. En önemli yogalardan biri, kendini düşünmeden başkalarına hizmet etmek olan karma yogadır.

Hindistan'da çok daha küçük bir grup olan Müslümanların özgecil hizmete bir itirazları yoktu; bu onların da dininde mevcuttu. Ancak onlar Hinduların birçok tanrıya inanmalarından hoşlanmıyorlardı. Müslümanlar tek bir Tanrı'ya, Allah'a inanır. Onlar, zekât ile orucu da kapsayan, İslam'ın beş şartını uygularlar.

İngiliz işgali sırasında, hem Müslümanlar hem de Hindular Hristiyan olan İngiliz görevlilerin idaresi altındalardı. Hindu Hintliler kendilerini yönetme hakkını talep etmeye başladıklarında, Hindistan'daki Müslümanlar da başka bir inanca sahip insanların idaresi altında olmayacakları bir ülkenin hayalini kurmaya başladılar.

Bölünmüş Hindistan

Nasıl Hindular Hristiyanların idaresi altındaki bir ülkede yaşamak istemiyorsa, Müslümanlar da Hinduların yönettiği bir ülkede yaşamak istemiyorlardı.

Müslüman Hintliler arasında, düşüncelerini yüksek sesle dile getirenlerden biri Muhammed İkbâl adında bir adamdı. İkbâl avukat, şair ve İslam bilginiydi. Ve Hindistan'daki Müslümanların kendilerini yönetebilecekleri kendi ülkeleri olması gerektiğine inanıyordu.

Yine düşüncelerini yüksek sesle dile getiren Müslümanlardan biri olan Muhammed Ali Cinnah da Muhammed İkbâl'le aynı fikirdeydi. Cinnah da avukattı. Takma adı "Büyük Önder" anlamına gelen Kuveyd el Azam'dı ve Müslüman Birliği adı verilen Hintli Müslümanların güçlü bir grubunun lideri oldu. Cinnah, Müslümanlarla Hindular iki ayrı grup olduğu için, tek bir ülke olmaya zorlanmak yerine, iki farklı ulus olarak ayrılmaları gerektiğini öne sürdü. Cinnah Hindistan'ın *bölünmesini* istiyordu.

Cinnah Hindistan'ın ortasına gerçek bir duvar yapılmasını istiyor değildi. Ancak Hindistan'ın bir bölümünün Müslüman bir ülke olarak ayrılmasını istiyordu. 1940'ta, Cinnah Müslüman Birliğinin bir talebi olduğunu beyan etti. Birlik, artık Ulusal Hint Kongresi olarak bilinen Gandi'nin Kongre Partisi'nin Hindistan'da iktidara geldiği takdirde, Müslümanlara adil davranacağına inanmıyordu. Hindistan bağımsızlığını kazandığında, İngilizlerle Hindular ülkenin bir bölümünü Müslümanlara vermeyi kabul ettiler. Bu bölüme Pakistan adı verilecekti.

İkinci Dünya Savaşı dünyayı kasıp kavurduğu sıralarda, Hintliler bağımsızlık taleplerini ertelemek zorunda kaldılar. Ancak savaş sona erdiğinde İngilizler, Müslüman Birliği ve Ulusal Hint Kongresi Hindistan'ın yönetim şekline karar verdiği takdirde, Hindistan'a özgürlüğünü vermeye söz verdi.

Hâlen Ulusal Hint Kongresi'nin lideri olan Gandi bölünmeye kesinlikle karşıydı. Müslümanlarla Hinduların birlikte barış içinde yaşamayı öğrenebileceklerini savunuyordu. Cinnah'ı bölünme fikrinden vazgeçmesi için ikna etmeye çalıştı ancak Cinnah da ka-

rarlıydı. Eğer gerekirse Pakistan'ı kurmak için şiddet kullanmakla tehdit etti.

Bir yılı aşkın tartışma ve isyanlar sonunda, Müslüman Birliği ile Ulusal Hint Kongresi hâlâ uzlaşamamıştı. Bunun üzerine İngilizler bölünmenin yürürlüğe konması gerektiğine karar verdiler. Hindistan'daki Hindularla Müslümanlar arasındaki düşmanlığa ve şiddete ancak bölünme bir son verebilirdi.

14 ve 15 Ağustos 1947'de, Hindistan'ın bağımsızlığı ilan edildi ve Pakistan doğdu. Yeni Pakistan İslam Cumhuriyeti, ortada Hindistan olmak üzere, Doğu ve Batı Pakistan olarak ikiye ayrıldı.

Bölünme Hindistan'da korkunç bir kaosa yol açtı. Birdenbire Pakistan ilan edilen topraklarda yaşayan Hindular Müslüman çetelerin kendilerine saldıracağı endişesiyle o bölgelerde kalmaktan korktular. Eşyalarını yanlarına alarak, çocuklarıyla birlikte, Hindistan'a sağ salım varabilmek umuduyla, güneye giden trenlere doluştular. Bu arada Hindistan'daki Müslümanlar da aynı şeyi yapıyor, kuzeye Pakistan'a doğru gidiyorlardı. Trenler, hepsi de azınlık yerine çoğunlukta olacakları ülkeye kaçan, panik halindeki Hintlilerle doluydu; bunlar genellikle, zıt yönlere giderken birbirlerinin yanından geçtiler. Müslümanların Hindu-ları, Hinduların da Müslümanları öldürdüğü isyanlarda binlerce kadın, erkek ve çocuk can verdi. Toplamda, on beş milyon Hintli evlerini terk etti.

Bağımsızlık ve bölünme, Hindularla Müslümanlar arasındaki şiddete bir son vermedi. Yıllar boyunca, Pakistan ve Hindistan, Hindistan'ın kuzeyindeki Keşmir bölgesi yüzünden kavga ettiler ve bazen de çatıştılar. İki ülke de burayı istiyordu. Sonunda bölme-ye karar verdiler (iki ülke günümüzde bile sınırın nereden geçmesi gerektiği konusunda halen anlaşamamıştır). Hem Hindistan'da hem de Pakistan'daki isyanlarda Hintliler hâlâ dinleri yüzünden öldürülüyorlardı.

Gandi bölünmeye istemeye istemeye razı oldu ve bundan çok büyük bir üzüntü duydu. O bütün Hintlilerin dinleri ne olursa olsun, Hindistan'da birlikte yaşayabileceklerini umut etmişti. Hindis-

tan ve Pakistan'daki kanlı isyanlar onu o kadar rahatsız etti ki günler süren bir açlık grevine girdi. Hindistan'daki Hintliler Gandhi'nin açlık grevine girdiğini öğrendiklerinde, isyanlar zayıflamaya başladı; hem Hindular hem de Müslümanlar eğer savaşmayı bırakmazlarsa, Gandhi'nin ölmesinden korktular.

Ancak bütün Hindular Gandhi'ye saygı duymuyordu. Küçük bir Hindu grubu Gandhi'ye, bölünmeye göz yumduğu için çok kızgındı. Hindistan'ın tümünün Hindu hâkimiyeti altında kalması gerektiğine inanıyorlardı.

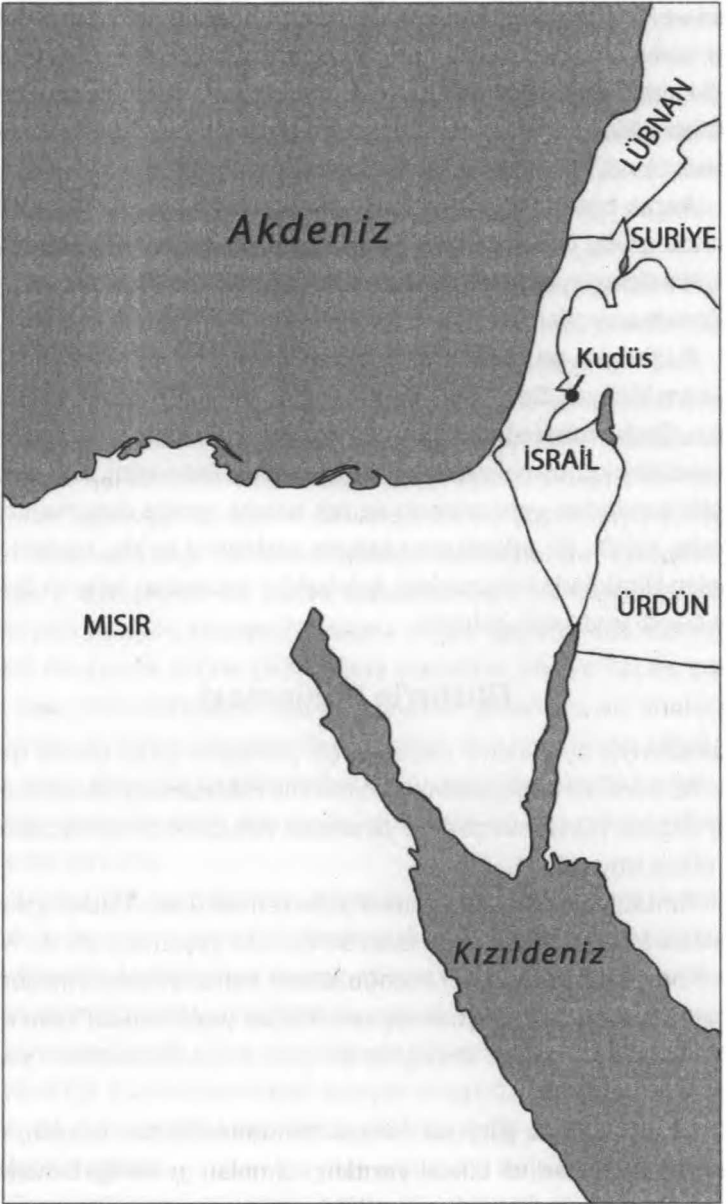
Bu fanatik grubun üyelerinden biri genç bir adam olan Nathuram Vinayak Godse'ydi. Bölünmenin üzerinden bir yıl geçmeden, Godse gömleğinin altındaki kemerine bir silah yerleştirerek, Gandhi'nin konuşma yapacağı bir dua meclisine gitti. Gandhi bir açlık grevinden yeni çıkmıştı ve tek başına ayakta duramayacak kadar zayıftı. Bir arkadaşının koluna yaslanmış halde, toplantıya gelen Hindularla konuşurken, kalabalığın arasından fırlayan Godse Gandhi'yi vurarak öldürdü.

Filistin'in Bölünmesi

Kendileriyle aynı inancı paylaşan bir yönetime sahip olmak isteyenler sadece Hindistan'daki Hindular ile Pakistan'daki Müslümanlar değildi. Dünyanın dört bir yanındaki Yahudiler de kendi ülkeleri olsun istiyordu.

Yahudiler, Romalılar onları Kudüs'ten ve ülkelerinden çıkardıkları MS 70'ten bu yana İsrail'de birlikte yaşamamışlardı. Ancak Yahudiler hep kendi memleketleri olarak Akdeniz'in doğu kıyısındaki Yuda'yı düşünmüşlerdi. Kutsal yazıtlarında, Tanrı'nın Yahudiler için orasını seçtiği ve bir gün oraya dönecekleri yazılıydı.

On dokuzuncu yüzyılda Avrupa'daki Yahudilerden bazıları, Yahudilerin artık kendi ülkelerine sahip olmaları gerektiğini düşünmeye başladı. Neden Yahudiler bütün dünyada, birazı Rusya, birazı Almanya, birazı İngiltere, birazı Amerika'da olmak üzere, dağınık halde yaşasınlardı ki? Bütün Yahudilerin gelip yaşayabilecekleri bir

Bölünen Filistin

vatanları olmalıydı. Bir Yahudi ülkesi olması gerektiği savına *Siyonizm* denir, çünkü Kudüs şehrinin kutsal yazılardaki isimlerinden biri Siyon'dur.

On dokuzuncu yüzyılda bir avuç Siyonist vardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Siyonizm binlerce taraftar kazandı.

Hitler'in ölüm kamplarındaki korkunç cinayetlerden sonra, hem Yahudiler hem de Yahudi olmayanlar bir Yahudi vatanı fikrine daha sıcak bakmaya başladılar. Birçok Avrupalı, komşularının, bazen de kendi anne baba, teyze ve amcalarının, Yahudilerden hoşlanmadıklarını bilerek büyümüşlerdi. Ancak çok azı, bir devletin ölüm kampları inşa ederek, *bütün* Yahudileri öldürmeye kalkışacağını tasavvur edebilmişti.

İkinci Dünya Savaşı, birçok Yahudi'nin kendi ülkelerine sahip olmaları gerektiğini düşünmelerine yol açtı. Yahudilerin, Yahudi olmayanlar tarafından yönetildiği bir ulusta, Yahudiler ve Yahudilikten gizlice veya açıkça hoşlanmayan bir ülkede, asla güven de olamayacaklarına inanıyorlardı. Soykırımda yaşananlardan öğrenen ve Yahudi olmayan birçok kişi Yahudilerin neden kendi ülkelerini istediklerini ve buna ihtiyaç duyduklarını anlayabiliyordu.

Peki, bu yeni Yahudi ülkesi nerede kurulacaktı? Bazı Siyonist liderler gerçekte bunun önemli olmadığını, Yahudiler tarafından yönetilen bir Yahudi ülkesi olduğu sürece, herhangi bir yer olabileceğini söylüyorlardı. Bazıları bir Yahudi devletin Afrika kıtasında dahi kurulabileceğini savunuyordu.

Ancak Siyonist liderlerin çoğu Yahudilerin, Tanrı'nın atalarına vaat ettiği topraklara dönmesi gerektiğini söylüyordu. Onlar kadim İsrail topraklarına dönmelilerdi.

Yirminci yüzyılın başında bu toprakların adı Filistin'di. Son bin yıldır, Filistin'de Araplar yaşıyordu. Yahudiler, ataları yüzyıllarca orada yaşadıkları ve kutsal yazıtları da onlara o toprakları vaat ettiği için, Filistin'in kendi vatanları olduğuna inanıyordu. Ancak Filistinli Araplar da bin yıldır orada yaşıyordu, orası onların da vatanıydı.

Peki, bir vatan nasıl iki ülke olabilir? Bölünerek. 1947’de Birleşmiş Milletler Filistin’in (biri Arapların diğeri Yahudilerin olmak üzere) iki ülke olarak bölünmesini oylayarak kabul etti.

Dünyanın dört bir tarafındaki Siyonistler bu karara çok sevindiler. Yaklaşık iki bin yıldır bütün ülkelerde dağınık halde yaşayan Yahudilerin (Yahudilerin “dağılması” *yani diaspora*) yine kendi ülkeleri olacaktı. New York’lu Yahudi aileler sokaklarda neşeyle kutlama yaptılar.

BM kararından herkes memnun değildi. Düşünün, anneniz çocukluğundan bu yana, şimdi oturduğunuz evde yaşamış olsun. Büyükanneniz de orada büyümüş. Büyükannenizin annesi, onun da annesi, ta bin yıldır atalarınız orada yaşamışlar. Sonra bir gün, hiç tanımadığınız bir aile kapınızı çalıp şöyle diyor: “Biz iki bin yıl önce bu evde yaşamıştık, ama burayı bizden aldılar. O yüzden şimdi tekrar taşınmak istiyoruz.”

Nasıl hissederdiniz? Elbette, iki bin yıl önce ailenin evlerini kaybetmiş olması yanlış bir şeydi. Ancak ne de olsa, herkesin hatırladığı gibi, orası sizin evinizdir. BM, Yahudilerin Filistin’in bir bölümünü alabileceklerini ilan ettiğinde, siz de Filistinli Arapların duyduğu hisleri duyardınız; şaşırır, üzülür ve çok öfkelenirdiniz.

4 Mayıs 1948’de, Yahudi İsrail devleti doğdu. 14 Mayıs, İsrail’de Bağımsızlık Bayramı’dır. İbranicedeki adı *Yom Ha’atz’má’ut*’tur.

Yahudilerle Araplar arasında neredeyse anında bir çatışma patlak verdi. Topraklarını kaybetmiş olan Araplar BM ve Yahudilere çok öfkeliydi. Aynı şekilde yakınlarıdaki Suriye, Lübnan ve Mısır’daki Araplar da öfkeliydi.

Ev örneğimize geri dönelim. Evinizi iki bin yıl önceki sahiplerine kaptırdığınızda çok üzülürdünüz, aynı şekilde yakınlarda yaşayan akraba ve komşularınız da buna üzülürdü. Komşularınız *sizin* yanınızda yaşamaya alışmışlardır. *Sizi* ve *ailenizi* severler. Yeni komşular istemezler. Filistin’in yanındaki Arapların verdiği tepki de bundan farklı değildi. Dostlarının ve komşularının yüzlerce yıldır yaşadıkları topraklardan kovulduklarını görmek hoşlarına gitmemişti.

Komşu ülkelerdeki Araplar İsrail'le savaşmaya karar verdiler. Daha bir yılını bile doldurmadan, yeni İsrail devletini yıkmaya çalışacaklardı. Bağımsızlığın ilan edildiği gün, beş Arap ülkesinin (Mısır, Lübnan, Irak, Ürdün ve Suriye) birlikleri İsrail'i işgal etti. Yeni Yahudi devleti, eğer bu savaşı kazanmak istiyorsa çabuk harekete geçmesi gerektiğinin farkındaydı. Kadın erkek binlerce İsrailli askere alındı. Diğer ülkelerden gönüllüler acemi İsrail ordusuna yardıma geldi.

Bu savaşta altı bin İsrail askeri, yani her yüz İsrail vatandaşından biri öldü. Ancak herkesi şaşırtan bir şey oldu ve İsrail ordusu savaşı kazanmayı başardı. 1949'da, saldıran ülkeler (Irak hariç) İsrail'le barış anlaşmaları imzalamayı kabul etti.

Bu zaferden sonra, İsrailliler kendileriyle ve ülkeleriyle gurur duydular. Dünyanın her yerindeki ülkeler artık İsrail'in kendisini koruyabilen güçlü bir devlet olduğunu biliyordu. Fakat bu İsraillilerle Araplar arasındaki son çatışma olmayacaktı. Aslında bu daha başlangıçtı.

Batılı Zorbalar ve Amerikan Parası

Süveyş Krizi

Mısır'ın yeni kurulan İsrail'in işgaline katıldığı sıralarda, Mısır'da ikinci kral, Kral Faruk hüküm sürüyordu.

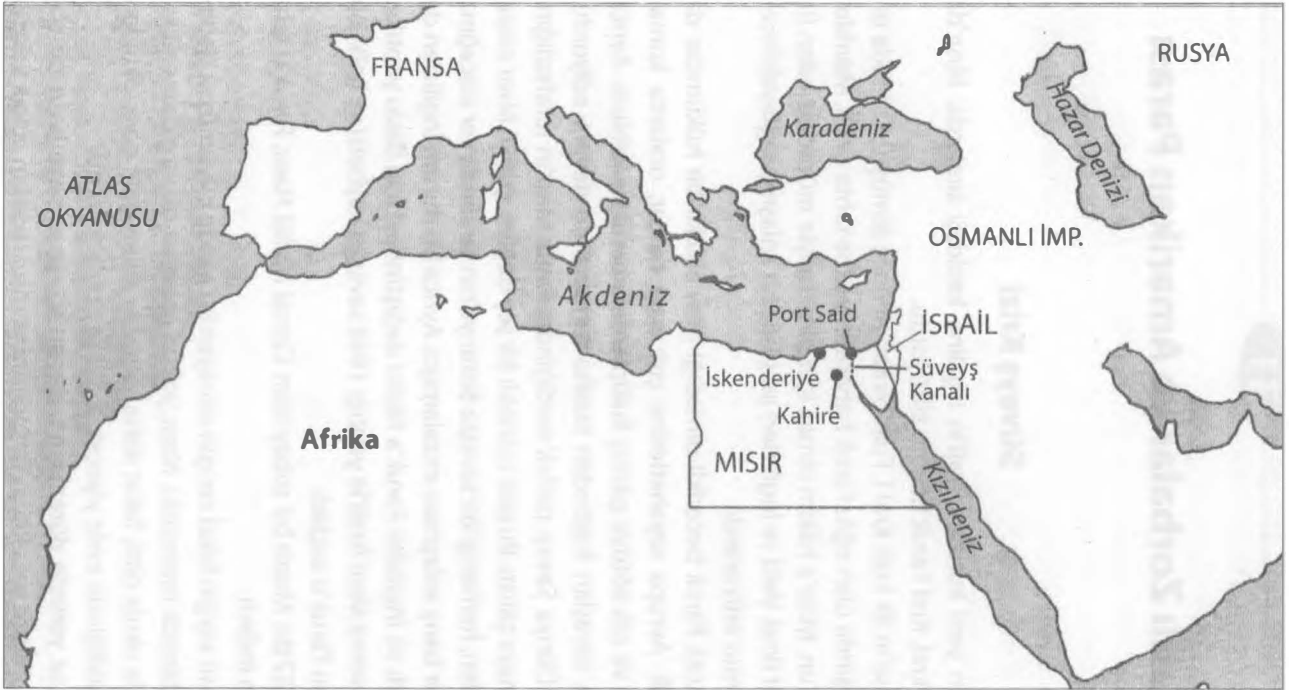
Mısır'ın ilk kralı Kral I. Fuat birkaç yıl önce ölmüştü. O sırada on altı yaşında olan oğlu Faruk babasının yerine tahta geçti. Mısırlılar Faruk'un, Mısır'a hâkim olmak için birbirleriyle mücadele eden üç kuvvet (kral, Vefd ve İngilizler) arasında bir anlaşma sağlayabileceğini umut ediyorlardı.

Ancak Faruk becerikli olmadığı gibi, ahlaklı bir hükümdar da değildi. Avrupa seyahatlerine çok para harcar, oralarda kumar oynar ve adı kötüye çıkmış kulüplerdeki partilere katılırdı. Ayrıca Mısır'ı, savaşları kaybeden tarafta tutmaya da devam ediyordu. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Faruk Mısır'ın tarafsızlığını korumaya çalıştı. Bu pek mantıklı bir şey değildi, çünkü Mısır zaten önceden, herhangi bir savaşta Britanya'nın tarafında yer alacağına dair bir barış anlaşması imzalamıştı. Ayrıca bu durum İngilizleri de kızdırdı ve İngilizler Faruk'a fikrini değiştirmesi için baskı yaptılar. Daha sonra Mısır İsrail'le yaptığı 1948 savaşını kaybetti ve halkı bu yüzden Faruk'u suçladı.

1952'de, Mısırlı bir subay olan Cemal Abdül Nasır, Faruk'u tahtından indirdi.

Nasır saygın fakat zengin olmayan bir ailede büyümüştü. Babası postanede memurdu. Nasır, yoksul çocuklar okula gidemedikleri halde okula gitti, fakat daha sonraları anlattığına göre, okuldan eve geldiğinde evde yiyecek hiçbir şey bulamıyordu.

Nasır yerinde duramayan, her an kavgaya hazır bir çocuktur. Mısırlı çocukların birbirlerini yumrukladıkları sokak kavgaları

Süveyş Krizi

larına karışırdı. Bu yüzden delikanlı olduğunda orduya katılması şaşırtıcı olmadı. İsrail'le 1948 savaşı başladığında, Nasır otuzunda, sert ve deneyimli bir subaydı.

Savaş sırasında Nasır ömrü boyunca unutamadığı bir ders aldı. Bir akşam Kemal adındaki bir arkadaşının yanında oturuyordu. Kemal, Nasır'a, ikisinin de tanıdığı ve kısa süre önce ölmüş bir albaydan bahsediyordu. "Albay ölmeden önce bana ne dedi, biliyor musun?" Nasır sesini çıkarmayınca, Kemal devam etti: *"Asıl savaş alanı Mısır'dır."*

Nasır arkadaşının söyledikleri üzerinde düşündükten sonra bunun doğru olduğuna karar verdi. Bir Mısırlı olarak geleceğini başka ülkelerde savaşarak harcamayacaktı. Enerjisini, kendi vatanını savunmaya ve şekillendirmeye harcayacaktı.

Savaş sona erdikten dört yıl sonra, Nasır'ın önderliğindeki doksan subay Mısır yönetimini ele geçirdi. Mısır halkının çoğu gibi subaylar da Faruk'un zayıf, yararsız liderliğinden usanmışlardı. Devlet büroalarını ele geçirdikten sonra (hemen hemen kimse onları durdurmaya çalışmadı), Faruk'un ülkeden ayrılmasını emrettiler ve Mısır'ı idare etmesi için on bir kişiden oluşan bir konsey kurdular.

Dünya ülkeleri Nasır'ın, Süveyş Kanalı'yla ilgili ne yapacağını çok merak ediyordu. Hatırlarsanız, Süveyş Kanalı sayesinde Avrupa'dan Hindistan'a ve doğuya ulaşmak çok daha kısalmış ve ucuzlamıştı. Kimse Nasır'ın kanalı kapatmasını veya kimlerin kullanacağı konusunda kısıtlamalar getirmesini istemiyordu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, hem İtalyanlar hem de Almanlar Mısır'ı işgal etmeye ve kanalı ele geçirmeye çalışmışlardı. Ancak Nasır 1952'de iktidarı ele geçirdiğinde, kanal halen Mısır'ın kontrolü altındaydı ki bu da halen Mısır'da askerleri olan İngilizlerin de kontrolü altında olması demekti.

Nasır, dünyadaki bütün Arapların, Birleşik Arap Cumhuriyeti olarak tanınacağını umut ettiği güçlü bir ülkede birleşmelerini istiyordu. Hepsinden önemlisi, Mısır'ın herhangi bir Avrupa etkisinden özgür ve bağımsız olmasını istiyordu.

Ancak tüm bunlara rağmen, Nasır Süveyş Kanalı'nın kontrolü konusunda İngilizlere meydan okuyacak olursa, bunun Mısır için çok kötü olacağını da biliyordu. Mısır kanaldan çok para kazanıyordu. Kanalı kullanan gemiler belli bir ücret ödemek zorundaydı ve 1950'lerde, her yıl 122 milyon ton kargo (bunun yarısından fazlası petroldü) kanaldan geçiyordu.

Ancak 1956'da Nasır kanalı kapatacak kadar öfkelenildi. Bu olay "Süveyş Krizi" adıyla bilindi.

Bu kriz, Nasır Nil Nehri'ne bir baraj inşa etmek için Birleşik Devletler'den borç para almaya çalıştığında meydana geldi. Baraj, 110 metre yüksekliğinde, 5 kilometre uzunluğunda devasa bir baraj olacaktı. Nil sularını tutarak, Mısırlıların hem topraklarını sulamalarına hem de akan suyun gücünden elektrik üretmelerine olanak sağlayacaktı.

Ne var ki Birleşik Devletler Başkanı Dwight Eisenhower Nasır'a güvenmiyordu. Nasır'ın Sovyetler Birliği'yle arasının fazla iyi olduğunu düşünüyordu. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, Sovyetlerle Amerikalılar aynı tarafta yer almalarına rağmen, Amerikalılar SSCB'nin artan gücünden korkuyordu. Bu yüzden Eisenhower Nasır'a borç vermeyi reddetti.

Nasır çok öfkelenmişti. 26 Temmuz 1956'da, bir grup Mısırlıya heyecanlı bir konuşma yaptı. Bu konuşmada Nasır Arapların tarihinin yüzlerce yıldır Birleşik Devletler gibi Batılı ülkelerin hâkimiyetinden kurtulma mücadelesi olduğunu söyledi. Bundan böyle, Mısır'ın bağımsızlığını, Süveyş Kanalı'nı tam olarak kontrol altına almak suretiyle göstereceğini ilan etti. Mısır'ın, kanalı kimin kullanıp kimin kullanamayacağına karar vermeye hakkı vardı. Ve kanalı kullanması ilk yasaklanacak olan ülke de İsrail'di.

Aslında, Mısır'ın halen, ilk başta kanal yapımı için Said Paşa ve İsmail Paşa'nın borç aldıkları Fransa ve Büyük Britanya'ya çok borcu vardı. Teknik olarak ifade edilecek olursa, kanal kısmen Fransız ve İngiliz bankalarına aitti. Ancak Nasır bunu önemsemiyordu. Kanal üzerinde, ne olursa olsun, kontrolü olduğunu iddia ediyordu.

Fransa ve İngiltere başbakanları Nasır'ın diktatörleşmesinden endişe ediyorlardı. Nasır'ın bütün Arapları birleştirmek istediğinin farkındalardı. Bu biraz Hitler'in Avrupa'yı tek bir Alman imparatorluğuna dönüştürmek istemesine benzemiyor muydu? Ya Nasır da bütün Ortadoğu'yu ele geçirmeye kalkışırsa ne olacaktı? Avrupa ülkeleri, daha fazla güçlenmeden Nasır'ı durdurmalıydı.

İsrail liderleri yardım etmeye hazırıldılar. İsrail'in, Arap ülkelere, İsraililere kafa tutamayacaklarını göstermesi gerektiğine inanıyorlardı. Eğer Nasır'ın, kanalı İsrail gemilerine metazori kapmasına tepki gösterecek olurlarsa, diğer Arap devletlerinin de İsrail'i rahat bırakma ihtimalleri artardı.

İsrail, Britanya ve Fransa'dan yetkililer Paris'in bir banliyösünde gizli bir toplantı yaptılar. Tuğla çatılı bir villada toplanan yetkililer "Silahşor Operasyonu" (hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için!) adı verilen bir plan hazırladıktan sonra, şampanyayla da kutlama yaptılar.

Biraz karışık olan Silahşor Operasyonu (Fransızcası *Operation Mousquetaire*) şöyleydi:

İlk olarak, İsrail Mısır'ı işgal edecekti.

Daha sonra, Fransa ve Britanya araya girerek yardım teklif edecek, Nasır'a dönüp şöyle diyeceklerdi: "Süveyş Kanalı'nın kontrolünü bize ver, biz de İsrail'den işgale son vermesini isteyelim."

Nasır kabul ettikten sonra da İsrail (ki aslında Mısır'ı işgal etmek gibi bir niyeti yoktu) geri çekilecekti. Fransa ve Britanya kanalı ele geçirecek, böylece İsrail kanalı kullanabilecek ve İsrail'in Mısır'ı işgali de İsrail ordusunun güçlü ve savaşmaya hazır olduğunu gösterecekti.

İsraili yetkililer farkında olmasalar da, Fransa ve Britanya aslında Nasır'ın onların yardım teklifini geri çevireceğini umut ediyorlardı. Böylece Fransız ve İngiliz askerlerinin, Mısır'ı işgal etmek ve Süveyş Kanalı'nı kuvvet kullanarak kalıcı olarak almak için iyi bir bahaneleri olacaktı.

Plan 29 Ekim 1956'da uygulamaya kondu. İsrail ordusu Mısır topraklarına girmeye başladı. İngiliz ve Fransız yetkililer hemen

Nasır'a yardım teklifi gönderdiler. Mısır eğer İngiltere ve Fransa'nın kanalı bir süreliğine denetlemelerine izin verirse, İsrail'i Mısır'dan çıkmaya ikna edeceklerdi.

Nasır bu teklifi ciddiye almadı ve reddetti. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız askerleri işgale katıldı. İsrail ve Mısır askerleri arasında çatışma başladı. Birkaç bin Mısırlı öldürüldü. Fransız ve İngiliz askerleri Mısır'ın Port Said limanına vardıklarında ise, başka bir çatışma başladı. Aşağı yukarı üç bin Mısırlı daha hayatını kaybetti.

Çatışma ancak Birleşik Devletler'in olaya müdahale etmeye karar vermesiyle son buldu. Amerikalı yetkililer Fransa ve Büyük Britanya'nın, Birleşmiş Milletler'deki bütün ülkelerin kabul ettikleri kurallardan birini ihlal ettiği gerekçesiyle işgale karşı çıktılar: Her ülke kendi topraklarını kontrol etme hakkına sahipti. Fransızlarla İngilizler bu hakkı Mısır'dan almaya çalışıyorlardı.

Birleşmiş Milletler bu itirazı kabul etti ve Büyük Britanya ve Fransa'ya Mısır'dan çıkmalarını emretti.

Bu iki ülke için de son derece utanç verici oldu. Fransızlarla İngilizler, bütün dünyanın önünde, zorbalık yapmakla suçlanmışlardı. İki devlet de birliklerine, mümkün olduğu kadar itibarlarını kaybetmeden çekilmelerini emrettiler ve sanki gerçekte kanalı kuvvet kullanarak almaya hiç niyetlenmemişler gibi davrandılar. İngiliz başbakanı o kadar aşağılanmıştı ki birkaç ay sonra istifa etti.

Süveyş Krizi'nin iki sonucu daha oldu. Birleşik Devletler'de Başkan Eisenhower Birleşik Devletler Kongresi'nden, "Eisenhower Doktrini" adında yeni bir yasa çıkarmasını istedi. Bu yeni yasaya göre, Birleşik Devletler askerleri, saldırgan bir orduya karşı yardım isteyen bir Ortadoğu ülkesine giderek, o ülkenin tarafında savaşabilirdi. Kongre yasayı çıkarmayı kabul etti.

Ve Ortadoğu'da Nasır kahraman oldu. Avrupa ülkelerinin (özellikle de uzun zamandır Mısır'a emirler yağdıran Büyük Britanya'nın) emirlerine karşı çıkmıştı. Dünyanın dört bir tarafındaki Arap liderleri, güçlü, kararlı ve zorbalara direnmeye hazır olduğunu gösteren Nasır'ı alkışladılar.

Bölünmüş Almanya

Marshall Planı

Birleşik Devletler'in Nasır'a baraj için para vermeyi reddettiği yıl, milyonlarca Amerikan doları Avrupa'da savaşın mahvettiği ülkelere yollandı.

Şimdi, 1930 yılında Londra'da doğduğunuzu hayal edin. Siz dört yaşındayken, Adolf Hitler Almanya'nın lideri olur. Anne-babanızın bu haberi gazetede okuduklarında öfkelenip kaşlarını çattıklarını fark edersiniz. Hitler hakkında fazla şey bilmeseler de bildikleri hoşlarına gitmez. Ancak siz konuyla pek ilgilenmezsiniz. Ne de olsa daha dört yaşındasınızdır.

Dokuzuncu yaş gününüz yaklaşırken, çok uzaklardaki Almanya'da olanların, İngiltere'de sizi *etkilediğinin* giderek daha çok farkına varırsınız. Doğum gününüzden hemen sonra, İngiltere Almanya'ya savaş ilan eder. Ertesi gün bir Alman gemisi, içinde 1.418 kişi olan bir İngiliz gemisini batırır. İnsanların çoğu kurtulur ama olay yine de korkunçtur. Anne-babanız savaş bitene kadar hiçbir yere gemiyle gidemeyeceğinizi söyler.

1940'ta, on yaşına girdiğinizde, devlet şeker, tereyağı ve etin çoğunun askerleri beslemek için orduya gönderilmeleri gerektiğini ilan eder. Aileniz bu ürünleri ancak *karne* ile alabilmektedir. Devletin dağıttığı bu *karneler* birtakım kuponlar içerir; ne zaman şeker, tereyağı veya et almak isterseniz, o ürünü gösteren kuponlardan birini vermeniz gerekir. Kuponlar bittiğinde artık bu yiyeceklerden alamazsınız. Doğum günü pastanızı yapmak için yeterli şeker olmadığından, içinde yumurta, tereyağı ve şeker bulunmayan bir "savaş pastası" yaparsınız.

Pastanızın tadı pastaya benzemez, doğum gününüz de zaten doğum gününe benzemez.

Daha sonra giysiler de karneye tabi tutulur. Sonra sabun. Aneniz tavuk kemiklerinden güveç yapmayı öğrenir. Alman hava kuvvetleri Londra'yı bombalamaya başlar. Okula giderken, yakınlardaki evlerin geceleyin yerle bir olduklarını görürsünüz. İçlerinde oturan herkes ölmüştür.

Çok geçmeden devlet çocukların Londra'dan ayrılmaları gerektiğini, çünkü Londra'nın onlar için çok tehlikeli hale geldiğini söyler. Anne-babanız sizi annenizin uzak kuzenlerinin bir çiftliğinin bulunduğu Galler'e giden bir trene bindirir. Orada kendi odanızda yaşar, inek sağmayı öğrenir ve bahçe işlerine yardım edersiniz. Annenizi özler, kemik güvecinden bıkar ve eve dönmek istersiniz.

Nihayet 1945'te on beş yaşına girdiğinizde savaş sona erer. İngiltere'deki herkes çok mutludur. Hatta sokaklarda bile eğlence vardır! Kemik güveci, karne ve bomba günleri sona ermiştir. Evimize dönebilirsiniz. Anne-babanız sizi tren istasyonunda sevinçle karşılar. Artık herkesin normale dönebileceğini söylerler.

Ancak altı yıl süren savaştan sonra normal nedir ki?

İtilaf Devletleri (özellikle İngiltere ile Fransa) İkinci Dünya Savaşı'nda büyük fedakârlıklar yaparak mücadele ettiler ve kazandılar. Çok sayıda İngiliz ve Fransız vatandaşı öldü. İnsanlar yorulmuşlardı. Çeşitli iş alanlarında ve bankalarda para tükendi. Kiliselerden okula birçok bina bombalanmıştı; ya tamir edilmeleri ya da yeniden yapılması gerekiyordu.

Savaş kazanmak için Amerika da birçok fedakârlık yapmıştı. Amerikan askerleri hayatını kaybetmişti. Ancak saldırıya uğrayan, Amerika'ya en yakın yer Pearl Harbor'dı; o da Hawaii'deydi ki o bile çok uzaktaydı. Hiçbir muharebe Amerikan topraklarında yapılmamıştı. Amerikan okullarının yeniden yapılması gerekmiyordu. 1945'ten sonra, Amerika'daki yaşam hayli çabuk "normale" dönebilirdi.

Amerika Batı Avrupa'daki müttefiklerinin ayakları üstünde durabilmelerine yardım etmesi gerektiğinin farkındaydı. Bu iş de Dışişleri Bakanı George Marshall'a düşmüştü.

Dışişleri bakanı başkanın danışmanıdır. Onun işi, Amerika'nın dünyadaki diğer ülkelerle iyi ilişkilerini sürdürmesine yardım etmektir. 5 Haziran 1947'de, Dışişleri Bakanı Marshall Harvard Üniversitesi'nde bir konuşma yaparak, Amerika'nın Avrupa'nın savaş yaralarını sarmasına yardım etme yükümlülüğü olduğunu açıkladı: "Dünyanın içinde bulunduğu durumun çok ciddi oldu-

ğunu size açıklamama gerek yok, beyler... Birleşik Devletler dünyadaki ekonomik durumun iyileşmesi için yapabileceği bütün yardımı yapmalıdır; bu olmadan ne politik denge ne de barış söz konusu olabilir.”

Birleşik Devletler istikrar ve barışı çok fazla istiyordu. George Marshall'ın da bu istikrar ve barışı sağlamak için bir planı vardı. Harvard'daki konuşmasında bu planını açıkladı. Birleşik Devletler Avrupa ülkelerinin yeniden inşası için yirmi milyar dolar verecekti. Bu plan Marshall Planı adıyla tanındı.

Birleşik Devletler bu paranın bir kısmını Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin'e teklif etti. Fakat Stalin reddetti. Stalin savaş sırasında Birleşik Devletler tarafında isteyerek savaşmıştı fakat Birleşik Devletler'den para alacak olursa, Amerika bir gün ondan bir iyilik isteyebilirdi. Birleşik Devletler'in istediği her şeyi yapmak istemeyeceğinden emindi, o yüzden Amerikan parası olmadan da idare edebileceğine karar verdi.

Avrupa'daki diğer ülkeler yardımı kabul ettiler. Artık George Marshall Birleşik Devletler halkını, Avrupa'nın, Amerika'nın yirmi milyar dolarına *ihtiyacı olduğuna* ikna etmek zorundaydı. Böylece para Batı Avrupa ülkelerine gitmeye başladığında, devlet Marshall Planı hakkında bir dizi film yaptı. Bu filmler Amerikalıların, Marshall Planı'nın iyi bir proje olduğuna ikna olmalarına katkıda bulundu.

1950'de yapılan bir filmin adı *Sevdiğimiz Ev*'di. Film, Güney Fransa'da gerçek bir kasaba olan Mazamet'le ilgiliydi. Mazamet savaş yüzünden darmadağın olmuştu fakat Marshall Planı'nın sağladığı para sayesinde, Mazamet'teki yaşam artık nihayet iyileşiyordu. Film Mazamet halkını, yiyecek alırken, okula giderken ve Amerikan dolarları sayesinde tekrar açılan fabrikalarda çalışırken gösteriyordu.

1951'de çekilen diğer bir filmin adı da *Bir Litre Sütün Olağanüstü Maceraları*'ydı. Bu filmin kahramanı, Normandiya'daki bir çiftlikten bir fabrikaya giderek süt tozuna dönüştürülen süttü. Peki, bu bir litre sütün maceralarının Marshall Planı'yla ne ilgisi vardı?

Amerika'nın Fransa'ya yardımı olmasa, sütü çiftlikten fabrikaya (gerçekte fabrika filan da olmayabilirdi!) kötü yollardan taşımak mümkün olmayabilirdi! Marshall Planı sayesinde Fransız halkı yollara, fabrikalara ve süte (sıvı ve toz halinde) kavuşmuştu.

Marshall Planı'yla, Almanya'ya bile para verildi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya dünyaya muazzam miktarlarda para ödemek zorunda bırakılmıştı. İtilaf Devletleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra aynı hatayı tekrarlamayacaklardı. Amerika, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği, Almanya'ya çok miktarda borç yüklemek yerine, onun kendi yönetimini yeniden inşa etmesine yardımcı olmak istiyorlardı.

Ancak Amerika, Fransa ve İngiltere, Almanya'daki rejimin demokrasi olmasını isterken, Sovyetler Birliği onu komünist bir ülke yapmak istiyordu. Dört ülke Almanya'nın yönetim biçimi hakkında bir anlaşmaya varamayınca, Almanya'yı ikiye böldüler. İngiltere, Amerika ve Fransa Almanya'nın batı yarısını örgütlemeye koyuldu. Yeni bir Alman demokrasisinin kurulmasına yardım ettiler ve Almanya'nın yollarını ve binalarını yeniden inşa etmek için Marshall Planı'nın parasından yararlandılar.

Bu arada, Sovyetler Almanya'nın doğu yarısını komünist bir ülke yaptı. Diğer İtilaf Devletleri'nin Doğu Almanya'yla bir ilgileri olamayacağını karara bağladılar. Doğu Almanya ile Demokratik Batı Almanya arasında hiçbir sevkıyat olmayacaktı.

Birkaç yıl boyunca, insanlar Doğu ve Batı Almanya arasında rahatlıkla gidip geldiler. İnsanlar akrabalarını veya arkadaşlarını ziyaret etmek veya Batı Almanya'da bulunan dükkânlardaki mallar genelde daha iyi olduğundan, yiyecekten külotlu çoraba kadar her şeyi almak için sınırı geçiyorlardı.

Çoğu kez bu insanlar geri gelmezlerdi. Batı Almanya'daki yaşam Doğu Almanya'daki komünist rejimden çok daha kolay ve serbestti. İki milyondan fazla Doğu Alman batıya gitti ve bir daha geri dönmedi. Doğu Alman yönetimi batıya çok fazla bilim insanı, üniversite profesörü, doktor ve avukat kaptırmakta olduğunu fark etti.

Öyle ki 12 Ağustos 1961 gece yarısında, Doğu Alman askerleri Berlin şehrinin tam ortasına ve ayrıca iki Almanya arasındaki sınıra bir çit yaptılar. İnsanlar sabah kalktıklarında, Berlin'in ortasında dikenli teller ve briketler olduğunu gördüler. Akrabalarını ziyaret eden insanlar eve dönemedi. Aileler bölündü. Artık devletten izin almadan hiç kimse diğer tarafa geçemiyordu.

Sonraki birkaç yılda çitin yerine, elektrikli tellerle kaplı, nöbetçi kuleleri olan, silah ve mayınlarla çevrili, dört buçuk metre yüksekliğinde beton duvarlar yapıldı. Berlin Duvarı olarak bilinen bu duvarın yakınında dolaşmak yasaktı. Aşağı yukarı iki yüz insan, Berlin Duvarı'nın bir tarafından diğer tarafına geçmeye çalışırken ya Doğu Alman muhafızları tarafından öldürüldü ya da mayınlara basıp can verdi. Doğu'yu Batı'dan ayıran duvar yaklaşık otuz yıl boyunca yerinde kaldı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Afrika ve Çin

Bir Ülke, İki Farklı Dünya

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Güney Afrika İtilaf Devletleri'nin tarafında savaştı. Ancak 1948'de, Almanya'nın yenilmesi ve Hit-ler'in ölümünden sonra, Hitler'in fikirlerini *benimseyen* bir parti Güney Afrika'da güç kazandı.

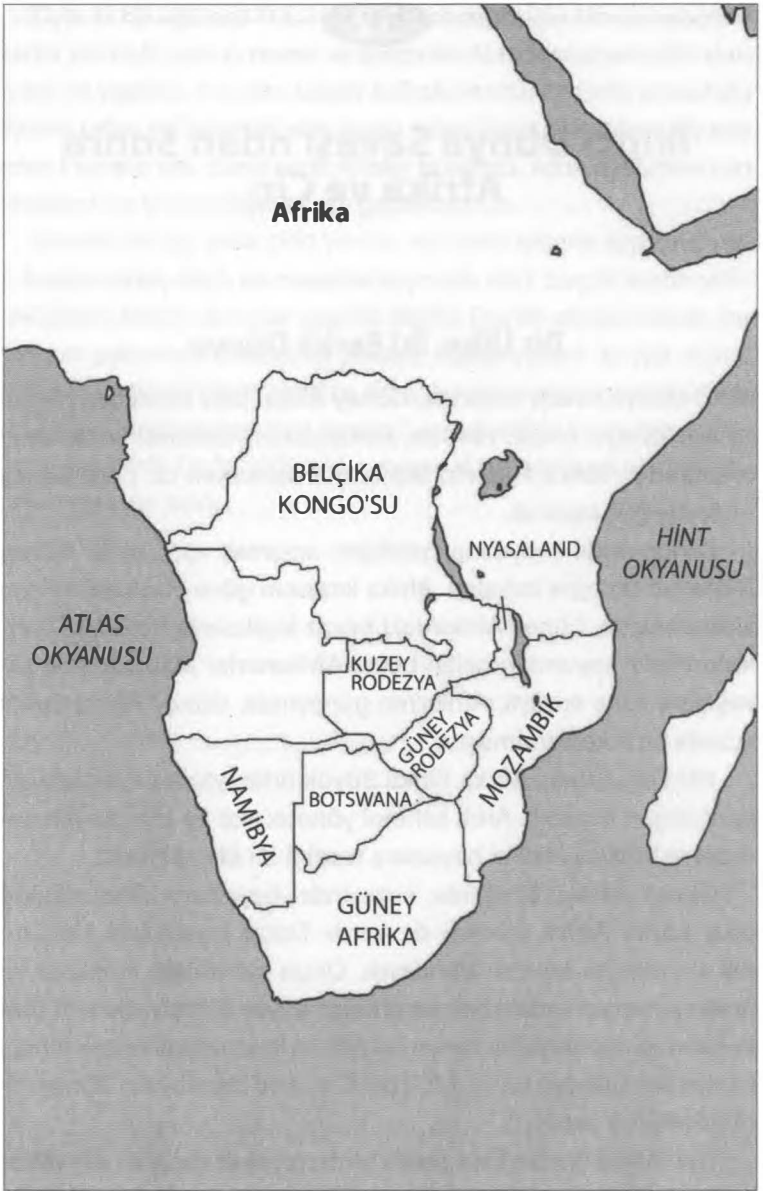
Bunun nasıl meydana geldiğini anlamak için, biraz Güney Afrika'nın tarihine bakalım. Afrika kıtasının güney bölümünü son ziyaretimizde, Güney Afrika'daki beyaz İngilizlerle Hollandalı yerleşimcilerin soyundan gelen beyaz Afrikanerler arasındaki bir savaş yeni sona ermişti. Afrika'nın güneyinde, Güney Afrika Birliği adında bir ülke kurulmuştu.

1931'de, Güney Afrika Birliği Büyük Britanya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazandı. Artık kendini yönetecekti ve anayasanın neredeyse bütün yetkileri beyazlara verdiği bir ülke olacaktı.

Güney Afrika Birliği'nin kuzeyinde beyazların kontrolünde olan başka Afrika ülkeleri de vardı. Doğu kıyısındaki Mozambik Portekiz'in idaresi altındaydı. Onun yanındaki Rodezya ve Rodezya'nın yanındaki Botsvana halen Büyük Britanya'ya aitti. Batı kıyısındaki Namibya bir zamanlar Alman kolonisiydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Milletler Cemiyeti Namibya'yı Güney Afrika Birliği'ne vermişti.

Yani Afrika'nın doğusu orada binlerce yıldır yaşayan Afrikalıların değil, beyazların idaresi altındaydı.

Siyah Afrikalılar, Güney Afrika'daki siyahların daha fazla hakka sahip olabilmeleri için, Afrika Ulusal Konseyi adı altında bir grup

Milliyetçi Parti'nin idaresi altındaki Güney Afrika

kurmuşlardı. Afrika Ulusal Konseyi (ANC) Afrika'nın, kendi insanları tarafından yönetilmesi gerektiğini savunuyordu. Bir ANC lideri takipçilerine şöyle demişti: "Afrikalılar doğdukları topraklarda oduncu ve su çekiciden başka bir şey değiller. Bu ülkenin beyazları Güney Afrika Birliği denen bir şey yarattılar, bu öyle bir birlik ki bizim ne kanunların yapımında söz hakkımız ne de yönetime katılım hakkımız var."

Güney Afrika'da, siyahlar diğer siyahları seçmek için bile oy kullanamıyordu. Üç temsilci ve dört senatör seçme hakları vardı fakat bu yedi kişi de beyaz olmalıydı. Beyazlar aynı işi yapan siyahlardan 10-12 kat fazla kazanıyordu. Bütün iyi işler beyazlara ayrılmıştı. Siyah çocuklar için devlet okulları yoktu. Ancak Hristiyan misyonerlerin idaresindeki okullara gidebiliyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Güney Afrika İtilaf Devletleri'nin tarafında savaştı. Savaş devam ederken, Milliyetçi Parti adındaki bir parti giderek daha çok takipçi kazanmaya başladı. Milliyetçi Parti Güney Afrika'da iktidarın beyazlara ait olmasını istiyordu; fakat İngiliz kökenli beyazlara değil de sadece Hollanda kökenli beyaz Güney Afrikalılar olan Afrikanerlere. Almanya İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmesine rağmen, Milliyetçi Parti Hitler'in, beyaz medeniyetinin diğer kültürlerle üstün olduğu görüşünü benimsemişti.

Güney Afrika'daki beyazların çoğu Hollanda kökenliydi. Milliyetçi Parti'nin İngiliz beyazları değil de Afrikanerleri iktidara getirme iddiası bu Hollanda kökenli beyazların hoşuna gidiyordu. Birçok Afrikaner Büyük Britanya'nın, Güney Afrika'nın idaresine karışmasından hoşlanmıyordu. (Sonuçta Güney Afrika, İkinci Dünya Savaşı'na Büyük Britanya'yla olan ittifakı yüzünden katılmak zorunda kalmıştı.)

1948'de, beyaz Güney Afrikalıların oylarıyla Milliyetçi Parti iktidara geldi.

Milliyetçi Parti hemen siyahların özgürlüğünü daha da kısıtlayan yasalar çıkarmaya başladı. Parti liderleri, beyazlar Güney Afrika'nın hâkimiyetini ellerinde tutmadığı takdirde, Güney Afri-

ka'nın yerli siyah kabilelerinin sürekli birbirleriyle savaşıyorlardı. (Avrupa'daki beyaz halkların son altı yıldır tarihteki en yıkıcı savaşı yaptıklarını unutmak Milliyetçi Parti'nin işine geliyordu.)

1948'deki bir bildirisinde, Milliyetçi Parti Güney Afrikalılara şöyle hitap etti:

Bizim amacımız, saf beyaz ırkın sürdürülmesi ve korunması ile yerli grupların sürdürülmesi ve korunmasını ayrı ayrı gruplar halinde sağlamak... Ancak iki yönden birinde hareket edebiliriz. Ya eşitlik yolunu takip edeceğiz ki bu önünde sonunda beyaz ırkın ulusal intiharı demektir, ya da ayrılma yolunu seçeceğiz ki böylece her ırkın özellikleri ve geleceği garanti altına alınacak. Bu yüzden partimiz, beyaz ırkın varlığını zayıflatacak veya tehdit edecek bir politika, doktrin veya saldırıya karşı, beyaz ırkı uygun ve etkin bir biçimde koruma görevini üstlenir. Aynı zamanda, partimiz Avrupalı olmayanlara Avrupalılar tarafından, ulusal yaşantımızın Hristiyan temeliyle çelişen ve politikamızla bağdaşmayan bir baskı ve sömürü politikası uygulanmasına da karşı çıkar.

Ancak bildirideki baskıya "karşı çıkma" iddiasına rağmen, Milliyetçi Parti'nin sonraki on yıl boyunca çıkardığı bütün yasalar Güney Afrika'nın beyaz olmayan vatandaşlarına baskı uygulamaktan başka bir işe yaramadı.

Milliyetçi Parti'nin çıkardığı yasalar Güney Afrika'daki bütün yetkileri beyazlara verdi. Beyazların "saflığını" korumak amacıyla, yasalar, tamamen ayrı yaşamlar sürmeleri için beyazları Güney Afrika'nın geri kalanından ayırdı.

Nüfus Kayıt Yasası bütün Güney Afrikalıları dört gruba ayırdı: beyaz, Afrikalı, renkli (melez) ve Asyalı. Yalnızca beyazların tam ayrıcalıkları vardı. Ahlaka Aykırılık Yasasına göre, beyazlar diğer üç gruptan biriyle evlenemezdi. Grup Alanları Yasası şehirlerdeki birçok bölgeyi siyah, renkli ve Asyalılara yasaklıyordu. Ayrı Tesis Yasası'na göre, siyah, renkli ve Asyalıların otobüs, taksi, sinema, tiyatro, restoran ve otelleri ayrı olmalıydı. Bu kişiler beyazlara ait olmayan park sıralarında oturmalı, kumsallarda yüz-

meli ve hatta merdivenlerden inip çıkmalıydı. Hatta yalnızca siyahlara ait cenaze arabaları olan ayrı cenaze evleri kullanmak zorundalardı. Bantu Eğitim Yasası'na göre de, artık Hristiyan misyoner heyetleri siyah çocukları eğitemeyecek, siyahlar devlet okullarında eğitim görecektlerdi. Bu okullara beyaz okullara verilen paranın yalnızca onda biri verildi. Siyah okullarındaki bütün ders kitapları ırk ayrımının Güney Afrika için ne kadar iyi olduğunu anlatıyordu.

Bu ayrıma, Afrikaner dilinde "ayrılık" anlamına gelen "apartheid" deniyordu.

Milliyetçi Parti yasalarında amaçlanan tek şey "ayrılık" değildi. Yasalar ayrıca Güney Afrikalılara beyazların sahip olduğu özgürlükleri de vermiyordu. Siyah Güney Afrikalıların oy hakkı yoktu. Sürekli kimlik kartı taşımak zorundalardı. Siyahlar için geceleri belli bir vakitten sonra sokağa çıkma yasağı vardı.

Beyaz olmayan Güney Afrikalılar bu yasalara "Adaletsiz Yasalar" adını takmışlardı. Ancak siyahlar adaletsiz yasalara karşı çıkabilmek adına çok az şey yapabilirlerdi. Güney Afrika yönetimi ayrıca polisin herhangi bir sebep göstermeden, siyah bir Güney Afrikalıyı tutuklayabilmesine olanak sağlayan yasalar da çıkardı. Siyah bir Güney Afrikalı hiç mahkemeye bile çıkarılmadan veya mahkûm edilmeden hapse atılıp orda tutulabilirdi. Hiçbir siyah Güney Afrikalının avukat tutma hakkı yoktu.

Böyle bir adaletsizliğe Afrika Ulusal Konseyi nasıl karşı çıkabilirdi?

Yıllarca Mohandas Gandhi'nin fikirlerini benimseyen ANC siyah Güney Afrikalılara şiddete başvurmeyen direniş yöntemleri kullanmayı öğretti. Tıpkı Hintlilerin vergi vermemeleri gibi, ANC üyeleri de kimlik kartlarını taşımayı reddettiler. Polis onları tutukladığında ise karşı koymadılar.

Yönetim her zamankinden daha sert tepki gösterdi. ANC üyeleri hapse atıldılar. ANC'ye katıldığından şüphelenilen herhangi biri izlenebilir, gizlice dinlenebilir ve yetkililere rapor edilebilirdi. Gazetelerin ANC'nin düzenlediği protestolar hakkında yazmaları

yasaktı. Öyle ki siyahlar beyaz yönetime karşı gösteri yapsalar bile, kimsenin bundan haberi olmazdı.

ANC umarsızca direnmeye ve protesto etmeye devam etti. Ancak Güney Afrika'daki siyahlar, koşullarında hiçbir iyileşme olmaksızın yıllarca bu Adaletsiz Yasalara bağlı yaşadılar.

Çin'in İki Cumhuriyeti

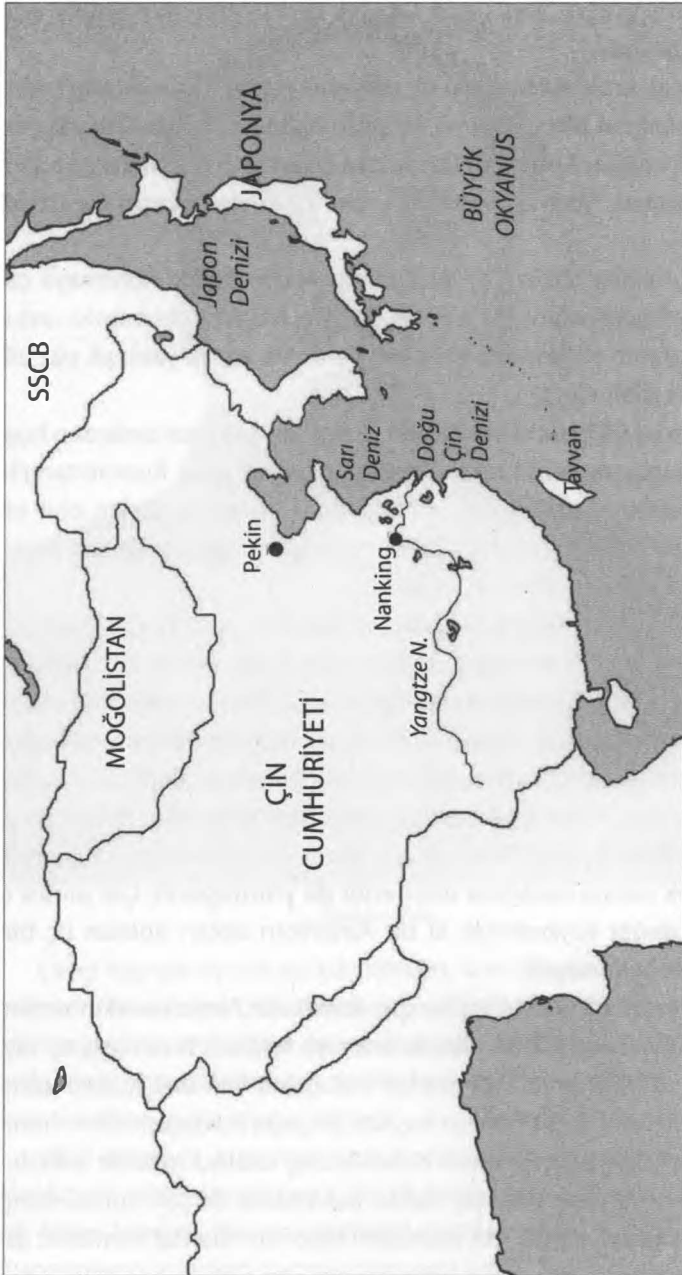
İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Çin'de Çang Kay-şek savaştan galip çıkan Sovyetlerle ve kendi müttefikleriyle karşı karşıya kaldı.

Çang Kay-şek istemeye istemeye, kendi Kuomintang yönetiminin, Japon istilacılarla savaşmak için Çin Komünist Partisi'nin yardımına ihtiyacı olduğu sonucuna varmıştı. Japonya İkinci Dünya Savaşı sırasında Mihver Devletleri'ne katıldığını ilan ettiğinde, İngiliz ve Amerikalı askerler Kuomintang ve Çinli komünistlerden oluşan orduya yardım etmek ve Japonlarla savaşmak için Çin'e gelmişti.

Ancak Çang Kay-şek, ittifaklarına en çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda dahi, Çin komünistlerine hiç güvenmemişti. "Japonlar derimizin üzerindeki hastalık," demişti bir keresinde, "ama komünistler kalbimize bulaşacak." Demek istiyordu ki her ne kadar Japonlar Çinlilerin canını sıkıp eziyet etseler de, komünizm daha tehlikeliydi, çünkü Çinlilerin düşünce biçimini ve *kimliklerini* değiştirebilirdi.

Japonya teslim olunca, Çang Kay-şek'in de artık Çinli komünistlerle kurduğu ittifaka ihtiyacı kalmadı. Ayrıca Çinli komünistlerin Sovyetlerle çok iyi dost olmaları olasılığı da hoşuna gitmiyordu. Artık İkinci Dünya Savaşı da sona erdiği için, Komünist Rusya'nın gücünün artmakta olduğunu görebiliyordu. ÇKP ve Sovyetler Birliği'nin ittifak kurarak, Çin'i zorla komünist bir ülke yapmaya kalkışmalarından korkuyordu.

Aslında Joseph Stalin, Çang Kay-şek ve Kuomintang'ı kendine düşman etmek istemiyordu. Birkaç yıl önce, Çin'in Komünist Kamp'a girebileceğini *umut etmişti*. (Ve Çang Kay-şek hakkında da şöyle demişti: "Onun limon gibi suyunu sıkıp sonra da başı-

Çin Cumhuriyeti

mızdan atacağız.”Yani Çang Kay-şek endişelenmekle akıllılık ediyordu aslında.)

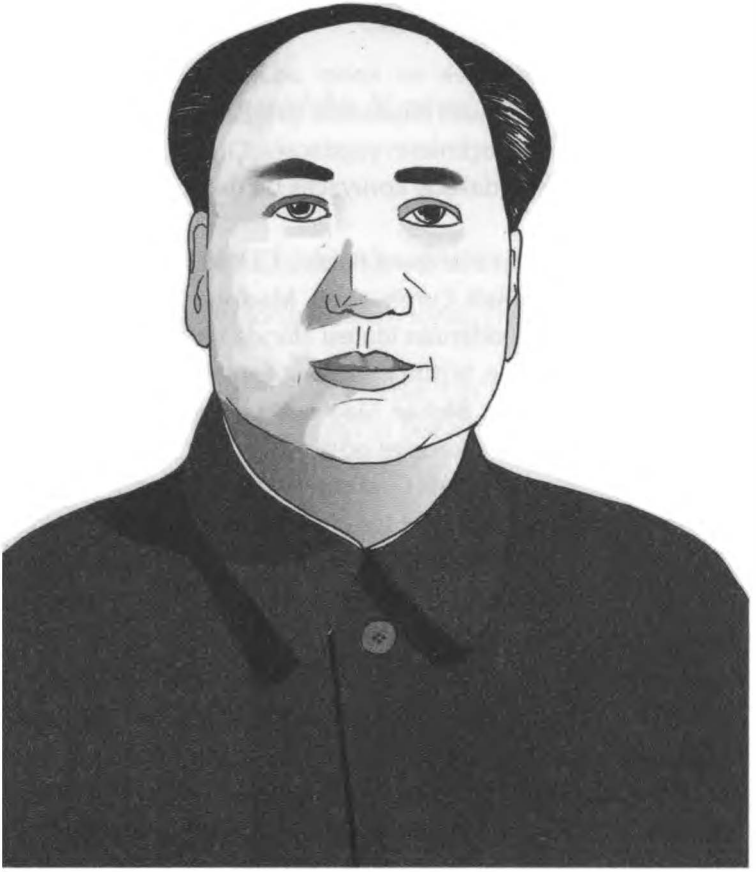
Ancak artık asker sayısı üç milyonu geçen Kuomintang ordusu iyi silahları olan, eğitilmiş bir ordu haline gelmişti. Öte yandan Sovyet ordusu Almanları Rusya’dan çıkarırken yüz binlerce adam kaybetmişti. Stalin milyonlarca Çin askeriyle savaşmaya istekli değildi.

Bu yüzden Stalin ÇKP’ye Kuomintang’la ittifakı korumaya çalışmaları gerektiğini söyledi. Ne de olsa, Mao’nun komünist ordusunda yarım milyondan az adam vardı. Ve ancak yaklaşık yüz elli bininde silah vardı!

MaoveÇKPbunu reddettiler. Çang Kay-şek nasıl onlardan hoşlanmıyorsa, onlar da ondan hoşlanmıyor ve artık Kuomintang’la da ittifaklarını sürdürmek istemiyorlardı. Japonya teslim olur olmaz, ÇKP ve Kuomintang Çin yönetimini ele geçirmek için kendi aralarında kavga etmeye başladı.

Milliyetçi birliklerin askerleri ve silahları vardı ve Çin’in en büyük şehirlerinin kontrolü onların elindeydi. Ancak öte yandan Mao ve ÇKP’nin tarafında da Çin’in köylüleri ve yoksulları vardı. Milyonlarca yoksul Çinli, komünist bir rejimin, zenginin elinden toprakları alıp yoksullara dağıtacağını biliyordu. İkinci Dünya Savaşı ve Japonlara karşı verilen mücadele sırasında, milyonlarca Çinli işlerini kaybettikleri gibi, yiyecek ve giysi satın almalarına yetecek parayı kazanma ümitlerini de yitirmişlerdi. Çin parası o kadar değer kaybetmişti ki bir Amerikan doları doksan üç bin Yuan değerindeydi!

Köylüler ve yoksul işçiler Çin Komünist Partisi’ne akın ettiler. Komünist üsleri bütün ülkede artmaya başladı. Kuomintang sayı üstünlüğünün onlara geçmekte olduğunu fark etti. Kuomintang askerleri taraf değiştirmeye başladı. Birçoğu bu değişimden memnundu, çünkü parası biten Kuomintang ordusu aylardır askerlerine ödeme yapamamıştı. Aslına bakarsanız, birçok Kuomintang askeri yiyecek almak için silahlarını Mao’nun silahsız komünist askerlerine satıyordu.

Başkan Mao

Çang Kay-şek'in ordusu küçülürken, komünistlerin ordusu büyüyordu. Ne zaman ÇKP askerleri (bir adı da "Kızıl Ordu"ydı) toprak ele geçirse, generaller zenginlerin elindeki toprakları alır ve o bölgedeki yoksullara dağıtırdı. Böylece giderek daha çok yoksul komünistlere bağlanmaya başladı.

1949 itibariyle, komünist ordu Kuomintang rejiminin başkenti Nanking'e saldırmaya hazırdı. Küçük balıkçı teknelerinden oluşan bir filo binerek, Yangtze Nehri'ni geçtiler ve şehri işgal ettiler. Kuomintang askerleri kaçmak zorunda kaldı. Sonraki altı ay bo-

yunca, arkalarında ÇKP ordusu birbiri ardına şehirleri alırken, onlar daha da güneye kaçtılar.

Sonunda Çang Kay-şek ve kalan adamları Çin'den ayrılarak Tayvan adasına geçtiler. Tayvan'da Çang Kay-şek gerçek Çin Cumhuriyeti'ni, özgür seçimlerin yapılacağı, Çin'in kültür ve geleneklerini (sürgünde) sadakatle koruyacak bir demokrasi kuracağını açıkladı.

Ancak Çin'de de Çin Komünist Partisi, 1 Ekim 1949'da, asıl Çin Cumhuriyeti'nin (Çin Halk Cumhuriyeti, Mao'nun başkan olduğu komünist bir ulus) kendilerinin idaresi altında olduğunu açıkladı. Bu yeni Komünist Çin'de, bütün insanların toprak, yiyecek ve mallara erişimi eşit olacaktı. Başkan Mao eski bir şehir olan Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda kendini gösterdiğinde, Çin halkı büyük tezahürat yaptı. Mao, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kahramanı olmuştu. Onun onuruna yapılan geçit törenlerinde, coşkulu kalabalıklar çokbüyük posterlerini taşıdılar. Çinli genç kız ve erkekler, Mao'nun "Küçük Kırmızı Kitabı" olarak bilinen yazı koleksiyonlarını taşıdılar. Halkının kendisine tapması Mao'nun da hoşuna gidiyordu. Hatta kendini bir güneş gibi gören Mao halkından, "Kızıl Doğu'dan bir güneş doğar; Mao Çin'de görünür!" diye bir ilahi söylemelerini istiyordu.

Mao'nun idaresi altında, Çin'in refah düzeyi artmaya başladı. Kendi topraklarına sahip olan köylüler bütün kârı arazi sahiplerinin aldığı eski günlere göre çok daha sıkı çalışmaya başladı. Ancak birçok kişi için bir kahraman olmasına rağmen, Mao aynı zamanda sert ve baskıcı bir komünist partinin lideriydi. Komünistler iktidara gelir gelmez, Mao rejimi halen Kuomintang'ı destekleyen bir milyondan fazla insanı idam ettirdi. Yirmi milyon insan toplama kamplarına ve hapse gönderildi. Bunların bir kısmı Kuomintang destekçileriydi. Ancak diğerlerinin suçu sadece zengin olmak veya Avrupa üniversitelerine gidip "Batılılaşmış" olmaktı.

Mao yıllarca popülerliğini koruyacaktı. Ancak çok geçmeden, Çin'e sağladığı refah azalmaya başlayacak ve Çin bir kez daha savaşların, huzursuzluğun ve şiddetin içine gömülecekti.

Asya'da Komünizm

Ho Chi Minh ve Viet Minh

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, Fransa bütün kolonilerini kaybetmişti.

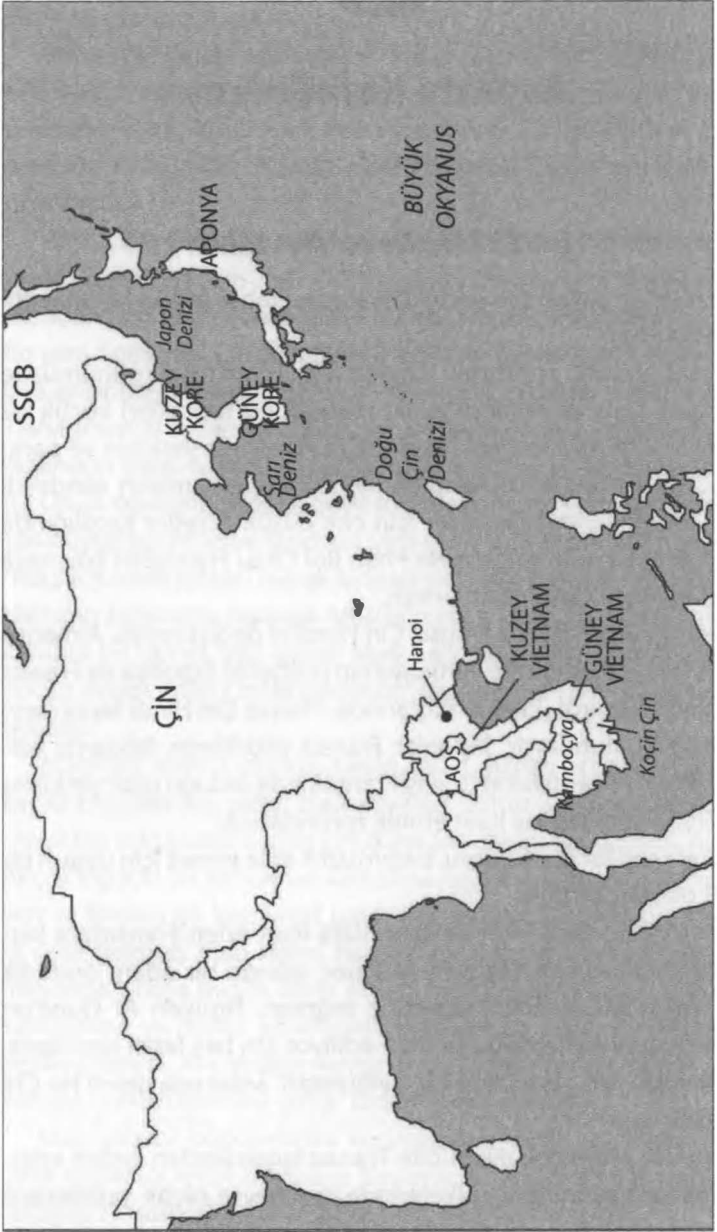
Hatırlarsanız, Fransızlar "Fransız Çin Hindi'nde" (günümüzde Vietnam, Laos ve Kamboçya'nın bulunduğu topraklar) küçük bir imparatorluk kurmuşlardı. Fransız Çin Hindi'nde yetkinin ve paranın çoğu Fransız arazi sahipleri ile birkaç Vietnamlının elindeydi ve Vietnamlıların çoğu onlar için çok düşük ücretler karşılığında çalışırdı. Vietnamlı vatansever Phan Boi Chau Fransızları kovmaya çalışmış ama başarılı olamamıştı.

İkinci Dünya Savaşı Fransız Çin Hindi'ni değiştirmişti. Almanya Fransa'yı işgal ettiğinde, Almanya'nın müttefiki Japonya da Fransız Çin Hindi'ne girdi. 1940'ın başlarında, Fransız Çin Hindi Japonların hâkimiyeti altındaydı. Japonlar Fransız yetkililerin iktidarda kalmalarına izin verdi fakat (Vichy Fransa'sında olduğu gibi) yetkililer Japonların emirlerine itaat etmek zorundalardı.

Vietnamlılar bu durumu, bağımsızlık elde etmek için uygun bir fırsat olarak gördüler.

Hem Japonlara hem de Japonlara itaat eden Fransızlara karşı başlatılan isyana, Nguyen Ai Quoc adında bir adam önderlik etti. Kesin olarak bilinmemesine rağmen, Nguyen Ai Quoc'un 1890 civarında doğduğu tahmin ediliyor. On beş farklı ismi vardı. Vietnam'da ünlü olan ismi ise "Aydınlatan" anlamına gelen Ho Chi Minh'di.

Ho Chi Minh çocukken bile Fransız işgalcilerden nefret ederdi. Vietnamlıların kendi ülkelerinde neredeyse hiçbir yetkilerinin olmadığını görüyordu. Onlar hizmetkâr ve tarlalarda işçiydi. Fran-

Bölünmüş Vietnam ve Kore

sızlar onları hor görüyordu. Daha on yaşına bile basmamış olan Ho Chi Minh Vietnam'daki direniş hareketi için çalışıyor ve bir direnişçiden diğerine mesaj taşıyordu. Fransızlara öfkeli olan ailesi de onlar aleyhinde çalışıyordu. Babası Fransızca öğrenmeyi reddetti. Kız kardeşi Vietnamlı özgürlük savaşçıları için silah çaldı. Erkek kardeşi de bir direniş hareketine katıldı.

Ho Chi Minh yirmi bir yaşına girdiğinde, ülkesini terk etmeye karar verdi. Bir gemiye aşçı olarak giren Ho Chi Minh Vietnam'dan ayrıldı.

Otuz yıl boyunca da geri dönmedi. Gemisi limandan limana giderken, dünyanın dört bir yanındaki ülkeleri gördü. Kısa bir süre Londra'da, sonra Paris'te ve daha sonra da New York'ta yaşadı. Kendi gazetesini çıkarmaya başladı ve makalelerinde dünyadaki bütün ülkelere, yabancı işgalcilerden kurtulmaları çağrısında bulundu. Rusya'yı ziyaret etti, Lenin'in yazılarını okudu ve Komünist Parti'ye katıldı. Çin'de yaşayan Vietnamlıları Devrimci Gençlik Örgütü adı altında bir direniş grubunda topladı ve Çin Hindi Komünist Partisi'ni kurdu. Şuna akli giderek daha çok yatıyordu: Vietnam eğer Fransa'dan ayrılacaksa, bağımsızlığı için savaşmak zorundaydı.

1941'de Almanya Fransa'yı işgal ettiğinde, Ho Chi Minh beklediği fırsata kavuştu. Kuşkusuz şimdi Fransız işgalciler dezavantajlı durumda olacaktı. Ho Chi Minh Vietnam'a döndü ve gizli gizli Fransızların aleyhinde çalışan farklı devrimci grupların birleşmelerini önerdi. Ho Chi Minh ve Çin Hindi Komünist Partisi, diğer bütün vatansever gruplara, Fransızlarla Japonlara karşı direnişlerinde önderlik edeceklerdi.

Diğer Vietnamlılar da bu teklifi kabul ettiler. "Viet Minh" adı verilen yeni asi ordusunun başında Ho Chi Minh vardı. Viet Minh'e on binin üzerinde Vietnamlı katıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında, çalılıkların arasından çıkıp saldırdıktan sonra yaban ortama geri dönerek, Japonlara karşı bir gerilla savaşı yürüttüler.

1940 ile 1945 yılları arasında, savaşın yanı sıra kıtlık da Vietnam'ı bir ölüm diyarına dönüştürdü. Ekinler ürün vermedi. Aşağı yukarı

iki milyon insan açlıktan öldü. Ve bu arada bir süreliğine, Viet Minh, Ho Chi Minh'siz savaşmak zorunda kaldı. Ho Chi Minh Japonlara karşı verdiği mücadelede Çang Kay-şek'ten yardım istemek için Çin'e gitmişti. Ancak kendisi de Japonlarla savaşmakla meşgul olan Çang Kay-şek, Ho Chi Minh'e güvenmiyordu, çünkü Minh Komünist Parti'ye üyeydi. Ho Chi Minh'i hapse atıp on sekiz ay orada tuttu.

Bu esnada İtilaf Devletleri için casusluk yapmaya başlayan Viet Minh onlara Asya'daki Japonların plan ve hareketleri hakkında bilgi veriyordu. İtilaf Devletleri'nin tarafında olmak (asıl işgalcileri Fransızlar da İtilaf Devletleri'nden olmasına rağmen) Japonları Çin Hindi'nden çıkarmanın en iyi yolu gibi görünüyordu.

Sonunda Çang Kay-şek, Ho Chi Minh'i serbest bırakmaya razı oldu. Ho Chi Minh Vietnam'a döndüğü sırada, İkinci Dünya Savaşı Almanya'nın aleyhine dönmeye başlamıştı. Vietnam'daki Japonlar Vietnam'ın yönetim şeklini değiştirmeye karar verdi. İtilaf birlikleri Almanya'yı Fransa'dan çıkarmış olduğu için, Fransa artık Alman kontrolü altında değildi. Fransız yetkililere artık Japonya gibi bir Mihver Devleti'yle yaptığı işbirliği konusunda güvenilemezdi. Bu yüzden Vietnam'daki bütün Fransız yetkililer tutuklanarak görevlerinden alındı. Japonlar Vietnam'ı, kukla bir imparator olan Bao Dai'nin yöneteceğini açıkladılar (elbette ülke gerçekte Japon hâkimiyeti altındaydı).

Bu "kukla monarşi" yalnızca beş ay sürdü çünkü Japonya teslim olmaya çok yaklaşmıştı. Japonya Ağustos 1945'te Hiroşima'nın bombalanmasından sonra İtilaf Devletleri'ne teslim olduğunda, Japonlar Vietnam'dan vazgeçmek zorunda kaldılar. Japonların desteklediği imparator Bao Dai de tahtını bırakmak zorunda kaldı.

2 Eylül 1945'te, Ho Chi Minh başkent Hanoi'de, Vietnamlılardan oluşan çok büyük bir topluluğa, Vietnam'ın artık Demokratik Vietnam Cumhuriyeti adı altında özgür bir ülke olduğunu ilan etti. Yeni Vietnam Bağımsızlık Bildirgesi, Amerikan Haklar Bildirgesi esas alınarak hazırlanmıştı. Bildirge şöyle başlıyordu: "Bütün insanlar eşit doğmuştur. Yaratıcı bize ihlal edilemez yaşam, özgürlük ve mutluluk haklarını vermiştir."

Japonya'nın teslim olmasından sadece birkaç ay sonra, Fransızlar Vietnam'a tekrar girdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında kaybettikleri imparatorluğu yeniden kurmak istiyorlardı. Her ne kadar Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'ne hemen saldırmasalar da, Vietnam'ın güney bölgesini tekrar aldıklarını ilan ettiler. Güney artık Demokratik Cumhuriyet'e ait olmayacak, Fransız kontrolünde Koçin Çin adında ayrı bir koloni olacaktı.

Ho Chi Minh Vietnam'ın Fransızlarla gireceği bir savaşı kazanacağını sanmıyordu. Fransızlara, Demokratik Cumhuriyet'in bağımsızlığına karışmayacaklarını taahhüt ettikleri takdirde, Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nde askeri bir üs kurabileceklerini söyledi.

Ancak Vietnamlılar Fransızlara, Fransızlar da Vietnamlılara güvenmiyordu. 1946'da, Fransa ve Demokratik Vietnam Cumhuriyeti birbirlerine savaş ilan etti. Ho Chi Minh takipçilerine şöyle bir çağrıda bulundu: "Tüfeği olanlar tüfeğini, kılıcı olanlar da kılıcını kapsın. Kılıcı bile olmayanlar ise balta ve sopalarını kapıp gelsin."

"Fransız Çin Hindi Savaşı" sekiz yıl boyunca devam etti. Güneyde Fransızlar Bao Dai'ye tahtını geri vererek, onun Güney Vietnam (ve Fransız) ülkesinde hüküm süreceğini ilan ettiler. Onu tanımayan Vietnamlılar savaşıma devam ettiler. Fransız birlikleri, çalışanların ve cengellerin arasında kolayca gözden kaybolan Vietnamlı gerillalarla savaşmaktan bitap düşmüşlerdi

Nihayet 1954'te, Fransızlar Vietnam'dan vazgeçmeye razı oldular.

Ancak belli şartlar altında vazgeçeceklerdi. Ho Chi Minh'in ülkeyi ikiye bölmesinde ısrar ettiler. Kuzey bölümü, Ho Chi Minh'in başkanlığında Demokratik Vietnam Cumhuriyeti olarak kalacaktı. Güney Fransa'ya ait olmadığı gibi, Demokratik Cumhuriyet'e de ait olmayacak, kendi başkanı olan ayrı bir ülke olacaktı.

Ho Chi Minh bu şartları kabul etti. Sonunda Vietnam hem Fransa hem de Japonya'dan kurtulmuştu.

Ancak ülkeyi ikiye bölme kararının sonucu bir felaket olacaktı. Vietnam'ın kuzeyi ve güneyi arasındaki çatışmalar yirmi bir

yıl daha devam edecek ve başka bir ülkenin (Amerika Birleşik Devletleri'nin) Vietnam'a müdahale etmesiyle sonuçlanacaktı.

Kore Savaşı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda, Sovyetler Birliği başka ülkeleri komünizme çekmek için elinden geleni yaparken, Birleşik Devletler'in de bu yayılma konusundaki endişesi giderek artıyordu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Birleşik Devletler'in SSCB konusunda hiçbir endişesi olmamıştı. Nazilerin Avrupa'nın hâkimiyetini ele geçirme ve Japon askerlerinin Asya'nın tümünü ele geçirme olasılığı, Sovyetlerin diğer ülkeleri komünist olmaya ikna etme olasılığından çok daha göz korkutucu gözüküyordu.

Ancak artık Almanya ve Japonya yenilmişlerdi ve Sovyetler Birliği de başka ülkeler üzerinde hak iddia ediyordu. Devasa bir ülke olan Çin komünistti. Vietnam'ın kuzey yarısı ile Almanya'nın doğu yarısı da öyleydi.

Komünizmle demokrasinin çarpışacağı bir sonraki ülke ise Kore olacaktı.

Japonya 1945'te teslim olduğunda, Japonlar İkinci Dünya Savaşı sırasında ele geçirdikleri toprakları geri vermek zorunda kaldılar. Peki, ya Kore? Kore önceden Japonya'ya ait değildi. Öte yandan, Kore 1910'dan itibaren (Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önce) Japon İmparatorluğu'nun bir parçası *olmuştu*. Kore o kadar uzun zaman Japonya'nın idaresi altında kalmıştı ki Japonlar gittiğinde ortada ülkeyi idare edecek bir Kore yönetimi mevcut değildi. Koreli yetkililer kendi topraklarını yönetmeyi öğrenmek zorundalardı. Ve birçoğu Kore'de yirmi bir yıldır veya daha uzun süredir yaşamakta olan yüz binlerce Japon da Japonya'ya geri taşınmak zorunda kaldı.

Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği Kore'ye bağımsızlığını yavaş yavaş geri verme sorumluluğunu paylaşmaya karar verdiler. Kolaylık olması açısından, ülkeyi ikiye bölmeyi kararlaştırdılar. 38. paralelde hayali bir çizgi (yaklaşık olarak ülkenin ortasından geçen enlem çizgisi) çektiler. 38. paralelin kuzeyindeki Japon birlikleri

Sovyetlere, 38. paralelin güneyindekiler de Amerikan birliklerine teslim olacaktı.

Bu size biraz keyfi geliyor olabilir ve gerçekten de öyleydi. 38. paralelin herhangi bir ayırt edici özelliği yoktu. Birleşik Devletler'de 38. paraleli, Doğu Kıyısı'ndaki Virginia, Charlottesville'den, Batı Kıyısı'ndaki California, Stockton'a bir çizgi çekerseniz bulabilirsiniz. Bu çizginin, çizginin üzerindeki herkesin bir dil, altındaki herkesin de başka bir dil konuşacağını söylemekten bir farkı yoktu, ikisi de keyfiydi. Henüz kimse ülkeleri bölmenin pek işe yaramadığını anlayamamıştı.

Çok kısa bir süre sonra da Amerikalılarla Sovyetler birbirlerine güvensizlik duymaya başladılar. Kore'nin bölünmesinin geçici olması gerekiyordu. Ancak 1948 itibarıyla, ne Birleşik Devletler ne de Sovyetler Birliği Kore'den çıkmaya istekli değildi. İkisi de kendisi gittiği takdirde diğerinin hemen iktidarı ele geçireceğinden emindi.

Bu yüzden Sovyetler Birliği, Kore'nin bağımsızlığına kavuşmasına yardım etmek yerine, Kore'nin kuzeyinde komünist bir yönetim kurdu: Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti. Başında, Sovyet ordusunda hizmet etmiş Kim İl-sung adında Koreli bir asker vardı.

Kore'nin güneyinde ise başka bir ülke oluşturuldu. Birleşik Devletler Başkanı Harry S. Truman Birleşmiş Milletler'den yardım istedi. Ülke Amerikan askerlerinin işgali altında olmasına rağmen, Birleşmiş Milletler Güney Kore'ye seçimlerinde yardım etmeyi kabul etti. Ağustos 1948'de, Güney Kore Cumhuriyeti'nde ilk seçimler yapıldı. Koreli politikacı Syngman Rhee başkan oldu. Rhee'nin Birleşik Devletler'e yaklaşımı dostçaydı. Aslına bakarsanız, Rhee Amerika'da daha önce yaşamış, hatta New Jersey'deki Princeton Üniversitesi'nde doktora yapmıştı.

Ancak hem Kuzey hem de Güney Kore'de kargaşa hâkimdi. Güneyin başkanı özgür ve adil bir seçimle göreve gelmemişti; Syngman Rhee tam tersi bir yön izlemek isterken, destekçileri onun karşısına çıkabilecek politikacılara suikast düzenliyordu. Kuzeyde ise Sovyetlerin önderliğindeki Kore Halk Cumhuriyeti

komünist rejime kim karşı çıkarsa, susturmak için asker gönderiyordu.

Kuzey Kore'den mülteciler Güney Kore'ye akın ediyordu. Aynı anda, komünizme sempati duyan Güney Koreliler de savaşa savaşa Kuzey Kore'ye girmeye çalışıyorlardı.

Haziran 1950'de, Sovyetlerin en yeni ve güçlü silahları verdiği doksan bin Kuzey Kore askeri 38. paraleli geçerek Güney Kore'ye girdi. Yanlarında 150 tane çok büyük, güçlü Rus tankı vardı. Güney Koreliler donakalmışlardı. Cumartesi gecesi olduğundan, hafta sonu için çok sayıda Güney Kore askeri Japonya'ya gitmişti. Diğerleri de görev yerlerini bırakıp eve gitmişlerdi. Halen sınırda muhafızlık edenlerin elinde ise devasa Sovyet tanklarına karşı koyacak güçte silah yoktu.

Kuzey Kore askerleri güneye doğru ilerlediler. Bu işgalden Birleşmiş Milletler'in haberi olduğunda ise, üyeleri Sovyetlerin eğittiği Kuzey Korelileri geri püskürtmelerine yardım etmek için, Güney Kore'ye asker göndermeyi kararlaştırdı.

Bunun üzerine, Amerikalı General MacArthur komutası altındaki İngiliz Milletler Topluluğu ve Amerikan askerleri Kore'ye geri gönderildiler. Onların görevi sadece Kuzey Korelileri Güney Kore'den çıkarmak değil, Kuzey Kore'yi ele geçirerek, güneyle tekrar birleşmeye zorlamaktı.

İngiliz ve Amerikalı askerler komünist kuvvetleri 38. paralelin gerisine itmeyi başardıktan sonra ilerlemeye devam ettiler. Kuzeye doğru çok ilerleyince neredeyse Çin sınırına geldiler. Bunun üzerine, işgale uğramaktan endişelenen Çinliler, iki yüz bin askeri BM kuvvetlerini geri püskürtmek için Kore'ye gönderdi.

Şimdi artık, Kore'nin işgalden kurtulmasına yardım etmek yerine, dört ülke (Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği ve Çin) Kore topraklarında savaşıyorlardı. Çinliler Güney Kore ve BM kuvvetlerini yine 38. paralelin gerisine püskürttüler. Bunun üzerine BM daha fazla birlik gönderdi ve 38. paraleli tekrar geçti.

Birlikler bir ileri bir geri gidip geliyordu. Kuzey Koreli bir asker olan Chung Dongkyu 38. paralelin yakınındaki bir çiftlikte yaşa-

yan ve kapısına gelen askerlere yemek yapan yaşlı bir kadını anlatmıştı. Kadın civarda devam eden patlama ve muharebelerden hiç endişelenmiyor gibiymiş. "38. paralele çok yakın yaşadığı için, kuzey ve güney askerlerinin köyünü tekrar tekrar aldıklarına tanık olmuştu," diye yazmıştı. "En son işgal onu ne korkutuyor ne de şaşırtıyordu."

1953 itibariyle, üç milyondan fazla insan bu anlamsız savaşta ölmüştü. Bunların yarısı silahı bile olmayan sivillerdi. Nihayet Joseph Stalin'in ölümünden sonra, bu savaşa katılan bütün taraflar Kore Savaşı'na son verecek bir ateşkes yapmayı kabul ettiler. Kore iki ayrı ülke olarak kalacaktı. Kuzeydeki Kore Halk Cumhuriyeti komünist bir ülke, güneydeki de yine seçimle iş başına gelen bir başkanı olan Kore Cumhuriyeti olarak kalacaktı. İki ülke arasındaki sınır da aşağı yukarı on yıl önce, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda belirlenmiş aynı sınır (38. paralelin hemen yanındaki sınır) olacaktı.

Güney Amerika ve Afrika Diktatörleri

Arjantin Başkanı ve Eşi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile 1955 arasında geçen on senede, Güney Amerika ülkesi Arjantin'de yeni bir başkan iktidara geldi ve sonra iktidardan uzaklaştırıldı.

İkinci Dünya Savaşı başladığında, Arjantinliler Arjantin'in hangi tarafa katılacağı konusunda bölünmüşlerdi. Arjantin halkı en az dört halkın soyundan geliyordu: Amerikan Yerlileri, on yedinci yüzyılda Güney Amerika'ya gelen İspanyol yerleşimciler ve Arjantin'e 1800'lerde gelen İtalyan ve Alman yerleşimciler. İtalyan ve Alman kökenli Arjantinliler ülkelerinin Mihver Devletleri'ne katılmasını umut ederken, diğer Arjantinliler de İtilaf Devletleri'ne katılmak istiyorlardı.

Arjantin Başkanı Ramon Castillo İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkesinin tarafsız kalacağını ilan etti. Ancak Arjantin iki tarafta da savaşmamasına rağmen, Mihver Devletleri'nden İtalya ve Almanya ile dosttu. Savaş sırasında, Arjantin Mihver Devletleri'nden yeni stratejiler öğrenmeleri için birkaç subayını Avrupa'ya gönderdi.

Bu subaylardan biri de Juan Peron adında bir yüzbaşıydı. Savaşın hemen başında, Peron dağlık bölgelerdeki en iyi savaşma yöntemlerini öğrenmek için İtalya'ya gitti. İtalya'da kaldığı iki yıl boyunca faşist orduyu İkinci Dünya Savaşı'nda mücadele ederken izledi, İtalyan subaylardan teknikler öğrendi ve Mussolini'yi gözlemledi. Mussolini'nin ülke idaresi konusundaki fikirleri Peron'un hoşuna gitmişti. Mussolini'nin, bir ülkenin güçlü olmak için lidere tartışmasız itaat etmesi gerektiği görüşünü benimsedi. İtalya savaşta olmasına rağmen, Peron Mussolini'nin faşizminin ülkeyi

Peron zamanında Arjantin

bir amaca yönelttiğini, örgütlü ve etkin bir hale getirdiğini düşünüyordu.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan dört yıl sonra 1943'te, Juan Peron yönetimi ele geçirmek isteyen bir subay grubuna katıldı. Arjantin'e döndüğünde, Başkan Ramon Castillo'nun daha da zayıflayıp, gözden düştüğünü görmüştü. Arjantin'in yoksul halkı, Castillo'nun hayatta kalmak için mücadele eden yoksul işçileri değil, sadece zengin toprak sahipleri ile fabrika sahiplerini umursadığına inanıyordu. Yaklaşan başkanlık seçimleri hakkında söylentiler de yayılmaya başlamıştı. Ramon Castillo yeniden adaydı. Fakat artık herkes Castillo'nun, zengin bir plantasyon sahibini bir sonraki başkan olmak üzere seçtiğini ve Castillo'nun tercih ettiği adayın seçilmesini sağlamak için, Castillo yönetiminin oylarla oynayacağını fısıldaşıyordu.

Bu hengâme içerisinde, subaylar başkanın Buenos Aires'teki evi Casa Rosada'ya asker göndererek, Castillo'nun istifa etmesini teklif ettiler. Silahlı, düşman subaylarla karşı karşıya kalan Castillo'nun başka bir seçeneği yoktu. Casa Rosada'dan ayrılarak başkanlıktan istifa etti. Bunun üzerine subaylar Arjantin'i yönetmek için bir *cunta* (askeri bir rejim) kurdular.

Askeri bir yönetim hıleye seçilmiş bir başkandan daha adil değildir. Ancak Arjantinliler cuntaya bir şans vermeye istekli gibiydiler.

Bu yeni yönetimde, Juan Peron işçilerden sorumlu olacağı bir makama getirildi. Peron işçilerin adil bir ücret almalarını ve çalışamayacak kadar yaşlandıklarında, geçinecek paraları olmasını istiyordu. Bu reformları gerçekleştirmek için yasalar çıkardı ve bu yasalar sayesinde yoksul işçilerin gözünde çok itibar kazandı.

Ancak Peron'un kendi hükümetiyle arası giderek açıldı. Subaylar onun bu kadar destek görmesinden hoşlanmıyordu. Ayrıca Peron'un Mussolini hayranlığı da onları endişelendiriyordu.

Cunta iki yıldır Arjantin'i yönetmekteyken, 1945'te Mihver Devletleri İtilaf Devletleri'ne teslim oldular. Faşistleri (onlar kaybeden taraftaydılar) desteklemiş olan Peron'a dikkat çekmenin tam zamanıydı. 9 Ekim 1945'te, Peron kendi hükümeti tarafından

tutuklanarak küçük fakat çok rahat bir adaya hapsedildi. Oradan destekçilerine, isyan ederek kendisini serbest bırakmalarını emretmesi mümkün değildi.

Antifaşistler çok sevindiler. Ancak çok geçmeden, Peron'u seven işçiler serbest bırakılmasını talep etmeye başladılar.

Juan Peron, birkaç yıl önce tanıştığı Maria Eva Duarte adında genç bir aktrisle nişanlıydı. Eva nişanlısının hapse atıldığını öğrendiğinde, Arjantin'in işçilerini bir açıklama talep etmeye teşvik etti. Kahramanlarının başına ne gelmişti acaba?

Güney Amerika'nın kavurucu güneşi altında gömleksiz çalıştıkları için takma adları *descamisados* yani "gömleksizler" olan bu işçiler sokaklarda toplanarak, Peron'un serbest bırakılmasını talep ettiler. Diğer subaylar Peron'u serbest bırakmak zorunda kalabileceklerini anlamışlardı.

Ve nitekim öyle de oldu. 17 Ekim 1945'te Peron serbest bıraktı. Destekçilerine hitap etmek için dışarı çıktığında, muazzam bir kalabalık tezahürat yapıp meşaleler salladı. Ertesi gün, bütün işçiler işe gitmeyip, Peron'un serbest bırakılmasını kutlamak için bir günlük izin aldılar. Bu güne şaka yollu "Aziz Peron Bayramı" adını verdiler.

Cunta subayları kahramanlarını tutuklayarak işçilerin güvenini kaybetmişti. Cunta artık iktidarda kalamazdı. Üyeleri yeni bir başkanlık seçimi yapmayı kararlaştırdı.

Seçimi Juan Domingo Peron kazandı.

Peron başkanlığı sırasında yoksulların yaşamlarını iyileştirmeye çalışmaya devam etti. Ayrıca Arjantin'in önemli iş kollarını tekrar Arjantin'in kontrolü altına almak için elinden geleni yaptı. Çin'de olduğu gibi, Arjantin'de de fabrika, tren ve limanları kontrol eden birçok yabancı işadamı vardı. Demiryollarının çoğu Büyük Britanya'nın elindeydi. Neredeyse bütün araba fabrikaları Birleşik Devletler'e aitti. Peron bu iş kollarına devlet adına el koyarak Arjantin halkına geri verdi.

Peron Arjantin halkı için çok çalışmasına rağmen, gücünü elinde tutmak için faşistlerin yöntemlerinden de yararlanırdı. Eğer bir

gazete Peron'u eleştirirse, Peron hemen gazetenin kapatılmasını emrederdi. Eğer bir öğretmen öğrencilerine Peron'un politikalarının ülke için iyi olmayabileceğini söylerse, işini kaybederdi. Peron'un reform ve kanunlarına biraz yüksek sesle karşı çıkan birisi gizemli bir biçimde ortadan kaybolabilirdi. Peron bu yönetim biçimine *justicialismo* diyordu. Yoksullara yetki verilmesi gerektiğine inanıyordu, ancak devlet için yoksullara yetki verme şekli, herkese topraklarını ve paralarını nasıl kullanacaklarını söylemekti.

Arjantin'de vatandaşlara belli haklar (örneğin bir suçla itham ediliyorsa mahkemede yargılanma hakkı gibi) veren bir anayasa vardı. Öyleyse kendisiyle anlaşmazlığa düşen Arjantinlilerin "ortadan kaybolması" (ve insanların sahip olması gereken diğer tüm hakların ihlali) Peron'un nasıl yanına kâr kaldı dersiniz? Anayasada, eğer ülke ulusal bir krizin ortasındaysa, Arjantin başkanına bir diktatör gibi davranma yetkisi veren bir madde vardı. Yani Peron Arjantin'de olağanüstü bir durum olduğunu ilan etmişti. Arjantinliler Peron'un diktatörlüğüne dokuz yıl katlandı. Peron'un makamını korumasının bir nedeni de Eva'nın çok sevilmesiydi. Eva güzel, çekici ve yufka yürekli bir kadındı. Başkan eşi olarak, Eva Peron Kurumu'nu kurdu. Bu kurumun amacı yoksullara para vermek, işçilerin doktora gitmesine yardım etmek ve okullar için para yardımı yapmaktı. Arjantin'in yoksul halkı ona olan sevgisini göstermek için ona "Evita" adını verdi. Merhametinden dolayı ona "Amerika'nın Meryem Anası" da denirdi.

1952'de Evita hayatını kaybetti. Öldüğünde daha otuz üç yaşındaydı. Cenaze töreninde, sokaklara sıralanan binlerce Arjantinli tabutu taşınırken hıçkırığa hıçkırığa ağladı.

Eva öldükten sonra Juan Peron daha da zalimleşti. "Ortadan kaybolan" ve bir daha asla görülme-yen Arjantinli sayısı giderek arttı. Ülke halkı Peron'un tiranlığından (çok sessizce) şikâyet etmeye başladı. Bu esnada Arjantin de giderek yoksullaşıyordu. Peron devletin parasının çok büyük bir bölümünü yoksulların eğitime ve sağlık hizmetlerine harcamıştı. Bu yoksullar için çok iyi bir şeydi fakat artık devletin parası tükenmişti.

Hızla boşalan bir hazineyle karşı karşıya kalan Peron iki yıl boyunca Arjantin’de kimsenin maaş zammı almayacağını ilan etti. Diğer ülkelere et satışından para kazanılabilmesi için, Arjantinlilerin daha az et ve daha çok ekmekeyemelerini önerdi. Arjantinliler etsiz öğün fikrinden pek memnun olmamışlardı.

Daha sonra Peron Roma Katolik Kilisesi’ni eleştirmeye başlayınca ona gösterilen tepkiler biraz daha arttı. Katolik rahiplerini vaazlarında kendisi aleyhinde konuşmakla suçladı ve çok tanınmış iki rahibi ihanetle suçlayarak Roma’ya geri gönderdi. Birkaç kilise bayramının (bu günlerde Arjantinliler evde oturmaya alışkındılar) işgünü olacağını ilan etti. Arjantin’in dindar Katolikleri bütün bu uygulamalara öfkeleni.

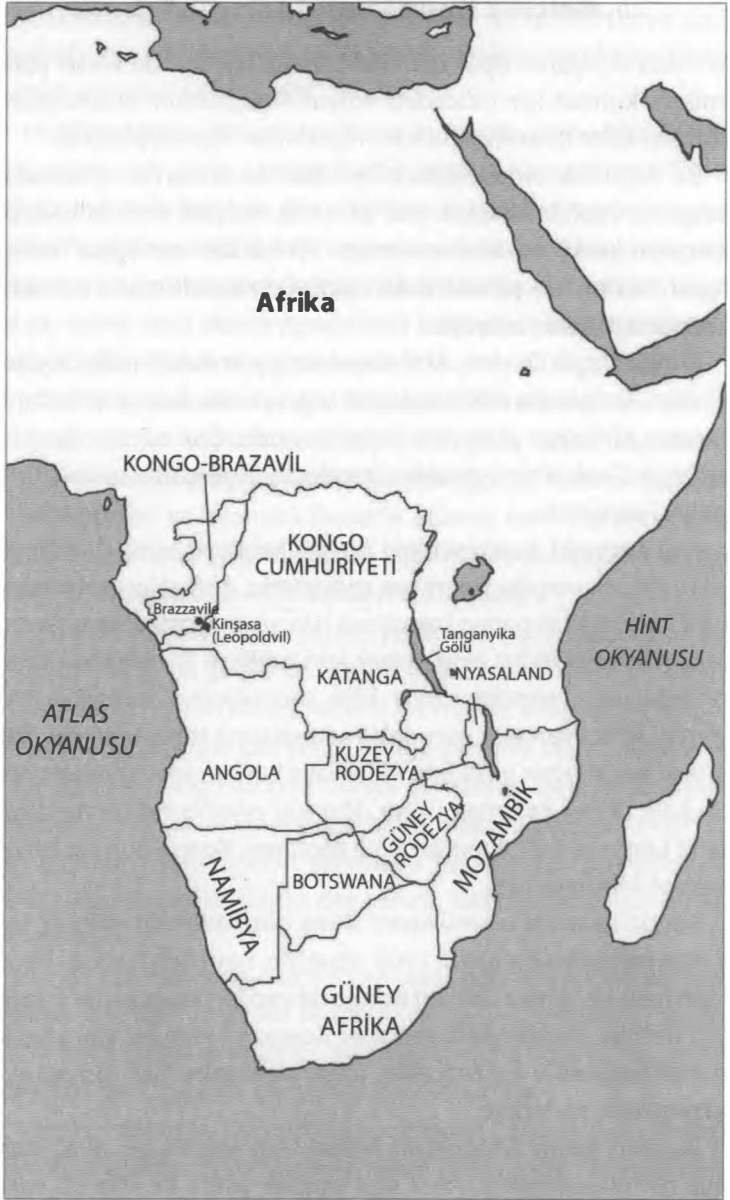
Peron halkının sadakatini kaybetmeye başlamıştı.

16 Haziran 1955’te, silahlı kuvvetler aniden Peron’a karşı ayaklandı. Askeri uçaklar Casa Rosada’nın üzerinde uçarak bomba yağdırdı. İsyan sadece bir gün sürdü. Fakat Peron’un tepkisi kendisine karşı gelen herkese savaş ilan edeceğini söylemek oldu. Ayrıca destekçilerine de kendisini eleştiren herkese saldırılarını emretti.

Peron’un destekçileri bile bu sözler karşısında şok oldu. Peron Arjantinlileri birbirlerine saldırmaya teşvik ediyordu. Ordu tekrar isyan etti. Bu defa askerler birkaç büyük Arjantin şehrini ele geçirmeyi başardılar. Peron’a istifa etmesi ve Arjantin’e de yeni bir başkanlık seçimi yapması çağrısında bulunmaya başladılar.

Peron ülkesini terk etti ve önce Paraguay’a, sonra da İspanya’nın başkenti Madrid’e gitti. Arjantin’de ise kendi halkı heykellerini devirerek parçaladı ve halka açık meydanlardaki bütün oymalardan ismini kazıdılar.

Sonraki on sekiz yıl boyunca, Arjantin’in dokuz farklı lideri oldu. Hatta kaçışından on sekiz yıl sonra 1973’te Arjantin’e dönen Juan Peron bile bir yıl başkanlık koltuğunda oturdu. Juan Peron daha sonra yetmiş dokuz yaşındayken öldü.

Lumumba'nın idaresi altındaki Kongo

Belçika Kongo'sunda Özgürlük

Bu arada dünyanın öbür ucundaki Afrika ülkeleri de kendi yönetimlerini kurmak için mücadele ediyor, Avrupalıların oluşturdukları ülkeler birer birer Avrupa hâkimiyetinden kurtuluyorlardı.

Bu özgürlük mücadelelerinden biri de Afrika'nın ortasındaki Kongo'da yapıldı. Yaklaşık yüz yıl önce, Belçika Kralı II. Leopold Kongo'yu kendi mülkü ilan etmişti. Afrika'daki toprağına "Kongo Özgür Devleti" ve şehirlerinden birine de kendi adına istinaden "Leopoldvil" adını vermişti.

Kongo Özgür Devleti, Afrika'nın batı kıyısındaki Pasifik Okyanusu'ndan, Tanganika Gölü'ne kadar uzanıyordu. Kuzeyde Sudan'ın altından Afrika'nın güneyine kadar iniyordu. Çok büyük olan Kongo Özgür Devleti'nin toprakları bereketliydi ve içinde birçok Afrika kabilesi yaşıyordu.

Kral Leopold kolonisindeki birçok kabileye kötü davranıyor, onları yüksek vergiler ödemeye zorluyordu. Afrikalılar kralın taleplerini karşılayacak parayı kazanmak için, uzun saatler boyu kauçuk toplamak veya fildişi elde etmek için tehlikeli fil avlarına gitmek zorundalardı. Leopold ayrıca köle tüccarlarının Kongo'ya akın ederek, Afrikalıları alıp Avrupa'da satmalarına izin veriyordu. Kongo'daki her köy her yıl (adeta ejderhaya kurban verir gibi) Leopold için köle olarak çalışmak üzere dört kişi göndermek zorundaydı. Hatta Leopold adı çıkmış bir köle tüccarını, Kongo'nun bir bölgesine vali bile yapmıştı.

Kongo Leopold'un mülkiyeti altına girdikten yirmi beş yıl sonra, halkının yarısı ölmüştü. 1908 itibarıyla, hem Belçika'daki birçok insan hem de dünya ülkeleri Kongo'da yapılanlara o kadar öfkeliydi ki Belçika devletindeki yetkililer Kongo'ya yeni bir vali atadılar ve Kral Leopold'u bu topraklar üzerindeki şahsi hak iddiasından vazgeçmeye zorladılar.

Bundan sonra Kongo'daki Afrikalıların yaşamının biraz daha iyiye gitmesi gerekirdi. Artık ağır vergiler yoktu ve köle de yapılmıyorlardı fakat özgür değillerdi. Güney Afrika'nın siyahları gibi, Kongo'nun Afrika halkları da beyazlardan ayrı yaşamak zorunda-

lardı. Doktor, avukat ve hatta tüccar olmak için üniversiteye gide-
mezlerdi ve başka bir yerde daha iyi bir yaşam sürmek için ülkele-
rini terk etmeleri bile yasaktı.

1956'da Afrikalı bir vatansever olan Patrice Lumumba Belçika hükümetine bir dilekçe yazarak ülkesi için daha fazla özgürlük istedi. Lumumba, Batetela olarak bilinen küçük bir kabileden geliyordu. Fazla bir politik deneyimi yoktu; daha önce bir postanede çalışmış ve sonra da bira üreticisi bir şirket için satıcılık yapmıştı. Ancak daima aktif olarak Kongo'nun bağımsız olması gerektiğini sözlü ve yazılı olarak dile getirmişti.

1958'de Lumumba Kongolular Ulusal Hareketi (KUH) adında bir grup kurdu. Lumumba takipçilerine şöyle dedi: "Bağımsızlık Belçika'nın verebileceği bir hediye değildir. Kongo halkının hakkıdır."

KUH gösteri ve isyanlara önderlik ederek, bu hakkı almaya çalıştı. İlk başlarda, Belçika hükümeti bağımsızlık hareketinin zayıflayacağı umuduyla, bazı KUH liderlerini tutukladı.

Ancak bu hareket zayıflayacağı yerde, Fransa'nın yaptığı bir şey sayesinde daha da güçlendi. Fransa Başbakanı Charles de Gaulle Belçika Kongo'sunun kuzeybatısındaki Fransız kolonisinin bağımsızlığını ilan etmesine izin verdi. Kongo-Brazavil olarak bilinen bu bölge, Belçika Kongo'sundan sadece bir nehirle ayrılıyordu. Aslına bakarsanız, Kongo-Brazavil'in başkenti Brazavil Belçika Kongo'sunun başkenti Leopoldvil'in yanındaki nehrin tam karşısındaydı. Artık Leopoldvil halkı suyun öte yanına baktığında özgür Afrikalıları görebilirdi.

Kongo liderleri yine Belçika'ya mesaj göndererek bağımsızlık istediler. Belçika hükümeti reddedince de Leopoldvil'de isyanlar patlak verdi. Belçikalı askerler, Belçika'dan daha fazla birlik gönderildiğinde dahi, çeteleri kontrol altına alamadılar.

Belçika hükümeti Kongo'nun kontrolden çıktığını anladığında, Kongo'ya bağımsızlığını vermeyi kabul etti. 1960'ta, Kongo'da ilk seçimler yapıldı. Seçimler o kadar çabuk organize edildi ki Kongo halkı parti kurmaya veya farklı adaylar hakkında bilgi edinmeye fırsat bulamadı.

En fazla tanınan Kongo lideri olan Patrice Lumumba, bağımsızlığına yeni kavuşan Kongo'nun başbakanı oldu. Halka hitaben Kongo'nun Bağımsızlık Günü konuşmasını yaptı. "Sizi Kongo Hükümeti adına selamlarım!" dedi. "Bize zorla dayatılan aşağılayıcı köleliğe bir son vermek için soylu ve haklı bir mücadele gerekiyordu... Biz gece gündüz durmadan aşağılandık, hakaret işittik, dayak yedik, çünkü biz "siyah" tık... Biliyorduk ki kanunlar önünde siyah ve beyaz asla eşit değildi... Çok acılar çektik. Ancak artık hepsi sona erdi. Kongo Cumhuriyeti ilan edildi ve topraklarımız şu anda kendi çocuklarımızın elinde... Yaşasın Afrika'nın birliği ve bağımsızlığı! Yaşasın egemen ve bağımsız Kongo!"

Leopoldvil halkı, bağımsızlığı kutlamak için, başkentlerindeki II. Leopold'un heykelini devirdi. Şehrin adını Kinshasa olarak değiştirdiler.

Ancak Afrika'da yaşayan herkes bağımsızlıktan memnun değildi. Patrice Lumumba'nın idaresi altında, Kongo, Kongo Cumhuriyeti adında tek bir ülke oldu. Ancak Avrupalılar Afrika'ya yerleşmeden önce, Kongo'nun toprakları her biri farklı bir kabileye ait olan, birçok küçük bölgeye bölünmüştü. Artık birçok Afrikalı, Kongo'nun yine her biri yerli bir kabile tarafından yönetilen, birçok küçük, bağımsız bölgeye ayrılması gerektiğini düşünüyordu.

Seçimden sadece altı gün sonra, Kongo'nun doğu bölgesi büyük Kongo Cumhuriyeti'nden ayrıldığını ilan etti. Patrice Lumumba, Katanga olarak tanınan doğu bölgesinin cumhuriyetten ayrılmasını istemiyordu. Yeni yönetimin, ülkeyi düzgün bir şekilde yönetebilmesi için paraya ihtiyacı vardı ve Kongo'ya servetinin çoğunu sağlayan bakır yatakları da Katanga'da bulunuyordu.

Lumumba hükümeti Katanga'nın tekrar cumhuriyete katılmasını talep etti. Katanga bağımsızlığını korumak için Belçika'dan asker istedi. Bunun üzerine içsavaş patlak verdi. Başbakan olmasının üzerinden bir yıl geçmeden Patrice Lumumba, Katangalı asiler tarafından ele geçirilip öldürüldü.

Kongolu bir general olan Joseph Mobutu, Kongo'nun artık bir "kayyum hükümet" (başka bir deyişle, ülkenin kontrolünü ele ge-

çirmiş subaylar) tarafından yönetileceğini söyledi. (Kimse bir daha bir seçim düzenlemeye çalışmadı.) Dört yıl sonra Mobutu kendine "başkan" unvanını verdi. (Seçim hâlâ yoktu!)

Mobutu'nun idaresi altında, Kongo totaliter bir devlet oldu. Sadece Mobutu'nun partisi "Popüler Devrim Hareketi" yönetimde yer alabiliyordu. Mobutu ülkenin kontrolünü ordusuyla sağlıyordu. Kongo'yu yönetmek için ihtiyacı olan paranın bir kısmını Birleşik Devletler'den aldı. Mobutu Birleşik Devletler'e, Amerika kendisine yardım edecek olursa, Kongo'nun komünist bir ülke olmasına engel olacağına söz vermişti.

Mobutu Kongo'daki Belçikalıların verdiği özel isimlerin ve şehir isimlerinin Afrika isimleriyle değiştirilmelerini emretti. Günümüzde Kongo, bir Afrika ismi olan "Zaire" adıyla bilinir. Mobutu'nun idaresi sırasında, Zaire Avrupalıların değil Afrikalıların hâkimiyeti altındaydı.

Ancak Mobutu birçok yönetici gibi, gücünü hasımlarını tehdit ederek koruyordu. Kendisiyle aynı fikirde olmayanları tutuklattı, düşmanlarını vatan hainliğiyle suçladı ve kendisini eleştirenleri bulmaları için casuslarını gönderdi. Hatta Mobutu'nun tehdit oluşturduklarını düşündüğü insanları geceleyin evlerinden sürükleyerek çıkaran "Baykuşlar" adında özel bir polis ekibi bile vardı. Zaire halkı, birilerinin dinleme ihtimaline karşı, onun ismini bile anmaya korkardı. Ona "Mo Amca" derlerdi. Mobutu'nun idaresi altında, devlet yetkilileri işlerini yapmak için rüşvet alır, polisler masum insanları para vermedikleri takdirde tutuklamakla tehdit ederlerdi. Kongo, Avrupa hâkimiyetinden kurtulmuş, fakat tiranlık ve yozlaşmadan kurtulamamıştı.

Soğuk Savaş

Uzay Yarışı

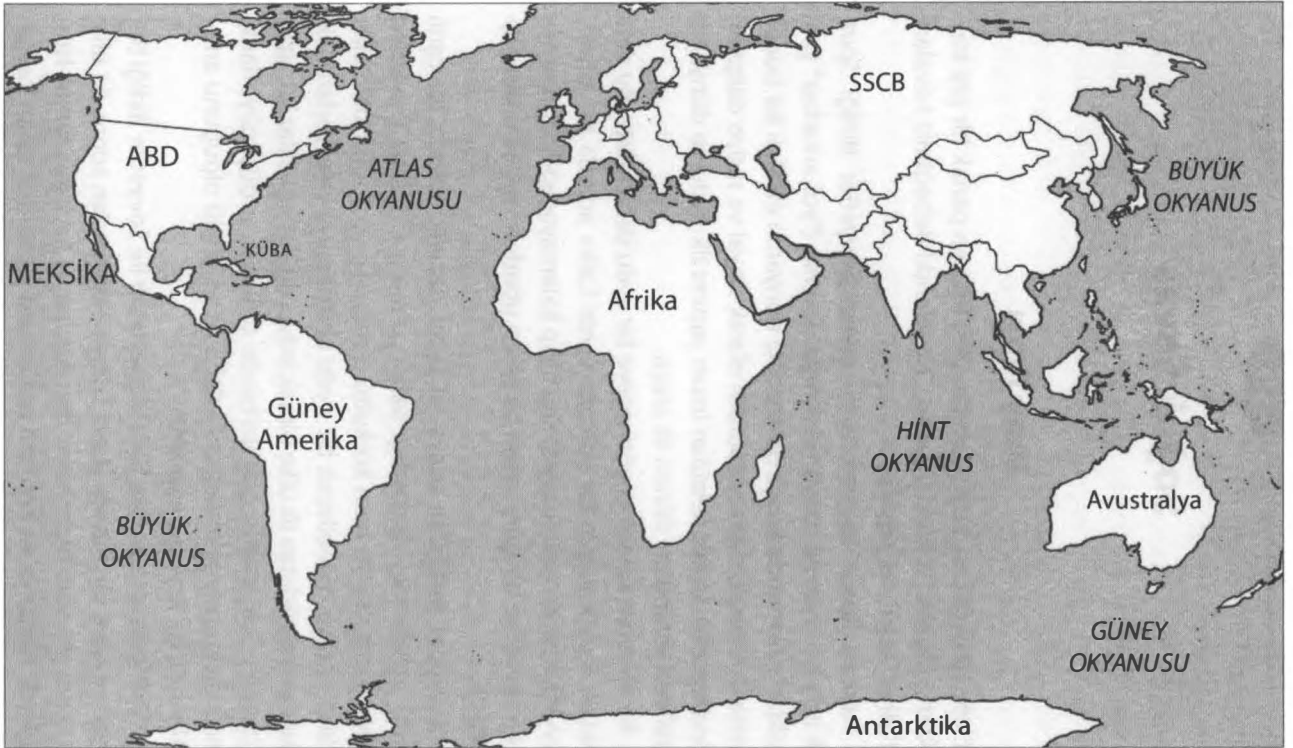
4 Ekim 1957 gecesi, kuyruğundan alev fışkıran parlak bir şey topraktan yükseldi. Yerdeki insanlar, "Havalandı! Bebeğimiz havalandı!" diye tezahürat yaptılar.

Aslında Rusça bağırıyorlardı, çünkü Sovyetler Birliği *Sputnik* adlı bir uyduyu uzaya fırlatmıştı. *Sputnik* ("yol arkadaşı" yani "yoldaş" anlamında Rusça bir sözcük) dünyanın etrafını bir buçuk saatte dolaşarak, dünyaya sürekli olarak sinyal ve radyo dalgaları gönderecekti. Uzaya fırlatılan insan yapımı ilk uydu ve dünyanın etrafında *yörüngede* dönen ilk araçtı.

Bir ay sonra Sovyetler yörüngeye bir uydu daha fırlattı. Bu defa *Sputnik II* uydusunun bir yolcusu vardı: Laika adında bir köpek. Sovyetler bir canlının uzayda sağ kalıp kalamayacağını öğrenmek istemişlerdi ve bir gün, uzaya bir insan göndermeyi de umut ediyorlardı.

Sovyetler Birliği'nin uzaya iki uydu (üstelik birinde bir canlı vardı) göndermeyi başardığı haberi, Amerika Birleşik Devletleri halkını hem şaşırttı hem korkuttu. Amerikalı ve Sovyet bilimciler yıllardır uzaya gidebilecek bir uydu tasarlamaya çalışıyorlardı. İki ülke de uydu fırlatan ilk ülke olmak istiyordu. Amerikalılar bu "uzay yarışında", Sovyetlerin çok ilerisinde olduklarını düşünüyorlardı. Sovyetlerin uzay teknolojisinin daha iyi ve güçlü olduğunu anladıklarında ise korkuya kapıldılar.

1950'lerin ortalarında, Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği birbirlerine iyice düşmandı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, iki ülke de kendi yönetim biçimlerini, Batı Avrupa ve Asya'ya yaymak istemişlerdi. Almanya ve Kore'nin bölünmesi yüzünden çıkan kavg-

lar iki ülkenin birbirlerinden nefret etmeye ve korkmaya başladıklarını gösteriyordu.

Bu nefret hiçbir zaman açık bir savaş olarak patlak vermedi. Amerikalılarla Sovyetler silahsız bir savaş yürüttüler. Birbirlerinin müttefiklerini çalmaya çalıştılar. Herhangi bir konuda işbirliği yapmaya yanaşmadılar. Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği'ni baskıcı, zorba ve kötü niyetli olmakla, Sovyetler Birliği de Birleşik Devletler'i açgözlü, buyurgan ve paraya düşkün olmakla suçladı. İki ülke de diğerinin saldırmak için bir yol bulmaya çalıştığından emindi.

Bu çatışma, "Soğuk Savaş" adıyla bilindi. *Sputnik* uzaya fırlatıldığında, Soğuk Savaş doruk noktasındaydı. Birleşik Devletler, Sovyetler eğer dış uzaya uydu taşıyan güçlü füzeler icat edebildilerse, bu füzelerden Birleşik Devletler'e tahrip gücü yüksek bombalar atmak için de yararlanabilecekleri konusunda endişelenmeye başladılar. Aslında köpek Laika uzaya gittikten iki gün sonra 5 Kasım 1957'de, bir *New York Times* yazarı Sovyetlerin ayda bir nükleer silah patlatmayı planlayıp planlamadıklarını merak ettiğini yazdı. (Aslında planlamıyorlardı.)

Birleşik Devletler iki ay sonra kendi uydusunu fırlatmayı başarsa da, ABD füzeleri o kadar güçlü değildi ve uyduları da daha küçüktü. "Uzay Yarışı"nda önde olan Sovyetlere Amerikalıların yetişmesi gerekiyordu. *Sputnik* fırlatılır fırlatılmaz, Amerikan mühendislik okulları füze yapımını öğrenmek isteyen öğrencilerin akınına uğradı. Kongre, Amerikalıları mümkün olan en kısa zamanda uzaya gönderecek bir program yönetmesi için, Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi (NASA) adında yeni bir daire kurdu. Aynı yıl Kongre, bilim öğretmeleri için okullara daha çok para verilmesine olanak sağlayan Ulusal Savunma Eğitim Yasası'nı çıkardı. Eğer Amerikalılar Uzay Yarışı'nı kazanacaklarsa, genç bilimcilerin eğitilmeleri gerekiyordu.

Amerikalılar, Japonlar Pearl Harbor'a saldırdığından bu yana, bir düşman karşısında zafer kazanmaya bu kadar kararlı olmamışlardı. Gerçekten de *Sputnik*'in fırlatılması birçok Amerikalının bir

düşman saldırısına uğramış olma hissine kapılmasına yol açmıştı. Uzay Yarışı sadece yarış değildi. Bu bir savaştı ve Amerika da kaybediyordu.

Sovyetler Birliği yıllarca önde kalmayı başardı. Uzaya insan gönderen ilk ülke oldu. 12 Nisan 1961’de, Yuri Gagarin, *Vostok 1* adlı bir füzenin içinde dünyanın etrafında döndü. Uçuşu 108 dakika sürdü. Daha sonra, Atlantik Okyanusu’ndan geçerken aklına anesi gelmiş ve uzay yolculuğunu öğrendiğinde ne hissedeceğini düşünmüştü. Annesine uzaya gittiğini söylememişti, haberlerde görene kadar annesinin bu yolculuktan haberi yoktu. Yuri Gagarin Sibirya’da bir tarlaya indi. İnerken kendisini birkaç inekle birkaç köylü izledi.

Bir Sovyet “astronotunun” dış uzaya çıktığı haberi, Amerikalıların uzay programlarında daha sıkı çalışmaya karar vermelerine neden oldu. Birleşik Devletler Başkanı John F. Kennedy Sovyet hükümetini bir yarışa davet etti: Bakalım, aya ilk önce kim insan gönderecekti?

Yuri Gagarin’in uçuşundan altı hafta sonra, Başkan Kennedy Kongre’den, NASA’nın sekiz yıl içinde aya adam göndermesi için para bulmasını istedi. Kennedy bunun neredeyse olanaksız olduğunu biliyordu. Bu muazzam miktarda para, disiplin ve yoğun çalışma isteyen bir işti. Ancak Amerikalıların bunu becerebileceklerine inanıyordu. Başkan Kennedy, Birleşik Devletler halkına şöyle dedi: “Uzay araştırması biz katılsak da katılmasak da ilerleyecek... Önümüzdeki on yıl içinde aya gitmeyi ve daha başka birçok şeyi yapmayı, kolay oldukları için değil bilakis zor oldukları için seçiyoruz.”

Kennedy’nin dileği gerçekleşti. Birleşik Devletler 1960’larda aya insan gönderdi. 16 Temmuz 1969’da, *Apollo 11* uzay gemisi Florida’daki Kennedy Uzay Merkezi’nden (başkanın adı verilmiş NASA tesisi) fırlatıldı. *Apollo 11* ekibinin tek bir amacı vardı: aya ayak basıp adım atmak ve sonra geri gelmek.

Dört gün sonra, astronotlar Neil Armstrong ve Buzz Aldrin *Eagle* (Kartal) adındaki küçük bir araca geçtiler. *Eagle*, *Apollo 11*’den ayrılarak aya inmek için tasarlanmıştı. İki adam aracı ayın yüzeyine

yönlendirerek, Huzur Denizi adı verilen alçak bir düzlüğe indirdiler. Armstrong dünyaya şu mesajı gönderdi: "Kartal kondu."

Daha sonra Armstrong ve Aldrin *Eagle*'dan çıktılar. Onlar ayın yüzeyine merdivenle inerken ülkenin dört bir yanındaki Amerikalılar da onları televizyondan izliyordu. Neil Armstrong ayın yüzeyine ayak basan ilk astronot oldu. İlk adımını attığında şöyle dedi: "Bu bir insan için küçük, insanlık içinse dev bir adım."

Ayda yürüyen ilk insan, Birleşik Devletler astronotu Neil Armstrong.

Astronotlar, sıcak tutan ve yeterli oksijen sağlayan özel giysileriyle, yaklaşık yirmi bir saat ay yüzeyinde yürüdüler. Ayın yüzeyi-

yinde yerçekimi çok az olduğu için, astronotlar yükseklere sıçrayıp çok büyük adımlar atabiliyorlardı. Bilimsel deneyler yaptılar ve dünyaya götürmek için toprak topladılar. Ayrılmadan önce, aya bir Amerikan bayrağı (ilk uyduyu Sovyetler fırlatmış olmalarına rağmen, Amerikalıların Uzay Yarışı'nı kazandığını gösteren bir işaret) diktiler. Ayrıca ayın yüzeyine, "Bütün insanlık için barış amaçlı geldik," yazılı bir levha bıraktılar: Bu basit bir politik zaferin kazanılmasından daha büyük bir şeyin başarıldığını gösteren bir hatırlatıcıydı. Tarihte ilk kez insan yaşadığı dünya yüzeyini terk etmişti.

Ekim'de On Üç Gün

Ekim 1962'de on üç gün boyunca, dünyanın sonu gelmiş gibiydi. Soğuk Savaş öylesine kızışmıştı ki Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği neredeyse birbirlerine savaş ilan ediyorlardı.

Sorun, Florida'nın güneyindeki Küba adasında çıktı. İspanya Amerika Savaşı'ndan sonra, Küba'ya kendini yönetme hakkı verilmişti. Ülkenin adı "Küba Cumhuriyeti" olmuştu. Ancak gerçekte Birleşik Devletler Küba üzerinde belli hakları olduğunu iddia ediyordu. Birleşik Devletler yasalarına göre, Birleşik Devletler yönetimi, Küba yönetimi "bağımsızlık, ... yaşam, mülkiyet ve bireysel özgürlüklere" saygı göstermediği takdirde, Küba politikasına müdahale edebilirdi. Ayrıca Birleşik Devletler'in Küba'da donanma üssü de olabilirdi.

Bu yasa Küba halkının hoşuna gitmiyordu. Buna göre, Birleşik Devletler istediği zaman Küba'nın içişlerine karışabilirdi. Ancak Birleşik Devletler bu yasanın Küba anayasasına yazılmasında ısrar etmişti.

Sonraki kırk yıl boyunca, Küba'da Amerikan askerleri görevlendirildi. Birleşik Devletler Küba başkanını onaylarsa, Amerikan birlikleri onun iktidarda kalmasına yardım ederlerdi. Küba'nın en büyük iş kollarının birçoğu (telefon şirketi ve şeker plantasyonları dahil) Amerikalıların elindeydi.

Bu tam olarak, Birleşik Devletler'in Süveyş Krizi sırasında karşı çıktığı türden, başka bir ülkenin içişlerine müdahaleydi. Nihayet

Birleşik Devletler, Küba'nın yönetiminde Amerika'ya çok fazla söz hakkı tanıyan yasanın yürürlükten kaldırılmasını kabul etti. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra, 1940'ta Kübalılar o çok nefret edilen, Birleşik Devletler'e yetki veren hükmün yer almadığı yeni anayasayı oyladılar. Seçimler tekrar, bu defa Amerikan yardımı olmadan yapıldı. Küba fiilen gerçek demokrasiye geçmişti.

Ancak bu durum uzun sürmedi. 1952'de, General Fulgencio Batista, Küba başkanına karşı bir ayaklanma başlattı. O ve adamları onu başkanlık makamından indirdikten sonra artık anayasanın yürürlükte olmadığını ilan ettiler.

Kübalılar Birleşik Devletler'in etkisinden nasıl memnun değillerse, Batista'dan da memnun değillerdi. Fidel Castro adındaki genç bir avukat, bir grup Küba vatandaşının, Batista'nın adamlarına karşı silahlı bir saldırı gerçekleştirmesine önderlik etti. Ancak saldırının sonucu felaket oldu. Küba vatandaşlarının çoğu öldürüldü. Geri kalanı da vatana ihanetten mahkemeye çıkarıldı.

O zamanlar yirmi altı yaşında olan Castro dört saat içinde hüküm giydi. Ancak Castro bu dört saatin iki saatinde Batista yönetimi aleyhinde konuştu. Batista yönetimini, "ulusun yasama ve yönetim güçlerini gasp ederek elinde toplamış yasadışı bir güç" olarak tanımladı. Küba anayasasının tekrar yürürlüğe girmesini ve Küba'daki askeri yönetime bir son verilmesini talep etti. "Ben yıllarca susturulacağımı biliyorum!" diye bağırdı. "Beni kayıtsız kalmaya zorlamak için komplo yapılacağını biliyorum. Ancak beni asla susturamayacaksınız. ... Beni mahkûm edin, hiç önemli değil! Tarih beni aklayacaktır!"

Bu sözlerinden sonra on beş yıl hüküm giyerek hapse atıldı.

Eğer Castro on beş yılın hepsini hapiste geçirmiş olsaydı Küba tarihi tamamen farklı olabilirdi. Ancak iki yıl geçtikten sonra, gücünden ve ülke üzerindeki kontrolünden emin olan Batista politik mahkûmları serbest bırakmayı kabul etti. Eğer kendisine muhalefet edenleri serbest bırakacak olursa, onlara iyilik yapmış olacağı için, onlardan yardım ve yetki talep edebilirdi.

Castro ve diğerleri serbest bırakıldı. Fidel Castro (yanında Batista'nın adaletsiz, usulsüz diktatörlüğünü devirmeye kararlı devrimcilerle birlikte) Küba'dan ayrılıp Meksika'ya gitti. Castro ayrılmadan önce şöyle yazmıştı: "Diktatörlüğün iktidarda kalma niyetinden her zamankinden daha çok eminim... İnaniyorum ki haklar için yalvarma değil alma, dilenme değil mücadele etme zamanı gelmiştir."

Bu mesajın yirmi beş bin kopyası Küba'da dağıtıldı. Bu esnada, Meksika'da Castro ve sürgündeki küçük bir asi grubu Küba'nın hakları için savaşılmaya hazırlanıyordu. Ateşli silah kullanma, dağcılık, nehirde yüzme, yaban hayatta bulabildikleri yiyeceklerle hayatta kalma ve diğer gerilla taktikleri alanında talim yaptılar. Castro ve (aralarında gerilla savaşında uzman olan Che Guevara adlı bir isyancı da bulunan) müttefikleri Küba'ya döndükleri zaman, Batista'nın düzenli ordusuna karşı, saklandıkları yerden bir gerilla savaşı başlatmak zorunda kalacaklarını biliyorlardı.

Bir yıllık eğitimden sonra, Castro, Che Guevara ve diğer seksen Kübalı isyancı ufak bir tekneyle Meksika Körfezi'ne açılarak Küba'ya doğru yöneldiler. Bir savaş başlatmak için seksen iki kişi yeterli değildi. Ancak Küba'da başka insanlar da onlara katıldı. Batista'nın ordusuyla Küba anayasasının tekrar yürürlüğe girmesini isteyen devrimciler arasında çatışma çıktı. Batista'nın askerleri yirmi beş binden fazla isyancıyı öldürdü. Ancak devrimciler savaşılmaya devam ettiler. Ordu birliklerinin birbirleriyle haberleşmelerini engellemek için telefon hatlarını kestiler. Yabancıların elindeki şeker kamışı tarlalarını ve fabrikalarını yaktılar. Ordunun ileri karakollarına sürpriz baskınlar düzenleyerek silah çaldılar. Saldırıları Che Guevara yönetti. Che Guevara savaşçılarına şöyle derdi: "Asla aynı yerde kalmayın. Üstüste iki geceyi aynı yerde geçirmeyin. Arkadaşlarınıza, muhbirlerinize, rehberlerinize, irtibatlarınıza, hatta kendi gölgenize bile güvenmeyin. Asla bir çatı altında uyumayın. Asla etrafı sarılabilecek bir evde uyumayın."

Castro'nun küçük ordusu bu teknikleri kullanarak (kendisinden yirmi kat büyük olan) Batista'nın ordusuna direndi. Olan bite-

ni şaşkınlık içinde seyreden Birleşik Devletler Batista yönetiminin varlığını sürdürmeyecek kadar zorbalıştığına karar verdi. Birleşik Devletler artık yasal olarak Küba'nın içişlerine karışamazdı. Ancak uzun zaman önce Küba ordusuna silahlar göndermişti. Artık Batista yönetiminin Birleşik Devletler'den silah veya mühimmat alamayacağını beyan etti.

Batista'nın askerleri onu terk ederek asilere katılmaya başladı. 1 Ocak 1959'da Batista Küba'dan kaçtı. Artık Castro ve müttetikleri (Küba'da anayasanın yürürlükte olması gerektiğini savunan adamlar) iş başındaydı.

Peki, Küba anayasasını tekrar yürürlüğe koydular mı dersiniz?

Hayır, yapmadılar. Fidel Castro ve müttetikleri, seçim yapmak ve anayasayı geri getirmek yerine, ülkenin hâkimiyetini ele geçirdiler. Castro, Batista'yı desteklemiş yüzlerce Kübalının öldürülmelerini emretti. Küba'nın savaş yaralarını sarması için Sovyetler Birliği'nden para istedi, Sovyetler de kabul ettiler. Castro artık Küba'yı komünist bir ülkeye dönüştürmeye başlamıştı. Büyük şirketleri sahiplerinden alarak devletin malı yaptı. Büyük tarlaları zengin arazi sahiplerinden alarak yoksul Kübalılara dağıttı. Okullar kamulaştırıldı. Zamanla Castro Küba'daki neredeyse bütün iş kollarını kamulaştırdı.

Başka birçok ülkede de olduğu gibi, tiranı kovan adam kendisi tiran olmuştu. Fidel Castro'nun kendi "gizli polisi" ("Devrim Savunma Komiteleri" denen gruplar) vardı. Komite üyelerinin görevi, komşularını casus gibi izleyerek, Castro'nun fikirlerini eleştirenleri devlete bildirmektir. Castro'ya karşı çıkan biri tutuklama, sürgün ve idamı göze almış demektir. Castro'nun iş kollarını kamulaştırması binlerce küçük iş sahibinin (büfe, küçük butik sahipleri ve hatta sosisli sandviç satıcılarının) işlerini kaybetmesi anlamına geliyordu.

Castro iktidarı ele aldıktan kısa bir süre sonra, binlerce (daha sonra on binlerce) Kübalı adayı terk etmeye başladı. Ayrılma nedenleri, işlerini kaybetmeleri, tutuklanmaktan korkmaları veya artık ne düşündüklerini özgürce söyleyemeyecek olmalarıydı. Bu insanların çoğu Birleşik Devletler'e gitti. Birçoğu da Florida'ya yer-

leşti ve çok geçmeden orada, Küba İspanyolcası, yiyeceği ve müziği Amerika'nın bir parçası haline geldi.

Birleşik Devletler'in Küba yönetiminde gördükleri hoşuna gitmiyordu. Küba'nın Sovyetlerle olan dostça ilişkisi ise daha da can sıkıcıydı çünkü Küba, Birleşik Devletler'e çok yakındı. Bu yüzden Başkan Kennedy'nin başında olduğu Birleşik Devletler yönetimi Küba'yı işgal etmeyi planlamaya başladı.

İşgalin Nisan 1961'de yapılması planlandı. Küba'yı işgal eden askerlerin hepsi aslında Küba'dan Birleşik Devletler'e kaçmış olan Kübalılardı, çünkü Birleşik Devletler yasal olarak, Amerikan askerleriyle işgal ederek, Küba'nın içişlerine müdahale edemezdi. Ancak bu Kübalıları Birleşik Devletler askeri yetkilileri eğitmiş ve silahlarını Birleşik Devletler vermişti. Domuzlar Körfezi adı verilen nal şeklinde bir kumsala ayak basıp, bir cunta (askeri yönetim) kuracak ve Kübalıları, Castro'ya karşı kendilerine katılmaya ikna etmeye çalışacaklardı.

Ancak sonuç felaket oldu. Castro'nun askerleri önceden haber aldıkları için, işgal güçleri geldiğinde onları bekliyorlardı. Tepelelerinde uçan Castro'nun uçakları işgalcileri kıyıya getiren tekneleri batırdı. Tanklar gelip ateş açtı. İşgal kuvvetine mensup her bir Kübalı ya öldürüldü ya da esir alındı.

Castro işgale parasal destek sağlayanın Birleşik Devletler olduğunu biliyordu. Dolayısıyla Amerika'nın düşmanı Sovyetler Birliği'ne başvurarak, Küba'yı korumak için daha çok silah aldı. Sovyet lideri Nikita Kruşçev Birleşik Devletler başkanına Küba'nın işgali hakkında sert bir mektup yazdı. Birleşik Devletler bir daha Küba'ya müdahale edecek olursa, Sovyetler Birliği'nin "bütün imkânlarıyla yanıt vereceği" konusunda uyardı. Kennedy de eşit derecede sert bir mektup yazarak, Birleşik Devletler'in kendi yarıküresini Sovyet etkisine karşı koruma hakkı olduğunu savundu.

Başka bir deyişle, asıl savaş Fidel Castro ile Amerika arasında değil, Birleşik Devletlerle Sovyetler Birliği arasındaydı.

Daha altı yıl önce 1956'da, Nikita Kruşçev bir Birleşmiş Milletler toplantısı sırasında Birleşik Devletler temsilcisi karşısında kendini

kaybetmişti. İngiltere başbakanı bir konuşma yaparken Kruşçev o kadar sinirlenmişti ki ayakkabısını çıkarıp masaya vurarak, "Sizi gömeceğiz!" diye Amerikalı devlet adamına bağırmişti.

Gürültüyü duyan başbakan dönerek Kruşçev'in masaya vurduğu ayakkabıya bakmış ve şöyle demişti: "Bunun bana tercüme edilmesi gerek!" Onun esprisi toplantının daha başka bağırışma olmadan sona ermesini sağlamış, fakat Kruşçev duruşunu netleştirmişti. Amerika onun düşmanıydı.

Ekim 1962'de Küba üzerinde uçan Amerikan casus uçakları, görünüşe göre, Sovyetler Birliği'nden Küba'ya yeni gelmiş silahların resimlerini çekti. Fotoğraflar, Birleşik Devletler'deki bütün şehirleri yok etmeye yetecek miktarda nükleer füze olduğunu gösteriyordu.

Küba'daki nükleer silahlar Birleşik Devletler için korkunç bir şeydi. Küba, Amerika'ya o kadar yakındı ki füzeler kolayca Washington'a ateşlenebilir, bütün şehri yerle bir edebilirlerdi. En kötüsü de, füzeler Küba'da olmasına rağmen, kontrollerin (onları fırlatacak "kırmızı düğmelerin") Sovyetler Birliği'nde olmasıydı.

John F. Kennedy derhal Amerikan gemilerini, Küba'yı kuşatmaları ve başka silahların gelmesini önlemeleri için gönderdi. Sovyetler Birliği'ni ve Birleşik Devletler halkını, eğer Birleşik Devletler'e bir nükleer bomba atılacak olursa, Birleşik Devletler'in "Sovyetler Birliği'ne tam bir misilleme saldırısı" yapacağı konusunda uyardı. Sovyetler Birliği de kendi birliklerini hazırlayarak karşı koyacağını ilan etti.

On üç gün boyunca, Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler füzeleri beklediler. Nükleer savaş kaçınılmaz görünüyordu. Bu, bütün dünyanın, ilk atom bombası Hiroşima'da patladığından bu yana en çok korktuğu şeydi. Nükleer silahlar öylesine güçlü ve ölümcüldü ki eğer Birleşik Devletlerle Sovyetler Birliği birbirlerine saldıracak olursa, bütün dünya zehirlenip yok olabilirdi. İnsanlar kötü şeyler olmamasını umarak dua ettiler ve nefeslerini tuttular. Arabalarıyla işe giden erkekler o akşam eve dönüp dönemeyeceklerini, kahvaltı eden aileler akşam yemek vakti dünyalarının hâlâ var olup olmayacağını bilmiyorlardı.

Daha sonraları, Amerikalı bir politikacı Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği'nin birbirlerine dik dik baktıklarını ve ilk göz kırpanın Sovyetler Birliği olduğunu söylemişti. 29 Ekim'de, Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler Küba'yı işgal etmemeyi taahhüt ettiği takdirde, nükleer füzelerini geri almayı teklif etti. Birleşik Devletler de kabul etti.

"Küba Füze Krizi" sona ermişti fakat Soğuk Savaş halen bütün şiddetiyle devam ediyordu.

Mücadeleler ve Suikastlar

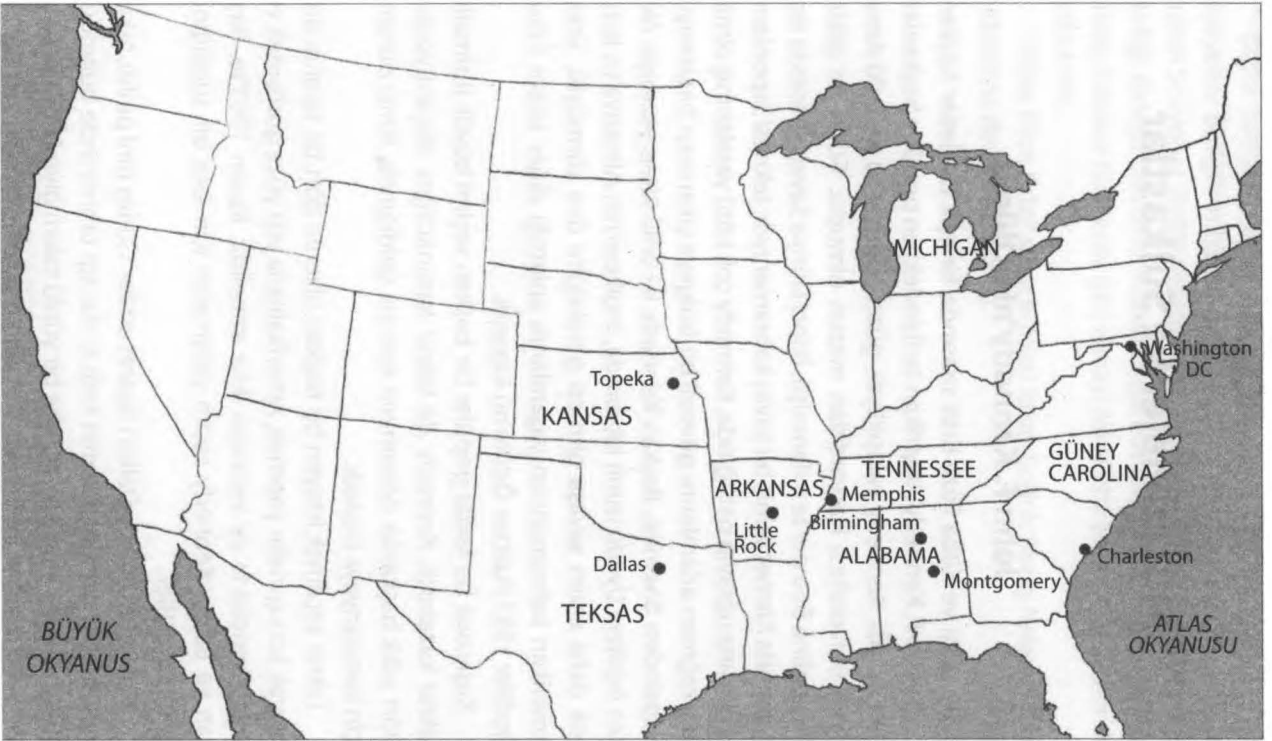
John F. Kennedy'nin Ölümü

Uzay Yarışı ve Küba Füze Krizi sırasında Birleşik Devletler başkanı olan John F. Kennedy Amerikan tarihindeki en popüler başkanlardan biriydi. Kennedy yakışıklıydı, güzel konuşurdu ve ünlü Amerikan üniversitesi Harvard'dan mezun olmuştu. Güzel ve çekici Jacqueline Bouvier'le evlenmişti. İkinci Dünya Savaşı sırasında donanmada hizmet etmiş bir savaş kahramanıydı; teknesi Japonların saldırısına uğrayıp battığında, Kennedy çok kötü yaralanmış olmasına rağmen adamlarını güvenli bir bölgeye çıkarmayı başarmıştı. Hepsinden önemlisi, Başkan Kennedy iki ünlü kitap yazmıştı. *Neden İngiltere Uyudu* isimli kitabında, İngiltere'nin Almanya'ya karşı çok daha erken savaşa girmesi gerektiğini öne sürmüştü. Sekiz Amerikan kahramanının yaşamlarını anlattığı diğer kitabı *Cesur Profiller* 1957 Pulitzer Ödülü'nü kazandı.

Kuşkusuz bu kadar popüler bir başkan seçimi büyük ihtimalle tekrar kazanırdı. Kennedy de tekrar kazanacağını düşünüyordu. Dört yıllık başkanlık döneminin sonuna geldiğinde, ikinci dönem için kampanyaya başladı.

Tekrar seçilmek isteyen bir başkan ülkenin dört bir tarafını dolaşarak konuşmalar yapmalı, Amerikalılarla yüz yüze görüşmeli ve onları kendisine oy vermeye ikna etmelidir. Kasım 1963'te, Başkan ve Bayan Kennedy seçim çalışmaları için kısa bir süreliğine Teksas'a gittiler.

22 Kasım 1963'te, Dallas'ı ziyaret ettiler. Güneş pırıl pırıldı, fakat meteoroloji uzmanı havanın soğuk olacağı tahmininde bulunduğundan, Jackie Kennedy pembe bir yünlü takım giymişti. O ve başkan yerel işkolları liderleriyle Dallas'ın merkezinde öğle yemeği yi-

Birleşik Devletler'deki mücadele ve suikastlar

yeceklerdi. Teksas valisi John Connally, başkanın Dallas'ı (Dallas'ın da Kennedy'yi) görebilmesi için, başkanlık arabasının şehir sokaklarında dolaşmasını teklif etmişti. Connally, Connally'nin eşi, başkan ve Bayan Kennedy, etraflarında Gizli Servis ajanları (resmi korumalar) olduğu halde, üstü açık bir arabaya bindiler. Sokaklara sıralanmış büyük kalabalıklar el sallayıp gülümsüyor, başkan da elini sallayarak karşılık veriyordu. Valinin eşi Nellie Connally, "Bay Kennedy, Dallas'ın sizi sevmediğini söyleyemezsiniz!" dedi.

Saat 12:30'da, başkanın arabası yüksek bir bina olan Teksas Okul Kitap Deposu'nun önünden geçerken, art arda birkaç kez silah sesi duyuldu. Başkan Kennedy, biri boynundan diğeri başından olmak üzere iki kez vuruldu. Vali Connally ise sırtından vuruldu.

Soför en yakındaki hastaneye doğru hızlandı. Ancak artık çok geçti. Araba Parkland Hastanesi'ne vardığında, Vali Connally hâlâ hayattaydı ama Birleşik Devletler başkanı ölmüştü.

Hastanede iki rahip başkanın naaşı yanında dua etmeye geldiler. Bir hemşire, takımına kan sıçramış Bayan Kennedy'ye giysilerini değiştirmek isteyip istemediğini sordu. Bayan Kennedy reddetti. "Hayır," dedi, "Neler yaptıklarını görmelerini istiyorum." O gün Jackie Kennedy'nin çekilen her fotoğrafında, pembe takımındaki etek ve cekette kan lekeleri vardı.

Başkan öldüğü için, artık Birleşik Devletler başkan vekili, başkan yardımcısı Lyndon Baines Johnson'dı. Gizli Servis yetkilileri gizemli suikastçının daha sonra Johnson'ı öldürmeye kalkışmasından korkuyorlardı. En kısa zamanda Washington'a dönmesi için yalvarsalar da o Başkan Kennedy'nin naaşını almadan gitmeyi reddetti.

Suikasttan iki saat sonra, 2:30 civarında, bir tabuta konan Başkan Kennedy'nin naaşı, başkanlık uçağı Air Force One'a yerleştirildi. Başkanın yardımcıları Sarah Hughes adında bir yargıca haber göndermişlerdi. Uçağa o da bindi. Hughes uçakta, Jackie Kennedy Lyndon Johnson'ın yanında ayakta dururken, Johnson'a görev yeminini ettirdi. Birleşik Devletler'in yeni First Lady'si Bayan

Birleşik Devletler'in 35. başkanı John F. Kennedy

Johnson günlüğüne daha sonra Jackie Kennedy'nin elbisesinin günün dehşetini daha da artırdığını yazmıştı: "Ona baktım. Bayan Kennedy'nin elbisesinde kan vardı. Bir bacağı neredeyse tamamen kanla kaplıydı... Olabilecek en dokunaklı görüntülerden biriydi; güzel giyinmiş ve al kanlara bulanmış kusursuz bir kadın."

Daha sonra kalkan uçak yeni başkanı ve John Fitzgerald Kennedy'nin naaşını Washington'a götürdü.

Kennedy Amerikan tarihinde suikasta uğrayan ilk başkan değildi. Hatırlarsanız, Abraham Lincoln Ford Tiyatrosu'nda bir oyun izlerken John Wilkes Booth onu vurmuştu. 1881'de, Başkan Gar-

field Washington'da demiryolu bekleme odasında yürürken, Charles Guiteau adındaki bir adam ona ateş ederek öldürmüştü. Guiteau'nun başkanı öldürme nedeni kendisine iş vermedi diye kzmasıydı. 1901'de de Başkan McKinley New York, Buffalo'da kalabalıkla el sıkışırken vurulmuş, sekiz gün sonra da hayatını kaybetmişti.

Ancak bu suikast bir şekilde farklıydı.

Başkan Kennedy öldükten sonra, insanlar onun başkanlığını, Kral Arthur ve Kraliçe Guinevere'in hâkimiyetindeki hayali krallık Camelot'la kıyaslamaya başladı. (Başkan Kennedy'nin en sevdiği oyunlardan biri *Camelot* mzikaliydi. Başkan Kennedy'nin ölümünden birkaç gün sonra yapılan bir röportajda, Bayan Kennedy oyunun bazı sözlerinden alıntılar yaptı: "Unutulmasına izin verme, çok kısa bir anlığına, bir zamanlar Camelot olarak bilinen bir yer olduğunun.")

Geriye dönüp baktığımızda, Amerika Kennedy öldükten sonra gerçekten değişmiş gibidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1963'e dek, Amerika müreffeh, gelecek hakkında heyecanlı ve enerji dolu bir ülkeydi. 1950'lerde, Amerikalılar daha önce hiç yapmadıkları kadar ev inşa etti. Dergiler ve televizyon programları, birlikte yemek yiyen, hulahup oynayan ve arabalı sinemaya giden, mutlu ailelerle dolu evlerin olduğu bir Amerika resmi çiziyordu. Bu Amerika'da her erkeğin bir işi ve her kadının da güzel ve kusursuz bir evi vardı.

Ancak 1950'lerde, yüzeyin altında çok sayıda dert de vardı. Soğuk Savaş daha korkutucu bir hale gelmişti. Başka lkelerden Amerika'ya gelen göçmenler, genellikle pislik ve hastalıkla çevrili halde, yoksulluk içinde yaşıyorlardı. Özellikle güneyde, Afrikalı Amerikalılar beyaz Amerikalıların kanıksamış olduğu barış içinde yaşama, oy kullanma ve diğer haklardan mahrumdu.

Bu problemler baştan beri orada olsalar da Kennedy suikastından sonra yüzeye yükselmiş gibiydiler. Daha kolay görünür hale gelmişlerdi. Amerika'daki yaşam artık eskisi kadar göz alıcı ve şahane görünmüyordu. Amerikalılar kendi ülkelerindeki sorunlarla

yüzleşmek zorunda kaldılar. Önümüzdeki birkaç bölümde bu sorunların birkaçını daha göreceksiniz.

İnsanlar günümüzde bile Başkan Kennedy'yi kimin ve neden öldürdüğünü tartışıyorlar. Ancak birçok insan başkanı Lee Harvey Oswald'ın vurduğuna inanıyor. Oswald tüfek kullanmayı bilen eski bir deniz piyadesiydi. Bir süre Rusya'da yaşamış ve komünizmin nimetlerine inanmaya başlamıştı. Üstelik Oswald atışların yapıldığı bina olan Teksas Okul Kitap Deposu'nda çalışıyordu.

Suikastın yapıldığı gün polis Oswald'ı aramaya başladı. Oswald'ı Dallas sokaklarında dolaşırken gören John D. Tippitt adında bir polis memuru arabasının camını indirerek, birkaç dakika Oswald'la konuştu. Sonra arabasından çıktığında ise Oswald silahını çekerek onu vurdu ve Tippitt anında öldü.

Bu olaydan sonra Oswald kaçtı. Ancak polis onu yakalayıp kelepçeledi ve karakola götürdü. Oswald ısrarla Kennedy'nin ölümüyle bir alakası olmadığını savundu fakat polisler ona inanmadılar. Suikastçıyı yakaladıklarından hiç şüpheleri yoktu.

İki gün sonra, polis Oswald'ı şehir hapishanesine götürmek için hazırlandı. Oswald duruşması ayarlanana kadar orada bekleyecekti. Onu polis ofislerinin bodrumundan dış kapıya doğru götürdüler. Dışarıdaki sokakta bir araba onları bekliyordu. Televizyon kameraları Oswald'ın gidişini kaydederken, Birleşik Devletler'in dört bir tarafındaki insanlar bu olayı canlı yayında izliyorlardı. Oswald kapıya doğru yürürken, gizlice bodruma girmiş Teksas'lı bir gece kulübü işletmecisi ona doğru koşarak şöyle bağırdı: "Sen başkanı öldürdün, pis sıçan!" Gece kulübü sahibi Jack Ruby silahını çekerek Lee Harvey Oswald'ı vurdu. Milyonlarca insan Oswald'ın vuruluşunu televizyondan canlı izledi.

Oswald iki gün sonra Parkland Hastanesi'nde hayatını kaybetti. Ne bir cenaze töreni yapıldı ne de yas tutan oldu, tabutunu cenaze haberini yapmaya gelen gazeteciler taşıdılar. Jack Ruby de Oswald'ı öldürmekten hüküm giyemeden kan pıhtılaşmasından öldü.

Başkan Kennedy 25 Kasım 1963'te Washington yakınlarındaki Arlington Ulusal Mezarlığı'na gömüldü. Mezar taşında yazanların bir kısmı şöyleydi:

Yurttaşlarım

Ülkenizin sizin için ne yapabileceğini sormayın

Sizin ülkeniz için ne yapabileceğinizi sorun

Dünya yurttaşlarım

Amerika'nın sizin için ne yapabileceğini sormayın

İnsanın özgürlüğü için birlikte ne yapabileceğimizi sorun

Vatandaşlık Hakları

1960'larda Birleşik Devletler'de herkes özgür değildi.

Kölelik yüzyıl önce kaldırılmıştı. Ancak güneyde yaşayan Afrikalı Amerikalıların yaşamları hâlâ zor ve adaletsizdi. Kölelik kaldırıldıktan sonra, güneyli beyazlar siyahları yoksul tutmak amacıyla tasarlanmış yeni yasalar çıkardılar. Güneyli siyahların oy kullanma hakkı yoktu ve beyazlarla evlenmeleri yasaktı. Güney Afrika'daki siyahlar gibi, Amerikalı siyahlar da beyazlarla aynı restoranlarda yemek yiyemezlerdi. Ayrı okullara, güzellik salonlarına ve sadece siyahların gittiği ayrı berberlere gitmek zorundalardı. Yalnızca siyahların kullandığı çeşmelerden içer, belediye otobüslerinde salt siyahlara ayrılmış bölümlerde (arka koltuklarda) oturur ve hatta sadece siyahlara ayrılmış mezarlıklara gömülürlerdi. Amerika'nın güneyindeki bu ayrıma *ırk ayrımı* denirdi.

Amerika'nın güneyindeki ayrımcı yasalara "Jim Crow Yasaları" diye isim takılmıştı. Bu isim, on dokuzuncu yüzyılda söylenen "Atla Jim Crow" adlı bir şarkıdan geliyordu. Şarkı güneyli bir siyahın konuşma şekliyle söyleniyordu.

Jim Crow yasalarından çoğu 1900'e kadar yürürlüğe girmişti. En baştan, güneyli siyahlar bu yasaların adaletsiz olduğu gerekçesiyle karşı çıktılar. 1950'ler itibarıyla, bu protestolar daha yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. Siyahlar Jim Crow yasalarının adaletsizliği hakkında daha açık konuşur oldular. Bütün dünyada

insanlar özgürlüklerini kazanırken, özgürlük ve demokrasinin savunucusu olması gereken kendi ülkelerinde, derisi siyah olan insanların özgür olmalarına izin verilmiyordu.

Afro-Amerikalılar diğer Amerikalılarla aynı vatandaşlık haklarına sahip olmak istiyorlardı. Oy kullanmak, istedikleri yerde yaşamak ve çalışmak istiyorlardı. Jim Crow Yasalarına karşı çıkmaları, "Vatandaşlık Hakları Hareketi" adıyla bilindi.

Vatandaşlık Hakları Hareketi Güney Carolina'daki Clarendon vilayetinde başladı. Bu vilayette aşağı yukarı otuz iki bin insan yaşıyordu. Bu insanların çoğu siyahtı. Ancak toprakların çoğu beyazların elindeydi ve siyahlar, beyazlar için çok düşük bir ücret karşılığında çalışmak zorundalardı. Birçok siyah aile bir yıllık çalışma karşılığında bin dolardan az kazanırdı. Siyahların gittiği okullar da, elektriği veya suyu olmayan eski, yıkık dökük binalardı. Öte yandan beyaz öğrencilerin gittiği okullar ise, neredeyse malikâneye benzeyen sevimli, tuğla yapıları.

28 Mayıs 1951'de, üç avukat Charleston'daki federal yargıçlar nezdinde bir dava açtılar. ("Federal" sözcüğü, yargıçların Güney Carolina eyaleti değil, Birleşik Devletler yönetimi tarafından atandığı anlamına gelir. Üç yargıcın üçü de elbette beyazdı.) Avukatlar ırklara göre ayrılmış okulların (beyaz ve siyahlar için ayrı okullar) bütün Amerikan vatandaşlarının eşit olması gerektiğini söyleyen Birleşik Devletler anayasasını ihlal ettiğini savundular. Yargıçlardan biri ikna oldu. Ancak diğer ikisi kabul etmeyince avukatlar davayı kaybettiler.

Ancak bu dava daha başlangıçtı. Okul ayrımına ilişkin bir sonraki dava daha başarılı oldu.

Bu dava Kansas'taki Topeka'da açıldı. Bir kez daha avukatlar sadece siyahların gittiği okulların anayasaya aykırı olduğunu savundular. Bu defa, *Eğitim Kuruluna Karşı Brown* adı verilen bu davadan Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi'nin de (hiçbir hâkimin kararlarına karşı çıkmayacağı ülkedeki en yüksek mahkeme) haberi oldu. 1954'te Yüksek Mahkeme bir karar aldı: Irklara göre ayrılmış okullar anayasaya aykırıydı.

1 Aralık 1955 Vatandaşlık Hakları Hareketi için bir başka dönüm noktası oldu. O gün siyah bir terzi olan Rosa Parks, Alabama'daki Montgomery'de otobüse bindi. Diğer üç siyah yolcuyla birlikte, yalnızca siyahlara ayrılmış bir koltuğa oturdu. Ancak otobüs yolcu aldıkça beyazlara ayrılmış bütün yerler de doldu. Beyaz bir adam ayakta kaldı.

Otobüs şoförü Rosa'nın sırasındaki dört yolcudan kalkmalarını istedi. Çünkü beyazlarla siyahların aynı koltuk sırasında oturmaları yasak olduğu için beyaz adam onlarla birlikte oturamazdı. Diğer üç kişi kalktı ama Rosa kalkmadı. Polis geldi ve Rosa'yı yasayı çiğnemekten tutukladı.

Rosa'nın tutuklanması Montgomery'deki siyah halkın ayrımcılığa karşı çıkması için bir fırsat oldu. Toplanan siyahlar otobüsleri boykot etmeye karar verdiler. Siyahların istedikleri yere oturabilecekleri şekilde, otobüsler "ırk ayrımına son verinceye" dek otobüslere binmeyeceklerdi.

Montgomery'deki boykotçular orada yaşayan bir rahipten boykot hareketinin başına geçmesini istediler. Rahip şehre yeni gelmiş olmasına rağmen daha şimdiden güçlü, etkileyici bir hitabet ustası olarak tanınıyordu. Onun adı Martin Luther King idi.

Otobüs boykotu herkesin beklediğinden uzun sürdü. Günler haftaları, haftalar ayları kovaladı. Montgomery'deki beyazlar boykota son vermeleri için siyahları korkutmaya çalıştı. Hatta bir kişi King'in evine bir bomba bile attı.

Montgomery'deki siyahların kullandığı tek taktik boykot değildi. Ayrıca otobüs şirketini de mahkemeye vererek anayasayı ihlal etmekle suçladılar. Ne de olsa, Yüksek Mahkeme ayrı okulların anayasaya aykırı olduklarını ilan etmişti. Bunun gibi, ayrı otobüs koltukları da eşitliğe aykırı değil miydi?

Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi bir kez daha davayı haklı buldu. Otobüs şirketini ve otobüs şoförlerini, siyahların istedikleri yerlere oturmalarına izin vermeye zorlayan bir emir yayımladı.

Boykottan sonra Rosa Parks devlet dairesinde çalışmaya başladı. Michigan'lı bir kongre üyesi olan John Conyers için çalışan eki-

Vatandaşlık Hakları Hareketi lideri Martin Luther King.

be katıldı. Martin Luther King bütün güneyde ve daha sonra bütün Birleşik Devletler’de vatandaşlık haklarını savunmaya devam etti. Hayranlık duyduğu Gandhi gibi, değişimi şiddete başvurmadan meydana getirmek istiyordu. Gandhi gibi o da bütün güneyde yürüyüşlere ve barışçıl protestolara önderlik etti. Ülkenin dört bir yanında büyük topluluklara hitap ederek, insanları ırk ayrımının yanlış olduğuna ikna etmeye çalıştı.

Güneyin dört bir tarafında, siyahlar Parks, King ve diğer sivil haklar aktivistlerinin peşinden gittiler. Eşitlik talep ettiler. ırk ayrımının yanlış olduğunda hemfikir olan bazı beyazlar da Sivil Haklar hareketini destekledi. Ancak bazıları direnmeye çalıştı. Yüksek Mahkeme Montgomery otobüslerinin ırk ayrımcılığına son vermesini emrettiğinde, bazı beyazlar otobüslere ateş etti. Bazıları da siyah liderlerin evlerine bomba attı.

Bazıları da okulların değişmesini engellemeye çalıştı. Yüksek Mahkeme 1954'te okullarda ırk ayrımının yasalara aykırı olduğuna hükmetmesine rağmen, birçok devlet okulu 1960'lara dek ırklara göre ayrılmıştı. Yüksek Mahkeme bütün okulların siyah ve beyazlara eşit derecede açık olması gerektiğini emretmişti. Ancak bu karara göre okullar "planlı bir sürede" birleştirileceklerdi. Belli bir tarih verilmemişti.

Kütüphaneden bir kitap ödünç aldığınızı düşünün. Eğer kütüphane size bir son teslim tarihi bildirir ve kitabı o tarihe kadar geri getirmediğiniz takdirde, büyük bir para cezası ödeyeceğinizi söylerse, büyük ihtimalle kitabı zamanında teslim edersiniz. Ancak kütüphane size, "Eğer sizin için uygunsa, mümkün olan en kısa zamanda ("planlı bir sürede" ifadesinden pek de farklı değil) geri verin," derse kitabı aylarca geri vermeyebilirsiniz. Aslında, bir kez daha okumak istediğiniz için, kitabı kütüphaneye bir daha hiç geri vermeyebilirsiniz de.

Güneydeki devlet okulları da aynı durumdaydı. Birçok beyaz okul müdürü ve ebeveyn okulların birleşmesini istemiyordu. Yüksek Mahkeme ayrımcılığın kaldırılması için son bir tarih vermediğinden, birçok okul siyah öğrencileri kabul etmek için hiç harekete geçmedi.

Virginia'daki bazı şehirlerde, yerel topluluklara devlet okullarını birleştirmeleri söylendiğinde, bu topluluklar okulların hepsini kapattılar. Buna "kitlesele direniş" adı verildi. Bu şehirlerdeki anne babalar çocuklarını siyah çocuklarla aynı okula göndermeyi hiçbir şekilde istemediklerinden, çocuklarını beyazların gittiği pahalı, özel okullara göndermeyi (veya bazı durumlarda okula hiç göndermemeyi) tercih ettiler.

1957’de, Arkansas’taki Little Rock’da, bir devlet okulunda ırk ayrımına son verilmesi en sonunda kuvvet kullanarak gerçekleştirildi. 4 Eylül 1957’de, siyah bir genç kız olan Elizabeth Eckford ve sekiz arkadaşı yerel okula (daha önce hiçbir siyah öğrenciyi kabul etmemiş olan bir okul) gitmek için hazırlandılar. Amerika Birleşik Devletleri yasalarına göre, Elizabeth ve arkadaşlarının Little Rock Central Lisesi’ne gitmelerinde bir engel olmamasına rağmen, Arkansas Valisi Orval Faubus’un Yüksek Mahkeme’nin emirlerine uymaya hiç niyeti yoktu. Vali, Ulusal Muhafız birliklerini (eyaleti işgal veya felaket durumlarında koruması gereken Arkansas askerleri) dokuz gencin okul merdivenlerinden çıkma- larını engellemeleri için gönderdi. Daha sonra Elizabeth bir gazeteciye başından geçenleri şöyle anlattı: “Beyaz öğrencileri içeri alan muhafıza doğru yaklaştım. Yanından geçmeye çalıştığımda muhafız süngüsünü kaldırdı. Sonra diğer muhafızlar da ilerleyerek süngülerini kaldırdılar. Bana öfkeyle gözlerini diktiklerinde çok korktum ve ne yapacağımı bilemedim. Arkamı döndüğümde, kalabalığın üstüme doğru geldiğini gördüm. Birisi, “Linç edin onu!” diye bağırımaya başladı.”

Birleşik Devletler başkanı valinin yaptıklarını öğrendiğinde, Vali Faubus’a Elizabeth’in okula gitmesine izin vermesini emretti. Vali reddetti. Bunun üzerine başkan federal birliklerin (Birleşik Devletler askerlerinin) Arkansas’a giderek, Elizabeth’in okula girebilmesi için yanında yürümelerini emretti.

Elizabeth’in ikinci kez okul merdiveninden çıkmasının ne kadar cesaret isteyen bir davranış olduğunu bir düşünün. Ancak bazı beyaz öğrenciler ve anne babalar onların yüzlerine kötü sözler haykırıp zarar vermekle tehdit etmelerine rağmen, o ve diğer sekiz öğrenci okula geri döndü.

Amerikan okullarının tam olarak birleşmesi yıllar sürdü. Elizabeth Eckford gibi genç kızlar ve delikanlılar ile Rosa Parks ve Martin Luther King gibi kadın ve erkeklerin cesareti sayesinde Amerikalı siyahlar vatandaşlık haklarını kazandılar. Vatandaşlık Hakları Hareketi’ne, sık sık eyaletlere, Yüksek Mahkeme kararlarına

uymaktan başka bir seçenekleri olmadığını söyleyen Birleşik Devletler yönetiminin gücü de katkıda bulundu.

1964'te Birleşik Devletler Kongresi Sivil Haklar Yasası'nı çıkardı. Bu yasaya göre, restoranlar ve diğer kurumlar artık deri rengine göre ayrımcılık yapamayacaklardı. Hem beyazlara hem de siyahlara hizmet sunmak zorundalardı. Artık ayrımcılık olmayacaktı. 1965'te kongre siyahların oy kullanma haklarını garanti altına alan Oy Hakkı yasasını çıkardı.

Üç yıl sonra 4 Nisan 1968'de, yerel siyah işçilerin daha iyi ücretler almalarına katkıda bulunmayı hedefleyen bir yürüyüşe önderlik etmeye hazırlanan büyük Vatandaşlık Hakları Hareketi lideri Martin Luther King, Tennessee eyaletinin Memphis kentinde bir otelde kalıyordu. Otel odasının balkonunda dururken bir suikastçı ona ateş etti. Martin Luther King oracıkta can verdi. Kongre siyahlar için eşit hakları garanti altına alan yasaları çıkardıktan sonra dahi siyahlarla beyazlar arasındaki düşmanlık tüm şiddetiyle devam etti.

İki Kısa ve Bir Uzun Savaş

Vietnam Savaşı

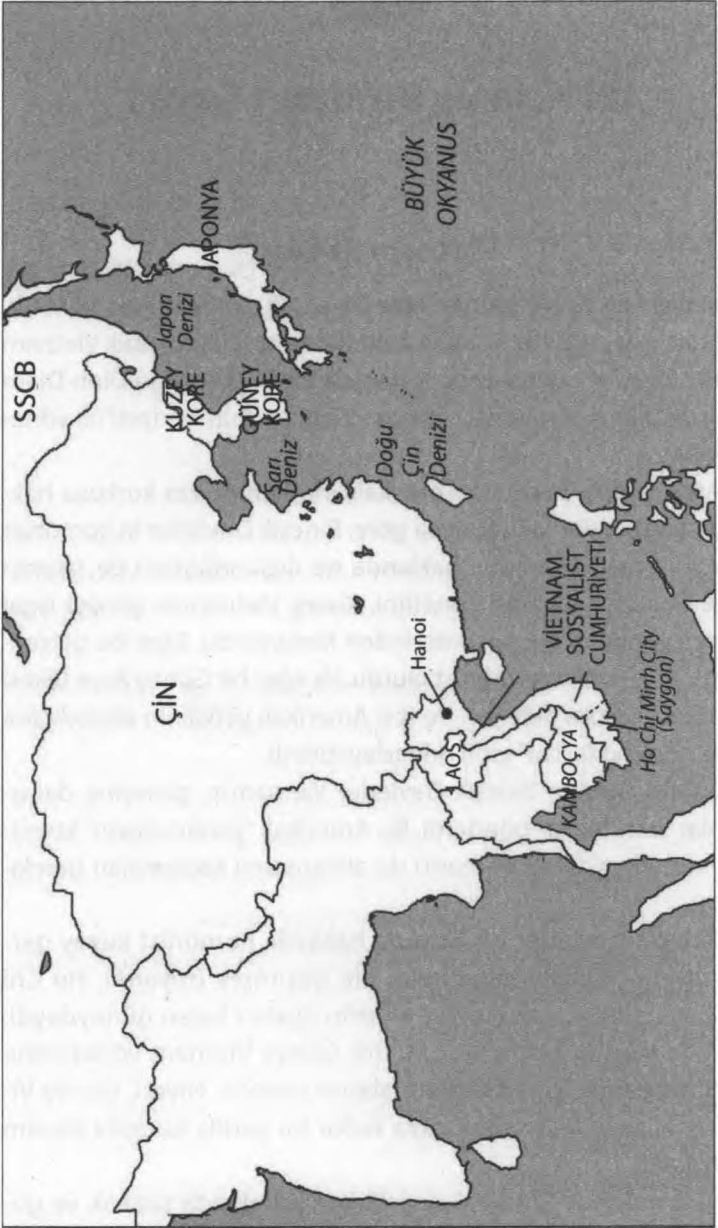
Vietnam'ı son ziyaretimizde, ülke ikiye bölünmüştü. Ho Chi Minh, Vietnam'ın kuzeyinde komünist bir ülke olan Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'ni yönetiyordu. Güneyde ise Başkan Ngo Dinh Diem farklı bir ülkeyi (komünist *olmayan* Vietnam Cumhuriyeti'ni) yönetiyordu.

Artık Soğuk Savaş ve Amerikalıların komünizm korkusu hakkında bilgi sahibi olduğunuza göre, Birleşik Devletler'in komünist Kuzey Vietnam yönetimi hakkında ne düşündüğünü de tahmin edebilirsiniz. Amerikan yönetimi, Kuzey Vietnam'ın güneyi işgal ederek yönetimi ele geçirmesinden korkuyordu. Eğer bu gerçekleşirse, bütün ülke komünist olurdu. Ve eğer bir Güney Asya ülkesi komünist olursa, diğerleri de (bir Amerikalı yetkilinin söylediğine göre "domino taşları" gibi) onu izleyebilirdi.

Bunun üzerine Birleşik Devletler Vietnam'ın güneyine danışmanlar ve subaylar gönderdi. Bu Amerikalı "yardımcıların" komünist kuzeyin, Güney Vietnam'ı da almamasını sağlamaları gerekiyordu.

Birleşik Devletler bir konuda haklıydı: Komünist kuzey gerçekten de güneyin yönetimini ele geçirmek *istiyordu*. Ho Chi Minh'in devrimci grubu Viet Minh'in üyeleri halen güneydeydi. 1959'da Ho Chi Minh, Viet Minh'e Güney Vietnam yönetimine karşı bir gerilla savaşı başlatmalarını emretti. Niyeti, Güney Vietnam kuzeye teslim oluncaya kadar bu gerilla savaşını devam ettirmekti.

Başkan Diem Güney Vietnam'ı kontrol altında tutmak ve güneyde Vietkong olarak tanınan asilerle mücadele etmek için

Komünist Vietnam

Güney Vietnam ordusunu görevlendirdi. 1962 itibariyle, Güney Vietnam'da sıkıyönetim ilan etti.

Bir yıl sonra, Güney Vietnam ordusu hükümet binasını ele geçirerek Başkan Diem'i öldürdü. Şimdi artık ordu *bir yandan* Vietkong'la savaşıırken *bir yandan da* ülkeyi yönetmeye çalışacaktı.

Çatışmalar şiddetlenerek yayıldı. Daha sonra, içsavaş uluslararası bir savaşa dönüştü.

Çin ve Sovyetler Birliği, güneyi yenebilmeleri için Vietkong'a silah, mühimmat ve erzak gönderdiler. Bu tam da Birleşik Devletler'in korktuğu şeydi. Bunun üzerine 1965'te, Başkan Lyndon B. Johnson Birleşik Devletler Donanması'nın Güney Vietnam'a girmesini emretti.

Bu, Birleşik Devletler'in katıldığı en uzun savaşın da başlangıcı oldu. Savaş sekiz yıl boyunca devam etti. 1969'da savaş zirve noktasındayken, yarım milyondan fazla Amerikan askeri küçücük bir ülke olan Vietnam'daydı. Güneyde Amerikan askerleri Vietkong'la savaşıırken, Kuzey Vietnam'da da Amerikan avcı uçakları askeri üs ve şehirleri bombalıyordu.

Güney Vietnamlıların, komünistlerin ülkeyi ele geçirmelerine karşı verdiği mücadeleye asker gönderen tek ülke Birleşik Devletler değildi. Güney Kore, Tayland, Avustralya, Yeni Zelanda ve Filipinler de Güney Vietnamlılarla birlikte savaşıyorlardı. Ancak en fazla asker gönderen ülke Amerika'ydı. 1965 ile 1973 yılları arasında, Amerikan askerleri akın akın Vietnam'a geldi. Toplamda neredeyse üç milyon Amerikalı Vietnam Savaşı'na katıldı.

Çok sayıda askere ihtiyaç duyulduğu için, genç Amerikalılar da askere alındı. Bir ülke katılmaya gönüllü olanlardan daha fazla askere ihtiyaç duyduğunda, zorunlu olarak gençleri askere alabilir. Birleşik Devletler içsavaş ve ayrıca iki dünya savaşı sırasında da zorunlu askerliğe başvurmuştu. Vietnam Savaşı başladığında, Birleşik Devletler yönetimi tekrar büyük bir ordu kurma zamanının geldiğine karar verdi. Böylece, Vietnam Savaşı sırasında 18 ile 25 yaş arasındaki genç erkeklere bir "askerlik numarası" verildi. Eğer numaranıza çağrı yapılırsa, fiziksel muayene için en yakındaki as-

kerlik bürosuna başvurmanız gerekiyordu. Eğer muayeneden geçerseniz savaş eğitimi almaya gönderiliyordunuz. Eğitim aldıktan sonra ise isterseniz de istemeseniz de, Vietkong'la savaşmak için Vietnam'ın cengellerine yollanabiliyordunuz.

Günümüzde Amerikan ordusu "tümüyle gönüllülerden oluşan bir kuvvet"tir. Kara, hava veya deniz kuvvetlerine katılmak isteyen genç bir kadın veya erkek bir askerlik şubesine giderek katılma talebinde bulunur. Halen Birleşik Devletler'deki genç erkekler on sekiz yaşına girdiklerinde, Kura ile Askerlik Hizmeti Sistemi adı verilen bir resmi daireye kayıt olurlar. Bu şekilde, bu kuruluş, Birleşik Devletler'in daha büyük bir orduya ihtiyaç duyması halinde kaç kişinin askere alınabileceğini öğrenir. Ancak zorunlu askerlik başlamadan önce, Kongre'nin zorunlu askerliğe izin veren bir yasa çıkarması gerekir ve Birleşik Devletler'deki birçok insan da zorunlu askerliğe karşı olduğundan, bu muhtemelen hiç gerçekleşmez. (Kongre son defa zorunlu askerlik yasasını oyladığında, 2'ye karşı 402 oyla reddedildi. Yasa önerisinde bulunan temsilci bile yasa aleyhinde oy verdi.)

Binlerce Amerikalının askere alınmasına ve savaşın yıllarca devam etmesine rağmen, Vietnam'da değişen bir şey yok gibiydi. Vietkong ve Kuzey Vietnamlılar hiçbir vazgeçme belirtisi göstermiyorlardı. Kuzey Vietnam yönetimi, güneyde savaşmaları için Rus ve Çin silahları verdiği adamları göndermeye devam etti.

Birleşik Devletler'de ise Amerikalılar (giderek daha yüksek sesle) Vietnam Savaşı'nın bir hata olduğunu dile getirmeye başlamışlardı. Vietnam'da binlerce genç ölüyordu. Yüz binlerce protestocu toplanarak savaşı protesto etti, şarkılar söyledi ve askerlik kartlarını (gençlerin askerlik görevine ne zaman başvurmaları gerektiğini bildiren kart) yaktı.

1968'de, Lyndon B. Johnson tekrar aday olmayacağını beyan etti. Büyük oranda Vietnam Savaşı yüzünden hiç sevilmiyordu. Yeni başkan Richard Nixon oldu. Nixon göreve başlar başlamaz, Amerikan askerlerini Vietnam'dan çekmeye başlayacağını ilan etti. 1969'da, Amerikan birlikleri azar azar Vietnam'dan ayrılmaya başladı.

1972 itibariyle, Birleşik Devletler barış koşulları hakkında konuşmak için Kuzey Vietnamlılarla görüşmeyi kabul etmişti. 1973'ün hemen başında, Birleşik Devletler, Vietkong ve iki Vietnam ülkesiyle de bir barış anlaşması imzaladı. Anlaşmaya göre, bütün Amerikan askerleri Vietnam'dan ayrılacaktı. Güney Vietnam bağımsızlığını koruyacak fakat Kuzey Vietnam'ın güneyde yüz binden fazla asker bırakmasına izin verilecekti.

Bu güney açısından pek iyi bir antlaşma sayılmazdı. Ve neredeyse Amerikan askerleri ayrılır ayrılmaz, kuzey tekrar saldırılarına başladı. 1975'te, Kuzey Vietnam'ın komünist orduları güneyi işgal ederek güneyin başkenti Saygon'u aldı ve Güney Vietnam yönetimini ele geçirdi. Bir yıl geçmeden, Vietnam komünist hâkimiyeti altında tek bir ülke olarak birleşmişti: Sosyalist Vietnam Cumhuriyeti. Saygon'un adı Ho Chi Minh olarak değiştirildi.

Savaş sona ermişti. Ancak ülke harabe halindeydi. Aşağı yukarı bir milyon Kuzey Vietnamlı, bir milyonun üzerinde de Güney Vietnamlı hayatını kaybetmişti. Komünistlerin yönetimi ele geçirmesine karşı çıkan Güney Vietnamlılar toplama kamplarına gönderildiler. Bu kamplara "eğitim kampları" adını veren Vietnam devleti, kampların güneylilerin, komünist bir ülkedeki yaşama uyum sağlamalarına yardım ettiğini iddia etti. Ancak kamplarda çok sayıda insan hayatını kaybetti. Canından olmaktan korkan Vietnamlılar ülkelerinden ayrılarak, deniz yoluyla Güney Çin'e geçip, oradan da Güneydoğu Asya'daki diğer ülkelere geçmeye çalıştılar. O kadar çok insan Vietnam'dan denize açılmıştı ki onlara, "tekne insanları" adı verildi.

Amerika Birleşik Devletleri halkı da altmış bin adamın yasını tutuyordu. Vietnamlıların esir aldığı yüzlerce savaş tutsağı ABD askeri serbest bırakılmıştı. Ancak yüzlercesi kayıptı. Birçoğu bir daha hiç evine dönmedi. "Harekâta kayıp" (MIA) olarak kaldılar. Aileleri başlarına ne geldiğini asla öğrenemedi.

Vietnam Savaşı'na yaklaşık olarak üç milyon Amerikalı katılmıştı. Geri dönen binlerce kişi ya yaralıydı ya da yıllarca savaşmaktan o kadar hasar görmüşlerdi ki normal bir yaşam sürmekte sorun yaşı-

yorlardı. Ve bu savaştan nefret edildiği için, Vietnam'dan geri gelen askerlere kahraman gibi davranılmadı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, geri gelen askerlere tezahürat yapılmış, teşekkür edilmiş ve saygı gösterilmişti. Vietnam Savaşı'ndan dönen askerler ise yuhalanıp, herkesin içinde savaşa karşı olanların eleştirilerine maruz kalabiliyorlardı.

Birleşik Devletlerin savaşta hayatını kaybeden Amerikalı askerler için bir anıt inşa etmesi Vietnam'dan çekildikten on yıl sonrasını yani 1982'yi buldu. Günümüzde, Vietnam Gazileri Anıtı adı verilen bu anıt Washington'da görebilirsiniz. Siyah mermerden yapılma bu anıt baştan aşağı ölenlerin isimleri kazanmıştır. Bu anıt asla iyileşmemiş çok büyük bir yara gibi topraktan yükselir. Anıt savaşta ölenlerin isimlerini muhafaza ettiği gibi, bu savaşın Amerikan halkını yaraladığını da gösterir.

Ortadoğu'da Sorun

Ortadoğu'da, yeni İsrail devletinin etrafında iki savaş daha patlak vermek üzereydi.

İsrail'i son ziyaretimizde, İsrail aynı gün hem bağımsızlığını ilan etmiş hem de işgalci ülkelerle savaşmıştı. İsrail kurulduktan yaklaşık yirmi yıl sonra 1967'de, başka bir savaş başladı. Bu savaşa, altı gün sürdüğü için, Altı Gün Savaşı adı verildi.

Bir kez daha, İsrail ile Arap ülkeleri olan Suriye, Mısır ve Ürdün savaşa girdiler. Yalnız bu defa İsrail'in elinde yepyeni ve çok marifetli hava kuvvetleri vardı. İsrail bu kez sadece kendini savunmakla kalmadı. Savaşın sonunda, İsrail yenilgiye uğrayan üç ülkeden de toprak aldı. Bu topraklar (Gazze Şeridi, Sina Yarımadası, Ürdün Nehri'nin batı kıyısı ve Golan Tepeleri) İsrail'in büyüklüğünü dört katına çıkardı. Birdenbire, Arap devletlerinin idaresi altında yaşamakta olan aşağı yukarı bir milyon Arap İsrail'in hâkimiyeti altına girmişti. Artık onlar Yahudi bir devletin idaresi altındaydılar.

İsrail'in Altı Gün Savaşı'ndaki kazançları

Yahudilerle Araplar zaten geçinemiyordu ve bu yeni gelişme de Ortadoğu'yu eskisinden daha barışçıl hale getirmedi.

Altı yıl boyunca, İsrail yeni topraklarında, durumlarından memnun olmayan Arapları yönetti. 1973'te, bu defa başka bir savaş patlak verdi. Bir kez daha, Mısır ve Suriye, Altı Gün Savaşı'nda kaybettikleri toprakların bir kısmını geri alabilmek umuduyla İsrail'e saldırdılar. İsrail'le Arap komşuları arasındaki bu üçüncü savaşın adı Yom Kippur Savaşı'dır, çünkü Mısır ve Suriye Yahudilerin en kutsal günü olan ve Kefaret Günü olarak anılan Yom Kippur'da saldırmışlardı.

Yom Kippur Savaşı Altı Gün Savaşı'ndan daha uzun sürdü; ama çok da uzun değil, sadece üç hafta sürdü. İlk başlarda, Mısır ve Suriye bu defa kazanabilirlermiş gibi görünüyordu. İsrail ilk saldırıya hazırlıksız yakalandığından, Mısır İsrail uçaklarının çoğunu düşürdü ve İsrail'in hava kuvvetleri epeyce zayıf oldu. Ve Mısır ile Suriye'nin saldırıları o kadar şiddetliydi ki İsrail'in mühimmatı hızla tükenmeye başladı.

İsrail Birleşik Devletler'den yardım istedi. İlk başta Amerika (ki kısa süre önce Mısır'a karıştığı için Büyük Britanya'ya çıkmıştı) yardım göndermedi. Ancak sonra Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye'ye silah göndermeye karar verdi. Dolayısıyla Başkan Nixon derhal Birleşik Devletler'in fikrini değiştirdiğini ilan etti. Yeni silahlar yola çıkarıldı.

Bunun üzerine morali yükselen İsrail askerleri yeni bir enerjiyle savaşmaya başladı. Ancak üç hafta sonra, Birleşik Devletler Sovyetler Birliği'nin savaşa askerlerle (ve nükleer füzelerle) girmeye hazırlandığından endişelenmeye başladı. Amerikalı diplomatlar üç ülkeyi de bir ateşkes imzalamaya ikna etmeyi başardı. İsrail zafer kazandığını iddia etti, çünkü Altı Gün Savaşı'nda kazandığı bütün topraklar hâlâ İsrail'in elindeydi. Mısır ve Suriye de zafer kazandıklarını iddia ettiler, çünkü İsrail kara ve hava kuvvetlerinin bir bölümünü imha etmeyi başarmışlardı.

Aslında Ortadoğu'da değişen fazla bir şey olmamıştı. Fakat Yom Kippur Savaşı'nın Birleşik Devletler üzerinde ani bir etkisi

oldu: Bu savaş Birleşik Devletler’de petrol kıtlığı yaşanmasına yol açtı.

Birleşik Devletler’de, benzinle çalışan araba, otobüs, kamyon gibi çok sayıda araç ve makine vardı. Benzin petrolden elde ediliyordu. Birleşik Devletler petrolün bir kısmını Amerikan topraklarından (çoğu Teksas eyaletindeydi) elde ediyordu. Ancak Birleşik Devletler ve dünyanın kullandığı petrolün çoğunun kaynağı Ortadoğu’ydu ve bu petrolün çoğu da Arap ülkelerinde bulunuyordu.

1960’ta, en güçlü petrol üreticisi Arap ülkelerinden beşi “Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü”, kısaca OPEC adında bir örgüt kurmuşlardı. Yom Kippur Savaşı sona erer ermez, beş OPEC ülkesi Yom Kippur Savaşı’nda İsrail’e yardım eden ülkelere petrol satmamaya karar verdi.

Bu karar elbette Birleşik Devletler’i de kapsıyordu. Ekim 1973’ten Mart 1974’e kadar, OPEC Amerika’ya hiç petrol satmadı. Buna “petrol ambargosu” adı verildi.

Birleşik Devletler birden petrol için yabancı (ve bazen de düşman) ülkelere ne kadar bağımlı olduğunu fark etti. OPEC Birleşik Devletler’e petrol satmayı keser kesmez, Birleşik Devletler’de benzin sıkıntısı baş gösterdi. Benzin istasyonlarında benzin tükenmeye başladı ve istasyonlar “ÜZGÜNÜZ! BUGÜN BENZİNİMİZ YOK!” yazılı tabelalar asmak zorunda kaldılar. Hatta bazı benzin istasyonu sahipleri sürekli müşterileri olmayan insanlara benzin satmadı.

Birleşik Devletler benzinin karneye bağlanacağını ilan etti. Eğer plakanızın son numarası tekse, sadece tek sayılı günlerde, çiftse sadece çift sayılı günlerde benzin alabilirdiniz. Bunun yanı sıra, araba motorları arabalar hızlı gittiğinde daha çok benzin harcadıkları için, devlet yeni bir ulusal hız limiti belirledi. Bundan böyle hiçbir eyalet saatte 55 milden daha yüksek bir hız limiti belirleyemeyecekti. (O zamana kadar bazı yollarda, çöllerdeki uzun düz yollarda hız limiti yoktu; istediğiniz kadar hızlı gidebilirdiniz!)

Karne ve hız limitine rağmen, insanlar benzin alabilmek için iki-üç saat kuyrukta bekliyorlardı. Birkaç hafta içinde, benzinin fiyatı galon başına yirmi beş sentten bir doların üzerine çıktı.

OPEC ambargosu mart ayında sona erdiğinde, benzin karne-si uygulamasına da son verildi. Sürücüler artık istedikleri zaman benzin alabiliyorlardı, ancak benzin fiyatları hiçbir zaman eskisi gibi galon başına yirmi beş sente kadar inmedi. Ambargodan hemen sonra, Amerikalı bilimciler Amerika'nın yine bir petrol kıtlığı yüzünden felce uğramaması için, başka yakıt ve enerji türlerini araştırmaya başladı. Ancak zaman geçtikçe Amerikalıların ambargo endişesi de azaldı. Yeni enerji kaynakları bulmaya daha az vakit ve para ayırmaya başladılar. Günümüzde Amerikalılar diğer ülkelere göre daha fazla benzin kullanır ve Amerika ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişki halen Amerika'nın Ortadoğu petrolüne duyduğu ihtiyacın etkisi altındadır.

Yom Kippur Savaşı ve ambargonun sona ermesinden beş yıl sonra, Birleşik Devletler'in yeni başkanı Jimmy Carter Mısır ve İsrail arasında barış sağlanmasına katkıda bulundu. Mısır'ı, Yom Kippur Savaşı'na Mısır başkanı Enver El Sedat sokmuştu. İsrail'de de artık Menahem Begin adında yeni bir başbakan vardı.

Enver El Sedat İsrail'le barış yapabileceklerini umut etmeye başlamıştı. 1977'de, İsrail'i ziyaret eden ilk Arap lideri oldu. Hatta İsrail Parlamentosu Knesset'te bir konuşma bile yaptı. Sedat, Knesset üyelerine, "Bugün size, sağlam bir temel üzerinde, yeni bir yaşam kurmak ve barışı tesis etmek için geldim," dedi. "Hepimiz bu toprakları, Tanrı'nın topraklarını seviyoruz. Müslüman olsun, Hristiyan olsun, Yahudi olsun, hepimiz tek Tanrı'ya tapıyoruz."

Enver El Sedat'ın İsrail'i ziyareti diğer Arap liderlerini çok kızdırdı. Onlar hâlâ Yahudi İsrail devletinin ortadan kaldırılabileceğini ve Filistin Araplarının topraklarını geri alabileceklerini umut ediyorlardı. Fakat Sedat barış planlarından vazgeçmedi.

Birleşik Devletler Başkanı Carter da barış istiyordu. Eylül 1977'de, iki lideri Camp David'e davet etti. Camp David, Washington'dan aşağı yukarı bir saat uzaklıkta, Maryland Dağları'nda bulunan bir

başkanlık tesisidir. Burası FDR ve Winston Churchill'in, Almanya'yla yapacakları savaşı planladıkları yerd. Camp David'de, Menahem Begin, Enver El Sedat ve Jimmy Carter Ortadoğu barış müzakerelerine başladılar.

Görüşmeler çok zor ilerliyordu. Sedat ve Begin aslında birbirleriyle konuşmak bile istemiyorlardı. Başkan Carter önce biriyle konuştuktan sonra diğer odaya gidip ötekiyle konuşuyor ve daha sonra da ikinci adamın söylediklerini, diğerine iletiyor ve böyle böyle saatler geçiyordu. Carter on iki gün boyunca, iki adamı Camp David'de kalıp birbirlerinin fikirlerini dinlemeye ikna etti. Bu büyük olasılıkla Carter'ın başkanlığının en önemli başarısıydı.

Nihayet iki lider Camp David Mutabakatı olarak bilinen bir anlaşma tasarladı. Bu mutabakata göre, bundan böyle, İsrail ve Mısır birbirleriyle iyi geçinmeye çalışacaklardı. İsrail Sina Yarımadası'ndan çekilmeyi kabul ederken, Mısır da İsrail'le barış içinde yaşamaya söz verdi.

1978'de, Begin ve Sedat Camp David'deki çalışmaları nedeniyle Nobel Barış Ödülü'nü kazandılar. Ancak bundan herkes mutlu olmamıştı. Birçok Arap lideri Sedat'ın İsrail'le bir barış anlaşması imzalamasına çok öfkelenmişlerdi, çünkü bu, onun İsrail'in Filistin'in bir bölümü üzerinde hak iddia etmesini kabullendiği anlamına geliyordu. Bazıları da Sedat'ın daha fazla toprak istemesi gerektiğini düşünüyordu: Neden İsrail'in Altı Gün Savaşı'nda kazandığı bütün toprakları geri vermesinde ısrar etmemişti?

6 Ekim 1981'de, Başkan Sedat Kahire'de bir geçit törenini izlerken, silahlı ve el bombalı bir avuç adam tören alayının içinden çıkarak başkanın oturduğu yere doğru koştular. Bu adamlar, bütün Ortadoğu'ya Müslümanların hâkim olmasını isteyen Mısır İslami Cihadı adında bir örgütün üyeleri idi. Sedat'a el bombalarını atıp ateş ettiler. Sedat oracıkta hayatını kaybetti.

Ancak Sedat ölmesine rağmen, suikastçılar planlarında başarılı olamadılar. Sedat'ın ölümünden sonra, ardından gelen Hüsnü Mübarek de İsrail'le yapılan barış anlaşmasını korudu.

İki Savaşma Yöntemi

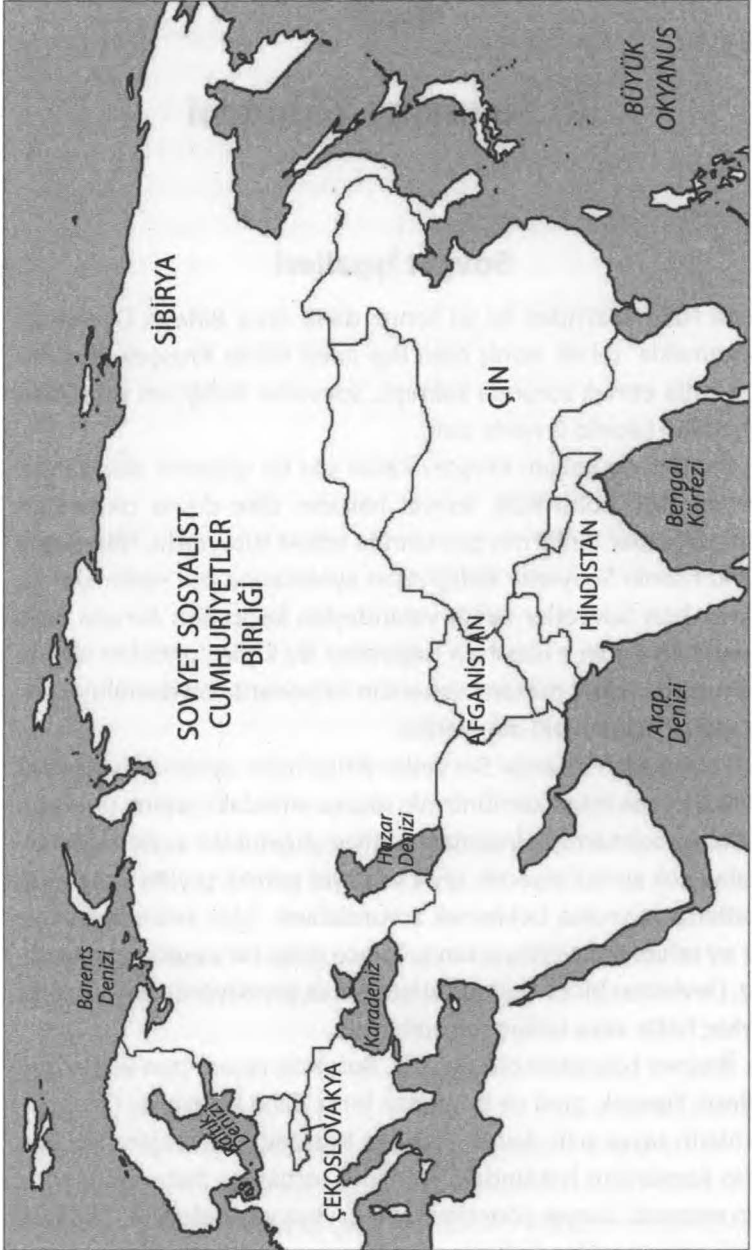
Sovyet İşgalleri

Çüba Füze Krizi'nden iki yıl sonra, daha önce Birleşik Devletler'i 'gömmekle" tehdit etmiş olan Rus lideri Nikita Kruşçev görevinden istifa etmek zorunda kalmıştı. Sovyetler Birliği'nin yeni lideri Başbakan Leonid Brejnev oldu.

Brejnev de halkını Kruşçev kadar sıkı bir gözetim altında tuttu. Rus gizli polisi KGB, Sovyet halkının ülke dışına çıkmaması için, Sovyetler Birliği'nin sınırlarında nöbet tutuyordu. Neredeyse hiç kimsenin Sovyetler Birliği'nden ayrılmasına izin verilmiyordu. Ancak bazı Sovyetler Birliği vatandaşları kaçıp Batı Avrupa veya Birleşik Devletler'e ulaşmayı başardılar. Bu kişiler, gittikleri ülkede kalmak için resmi makamlardan izin istiyorlardı; bu davranışa "iltica etmek" (sığınmak) deniyordu.

Peki, neden insanlar Sovyetler Birliği'nden ayrılmak istiyordu? Çünkü birçok insan komünizmin idaresi altındaki yaşamı umduğu kadar iyi bulmamıştı. İnsanların ihtiyaç duydukları şeyleri satın almaları çok zordu; yiyecek, giysi ve diğer gerekli şeyleri almak için saatlerce kuyrukta beklemek zorundalardı. Eğer evlendinizse ve bir ev sahibi olmak istiyorsanız, öylece gidip bir ev satın alamazdınız. Devletten bir ev bulmasını istemeniz gerekiyordu. Bu işlem de birkaç hafta veya birkaç ay sürebilirdi.

Brejnev başbakan olduğunda, Rusya'da yaşam bazı yönlerden iyileşti. Yiyecek, giysi ve iş bulmak biraz daha kolaylaştı. Okula gidenlerin sayısı arttı. Ancak Stalin ve Kruşçev gibi, Brejnev de Rusların komünizm hakkındaki fikirlerini serbestçe ifade etmelerine izin vermedi. Sovyet yönetimini sözlü veya yazılı eleştiren biri KGB tarafından tutuklanabilirdi.

SSCB'nin genişleme çabaları

KGB'nin açılımı "Devlet Güvenliği Komitesi" anlamına gelen *Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti*'ydi. KGB'nin görevi, Brejnev'in yönetimine yönelik her türlü muhalefetin kökünü kazıydı. KGB sizi tutuklarsa hapse atılabilir veya Sibiry'a'ya gönderilebilirdiniz ki burası kışın sıcaklığın sıfırın altında yüz derecelere kadar düştüğü, yazın da asla donma derecesinin üstüne çıkmadığı, Rusya'nın kuzeyinde çok soğuk ve büyük bir bölgeydi. Bir çalışma kampına (gün boyu zor işler yaptığınız bir toplama kampına) gönderilebilir, hatta idam bile edilebilirdiniz.

Sovyetler Birliği komünizmi dünyaya daha fazla yayma umudundan vazgeçmemişti. 1968 itibariyle, Rusya batı sınırındaki bütün küçük ülkeleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) içine çekmişti. Sovyet askerleri Polonya ve Macaristan'ı işgal ederek, bu ülkeleri de Sovyet İmparatorluğu'na katmışlardı.

1968 ve 1979'da, Sovyetler Birliği topraklarını genişletmek için iki girişimde daha bulundu. Ancak bu işgaller çok farklıydı.

İlk girişim barış zamanında meydana geldi. 20 Ağustos 1968: Çekoslovakya'da yaz mevsimiydi, hava sıcak ve açıktı. Çek vatandaşlarının çoğu tatildaydı. Bir kısmı Avrupa'nın başka bölgelerinde tatil yapıyordu. Diğerleri de dağların serinliğinin veya yaz gecelerinin huzurunun tadını çıkarıyorlardı.

Gece saat on birde, Çeklerin çoğu uyuyorken, Sovyet tankları dört farklı yerden Çekoslovakya sınırını geçti. Arkalarından binlerce asker geliyordu. Havada jet avcı uçakları uçuyordu. Paraşütçüler uçaklarından atlayarak Çekoslovakya şehirlerinin ortasına silahlı ve savaşıma hazır halde indiler. Çekoslovakya'nın başkenti Prag birkaç saat içinde Sovyet askerleriyle doldu. Güneş doğduğunda, Çek yönetiminin en güçlü iki adamı Başbakan Cernik ile yardımcısı Dubcek tutuklanıp, uçağa konmuş ve Moskova'ya götürülmüşlerdi.

Çekler işgale o kadar hazırlıksız yakalanmışlardı ki hiçbirinin elinde silahı yoktu. Tanklar gelirken, Çek gençleri sokaklardan söktükleri kaldırım taşlarını kocaman Sovyet tanklarına fırlattı. Kimileri de tankları yakmaya çalıştı. Çekler çaresizlikten, ellerindeki boya

kovaları ve fırçalarla, neredeyse bütün yol tabelalarını boyayıp üzerlerine "Moskova'ya" yazdılar.

Ancak Çeklerin ülkelerinin beklenmedik işgaline karşı yaptıkları direniş başarısız oldu. Sovyetler hem Başbakan Cernik'i hem de Yardımcısı Dubcek'i istifaya zorladılar. Onların yerine, Sovyetler Birliği adına Çekoslovakya'yı yönetecek ve Sovyet hükümetinin emrettiklerini yapacak bir lider atadılar.

İkinci toprak elde etme teşebbüsü ise çok daha kanlı oldu.

1979'da, SSCB Afganistan'ı işgal etti. Afganistan'ı hatırlıyor musunuz? Afganistan Rusya'nın güneyinde ve Hindistan'ın kuzeyinde bulunan bir ülkedir. Yüz yıl boyunca, Rus diplomatları ve generalleri Afganistan'ı Rus imparatorluğuna katmaya çalışmışlardı. Afganistan'ın Rusya'nın egemenliğine girmemesinin tek nedeni ise Afganistan'ı aynı zamanda Hindistan'daki İngilizlerin de istemeleriydi. İki ülke de istediği için, ikisi de almadı. Hem Rusya hem de Büyük Britanya Afganistan'ı ele geçirmenin, diğer imparatorlukla kati olarak bir savaş başlatabileceğinin farkındaydı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Afganistan tamamen bağımsız olmayı başarmıştı. 1919'dan bu yana, Afganistan'ı bir anayasa altında hüküm süren Afgan krallar yönetmişlerdi.

Ancak Afganistan kuzeydeki çok büyük ve güçlü komşusunun bir tehdit olduğunun farkındaydı. Afganistan'ı, Rus İmparatorluğu'nun istemiş olduğu kadar Sovyetler Birliği de istiyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyetler Afganistan'a okul, yol ve fabrika inşası için para gönderdiler.

Ancak Birleşik Devletler de, Afganistan'ın komünist bir ülke olmasını önlemek umuduyla aynı şekilde para gönderdi. Bir kez daha, Afganistan iki çok büyük ve düşman ülke arasında dengede kaldı.

1978'de, Sovyet fikirlerine sempati duyan bir asi grubu ayaklanarak, Afganistan kralını öldürdü. Yönetimi ele geçirdikten sonra, Afganistan yönetiminde artık komünist fikirlere eş fikirlerin etkili olacağını ilan ettiler. Birçok Afgan bunu, bağımsızlığı kaybetmenin ilk adımı olarak gördü. Onlar ülkelerinde Sovyet etkisi istemi-

yorlardı. Ve şunu da biliyorlardı ki komünizmin Hristiyanlık nefreti bütün dini inançlara kadar uzanıyordu. Eğer Afganistan yavaş yavaş komünistleşecek olursa, İslam dini (çoğu Afgan Müslüman'dı) yasaklanabilirdi.

Asilerin kurduğu yeni yönetim ile inançlarını korumak için mücadele eden Afgan Müslümanlar (kendilerine "adil savaşçılar" adını vermişlerdi) arasında bir içsavaş patlak verdi. Bu savaşçıların Arapça ismi *mücahitti*.

Bunun üzerine, Sovyetler Birliği artık işgal zamanının geldiğine karar verdi. Binlerce Sovyet askeri sınırı geçerek Afganistan'a girdi.

Ancak Afganistan'ı ele geçirmek kolay bir iş değildi. Gerilla savaşını iyi bilen mücahitler ülkelerinin sarp dağlarından inip saldırdıktan sonra ortadan kayboluyorlardı. Afganistan'ı Sovyetler Birliği topraklarına katamayan SSCB, Afganistan'a, düşman asilerle dolu, işgal edilmiş bir ülke gözüyle bakmak zorunda kaldı.

Çekoslovakya'nın işgali basit ve çabuk olmuştu. Ancak Afganistan'da, Sovyet ordusuyla mücahitler arasındaki savaş yıllarca devam edecekti.

Terörizm

Gün doğumundan hemen önce, Batı Almanya'daki Münih şehrinin çoğu uykudaydı. 1972 Olimpiyatları on gündür devam ediyordu. Amerikalı yüzücü Mark Spitz yedi altın madalya kazanmıştı. On yedi yaşındaki Rus jimnastikçi Olga Korbut asimetrik bardan düşmüş, fakat sonra diğer müsabakalarda iki altın ve bir gümüş kazanmıştı. O gün 5 Eylül sabahında, yarışmaların bitmesine sadece dört gün kalmıştı.

Sporcuların iki haftadır kaldığı Olimpiyat Köyü'nde, uyanmış olan birkaç sporcu geriniyor, bir şeyler yiyor ve o günkü yarışmaları düşünüyorlardı. Köyün dışındaki güvenlik görevlileri, ellerinde spor çantası olan, svetşört giymiş bir grup adamın çitlere tırmandıklarını gördü. Ancak son on gündür zaten, koçlarından gizli gece geç vakitlere kadar dışarıda kalan sporcular gece herhangi bir saatte çitlerden tırmanıyorlardı. Görevliler onları görmezden geldi.

Yarım saat geçmemiştii ki otomatik silahların patlayışları sessizliği yerle bir etti. Güvenlik görevlileri silahlarını çekerek köye doğru koştu. Fakat artık çok geçti. Çitlere tırmanan adamlar İsrail Olimpiyat takımının uyuduğu odalara girmişlerdi. İki İsraili sporcu öldürölmüş, dokuzu da rehin alınmıştı.

Bu adamlar *teröristti*. Kara Eylül adı verilen bir grubun (yeni bir çeşit devrimci grubun) üyesiydiler. Daha önce gördüğümüz devrimci grupların çoğu gibi düşmanlarıyla doğrudan savaşmak yerine, sivillerle mücadele ederlerdi. Devletle veya orduyla bir ilgisi olmayan insanlara karşı rastgele, şiddet içeren eylemlerde bulundurlardı. Teröristlerin amacı, bir düşman ordusunu yenmek değil, bir ülkenin halkı arasında çok fazla dehşet yaratarak, halkın, devleti teröristlerin istediklerini yapmaya zorlamasını sağlamaktır.

Kara Eylül, başka bir terörist grup olan Filistin Kurtuluş Örgütü'nden (FKÖ) ayrılmıştı. İki grubun isteği de aynıydı: İsrail, bir zamanlar Araplara ait olan topraklardan çıkmalıydı.

Münih Olimpiyat Köyü'nde sekiz Kara Eylül teröristi vardı. Bunlar, İsrail ordusunun esir aldığı iki yüz Arap gerilla savaşçısı İsrail hapishanelerinden saliverilmediği takdirde, dokuz İsraili rehineyi öldürmekle tehdit ettiler. Ancak İsrail hükümeti teröristlerin taleplerini dinlemedi bile. Bu olimpiyat kâbusunu sona erdirmek için ne yapacağını bilemeyen Alman hükümeti de diğer Arap ülkelerinden teröristlerle konuşmalarını istedi.

Arap ülkelerinin hepsi de bu talebi reddetti.

Sonunda Almanlar Kara Eylülcöleri ve İsraili rehineri, Münih'ten dışarıya, teröristlerin istediği herhangi bir yere helikopterle götürmeyi teklif etti. Teröristler kabul ettiler. Ancak Almanların temin ettikleri helikoptere gitmek için dışarı adım atar atmaz, Alman polisi üzerlerine ateş açtı.

Silah atışları kesildiğinde, beş Kara Eylül teröristi ve dokuz İsraili rehine ölmüştü.

Terörizm ondan sonra da dünyada devam etti. Sonraki otuz yıl boyunca, farklı amaçları olan farklı teröristler birçok terör eylemi gerçekleştirdiler.

Avrupa ve Ortadoğu'da terör

Dünyada en çok tanınan terörist gruplar Ortadoğuluydu. 1964'te, Filistin Kurtuluş Örgütü Arap devleti Ürdün'de kuruldu. İlk başlarda FKÖ politik bir örgüttü. Amaçları, İsrail topraklarına el koyduğunda Filistin'deki evlerini terk etmeye zorlanan Filistinli Araplar için yeni bir ülke kurmaktı.

Altı Gün Savaşı'nda, İsrail üç Arap ülkesinden toprak aldığı anda, FKÖ İsrail'in, Filistinli Arapların bir ülke kurmaları için asla toprak vermeyeceğini anladı. Görünüşe göre İsrail mümkün olduğunca çok toprak almak istiyordu.

Bunun üzerine, FKÖ üyeleri başka gruplar da (terörist gruplar) kurdular. Amaçları sadece askerlere değil, sivil kadın, erkek ve çocuklara da saldırmaktı. Eğer yeterince İsrailli ölürse, İsrail halkı İsrail devletini Araplara toprak vermeye zorlayabilirdi.

Bu terörist gruplar ayrıca dünyanın da neler yaptıklarını bilmesini istiyordu. Diğer ülkelerin taleplerini haklı bulacaklarını ve İsraillere toprak vermeleri için baskı yapacaklarını umut ediyorlardı. Dolayısıyla teröristler sadece saldırılarda bulunmakla yetinmediler. Uluslararası gazeteleri arayarak, saldırıyı kimlerin yaptığını ve neler istediklerini açıkladılar (bu davranışa "sorumluluğu üstlenme" adı verildi). Eğer teröristler gazete ve televizyonlarda taleplerini duyurabilirlerse, dünyadaki insanlar da bunları görebilir, anlayabilir ve sempati duyabilirlerdi.

Olimpiyatları hedef alan Kara Eylül saldırısı dünyanın dikkatini çekmek için yapılmış bir girişimdi. Olimpiyat oyunları dünyadaki en önemli organizasyonlardan biriydi. Olimpiyatlara kamera ekipleri, gazeteciler, televizyon haber sunucuları ve başka binlerce haberci katılıyordu. Kara Eylül saldırısı televizyonda yayınlandığında, yarım *milyar* insan izlemişti. Sonraları, FKÖ ile bağlantılı bir grup olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) sözcüsü bir gazete-ciye şöyle dedi: "Olimpiyatların seçilmesi... Filistin ismini, dünyanın dört bir yanından görülebilen bir dağa yazmak gibiydi."

Terörizme başvuran başka bir grup da açılımı İrlanda Cumhuriyet Ordusu olan IRA'ydı. Hatırlarsanız, İrlanda Cumhuriyet Ordusu, Büyük Britanya'dan bağımsız bir İrlanda için mücadele etmek

amacıyla, milliyetçi İrlanda grubu Sinn Fein tarafından örgütlenmişti.

İrlanda topraklarının çoğunluğu İrlanda Cumhuriyeti ilan edildiğinde, Kuzey İrlanda Britanya İmparatorluğu'na bağlı kalmıştı. Kuzey İrlanda'yı İrlanda Cumhuriyeti'yle birleştirmek isteyen IRA terörist bir grup haline geldi. IRA, yalnızca İngiliz devletine saldırmak veya meydan okumak yerine, İngilizleri korkutup, Kuzey İrlanda'dan kurtulmak *istemelerini* sağlamak için İngiltere'ye bombalar yerleştirdi.

1969 itibariyle, IRA terörizmi reddetmeye başlamıştı. Ancak bazı üyeleri terörizmin, Kuzey İrlanda'yı İrlanda Cumhuriyeti'ne katmanın tek yolu olduğunu düşünüyordu. IRA'dan ayrılarak, Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu (PIRA) adında yeni bir örgüt kurdular. PIRA Kuzey İrlanda'daki İngilizlere saldırdı. Ancak aynı zamanda, İngiliz pabları, iş yerleri, Londra sokakları ve metrolara da bombalar yerleştirdi. Bombalar yüzünden masum kadın, erkek ve gençler can verdi.

1979'da, PIRA Kraliçe Elizabeth'in kuzeni Lord Mountbatten'a ait bir balıkçı teknesine bir bomba koymayı başardı. Lord Mountbatten seksen yaşlarındaydı. Hem Birinci hem İkinci Dünya Savaşı'na katılmış ve Hindistan İngilizlerin hâkimiyeti altında olduğu sıralarda, Hindistan valiliği bile yapmıştı. Bomba tekneyi havaya uçurduğunda, Lord Mountbatten, torunu ve iki kişi daha hayatını kaybetti.

1970'lerdeki birçok terör saldırısını İrlandalı ve Filistinli terörist gruplar planladı. Ancak dünyadaki bütün ülkelerin de kendi teröristleri vardı. 1948'den önce, Yahudi teröristler, Britanya'yı, Filistin'i işgal etmekten caydırmak için Filistin'deki İngiliz sivilleri öldürdü. İspanya'daki teröristler, Bask halkının yaşadığı kuzeydeki bir bölgeyi İspanya hâkimiyetinden koparmaya çalıştı. Yunanlı, İtalyan, Hintli ve Amerikalı teröristler istediklerini elde etmek için ateşli silahlar ve bombalarla insanları öldürdüler.

Bir ülkenin işgal edilmesi bir savaşa yol açar. İşgallerden sonra, ordular ve liderler iktidarı ele geçirmek için savaşırlar. Ancak terö-

rizm politikayla hiçbir ilgisi olmayan insanların yaşamlarını sonsuza dek değiştiren başka bir savaş çeşididir.

Doğu'da ve Ortadoğu'da 1980'ler

Bölünmeden Sonra Hindistan

Hindistan ve Pakistan ayrılır ayrılmaz, Hindistan'da ilk seçimler yapıldı.

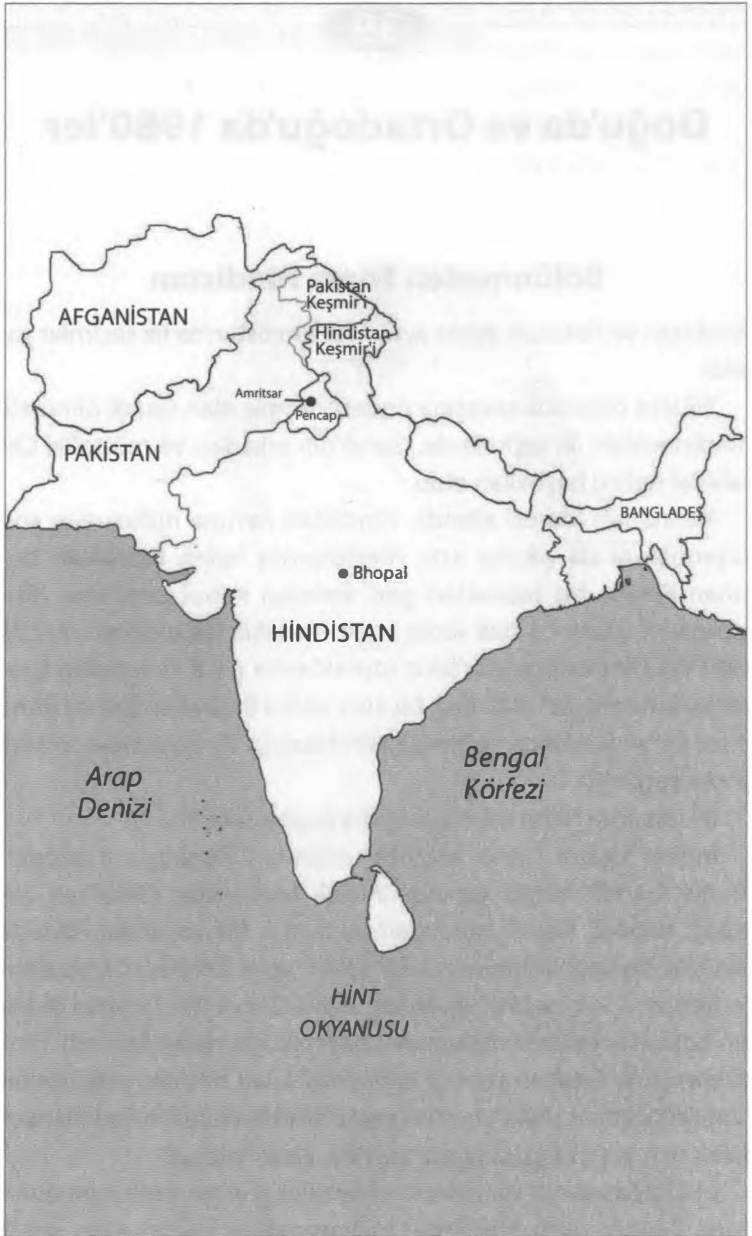
Yıllarca özgürlük savaşına önderlik etmiş olan Gandhi ölmüştü. Hindistan'daki ilk seçimlerde, Gandhi'nin arkadaşı ve müttefiki Cevahirlal Nehru başbakan oldu.

Nehru'nun idaresi altında, Hindistan Avrupa nüfuzunun son kırpıntılarını da çıkarıp attı. Hindistan'da halen toprakları bulunan Fransa bu toprakları geri vermeyi kabul etti. Yine Hint toprakları üzerinde hak iddia eden Portekiz ise reddetti. Ancak 1961'de, Hint ordusu Portekiz topraklarına girdi ve buraları kuvvet kullanarak geri aldı. Kısa bir süre sonra Başbakan Nehru öldü. O on üç yıl boyunca bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı olarak görev yapmıştı.

İki yıl sonra Nehru'nun kızı İndira başbakan oldu.

İndira, soyadı Gandhi olan bir adamla evlenmişti, o yüzden "İndira Gandhi" adıyla tanındı. Ancak Mohandas Gandhi'nin akrabası değildi. Gandhi Hindistan'da yaygın bir soyadıdır, Birleşik Devletler'in bazı bölgelerindeki "Baker" veya "Johnson" soyadlarına benzer. 1966 ve 1980 arasında, İndira Gandhi Hindistan'ın ilk kadın başbakanı olarak makamını korumak için mücadele etti. Hint hükümetine hitaben yaptığı konuşmalardan birinde, popüler bir Hint şarkısından şöyle bir alıntı yaptı: "Biz Hindistan'ın kadınlarıyız. Sanmayın ki çiçek kızlarız. Biz ateşteki kıvılcımlarız!"

İndira Gandhi'nin Hindistan'ı yönetmek için bir kıvılcımın enerjisine ihtiyacı vardı. Hindistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra zor zamanlardan geçti. İnsanlar işlerini kaybetti, birçoğu karnını

İndira Gandhi'nin idaresi altındaki Hindistan

doyuramıyordu. İndira Hindistan'daki tarlaları daha verimli hale getirmeye çalıştı. Hindistan'ın aç insanlarını beslemek için, Birleşik Devletler'i para ve tahıl yardımı yapmaya ikna etti.

İndira göreve başladıktan beş yıl sonra 1971'de, Pakistan'la uğraşmak zorunda kaldı.

Hindistan'ın başbakanı İndira Gandhi

1947'deki bölünme döneminde, Pakistan Doğu ve Batı Pakistan olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Ancak bu bölünme hiç iyi bir şey

olmamıştı, çünkü iki yarı, birbirlerinden binlerce kilometre uzakta, Hindistan'ın iki yanında yer alıyordu. Devlet daireleri ile ordu karargâhları Batı Pakistan'daydı. Zamanla Batı Pakistan'ın refah düzeyi yükselirken, Doğu Pakistan giderek yoksullaştı.

1970'te, Doğu Pakistan Batı Pakistan'dan ayrılmak istediğini açıkladı.

Doğu Pakistan'ı işgal etmeye hazırlanan Batı Pakistan birlikleri doğuya ilerledi. Bunun ardından gelen çatışmada, Doğu Pakistan'da savaşın ortasında kalmaktan korkan milyonlarca sivil ülkelerini terk ederek, Hindistan'a geçti. Batı Pakistan, Hindistan'ın bu mültecilere sempati duyup, Batı Pakistan'a karşı Doğu Pakistan'la birleşmesinden korktu. Bunun üzerine, Batı Pakistan uçakları Hindistan'ın sekiz havaalanına bomba attı. Artık Hint askeri uçakları Batı Pakistan'a saldırı düzenlemek için bu havaalanlarını kullanamazlardı.

Bu bombalama ise Hindistan'a değil engel olmak, tam tersine öfkelenendirerek savaşa katılmasına yol açtı. İndira Gandi'nin emirleri doğrultusunda, Hint birlikleri Doğu Pakistan'la ittifak yaparak, Batı Pakistanlı askerleri çıkardılar.

Artık Doğu Pakistan Batı Pakistan'dan ayrıldığını ilan edebilirdi. İsmi Bangladeş olarak değiştirdi. Batı Pakistan da sadece Pakistan olarak tanındı.

Hindistan halkı Pakistan savaşındaki başarısından dolayı İndira Gandi'yi takdir etti. Gandi giderek daha çok sevilen bir lider oldu.

Ancak daha sonra iki felaket Hindistan'ı vurdu.

İlki 1984'te meydana geldi. Hindistan'daki Sihler yıllardır bağımsız bir ülke kurmak istiyorlardı. Hindistan'ı Hindular yönetiyordu, Pakistan'ı da Müslümanlar almıştı. Ne Müslüman ne de Hindu olan Sihler ise Hindistan'ın Pencap adı verilen bir bölgesine hâkim olmak istiyorlardı.

Tek bir Tanrı'ya inanan ve beş kutsal yaşam ilkeleri olan Sihler bir zamanlar savaşı prenslerdi. Yüzyıllarca, savaş becerileri nedeniyle, Hindistan imparatorunun kraliyet muhafızları olarak hizmet etmişlerdi. Hindistan, başbakanı olan bağımsız bir ülke olduğun-

da da Sihler geleneksel işlerini korudular. Artık başbakanın muhafızları olarak görev yapıyorlardı.

Pencap'taki Sihler kendi topraklarına sahip olmak istediklerinde, İndira Sihlerin kendi aralarında konuştukları Pencap dilini Pencap'ın resmi dili yapmayı kabul etti. Ancak bu da Pencap'ta yaşayan Hinduları öfkeliendirdi. Bunun üzerine İndira Pencap'ın bir bölgesini ayırarak Hindulara verdi.

Bu da Sihleri kızdırdı. Onlar Pencap'ın hepsini istiyorlardı. Hindularla savaşmaya başladılar, hem sadece Pencap'ta değil, bütün Hindistan'da savaşıyorlardı.

Savaş yanlısı bir grup Sih, kutsal Amritsar şehrindeki Altın Tapınak'a giderek orasını karargâh yaptı. Geleneklere göre, Altın Tapınak dini bir mabet olduğu için, Hint polisinin sınırları dışındaydı. Altın Tapınak'ı karargâhları olarak kullanan Sihler Hintlilere terörist saldırılar düzenledikten sonra, Altın Tapınak'a geri çekiliyorlardı. Nasıl olsa polis peşlerinden gelemezdi.

Bunun üzerine İndira da Altın Tapınak'ın işgal edilmesini emretti. 5 Haziran 1984'te, Hint ordusu Altın Tapınak'ta saklanan teröristlerle mücadele etmek için tapınağa saldırdı. Aşağı yukarı bin Sih öldürüldü.

İndira'nın danışmanları İndira'ya, Sih muhafızlarının, İndira'nın diğer Sihlere yaptıklarından ötürü kendisine kızgın olabileceğini söyleyerek, muhafızlarını görevden almasını önerdiler. İndira reddetti. Muhafızlarının güvenilir olduğunda ısrar etti.

Aslında yanılıyordu. 31 Ekim 1984'te, Sih muhafızlarından ikisi başbakanla birlikte ofisine doğru yürürken onu öldürdüler.

Bir ay sonra, ülkeyi bu defa başka bir felaket vurdu.

Bir Amerikan şirketi olan Union Carbide Hindistan'ın merkezindeki Bhopal şehrinde bir fabrika kurmuştu. Union Carbide bu fabrikada tarım ürünleri ve otlar üzerinde kullanılan bir böcek ilacı ürettiyordu. 3 Aralık 1984'te, gece yarısından hemen sonra, fabrikanın depolama tanklarındaki zehirli gazlar dışarı sızmaya başladı.

Bhopal'de hiç kimse neler olup bittiğinin farkında değildi. İlk başta, bazı insanlar yine Sihlerin suçlu olduğunu düşündüler.

Ancak ortada bir suç varsa, o da Union Carbide'daki arızalı bir tanka aitti. Zehirli bir kimyasal olan yirmi yedi ton *metil izosiyanat* tanktan sızdı. Union Carbide'a göre, o gece en az üç bin kişi gazdan zahirlenerek öldü. Bhopal'da yaşayan insanlar ise rakamın çok daha büyük olduğunu (on beş bin kadar insanın öldüğünü) söylüyorlardı.

Gazların sebep olduğu hastalıklardan tam olarak kaç kişinin öldüğü ise bilinmiyor. Ancak en az 150 bin (bu rakam yarım milyon üzerine çıkabilir) kişi gazın neden olduğu korkunç hastalıklara yakalandı. Binlercesi bir daha sağlığına kavuşamadı. Bhopal gaz sızıntısı, o ana ve hatta günümüze kadar olan, tarihteki en büyük "sanayi felaketi" (fabrikaların veya imalatın sebep olduğu felaket) olarak bilinir. Günümüzde bile, yirmi yıldan fazla zaman geçmesine rağmen, Bhopal'deki toprak ve su hâlâ zehirlidir. Union Carbide bu pisliği hiç temizlememiştir.

Hintli müfettişler gaz sızıntısının sebebinin, baştan savma güvenlik prosedürleri olduğunu ve çok pahalıya mal olacağı için, Union Carbide'ın depolama tanklarının emniyetini sağlamadığını iddia ettiler. Sızıntı sırasında, fabrikadaki uyarı veya güvenlik sistemlerinin hiçbiri fiilen çalışmıyordu. Günümüzde Dow Chemical adında büyük bir Amerikan şirketine ait olan Union Carbide da Bhopal trajedisinin sebebinin bir sabotaj olduğunu geçmişte olduğu gibi şimdi de ısrarla savunmaya devam ediyor. Şirketin iddiasına göre, birisi kasten gaz sızıntısına yol açmıştı.

Bhopal yüksek mahkemesi Amerikalı CEO'nun, Bhopal'e gelerek, duruşmaya katılmasını talep etti. CEO reddetti. Halen Hint yasalarına göre kaçak kabul ediliyor. Yirmi yıl sonra, günümüzde dahi, birçok protestocu grup Bhopal için adalet mücadelesi veriyor.

İran ve Irak

İran ve Irak

İsrail ve Mısır'ı, onların savaşlarını ve barış girişimlerini gördük. Şimdi genellikle birbirleriyle geçinemeyen iki Ortadoğu ülkesini daha ele alacağız: İran ve Irak.

On sekizinci bölümde, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Rus hâkimiyetine giren İran'ı ele almıştık.

İki Dünya Savaşı'ndan sonra İran'ı, üyeleri seçimle iş başına gelen bir meclis ve bir başbakanın yardımıyla, bir şah yönetiyordu. 1953'te İran şahı Muhammed Rıza Pehlevi'ydi. Başbakan da Muhammed Musaddık'tı.

Muhammed Musaddık tuhaf fakat nüfuzlu bir adamdı. Resmi devlet toplantılarına kimi zaman pijamayla katılırdı. Görünürde bir neden olmaksızın, herkesin içinde gözyaşlarına boğulurdu. Bir kere sinde meclise hitaben bir konuşma yapacaktı. Yatağını meclisin toplandığı odaya taşıtan Musaddık konuşmasını yattığı yerden yaptı.

Musaddık İran topraklarından çıkarılan petrolün yabancıların (İngilizlerin elindeki Anglo-İran Petrol Şirketi'nin) değil İranlıların kontrolünde olması gerektiğini düşünüyordu. Meclis de onunla aynı fikirdeydi. Bunun üzerine Musaddık İran'daki petrol yataklarının kontrolünü ele geçirdi.

Bu petrolü çıkarmak için çok masraf etmiş olan İngilizler bu duruma itiraz etseler de Musaddık'ın fikrini değiştiremediler. Bunun üzerine İngilizler de İran'dan petrol almamaya karar verdiler. O sırada diğer ülkeler de eskisinden daha fazla petrol çıkarmaya başlamışlardı. Birdenbire öyle bir durum peyda oldu ki, Ortadoğu'da çok fazla petrol çıkarılıyordu, ama dünyada çok az müşteri vardı. Petrolünü Büyük Britanya'ya satamayan İran başka ülkelere petrol satmakta da sorun yaşıyordu. İran'ın en büyük servet kaynaklarından biri artık ülkeye para kazandırmıyordu.

Tahmin edebileceğiniz gibi bu durum Musaddık'ın çok gözden düşmesine yol açtı. Şah Musaddık'ı görevinden almaya kalkıştı. Musaddık ise görevinden ayrılmayı reddetti. Destekçileri sokaklarda isyan çıkarınca, güvenliğinden endişe duyan şah da şehirden kaçtı.

Musaddık koltuğunu korumuştı ama bu durum uzun sürmeyecekti.

Birleşik Devletler ile Büyük Britanya, Musaddık'tan kurtulup, şahı İran'a geri getirmek için bir plan yaptılar. Şah Muhammed Rıza Pehlevi Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'le iyi ilişkilerini sürdürmek istiyordu. O zaten petrol sanayiini İngilizlerin elinden almak istememişti. Öte yandan Musaddık fazla başına buyruk ve İran'ın petrolünü, İran'ın kontrolüne almaya fazla kararlıydı. (Birleşik Devletler ayrıca Musaddık'ın Sovyetler Birliği'yle arasının biraz fazla iyi olduğundan şüpheleniyordu ki bu da ondan kurtulmak için başka bir iyi gerekçeydi.)

Musaddık'tan kurtulma planına, "Operasyon Ajax" adı verildi. Amerikalılarla İngilizler İranlı askerleri yönetimi ele geçirmeleri için eğittikten sonra, bu askerleri, Amerikalı ve İngiliz "yardımcılarla" birlikte İran'a gönderdiler. Musaddık tutuklandı, vatana ihanetle suçlanarak hapse atıldı. Şah, kendisine karşı herhangi bir muhalefeti bastırmaya hazır Amerikan ve İngiliz kuvvetleriyle birlikte, başkent Tahran'a zaferle döndü. (Bu arada Amerikalıların, diğer ülkelerin içişlerine karışma konusundaki endişesine ne olduğunu merak edebilirsiniz!)

Şah arkasında iki güçlü ülke olmasına rağmen, İran'daki saltanatının sallantıda olduğunun farkındaydı. Birçok İranlı fazla zengin olduğu için şahtan hoşlanmıyordu. 1960'larda şah İran'ın dünyaya sattığı petrolden giderek zenginleşirken, İran'ın sıradan insanların ekonomik durumu o kadar da iyileşmiyordu. Ve İran'ın tutucu Müslümanları da, şahın sert yasalar çıkararak, içki içmeyi ve kumar oynamayı yasaklamasını bekliyorlardı.

Ancak şah tam tersine İran'ı modernleştirmeye ("Batılılaştırmaya") çalıştı. İranlı kadınlara oy hakkı verdi. Okulların iyileşmesi ve daha fazla İranlının eğitim alması için çabaladı. Dini yasalar yapmak yerine, İran'da dinin gücünü *azaltmaya* çalıştı. Geleneksel Müslüman takvimini değiştirdi ve dini gazete ile dergilere, hükümeti eleştirmekten vazgeçmelerini söyledi.

Bu yeniliklerin hepsi "Beyaz Devrim" adıyla tanındı. Beyaz Devrim'in İran'ı güçlendirmesi beklenirken, şahın İran'ın sofu Müslümanlarının gözünden düşmesine yol açtı. Şah zorbalığı yüzünden, İran'ın bazı eğitimli kadın ve erkeklerinin gözünde de popülaritesini yitiriyordu. Zalimliği yüzünden gizli polisi SAVAK'ın adı çıkmıştı. SAVAK üyelerinin, şaha karşı çıkan herkesi, tutuklama, işkence etme ve öldürmeye tam yetkileri vardı. Hatta yasaklı kitapları okurken yakalanan İranlılar işkence görüp hapse atılabiliyorlardı.

Bu yasaklı kitaplar arasında Ruhullah Humeyni'nin yazdığı kitaplar da vardı. O bir *Ayetullah*, yani İslam lideriydi. Ayetullah Humeyni'nin takipçileri Şah'ın Beyaz Devrim'inden nefret ediyordu, çünkü bunlar Müslümanların dini uygulamalarına aykırıydı. Humeyni'nin İran'ı tam anlamıyla Müslüman bir ülke (yozlaşmış Batı fikirlerinden ve yabancı etkilerden arınmış bir ülke) yapacağına inanıyorlardı.

Şah, Humeyni'nin etrafında kendine sadık mürit toplama gücünden hep korkmuştu. Hatta Humeyni'nin birkaç yıl önce tutuklanarak sürgüne gönderilmesini emretmişti. Humeyni komşu ülke Irak'a gitmişti, ancak daha sonra Irak lideri Saddam Hüseyin de ona ülkesinden ayrılmasını söyledi. Bunun üzerine Fransa'ya giden Humeyni orada konuşmalarını banda kaydederek İran'a gönderdi ve İranlıları şahın Müslümanlık karşısı Beyaz Devrim'ine karşı koymaya teşvik etti.

1978 itibariyle, Humeyni İranlıları şaha karşı ayaklanmaya ikna etmeyi başarmıştı. Muhammed Rıza Şah Pehlevi isyanları bastırmak için askerlerini göndermeyi denedi ama artık çok geçti. Milyonlarca insan sokaklara dökülerek şahın gitmesini istedi. Ocak 1979'da, şah ülkesinden kaçıp Panama'ya gitti. "İran Devrimi" İran şahını yerinden etmişti.

İki hafta sonra, Ayetullah Humeyni İran'a geldi. Takipçileri onun gelişine çok sevindiler. Artık İran'ın gerçek anlamda Müslüman bir ülke olacağını umut ediyorlardı. Çok geçmeden, Humeyni takipçilerinin kendisini İran'ın (ömür boyu) lideri ilan etmelerini sağla-

mıştı. İran'ı *teokratik*, yani sıkı dini yasalara göre yönetilen bir ülke yapmaya koyuldu. Kadınlar artık oy kullanamayacak, erkekler için olan belli meslekleri yapamayacaklardı. Herkes Müslüman yasalarına göre giyinmek, el ve ayak bileklerini kapatmak zorundaydı. Ayrıca kadınlar dışarı çıktıklarında saçlarını da örtmek zorundalardı. Alkol ve kumar bütün İran'da yasaklandı.

Humeyni iktidarı ele geçirir geçirmez komşusu Irak'la savaşa girdi.

1919'a kadar Irak adında bir ülke yoktu. Versailles Antlaşması'na göre, Osmanlı Türklerinden alınan topraklarda İtilaf Devletleri Irak'ı kurdular. Irak kendini yönetebilecek duruma gelene kadar idare Büyük Britanya'ya verildi.

Britanya Irak için bir kral seçti. Bu kral ve akrabaları bu yeni ülkeyi 1950'lere kadar yönettiler, ta ki bir devrimci grup Irak'ın yönetim biçiminin artık cumhuriyet olması gerektiğine karar verene dek. Bunlar bir isyana ön ayak olarak, kralı öldürdüler ve Irak'ın yönetim biçiminin artık cumhuriyet olduğunu ilan ettiler. 1963'te, Irak Cumhuriyeti devletini Baas Partisi ele geçirdi. Bu partinin amacı, bütün Arap ülkelerinin Batı'nın yardımı olmadan kendilerini yönetmeleriydi. Baas Partisi'nin üyelerinden biri genç bir adam olan Saddam Hüseyin'di.

Yıllarca İran ve Irak, "Arapların Nehri" anlamına gelen Şattül-arap yüzünden kavga etmişlerdi. Bu nehri kullanan tekneler doğrudan Basra Körfezi'ne girebilir.

Şattül-arap'tan hem İran hem de Irak yararlanmak istiyordu. 1975'te, İran şahı artık Irak'ın başkan yardımcısı olan Saddam Hüseyin'le bir anlaşma imzalamıştı. Anlaşmaya göre, Şattül-arap İran'ın denetiminde olacaktı.

Şah İran'dan kaçıp da Ayetullah Humeyni başa geçtiği sıralarda, Saddam Hüseyin Irak cumhurbaşkanı olmuştu. Saddam İran'ın ne kadar büyük bir karmaşa içinde olduğunu gördüğünde, Irak'ın tekrar Şattül-arap'ı kontrol altına alabileceğini düşündü.

22 Eylül 1980'de, Irak İran'ı işgal etti. Iraklılar kısa bir savaş olacağını umut ediyordu. Ordularının bu savaşta aşağı yukarı iki yüz

bin askeri vardı. Elllerinde Sovyet tankları, Çin, Alman, Fransız ve İngiliz yapısı silahlar vardı. Hatta Birleşik Devletler bile Irak'ın İran ve Humeyni'ye yapacağı saldırıyı desteklemeyi kabul etmişti. (Birleşik Devletler hâlâ şahın İran'a geri gelmesini istiyordu.)

İranlılar gafil avlanmışlardı fakat canla başla karşı koydular. İran-Irak savaşı sekiz yıl boyunca devam etti. Saddam Hüseyin'in uçakları İran'ın petrol kuyularını, Humeyni'nin uçakları da Irak'ın petrol kuyularını bombaladı. Rakamlar kesin değil, ancak sekiz yıllık savaş süresince yaklaşık bir buçuk milyon insan hayatını kaybetmiş olabilir. Ve iki ülkedeki petrol kuyuları ile borular o kadar hasar görmüşlerdi ki savaş bittikten sonra bunları tamir etmek yıllar sürdü.

1988'de İran ve Irak, savaşı bitirmeye karar verdiler. Bu savaşın kazananı olmamıştı. Peki, Şattülarap şimdi kimin kontrolündeydi?

İranlıların kontrolündeydi; tıpkı 1975'te, anlaşma imzalanan ve savaş başlamadan önceki dönemde olduğu gibi.

SSCB'de 1980'ler

Çernobil ve Nükleer Enerji

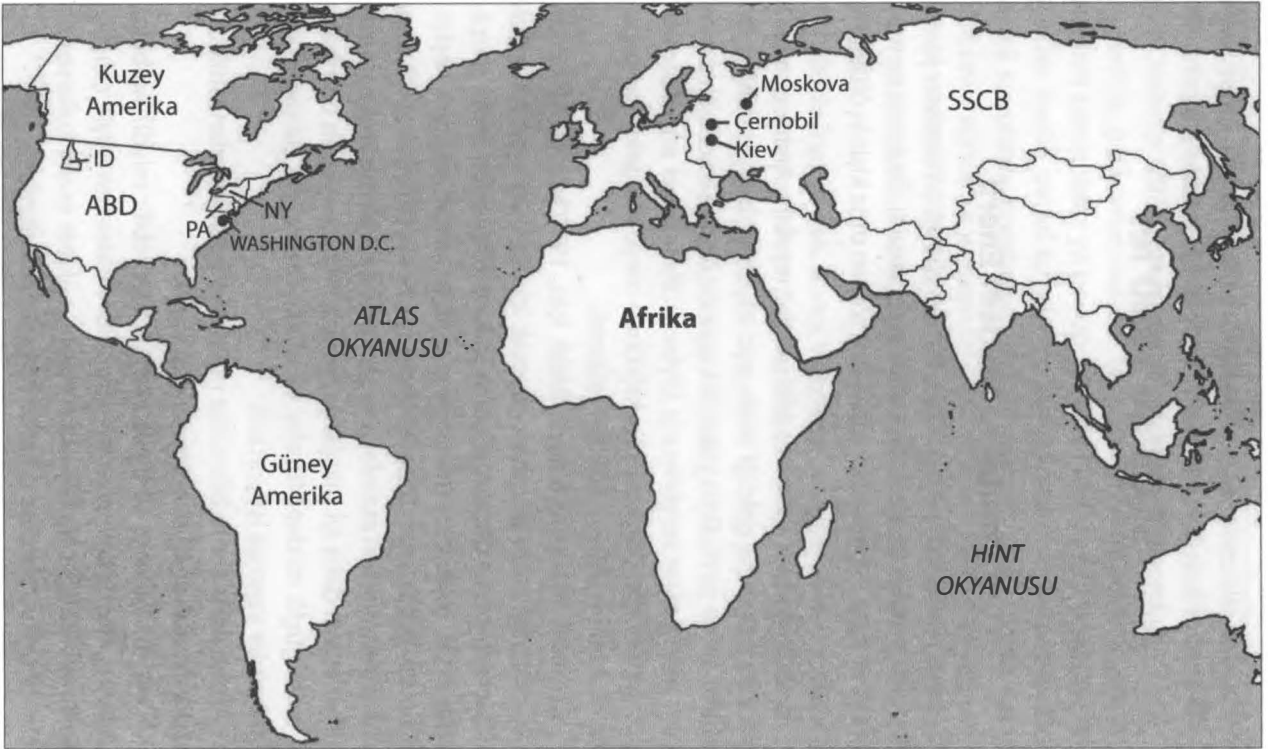
26 Nisan 1986 sabah saat 1:30'da, Kiev'in yüz otuz kilometre kuzeyindeki Çernobil kasabası bir patlamayla sarsıldı. Bir enerji santrali infilak etmişti. Patlamadan çıkan ateş topları otuz kişinin ölümüne yol açtı.

Bu çok kötü bir kazaymış gibi görünmeyebilir. Ancak gerçekte patlama meydana geldiği anda, yüz otuz beş bin insanın hayatı tehlike altına girdi. Dört yüz bin kişiye de bu kazanın sağlıklarına kalıcı olarak zarar verebileceği söylendi. Bir nükleer enerji santrali olan Çernobil'in dördüncü reaktöründe meydana gelen bu patlama tarihteki en büyük nükleer felaketti.

Çernobil felaketini anlayabilmek için, 1940'lara ve Almanlardan önce bir atom bombası yapmak için çok uğraşan Amerikalı bilimcilere kadar gitmemiz gerekir. Bu bilimciler bir atom parçalandığında, muazzam miktarda enerjinin salınabileceğini keşfetmişlerdi. İlk başlarda, Amerikalıların (ve Sovyetlerin) *atom fisyonu* (enerji üretmek için atomları parçalamak) ile ilgili bütün araştırmalarının amacı daha iyi silahlar yapmaktı. Bilimciler atom bombaları, daha güçlü nükleer füzeler ve nükleer enerjiyle çalışan askeri denizaltılar yapmak istiyorlardı.

Ancak daha sonra bilimciler nükleer güçten yararlanılabilecek başka alanları da düşünmeye başladılar.

Örneğin, nükleer enerjiyle elektrik üretilir miydi? Arabalar, ampuller, buzdolapları ve televizyonlar nükleer enerjiyle çalıştırılabilir miydi? Eğer bu mümkün olursa, nükleer enerji kullanan ülkeler petrol ve benzine o kadar bağımlı olmazlardı.

Birleşik Devletler ile SSCB'de nükleer enerji

Bilimciler nükleer enerjiyle elektrik *üretilebildiğini* keşfettiler. 1951'de, Idaho'daki Arco şehrinde, nükleer enerjiyle bir jeneratörü çalıştırmayı başardılar. Jeneratör dört ampulü yakacak kadar elektrik üretti.

Bilimciler ve devlet yetkilileri bu buluş karşısında çok heyecanlandılar. Nükleer enerjinin şahane bir elektrik kaynağı olabileceğini hayal etmeye başlayan bilimciler daha büyük ve daha iyi *reaktörler* (atomların enerji üretmek için parçalandığı tüpe benzer büyük aletler) üzerinde çalışmaya koyuldular.

Üç yıl sonra, 1954'te, ilk ticari nükleer enerji santrali (nükleer enerji kullanarak elektrik ürettikten sonra satacak tesis) açıldı. Santral aslında üç yıl daha, 1957'ye kadar, enerji üretmedi. Çalışmaya başladığında, nükleer enerji Pittsburgh şehrinin elektrik üretimine katkıda bulundu.

1955'te de Idaho'daki Arco (ilk dört ampulün çalıştırıldığı yer) *tamamen* nükleer enerjiyle beslenen ilk şehir oldu.

Ancak nükleer güç çok tartışmalıydı. Kimi bilimciler ve devlet yetkilileri onun şahane bir keşif olduğunu düşünüyorlardı. Nükleer güç ucuzdu ve bir gün zaten insanlar topraktaki bütün petrolü tüketecekleri için, nükleer güç iyi bir alternatif gibi görünüyordu.

Kimileri de atomu parçalamanın iyi sonuçlar doğurabileceğini hayal etmekte güçlük çekiyordu. Nükleer deneyler tarihteki en yıkıcı silah olan atom bombasını üretmişti. Böylesine yıkıcı bir güç nasıl kontrol edilebilirdi ki?

Birleşik Devletler başkanı Dwight Eisenhower Amerikalıların, atom gücüyle yapılan bilimsel deneyler yüzünden endişelendiklerinin farkındaydı. Aralık 1953'te, "Barış için Atomlar" adı altında bir konuşma yaptı. Dinleyicilerini, atom enerjisinin bomba yapmaktan çok daha yararlı şeylerde kullanılabileceğine ikna etmek istiyordu. Konuşmasını, dünyanın dört bir yanından insanların dinleyebileceği New York'taki Birleşmiş Milletler merkezinde yapmaya karar vermişti. Konuşması hakkında çok titizlenen başkan, New York'a giderken, son dakikaya kadar uçakta dahi çalışmaya devam etti. Sayfalarda değişiklik yaptıkça, sekreteri de konuşmasını yeniden daktilo ediyordu.

Ancak vakit yetmeyecekti, bu yüzden Başkan Eisenhower pilotuna daireler çizerek, otuz dakika daha havada kalmasını emretti. Bu otuz dakikada sekreteri daktiloyu ancak bitirebildi.

Uçak yere indiğinde, Eisenhower konuşmasını yapmak için aceleyle BM'ye gitti. Eisenhower'ın konuşmasını dinlemek için üç bin beş yüz kişi gelmişti. Eisenhower konuşmasına, nükleer silahların çok tehlikeli olabileceğini söyleyerek başladı. Ancak atom enerjisinden, tıpta ve tarımda iyileştirmeler yapmak için yararlanılabileceğini de ilave etti. Petrol ve kömürün az bulunduğu yoksul ülkelerdeki insanlara elektrik sağlamakta kullanılabilirdi.

Eisenhower'ın konuşması, nükleer santraller yapıldığı takdirde olabilecek bütün iyi şeyleri betimliyordu. Ancak nükleer güç bomba yapımında kullanılmasa bile çok büyük bir tehlike içerir. *Radyoaktivite* üretir.

Radyoaktivite, atomları değiştirerek normal davranmamalarına yol açar. Çok küçük bir radyoaktivite parçası tehlikeli değildir. Daha önce röntgen cihazına girdiyseniz, cihazın altına girmeden evvel, doktorların vücudunuzu ağır kurşun pedlerle kapladığını görmüşsünüzdür. Bunun nedeni röntgen cihazlarının da biraz radyoaktif olması ve kurşun pedlerin sizi korumasıdır. Pedler sizin çok düşük miktarda radyasyona maruz kalarak zarar görmemenizi sağlarlar.

Ancak büyük bir atom patlamasının çok yakınında olan insanlar çok fazla radyasyona maruz kalırlar. Vücutları artık düzgün işlev göremez hale gelir. Hiroşima ve Nagasaki'de atom bombalarının patlaması sırasında ölmeyen birçok insan birkaç yıl sonra hayatını kaybetti. Patlamaların yol açtığı radyoaktivite bu insanların kanser ve başka hastalıklara yakalanmalarına neden olmuştu.

İnsanlar ayrıca nükleer santrallerin radyasyon sızdırabileceğinden de korkuyor ve bu santrallerde çalışan veya yakınında yaşayanların hasta olabileceklerinden endişeleniyordu.

Nükleer santraller düzgün çalıştıkları zaman güvenli ve etkilidirler. Ancak kazalar meydana geldiğinde tehlikeli olabilirler.

28 Mart 1979'da, Pennsylvania'daki Three Mile Island nükleer santralinde bir kaza meydana geldi. Sabahleyin çok erken saatlerde, santraldeki bazı aygıtlar arızalandı. Reaktörlerin aşırı ısınmasını önleyen soğutucuyu taşıyan bir pompa durdu.

Sonraki beş saat boyunca, reaktörlerin başka parçaları da düzgün çalışmamaya başladı. Bilimciler santralin radyoaktif gazlar salmaya başladığını fark etti. Sabah saat 9:15'te, yetkililer Three Mile Island'da sorun olduğunu başkana bildirmek için Beyaz Saray'ı aradı. Saat 11 itibariyle, santraldeki bütün işçilere radyasyondan uzaklaşmaları için santralden ayrılmaları söylenmişti.

İki gün sonra, bilimciler santralin başka bir bölümünden de radyasyon yayıldığını keşfetti. Pennsylvania valisi, radyasyondan etkilenmemeleri için, santrale sekiz kilometre mesafede yaşayan bütün küçük çocukların ve hamile kadınların bölgeden ayrılmalarını emretti.

Three Mile Island'ın ne kadar radyasyon yaydığı tam olarak bilinmiyor. En sonunda bilimciler civardaki çoğu insanın yalnızca çok az miktarda (bir hastanın röntgen çekimi sırasında alacağından daha az olan bir "milirem" kadar) radyasyona maruz kaldığını buldular. Three Mile Island'daki kaza yüzünden ölen veya hastalanan olmadı.

Ne var ki bu kaza civarda (ve diğer nükleer santrallerin yakınında) yaşayan insanların korkmalarına ve öfkelenmelerine yol açtı. Endişelilerdi çünkü santral operatörleri radyasyonun sızmasını nasıl önleyeceklerini bulamamışlardı. Korkmuşlardı çünkü bilimcilerin sızan radyasyonu ölçmesi çok uzun sürmüştü. Bu defalık kimse zarar görmemişti ama peki ya daha büyük bir kaza olursa ne olacaktı?

Bu büyük kaza ise Çernobil'de meydana geldi. Rusya'daki santralde çok radyasyon sızıntısı oldu. Atomları parçalayan dört reaktörden biri patladı ve bu patlamadan radyoaktif gazlar püskürdü.

Gazlar Rusya kırsalına boydan boya yayıldı. Bu defa radyasyon o kadar ağırdı ki altı yüz bin kişi tehlikeli seviyelerde radyo-

aktiviteye maruz kaldı. Radyasyon yüzünden yıllar sonra kanser olma ihtimalleri vardı. Civardaki hayvanlar deforme olmuş yavru lar doğurdular. Moskovalı bir gazeteci bir tanesini şöyle be timlemişti: “Bana, kafası kurbağaya benzeyen bir yavru domuz gösterdiler. Gözlerinin yerinde büyük doku urları vardı. Bu hay- vanlar genellikle doğumdan kısa bir süre sonra ölüyorlar ama bu ölmemişti.”

Tehlikede olanlar sadece Çernobil yakınındaki insanlar ile hayvanlar değildi. Rüzgârlar radyoaktif parçacıkları bütün Avrupa’ya sürükledi. Ta Polonya’da dahi süte radyasyon bulaş- tığı için süt içmek yasaklandı. Yine İsveç gibi uzak bir ülkede, geyiklerle koyunlar radyasyondan hastalandılar. Sovyetler Birli- ği lideri, “Nükleer enerjinin kontrolden çıkmasıyla ilk kez karşı- laşıyoruz,” dedi.

Patlayan Çernobil reaktörünün etrafındaki topraklar halen rad- yoaktiftir. Ve binlerce yıl boyunca da bu topraklar güvenli olma- yacak. Bilimciler, radyoaktivitenin sonsuza dek kilitli kalması için, bozulan reaktörün üstüne çok büyük bir metal ve beton kaplama yerleştirmeye karar verdiler.

Çernobil kazası nükleer gücün kullanılmasını engellemedi. Dünyanın her tarafında, nükleer santraller halen elektrik üretiyor. Günümüzde dünyada kullanılan tüm elektriğin yaklaşık beşte biri nükleer enerjiden geliyor. Bu arada bilimciler ülkelerindeki sant- ralleri güvenli hale getirmek ve Çernobil gibi bir kazanın bir daha asla olmamasını sağlamak için uğraşıyorlar.

Soğuk Savaş’ın Sonu

Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş, İkinci Dün- ya Savaşı’ndan sonraki yıllarda iki ülkenin yaptığı hemen her şeyi etkiledi. Uzay Yarışından Vietnam Savaşı’na kadar birçok olayı şe- killendirdi.

Nihayet 1980’lerde, Soğuk Savaş sona yaklaşmaya başladı. Po- litikacılar Birleşik Devletler ile SSCB arasındaki ilişkinin nihayet “ra- hatlamakta” olduğunu söylediler.

Bu öyküdeki karakterler, 1980'lerdeki Birleşik Devletler Başkanı Ronald Reagan ile Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'dur. İki adamın da tuhaf yönleri vardı. Reagan'ın takma adı "Üçkâğıtçı"ydı (*Gipper*). Reagan başkan olmadan önce Hollywood'da oyuncuydu. En çok tanınan rollerinden biri George Gipp adında bir futbol kahramanıydı. Başkan olduktan sonra dahi Reagan, bu film karakterine istinaden, Gipper (Üçkâğıtçı) adıyla anılmaya devam etti.

Gorbaçov'un takma adı yoktu fakat saçsız kafasının üstünde büyük, mor renkte, garip bir doğum lekesi vardı. 1980'lerdeki gazete karikatürlerinde, Gorbaçov daima sanki birisi kafasının üzerini boyuyormuş gibi resmedilmişti.

Bu iki adam Soğuk Savaş buzlarının "çözülmesine" yaptıkları katkıyla hatırlanırlar.

Çözülme Rusya'da başladı. 1985'te, Sovyetler Birliği lideri Gorbaçov *perestroyka* adında bir program tanıttı. Bu Rusçada "ekonomiyi yeniden yapılandırma" anlamına gelir; daha basit kelimelerle ifade edecek olursak, devletin bankaları işletme ve topraklara sahip olma yöntemlerini değiştirmek demektir. Rus Devrimi'nden bu yana, Sovyetler Birliği'ndeki iş kolları ve bankaların çoğunun sahibi, işletmecisi ve denetçisi devletti. Perestroyka'yla birlikte, sıradan insanların iş kollarında daha çok söz sahibi olmalarına ve hatta kendi işlerine sahip olmalarına bile izin verildi.

Daha sonra Gorbaçov ikinci bir programı, Rusçada "açıklık" anlamına gelen *glasnost*'u başlattı. Glasnost'la birlikte, Sovyetler Birliği'ndeki insanlara daha fazla konuşma özgürlüğü verildi. Glasnost sayesinde, gazetelerin Sovyet yönetimini eleştiren yazılar yayımlaması artık suç olmayacaktı.

Sovyetler Birliği değişmekte olduğu için, Başkan Reagan artık Amerika'yla SSCB'nin dost olabilecekleri kanısındaydı. Gel gör ki iki ülke kırk yıldan uzun süredir düşmandı. İki ülkede de hâlâ birbirlerine fırlatmaya hazır nükleer silahlar vardı. Amerikalılarla Sovyetler arasındaki savaş tehdidinin tamamen yok olabileceğine inanmak çok zordu.

Başkan Reagan, Soğuk Savaş'a son vermenin (ve kazanmanın) anahtarının, iki ülkenin silahlarını ele alış biçiminde yattığına inanıyordu.

Reagan ile Gorbaçov başka bir Dünya Savaşı'nın daha çıkmasını istemiyorlardı. Atom bombalarının ilk jenerasyonundan, yani İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amerika'nın Japonya'ya attığı bombalardan bu yana, atom silahları daha da güçlenip tehlikeli hale gelmişti. Bununla birlikte, iki ülke de silahlarının hepsini bir anda yok edemeyecek kadar birbirlerinden korkuyordu. Reagan sadece şunu hayal edebilirdi: Amerika da aynısını yapmaya söz verdiği takdirde, Sovyetler Birliği bütün silahlarını imha etmeye söz verebilirdi. Birleşik Devletler elindeki atom bombalarını imha edebilirdi. Ancak sonra SSCB'nin yalan söylediğini ve bazı silahları elinde tuttuğunu öğrendiğinde, Birleşik Devletler çaresiz duruma düşerdi.

Amerikalılarla Sovyetler, ellerindeki su tabancalarıyla, birbirlerine gözlerini dikmiş bakan iki çocuk gibiydi. İkisi de ıslanmak istemiyordu. Ancak ikisi de şundan emindi ki eğer silahını ilk *kendisi* bırakırsa, diğeri tetiği çekecekti.

Reagan bu problemin, Amerika'daki atom bombalarının hepsinin yok edilmesiyle değil, daha büyük, daha güçlü silahların icat edilmesiyle çözülebileceğine karar verdi. Şuna inanıyordu: Eğer Sovyetler Birliği Amerika'nın silahlarının Sovyetlerin elindekilerden daha güçlü olduğunu bilirse, saldırmaya korkardı. Bu stratejiye, "Kuvvet Yoluyla Barış" adı verildi. Amerika, diğer ülkelerden daha güçlü hale gelerek barışı sağlayabilirdi.

Amerika "Kuvvet Yoluyla Barışı" sağlamak için, ölümcül silahlar geliştirdiği sırada, Reagan ve Gorbaçov diğer silah türlerini azaltmak için bir anlaşma yoluna giriyorlardı. Bu anlaşmanın adı Orta Menzilli Nükleer Güç Anlaşması, yani kısaca INF Anlaşması'ydı. İki lider bu anlaşmayı 8 Aralık 1987'de imzaladı. Bu anlaşmaya göre, iki ülke de, beş yüz kilometreden, beş bin dört yüz kilometreye kadar gidebilen "kısa menzilli" silahları elden çıkaracaktı. Reagan'ın yeni "Kuvvet Yoluyla Barış" silahları sayılmıyordu çünkü bunlar daha büyük mesafeler kat edecek şekilde tasarlanmışlardı.

Bu barışı sağlamak için tuhaf bir yol gibi görünse de işe yaramışa benziyordu. Amerika'nın elinde halen kendini savunmak için kullanabileceği güçlü silahları vardı fakat aynı zamanda diğer silahları Rusya'ya saldırmak amacıyla kullanmayacağına da söz vermişti. Glasnost, perestroyka ve INF Antlaşması Soğuk Savaş'ın sonlanması anlamına geliyordu.

Rus halkı bunu kutladı. Soğuk Savaş'ın bitmesi hakkında oyunlar, şiirler, romanlar ve şarkılar yazdılar. Rus şarkıcı Boris Grebenşikov glasnostla ilgili "Radyo Sessizliği" adında bir şarkı yazdı. Şarkıda Boris, Rusların komünizm hakkındaki gerçekleri anlatabilmelerinin ve dünyadaki insanlarla özgürce konuşabilmelerinin ne kadar şahane bir şey olduğunu anlatmaya çalışır:

Yabancı gibi hissetmiyorum ne tuhaf
Sanki buraya aitmişim gibi
Çok uzun süredir bekliyormuşum gibi
İşte şimdi size anlatabilirim bazı hikâyeleri.

Amerikalılar da Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ilişkili şarkılar yaptılar. 1987'de, Amerikalı şarkıcı Billy Joel Sovyetler Birliği'ni ziyaret ederek, Leningrad ve Moskova'da konserler verdi. Turnesinden döndüğünde, "Leningrad" adında bir şarkı yazdı. Şarkının son sözleri şöyledir:

Bilmiyorduk arkadaşlarımızın olduğunu
Leningrad'a gelinceye dek.

Kırk yıl süren Soğuk Savaş'tan sonra, Amerikalılarla Ruslar arasındaki nefret sonunda dostluğa dönüşmeye başlamıştı.

Komünizm Parçalanır ama Sona Ermez

Çin’de Demokrasi?

Çin’e son gittiğimizde, komünist hükümetin başında Mao bulunuyordu. Çin komünist idare altındayken topraklarını genişletti. Anakaranın güneyindeki Hainan Dao Adası’nı aldı ve daha sonra batıdaki Tibet üzerinde de hak iddia etti.

Mao’nun amacı, Çin’i dünyanın en büyük, en güçlü ve en zengin ülkesi yapmaktı. Bunu yapmanın en iyi yolunun, Sovyetler Birliği’ni örnek almak olduğunu düşünüyordu. Böylece Mao yönetimi çiftçilere, tıpkı Sovyetler’in yaptıkları gibi, çiftliklerini birleştirmeleri gerektiğini söyledi. Bu kolektif çiftlikler çok büyüktü. Bazılarında, yirmi beş bin insan vardı. Kolektif çiftliklerde kimsenin kendine ait toprak, ev, hayvan veya aleti olmazdı. Hepsi de kolektif çiftliğe aitti. Sovyet yönetimi gibi Mao yönetimi de çok sayıda köylüyü, çiftçiliği bırakarak, çelik yapımında çalışmaya zorladı.

Ancak Rusya’da olduğu gibi Çin’de de bunun sonuçları felaket oldu. Hasatlar birden düştü. Tahıl azaldı. Kolektif çiftlikler bireysel çiftlikler kadar verimli değildi çünkü çiftçiler kendilerine ait olmayan topraklarda çalışmayı sevmiyorlardı. Artık çelik fabrikalarında çalışan köylüler yiyecek yetiştirmeyi öğrenmişti ve çelik imalatında çok az tecrübeleri olduğu için de çeliğin kalitesi çok düşüktü. Kıtık Çin’i kasıp kavurdu. Otuz milyon insan hayatını kaybetti.

Mao'dan Sonra Çin

Çin Komünist Partisi'nin diğer üyeleri Mao'nun yetkisini paylaşma zamanının geldiğine karar verdiler. Onun Çin'i bir dünya gücü yapma girişimi başarısız olmuştu. Mao saygınlığını yitirmişti ve onun devrinin sonu kötü görünüyordu. ÇKP'nin genel sekreteri, (boyu 150 cm bile olmayan) ufak tefek Deng Ksiaoping, Mao'nun yerine iyi bir alternatif gibi görünüyordu.

Deng ve diğer ÇKP liderleri Mao'nun politika sahnesinden çekilme zamanının geldiğini düşünüyor olabilirlerdi ama Mao'nun başka planları vardı. O ve destekçileri, kendisine karşı çıkanları komünizme karşı olmakla ve Çin'i eski imparatorlar devrine döndürmek istemekle suçlamaya başladılar. Mao'nun muhaliflerinin ona suikast planladıkları söylentisini çıkardılar. Mao bu söylentiye, kendisini korumak amacıyla Çin ordusunun bir bölümünü Pekin'e getirmek için bahane olarak kullandı. Getirdiği bölümde otuz binden fazla asker vardı. Bu herhalde tarihteki en büyük muhafız alayydı.

Artık tutuklanma veya suikast tehdidinden kurtulan Mao'nun elinin altında çok büyük bir ordu vardı. Mao'nun destekçileri Çinlilerin Mao'ya sadık kalmaları gerektiği konusunda konuşmalar yapıp, yazılar yazmaya başladı. Mao'ya sadakat Çin Komünist Partisi'ne sadakat demektir. Çin zor bir dönemden geçiyordu. Ancak Çinliler Mao'yla birlik olup politikalarına destek olurlarsa, Çin yeni bir döneme (harika ve devrimci bir döneme) girecekti.

Bu *propaganda* (doğru olmasa bile insanları bir şeylere ikna etmek için söylenen sözler) işe yaradı. Çok sayıda Çin vatandaşı bunu benimsedi ve muhaliflerine karşı Mao'yu destekledi. Arkasına ordunun gücünü alan Mao birçok düşmanını tutuklatıp ölüme mahkûm etmişti. Deng Ksiaoping, Mao'nun eski dostu olduğu için idamdan kurtuldu. Ancak Mao onu kafasında bir huniyle sokaklarda yürüttü. Daha sonra bir fabrikaya gönderilen Deng'e vidaları zımparalama görevi verildi.

1966 ile Mao'nun 1976'daki ölümü arasında geçen dönem Kültür Devrimi adıyla bilindi. Çin kültürünün her bir ögesi (gazete, halka açık toplantı, tiyatro, opera ve roman) Mao ve Mao'nun

politikalarını övmek zorundaydı. Çocuklar Mao'ya bağlılık yemini eden bir gençlik ordusu olan "Kızıl Muhafızlara" katılmaya teşvik edilirdi. Çin'deki her evde Mao'nun bir resmi vardı. (Olmaması tehlikeliydi!)

1976'da Mao'nun ölümünden sonra, Deng Ksiaoping vida fabrikasından ayrılarak, Pekin'e geri döndü. Eski görevi Çin Komünist Partisi genel sekreterliğini ve (en sonunda) Çin liderliğini ele geçirdi. Deng Ksiaoping nihayet Çin'de çok ihtiyaç duyulan birkaç yeniliği yapabildi. Deng çiftliklerden bazılarını sahiplerine geri verdi. Fabrikaların kötü çelik üretmelerini engelledi. Köylülere, fazladan yetiştirdikleri yiyecekleri, devlete vermek yerine, satıp kâr edebileceklerini söyledi.

Deng'in idaresi altında, Çin'deki refah düzeyi arttı. İnsanların artık daha çok yiyeceği, daha çok giysisi ve iyi yaşamak için yeterli para kazanma fırsatları vardı.

Ancak bir şey var ki o hiç değişmemişti. Hâlâ, ister yazılı ister sözlü olsun, Çinlilerin fikirlerini açıkça ifade etmelerine izin verilmiyordu.

Çinliler bunu protesto etmeye başladı. Yalnızca konuşma özgürlüğü değil, aynı zamanda Çin yönetiminde görev alma hakkı da istiyorlardı. Deng'in Çin'i Mao'nun Çin'inden daha müreffehi ama halen çok az sayıda insanın idaresi altındaydı ki bunların çoğunluğu da yozlaşmış, sevdiklerini kayıran, sevmediklerini umursamayan nüfuzlu insanlardı.

En büyük protesto gösterisi için insanlar 15 Nisan 1989'da toplanmaya başladı. Binlerce öğrenci Pekin'deki Tiananmen Meydanı'nda toplandı. Çin liderliğinin değişmesini, Çin yönetiminde görev alma fırsatının verilmesini ve kendi liderlerini seçebilecekleri, demokrasiye daha yakın bir yönetim istediler.

Komünist yetkililer onlarla konuşup evlere gitmelerini rica etmek amacıyla meydana gittiler. Ancak öğrenciler meydandan ayrılırlarsa Çin'de bir değişiklik olmayacağına inanıyorlardı. Altı hafta boyunca, yüz elli binin üzerinde öğrenci Tiananmen Meydanı'na geldi.

Öğrencilerin, Çin onlara demokrasi vermediği veya oradan çıkarılmadıkları müddetçe, Tiananmen Meydanı'ndan ayrılmayacakları belli olmuştu. Ancak eskinin hükümdarları gibi, Komünist Parti de sırf insanlar istedi diye iktidardan vazgeçmeye istekli değildi.

ÇKP üyeleri güç kullanmayı tercih ettiler.

2 Haziran 1989'da, Çin ordusu kalabalığı dağılması için uyardı. Kimse yerinden kımıldamadı. Ertesi gün 3 Haziran'da, tanklar ve askerler meydanı kuşattı. Öğrencilerin arasına gözyaşı bombaları atıldı. Ancak öğrenciler yine de ayrılmadılar. Aslına bakarsanız, neler olup bittiğini gören etraftaki halk da onlara katılmak üzere yanlarına koştu.

Böylece 4 Haziran'da, protesto bütün şehre yayılmadan Çin ordusu saldırdı. Silahsız öğrencilere makineli tüfeklerle ateş açtılar. Öğrenciler kollarıyla birbirlerini sarıp ordunun karşısında durduklarında, askerler tankları üzerlerine sürdü.

Meydanda binden fazla protestocu öldürüldü. Meydanın etrafındaki sokaklarda askerler binlercesini daha öldürdü. Saldırıdan sağ kurtulan bir öğrenci kaçtıktan sonra başından geçenleri şöyle aktarmıştı: "Ordu taş atan veya slogan haykıranlara bile tank ve makineli tüfekte karşılık verdi. Kalabalıklara sürekli olarak bizim gösterimizin barışçıl olduğunu söyledik... Eğer öğrenciler silahlanmaya kalkarlarsa barışçıl demokratik hareketin başarısız olacağını anlamıştık."

Yirminci yüzyılın tarihinden gördüğümüz kadarıyla, orduların sık sık kendi halklarına da saldırdıklarını biliyoruz. Ne var ki 4 Haziran Tiananmen Meydanı Katliamı farklıydı çünkü televizyonda canlı yayın sırasında gerçekleşmişti. Çin ordusu öğrencilerin ceketleri etrafına çadır kurmaya ve Tiananmen Meydanı'ndaki kanı yıkamaya çalıştı. Ancak artık çok geçti. Dünyanın dört bir yanında, milyonlarca insan Çin ordusu silahsız protestocuları vururken dehşet içinde olan biteni izlemişti. O günden kalan en ünlü fotoğraflardan birinde, tanklar üstüne gelirken, sokağın ortasında durmuş, tanklara bağırarak silahsız bir adam vardı. Tanklar durdu fakat adam tutuklanarak götürüldü.

Dünya 4 Haziran Katliamı'nı protesto etti. Ancak katliam sona erdiğinde, Komünist Parti hâlâ iktidardaydı.

Komünizmin Çöküşü

Çin Komünist Partisi Çin'de iktidara sıkı sıkıya tutunduğu halde, Sovyetler Birliği'ndeki Komünist Parti değişmeye başlamıştı. Glasnost ve perestroyka'nın yol açtığı küçük dalgacıklar, Doğu Avrupa'daki diğer komünist ülkelere yayılıyordu.

En çarpıcı dalgalar Almanya'da hissedildi.

Hatırlarsınız, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya iki ayrı ülkeye bölünmüştü. Batı Almanya'da demokratik, Doğu Almanya'da da komünist bir yönetim vardı.

Doğu Almanya'daki yaşam zordu. Komünizm idaresi altındaki insanlar sıkıntı çekiyordu. Çok az iş vardı ve yeterli yiyecek yoktu. Doğu Almanların ülkelerinden ayrılıp Batı'ya gitmeleri mümkün değildi çünkü aralarında bir duvar vardı.

Almanya'nın bölündüğü yıllarda, yaklaşık on bin Doğu Alman Batı Almanya'ya kaçmaya kalkıştı. Bazıları başardı. İki aile duvarı sıcak hava balonuyla aştı. 1964'te, bir grup Berlinli Batı Berlin'deki bir fırından elli metrelik bir tünel kazarak, Doğu Berlin'de bir evin dışındaki tuvalete çıktılar. Kazı altı ay sürmüştü. Doğu Alman yetkilileri tüneli keşfedip de kapatıncaya kadar, yüzlerce insan tünelden geçerek özgürlüğüne kavuştu.

Eylül 1989'da, Doğu Almanlar glasnost'u (konuşma özgürlüğü) benimsemeye başladı. Çok büyük, gürültülü protestolar ve mitingler düzenlemeye başladılar. Komünist yönetimin, Batı Almanya veya dünyadaki başka ülkelere seyahat etmelerine izin vermesi gerektiğini savundular.

Bir ay süren protestolar sonunda, Doğu Alman yönetimi artık daha fazla direnemedi. 9 Kasım 1989'da, Berlin Duvarı'ndaki kapılar tamamen açıldı. Doğu Almanlar kapılardan akın akın geçtiler. Senelerdir ilk kez Almanlar artık iki Almanya arasında özgürce seyahat edebiliyorlardı.

Yeniden birleşen Almanya

Almanlar duvarı çekiçlerle, küreklerle, demir çubuklarla yıktılar ve parçalarını alıp götürdüler. O hafta sonu duvara giden Andreas Ramos şunları yazdı:

“Doğu Alman sınırı daima ciddi bir yer olmuştu. Eskiden silahlı muhafızlar sizin arabanızdan inmenize izin vermez, kaçma ihtimalinize karşı sizi izlerlerdi. Bu gece ise artık farklı bir ülkede idik. 20.000’in üzerinde Doğu ve Batı Alman orada çok büyük bir parti veriyordu... Herkes radyosunu açmıştı ve her yerde müzik vardı. Ağaçlara, tabelalara, binalara ve bulabildikleri her yere tırmanan insanlar el sallıyor ve bağırıyorlardı... İki tarafta da nöbetçi kuleleri boştu, dikenli teller büyük yığınlar halinde bir kenara atılmıştı... Doğu Alman tarafından gelen ağır makine seslerini duyuyorduk. Devasa bir matkapla, duvarda delikler açıyorlardı. Matkap ne zaman bir delik açsa, herkes tezahürat yapıyordu... Birçok insan duvarı çekiçlerle parçalıyordu. Sayısız delik vardı. Bir yerde, Doğu Alman askerlerinden oluşan bir kalabalık dar bir delikten bakıyordu. Delikten ellerimizi uzatıp el sıkıştık.”

11 Kasım itibariyle, yıkılmakta olan tek şeyin artık duvar olmadığı barizdi. Doğu Almanya’daki komünist yönetim de çöküyordu. 1990’da, Doğu Almanya ile Batı Almanya birleşti.

SSCB’de ise başka değişiklikler de yoldaydı. Gorbaçov ülkesini değiştirmeye çalışıyordu.

Hatırlarsanız, SSCB, Rusya artı birkaç küçük komünist ülkeden oluşuyordu. Gorbaçov bütün SSCB’nin lideriydi. Boris Yeltsin adındaki başka bir Rus lideri ise Gorbaçov’un reformlarının fazla yavaş olduğunu düşünüyordu. Demokrasiye doğru çok daha hızlı hareket etmenin zamanının geldiğine inanan Yeltsin’in çok sayıda takipçisi vardı.

Ancak güçlü komünist liderlerden oluşan başka bir grup da Gorbaçov’un yaptığı bütün yeniliklere direnç gösteriyordu. Sovyetler Birliği’nin daha açık, daha özgür bir ülke olmasını istemiyorlardı.

Ağustos 1991’de, bu kararlı komünistlerden sekizi Sovyetler Birliği yönetimini ele geçirmek amacıyla bir plan yaptı. Gor-

baçov'un evinin etrafını kuşatarak kapılara erişimi engellediler ve dışarıdan kimseyle irtibat kurmaması için telefon hatlarını kestiler. Daha sonra da istifa etmesini emrettiler. Gorbaçov kabul etmedi. Bunun üzerine sekiz komplocu halka, Gorbaçov'un ülkeyi yönetemeyecek kadar hasta olduğunu ve içlerinden birinin Gorbaçov'un yerine geçeceğini ilan etti.

Boris Yeltsin olan biteni öğrendiğinde, Rusya'daki bütün takipçilerine, arkasında toplanmaları çağrısında bulundu. Yalnızca demokrasi isteyen binlerce Rus değil, komplocuların Yeltsin'i tutuklamaları için gönderdikleri askerler ve tanklar da Yeltsin'e katıldı. Ordudan hiç kimse komploculara katılmadı.

Komünist Parti Rus halkı üzerindeki kontrol gücünü yitirmişti. Ve Rusya da SSCB'deki en büyük ülkeydi.

Komplocular pes ettiler. Bir tanesi intihar etti. Gorbaçov evinden çıkar çıkmaz, Yeltsin'le bir araya gelerek ne yapacaklarını tartıştı. Gorbaçov Komünist Parti'nin bütün toplantılarını yasakladı ve ülkedeki bütün şubelerinin kapatılmalarını emretti. Sonraki birkaç ayda, Sovyetler Birliği'ne daha önceden katılan ülkeler birer birer bağımsızlıklarını ilan ettiler: Ukrayna, Litvanya, Letonya, Ermenistan ve diğerleri. Hepsi ayrıldıktan sonra, Gorbaçov istifa etti. Artık yönetebileceği bir Sovyetler Birliği kalmamıştı. Bundan böyle, artık komünist olmayan ve SSCB'ye ait olmayan eski Rusya'nın başında Boris Yeltsin olacaktı.

Yirminci Yüzyılın Sonu

Birinci Körfez Savaşı

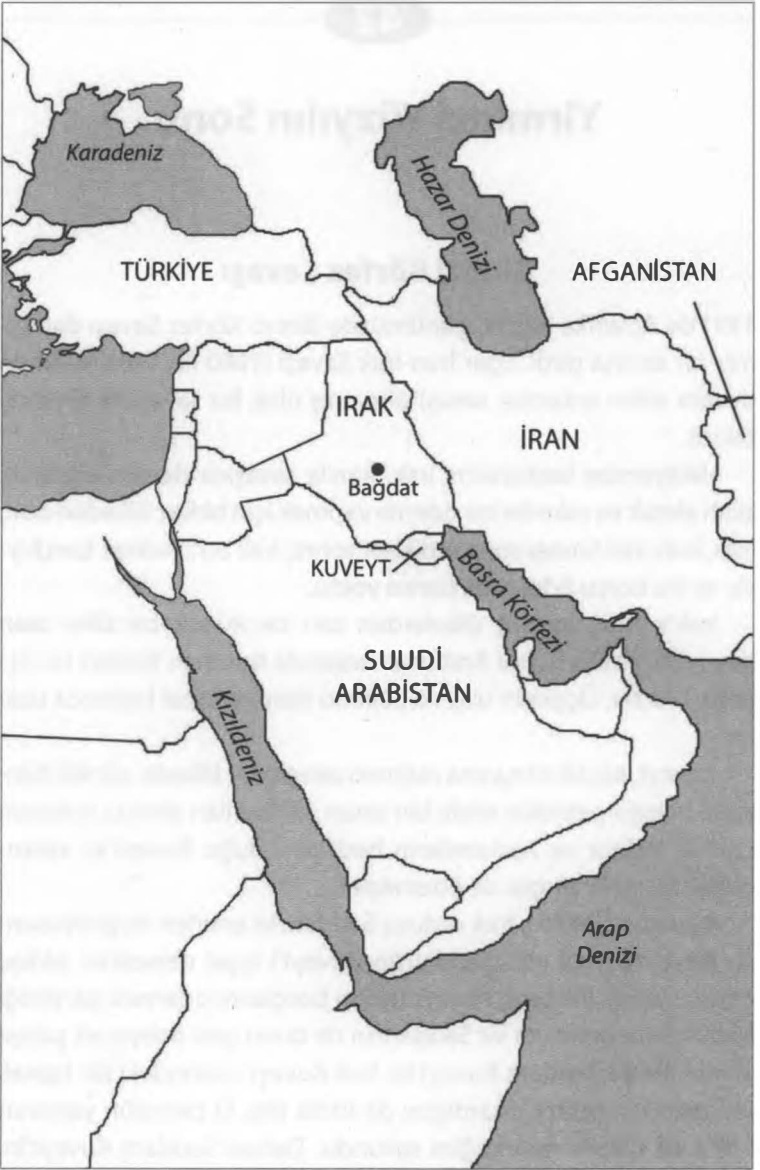
1991’de Amerika Irak’la, günümüzde Birinci Körfez Savaşı dediğimiz bir savaşa girdi. Eğer İran-Irak Savaşı (1980 ile 1988 arasında devam eden anlamsız savaş) olmamış olsa, bu savaş da olmayabilirdi.

Hikâyemize başlayalım. Irak, İran’la savaşına devam ederken, silah almak ve askerlerine ödeme yapmak için birkaç ülkeden borç aldı. İran-Irak Savaşı sona erdikten sonra, Irak bu ülkelere borçluydu ve bu borcu ödeyecek parası yoktu.

Irak’a borç vermiş ülkelerden biri de küçük bir ülke olan Kuveyt’ti. Irak’la Suudi Arabistan arasında bulunan Kuveyt bir üçgene benzer. Üçgenin uzun alt kenarı Basra Körfezi boyunca uzanır.

Kuveyt, küçük olmasına rağmen zengin bir ülkedir, çünkü dünyada bilinen petrolün onda biri onun çöl kumları altında bulunur. Eğitim, doktor ve hastanelerin bedava olduğu Kuveyt’te vatandaşlar hiç gelir vergisi de ödemezler.

Ağustos 1990’da, Irak ordusu Saddam’ın emirleri doğrultusunda Kuveyt’i işgal etti. Saddam’ın Kuveyt’i işgal etmesinin birkaç nedeni vardı. Bir kere, Kuveyt Irak’ın borçlarını ödemesi gerektiği konusunda ısrarcıydı ve Saddam’ın da bunu geri ödeyecek parası yoktu. Bir de Saddam Kuveyt’in, Irak-Kuveyt sınırındaki bir toprak parçasından petrol çıkardığını da iddia etti. O petrolün yarısının Irak’a ait olması gerektiğini savundu. Dahası Saddam Kuveyt’in, OPEC’in izin verdiğinden daha çok petrol çıkardığını, bu durumun petrol fiyatlarını çok düşürdüğünü ve dolayısıyla petrol üreten diğer ülkelerin kazancına engel olduğunu da iddia etti. Sonunda

Kuveyt Savaşı

Saddam Kuveyt'in aslında Irak'ın bir parçası olduğunu ve kendisine ait olanı geri almaktan başka bir şey yapmadığını söyledi.

Bunlar birbirinden farklı bir sürü nedendi.

Kuveyt'e giren askerlerin birçoğu İran-Irak savaşına da katılmışlardı. Bunlar deneyimli ve sert askerlerdi ve Irak'ın asker sayısı Kuveyt'indekinden çok daha fazlaydı. Askerler bu küçük ülkeyi kolayca ele geçirdiler. Irak ordusunun Kuveyt sınırını aşmasının üzerinden bir gün dahi geçmeden, Kuveyt'in neredeyse tamamı Irak askerlerinin kontrolü altındaydı.

Birleşmiş Milletler Irak'a hemen şöyle bir mesaj gönderdi: "Kuveyt'i işgal etmeye hiçbir hakkın yok!" BM Saddam Hüseyin'in, Kuveyt'in Irak'a ait olduğu iddiasının yanlış olduğunu ve Irak'ın Kuveyt'ten 15 Ocak 1991'e kadar çekilmesi gerektiğini açıkladı.

15 Ocak geldi ve geçti. Irak kuvvetleri halen Kuveyt'teydi.

Birleşik Devletler dahil BM üyesi birçok ülke, Saddam eğer Kuveyt'te kalırsa, Batılı ülkelerin ihtiyacı olan petrolü kontrol etmesinin yanı sıra, daha sonra Suudi Arabistan'ı da işgal ederek, daha fazla petrolü kontrol etmesinden endişeleniyorlardı.

Böylece iki gün sonra, dünya ülkelerinden oluşan bir grup asker Irak'a havadan saldırdı. Saldırının başında Amerikan askerleri vardı fakat Suudi Arabistan, Afganistan, Büyük Britanya ve Mısır da asker göndermişti. Toplamda yirmi sekiz ülkeden aşağı yukarı yedi yüz bin asker savaşa katıldı.

Irak'ın her yerindeki fabrikalar ile askeri üsler bombalandı. İlk önce Saddam Hüseyin'in başkenti Bağdat bombalandı. Aynı şekilde, birliklerin kullanamaması için yollar ve birliklerin yiyecek ve su alabilecekleri yerler de keza aynı akıbete uğradı.

BM, Irak'a, yiyecek ve tıbbi malzeme dışında bir şey göndermenin yasak olduğunu ilan etti. Aynı şekilde Irak'tan bir şey satın almak da yasaktı. Hemen hemen bütün ülkeler bu ambargoya uymayı kabul ettiler. Irak askerleri Kuveyt'te olduğu müddetçe, Irak yurtdışına bir şey satamayacak veya alamayacaktı.

Gel gör ki bombalama ve ambargoya rağmen, Saddam askerlerini Kuveyt'ten çekmedi. Bunun üzerine beş hafta sonra BM,

İraklıları çıkarmak için Kuveyt'i karadan işgal etme kararı aldı. Şubat sonunda, BM üyesi ülkelerin askerleri Iraklıları Kuveyt'ten çıkarmayı başarmıştı. Irak savaşı bitirmeye razı oldu. 11 Nisan'da, Irak Kuveyt'ten tamamen çekilmek ve silahlarının bir kısmını imha etmek zorunda kaldı. Irak lideri Saddam Hüseyin de bir daha nükleer silah yapmayı denemeyeceğine söz verdi.

İrak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin

Savaş kazanılmıştı. Ancak elde edilen zafere ve anlaşmaya rağmen, Kuveyt mahvolmuştu. Irak askerleri çekilirken Kuveyt'teki petrol kuyularını ateşe vermişlerdi. Bu petrol kuyula-

rından, sürekli kara bir akıntı halinde petrol çıkıyordu. Bir petrol akıntısı alev aldığı anda ise gaz lambası fitili gibi yanıyordu. Kuyular, haftalarca durmadan yanan, yüzlerce metre yüksekliğinde devasa meşalelere dönmüştü. Kuveyt'te yedi yüzden fazla petrol kuyusu ateşe verilmişti. Etraflarındaki topraklar o kadar ısınmıştı ki cama dönüştülerdi.

Bütün yangınları söndürmek dokuz ay sürdü. Bu arada petrol kuyuları yanarken, zehirli duman Kuveyt'in üzerinde sürüklenerek akciğer sorunlarına yol açtı. Kuveyt'in her yerinde insanlar öksürme, nefes darlığı ve baş dönmesi problemleri yaşadılar. Duman gündüzü geceye çevirdi. Yanan petrol havaya yükselerek buharlaştıktan sonra kara yağmurlar halinde yere indi. Toprağın üzerinde boydan boya petrol gölcükleri oluştu. Bunların bazıları iki metre derinliğindeydi. Yaprak ve çimenlerin üzerinde petrol dumanı sürükleniyordu. Bu otları yiyen koyunlar öldü. Petrol temiz su kaynaklarını tıkadı. Petrol dumanları ile kara yağmurlar kuzeyde Türkiye, doğuda da Afganistan'a kadar sürüklendi.

Irak askerleri ayrıca on bir milyon petrol fıçısını Basra Körfezi'ne boşaltmışlardı. Suyun üzerinde bir petrol tabakası yüzüyordu. Sundaki petrol yüzünden Kuveyt kıyılarındaki kuşlar ve balıklar ölüyordu. Petrolü temizlemek yedi yüz milyon dolara mal oldu ancak yine de petrolün çoğu halen suyun içinde duruyordu.

Irak'ın bombalanması da büyük hasara yol açmıştı. BM kuvvetleri, yolları, yiyecek ve su kaynaklarını bombalayarak, birçok siviliden açlıktan veya kirli su içmekten ölme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmışlardı. Ve savaşa katılmamış olan çok sayıda Iraklı da hayatını kaybetmişti.

Bazı BM üyeleri biraz daha zorlamak, Saddam'dan kurtulmak istiyorlardı. Saddam'ın, ne olursa olsun, savaş başlatmaya devam edeceğini öne sürdüler. Ancak koalisyondaki birçok ülke, özellikle de diğer Arap ülkeleri, artık Kuveyt özgürlüğüne kavuştuğu için, savaşı sonlandırmak istiyordu.

Böylece Saddam Hüseyin bir süreliğine daha iktidarda bırakıldı.

Bağımsız Afrika

1960 ile 1975 arasında, Afrika ülkeleri birer birer kendilerini koloni hâkimiyetinin son kırıntılarından da kurtardılar. Şimdiye kadar Güney Afrika Birliği ile Belçika ve Fransa'dan ayrılan Kongo (Zaire) ve Brazavil'i gördük. Eğer bir zamanlar kendilerini yöneten koloni efendilerinden ayrılarak, bağımsızlıklarını ilan eden bütün Afrika ülkelerinin öyküsünü anlatsaydık, bunların hepsi ayrı bir kitap tutardı. Ancak bir Afrika haritasına bakacak olursanız, şunu görürsünüz: 1960 ile 1964 arasında, Afrika'daki neredeyse her ülke resmi olarak bağımsızlığına kavuştu. Özgür olan son ülkeler Afrika'nın batı kıyısındaki Angola ile Portekiz hâkimiyetinden 1975'te kurtulan, doğu kıyısındaki Mozambik'ti.

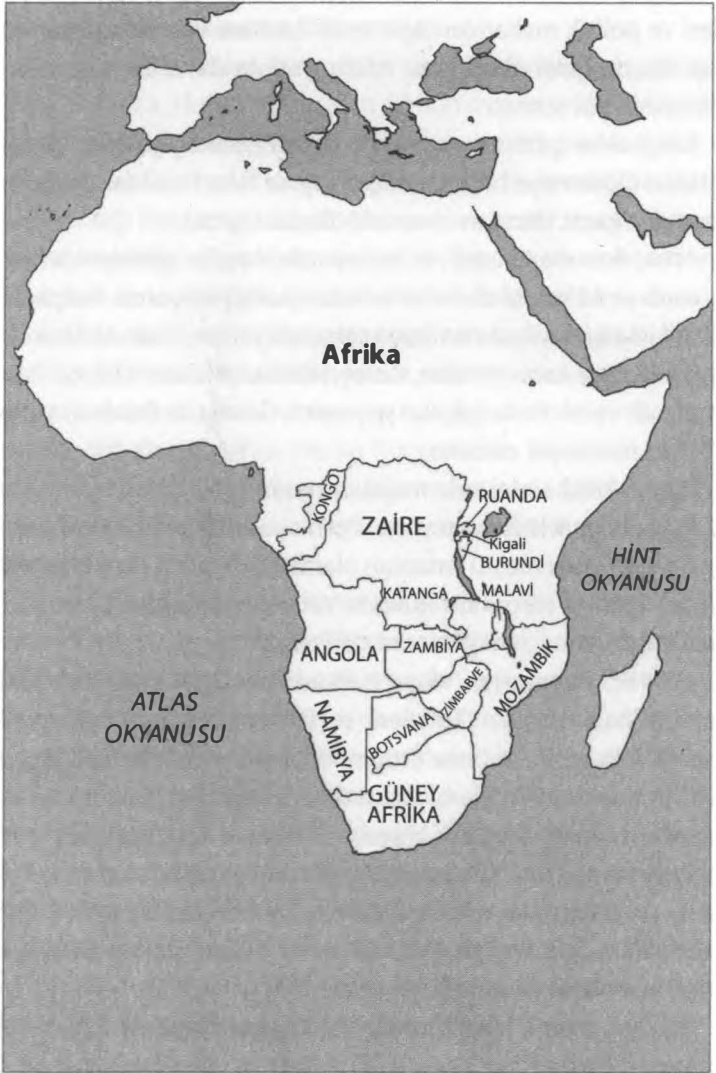
Bu yüzden tüm bu öyküleri anlatmak yerine, biri üzücü diğeri umut verici iki kısa öykü anlatacağız. İkisi de işgalcilerin Afrika'yı nasıl sonsuza dek değiştirdiğini gösterir.

Yirminci yüzyılda birçok üzücü öykü vardır, fakat ilk öykü en kötülerinden biridir. Birkaç bölüm önce, Belçika Kongo'sunu ve bağımsızlık girişimlerini okumuştuk. Günümüzde adı Zaire olan Belçika Kongo'sunun doğusunda Ruanda-Urundi adında küçük bir Belçika kolonisi vardı. Bu dağlık bölgede iki kabile yaşıyordu. Kabilelerden biri olan Tutsiler uzun boylu ve açık tenliydi. Onlar nüfusun yüzde on beşini, diğer kabile Hutular da yüzde seksen beşini oluştuyordu. Hutular daha kısa boylu ve daha koyu tenliydi.

Hutuların sayısı çok daha fazla olmasına rağmen, Tutsiler en az altı yüz yıldır bölgeye hâkimdiler. Tutsiler bölgenin efendileriydi; Hutular onlara hizmet eder, hayvanlarına bakar ve yiyeceklerini yetiştirirlerdi.

Afrika ülkeleri bağımsızlık talep etmeye başladıklarında, Ruanda-Urundi de Belçika'dan ayrılmak istedi. Belçikalılar, ülke ancak demokratik bir yönetim örgütler ve seçim düzenlerse, bağımsız olabileceğini söyledi.

Bunun üzerine çoğunluk olan Hutular bir parti kurup seçim düzenlediler ve kendi ülkelerini yönetme hakkını elde ettiler. Ve

Bağımsız Afrika

daha sonra Tutsilere saldırdılar. Asırlardır Hutular Tutsi efendilerine karşı öfke beslemişlerdi ve Belçika hâkimiyeti sırasında da bu nefret güçlenmişti. Belçikalılar beyaz oldukları için, bütün önemli işleri ve politik makamları açık tenli Tutsilere verme eğilimindeydiler. Bu da geleneksel Tutsi hâkimiyetinin daha da baskıcı hale gelmesine yol açmıştı.

Belçikalılar gittikten sonra, bu nefret iyice açığa çıktı. Hutular Tutsileri öldürmeye başladılar. Çok sayıda Tutsi Ruanda-Urundi'nin güneyine kaçtı. (Bazıları civardaki ülkelere gitti.)

Artık, Ruanda-Urundi'nin kuzeyinde Hutular, güneyinde Tutsiler vardı ve iki kabile de birbirlerinden nefret ediyordu. Belçikalılar iki halkı da aynı ülkede tutmaya çalışmak yerine, Ruanda-Urundi'yi ikiye bölmeye karar verdiler. Kuzey, Hutuların hâkim olduğu Ruanda olacak ve bir Hutu başkan seçecekti. Güney de Burundi adında bir Tutsi monarşisi olacaktı.

Bunlar 1962 senesinde meydana geldi.

Ruanda artık Hutuların yönettiği bir cumhuriyetti. Ancak birçok Tutsi halen orayı meşru vatanları olarak görüyordu. Ruanda'dan çıkarılan Tutsiler sürgünde Ruanda Vatansever Cephesi adında bir parti kurdu. Amaçları ülkelerini geri almaktı.

1994'te, Ruanda'nın Hutu başkanı bir uçak kazasında öldü. Hemen bazı Hutular Tutsileri suçlamaya, Ruanda Vatansever Cephesi'nin uçağı sabote ettiğini söylemeye başladılar. Ülkenin bölünmesiyle geçici olarak bastırılmış bütün o düşmanlık aniden tekrar kaynamaya başladı. Hutular silahlarını kapıp yıllardır yanlarında yaşamış Tutsi komşularını öldürmeye başladı. Yarım milyon Tutsi, tanıdıkları, komşuluk ettikleri, zaman zaman aynı sofraya oturdukları, çocuklarıyla oynadıkları ve bahçe işlerine yardım ettikleri insanların ellerinde can verdi.

İntikam almak için Ruanda Vatansever Cephesi Tutsileri de Ruanda'yı işgal etti ve Hutuları Ruanda'dan çıkarmaya başladı. En az bir milyon Hutu Ruanda'dan kaçıp Zaire'de kamplarda yaşamak zorunda kaldı. Kaçışın en şiddetli anında, bir ara, *dakikada* altı yüz kişi sınırı geçerek Zaire'ye giriyordu. Kamplarda çok fazla insan

olunca, yiyecek ve su yetmemeye ve insanlar açlık, susuzluk ve hastalıktan ölmeye başladı. On binlerce insan can verdi.

Avrupalıların işgali kabileler arasındaki düşmanlığı körüklemiş, en sonunda bir soykırım patlak vermişti.

Şimdi yine Afrika'dan, biraz daha umutlu bir öyküye geldi sıra. Güney Afrika'da, Hutu ve Tutsilerin Afrika'nın ortasında birbirleriyle savaştıkları yıl, Güney Afrikalı ilk siyah başkan iş başına geldi.

Daha önce Güney Afrika ve ırk ayrımcılığı konularını görmüştük. Irk ayrımcılığı (beyazlarla beyaz olmayanlara umuma açık yerlerde ayrı ayrı mekânlar –lokantalar, berberler– ya da aynı mekânda ayrı ayrı yerler –aynı otobüste ayrı koltuklar– tahsis etme uygulaması) bir ülkedeki tüm yetkileri beyazların elinde tutmak için tasarlanmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılmış olan ırk ayrımcılığı yasalarını, Adaletsiz Yasaları okumuştuk. Ayrıca direnişin başlarında neler olduğunu, Afrika Ulusal Kongresi'nin Gandi'nin şiddete başvurmeyen tekniklerini nasıl kullanmaya başladıklarını ve bunun yıllarca Güney Afrika'ya nasıl azar azar değişim getirdiğini de okumuştuk.

Aslına bakarsanız, ANC sonunda şiddete başvurmeyen protestonun işe yaramayacağına karar verdi. Bombalar atmaya ve tehditler savurmaya başladılar. Bunlar da işe yaramadı. Aralarında Nelson Mandela adında bir lider de dahil olmak üzere, ANC liderleri yasadışı eylemlerinden ötürü tutuklanarak hapse atıldılar.

Ancak Güney Afrika'daki huzursuzluk nihayet dünyanın dikkatini çekmeye başladı. BM, kimsenin Güney Afrika'ya silah veya mühimmat satmaması için ambargo koydu. Dünyanın dört bir yanında insanlar, Güney Afrika'da üretilen malları satın almamanın (hatırlarsanız, "boykot" sözcüğü İrlanda hakkındaki bölümde geçmişti) Güney Afrika'yı yoksullaştıracığını ve devleti ırk ayrımcılığını kaldırmaya zorlayacağını öne sürmeye başladılar.

Buna tepki olarak, başında P. W. Botha'nın olduğu Güney Afrika yönetimi, Güney Afrika'da olağanüstü hal ilan ederek, Güney Afrikalı siyahların özgürlüklerini biraz daha kısıtladı. Siyahların birçoğu tutuklandı. Tutuklamalar hakkında gazetelerin yazmaları

ve Güney Afrika televizyon istasyonlarının yayın yapmaları yasaklandı.

İrk ayrımcılığı karşıtı aktivist ve Güney Afrika başkanı Nelson Mandela

Ancak dünyadan yükselen büyük çaplı protesto sona ermedi. Güney Afrika'da Anglikan rahibi olan Desmond Tutu dünyaya ne düşündüğünü açıkça söyleyerek, ırk ayrımcılığının kötülüklerini anlattı. Bunun üzerine, Birleşik Devletler Güney Afrika'ya borç vermeyi ve Güney Afrika mallarını satın almayı reddetti. Diğer ülkeler de onu takip ettiler.

Sonunda 1989'da P. W. Botha istifa etti. Onun ardından iktidara gelen F. W. de Klerk nihayet sistemi değiştirmeye başladı.

1991'de, Güney Afrika Parlamentosu ırk ayrımcılığı yasalarını kaldırdı. F. W. de Klerk Nelson Mandela'nın hapisten çıkarılmasını emretti. Mandela ve Klerk birlikte Güney Afrika için bir program hazırlamaya çalıştılar. Seçim yapılması gerektiğine karar verdiler. Bu, Güney Afrika tarihinde, ister beyaz ister siyah olsun, herhangi bir adayın, bütün oy kullananlar tarafından seçilebileceği ilk "açık seçim" olacaktı.

1994'te, Nelson Mandela Güney Afrika'nın seçimle iş başına gelen ilk siyah başkanı oldu. Başpiskopos Tutu, geçmişte siyahlara yapılan haksızlıkları meydana çıkarmaya başlayan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun başına geçti.

Commonweal dergisinin sayılarından birinin başmakalesinde şöyle yazıyordu: "Güney Afrika'da yapılan değişiklikler, büyük ölçüde yurtdışından gelen ahlaki baskılar sonucu oldu." Güney Afrika'nın yeniden inşası senelerce devam edecek. Ancak bu, yirminci yüzyıl tarihinde, bir yönetimin iktidarı ele geçirerek kötüye kullanması yerine, ülkelerin bir araya gelerek bir siyasal iktidarı rejimde iyileştirmeler yapması için zorladıkları birkaç ender dönemden biridir.

Sonsöz

Yirminci yüzyılda son bulan bu kitabın son bölümünde 1994'teki olayları ele aldım.

11 Eylül 2001'de, radikal Müslüman teröristlerin kaçırdığı iki Amerikan uçağı New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ikiz kulelerine çarptı. Bir üçüncü uçak da Pentagon'a çarptı. Görünüşe göre Washington'a yönelmiş dördüncü bir uçak da Pennsylvania'da bir tarlaya düştü.

Bu kitabın içeriğini 2001'e kadar uzatmadım çünkü 11 Eylül olaylarının tarihte nasıl bir rol oynayacağını bilmiyorum. Bu satırları yazdığım sırada, bu olayın doğurduğu savaş halen devam ediyor. Bizi savaşa sokan yönetim hâlâ iş başında. Bu savaşın mahvettiği ülkelerin yeniden yapılanması daha yeni başladı. Bunlar tarih değil güncel olaylar, henüz yorumlanamayacak eylemler. Biz şu anda yalnızca İkinci Dünya Savaşı'nı yorumlayabiliriz ve Vietnam Savaşı'nı da halen birçok yönden anlayamıyoruz. 2001 ile (veya sonrasıyla) bitirmek yerine, günümüzdeki kaosa yol açan tarihin arka planını vermeye çalıştım. Bu kaosun arka planını anlamaya başlayabilirsek, belki kaosu da biraz daha iyi anlamaya başlayabiliriz.

Yakınçağ Kronolojisi

Aşağıda *Dünya Tarihi* 4. Cilt'te anlatılan olaylar yer alırken, yanlarında da hangi bölümde bulundukları gösteriliyor. Bölüm numarası olmayanlar bu ciltte yer almıyor. Eğer dördüncü ciltte belli olayları arıyorsanız, dizine bakın.

- 1821 Yeni İspanya'nın İspanya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi ve Meksika adını alması [20]
- 1830 Fransa'da Üç Şanlı Gün (*Les Trois Glorieuses*) [7]
- 1831 Avusturya hâkimiyetine karşı "Karbonari" isyanı [4]
- 1837 Victoria'nın İngiltere'de tahta çıkması
- 1841 II. Pedro'nun Brezilya İmparatoru olması [13]
- 1845 İrlanda'ya bitki hastalığının gelmesi sonucu patates kıtlığının başlaması [12]
- 1846 Iowa'nın eyalet olması [16]
- 1848 Genç İtalya'nın Avusturya'ya isyan etmesi [4]
- 1848 Fransa Cumhuriyeti'nde Louis-Napolyon'un cumhurbaşkanı olması [7]
- 1848 Karl Marx'ın *Komünist Parti Manifestosu*'nu yayımlaması
- 1851 Avustralya'da Altına Hücum'un başlaması [11]
- 1851 Londra'da Büyük Fuar için Kristal Saray'ın yapılması [1]
- 1852 Harriet Beecher Stowe'un *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni yayımlaması
- 1853 Matthew Perry'nin Japonya'ya gelişi [2]
- 1853-1856 Kırım Savaşı [2]
- 1855 Dost Muhammed Han'ın Britanya'yla anlaşma imzalaması [3]

- 1856 Kırım Savaşı'nın Paris Barış Antlaşması'yla sona ermesi [2]
- 1856-1860 İkinci Afyon Savaşı
- 1857 Livingstone'in *Misyoner Seyahatleri*'ni yazması [3]
- 1857-1858 Sepoy İsyanı [1]
- 1859 Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni*'ni yayımlaması
- 1860 Taipinglerin Şanghai'a yürümesi [4]
- 1861 II. Victor Emmanuel'in İtalya kralı olması [4]
- 1861 İtalyan devletlerinin Kral Victor Emmanuel'in yönetimi altında birleşmesi [24]
- 1861-1865 Amerikan İçsavaşı [5]
- 1862 Paraguay'da Francisco Solano Lopez'in iktidara gelişi [6]
- 1863 Dost Muhammed Han'ın yabancı istilacıları Afganistan'dan çıkarması [3]
- 1864 King ordusunun Nanking'i alması [4]
- 1864 Prusya ve Avusturya'nın Danimarka'ya saldırımları [7]
- 1864-1870 Üçlü İttifak Savaşı [6]
- 1865 John Wilkes Booth'un Birleşik Devletler Başkanı Abraham Lincoln'a suikast düzenlemesi [5]
- 1865 Birleşik Devletler Kongresi'nin Birleşik Devletler'de köleliği yasaklaması [5]
- 1867 Kanada Dominyonu'nun kurulması [6]
- 1867 Kuzey Alman Konfederasyonu'nun kurulması [7]
- 1868 Japonya'nın Meiji döneminde yeniden dışa açılması [8]
- 1868-1912 Meiji Restorasyonu [8]
- 1869 Birleşik Devletler'de kıtayı doğu kıyısından batı kıyısına dek aşan demiryolunun tamamlanması [8]
- 1869 Süveyş Kanalı'nın açılışı [10]
- 1870 Fransa'nın cumhuriyet olması [7]
- 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı [7]
- 1871-1918 İkinci Reich [7]
- 1873-1903 Aceh Savaşı [9]
- 1876 Bulgar devrimcilerin Türklere karşı ayaklanması [9]
- 1876 Abdülaziz'in suikasta uğraması [9]

- 1876 Little Bighorn Savaşı [16]
- 1876 Alexander Graham Bell'in telefonun patentini alması
- 1877 Japonya'da Satsuma İsyanı [8]
- 1877-1878 Rus-Türk Savaşları [9]
- 1877-1879 Zulu-İngiliz Savaşları
- 1878 I. Umberto'nun İtalya kralı olması [24]
- 1878-1880 İkinci Afgan Savaşı
- 1879 Thomas Edison'un ampulü icat etmesi [8]
- 1879 Güney Amerika'da Pasifik Savaşı'nın başlaması [10]
- 1880 Polisin Ned Kelly'yi tutuklaması [11]
- 1880-1881 Birinci Boer Savaşı [12]
- 1881 Suikastçıların Çar II. Alexander'ı öldürmesi [14]
- 1882 Üçlü İttifak'ın oluşumu [24]
- 1883 Birleşik Devletler'in zaman dilimlerini uygulamaya başlaması [8]
- 1884 Berlin Konferansı [11]
- 1886 Parlamantonun Özerk Yönetim Yasa Tasarısını reddetmesi [12]
- 1889 Brezilya'da cumhuriyetin ilanı; II. Pedro'nun Brezilya'dan ayrılması [13]
- 1889 Menelik'in Etiyopya'nın yönetimini ele geçirmesi [14]
- 1892 II. Abbas'ın Mısır *hıdivi* unvanını alması [24]
- 1894 Ermenilerin Osmanlı Türklerine karşı ayaklanması [13]
- 1894 II. Nikola'nın Rus çarı olması [14]
- 1894-1895 Çin-Japon Savaşı [15]
- 1895 Rodezya'nın kuruluşu [12]
- 1895 Jön Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nda reform yapmaya çalışması [13]
- 1896 İtalya'nın Rodezya'nın bağımsızlığını tanınması [14]
- 1898 İspanya-Amerika Savaşı'nın başlaması [15]
- 1899-1902 İkinci Boer Savaşı [12]
- 1900 Çin'de Boksör İsyanı [17]
- 1901 Avustralya Milletler Topluluğu'nun kurulması
- 1902 XIII. Alfonso'nun İspanya kralı olması [27]

- 1903 Makedonyalıların Türklerden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri [18]
- 1903 Phan Boi Chau'nun *Duy Tan Hoi*'yi (Restorasyon Topluluğu) oluşturması [19]
- 1903 Wright kardeşlerin ilk kontrollü uçuşu yapmaları
- 1904-1905 Rusya-Japonya Savaşı [17]
- 1905 İrlanda Katoliklerinin Sinn Fein'i kurması [22]
- 1906 Liberal isyanından sonra ilk *Meclis*'in göreve başlaması [18]
- 1908 İmparatoriçe Ciksi'nin ölümü [19]
- 1908 Phan Boi Chau'nun Japonya'dan ayrılması [19]
- 1910 Meksika Devrimi'nin başlaması [20]
- 1911 King hanedanının sona ermesi [19]
- 1911 Delhi'nin Hindistan'ın başkenti olması [22]
- 1912 Sun Yiksian'ın Kanton'a kaçması [25]
- 1912 *Titanik*'in batması
- 1912 Arizona'nın eyalet olması [16]
- 1912 Birinci Balkan Savaşı [18]
- 1912 Sun Yiksian'ın Kuomintang'ı kurması [25]
- 1913 İkinci Balkan Savaşı [18]
- 1914 Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması [18, 20]
- 1914 Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi [21]
- 1915 İtalya'nın İtilaf Devletleri'ne katılması [24]
- 1915 Bir Alman denizaltısının Lusitania'yı batırması [20]
- 1916 Rasputin'in öldürülmesi [21]
- 1916 İrlanda'da Paskalya Ayaklanması [22]
- 1916 Yuan Shikai'nin ölümü [25]
- 1917 Birleşik Devletler'in Birinci Dünya Savaşı'na katılması [20, 21]
- 1917 Kerensky'nin Rusya Geçici Hükümeti'ni ele geçirmesi [21]
- 1917 Bolşevik İsyanı [21]
- 1917 Bolşeviklerin "Komünist Parti" adını alması [21]
- 1917 Ahmet Fuat'ın Mısır sultanı olması [24]
- 1918 Almanya'nın İtilaf Kuvvetleri'ne teslim olması [21]

- 1918 Almanyâ'nın Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirmek için ateşkes imzalaması [21]
- 1918 Romanov ailesinin tüm üyelerinin öldürülmesi [21]
- 1918 Büyük Britanya'nın kadınlara oy hakkı vermesi [21]
- 1918 Beyaz Ordu'nun kurulması [23]
- 1918 Mısır delegelerinin (vefd) İngiltere'yi ziyareti [24]
- 1918-1921 Rus İçsavaşı [23]
- 1919 Sinn Fein'in İrlanda Meclisini kurması [22]
- 1919 Versailles Antlaşması'nın imzalanması [23]
- 1919 Milletler Cemiyetinin kurulması [23]
- 1919 Hindistan'da Amritsar katliamı [22, 30]
- 1919 İtalya'da Faşist Parti'nin kurulması [24]
- 1920 Birleşik Devletler'in kadınlara oy hakkı vermesi [21]
- 1921 Sinn Fein ile Büyük Britanya'nın barış anlaşması imzalaması [22]
- 1921 Mohandas Karamçand Gandhi'nin Kongre Partisi'nin başkanı seçilmesi [22]
- 1921 Çin Komünist Partisi'nin kurulması [25]
- 1922 Mussolini'nin Roma'ya gitmesi [24]
- 1922 Michael Collins'in İrlanda İçsavaşı sırasında suikasta uğraması [22]
- 1922 Lenin'in felç olup Stalin'in başa geçmesi [23]
- 1923 Çang Kay-şek'in Kuomintang askeri akademisini kurması [25]
- 1923 İrlanda Özgür Devleti'nin kendini yönetmeye başlaması [22]
- 1923 Faşistlerin kontrolü altındaki İtalya [24]
- 1924 Lenin'in ölümü, Petrograd'ın isminin Leningrad olması [23]
- 1924 Henry Puyi'nin Çin'den ayrılışı [25]
- 1925 Sun Yiksian'ın ölümü [25]
- 1926 Japonya tahtına İmparator Hirohito'nun çıkması [25]
- 1926 Mao Zedong ve ÇKP üyelerinin Kuomintang'a isyan etmeleri [25]

- 1928 Kuomintang'ın Çin yönetimini ele geçirmesi [25]
- 1929 Wall Street'in çöküşü [26]
- 1930 Gandi'nin Tuz Yürüyüşü'nde binlerce kişiye öncülük etmesi [22]
- 1930-1960 Rusya'da muhaliflerin Sibirya'ya ("Gulag Takımadaları-na") sürülmesi [23]
- 1931 Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi [25]
- 1932-1933 Rusya'daki kıtlığın yaklaşık 5 milyon insanın ölümüne yol açması [23]
- 1933 Franklin Roosevelt'in başkan olması [26]
- 1933 Hitler'in Almanya'da iktidara gelişi [26]
- 1934-1935 Mao Zedong'un Uzun Yürüyüşü [25]
- 1936 Berlin'de yapılan Olimpiyatlarda Jesse Owens'in dört altın madalya kazanması [28]
- 1936-1939 İspanya İçsavaşı [27]
- 1937 Japonların Şanghay ve Pekin'i ele geçirmeleri [28]
- 1938 *Kristallnacht* [28]
- 1939 Almanya'nın Polonya'yı işgali; İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması [27]
- 1939 General Franco'nun İspanya'da iktidarı ele geçirmesi [27]
- 1940 Japonya'nın Mihver Kuvvetleri'ne katılması [28]
- 1940 Dunkirk Tahliyesi [29]
- 1941 Japonya'nın Pearl Harbor'ı bombalamasından sonra Birleşik Devletler'in İkinci Dünya Savaşı'na girmesi [28]
- 1942 Midway Savaşı [28]
- 1943 Kuzey Afrika'daki İtalyan birliklerinin teslim olması [29]
- 1943 Arjantin'de Juan Peron'un bir isyana önderlik etmesi [34]
- 1944 D-Günü: Müttefik askerlerinin Normandiya çıkartması [29]
- 1945 Soykırım ile altı milyon Yahudi'nin öldürülmesi [28]
- 1945 Birleşmiş Milletler'in kuruluşu [29]

- 1945 Birleşik Devletler'in Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombası atması [29]
- 1945 İkinci Dünya Savaşı'nın resmi olarak sona ermesi [29]
- 1946-1954 Çin Hindî'nde Fransız kontrolü yüzünden savaş [33]
- 1947 Hindistan ve Pakistan'ın Britanya'dan ayrılmaları [30]
- 1947-1948 Filistin'in bölünmesi [30]
- 1948 İsrail'in kurulması [30]
- 1948 Marshall Planı [31]
- 1948 Mohandas Karamçand Gandi'nin suikasta uğraması [30]
- 1948 Güney Afrika'da Milliyetçi Parti'nin iktidara gelmesi [32]
- 1949 Çin'de Komünist Parti'nin yönetimi ele geçirmesi [32]
- 1950-1953 Kore Savaşı [33]
- 1952 Eva "Evita" Peron'un ölümü [34]
- 1952 Cemal Abdül Nasır'ın iktidara gelişi [31]
- 1953 Şah Muhammed Rıza Pehlevî'nin İran'da yönetimi tekrar ele geçirmesi [39]
- 1954 Fransızların Vietnam'dan vazgeçmeleri [33]
- 1954 Birleşik Devletler'in Pasifik'te atom bombalarını test etmesi [29]
- 1955 Silahlı kuvvetlerin Arjantin başkanı Peron'a karşı ayaklanması [34]
- 1955 ABD'nin Alabama eyaletinin Montgomery kentinde otobüs boykotu [36]
- 1956 Kongo'nun özgürlüğü için Lumumba'nın Belçika hükümetine dilekçe vermesi [34]
- 1956 Süveyş Krizi [31]
- 1957 Sovyetler Birliği'nin *Sputnik*'i fırlatması [35]
- 1957 John F. Kennedy'nin *Cesur Profiller* adlı kitabıyla Pulitzer Ödülü'nü kazanması [36]
- 1959 Küba Devrimi ve Fidel Castro'nun iktidara gelmesi [35]
- 1960 Kongo'nun Belçika'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanması [34]

- 1960 Nijerya ve Zaire'nin bağımsızlıklarına kavuşmaları [34]
- 1961 Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi [31]
- 1961 Rus kozmonot Yuri Gagarin'in dünya yörüngesinde dolaşan ilk adam olması [35]
- 1962 Küba Füze Krizi [35]
- 1962-1966 Vatandaşlık hakları protestoları [36]
- 1962 Ruanda-Urundi'nin Ruanda ve Burundi olarak ayrılması [42]
- 1963 John F. Kennedy'nin suikasta uğraması [36]
- 1964-1975 Vietnam Savaşı [37]
- 1965 Birleşik Devletler'in Vietnam Savaşı'na girmesi [37]
- 1966 Çin'de Kültür Devrimi'nin başlaması
- 1967 Altı Gün Savaşı [37]
- 1967-1970 Nijerya'da içsavaş
- 1968 Martin Luther King'in suikasta uğraması [36]
- 1968 Sovyet birliklerinin Çekoslovakya'yı işgali [38]
- 1969 Amerikan astronotlarının ayda yürümeleri [35]
- 1969 IRA'nın birleşik bir İrlanda için mücadeleye başlaması [38]
- 1969 İnternetin önceli ARPANET'in oluşturulması
- 1971 Bangladeş'in bağımsızlığına kavuşması [39]
- 1972 Berlin Olimpiyatlarında Kara Eylül olayı [38]
- 1973 Birleşik Devletler'in Vietnam'dan çekilmek için anlaşma imzalaması [37]
- 1973 Yom Kippur Savaşı [37]
- 1973-1974 OPEC'in petrol fiyatlarını artırması sonucu benzin kıtlığının başlaması [37]
- 1975 Mozambik'in Portekiz hâkimiyetinden kurtulması [42]
- 1975 General Franco'nun İspanya'da ölümü, diktatörlüğün sonu
- 1976 Mao Zedong'un ölümü [41]
- 1978 Begin ve Sedat'ın Nobel Barış Ödülü'nü kazanmaları [37]
- 1978 Bir asi grubunun Afganistan kralına suikast düzenlemesi [38]

- 1979 İran Şahının devrilmesi [39]
- 1979 SSCB'nin Afganistan'ı işgali [38]
- 1979 Three Mile Island'da nükleer enerji santrali kazası [40]
- 1980-1988 İran Irak Savaşı [39]
- 1982 İsrail'in Lübnan'ı işgali
- 1983 Arjantin yönetiminin demokrasi için alaşağı edilmesi
- 1984 İndira Gandhi'nin suikasta uğraması [39]
- 1984 Hindistan'ın Bhopal kentinde zehirli gaz sızıntısı [39]
- 1985 Gorbaçov'un SSCB lideri olması [40]
- 1986 Çernobil nükleer felaketi [40]
- 1986 Uzay mekiği *Challenger*'ın fırlatıldıktan kısa süre sonra patlaması
- 1987 Birleşik Devletler ve SSCB'nin INF antlaşmasını imzalaması [40]
- 1987 Ozon tabakasının delindiğinin doğrulanması
- 1989 Tiananmen Meydanı katliamı [41]
- 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılması [41]
- 1989 Romanya'da Çavuşesku'nun devrilmesi
- 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali [42]
- 1990 Tim Berners-Lee'nin World Wide Web'i yaratması
- 1990 Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesi [41]
- 1991 Nelson Mandela'nın hapisten çıkarılması [42]
- 1991 Gorbaçov'un istifası; Komünist Parti'nin SSCB'de yasaklanması [41]
- 1991 Amerika'nın Irak'la savaşa girmesi [42]
- 1994 Ruanda'da soykırımın başlaması [42]
- 1994 Nelson Mandela'nın Güney Afrika'nın ilk siyah başkanı olması [42]
- 2001 Teröristlerin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'daki Pentagon'a saldırımları [sonsöz]

Dizin

A

II. Abdülhamit 105, 144, 145, 204

III. Alexander 151, 153, 154

XIII. Alfonso 297, 299, 301, 302

Abdülaziz 104, 105, 147, 482

Afganistan 31, 33, 34, 35, 36,
195, 197, 428, 429, 469, 471,
488, 489

Afrika 36, 38, 39, 40, 41, 114, 122,
124, 125, 126, 127, 134, 135,
142, 155, 156, 160, 222, 270,
339, 355, 357, 375, 382, 384,
385, 472, 475

Afrikaner 135, 136, 137, 138, 355,
357, 359

Afyon 31, 50, 183, 482

Ahmet Fuat 265, 266, 484

Aida (Giuseppe Verdi) 114

Aldrin, Buzz 390, 391

Almanya 80, 83, 95, 97, 105, 122,
123, 124, 125, 126, 155, 157,
159, 165, 185, 202, 222, 224,
226, 231, 234, 235, 236, 242,
251, 253, 254, 255, 256, 263,
265, 267, 268, 270, 279, 292,
293, 294, 295, 296, 301, 302,
304, 305, 306, 307, 309, 311,
313, 314, 315, 316, 317, 321,

323, 324, 325, 326, 327, 328,
337, 349, 350, 353, 354, 355,
357, 365, 367, 368, 370, 375,
387, 399, 429, 462, 463, 464,
484, 485, 486, 489

Altı Gün Savaşı 418, 419, 420,
423, 432, 488

Amerikan İçsavaşı 55, 70, 80,
141, 482

Amerikan Yerlileri 176, 177, 178,
289, 375

Amritsar Katliamı 249, 333, 485

Antisemitizm 295, 316

Apollo II 390

Arap 114, 340, 341, 345, 346,
347, 348, 418, 420, 421, 422,
423, 430, 432, 445, 471

Ari 316

Arjantin 65, 67, 68, 69, 107, 375,
377, 378, 379, 380, 486, 487

Armstrong, Neil 390, 391

Atacama Çölü 109, 110, 111

Atom bombası 321, 328, 330,
331, 397, 447, 449, 487

Avustralya 15, 117, 119, 121, 122,
131, 224, 246, 307, 415, 481

Avusturya 13, 43, 45, 46, 47, 48,
82, 114, 201, 202, 204, 206,
221, 222, 224, 254, 267, 270,
304, 316, 321, 481, 482

Avusturya Macaristan İmparator-
luğu 221, 224, 254, 304

B

Baas Partisi 445

Bahadır Şah 16, 18, 20

Balaklava Muharebesi 28

Balkan Savaşı 205, 206

Balkan Yarımadası 201, 202, 205,
206, 221, 256

Bangladeş 438, 488

Batı Almanya 353, 429, 462, 464,
489

Batista, Fulgencio 393, 394, 395

Begin, Menahem 422, 423

Belçika 122, 124, 155, 156, 159,
224, 321, 327, 382, 383, 384,
472, 474, 487

Belçika Kongo'su 382, 383, 472

Bengal 16, 17, 18, 32, 36, 98, 245,
257, 334, 426, 436

Berlin Duvarı 354, 462, 488, 489

Beyaz Devrim 444

Birinci Dünya Savaşı 206, 221,
222, 223, 224, 229, 231, 232,
235, 236, 239, 243, 246, 251,
254, 259, 263, 265, 266, 267,
268, 270, 275, 287, 289, 292,
293, 295, 297, 299, 304, 309,
321, 331, 353, 355, 370, 428,
442, 484

Birinci Körfez Savaşı 467

Birinci Reich 83

Birleşik Devletler (ABD) 5, 13, 23,
24, 43, 46, 55, 57, 58, 59, 60,
61, 63, 70, 73, 74, 75, 87, 89,
90, 91, 92, 107, 115, 130, 131,
141, 142, 155, 168, 169, 170,
171, 172, 173, 176, 177, 178,
180, 181, 183, 187, 193, 198,
200, 207, 209, 212, 218, 224,
225, 226, 227, 232, 234, 243,
251, 253, 256, 258, 268, 287,
288, 289, 291, 292, 301, 305,
311, 328, 330, 331, 346, 348,
350, 352, 370, 371, 372, 378,
385, 387, 389, 390, 391, 392,
393, 395, 396, 397, 398, 399,
405, 406, 407, 408, 410, 411,
413, 415, 416, 417, 420, 421,
422, 425, 428, 435, 437, 443,
446, 448, 449, 452, 453, 454,
469, 477, 482, 483, 484, 485,
486, 487, 488, 489

Birleşmiş Milletler (BM) 331, 332,
340, 348, 371, 372, 396, 449,
469, 486

Bismarck, Otto von 80, 81, 82, 83,
84, 95, 105

Boerler 132, 134, 135, 139, 317

Boer Savaşı 133, 136

Boksör İsyanı 183, 186, 188, 190,
207, 483

Bolivya 107, 109, 110, 111, 112

Bolşevik 231

Bonapart, Louis-Napolyon 78

Bonapart, Napolyon 75

Booth, John Wilkes 62, 402, 482
 Borsa 287, 289, 290, 292, 293
 Botha, P. W. 476, 477
 Boykot 241, 249, 266, 407, 476
 Brejnev, Leonid 425, 427
 Brezilya 65, 67, 68, 69, 107, 139,
 141, 142, 143, 144, 151, 481
 Britanya 11, 15, 16, 18, 20, 28,
 31, 33, 34, 35, 52, 70, 72, 73,
 74, 97, 99, 100, 102, 104, 105,
 115, 116, 119, 126, 127, 130,
 131, 135, 188, 200, 212, 239,
 255, 268, 311, 312, 324, 343,
 347, 433, 445
 Bufalo Bill 178
 Bulgaristan 104, 105, 106, 201,
 202, 205, 206, 221, 224, 254,
 255
 Büyük Britanya 11, 15, 34, 39,
 40, 52, 70, 72, 73, 74, 75, 77,
 79, 84, 97, 104, 115, 117, 121,
 122, 124, 127, 132, 135, 136,
 137, 147, 155, 156, 159, 160,
 165, 168, 188, 191, 195, 197,
 198, 199, 200, 202, 212, 224,
 225, 226, 232, 234, 235, 236,
 237, 239, 241, 243, 244, 246,
 249, 251, 253, 256, 263, 265,
 266, 267, 268, 297, 305, 307,
 309, 311, 321, 323, 324, 328,
 333, 346, 348, 355, 357, 372,
 378, 420, 428, 432, 442, 443,
 445, 469, 485
 Büyük Buhran 291, 292, 296, 305

C-Ç

X. Charles 77, 78
 Camp David Mutabakatı 423
 Cape Colony 133, 134, 135, 136
 Carnegie, Andrew 181, 182
 Carter, Jimmy 422, 423
 Castro, Fidel 393, 394, 395, 396,
 487
 Chamberlain, Neville 305, 306
 Churchill, Winston 199, 200, 306,
 321, 324, 328, 331, 423
 Cihangir 16
 Ciksi 185, 186, 187, 188, 207, 484
 Clemenceau, Georges 251, 256,
 267, 268
 Collins, Micheal 243, 244, 485
 Custer, George 177
 Çang Kay-şek 277, 280, 282, 283,
 284, 285, 309, 360, 362, 363,
 364, 368, 485
 Çekoslovakya 254, 305, 306, 321,
 427, 428, 429
 Çernobil felaketi 447
 Çılgın At 177
 Çin 48, 50, 52, 53, 89, 161, 164,
 165, 166, 185, 188, 193, 207,
 209, 210, 212, 275, 277, 278,
 280, 282, 283, 309, 311, 362,
 364, 370, 372, 416, 457, 459,
 460, 461
 Çin Halk Cumhuriyeti 364
 Çin Hindi 212, 365, 367, 368,
 369
 Çin-Japon Savaşı 311, 314, 483

Çin Komünist Partisi 280, 282,
285, 309, 360, 362, 364, 459,
460, 462
ÇKP (Çin Komünist Partisi) 280,
282, 283, 284, 285, 309, 360,
362, 363, 364, 459, 461, 485

D

de Gaulle, Charles 326, 383
Demiryolu 87, 89, 91, 121, 136,
186, 188, 190, 209, 261, 266,
403
Deng Ksiaoping 459, 460
D-günü 326, 486
Diaspora 340
Diaz, Porfirio 215, 217, 218, 219,
220, 221
Doğu Almanya 353, 462, 464,
489
Doğu Hindistan Şirketi 16, 18, 19,
20, 97, 212
Doğu Hint Adaları 97, 99, 101,
210, 311, 313
Domuzlar Körfezi 396
Dost Muhammed Han 31, 33,
481, 482
Dunkirk Tahliyesi 321, 323, 486

E

Edison, Thomas 90, 91, 483
Einstein, Albert 328
Eisenhower, Dwight 326, 346,
348, 449, 450
Elektrik 90, 91, 232, 259, 261,
346, 354, 447, 449, 450

Enfield tüfeği 19
Ermeni isyanı 147
Etiyopya 124, 126, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 168, 483

F

Faşizm 267, 325, 375
Faulkner, William 287
Ferdinand, Franz 221
Fermi, Enrico 330
Filipinler 166, 171, 172, 313, 415
Filistin 25, 337, 339, 340, 422,
423, 430, 432, 433, 487
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
(FHKC) 432
Filistin Kurtuluş Örgütü 430, 432
Franco, Francisco 297, 300, 301,
302, 486, 488
Fransa 13, 25, 26, 28, 43, 46, 47, 65,
70, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 97, 114,
115, 122, 125, 126, 127, 151,
155, 158, 160, 165, 191, 202,
207, 212, 213, 214, 219, 222,
224, 226, 234, 235, 251, 255,
256, 267, 292, 305, 307, 309,
311, 319, 321, 323, 324, 325,
326, 346, 347, 348, 351, 352,
353, 365, 367, 368, 369, 383,
435, 444, 472, 481, 482

G

Gagarin, Yuri 390, 488
Gandi, İndira 435, 437, 438, 489

Gandi, Mohandas 245, 246, 248,
359, 435, 485
Garibaldi, Giuseppe 45, 46, 47,
48, 58, 67, 104, 105
Gazetecilik 170, 187
Genç İtalya (örgüt) 45, 481
Gerilla savaşı 100, 177, 394, 413,
429
Geronimo 177, 178
Gorbaçov, Mihail 453, 454, 464,
465, 489
Grant, Ulysses 58, 60, 247
Guevara, Ernesto Che 394
Gulag Takımadaları 260, 486
Güney Afrika 15, 132, 134, 135,
138, 139, 224, 246, 247, 249,
355, 357, 358, 359, 360, 382,
405, 472, 475, 477, 487
Güney Amerika 65, 67, 70, 89,
107, 109, 110, 139, 215, 375,
378, 483

H

Hindistan 15, 16, 18, 19, 20, 31,
33, 34, 35, 39, 41, 69, 97, 99,
116, 212, 244, 245, 246, 247,
249, 307, 333, 335, 336, 345,
428, 433, 435, 437, 438, 439,
484, 487
Hindu 18, 19, 246, 333, 335, 336,
337, 438, 439
Hirohito 277, 278, 279, 312, 485
Hiroşima 7, 327, 330, 368, 397,
450, 487

Hitler, Adolf 292, 293, 295, 296,
302, 304, 305, 306, 307, 309,
311, 314, 316, 317, 318, 321,
323, 324, 327, 328, 339, 347,
350, 355, 357
Ho Chi Minh 365, 367, 368, 369,
413, 417
Hollanda 21, 97, 99, 100, 101,
134, 311, 321, 357
Hollanda Doğu Hint Adaları 97,
210, 310, 313
Huascar (gemi) 110, 111
Humeyni, Ruhullah 444, 445, 446
Hutu 472, 474, 475
Hüseyin, Saddam 444, 445, 446,
469, 470, 471

I-İ

İl Duce (Benito Mussolini) 263,
272
İRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)
243, 432, 433
İrak 341, 441, 442, 444, 445, 446,
467, 469, 470, 489
İrk ayrımcılığı 409, 475, 477
İkinci Çin-Japon Savaşı 310, 311
İkinci Dünya Savaşı 307, 309,
311, 314, 321, 328, 330, 331,
332, 333, 335, 339, 343, 345,
365, 368, 369, 370, 373, 375,
377, 387, 393, 399, 403, 418,
428, 433, 452, 454, 462, 475,
479, 486, 487

İkinci Reich 80, 81, 83, 84, 124,
235, 482
İran 31, 33, 34, 146, 195, 197,
198, 199, 200, 255, 442, 443,
444, 445, 446, 467
İran Devrimi 444
İran-İrak Savaşı 446, 467, 469
İrlanda 11, 127, 129, 130, 131,
132, 168, 239, 241, 242, 243,
244, 432, 433, 481
İsmail Paşa 114, 115, 346
İspanya 25, 67, 122, 126, 166,
168, 169, 170, 171, 215, 297,
299, 300, 301, 302, 380, 392,
433, 481
İspanya-Amerika Savaşı 166, 483
İspanya İçsavaşı 301, 486
İsrail 337, 339, 340, 341, 343,
345, 346, 347, 348, 418, 419,
420, 421, 422, 423, 430, 432,
442
İtalya 43, 45, 47, 48, 55, 58, 104,
105, 115, 124, 125, 126, 155,
156, 158, 159, 201, 251, 267,
268, 270, 271, 272, 273, 301,
305, 307, 309, 311, 325, 375
İtilaf Devletleri 224, 226, 251,
256, 263, 267, 268, 270, 307,
312, 314, 317, 321, 323, 324,
325, 326, 328, 351, 353, 355,
368, 375, 377, 445
İttifak Devletleri 224, 230, 251,
265
İttihat ve Terakki Cemiyeti 149

J

Japonya 21, 23, 24, 25, 91, 92, 93,
94, 95, 97, 114, 161, 163, 164,
165, 166, 187, 188, 190, 191,
193, 207, 209, 210, 213, 224,
263, 275, 277, 278, 279, 280,
284, 297, 309, 311, 312, 313,
314, 325, 327, 328, 330, 331,
360, 362, 365, 368, 370, 372,
454, 481, 485
Jön Türkler 149, 183, 204, 205,
217, 483

K

Kâbil 33, 34
Kalküta 16, 18, 32
Kanada 15, 70, 72, 73, 74, 122,
131, 155, 168, 212, 241, 244,
246, 307, 482
Kara Eylül (örgüt) 430, 432, 488
Karbonari 43, 45, 481
Kelly, Ned 119, 120, 121, 122, 483
Kennedy, John. F. 390, 396, 397,
399, 401, 402, 403, 404, 405
Kerensky, Aleksandr 230, 231
KGB 425, 427
Kırım Savaşı 25, 28, 79, 104
Kırım Yarımadası 28
Kızılderililer 65, 177
Kim Il-sung 371
King, Martin Luther 407, 408,
410, 411, 488
Komünizm 232, 253, 280, 282,
301, 305, 306, 360, 365, 370,

372, 404, 413, 425, 427, 429,
455, 457, 459, 462
Kongo 40, 122, 124, 382, 383,
384, 385, 472, 487
Kore 161, 163, 164, 165, 166, 190,
193, 278, 279, 370, 371, 372,
373, 387, 415
Kore Savaşı 370, 373, 487
Kölelik 57, 63, 141, 142, 143, 405
Kraliçe Victoria 11, 13, 14, 20, 26,
79, 83
Kriolar 67
Kristallnacht 316, 486
Kristal Saray 13, 14, 15, 481
Kruşçev, Nikita 396, 397, 425
Kuomintang 210, 275, 280, 282,
285, 309, 311, 360, 362, 363,
364, 484
Kuveyt 467, 469, 470, 471, 489
Kuzey İrlanda 242, 244, 433
KuzeyKore 371, 372
Kuzey Vietnam 413, 415, 416,
417
Küba 168, 169, 170, 171, 392,
393, 394, 395, 396, 397, 398,
425
Küba Füze Krizi 398, 399, 425,
488

L

II. Leopold 124, 382, 384
Lafayette, Marquis de 77
Lee, Robert E. 58, 60
Lenin, Vladimir İlyiç 231, 232,
258, 259, 367

Leopoldvil 382, 383, 384
Liberya 126, 155, 159
Lincoln, Abraham 55, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 142, 402, 482
Lindbergh, Charles 287
Livingstone, David 36, 38, 39, 40,
41, 122, 124, 482
Lloyd George, David 251, 253,
267, 268
Londra 11, 13, 26, 46, 266, 327,
350, 351, 367, 433, 481
Lopez, Francisco Solano 65, 67,
68, 69, 482
Luftwaffe 324
Lumumba, Patrice 383, 384, 487
Lusitania (gemi) 225

M

V. Murat 105
MacArthur, Douglas 372
Maine (gemi) 170
Mandela, Nelson 475, 477, 489
Manhattan Projesi 328
Mao Zedong 280, 282, 485
Marshall, George 351
Marshall Planı 350, 352, 353, 487
Meclis 79, 200, 300, 442
Meiji 91, 92, 95, 191
Meksika 215, 217, 218, 220, 221,
226, 394
Meksika Devrimi 215, 218, 221,
484
Mısır 112, 114, 115, 116, 263,
265, 266, 267, 325, 340, 341,

343, 345, 346, 347, 348, 418,
420, 422, 423, 442, 469

Mısır Yasası 130

Midway Muharebesi 314, 486

Mihver Devletleri 307, 309, 317,
323, 325, 360, 375, 377

Milletler Cemiyeti 253, 254, 256,
279, 305, 331, 332, 355

Milliyetçilik 210

Mobutu, Joseph 384, 385

Muhammed Ali Cinnah 335

Muhammed Ali Şah 198, 199

Muhammed Rıza Pehlevi 442,
443

Musaddık, Muhammed 442, 443

Mussolini, Benito 270, 271, 272,
273, 301, 302, 305, 325, 375,
377

Mübarek, Hüsnü 423

Müslüman 19, 25, 100, 106, 114,
146, 204, 205, 247, 265, 333,
335, 336, 337, 422, 423, 429,
438, 444, 445, 479

Müslüman Birliği 335, 336

N

III. Napolyon 79, 80, 82

I. Nikola 26, 28, 29, 102, 104

II. Nikola 155, 188, 190, 191, 227,
230, 232, 258

Nagasaki 331, 450

NASA 389, 390

Nasır, Cemal Abdül 343, 345,
346, 347, 348, 350

Nazi 296, 301, 316, 317, 318, 319,
323, 325, 326, 327

Nehru, Cevahirlal 435

New York Times (gazete) 40, 237,
301, 302, 389

Nixon, Richard 416, 420

Nobel Barış Ödülü 423

Nükleer enerji 447, 449, 452

Nükleer silah 332, 389, 397, 450,
453, 470

O

OPEC 421, 422, 467

Oppenheimer, J. Robert 330

Oregon Yolu 173, 176

Osmanlı İmparatorluğu 28, 102,
104, 105, 106, 112, 114, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 151,
197, 201, 202, 204, 263, 265

Oswald, Lee Harvey 404

P

II. Pedro 140, 141, 142, 143, 481

Pakistan 335, 336, 337, 435, 437,
438, 487

Paraguay 65, 67, 68, 69, 107, 380

Paris Antlaşması 29, 171

Parks, Rosa 407, 409, 410

Pasifik Savaşı 107, 110, 111, 112,
314

Pearl Harbor 312, 313, 328, 351,
389

Pekin 52, 185, 186, 187, 188, 209,
210, 277, 278, 280, 309, 364,
459, 460

Peron, Eva 378, 379, 380
 Peron, Juan 375, 377, 378, 379, 380
 Perry, Matthew 23, 24, 25, 91
 Peru 67, 107, 110, 111
 Petrol 126, 197, 199, 200, 224, 312, 324, 346, 421, 422, 443, 446, 447, 449, 450, 467, 469, 470, 471
 Polonya 255, 259, 306, 307, 309, 319, 321, 427, 452
 Princip, Gavriilo 221, 222
 Prusya 13, 79, 80, 81, 82, 83, 114
 Pulitzer Ödülü 169, 399
 Puyi (Çin İmparatoru) 188, 207, 209, 210, 275, 280

R

Radyasyon 450, 451, 452
 Radyoaktivite 450, 451
 Rasputin 229
 Reagan, Ronald 453, 454
 Rigoletto 115
 Rizal, Jose 166, 168
 Romanov 151, 227, 229, 230, 232
 Romulus 272, 273
 Roosevelt, Franklin Delano 291, 311, 319, 328
 Roosevelt, Theodore 170, 171, 193
 Ruanda 474, 489
 Ruanda-Urundi 472, 474, 488
 Rusya 13, 26, 28, 29, 31, 33, 79, 102, 104, 106, 115, 122, 146,

147, 151, 153, 154, 155, 165, 166, 183, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 197, 198, 199, 200, 202, 207, 209, 222, 224, 227, 230, 231, 232, 251, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 263, 277, 278, 280, 282, 297, 306, 324, 325, 337, 362, 367, 404, 428, 451, 464

S-Ş

Said Paşa 346
 Samuray 23, 25, 94, 95, 191
 SAVAK 444
 Sedat, Enver El 422, 423
 Sepoy 16, 18, 19, 20, 34, 35, 39
 Sırbistan 201, 204, 205, 206, 221, 222, 224, 254
 Sibiry 153, 230, 259, 260, 261, 390, 427
 Sih 439
 Sinn Fein (örgüt) 241, 243, 244, 433
 Sivastopol 28, 29
 Siyonistler 340
 Soğuk Savaş 387, 389, 392, 398, 403, 413, 452, 453, 454, 455
 Soljenitsin, Alexandr 8, 261
 Sovyetler Birliği (SSCB) 301, 305, 321, 328, 352, 353, 370, 371, 372, 387, 389, 390, 396, 425, 427, 428, 452, 454, 464
 Soykırım 314, 317, 319, 339, 475
 Sputnik II (uydu) 387

Sputnik I (uydu) 387, 389
Stalin, Joseph 7, 258, 259, 260,
261, 306, 328, 352, 360, 362,
373, 425
Stanley, Henry Morton 40, 124
Sumatra 97, 99, 100
Sumter Kalesi 55
Sun Yikhsian (Sun Yat-sen) 209,
210, 275, 277
Suudi Arabistan 467, 469
Süveyş Kanalı 112, 114, 115, 263,
266, 267, 345
Şattülarap 445, 446
Şili 67, 107, 109, 110, 111

T

Taiping 48, 51, 52, 161, 165
Terör 430, 433
Three Mile Island felaketi 451
Tiananmen Meydanı Katliamı 461
Tojo 312
Tokugawa 21, 92
Toplama kampları 137, 317, 364,
417
Totaliter 258, 385
Truman, Harry 328, 330, 331, 371
Truva Savaşı 224
Tutsi 472, 474, 475
Tutu, Desmond 477
Türkiye 148, 255, 471

U

Ulster 242, 244
Uruguay 67, 68, 107

Uzay araştırması 390
Uzay Yarışı 387, 389, 390, 392,
399, 452
Uzun Yürüyüş 147, 280, 284
Üçlü İttifak 65, 69, 267, 268,
270
Üçlü İttifak Savaşı 68, 107, 482
Üç Şanlı Gün 77, 481

V

Vatandaşlık Hakları Hareketi 406,
407, 410, 411
Vefd 266, 267, 343
Verdi, Giuseppe 114
Versailles Antlaşması 251, 292,
304, 305, 445
Vietkong 413, 415, 416, 417
Vietnam 207, 212, 213, 214, 311,
365, 367, 368, 369, 370, 413,
416, 417, 418, 479
Vietnam Savaşı 413, 415, 416,
417, 418, 452, 479, 488
Villa, Panço 218, 221
Volturno Muharebesi 48
Vostok 1 (roket) 390

W

II. Wilhelm 84, 95
Wall Street 289, 290

Y

Yahudiler 154, 295, 296, 314,
316, 317, 318, 319, 337, 339,
340, 420

Yeats, William Butler 241, 243,
244

Yeltsin, Boris 464, 465

Yom Kippur Savaşı 420, 421, 422

Z

Zorunlu askerlik 225, 416